

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНЕ НЕКОМЕРЦІЙНЕ ПІДПРИЄМСТВО «ДЕРЖАВНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ «КИЇВСЬКИЙ АВІАЦІЙНИЙ ІНСТИТУТ»

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

БОЯРСЬКИЙ Олександр Олександрович

УДК 342.7+341.231.14

ДИСЕРТАЦІЯ

**ЛЮДСЬКИЙ ВИМІР МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ:
КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ТА
РЕАЛІЗАЦІЇ**

12.00.02 – конституційне право; муніципальне право

Подається на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук

Дисертація містить результати
власних досліджень. Використання
ідей, результатів і текстів інших авторів
мають посилання на відповідне джерело

_____ О.О. Боярський

Дисертація є ідентичною іншим
примірникам дисертації Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради Д 26.062.21
к.ю.н., доц. _____ А.Ю. Замула

Київ – 2024

АНОТАЦІЯ

Боярський О.О. Людський вимір місцевого самоврядування: конституційно-правові аспекти формування та реалізації. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.02 – конституційне право; муніципальне право – Державне некомерційне підприємство «Державний університет «Київський авіаційний інститут», Київ, 2024.

Дисертацію присвячено дослідженню актуальних проблем людського виміру місцевого самоврядування (далі – МСВ) у розумінні конституційно-правових аспектів його формування та реалізації.

Розглядаються теоретико-доктринальні підходи до визначення диспозиції людини та її індивідуального габітусу в розумінні становлення місцевого самоврядування, а саме: місцеве самоврядування як природний простір життєдіяльності людини та пріоритетна сфера її існування; людина як біосоціальна істота в контекстуалізації визначення характерологічних ознак соціального та нормативно-правового вимірювання на рівні локального соціуму; філософський стан повсякденності та його стратегічний вплив на процеси формування людини як соціальної істоти в розумінні визначення системи її соціально-рольових позицій; людина в системі координат місцевого самоврядування в контекстуалізації існування та вибору між індивідуальним та колективним існуванням; феноменології індивідуальної соціалізації і індивідуальної правової соціалізації та їх роль у становленні і розвитку індивідуального габітусу людини в умовах місцевого самоврядування; розуміння і визначення нормативної системи координат людини в місцевому самоврядуванні.

Доведено, що: а) в системно-цільовому розумінні, баченні та сприйнятті оточуючого соціального середовища (телеологічна настанова), б) в якому існує людина, проявляється її сутність, реалізується її соціальний

потенціал (суб'єктно-характерологічні настанови), в) і стиль життя, здоров'я і соціальне благополуччя (об'єктно-предметні характерологічні настанови), г) що безпосередньо і напряду залежать від неї і в той же час нею зумовлені (екзистенційно-технологічні настанови), г') були, є і будуть самим ціннісним орієнтиром у напрямках різних досліджень (аксіологічні настанови), д) в тому числі і правових, що досліджують соціальні нормативи, які за допомогою нормування, нормопроектної та нормотворчої діяльності /від «м'якого права до «твердого» (позитивного, писаного) права/ (спеціально-правові технологічні настанови), е) трансформуються, враховуючи на їх соціально важливий типізований та стереотипний характер (онтологічні настанови), є) у норми права, що регламентують та врегульовують відповідні соціальні правила поведінки (поведінково-діяльнісні настанови), ж) що мають важливе для соціуму значення, бо оптимально вирішують відповідні екзистенційні проблеми, з якими стикається людина в процесі реалізації свого життєвого циклу (гносеологічні настанови), з) в межах територіальної людської спільноти – територіальної громади (комунікативні настанови), и) в умовах місцевого самоврядування, де головними процесами виступають самоорганізація, самопрояв, самодіяльність, саморозвиток, самоідентифікація, самоконституювання тощо (статусні настанови), і) у філософсько-життєвому стані повсякденності (темпорально-континуумні настанови).

Також стверджується, що характерологічні ознаки людини як біосоціальної істоти, що: а) є соціально значущі; б) екзистенційно значущі; в) володіють соціально категоріальною характеристикою; г) напряду пов'язані з життєвим циклом людини; г') їх формування відбувається на протязі всього зазначеного циклу; д) воно відбувається в результаті комунікативної взаємодії з іншими членами локального соціуму – членами територіальної громади; е) воно відбувається в процесі соціалізації людини, що має чіткі телеологічні домінанти та визначені соціально-ознайомчу, соціально-застосовну, соціально-присосовну, соціально-статусну, соціально-

реалізаційну, соціально-стабілізаційну властивості; є) результатом такої комунікативної взаємодії виступає формування типізованих форм життєдіяльності людини, що набувають характеру соціальних практик і дозволяють реалізувати її життєво важливі настанови; ж) зазначені процеси відбуваються в технологічному розумінні через використання соціальних практик щодо реалізації екзистенційних настанов людини (інтенцій, потреб, устремлінь, інтересів, атиюдів) у вигляді відповідних типізованих та стереотипних форм життєдіяльності, що створюють соціальні патерни та ведуть, своєю чергою, до виникнення відповідних структур соціально-праксеологічної властивості і до формування індивідуального, групового і колективного габітусу людини; з) наведені процеси супроводжуються могутніми тенденціями формування та впливу на них великої кількості інституційних структур громадянського суспільства (сім'ї, церкви, трудових колективів, громадських організацій, муніципальних та підприємницьких структур, установ освіти та виховання, науки, засобів масової інформації, держави, політичних партій та ін.); и) результатом таких стійких та сталих темпорально-конотаційних процесів виступає формування локально-муніципальної правосвідомості у людини та всього локального соціуму, а також поява на основі цього у вказаних суб'єктів муніципальної психології; і) всі наведені ознаки виникають, формуються, проявляються, реалізуються в умовах самоорганізації людини, її груп і асоціацій, – як генеральної тенденції локальної демократії.

Проведений системний аналіз визначення ролі і значення колективного габітусу людини в процесі становлення і розвитку місцевого самоврядування дав можливість дослідити низку актуальних проблем, зокрема: людинорозмірність місцевого самоврядування в розумінні визначення його критеріальних ознак; роль феноменології інтересу в становленні колективного габітусу людини в місцевому самоврядуванні; роль і значення територіальної громади у процесі інституціоналізації колективного габітусу людини; роль і значення колективного габітусу людини та її муніципальних

прав у виникненні та формуванні місцевого самоврядування; питання визначення нормативних координат самопрезентації людини в територіальній громаді, як функціонально-діяльній основи її функціонування в місцевому самоврядуванні; становлення феноменології муніципальної людини (*Homo municipalis*) та її роль в формуванні місцевого самоврядування; роль і значення інституційної основи громадянського суспільства в формуванні колективного габітусу людини в місцевому самоврядуванні.

Констатується, що для більш глибокого дослідження проблематики існування і функціонування людини в умовах МСВ в межах територіальної громади (далі – ТГ) запропоновано побудувати відповідну систему координат «людина – МСВ», що базується на основоположних, індикативних ознаках, які в своєму розвитку демонструють параметральні межі профільної системи, а саме дають можливість визначити та виокремити наступні позиції:

- а) людина як індивідуум в рамках локальної спільноти та в умовах самоорганізації (в межах МСВ);
- б) людина як центральна фігура-суб'єкт МСВ (людиноцентризм в МСВ);
- в) людина в МСВ як в сфері реалізації свого життєвого циклу;
- г) людина в сфері прояву своїх потреб і інтересів;
- г') людина в сфері соціалізації, в тому числі і правової соціалізації;
- д) людина в сфері прояву своїх прав, свобод і виконання обов'язків;
- е) людина в сфері прояву публічної влади на локальному рівні соціуму.

Наведені вище позиції (ознаки) знаходяться одна з одною у системно-комплексному логічному екзистенційно-діяльній взаємному зв'язку, так як є пов'язаними через просторові (соціальний простір) та міжособистісні (комунікативна взаємодія) зв'язки, засади, концепти та соціально-індивідуальні, соціально-групові і соціально-колективні настанови, телеологічні домінанти та практичні результати функціонування людини в МСВ. Системний аналіз наведених вище позицій (ознак) переконливо доказує переваги колективного існування людини в межах ТГ з метою раціональної організації реалізації свого життєвого циклу та своїх екзистенційних потреб і інтересів; – індивідуальна

соціалізація і індивідуальна правова соціалізація відіграють основоположну роль в становленні і розвитку індивідуального габітусу людини в умовах місцевого самоврядування – тобто, на локальному рівні соціуму (просторовий критерій) в територіальній локальній спільноті (територіальній громаді) (суб'єктний критерій) в умовах повсякденності (становий критерій) де фактично реалізується життєвий цикл людини (екзистенційний критерій).

Аргументовано, що самопрезентація людини (особистості) в територіальній спільноті, як акт її входження до ТГ виступає як складний соціально-психологічний феномен, що характеризується інтерактивним (взаємопов'язаним), інтерсуб'єктивним (той, що веде до виникнення спільноті) і інтегративним (той, що об'єднує, системний, комплексний) характером. Огляд і дослідження сучасних теоретичних підходів до розуміння самопрезентації людини (особистості) в ТГ є найважливішим кроком для усвідомлення: а) її психологічного настрою (психологічно-поведінковий критерій); б) виникнення чинників нормування, що лежать в основі її соціалізації (поведінково-нормуючий критерій); в) тенденцій нормативізації, що виступають основоположними елементами у подальшому нормативно-правовому регламентації і регулюванні її поведінкових настанов (критерій нормативізації /переднормативний/); г) її комунікативного потенціалу, що лежить в основі визначення самопрезентації людини (особистості) як невід'ємного атрибуту будь-якої соціальної взаємодії (комунікативний критерій).

Доктринально-теоретичний підхід до дослідження статусу людини в контекстуалізації феноменології децентралізації публічної влади, дав можливість проаналізувати актуальні питання знаходження людини та її диспозицію в територіальній громаді в контексті теоретичних підходів до розуміння такого знаходження та функціонування в контексті децентралізації; феноменологію децентралізації повноважень публічної влади та її вплив на становлення, розвиток і вдосконалення місцевого самоврядування в розумінні модернізації індивідуального і колективного

габітусу людини; компетенційні повноваження органів публічної самоврядної публічної влади та їх управлінський потенціал як відображення інтересів людини та її асоціацій в місцевому самоврядуванні, а також феноменологію нормопроектування та вдосконалення його ролі в процесі розширення участі людини в місцевому самоврядуванні.

Доведено, що процеси децентралізації повноважень органів публічної державної влади, що: А) скеровані на формування реальної та оптимальної правосуб'єктності ТГ, формування реально-функціонально- і компетенційно-спроможного МСВ, Б) суттєвим чином сприяють трансформації конституційно-правового та муніципально-правового статусу людини на рівні локального соціуму, що функціонує в умовах локальної демократії в бік його розширення та вдосконалення, В) фактично здійснюючи модернізацію індивідуального і колективного габітусу людини, Г) що виникає завдяки розширенню кола форм її життєдіяльності в рамках ТГ, Г') в умовах стану повсякденності та Д) накопичення практичних знань, вмінь і навичок в процесі застосування та реалізації останніх, Е) включаючи і відповідний екзистенційно-праксеологічний дискурс існування та функціонування в територіальній людській спільноті. При цьому, феноменологію децентралізації публічної влади, точніше в операційному розумінні та реалізації – децентралізації саме повноважень публічної державної влади, – як управлінсько-дієвий, функціонально-ефективний, технологічно-логістичний механізм організації публічної влади в демократичній правовій державі, характеризують наступні настанови: а) вона реалізується в процесі проведення державою конституційної реформи, скерованої на досягнення відповідних телеологічних домінант (трансформаційний критерій); б) шляхом передачі (перерозподілу) владних повноважень (прав та обов'язків, організаційних, нормативних, матеріальних, інтелектуальних та інших ресурсів) від центральних органів влади до місцевих органів публічної влади, насамперед, публічної самоврядної (муніципальної) влади, тобто «зверху – вниз» (технологічно-ресурсний критерій); в) в межах встановлених

законодавством (нормативно-правовий критерій); г) через відповідне розширення компетенційної бази суб'єкта публічної влади-адресата і, відповідно, звуження компетенційної бази суб'єкта публічної влади-адресанта (компетенційно-динамічний критерій); г') з передачею під кожне відповідне повноваження належного ресурсного (матеріально-фінансового) забезпечення (компетенційно-ресурсний критерій); д) що забезпечить високий рівень самостійності суб'єктів (бенефіціарів) децентралізації, можливість їх функціонування в межах розширеної компетентної бази на свій розсуд та під свою відповідальність, з обмеженням надмірного контролю за їх діяльністю з боку держави (діяльнісно-дискреційний критерій); е) з урахуванням необхідності ефективної взаємодії між наведеними рівнями публічної влади та інституціями громадянського суспільства (колабораційний критерій).

Вказується, що об'єктивація зростання феноменології децентралізації в умовах глобалізації та підвищення ролі глобального управління, в умовах якого профільна феноменологія трансформується сприяє її становленню: а) в один з легалізованих та легітимізованих міжнародним співтовариством держав, а також пріоритетних принципів організації та функціонування публічної влади (критерій міжнародної легалізації/легітимації); б) стратегічний напрям сучасної державної політики (критерій стратегічного виміру); в) вагомий критерій у здійсненні усіх галузевих реформ (трансформаційно-галузевий критерій); г) аспект децентралізації державного та місцевого законодавства (критерій модернізації та розвитку); д) основоположний фактор становлення належної компетенційної бази МСВ (компетенційно-зростаючий критерій); е) суттєвий фактор детермінації реальної та належної правосуб'єктності МСВ та ТГ (динамічно-статусний критерій); є) основа для організації взаємовідносин та співробітництва органів публічної влади між собою, а також з іншими суб'єктами, що функціонують на території держави та в межах міжнародного співтовариства (колабораційний критерій); ж) основа для інтенсифікації нормативного

супроводження та забезпечення існування та функціонування ТГ як природної форми існування людської популяції та реалізації і захисту її інтересів через відповідну діяльність ОМСВ, сформованих самою ТГ (природно-управлінський критерій).

Крім того, встановлено, що при формуванні габітусу людини мова, насамперед, йде про: А) про формування поведінково-діяльнісних настанов, що Б) виникають під час функціонування людини в межах ТГ, В) в умовах МСВ, Г) в стані повсякденності, Г') при вирішенні нею екзистенційних питань свого існування та функціонування, Д) в процесі здійснення свого життєвого циклу, – Е) це все відбувається через реалізацію людиною своїх прав, свобод і обов'язків, що у своїй сукупності складають конституційно-правовий статус людини (особистості), і на локальному рівні соціуму кваліфікуються представниками муніципально-правової доктрини, як муніципальні права людини (особистості, члена ТГ), Є) що реалізуються за допомогою ОМСВ, завдяки використанню ними своїх компетенційних повноважень

Аргументується, що важливим фактором, що детермінує людинорозмірність МСВ виступає феномен повсякденності, не дивлячись на його дуже складний сенсуальний та конфліктогенний потенціал, – бо саме повсякденність надає МСВ зміст та стабільність, передбачуваність та перспективу, саме в неї людина в рамках МСВ і як житель-член ТГ знаходить зміст свого існування та отримує можливість планувати свою життєдіяльність у відповідності до своїх інтересів, та виходячи з рівня розвитку локального соціуму і держави. Людинорозмірність МСВ детермінована й тим, що саме воно виступає реальною сферою прояву і реалізації прав людини в їх загальному, конституційно-правовому та муніципально-правовому розумінні та значенні. Наведені критеріальні ознаки людинорозмірності МСВ не є вичерпними – вони можуть бути доповнені суттєвими рисами прав людини в МСВ в їх статусних, модусних, видових, ординарних і екстраординарних, а також інших характеристиках,

що мають не тільки національні, а й міжнародні ознаки, володіють не тільки локальним, а й регіональним, загальнодержавним і глобальним потенціалами, – тому зазначена проблематика є вельми перспективною як в доктринальному, так й в праксеологічному аспектах і потребує свого подальшого дослідження.

Також доводиться, що системний комплекс ознак місцевого самоврядування доповнюється тим, що в процесі своєї соціалізації людина набуває відповідний життєвий досвід через ознайомлення, вибір та використання в стані повсякденності різних форм життєдіяльності в локальному соціумі (в межах громади), що лежать в основі її комунікативної взаємодії з іншими членами такого соціуму та мають типізований характер, набуваючи ознаки стереотипності. Результатом такої соціалізації, що: а) знаходить свій вираз у виникненні у конкретної людини сукупності соціальних практик (предметно-об'єктна ознака), б) у вигляді набутих схем сприйняття, думок та дій, які функціонують у якості структуруючих структур, тобто таких, які організують такі практики та їх сприйняття (структурно-визначальна ознака), і в) також проявляються у вигляді адекватних ним поведінково-діяльнісних настанов (зовнішньо-функціональна ознака), – є г) виникнення індивідуального габітусу людини (дефінітивна ознака). Отже, фактично, місцеве самоврядування є сферою завдяки якій детермінується, спонукається і виникає соціальна практика людини, що, по-перше, детермінована відповідним інтересом (індивідуальним, груповим, колективним); по-друге, заснована на стереотипах поведінки та дії; а також, по-третє, є сферою, що детермінує виникнення у людини – члена територіальної людської спільноти (члена громади) відповідного індивідуального габітусу.

Своєю чергою, колективний габітус як принцип породження і організації практик, у контексті своєї архітектоніки є сукупністю трьох видів практик: індивідуальних практик; практик, що базуються на комунікативній взаємодії; а також комплексною сукупністю комунікацій територіальної

громади та кожного з її членів у повсякденному житті. В контекстуалізації інтересу у застосуванні до визначення колективного габітусу людини, зазначається, що останній виникає як реакція на відповідні соціальні «дратівники» з боку соціальних груп, історичних спільнот, класів, націй, суспільства, – тобто, йдеться не тільки про можливість виникнення, а і про фактологію виникнення колективного інтересу, який реалізується через відповідні соціальні практики зазначених суб'єктів та веде до формуванню їх колективного габітусу.

Доводиться, що формування феноменології муніципальних прав людини безпосередньо пов'язане з конституційною легалізацією інституту МСВ, коли Українська держава вперше на конституційному рівні регламентації та регулювання суспільних відносин визнала та легалізувала комплексну систему фактично приватних інтересів, що продукуються та формуються територіальними людськими спільнотами, що уособлюють ТГ на локальному рівні соціуму: а) за рахунок прояву членами ТГ своїх індивідуальних, групових, колективних інтенцій, життєвих устремлінь, потреб, інтересів; б) через відповідні атитюди; в) з використанням прав, свобод і обов'язків людини (особистості) і громадянина, що г) фактично реалізує її конституційно-правовий статус, – які г') в основному, інтереси та атитюди членів ТГ не співпадають з інтересами держави, але і не суперечать ним; – такий державний підхід не тільки є проявом державної муніципальної правової політики, а і устремлінням держави до формування відповідних стійких та стабільних державних патернів, що відображають відношення держави до найважливіших процесів виховання людини в умовах державно організованого соціуму, – через механізми соціалізації та формування габітусу людини, формуючи сферу МСВ, як основоположну соціальну сферу реалізації цих завдань і, одночасно, сферу природного прояву, формування, і демократичної реалізації, охорони, захисту, гарантування прав і свобод людини на муніципальному рівні, – що має наслідком формування відповідної системи захисту прав людини на рівні локальної демократії при

повній підтримці та протекціонізмі з боку держави та її органів публічної влади.

Дослідження актуальних проблем вдосконалення ролі людини в місцевому самоврядуванні в умовах муніципальної реформи здійснювалось через розкриття актуальних проблем інституціоналізації компетенційних повноважень органів публічної самоврядної публічної влади та впливу людини на їх формування; аналіз феноменології дискреційних повноважень органів місцевого самоврядування в сфері захисту прав людини та впливу людини на їх формування, а також форм демократичної участі людини у місцевому самоврядуванні та питань їх модернізації в умовах глобалізації.

Аргументується, що системний аналіз Доповіді за підсумками двох міжнародних нарад за круглим столом з питань демократії та розвитку, спільно організованих Міжнародним інститутом з надання допомоги в справі демократизації і проведення виборів (ІДЕА), Програмою розвитку ООН та Департаментом з політичних питань ООН, що відбулися у 2008 та 2011 роках, дає змогу стверджувати про генетичний зв'язок між демократією та розвитком, між демократичною участю громадян в політичних процесах і здійсненям контролю за діяльністю державних та самоврядних публічно-правових інститутів. При цьому, системно-порівняльний аналіз наведених позицій свідчить про те, що йдеться не тільки про: а) роль ООН в утвердженні принципових і концептуальних положень про взаємний зв'язок між демократією та розвитком; б) широке коло і склад суб'єктів публічної влади (починаючи з універсального, і закінчуючи на місцевому (локальному) рівні), що є відповідальними за практичне втілення наведеного концепту в систему публічно-правових відносин та реалії повсякденного життя, а й про: в) об'єктивне посилення демократичного транзиту в умовах такої глобальної тенденції як децентралізація повноважень публічної влади та г) формування важливого феномену сучасного демократично-трансформаційного дискурсу, який можна визначити як участь людини у демократичних процесах або її залученість до процесу прийняття політико-правових рішень.

Стверджується, що враховуючи насамперед суто локальний характер не тільки прояву, але і реалізації проблематики взаємного зв'язку демократії та розвитку, – наведена концептуалістика в її полісемічному і багатоплановому теоретико-парадигмальному та практично-функціональному розумінні, проявах, формуванню поведінкових настанов, діях уповноважених суб'єктів, та здійсненні на практиці, – проявляється насамперед у складних і найчастіше суперечливих процесах модернізації форм демократичної участі людини саме на рівні МСВ, що в умовах глобалізації набувають своєї нової збагаченої змістовності, скерованої на більш повне задоволення екзистенційних інтересів жителів-членів територіальних людських спільнот –ТГ, що функціонують в умовах МСВ та в ординарному стані повсякденності, а також в процесі реалізації системного комплексу їх конституційних прав, свобод і обов'язків, що здійснюються на локальному рівні соціуму на протязі життєвого циклу людини.

Ключові слова: людина, людина-житель, житель-член територіальної громади, самопрезентація людини в територіальній громаді, місцеве самоврядування, локальна демократія, територіальна громада, публічна влада, публічна самоврядна (муніципальна) владна, громадянське суспільство, компетенція органів місцевого самоврядування.

SUMMARY

Boiarskyi O.O. The human dimension of local self-government: constitutional and legal aspects of formation and implementation. – Qualifying scientific work on manuscript rights.

Dissertation for the degree of Doctor of Laws in the specialty 12.00.02 - Constitutional Law; Municipal Law - State non-commercial company «State university «Kyiv aviation institute», Kyiv, 2024.

The dissertation is dedicated to the study of current problems of the human dimension of local self-government (LSG) in the understanding of the constitutional and legal aspects of its formation and implementation.

Theoretical and doctrinal approaches to determining the disposition of a person and his individual habitus in understanding the formation of local self-government are considered, namely: local self-government as a natural space of human activity and a priority sphere of his existence; a person as a biosocial being in the contextualization of the definition of characterological features of social and normative-legal measurement at the level of local society; the philosophical state of everyday life and its strategic influence on the processes of formation of a person as a social being in the sense of defining the system of his social role positions; a person in the coordinate system of local self-government in the contextualization of existence and the choice between individual and collective existence; phenomenology of individual socialization and individual legal socialization and their role in the formation and development of the individual habit of a person in the conditions of local self-government; understanding and definition of the normative system of human coordinates in local self-government.

It is proved that: a) in the system-target understanding, vision and perception of the surrounding social environment (teleological instruction), b) in which a person exists, his essence is manifested, his social potential is realized (subject-characteristic instructions), c) and lifestyle, health and social well-being (object-subject characterological instructions), d) that directly and directly depend on it and at the same time are determined by it (existential-technological instructions),

d') were, are and will be the most valuable reference point in the directions of various studies (axiological guidelines), e) including legal ones that investigate social standards, which with the help of norming, norm-projecting and rule-making activities / from "soft law" to "hard" (positive, written) rights/ (special legal technological guidelines), e) are transformed, taking into account their socially important typified and stereotyped character (ontological guidelines), g) into legal norms that regulate and regulate the relevant social rules of behavior (behavioral and activity guidelines),) that are important for society, because they optimally solve the relevant existential problems faced by a person in the process of realizing his life cycle (epistemological guidelines), c) within the territorial human community - territorial community (communicative guidelines), i) in the conditions of local self-governance, where the main processes are self-organization, self-expression, self-activity, self-development, self-identification, self-constitution, etc. (status guidelines), and) in the philosophical and vital state of everyday life (temporal-continuum guidelines).

It is also claimed that the characterological features of a person as a biosocial being, which: a) are socially significant; b) existentially significant; c) have a socially categorical characteristic; d) directly related to the human life cycle; d') their formation takes place throughout the specified cycle; e) it occurs as a result of communicative interaction with other members of the local society - members of the territorial community; e) it occurs in the process of socialization of a person, which has clear teleological dominants and defined socially familiar, socially applicable, socially adaptable, socially status, socially realized, socially stabilizing properties; g) the result of such communicative interaction is the formation of typified forms of human activity, which acquire the character of social practices and allow the implementation of its vital instructions; g) the mentioned processes take place in the technological sense through the use of social practices regarding the realization of human existential guidelines (intentions, needs, aspirations, interests, attitudes) in the form of corresponding typified and stereotyped forms of life, which create social patterns and lead, in turn, to the

emergence of corresponding structures of social and praxeological properties and to the formation of individual, group and collective habit of a person; h) the above processes are accompanied by powerful trends in the formation and influence of a large number of institutional structures of civil society (family, church, labor collectives, public organizations, municipal and business structures, educational and training institutions, science, mass media, state, political parties, etc.); i) the result of such stable and stable temporal-connotative processes is the formation of local-municipal legal awareness in a person and the entire local society, as well as the appearance on the basis of this in the specified subjects of municipal psychology; i) all the above signs arise, are formed, manifest, are realized in the conditions of self-organization of a person, his groups and associations, as a general tendency of local democracy.

The conducted systematic analysis of the role and significance of the collective habit of a person in the process of formation and development of local self-government gave an opportunity to investigate a number of topical problems, in particular: the human dimension of local self-government in the understanding of the definition of its criterion features; the role of the phenomenology of interest in the formation of the collective habit of a person in local self-government; the role and significance of the territorial community in the process of institutionalization of the collective habit of a person; the role and significance of the collective habit of a person and his municipal rights in the emergence and formation of local self-government; the issue of determining the normative coordinates of a person's self-presentation in the territorial community, as the functional and activity basis of its functioning in local self-government; formation of the phenomenology of the municipal man (*Homo municipalis*) and its role in the formation of local self-government; the role and significance of the institutional basis of civil society in the formation of the collective habit of a person in local self-government.

It is stated that for a more in-depth study of the problems of the existence and functioning of a person in the conditions of MES within the territorial

community (hereinafter – TC) it is proposed to build an appropriate coordinate system "person – LSG", which is based on fundamental, indicative signs, which in their development demonstrate parametric limits of the profile system, namely, they make it possible to define and distinguish the following positions: a) a person as an individual within the framework of the local community and in the conditions of self-organization (within the LSG); b) a person as the central figure-subject of the LSG (human-centrism in the LSG); c) a person in the LSG as in the sphere of realization of his life cycle; d) a person in the sphere of manifestation of his needs and interests; d') a person in the field of socialization, including legal socialization; e) a person in the sphere of manifestation of his rights, freedoms and fulfillment of duties; f) a person in the field of public authority at the local level of society. The above positions (characteristics) are with each other in a system-complex logical existential-activity mutual relationship, as they are connected through spatial (social space) and interpersonal (communicative interaction) connections, principles, concepts and social – individual, social-group and social-collective guidelines, teleological dominants and practical results of human functioning in LSG. The systematic analysis of the above positions (signs) convincingly proves the advantages of the collective existence of a person within the TC for the purpose of rationally organizing the realization of one's life cycle and one's existential needs and interests. Individual socialization and individual legal socialization play a fundamental role in the formation and development of the individual habit of a person in the conditions of local self-government – that is, at the local level of society (spatial criterion) in the territorial local community (territorial community) (subject criterion) in the conditions of everyday life (constituent criterion) where the life cycle of a person is actually implemented (existential criterion).

It is argued that the self-presentation of a person (personality) in the territorial community, as an act of his entry into the TC, acts as a complex social-psychological phenomenon characterized by interactive (interrelated), intersubjective (that which leads to the emergence of community) and integrative (the one that unites, systemic, complex) in nature. Review and research of modern

theoretical approaches to understanding the self-presentation of a person (personality) in TG is the most important step for understanding: a) his psychological mood (psychological-behavioral criterion); b) the occurrence of norming factors underlying its socialization (behavioral norming criterion); c) trends of standardization, which act as fundamental elements in further regulatory and legal regulation and regulation of its behavioral guidelines (criterion of standardization /pre-normative/); d) its communicative potential, which is the basis for determining the self-presentation of a person (personality) as an integral attribute of any social interaction (communicative criterion).

The doctrinal-theoretical approach to the study of the status of a person in the contextualization of the phenomenology of the decentralization of public power made it possible to analyze the actual issues of finding a person and his disposition in the territorial community in the context of theoretical approaches to understanding such a finding and functioning in the context of decentralization; the phenomenology of the decentralization of the powers of public authorities and its influence on the formation, development and improvement of local self-government in the sense of the modernization of individual and collective human habitus; the competence powers of public self-governing public authorities and their management potential as a reflection of the interests of people and their associations in local self-government, as well as the phenomenology of norm design and improvement of its role in the process of expanding human participation in local self-government.

It has been proven that the processes of decentralization of the powers of public state authorities, which: A) are aimed at the formation of real and optimal legal personality of the TC, the formation of a realistically functional and competent LSG, B) significantly contribute to the transformation of constitutional and municipal legal of the status of a person at the level of a local society, which functions in the conditions of local democracy in the direction of its expansion and improvement, C) actually carrying out the modernization of the individual and collective habit of a person, D) arising due to the expansion of the range of forms

of his life activities within the framework of TC, D') in the conditions the state of everyday life and D) accumulation of practical knowledge, abilities and skills in the process of application and implementation of the latter, E) including the corresponding existential and praxeological discourse of existence and functioning in the territorial human community. At the same time, the phenomenology of decentralization of public power, more precisely in the operational understanding and implementation – decentralization of the powers of public state power – as a management-effective, functional-effective, technological-logistical mechanism for the organization of public power in a democratic legal state, is characterized by the following guidelines: a) it is implemented in the process of the state carrying out a constitutional reform aimed at achieving the relevant teleological dominants (transformational criterion); b) through the transfer (redistribution) of power (rights and responsibilities, organizational, regulatory, material, intellectual and other resources) from central authorities to local public authorities, primarily public self-governing (municipal) authorities, i.e. "from above – down" (technological and resource criterion); c) within the limits established by legislation (normative and legal criterion); d) due to the corresponding expansion of the competence base of the subject of public authority-addressee and, accordingly, the narrowing of the competence base of the subject of public authority-addressee (competent-dynamic criterion); d') with the transfer under each relevant authority of appropriate resource (material and financial) provision (competence and resource criterion); e) which will ensure a high level of independence of the subjects (beneficiaries) of decentralization, the possibility of their functioning within the extended competent base at their discretion and under their own responsibility, with the restriction of excessive control over their activities by the state (activity-discretionary criterion); f) taking into account the need for effective interaction between the above levels of public authority and institutions of civil society (collaborative criterion).

It is indicated that the objectification of the growth of the phenomenology of decentralization in the conditions of globalization and the increase in the role of global management, in the conditions of which the profile phenomenology is

transformed, contributes to its formation: a) into one of the states legalized and legitimized by the international community, as well as the priority principles of the organization and functioning of public power (criterion of international legalization/legitimation); b) strategic direction of modern state policy (criterion of strategic dimension); c) an important criterion in the implementation of all sectoral reforms (transformational sectoral criterion); d) the aspect of decentralization of state and local legislation (criteria of modernization and development); e) a fundamental factor in the formation of the appropriate competence base of the LSG (competence-increasing criterion); f) a significant factor in determining the real and proper legal personality of the LSG (dynamic-status criterion); f) the basis for the organization of mutual relations and cooperation of public authorities among themselves, as well as with other subjects operating on the territory of the state and within the international community (collaborative criterion); g) the basis for intensification of regulatory support and ensuring the existence and functioning of the TC as a natural form of existence of the human population and the realization and protection of its interests through the relevant activities of the LSG formed by the TC itself (natural-management criterion).

In addition, it was established that the formation of a person's habit is, first of all, about: A) the formation of behavioral and activity guidelines that, B) arise during the functioning of a person within the limits of TC, C) in the conditions of the LSG, D) in the state of everyday life, D') when it solves the existential questions of its existence and functioning, D) in the process of carrying out its life cycle, – E) all this happens through the realization by a person of his rights, freedoms and obligations, which in their totality make up the constitutional and legal status of a person (individuals), and at the local level of society are qualified by representatives of the municipal legal doctrine, as municipal human rights (individuals, members of the TC), E) that are implemented with the help of LSG, thanks to their use of their competent powers

It is argued that the phenomenon of everyday life is an important factor determining the human dimension of LSG, regardless of its very complex sensual

and conflict-generating potential – because it is everyday life that gives LSG content and stability, predictability and perspective, it is in it that a person within the framework of LSG and as a resident a member of the TC finds the meaning of his existence and gets the opportunity to plan his life activities in accordance with his interests, and based on the level of development of the local society and the state. The human dimension of the LSG is also determined by the fact that it is the real sphere of manifestation and realization of human rights in their general, constitutional-legal and municipal-legal understanding and meaning. The given criterion features of the human dimension of the LSG are not exhaustive – they can be supplemented by the essential features of human rights in the LSG in their status, mode, species, ordinary and extraordinary, as well as other characteristics that have not only national, but also international features, possess not only local, but also regional, state-wide and global potentials – that is why the mentioned issue is very promising both in doctrinal and praxeological aspects and needs its further research.

It is also proven that the system complex of signs of local self-government is supplemented by the fact that in the process of socialization, a person acquires relevant life experience through familiarization, choice and use in everyday life of various forms of life in local society (within the community), which are the basis of his communicative interaction with other members of such a society and have a typed character, acquiring signs of stereotyping. The result of such socialization, which: a) finds its expression in the emergence of a set of social practices in a specific person (subject-object feature), b) in the form of acquired schemes of perception, thoughts and actions that function as structuring structures, i.e. such, which organize such practices and their perception (structural-determining feature), and c) are also manifested in the form of behavioral and activity instructions adequate to them (external-functional feature), – there is d) the emergence of an individual habit of a person (definitive feature). So, in fact, local self-government is a sphere thanks to which the social practice of a person is determined, motivated and arises, which, firstly, is determined by the corresponding interest (individual,

group, collective); secondly, it is based on stereotypes of behavior and action; and also, thirdly, it is a sphere that determines the emergence of a corresponding individual habit in a person – a member of a territorial human community (community member).

In turn, collective habitus as a principle of generation and organization of practices, in the context of its architecture, is a set of three types of practices: individual practices; practices based on communicative interaction; as well as a complex set of communications of the territorial community and each of its members in everyday life. In the contextualization of interest in the application to the definition of the collective habit of a person, it is noted that the latter arises as a reaction to relevant social "irritants" on the part of social groups, historical communities, classes, nations, society, i.e., it is not only about the possibility of occurrence, but also about the factology of the emergence of a collective interest, which is realized through the relevant social practices of the specified subjects and leads to the formation of their collective habitus.

It is proved that the formation of the phenomenology of municipal human rights is directly related to the constitutional legalization of the Institute of the LSG, when the Ukrainian state for the first time at the constitutional level of regulation and regulation of social relations recognized and legalized a complex system of actually private interests produced and formed by territorial human communities, which represent TC at the local level of society: a) due to the manifestation by members of the TC of their individual, group, collective intentions, life aspirations, needs, interests; b) through relevant attitudes; c) using the rights, freedoms and duties of a person (personality) and a citizen, which d) actually implements its constitutional and legal status, – which d) basically, the interests and attitudes of members of the TC do not coincide with the interests of the state, but also do not contradict them. Such a state approach is not only a manifestation of the state municipal legal policy, but also the state's aspiration to the formation of appropriate stable and stable state patterns that reflect the state's relationship to the most important processes of human education in the conditions

of a state-organized society, through the mechanisms of socialization and the formation of human habitus, forming the sphere of the LSG, as the fundamental social sphere of the implementation of these tasks and, at the same time, the sphere of natural manifestation, formation, and democratic implementation, protection, protection, guarantee of human rights and freedoms at the municipal level – which has the consequence of the formation of an appropriate system for the protection of human rights at the level local democracy with full support and protectionism from the state and its public authorities.

The study of actual problems of improving the role of people in local self-government in the conditions of municipal reform was carried out through the disclosure of actual problems of institutionalization of the competent powers of public self-governing public authorities and the influence of people on their formation; analysis of the phenomenology of the discretionary powers of local self-government bodies in the field of human rights protection and human influence on their formation, as well as forms of democratic participation of people in local self-government and issues of their modernization in the conditions of globalization.

It is argued that the systematic analysis of the Report on the results of two international roundtable meetings on democracy and development, jointly organized by the International Institute for Democratization and Electoral Assistance (IIDEA), the United Nations (UN) Development Program and the United Nations Department of Political Affairs, held in 2008 and 2011, makes it possible to assert the genetic connection between democracy and development, between the democratic participation of citizens in political processes and the exercise of control over the activities of state and self-governing public legal institutions. At the same time, a systematic and comparative analysis of the above positions shows that it is not only about: a) the role of the UN in the approval of principled and conceptual provisions on the mutual connection between democracy and development; b) a wide range and composition of subjects of public authority (starting with the universal and ending at the local (local) level), which are responsible for the practical implementation of the given concept in the system of

public-legal relations and the realities of everyday life, and also about: c) the objective strengthening of democratic transit in the conditions of such a global trend as the decentralization of the powers of public authorities and d) the formation of an important phenomenon of modern democratic-transformational discourse, which can be defined as the participation of a person in democratic processes or his involvement in the process of making political and legal decisions.

It is argued that, taking into account first of all the purely local nature of not only the manifestation, but also the implementation of the problems of mutual connection of democracy and development, the conceptualism in its polysemic and multifaceted theoretical-paradigmatic and practical-functional understanding, manifestations, formation of behavioral guidelines, actions of authorized subjects, and implementation in practice, is manifested primarily in the complex and often contradictory processes of modernization of the forms of democratic human participation precisely at the level of the LSG, which in the conditions of globalization acquire their new, enriched content, directed to more fully satisfy the existential interests of residents-members of territorial human communities – territorial community functioning in the conditions of the LSG and in the ordinary state of everyday life, as well as in the process of implementing the systemic complex of their constitutional rights, freedoms and obligations, which are carried out at the local level of society during the life cycle of a person.

Key words: person, person-resident, resident-member of a territorial community, self-presentation of a person in a territorial community, local self-government, local democracy, territorial community, public power, public self-governing (municipal) power, civil society, competence of local self-government bodies.

ПЕРЕЛІК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, у яких опубліковані наукові результати дисертації

Індивідуальні монографії:

1. Боярський О. Людина в місцевому самоврядуванні: до розуміння та вивчення параметрально-нормативних ознак: монографія / Олександр Боярський; за ред. Б. Я. Кофмана. Одеса: Видавництво «Юридика», 2023. 436 с.

Публікації у наукових фахових виданнях України:

2. Боярський О.О. Місьцеве самоврядування як природний простір та пріоритетна сфера людської життєдіяльності. Держава і право. 2017. Вип. 75. С. 84-101. (1,2 др.арк.).

3. Баймуратов М.О., Боярський О.О. Дискреційні повноваження органів місцевого самоврядування в сфері захисту прав людини: методологічні підходи до розуміння та визначення. Публічне право. 2019. № 2 (34). С. 31-41. (0,42 др.арк.; особисто автору – 0,25 д.а.: розробка заходів формування ефективної та гнучкої структури управління, що зможе адаптуватись до умов динамічного зовнішнього середовища).

4. Боярський О.О. Децентралізація і людина: система координат в умовах демократичної правової державності. Держава і право. 2019. Вип. 85. С. 16-30. (0,58 др.арк.).

5. Боярський О.О. Становлення феноменології муніципальної людини в межах громадянського суспільства і держави. Часопис Київського університету права. 2020. № 2. С. 110-118. (0,33 др.арк.).

6. Боярський О.О. Людина в територіальній громаді: теоретичні підходи до розуміння знаходження та функціонування. Часопис Київського університету права. 2020. № 4. С. 83-88. (0,21 др.арк.).

7. Боярський О.О. Самопрезентація людини (особистості) в територіальній громаді: теоретичні підходи до розуміння та значущості.

Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право. 2020. Вип. 62. С. 219-225. (0,25 др.арк.).

8. Боярський О.О. Колективний габітус людини в місцевому самоврядуванні: роль феноменології інтересу в його становленні та розвитку. Публічне право. 2021. № 1. С. 9-22. (0,54 др.арк.).

9. Боярський О.О. Індивідуальний габітус людини в умовах місцевого самоврядування: роль індивідуальної соціалізації і індивідуальної правової соціалізації у його становленні і розвитку. Часопис Київського університету права. 2021. № 1. С. 86-96. (0,42 др.арк.).

10. Боярський О.О. Характерологічні ознаки людини як біосоціальної істоти: соціальне та нормативно-правове вимірювання на рівні локального соціуму. Часопис Київського університету права. 2021. № 2. С. 77–84. (0,3 др.арк.).

11. Боярський О.О. Децентралізація повноважень публічної влади та її вплив на місцеве самоврядування в контексті модернізації індивідуального і колективного габітусу людини. Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. 2021. № 3. С. 33-42. (0,38 др.арк.).

12. Боярський О.О. Процес розширення участі людини в місцевому самоврядуванні через актуалізацію феноменології нормопроекування. Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. 2021. № 4. С. 6-23. (1,2 др.арк.).

13. Боярський О.О. Роль муніципальних прав людини у виникненні та формуванні колективного габітусу людини в місцевому самоврядуванні. Публічне право. 2021. № 3. С. 6-17. (0,45 др.арк.).

14. Боярський О.О. До питання про стан повсякденності та його вплив на формування людини в умовах місцевого самоврядування. Правова держава. 2022. № 46. С. 18–34. (1,1 др.арк.).

Публікації у міжнародних періодичних наукових виданнях інших держав:

15. Боярський О.О. До питання щодо визначення критеріїв людинорозмірності місцевого самоврядування. Європейський політико-правовий дискурс, 2020, Том 7, Вип. 2. С. 177-182. (0,21 др.арк).

16. Боярський О.О. Громадянське суспільство та його роль в формуванні колективного габітусу людини в місцевому самоврядуванні. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2000. № 6 (volume 1). С. 315-322. (0,3 др.арк).

17. Боярський О.О. Людина в місцевому самоврядуванні: вибір між індивідуальним та колективним існуванням. Європейський політико-правовий дискурс. 2021. Том 8, Вип. 1. С. 127-140. (0,54 др.арк).

18. Боярський О.О. Компетенційні повноваження органів публічної самоврядної публічної влади як відображення інтересів людини та її асоціацій в місцевому самоврядуванні: до визначення змістовного та алгоритмічного потенціалу. Європейський політико-правовий дискурс, 2021, Т. 8 № 3. С. 90-102. (0,5 др.арк).

19. Боярський О.О. Роль територіальної громади у формуванні колективного габітусу людини. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2021. № 2. С. 10-18. (0,33 др.арк).

Публікації у виданнях, включених до міжнародних наукометричних баз:

20. Hanna Potapchuk, Oleksandr Boiarskyi, Olha Donchenko, Oksana Nazarchuk, Ivan Kubariev. Analysis of the issues of justice accessibility, equality, and countering discrimination in the legal system. *Lex humana*. 2023. (issn 2175-0947), Vol. 15 No. 4 (ISSN 2175-0947). P. 548-565. URL: <https://seer.ucp.br/seer/index. Php/lexhumana/index>. Включено до міжнародної наукометричної бази Web of Science (1,2 др. арк., особисто автору – 0,25 д.а.: розробка заходів протидії дискримінації в правовій системі).

21. Natalia Khiborob, Oleksandr Boiarskyi, Halyna Zabolotna. Implementation of the principles of administrative procedure in the provision of

digital public services: eu experience and ukrainian practice. *Baltic journal of economic studies*. 2023. Vol. 9 No. 3. P. 207-213. URL: <https://doi.org/10.30525/2256-0742/2023-9-3-207-213>. Включено до міжнародної наукометричної бази Web of Science (0,85 др. арк., особисто автору – 0,3 д.а.: впровадження принципів адміністративної процедури ЄС в практиці надання цифрових державних послуг в Україні).

22. Oleksandr Boiarskyi, Yana Maslova, Alevtina Pekhnyk. Phenomenology of interest in the formation of human habit (anti-corruption aspect). *Baltic journal of economic studies*. 2023. vol. 9 no. 2. P. 55-64. URL: <https://doi.org/10.30525/2256-0742/2023-9-2-55-64>. Включено до міжнародної наукометричної бази Web of Science (0,93 др. арк., особисто автору – 0,5 д.а.: локальні аспекти виникнення інтересу до формування антикорупційного аспекту людської звички).

23. Viktor Savchenko, Olexandra Dotcenko, Volodimir Iashchenko, Oleksandr Boiarskyi, Viktor Shemchuk. Legal coverage of will expression by mens of informational technologies. *Cuestiones políticas*. 2022. Vol. 40 N° 74. P. 224-245. URL: <https://doi.org/10.46398/cuestpol.4074.12>. Включено до міжнародної наукометричної бази Web of Science (1,4 др. арк., особисто автору – 0,3 д.а.: розробка пропозицій щодо покращення процедур правового забезпечення волевиявлення засобами інформаційних технологій).

**Опубліковані праці апробаційного характеру,
які додатково відображають результати дослідження:**

24. Боярський О.О. Види територіальних громад в яких функціонує людина-член громади. *Соціальний калейдоскоп*. 2020. № 1 (4). С. 18-27. (0,38 др.арк.).

25. Боярський О.О., Кофман Б.Я. Права, свободи та обов'язки людини і громадянина як зміст її конституційно-правового статусу. *Соціальний калейдоскоп*. 2021. Том 1. № 1. С. 1-12. (0,45 др.арк. особисто автору – 0,25 д.а.: досліджено питання важливості переходу від декларативної

зафіксованості прав, свобод та обов'язків особи в Конституції України до їх реалізовуваності).

26. Боярський О.О. Людина як основний бенефіціар місцевого самоврядування. Соціальний калейдоскоп. 2022. Том 2. № 1-2. С. 7-16. (0,38 др.арк.).

27. Боярський О.О. Людина в місцевому самоврядуванні: до питання визначення критеріїв його людинорозмірності. Муніципальна реформа в контексті євроінтеграції України: позиція влади, науковців, профспілок та громадськості: Тези доповідей Другої щорічної всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Київ, 06 грудня 2018 р.). Київ: ТОВ «ВІ ЕН ЕЙ ПРЕС», 2018. С. 77–81. (0,2 др.арк.).

28. Боярський О.О. Децентралізація і людина: європейський підхід до побудови системи координат. Муніципальна реформа в контексті євроінтеграції України: позиція влади, науковців, профспілок та громадськості: Тези доповідей Третьої щорічної всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Київ, 06 грудня 2019 р.). Київ: ТОВ «ВІ ЕН ЕЙ ПРЕС», 2019. С. 210–218. (0,33 др.арк.).

29. Боярський О.О. До питання про позиціювання (знаходження та функціонування) людини в територіальній громаді. Муніципальна реформа в контексті євроінтеграції України: позиція влади, науковців, профспілок та громадськості: Збірник тез доповідей Четвертої щорічної всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Київ, 10 грудня 2020 р.). Київ, 2020. С. 125–137. (0,5 др.арк.).

30. Боярський О.О. Стан повсякденності та його роль і вплив на муніципальне існування людини в умовах миру і війни. Децентралізація публічної влади в Україні: здобутки, проблеми та перспективи: Збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції (17 червня 2022 р., м. Львів). Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка; Київ; Щецин, 2022. С. 269–283. (0,58 др.арк.).

ЗМІСТ

ВСТУП	33
РОЗДІЛ 1. ЛЮДИНА ТА ЇЇ ІНДИВІДУАЛЬНИЙ ГАБІТУС В РОЗУМІННІ СТАНОВЛЕННЯ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ.....	47
1.1. Місцеве самоврядування як природний простір життєдіяльності людини та пріоритетна сфера її існування.	47
1.2. Людина як біосоціальна істота: до визначення характерологічних ознак соціального та нормативно-правового вимірювання на рівні локального соціуму	64
1.3. Філософський стан повсякденності та його стратегічний вплив на процеси формування людини як соціальної істоти: до визначення системи її соціально-рольових позицій	83
1.4. Людина в системі координат місцевого самоврядування: існування та вибір між індивідуальним та колективним існуванням	106
1.5. Феноменології індивідуальної соціалізації і індивідуальної правової соціалізації та їх роль у становленні і розвитку індивідуального габітусу людини в умовах місцевого самоврядування	131
1.6. Розуміння і визначення нормативної системи координат людини в місцевому самоврядуванні.	159
Висновки до розділу 1.....	172
РОЗДІЛ 2. РОЛЬ І ЗНАЧЕННЯ КОЛЕКТИВНОГО ГАБІТУСУ ЛЮДИНИ В ПРОЦЕСІ СТАНОВЛЕННЯ І РОЗВИТКУ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ	185
2.1. Людинорозмірність місцевого самоврядування: до питання визначення критеріальних ознак.	185
2.2. Роль феноменології інтересу в становленні колективного габітусу людини в місцевому самоврядуванні	195
2.3. Роль і значення територіальної громади у процесі інституціоналізації колективного габітусу людини	211

2.4. Колективний габітус людини та її муніципальні права: роль і значення останніх у виникненні та формуванні місцевого самоврядування.	228
2.5. Самопрезентація людини в територіальній громаді: до питання визначення нормативних координат як функціонально-діяльнісної основи її функціонування в місцевому самоврядуванні	245
2.6. Становлення феноменології муніципальної людини (Homo municipalis) та її роль в формуванні місцевого самоврядування	259
2.7. Інституційна основа громадянського суспільства та її роль і значення в формуванні колективного габітусу людини в місцевому самоврядуванні.. . . .	282
Висновки до розділу 2.	305
РОЗДІЛ 3. ЛЮДИНА В КОНТЕКСТУАЛІЗАЦІЇ ФЕНОМЕНОЛОГІЇ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ	317
3.1. Людина та її диспозиція в територіальній громаді: теоретичні підходи до розуміння знаходження та функціонування в контексті децентралізації	317
3.2. Феноменологія децентралізації повноважень публічної влади та її вплив на становлення, розвиток і вдосконалення місцевого самоврядування в розумінні модернізації індивідуального і колективного габітусу людини	331
3.3. Компетенційні повноваження органів публічної самоврядної публічної влади та їх управлінський потенціал як відображення інтересів людини та її асоціацій в місцевому самоврядуванні	347
3.4. Нормопроекування та вдосконалення його ролі в процесі розширення участі людини в місцевому самоврядуванні	371
Висновки до розділу 3.	401
РОЗДІЛ 4. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ РОЛІ ЛЮДИНИ В МІСЦЕВОМУ САМОВРЯДУВАННІ В УМОВАХ МУНІЦИПАЛЬНОЇ РЕФОРМИ.	414

4.1. Компетенційні повноваження органів публічної самоврядної публічної влади та вплив людини на їх формування	414
4.2. Дискреційні повноваження органів місцевого самоврядування в сфері захисту прав людини та вплив людини на їх формування.	431
4.3. Форми демократичної участі людини у місцевому самоврядуванні та питання їх модернізації в умовах глобалізації	447
Висновки до розділу 4.	477
ВИСНОВКИ.	482
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	511
ДОДАТОК	539

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Становлення, розвиток і вдосконалення феноменології демократичної правової державності в Україні супроводжується могутніми та перманентними процесами муніципалізації державного і суспільного життя. Одним із найважливіших факторів цих процесів, нарівні з формуванням та подальшою інституціоналізацією конституційно-правового та соціально-екзистенційного інституту місцевого самоврядування (далі – МСВ), його суб'єктів та органів (далі – ОМСВ), – виступає розвиток територіальної громади (далі – ТГ), як сукупності жителів відповідних адміністративно-територіальних одиниць держави, що здійснюють свій життєвий цикл на локальному рівні соціуму, в межах цієї людської територіальної спільноти, в умовах філософського стану повсякденності з метою вирішення низки найважливіших питань свого існування і функціонування через контекстуалізацію задоволення своїх індивідуальних, групових і колективних інтенцій, устремлінь, потреб, інтересів, формування відповідних атитюдів (соціальних, в тому числі й правових установок) та численних габітусів (соціальних практик).

Отже, саме в наведених умовах незмірно та об'єктивно зростає роль і значення людини, як первинного суб'єкта соціуму, його активного функціонального агенту та основного бенефіціара МСВ саме в процесах формування, становлення, розвитку, інституціоналізації та вдосконалення інституту локальної демократії, в межах якого людина здійснює свою життєдіяльність, формує свою соціальну практику, задовольняє широкий спектр своїх власних, а також групових і колективних інтересів, причому не тільки екзистенційної властивості.

Наведені положення несуть в собі стратегічне значення та мають великий методологічний потенціал, особливо враховуючи, насамперед, об'єктивний характер існування людського виміру МСВ, а також той факт, що не дивлячись на достатньо активні процеси муніципалізації соціального і державного життя, роль людини в умовах МСВ в Україні залишається

фактично не тільки не визначеною з доктринально-теоретичних позицій, а й практично не сформованою на нормативному рівні у відповідності до її визначальної ролі і значення в умовах демократичної правової державності. Звідси актуалізуються і контекстуалізуються процеси з активізації та підвищення ефективності досліджень профільної спрямованості, що скеровані на посилення конституційно-правових аспектів організаційної та нормативно-правової діяльності держави щодо формування і реалізації такої ролі та диспозиції людини в правовому просторі локальної демократії.

Дослідження феноменології МСВ ведуться в різних напрямках. Зокрема, становлення та розвиток МСВ вивчають В. Заблоцький, І. Козюра, В. Пархоменко, А. Ткачук та ін. Фінансово-економічні його складові аналізуються в працях Ю. Дехтяренка, В. Кравченка, О. Лебединської та ін. Правові аспекти розглядаються М. Баймуратовим, Ю. Бальцієм, О. Батановим, П. Біленчуком, В. Гробоною, В. Кампо, А. Коваленком, М. Корнієнком, В. Кравченком, А. Крусян, О. Лазором, М. Орзіх, В. Погорілком, О. Прієшкіною, М. Пухтинським, О. Сушинським та ін. У політичному і політологічному контекстах МСВ досліджують В. Борденюк, І. Дробот, В. Ковальчук, С. Рябова, С. Саханенко, В. Шарий, О. Яцунська та ін., його управлінський аспект – В. Авер'янов, П. Ворона, І. Грицяк, В. Куйбіда, Р. Плющ, П. Покатаєв, В. Толкованов, Ю. Шаров та ін. Територіальний розвиток та управління містом розглядають В. Бабаєв, О. Бобровська, В. Вакуленко, О. Васильєва, І. Дегтярьова, О. Ігнатенко, Т. Кравченко, В. Мамонова, Ю. Молодожен, В. Наконечний, М. Орлатій, В. Удовиченко та ін. Питання формування муніципальної правової політики держави у її статусному становленні досліджують – Р. Хван та ін.; у контексті становлення муніципалізму – І. Посторонка; у її компетенційному супроводженні М.М. Баймуратов, Б. Кофман та ін. Міжнародно-правові аспекти локальної демократії стали об'єктом наукових пошуків М.О. Баймуратова, І. Демченка, В. Могілевського, Д. Мартиновського, О. Стемковської. Однак такий вузькоспеціальний підхід не дає змогу

визначити визначальну роль людини в МСВ, що виступає основоположним організаційним та нормативним засобом її існування в локальному соціумі, в межах ТГ в Україні, в філософському стані повсякденності, в процесі реалізації нею свого конституційно-правового статусу, – тобто, в умовах, коли вона здійснює свій життєвий цикл та реалізує репродуктивну функцію по продовженню свого роду у наступних поколіннях, а у глобальному вимірі, – стратегічного завдання щодо продовження існування людської популяції.

Для розуміння проблем існування і функціонування людини в умовах МСВ, особливо в контексті його становлення за європейськими принципами та стандартами, вагомими є праці зарубіжних авторів, що узагальнюють національний досвід утвердження дієвої та ефективної системи МСВ та формування і становлення його гуманістично-гуманітарних телеологічних домінант. Серед зарубіжних вчених варто акцентувати увагу на працях Д. Вілсона, І. Вілки, Т. Вюртенбєрґера, А. Бєкста, М. Голдсміта, Г. Густавссона, В. Дюрана, М. Кітінґа, М. Кулєша, Т. Ларсона, С. Ліпсєта, А. Міллімакі, Дж. Лундбєрґа, П. Нільсона, М. Портера, О. Петєрсона, А. Рінанєн, П. Сєґварі, Е. Томпсона та інших, в яких визначаються питання та механізми організації та проведення муніципальних реформ, їх людського вимірювання, де акцент зроблено не тільки на причинах, результатах і наслідках перетворєнь в системі МСВ конкретної країни, а й на їх гуманістичному потенціалі та відповідних соціально-позитивних результатах.

Варто зазначити, що проблематика людського виміру МСВ в Україні є практично не досліджуваною, всі аспекти становлення та розвитку цього найважливішого соціально-трансформаційного і конституційно-правового інституту зазвичай проводилися та продовжують проводитися тільки в контексті формування, існування і функціонування ТГ як колективного суб'єкта локальної демократії, що репрезентує її на локальному, регіональному і загальнодержавному рівнях. За виключенням проблематики муніципальних прав людини (особистості) (М.О. Баймуратов, О. Батанов,

Б. Кофман, А. Левенець, Г. Танаджи), муніципальних прав жителя-члена ТГ (Ю. Русанова, Є. Васильєв) – в інших ракурсах проблематика людського виміру МСВ в юридичній науці України не досліджувалась. Отже, дослідження МСВ через призму індивідуальної особистості, її екзистенційних та інших інтересів, що у кінцевому підсумку й забезпечує процеси інституціоналізації та конституціоналізації ТГ та її статус в соціумі і державі, залишається актуальним, важливим і своєчасним завданням науки конституційного та муніципального права.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертацію виконано в межах бюджетної теми «Конституціоналізм у державо- та правотворенні України: стан, проблеми та перспективи» (державний реєстраційний №0111U002227) Інституту законодавства Верховної Ради України.

Дисертаційне дослідження також виконано в межах науково-дослідної теми «Міжнародні стандарти міжнародних організацій та їх імплементація державами-членами» (реєстраційний номер № 69-2021/150106) у межах планових наукових робіт факультету міжнародних відносин державного некомерційного підприємства «Державний університет «Київський авіаційний інститут».

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційного дослідження є концептуальне обґрунтування конституційно-правових аспектів формування і реалізації людського виміру МСВ в їх теоретичному та праксеологічному контекстах з визначенням факторів, що впливають на формування такого виміру в умовах формування демократичної правової державності, а також прояву глобалізації, з використанням надбань сучасного конституційного і муніципального права.

Досягнення поставленої мети базувалось на вирішенні конкретних наукових завдань, які визначаються в такій послідовності:

- вирішити низку проблемних теоретико-доктринальних підходів до визначення ролі і значення людини та її індивідуального габітусу в розумінні становлення МСВ;

- визначити онтологічні та нормативні підходи до визначення МСВ як природного простору життєдіяльності людини та пріоритетної сфери її існування;

- дослідити та визначити характерологічні ознаки соціального та нормативно-правового вимірювання людини як біосоціальної істоти на рівні локального соціуму;

- визначити і розкрити особливості системи соціально-рольових позицій людини у філософському стані повсякденності та його стратегічний вплив на процеси її формування як соціальної істоти;

- проаналізувати доктринальний підхід щодо вибору між індивідуальним та колективним існуванням людини в системі координат МСВ;

- дослідити феноменологію індивідуальної соціалізації і індивідуальної правової соціалізації та їх роль у становленні і розвитку індивідуального габітусу людини в умовах МСВ;

- проаналізувати розуміння і визначення нормативної системи координат людини в МСВ;

- вирішити низку проблемних теоретико-доктринальних підходів до визначення ролі і значення колективного габітусу людини в процесі становлення і розвитку МСВ;

- дослідити та визначити критеріальні ознаки людинорозмірності МСВ;

- проаналізувати роль феноменології інтересу в становленні колективного габітусу людини в МСВ;

- визначити роль і значення ТГ у процесі інституціоналізації колективного габітусу людини;

- дослідити роль і значення колективного габітусу людини та її муніципальних прав у виникненні та формуванні МСВ;

- визначити і проаналізувати нормативні координати самопрезентації людини в територіальній громаді як форми визначення функціонально-діяльничої основи її функціонування в МСВ;
- дослідити і проаналізувати роль і значення становлення феноменології муніципальної людини (*Homo municipalis*) та її роль в формуванні МСВ;
- визначити і дослідити інституційну основу громадянського суспільства та її роль і значення в формуванні колективного габітусу людини в МСВ;
- вирішити низку проблемних теоретико-доктринальних підходів до визначення розуміння людини в контекстуалізації феноменології децентралізації публічної влади;
- дослідити теоретичні підходи до розуміння знаходження та функціонування людини та її диспозицію в територіальній громаді в контексті децентралізації;
- проаналізувати феноменологію децентралізації повноважень публічної влади та її вплив на становлення, розвиток і вдосконалення МСВ в розумінні модернізації індивідуального і колективного габітусу людини;
- проаналізувати компетенційні повноваження органів публічної самоврядної публічної влади та їх управлінський потенціал у контексті відображення інтересів людини та її асоціацій в МСВ;
- дослідити феноменологію нормопроектування та вдосконалення його ролі в процесі розширення участі людини в МСВ;
- дослідити низку теоретико-доктринальних підходів до визначення актуальних проблем вдосконалення ролі людини в МСВ в умовах муніципальної реформи;
- проаналізувати компетенційні повноваження органів публічної самоврядної публічної влади та вплив людини на їх формування;
- визначити і дослідити дискреційні повноваження органів МСВ в сфері захисту прав людини та вплив людини на їх формування;
- проаналізувати форми демократичної участі людини у МСВ та питання їх модернізації в умовах глобалізації.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають у процесі людського виміру МСВ у контекстуалізації конституційно-правових аспектів його формування та реалізації.

Предметом дослідження виступає доктринальний і соціально-нормативний концепт людського виміру МСВ, що формується, розвивається та формалізується в процесі становлення, розвитку і вдосконалення демократичної правової державності у контексті формування та реалізації його конституційно-правових аспектів.

Методи дослідження. *Методологічну основу дисертації склала сукупність філософсько-світоглядних, загальнонаукових та спеціально-наукових методів дослідження, які націлені на об'єктивний аналіз досліджуваного предмета.*

Діалектичний метод наукового пізнання передбачає дослідження явищ і процесів в їх становленні, розвитку, взаємозв'язку і взаємозумовленості. Загальнонауковий діалектичний метод пізнання націлює на об'єктивність і всебічність дослідження.

Метод діалектичної логіки дозволив визначити спільне і особливе в визначенні онтологічних аспектів становлення і взаємодії людини та її індивідуального габітусу в розумінні становлення локальної демократії як первинного системно-комплексного концепту людського виміру МСВ (підрозділи 1.1; 1.2; 1.3; 1.4; 1.5; 1.6), а також у визначенні теоретико-доктринальних та практичних підходів до розуміння та усвідомлення ролі і значення колективного габітусу людини в процесі становлення і розвитку МСВ (підрозділ 2.1; 2.2; 2.3; 2.4; 2.5; 2.6; 2.7).

На основі загальнонаукових методів аналізу і синтезу виявлені характерні риси формування, розвитку і вдосконалення людського виміру МСВ (підрозділи 1.2; 1.4; 1.5; 1.6; 2.1; 2.4), особливості самопрезентації людини в територіальній громаді (підрозділ 2.5), а також становлення феноменології муніципальної людини (Homo municipalis) та її ролі та впливу на формування МСВ (підрозділ 2.6) і ролі і значення інституційної основи

громадянського суспільства на формування колективного габітусу людини в МСВ (підрозділ 2.7).

Для визначення опорних соціальних і нормативних імперативів дисертаційного дослідження, що містяться в актуальних питаннях забезпечення конституційним і муніципальним правом держави людського виміру МСВ був застосований *антропологічний підхід*, який дозволив сформулювати положення про людинорозмірний і людиноцентристський вимір такого підходу (підрозділи 1.2; 1.3; 1.4; 1.5; 2.1; 2.2; 2.3; 2.4; 2.5; 2.6; 3.1; 3.4; 4.1; 4.2).

На основі *аксіологічного підходу* в дисертації було обґрунтовано положення про гуманістично-ціннісні орієнтири людського виміру МСВ та їх втілення в практичну площину в процесі муніципальної реформи в Україні з метою формування нових суспільних та нормативних пріоритетів в межах людської територіальної спільноти, що функціонує в державно-організованому соціумі (підрозділи 1.4; 2.1; 2.2; 2.4; 2.6; 3.1; 3.2; 3.3; 4.2).

Герменевтичний підхід позначився при тлумаченні конституційних норм стосовно розуміння функціональних аспектів існування людини в межах ТГ (підрозділи 1.1; 1.2; 1.5; 2.1; 2.4), ролі і значення міжнародних правових стандартів прав людини в формуванні та стабілізації людського виміру МСВ, особливо в контексті формування і реалізації конституційно-правового і муніципально-правового статусів людини (підрозділи 1.6; 2.6; 3.2; 4.1) через застосування опорної феноменології муніципальних прав людини (підрозділи 2.4; 2.6; 4.2).

Формально-логічні методи (дедукція та індукція) дозволили сформулювати висновки щодо можливого використання в теорії муніципального права феноменології муніципальної людини, особливо в контексті об'єктивного зростання ролі і значення суто внутрішньодержавного інституту МСВ, а також його участі в глобальних процесах світового соціального розвитку (підрозділи 1.2; 1.3; 1.4; 1.6; 2.1; 2.6; 2.7; 3.1; 3.4; 4.3).

Юридично-догматичний метод застосовувався для визначення підходів для аналізу ролі і значення конституційних прав і свобод людини (особистості) і громадянина, а також нормативного концепту муніципальних прав людини як об'єкта конституційного і муніципального регулювання та формулювання авторських дефініцій понять «людський вимір МСВ», «людинорозмірність МСВ», «муніципальні права людини (особистості, члена ТГ)» (підрозділи 1.1; 1.2; 1.4; 2.6; 3.1; 4.3).

Функціональний метод сприяв вивченню діяльності органів публічної влади стосовно участі в муніципальному реформуванні в контексті реалізації окремих теоретико-праксеологічних настанов щодо людського виміру МСВ, що ще знаходиться в стадії свого розуміння, осмислення, формування, формалізації і легалізації (підрозділ 1.2; 1.3; 1.6; 2.3; 2.4; 2.6; 3.1; 3.4; 4.2).

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є комплексним монографічним дослідженням, в якому вперше у вітчизняній науці конституційного і муніципального права проаналізовано теоретичні і практичні проблеми формування і становлення людського виміру МСВ в контексті формування і реалізації його конституційно-правових аспектів. Наукова новизна конкретизується у таких основних науково-теоретичних положеннях, узагальненнях, пропозиціях та рекомендаціях, що виносяться на захист:

уперше:

- розроблено авторську концепцію положення людини в МСВ, що становить комплексне явище, засноване на національній і міжнародній системах визнання, охорони і захисту прав і свобод людини, реалізується на європейському та універсальному рівнях за допомогою договірного та інституційного механізмів;

- визначено соціальну і нормативну міжгалузеву природу атитюдно-габітусної діяльності людини в МСВ, її підтримку в світлі виконання міжнародно-правових зобов'язань України щодо становлення системи локальної демократії;

- розкрито роль і значення МСВ як природного простора та пріоритетної сфери людської життєдіяльності;
- розкрито характерологічні ознаки людини як біосоціальної істоти в контексті соціального та нормативно-правового вимірювання на рівні локального соціуму;
- досліджено вплив стану повсякденності на процеси формування людини як соціальної істоти з відповідною системою соціально-рольових позицій;
- проаналізовано статус людини в місцевому самоврядуванні в контекстуалізації вибору між її індивідуальним та колективним існуванням;
- досліджено роль індивідуальної соціалізації і індивідуальної правової соціалізації у становленні і розвитку індивідуального габітусу людини в умовах МСВ;
- досліджено статус людини в МСВ в контексті визначення нормативної системи її координат;
- досліджено актуальні питання визначення критеріїв людинорозмірності МСВ;
- проаналізовано колективний габітус людини в МСВ та роль феноменології інтересу в його становленні;
- проаналізована роль ТГ у формуванні колективного габітусу людини;
- досліджено муніципальні права людини та їх роль у виникненні та формуванні колективного габітусу людини в МСВ;
- проаналізовано нормативні координати самопрезентації людини в територіальній громаді як функціонально-діяльній основи її функціонування в МСВ;
- запропоновано і досліджено феноменологію Homo municipalis та її роль в формуванні МСВ;

удосконалено:

- загальнотеоретичні характеристики поняття, форм і видів інституцій громадянського суспільства та їх роль і значення в формуванні колективного габітусу людини в МСВ;

- параметральні ознаки знаходження людини в територіальній громаді в контексті розуміння теоретичних підходів децентралізації;

- положення щодо визначення ролі децентралізації повноважень публічної влади та її впливу на становлення, розвиток і вдосконалення МСВ в контексті модернізації індивідуального і колективного габітусу людини;

- положення про дослідження потенціалу компетенційних повноважень органів публічної самоврядної публічної влади як відображення інтересів людини та її асоціацій в МСВ;

- положення щодо ролі і значення феноменології нормопроектування та підвищення її ролі в процесі розширення участі людини в місцевому самоврядуванні;

набули подальшого розвитку:

- положення щодо впливу людини на формування компетенційних повноважень органів публічної самоврядної публічної влади;

- положення відносно впливу людини на формування дискреційних повноважень органів МСВ в сфері захисту прав людини;

- питання модернізації форм демократичної участі людини у МСВ в умовах глобалізації.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що сформульовані теоретичні узагальнення, пропозиції та висновки можуть бути використані в процесі нормативного і законодавчого супроводження і забезпечення МСВ, а також під час проведення конституційної і муніципальної реформ в Україні і реформування системи державного

регулювання конституційно-правового та муніципально-правового статусу людини (особистості), а саме:

науково-дослідній роботі: для подальших наукових розробок щодо дослідження людського виміру МСВ, а також конституційно-правових аспектів його формування та реалізації, включаючи формування муніципально-правового статусу людини, а також вдосконалення конституційно-правового статусу інституту МСВ, супроводження і забезпечення зазначених процесів міжнародними договірними нормами та міжнародними правовими стандартами в сфері локальної демократії. Ба більше, наведені процеси можуть досліджуватися у контексті атитюдно-габітусної концепції реалізації інтересів та прав і свобод людини в межах ТГ та в умовах МСВ, а також в філософському стані повсякденності, що запропонована автором;

освітньому процесі: при викладанні навчальних дисциплін «Конституційне право України», «Порівняльне конституційне право», «Муніципальне право України», «Порівняльне муніципальне право», «Міжнародне публічне право», «Міжнародний захист прав і свобод людини», «Міжнародно-правові механізми захисту прав людини», «Право Європейського Союзу», «Право Ради Європи» та ін., а також під час розробки навчальних і навчально-методичних посібників, підручників тощо. Висновки та рекомендації дисертаційного дослідження використано при здійсненні освітньої діяльності кафедри політичних наук і права Південноукраїнського національного університету імені К.Д. Ушинського (довідка про впровадження № 03 від 03 жовтня 2023 року); при здійсненні освітньої діяльності Факультету права та економіки Міжнародного гуманітарного університету (акт про впровадження № 01 від 03 жовтня 2024 року); у навчальному процесі кафедри міжнародних відносин та права Інституту гуманітарних наук Національного університету «Одеська політехніка» (довідка про впровадження № 16/23 від 09 жовтня 2024 року); в навчальному процесі кафедри міжнародного та європейського права

факультету міжнародних відносин Національного авіаційного університету (довідка про впровадження № 15/20 від 17 жовтня 2024 року);

правотворчості: для розвитку і вдосконалення національного законодавства в сфері локальної демократії, зокрема втілення нових форм безпосередньої демократії в межах ТГ, а також національної системи захисту прав людини і громадянина, – шляхом нормопроекування, розробки нових законів, а також внесення змін і доповнень у національне законодавство профільного характеру;

правозастосуванні: для розуміння та вдосконалення матеріальних і процесуальних правових норм національного законодавства в профільній сфері, включаючи реалізацію прав і свобод людини на рівнях локального соціуму і держави, а також процедури імплементації міжнародних зобов'язань держави з питань становлення і розвитку системи локальної демократії на своїх теренах, реалізації прав і свобод людини, уніфікації практики застосування відповідних міжнародних стандартів і національного законодавства у сфері МСВ;

правозахисній та правопросвітницькій роботі: для підвищення правосвідомості правової культури жителів-членів територіальних громад, представників інституцій громадянського суспільства, а також муніципальних службовців, розробників тематичних лекцій, семінарів, інтерактивних занять з даної тематики для муніципальної громадськості та широких верств населення.

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота виконана здобувачем особисто. Всі висновки, положення та рекомендації, подані в ній, сформульовано на основі особистих досліджень автора. В дисертації використано праці інших науковців, на які зроблено посилання. З колективних наукових праць у дисертації використано лише авторські ідеї та положення.

Апробація результатів дослідження. Дослідження виконано й обговорено на кафедрі міжнародного та європейського права.

Основні положення і висновки дисертаційного дослідження було оприлюднено у доповідях на міжнародній та національних науково-практичних конференціях: «Децентралізація публічної влади в Україні: здобутки, проблеми та перспективи». Міжнародна науково-практична конференція (17 червня 2022 р., м. Львів), (тези опубліковано); «Муніципальна реформа в контексті євроінтеграції України: позиція влади, науковців, профспілок та громадськості». Друга щорічна всеукраїнська науково-практична конференція (м. Київ, 06 грудня 2018 р.), (тези опубліковано); Третя щорічна всеукраїнська науково-практична конференція (м. Київ, 06 грудня 2019 р.), (тези опубліковано); Четверта щорічна всеукраїнська науково-практична конференція (м. Київ, 10 грудня 2020 р.), (тези опубліковано).

Публікації. Основні положення та наукові результати дослідження викладено в 30 наукових працях, зокрема: одній одноосібній монографії, 13 статтях у наукових фахових виданнях України з галузі науки, з якої підготовлено дисертацію, 9 статтях у зарубіжних наукових виданнях, 4 з яких у виданнях, що проіндексовані в базі даних Web of Science Core Collection. Крім того, серед публікацій, які додатково відображають наукові результати дисертації – 3 статті та 4 тези доповідей у матеріалах науково-практичних конференцій різного рівня.

Структура і обсяг дисертації. Дисертація складається з анотацій, вступу, чотирьох розділів, логічно об'єднаних у двадцять підрозділів, висновків до підрозділів, загальних висновків, списку використаних джерел та додатку. Загальний обсяг роботи становить 546 сторінок, з них основного тексту 477 сторінок. Список використаних джерел і літератури налічує 275 найменувань і займає 28 сторінок.

РОЗДІЛ 1

ЛЮДИНА ТА ЇЇ ІНДИВІДУАЛЬНИЙ ГАБІТУС В РОЗУМІННІ СТАНОВЛЕННЯ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

1.1. Місцеве самоврядування як природний простір життєдіяльності людини та пріоритетна сфера її існування

Серед найбільших досягнень людської цивілізації особливо виокремлюється місцеве самоврядування як недержавний інститут самоорганізації та самоврядування жителів відповідних адміністративно-територіальних одиниць держави, що створюється з метою вирішення ними питань місцевого значення, які мають екзистенційний (життєво важливий) характер та здійснюється на основі Конституції держави та її законів.

В історичній ретроспективі інститут місцевого самоврядування трансформувався з самоорганізації людей в рамках первісної общини до системи суб'єктів місцевого самоврядування, включаючи й органи місцевого самоврядування, що набули статус органів публічної влади та функціонують в суспільстві і державі, володіючи конституційно-правовим статусом (ст. 7, Розділ XI Конституції України [1]). Таким же правовим статусом, але первинним, володіє й територіальна громада як сукупність жителів відповідної території, що продукує відповідні інтереси та вирішує їх самостійно або під відповідальність органів місцевого самоврядування та їх посадових осіб (ст. 140 Конституції України, ст. 2 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21 травня 1997 р. [2]).

Звідси виникає проблематика «первинності» правосуб'єктності територіальної громади, що торкається не тільки, по-перше, глибинних онтологічних та аксіологічних засад місцевого самоврядування як локального соціального управління, по-друге, засад публічної влади, органи якої на різних рівнях здійснюють представництво народу як верховного суверена влади (публічна державна влада) та представництво територіальної громади

на рівні місцевого самоврядування (публічна самоврядна (муніципальна) влада) [3], а й, по-третє, організації та побудови на основі місцевого самоврядування життєвого простору, в якому люди-члени відповідної територіальної громади реалізують свій життєвий цикл, продукуючи та здійснюючи свої життєві устремління та інтереси, формуючи та використовуючи свої права [254, с. 85].

Така первинність в системі суб'єктів місцевого самоврядування в гносеологічному розумінні означає, що саме з територіальної громади починається місцеве самоврядування; саме вона детермінує систему його суб'єктів і органів; саме в її інтересах діють всі інші суб'єкти та органи місцевого самоврядування. Участь місцевого самоврядування в реалізації системного комплексу прав людини на відповідній території є одночасно і засобом реалізації гуманітарних функцій держави, що спрямовані на створення умов, які забезпечують нормальні умови життя людини, її вільний розвиток, створення рівних можливостей для кожного у досягненні суспільного добробуту та соціальної захищеності.

У цьому аспекті реалізація місцевим самоврядуванням прав людини не тільки сприяє становленню та подальшому розвитку України як демократичної, правової, соціальної держави, а й трансформує територіальний та гуманітарно-ідеологічний простір навколо жителів відповідних її територій, що в свою чергу, модифікує, трансформує, вдосконалює у якісних характеристиках їх життєвий простір.

Водночас, слід зазначити, що існуюча в Україні модель місцевого самоврядування сьогодні не відповідає соціальним очікуванням та потребам суспільства. Функціонування місцевого самоврядування у більшості територіальних громад не забезпечує створення та підтримки сприятливого життєвого середовища, необхідного для всебічного розвитку людини, її самореалізації, захисту її прав, надання якісних та доступних соціальних послуг, сталого розвитку сіл, селищ, міст тощо.

Доктринальні та прикладні аспекти функціонування місцевого самоврядування та його суб'єктів досліджували у своїх працях М. О. Баймуратов, І. В. Балабанова, Ю. Ю. Бальцій, О. В. Батанов, В. І. Борденюк, Є. А. Василькова, В. П. Грובה, В. М. Кампо, М. І. Корнієнко, В. В. Кравченко, А. Р. Крусян, П. М. Любченко, Н. В. Мішина, М. П. Орзіх, О. В. Прієшкіна, Х. В. Приходько, М. О. Пухтинський, О. В. Скрипнюк та ін.

Однак, незважаючи на значний інтерес до конституційно-правових проблем реалізації місцевого самоврядування в Україні, комплексні дослідження у контексті формування життєвого простору для здійснення людської діяльності у вітчизняній юридичній науці поки що відсутні. Стан і недоліки конституційно-правового регулювання та практики функціонування місцевого самоврядування у сфері існування і діяльності локального соціуму у вигляді територіальної громади, об'єктивують, актуалізують й обумовлюють необхідність здійснення такого дослідження в контексті наукового й праксеологічного забезпечення муніципальної реформи в Україні.

Системний аналіз місцевого самоврядування як найважливішого соціального та політико-правового феномену демократичної правової державності, дає змогу зробити висновок про те, що в основі «первинності» правосуб'єктності територіальної громади насамперед лежить людська діяльність, що здійснюється її членами – жителями відповідної території в умовах повсякденності [4].

Більш того, питання місцевого значення, що вирішується членами територіальних громад в умовах своєї життєдіяльності, фактично формують основний об'єкт місцевого самоврядування та базуються на продукуванні та прояві різнорівневих та багато об'єктних інтересів, що мають життєво важливе, екзистенційне значення як для самої спільноти (колективний характер таких інтересів), так й для кожного її члена (груповий, індивідуальний характер таких інтересів).

Важливою ознакою здійснення людини своєї життєдіяльності є здійснення такої діяльності у рамках локального соціуму. Звідси локальний соціум, тобто територіальний колектив, територіальна спільнота, територіальна громада – виступають для людини:

- по-перше, як природна сфера її життєдіяльності;
- по-друге, як сфера прояву і реалізації всіх життєвих устремлінь та інтересів;
- по-третє, як сфера її фактичного життя в соціумі;
- по-четверте, сфера в рамках якої формуються та функціонують інститути локальної демократії, насамперед, інститути місцевого самоврядування;
- по-п'яте, як сфера в якій продукуються індивідуальні та колективні інтереси людини (жителя-члена територіальної громади);
- по-шосте, як сфера, в якій виникають муніципальні права людини і особистості;
- по-сьоме, сфера, що функціонує в ординарних та екстраординарних умовах існування державності;
- по-восьме, як в умовах ординарного, так й в умовах екстраординарного функціонування державності локальний соціум виступає природною сферою охорони і захисту прав і свобод людини.

Останній підхід є вельми важливим, як з онтологічної, так й з праксеологічної позицій, бо проблема людини і суспільства в таких умовах – нестабільності, перехідного періоду розвитку і кризи, військових конфліктів, екологічних і техногенних катастроф – є однією з актуальніших, причому не тільки у філософській, соціальній, політичній та економічній науках, а й в правовій науці – особливо в конституційно-правовій та муніципально-правовій, що вибудовують парадигму нормативних взаємних відносин між державою, соціумом і особистістю як на макрорівні держави, так й на мікрорівні – на рівні територіальних громад.

Справа в тому, що екологічна криза, інформаційний та демографічний вибухи, небачені соціальні потрясіння, інтенсивна трансформація суспільних інститутів, усієї економічної, політичної, соціокультурної сфери в період трансформації соціуму призводять до розширення зон нестійкості і нестабільності, які оточують людину, змінюють її саму, її погляди, цінності, уявлення про сенс і мету буття.

В цих умовах екстраординарного функціонування державності саме місцеве самоврядування становиться природною охоронюваною зоною існування, комфортного перебування і функціонування людини, хоча й місцеве самоврядування зазнає негативного впливу від наведених та інших чинників у вигляді негативних наслідків щодо звуження його компетенційної бази, появи втручання з боку органів державної публічної влади, відповідних змін в матеріальному чи фінансовому забезпеченні тощо – людина продовжує в його межах свою життєдіяльність та іншу діяльність у відповідності до своєї професійної та інших видів соціальних ролей.

Необхідно зазначити, що відмінною особливістю економічних, політичних і соціокультурних кризових процесів, що відбуваються сьогодні в нашому суспільстві, є переоцінка цінностей і переосмислення ролі, значимості людини і її вибору щодо сформованих глобальних проблем сучасності.

Дійсно, те, що зовсім недавно сприймалося як непорушні постулати, сьогодні або повністю відкидається, або викликає сумнів в його «корисності», значущості, що призводить до невизначеності і навіть розгубленості людини, нездатності до швидкої трансформації її уявлень, установок, ціннісних орієнтацій – і як наслідок недоліків в мобільності життєвих устремлінь та інтересів. А це веде до того, що під загрозою знаходяться сама вкоріненість людини, її уявлення про соціальні цінності, рольові позиції в соціумі, прогрес, освіту, раціональність тощо.

Отже, людина опиняється в епіцентрі як глобальних викликів і протиріч, так й їх локальних наслідків, що трансформують звичні умови її

життєдіяльності та деформують її життєві настанови. Суперечливість і подвійність самої природи людини та невизначеність суспільних процесів, що хаотично відбуваються навколо неї в оточуючому локальному, регіональному та глобальному світі, сприяють загостренню протиріч між прагненнями людини до стабільності і необхідністю його докорінної зміни, переоцінки своїх власних уявлень з метою виживання і адаптації в агресивному, а іноді й в альтернативному соціальному середовищі.

Треба визнати, що у наявності криза не тільки змістотворних життєвих і професійних цінностей, криза ідентичності, які сприяють деформації самосвідомості людини, втрату сенсу життя і професійної діяльності, а в підсумку й криза екзистенційних настанов, що завжди охороняли людину від негативу, бо містилися в її локальному житті та базувалися на комунікаційній взаємодії з іншими членами територіальної громади, з якими людина знаходилась в системних міжособистісних та колективних відносинах, що вели до задоволення її індивідуальних інтересів та потреб.

Підсумком такого «локального розлому» є відсутність усвідомлення відповідальності не тільки перед самим собою, але й перед первинною мікрогромадою, членом якої людина є – рідними, близькими, родиною, друзями тощо, а також і перед макросуспільством (в нашому випадку перед територіальною громадою) в цілому, а також «розмиття» та нівелювання перспектив на майбутнє. Таку ситуацію в сучасній науці нерідко визначають, користуючись мовою синергетики, як «знаходження людини в точці біфуркації», тобто в критичній точці.

Разом з тим, слід наголосити, що в умовах кризового, перехідного періоду розвитку суспільства на всіх його рівнях (мікро-, мезо-, макросоціуму) відбувається трансформація змісту багатьох наукових категорій з використанням мови синергетики, яка фактично не тільки характеризує стратегію існування локальної територіальної спільноти, а й вибудовує концепт її функціонування, причому як в ординарних, так й в кризових умовах функціонування державності.

В наукових дослідження це призводить або до формального перенесення понять з природничої області в гуманітарну, або до підміни смислів взагалі. Однак, в наведених умовах складний науково-теоретичний конструкт синергетики сьогодні адаптується до суперечливої соціальної проблематики саме через можливість створення, існування, функціонування та розвиток колективних суб'єктів права, до яких й відноситься територіальна громада, що заснована на комунікаційній взаємодії її членів та їх спільній діяльності в рамках вирішення питань місцевого значення.

Необхідно вказати, що територіальна громада виступає одним з яскравіших соціальних феноменів, в якому евристичність міждисциплінарних і трансдисциплінарних стратегій, філософсько-методологічних і світоглядних можливостей синергетики є цілком очевидною і обґрунтованою не тільки цілою низкою сучасних наукових досліджень, а й результатами соціальної практики, що базується на спільному проживанні та стабільному функціонуванні людей в рамках територіальної громади, а точніше в межах дії місцевого самоврядування, його суб'єктів та органів [5]. Складний науково-теоретичний конструкт синергетики адаптується до соціальної проблематики й в контексті історичного дискурсу.

Розвиток людського суспільства на кожному конкретному історичному етапі в тій чи іншій мірі залежав від різних факторів – природних, соціальних, антропогенних і, останнім часом, техногенних, значення яких все більше наростає. Синергетична взаємодія була характерною для взаємодії природи і суспільства на різних етапах історичного розвитку, відіграючи свою позитивну роль у розвитку людини і природи. В кінцевому підсумку, людина в даний час настільки змінила навколишнє природне середовище, що в ньому відбуваються незворотні зміни, причому, як локального, так і глобального характеру – синергетичній взаємодії прийшов край. Але нічого більш ефективного ніж синергетична взаємодія з природою у людини і

людства не існує – тільки такий шлях є єдиним і оптимальним заради відновлення природного балансу.

Такий висновок можна зробити та він є застосовуваним й відносно спільної життєдіяльності людей в рамках територіальної громади. Слід зазначити, що діяльність – це апріорі специфічна людська форма активного ставлення до світу, спосіб буття людини. Саме тим вона відрізняється від тварини, яка також діє, але зміст її дій і поведінки є пристосуванням до природних умов життя, її дії визначено успадкованими біологічними особливостями, видовими ознаками тваринного світу.

Більш того, поведінка тварини регулюється в основному інстинктами, і набутими умовними рефlekсами. Людина ж не тільки і не просто пристосовується до природи, а й пристосовує природу до себе, перетворює її предмети так, щоб вони служили людським потребам – по великому рахунку вона «олюднює» природу і робить це в таких формах, такими способами, які створюються в процесі самої діяльності і розвиваються історично.

Функціонування людини в умовах первісного суспільства в первісній общині, в період існування міст-полісів Давньої Греції, муніципій в Стародавньому Римі, в умовах формування і функціонування міст за Магдебурзьким правом, в межах Запорізької Сечі, в умовах діяльності земських установ в період Російської імперії, в період жорсткої централізації державної влади у Радянський період, нарешті, формування і функціонування органів місцевого самоврядування європейського зразку в Українській незалежній державі – все це відклалося в історичній пам'яті народу України та лягло в основу його менталітету.

Слід зазначити, що територіальна громада в Україні з її звичаями і традиціями має суттєву історичну ретроспективу та ознаки глибокої давнини. Дослідник громади в Україні І. Черкаський слушно писав: «... про початок походження цієї установи ми не знаходимо жодних відомостей ні в літописах, ні в писаних законодавчих пам'ятках. З великою ймовірністю можна думати, що сільські громади постали за тих часів, коли слов'янські

племена, які заселяли теперішню південно-західну Русь, ще не були об'єднанні в державні спілки під зверхньою владою господарів» [6, с. 45]. Це підтверджує нашу позицію, що спільне існування людей обумовило та зробило актуальним саме колективістські засади такої взаємодії.

Видатний український науковець М. Грушевський, досліджуючи еволюцію територіальної громади в період Київської Русі, простежив процес розвитку такого соціального феномену, починаючи з родин та родів, і показав, як на певному етапі розвитку родинні зв'язки слабшали і зміцнювалися «мотиви територіальної близькості, сусідства, солідарності територіальної й економічної», як внаслідок поділу родин «рідні осідали побіч себе групами, і пізніше, як розросталися й ділилися ширші родини, на старих займанщинах повставали нові родини, зв'язані спорідненням і творили громаду» [7, с. 352].

За М. Грушевським, «сільській групі «родів» – дворищ досить близько відповідає громада Руської Правди – «верв». Вона, з одного боку, не стільки не велика, що може ручити за своїх членів і відповідати за переступ, счинений на її території, з другого боку – се союз свободний, її члени самі розпоряджають собою і укладають між собою умови» [7, с. 360]. Вважаємо, що такий науковий підхід є дуже важливим не тільки з позицій ілюстративності виникнення територіальної громади – він демонструє:

а) глибинний функціональний потенціал цього об'єднання людей, що фактично ослабляє їх родинні зв'язки та посилює зв'язки територіально-функціональні;

б) фіксує виникнення нової ідеології, що виникає на засадах спорідненості людей, виходячи з загального місця їх мешкання;

в) демонструє інтеграційні засади нової людської соціальної спільноти, що викликає до життя якісно нову спорідненість в її рамках;

г) звертає увагу на договірний характер виникнення такої соціальної спільноти;

д) акцентує увагу на добровільному характері виникнення такої спільноти, що обумовлено ініціативою її членів.

Загальним для всіх наведених чинників є територіальна й економічна солідарність, що виникає як результат сумісної людської діяльності. Необхідно вказати, що «Руська Правда» вже досить конкретно регулювала діяльність верви (територіальної громади). Системний аналіз цього історичного джерела свідчить, що «Руська Правда» прямо говорить про вервь або має її на увазі у 15 статтях. У них вона виразно значиться як територіальна організація сільського населення з конкретно визначеними функціями. На це передусім указує обширна територія, яку займає вервь, що закріплено в «Руській Правді» [8, с. 236].

Отже, тут підтверджується особливе значення людської діяльності на відповідній території у виникненні самоврядних механізмів та інституцій. У багатьох статтях «Руська Правда» накладає матеріальну відповідальність за злочини, вчинені на території верви, найперше на конкретну особу – злочинця, а вервь відповідає лише тоді, коли його не знайдено [9, с. 404, 434]. А те, що відповідальність виражається у матеріальному відшкодуванні у вигляді штрафу, означає, що конкретна особа, член верви, мала економічну самостійність, що проявлялась в процесі індивідуальної праці чи колективної співпраці членів такої територіальної громади. Пояснюючи термін «вервь» М. Владимирський-Буданов, писав: «... та сама одиниця провінціального поділу як у південних і в північних землях називається вервь'ю (корінь слова 16 спільний індоєвропейський *worf*). Тій самій одиниці відповідають і назви «сотня» не тільки в міському, але і в провінціальному поділі» [10, с. 79].

Отже, колективне існування людей, що були об'єднані спільною діяльністю, було перенесено й розповсюджено з сільського на міський та провінціальний рівні. Згодом, як підкреслює С. Юшков, «вервь – це архаїчний інститут, який в основних руських центрах повинен був зникнути з розвитком феодальних відносин. Замість верви стали оформлятися сільські громади» [11, с. 73–74]. Наведений дослідник прямо вказує на

трансформаційні процеси, що виникають в межах територіальної спільноти, вони базуються на її внутрішньому колективістському потенціалі та є безпосередньо пов'язаними з спільною діяльністю людей на відповідній території, з метою реалізації екзистенційних колективних та індивідуальних потреб.

Дійсно, еволюція територіальної громади в Україні тривала століттями. Тому роль та значення громади та інституту місцевого самоврядування, що є природною формою її існування та пріоритетною сферою в якій здійснюється багатоманітна людська діяльність, завжди були важливими в українському суспільстві.

Наприкінці ХІХ ст. І. Франко, розмірковуючи над значенням громад у політичному житті держави, писав: «... коли кожний повіт, кожний край, кожна держава складається з громад – сільських чи міських, то все одно перша і найголовніша задача тих, що управляють державою, краями, повітами, повинна би бути така, щоб добре упорядкувати і мудрими правами якнайліпше забезпечити ту найменшу, але основну одиницю. Бо коли громада зле впорядкована, бідна, темна і сама в собі розлазиться, то очевидно, ще й увесь побудований на ній порядок повітовий, крайовий і державний не може бути тривалий» [12, с. 175].

Слід зазначити, що не зважаючи на часовий континуум, в наведеній позиції І. Франка знайшли своє відображення фактично всі системні недоліки сучасного місцевого самоврядування, що не дають можливості йому розвиватися належним чином – відсутність належної правосуб'єктності територіальної громади, встановлення якої напряму залежить від держави, недостатня матеріальна та фінансова база місцевого самоврядування, констатація факту «соціальної анемії» в процесі створення, існування і функціонування територіальних громад, відсутність мотивації у членів територіальної громади щодо активної участі в місцевому самоврядуванні, фіксація факту про структурну побудову держави, що складається з

територіальних громад та ослаблення феномену державності в умовах наявності «слабкого» місцевого самоврядування тощо.

Всі наведені тенденції напряму є пов'язаними з людською діяльністю, що здійснюється в рамках місцевого самоврядування в процесі функціонування територіальної громади, в рамках якої люди вирішують свої екзистенційні потреби і інтереси. Разом з тим, слід враховувати й той безперечний факт, що людина змінює не тільки простір навколо себе, а й саму діяльність, спираючись на свої знання про предмети та явища, їх властивості, причинні зв'язки й закономірності. Більш того, самі знання вона набуває, розширює, поглиблює на основі своєї діяльності та набутого в її результаті досвіду.

Отже, людська діяльність має свідомий, осмислений, цілеспрямований характер. Форми її є різноманітними, вони залежать не тільки від властивостей самої людини, але й головне – від властивостей тих предметів, на які вона діє. Форми і способи діяльності закріплюються в колективному досвіді. За своєю онтологічною суттю діяльність має соціальну природу, бо вона:

- по-перше, відбувається в локальному соціумі по місцю проживання людини, тобто в територіальній громаді;

- по-друге, є пов'язаною з генерацією та продукуванням екзистенційних інтересів людини;

- по-третє, ці інтереси спрямовано на досягнення відповідного соціального результату – у підсумку вони трансформуються в питання місцевого значення, проходячи через індивідуальну, групову або колективну свідомість;

- по-четверте, вони реалізуються у переважній більшості в межах місцевого самоврядування.

Отже, можна констатувати, що саме місцеве самоврядування є тим соціальним і правовим простором в якому людина здійснює свою життєву діяльність та реалізує свої життєві устремління.

Важливим фактором формування інтересів людини в здійсненні своєї діяльності є умови повсякденності в яких вона діє. Повсякденність, повсякденне життя – є одним з процесів життєдіяльності людини, що виявляється в звичних загальновідомих ситуаціях і характеризується нереклексивністю, відсутністю особистісної залученості в ситуації, типологічним сприйняттям учасників взаємодії і мотивів їх участі [13, с. 9]. Це область соціальної реальності, цілісний соціокультурний життєвий світ, котрий постає «природною», самоочевидною умовою життя людини. Це цілісний соціокультурний, життєвий світ, котрий постає у функціонуванні суспільства як «природна», самоочевидна умова людської життєдіяльності. Повсякденність може розглядатися як онтологія, як гранична умова людської діяльності. Дослідження повсякденності мають на увазі підхід до світу людини і до її життя як до цінності [14, с. 5].

Зазвичай поняття повсякденності розглядають на наступних протиставленнях:

будні – дозвілля, свято;

загальнодоступні форми діяльності – вищі спеціалізовані форми діяльності;

життєва рутинна – моменти психологічної напруги;

дійсність – ідеал.

При цьому люди виконують такий режим повсякденності або спільно, або так, що діяльність окремої людини є певною частиною, ланкою діяльності суспільства. Тому саме повсякденність дає, по-перше, поштовх до виникнення, продукування екзистенційних інтересів окремої людини, груп людей, мікро-, мезо- і макротериторіальних спільнот та їх наступної реалізації, а, по-друге, вибудовують відповідну процесуалізацію такої повсякденності, що може бути відображеним у відповідному процесуальному ланцюжку: «людина» – «повсякденність» – «інтереси» – «громада» – «місцеве самоврядування» – «реалізація інтересів».

Якщо досліджувати більш глибокі мотивації людини в повсякденному житті в умовах повсякденності, які виникають в просторі місцевого самоврядування, то слід акцентувати увагу на тому, що системний аналіз її діяльності саме в такому просторі дає змогу виділити наступні моменти які є результатом «кристалізації» таких мотивацій:

- а) потреби,
- б) інтереси,
- в) мотиви,
- г) цілі,
- г') засоби,
- д) процес діяльності,
- е) її результат.

Потреби – це ті «вимоги», які людина ставить до навколишнього світу, природи, речей, суспільства і вирішення яких необхідне для поліпшення її життя і благополуччя. Людські потреби є дуже різноманітними і належать до різних «рівнів» – від елементарних біологічних до найвищих духовних. Своєю чергою, вони визначають інтереси.

Інтерес – це об'єктивно обумовлене і соціально опосередковане (тобто, таке, що залежить від соціальної сутності людини, суспільних умов її життя) спрямування уваги і устремлінь на ті предмети і дії, якими можуть бути задоволені певні особи. Потреби властиві й тваринам, інтереси мають тільки люди. Усвідомлені потреби і інтереси стають мотивами – спонуками, рушійними силами діяльності.

Що саме, і для чого робить людина, безпосередньо визначається її мотивами. Знання мотивів є умовою правильної моральної оцінки вчинків, поведінки.

Мета – це те, чого саме людина прагне досягти, щоб прийти до цього своєю діяльністю.

Оскільки людина діє свідомо, вона, починаючи діяти, ставить перед собою мету (ідеальний образ бажаного майбутнього). При цьому

використовуються різні засоби діяльності – матеріальні (знаряддя та ін.), інтелектуальні (знання, прийоми мислення, розв'язання задач).

Система штучно створених засобів діяльності становить техніку, яку можна розділити на техніку матеріальної і техніку духовної діяльності. Одним з показників суспільного прогресу є розвиток техніки, її ускладнення, вдосконалення, поява нових її видів. Здійснюючи індивідуально чи колективно мотивовану діяльність в локальному соціумі в рамках територіальної громади, людина досягає (повністю, частково або не досягає – авт.) відповідного соціального результату, до якого вона прагнула. Отже, в межах місцевого самоврядування, що є природним простором для організації і реалізації людської діяльності, людина в умовах своєї повсякденної діяльності створює систему інтересів, реалізація яких впливає на формування її життєвих устремлінь через потреби, систему цілей і форм діяльності, а також на місцеве самоврядування у вигляді його об'єктного складу – що знаходить свій прояв у формуванні відповідного переліку питань місцевого значення.

Резюмуючи викладене вище, можна дійти наступних висновків:

– сучасна історія людської цивілізації є історією спільною людської діяльності, що здійснюється людьми на локальному рівні соціуму в рамках місцевої соціальної спільноти – територіальної громади, що зазвичай конститується, функціонує та розвивається в умовах місцевого самоврядування;

– проблематика «первинності» правосуб'єктності територіальної громади базується по-перше, на глибинних онтологічних та аксіологічних засадах місцевого самоврядування як локального соціального управління, по-друге, на засадах публічної влади, органи якої на різних рівнях здійснюють представництво народу як верховного суверена влади (публічна державна влада) та представництво територіальної громади на рівні місцевого самоврядування (публічна самоврядна (муніципальна) влада) [255, с. 33];

–по-третє, на організації та побудові на основі місцевого самоврядування життєвого простору, в якому люди-члени відповідної територіальної громади реалізують свій життєвий цикл, продукуючи та здійснюючи свої життєві устремління та інтереси, формуючи та використовуючи свої права;

– первинність територіальної громади в системі суб'єктів місцевого самоврядування в гносеологічному розумінні означає, що саме з територіальної громади починається місцеве самоврядування; саме вона детермінує систему його суб'єктів і органів; саме в її інтересах діють всі інші суб'єкти та органи місцевого самоврядування;

– хоча участь місцевого самоврядування в реалізації системного комплексу прав людини на відповідній території є одночасно і засобом реалізації гуманітарних функцій держави, що спрямовані на створення умов, які забезпечують нормальні умови життя людини, її вільний розвиток, створення рівних можливостей для кожного у досягненні суспільного добробуту та соціальної захищеності, тобто є пов'язаною з реалізацією основоположних прав людини – слід визнати, що існуюча в Україні модель місцевого самоврядування сьогодні не відповідає соціальним очікуванням та потребам суспільства, не забезпечуючи створення та підтримку сприятливого життєвого середовища, необхідного для всебічного розвитку людини, її самореалізації, захисту її прав, надання якісних та доступних соціальних послуг, сталого розвитку сіл, селищ, міст тощо;

– важливою ознакою здійснення людиною своєї життєдіяльності є здійснення такої діяльності у рамках локального соціуму – звідсіля саме територіальний колектив, територіальна спільнота, територіальна громада – виступають для людини: як природна сфера її життєдіяльності; як сфера прояву і реалізації всіх життєвих устремлінь та інтересів; як сфера її фактичного життя в соціумі; сфера в рамках якої формуються та функціонують інститути локальної демократії, насамперед, інститути місцевого самоврядування; як сфера в якій продукуються індивідуальні та

колективні інтереси людини (жителя-членів територіальної громади); як сфера, в якій виникають муніципальні права людини і особистості; сфера, що функціонує в ординарних та екстраординарних умовах існування державності, що на неї суттєво впливають; як в умовах ординарного, так й в умовах екстраординарного функціонування державності локальний соціум виступає природною сферою охорони і захисту прав і свобод людини;

– в умовах екстраординарного функціонування державності до суперечливої соціальної проблематики адаптується складний науково-теоретичний конструкт синергетики саме через можливість створення, існування, функціонування та розвиток колективних суб'єктів права, до яких й відноситься територіальна громада, що заснована на комунікаційній взаємодії її членів та їх спільній діяльності в рамках вирішення питань місцевого значення – це знаходить своє підтвердження як в умовах сьогодення, так й в історичній ретроспективі;

– за своєю онтологічною суттю діяльність людини має соціальну природу, бо вона: відбувається в локальному соціумі по місцю проживання людини, тобто в територіальній громаді; є пов'язаною з генерацією та продукуванням екзистенційних інтересів людини; ці інтереси спрямовано на досягнення відповідного соціального результату – у підсумку вони трансформуються в питання місцевого значення, проходячи через індивідуальну, групову або колективну свідомість; вони реалізуються у переважній більшості в межах місцевого самоврядування;

– люди виконуючи в своїй діяльності режим повсякденності – індивідуально, по-перше, дають поштовх до виникнення, продукування екзистенційних інтересів окремої людини, груп людей, мікро-, мезо- і макро-територіальних спільнот та їх наступної реалізації, а, по-друге, вибудовують відповідну процесуалізацію такої повсякденності, що може бути відображеним у відповідному процесуальному ланцюжку: «людина» – «повсякденність» – «інтереси» – «громада» – «місцеве самоврядування» – «реалізація інтересів»;

– досліджуючи більш глибокі мотивації людини в повсякденному житті в умовах повсякденності, які виникають в просторі місцевого самоврядування, слід акцентувати увагу на тому, що саме в цьому просторі виникає «кристалізація» таких її мотивацій: а) потреби, б) інтереси, в) мотиви, г) цілі, д) засоби, д) процес діяльності, е) її результат;

– в межах місцевого самоврядування, що є природним простором для організації і реалізації людської діяльності, людина в умовах своєї повсякденної діяльності створює систему інтересів, реалізація яких впливає на формування її життєвих устремлінь через потреби, систему цілей і форм діяльності, а також на місцеве самоврядування у вигляді його об'єктного складу – що знаходить свій прояв у формуванні відповідного переліку питань місцевого значення.

1.2. Людина як біосоціальна істота: до визначення характерологічних ознак соціального та нормативно-правового вимірювання на рівні локального соціуму

Для визначення характерологічних ознак людини як біосоціальної істоти в її соціальному та нормативно-правовому вимірюванні на рівні локального соціуму, вважаємо за необхідне навести декілька настанов методологічного характеру, що у своїй сукупності складають засадничо-функціональний концепт досліджуваної проблематики [265, с. 78-79].

Отже:

а) треба розуміти, що в системно-цільовому розумінні, баченні та сприйнятті оточуючого соціального середовища (телеологічна настанова. – авт.),

б) в якому існує людина, проявляється її сутність, реалізується її соціальний потенціал (суб'єктно-характерологічні настанови. – авт.),

в) і стиль життя, здоров'я і соціальне благополуччя (об'єктно-предметні характерологічні настанови. – авт.),

г) що безпосередньо і напряду залежать від неї і в той же час нею зумовлені (екзистенційно-технологічні настанови. – авт.),

г') були, є і будуть самим ціннісним орієнтиром у напрямках різних досліджень (аксіологічні настанови. – авт.),

д) в тому числі і правових, що досліджують соціальні нормативи, які за допомогою нормування, нормопроектної та нормотворчої діяльності / від «м'якого права до «твердого» (позитивного, писаного) права/ (спеціально-правові технологічні настанови. – авт.),

е) трансформуються, враховуючи на їх соціально важливий типізований та стереотипний характер (онтологічні настанови. – авт.),

є) у норми права, що регламентують та врегульовують відповідні соціальні правила поведінки (поведінково-діяльнісні настанови. – авт.),

ж) що мають важливе для соціуму значення, бо оптимально вирішують відповідні екзистенційні проблеми, з якими стикається людина в процесі реалізації свого життєвого циклу (гносеологічні настанови. – авт.),

з) в межах територіальної людської спільноти – територіальної громади (комунікативні настанови. – авт.),

и) в умовах місцевого самоврядування, де головними процесами виступають самоорганізація, самопрояв, самодіяльність, саморозвиток, самоідентифікація, самоконституювання тощо (статусні настанови. – авт.),

і) у філософсько-життєвому стані повсякденності (темпорально-континуумні настанови. – авт.).

Наведені характерологічні ознаки людини як біосоціальної істоти, що:

- по-перше, є соціально значущі;
- по-друге, екзистенційно значущі;
- по-третє, володіють соціально категоріальною характеристикою;
- по-четверте, напряду пов'язані з життєвим циклом людини;
- по-п'яте, їх формування відбувається на протязі всього зазначеного циклу;
- по-шосте, воно відбувається в результаті комунікативної взаємодії з іншими членами локального соціуму – членами територіальної громади;

– по-сьоме, воно відбувається в процесі соціалізації людини, що має чіткі телеологічні домінанти та визначені соціально-ознайомчу, соціально-застосовну, соціально-присосовну, соціально-статусну, соціально-реалізаційну, соціально-стабілізаційну властивості;

– по-восьме, результатом такої комунікативної взаємодії виступає формування типізованих форм життєдіяльності людини, що набувають характеру соціальних практик і дозволяють реалізувати її життєво важливі настанови;

– по-дев'яте, зазначені процеси відбуваються в технологічному розумінні через використання соціальних практик щодо реалізації екзистенційних настанов людини (інтенцій, потреб, устремлінь, інтересів, атитюдів) у вигляді відповідних типізованих та стереотипних форм життєдіяльності, що створюють соціальні патерни та ведуть, своєю чергою, до виникнення відповідних структур соціально-праксеологічної властивості і до формування індивідуального, групового і колективного габітусу людини;

– по-десяте, наведені процеси супроводжуються могутніми тенденціями формування та впливу на них великої кількості інституційних структур громадянського суспільства (сім'ї, церкви, трудових колективів, громадських організацій, муніципальних та підприємницьких структур, установ освіти та виховання, науки, засобів масової інформації, держави, політичних партій та ін.);

– по-одинадцяте, результатом таких стійких та сталих темпорально-конотаційних процесів виступає формування локально-муніципальної правосвідомості у людини та всього локального соціуму, а також поява на основі цього у вказаних суб'єктів муніципальної психології; по-дванадцяте, всі наведені ознаки виникають, формуються, проявляються, реалізуються в умовах самоорганізації людини, її груп і асоціацій, – як генеральної тенденції локальної демократії.

Звідси, можна стверджувати, що на рубежі XXI століття в суспільній свідомості:

а) сформувалась та функціонує світоглядна установка, в якій природний світ і людина виявляються своєрідними антагоністами;

б) на практиці це виражається в тому, що людина, уявивши себе володарем природи, перетворює її, ставить над нею експерименти, використовуючи всі досягнення науково-технічного прогресу;

в) в кінцевому підсумку це призвело до глибоких криз: екологічної, антропологічної, духовної;

г) витоки такої світоглядної установки слід шукати в системі цінностей, які конкретизовані в уявленнях про критерії соціального прогресу, про магістральні шляхи розвитку сучасної цивілізації, в колективно-несвідомих установках людини щодо її ставлення до світу;

г') тому з усією очевидністю об'єктивно впливає необхідність переосмислення ряду світоглядних постулатів, серед яких важливим виступає визначення людини як біосоціальної (соціобіологічної) істоти в її соціальному та нормативно-правовому вимірюванні на рівні локального соціуму.

Треба зазначити, що питання самоорганізації людини приваблювало мислителів різних історичних епох, при цьому воно переважно проявлялось у появі ідеї морального самовдосконалення особистості.

У теоретичному філософському обґрунтуванні цієї ідеї спочатку намітилися два напрямки – натурфілософський і антропологічний. Перший намагався відшукати загальний моральний закон в самій природі речей, другий – у внутрішньому людському – «я» [15, с. 6]. У деяких мислителів ці два моменти розглядалися як дві сторони єдиного процесу. Так:

– в конфуціанському варіанті рух людини по шляху досконалості залежить не тільки від його її власних зусиль, а й від волі Неба (індивідуально-теологічний фактор. – авт.);

– в навчанні давньоіндійської буддизму пропонувався дещо інший варіант – самовдосконалення індивіда тут представляється як абсолютне

очищення людської свідомості від усіх бажань, прагнень, тілесних і духовних потреб, до розчинення в небутті (свідомо-нейтралізуючий фактор. – авт.);

– багатьма давньогрецькими мислителями робилися спроби об'єднати в своїй концепції натурфілософію і етику. Загальним для різних шкіл грецької філософії є переконання в тому, що моральна досконалість досягається за допомогою розуму, а, отже, чесноти залежать від самої людини. При цьому людина розглядався як частина космосу, як мікрокосм у макрокосмі (космологічно-розумовий фактор. – авт.);

– філософи Середньовіччя у своїх міркуваннях ідеал досконалості піднімали настільки високо та він був таким недосяжним, що людина могла до нього лише наближатися. Тому шлях до досконалості – це, перш за все, шлях до Бога. Шлях цей дуже складний, і без участі і допомоги Бога людина не може досягти потрібних результатів. Як бачимо, в цьому варіанті процес самоорганізації передбачає не тільки індивідуальне, але і трансцендентне (індивідуально-трансцендентний фактор. – авт.);

– мислителі епохи Відродження (Н. Кузанській, Піко делла Мірандола, Еразм Роттердамський, М. Монтень та ін.) – своєю чергою, яскраві представники другого напрямку, висловили переконаність в тому, що людина сама творець свого буття; удосконалювати себе – це значить реалізувати все те, що є в людині в згорнутому вигляді (внутрішньо-потенціальний фактор. – авт.);

– мислителями Нового і Новітнього часу відзначалася першочергова роль соціального середовища в самоорганізації людини, – причому були позиції, в яких роль соціуму розцінювалася як позитивна (Т. Гоббс, Ш. Л. Монтескьє, І. Кант; прихильники прагматизму і неопрагматизму Дж. Дьюї, А. Маслоу, Є. Келлі, К. Роджерс та ін.), і як негативна (екзистенціалізм: М. Хайдеггер, Ортега-і-Гасет, Ж. П. Сартр, К. Ясперс, Г. Марсель) (соціально-альтернативний фактор. – авт.). Представники екзистенціалізму відзначали, що соціум по відношенню до людини виступає як чужа і ворожа сила. Тому вся відповідальність за те, якою вона є, наскільки вона змогла реалізувати

закладені в неї потенції, лежить на самій людині; – в цей же період існувала і доктринальна позиція, яка в корені відкидала ідею самовдосконалення особистості в силу неможливості її практичного втілення (об'єктивно-неможливий ідеальний фактор саморозвитку. – авт.). Так, З. Фрейд вказував, що в людині природне переважає над соціальним, а тому немає сенсу ставити питання про самовдосконалення особистості, адже несвідоме застигло в своєму розвитку, йому є чужим моральний зміст. Прагнення до ідеального, на думку З. Фрейда, одна з помилок людства;

– у вітчизняній філософії в теоретичному обґрунтуванні ідеї морального самовдосконалення особистості можна виділити три напрямки:

А) перший складають твори мислителів, в яких моральна досконалість особистості пов'язується з виконанням патріотичного обов'язку перед батьківщиною, моральної відповідальності за її долю (С. Тімофеев, І. С. Пересвітов, російські демократи) (ідеологічно-аксіологічний фактор. – авт.);

Б) другий напрямок акцентує увагу на питаннях морального розвитку особистості з релігійних позицій (Ніл Сорський, І. Киреевський, А. С. Хом'яков, Ф. М. Достоевський, Л. М. Толстой, М. Бердяєв, В. Соловйов, П. Флоренський та ін.) (морально-релігійний фактор. – авт.);

В) третій напрям пов'язаний з тенденцією російської ліберально-просвітницької думки (С. Полоцький, Ю. Крижаніч, П. Лавров, О. Радищев, М. Чернишевський і ін.) (ліберально-засадничий фактор. – авт.). Представники цього напрямку вважали, що чим більше є досконалою система управління і державні закони, чим в більшій мірі вони відповідають запитам освіченого розуму, тим вище моральний рівень людини і суспільства. Тобто, вони висували думку про детермінованість моральних явищ існуючою формою правління, законодавством і по суті розглядають мораль і політику, як взаємопов'язані сторони однієї проблеми;

– у радянський період проблема самоорганізації індивіда знайшла свій прояв і закріплення в ідеї комуністичного формування особистості, де

головна роль відводилося суспільству і його соціальним інститутам (соціально-інституційний фактор. – авт.). Питанням активності особистості в своєму духовному розвитку були присвячені наукові дослідження таких авторів як А. Я. Арет, С. Ф. Анісімов, Л. М. Архангельський, М. І. Бобнева, Л. П. Буєва, О. О. Бодальов, Л. С. Виготський, П. С. Гуревич, Л. І. Ігнатовський, К. М. Корнілов, О. Г. Ковальов, С. М. Ковальов, Л. М. Коган, М. М. Крутов, М. С. Каган, І. С. Кон, О. Н. Леонт'єв, М. О. Рубакин, Л. І. Рувінський, С. Л. Рубинштейн, Г. Є. Соловйова, І. Фролов, В. Є. Чудновський.

У роботах багатьох авторів дана проблема висловилася в ідеї самовиховання, завдання якого – свідома, систематична робота особистості над собою з метою усунення тих чи інших недоліків; формування позитивних властивостей, що відповідають вимогам суспільства і самого індивіда. Складність цього завдання, на думку ряду авторів, вимагає певного рівня морально-психологічної зрілості, тому плідний період для самовиховання – це підлітковий вік. Як бачимо, в цьому варіанті питання організації індивіда обмежується коротким проміжком життя. Друга сторона обмеженості цих поглядів полягає в тому, що період зрілості вони розглядають як завершення формування особистості. Потрібно акцентувати увагу на тому, що для більшості авторів, причому всіх попередніх темпоральних періодів, характерним є наявність загального недоліку, – лінійного (спрощеного) підходу, в межах якого розвиток людини розглядається як поступальний процес, рух від нижчого до вищого, що завершується соціальною зрілістю індивіда; – в сучасній філософській та соціальній науці з появою вчення про синергетику з'явилась можливість поглянути на «стару» проблему самоорганізації людини та оцінити її з інших позицій, – бо синергетика відходить від ідеалу абсолютної точності, характерної для раціоналізму, одновимірної формули «або / або», – вона допускає суттєві інтерпретації реальності, її альтернативність, множинність і неоднозначність, відкритість і незавершеність, комунікативність і діалогічність [15, с. 8-9] (синергічно-

багатоаспектний фактор. – авт.). Засновниками синергетики по праву вважаються німецький вчений Г. Хакен та І. Пригожин (брюссельська школа), які незалежно один від одного прийшли до ідеї самоорганізації. Їх роботи послужили основою формування нового напрямку в науці [16]. В цьому напрямку знайшли своє місце і «синергетика лазера» Г. Хакена, і теорія дисипативних (відкритих) структур І. Пригожина, і «пізнання складного» (Дж. Николіс, К. Майнцер, О. М. Князева, С. П. Курдюмов), теорія взаємопереходів: «порядок – хаос» (І. Арнольд, Ю. Л. Клімонтовіч, Я. Сінай, Ф. Мун, В. В. Василькова) [17]. Важливе значення для формування теорії самоорганізації мають наукові роботи з дослідження узагальненої теорії інформації, проведені в руслі синергетики, – серед них роботи В. М. Веселовського, В. І. Антонова, М. В. Волькенштейна, Ю. Ф. Абрамова, В. А. Балханова, О. В. Бондаренка, В. Корогодіна, В. В. Мантатова, Д. Чернавського та ін.

В останні роки інтерес вчених змістився до можливостей синергетики як постнекласичного міждисциплінарного напрямку наукових досліджень, її методології, аналізу можливостей її додатків в різних галузях наукового знання. Так, в цьому плані становлять інтерес дослідження в області гносеології, в рамках яких проведено аналіз «синергізму» теорії і експерименту в процесі розвитку наукового пізнання: І. С. Акчурін, І. С. Алексєєв, А. І. Алешін, В. І. Аршінов, А. А. Ахутін, О. А. Воронін, М. А. Розов, В. А. Лекторський, І. П. Меркулов, В. М. Садовський, П. П. Гайдєнко, В. С. Степін, С. С. Хоружий, В. С. Швирєв. Однією з особливостей синергетики є її багатолікість, яка обумовлена багатолікістю залучених в пізнання процесів самоорганізації окремих шкіл, напрямків і дисциплін. Звідси припущення альтернативності, різноманітності теорій, підходів. Одночасно, виправдовуючи множинність, синергетика не цурається єдності науки. Навпаки, вона виконує роль інтегратора природничо-наукового і соціогуманітарного знання, тому вона виступає як міждисциплінарний напрямок.

В рамках такого міждисциплінарного напрямку проблематика самоорганізації людини розглядалась представниками вітчизняної правової науки, – але в рамках муніципального права як самостійної галузі національної правової системи та національної системи законодавства, в умовах існування та функціонування інституту місцевого самоврядування, в межах територіальної людської спільноти (територіальної громади), де проходить життєвий цикл конкретної людини в ординарному філософському стані повсякденності – зазначеною проблематикою займались М. П. Орзіх, В. Ф. Погорілко, О. Ф. Фрицький, М. О. Баймуратов, О. В. Батанов, О. О. Боярський, В. П. Грובה, Н. В. Камінська, Б. Я. Кофман та ін. Однак, незважаючи на широкий інтерес вчених різних областей до синергетики, її застосування по відношенню до соціальних проблем має чималі методологічних проблем. Вони викликані, перш за все, особливостями самих соціальних проблем як предмета вивчення (неможливість точних експериментів і повторних вимірів, проблематичність вимірності параметрів і опису взаємозв'язків). Ще більше є труднощів з дослідження проблеми людини: багаторівневість її взаємозв'язків, складність і суперечливість внутрішнього світу, нескінченність проявів в індивідуальному вираженні і т. д.

Саме ці труднощі є причиною того, що людина хоча і розглядається в контексті синергетичного підходу в дослідженнях соціальних проблем, проте в науковій літературі немає цілісного, концептуального дослідження індивіда з єдиних методологічних і світоглядних позицій.

Разом з тим, міждисциплінарний підхід, що розглядає людину в синергії біологічного, соціального і духовного; в конструктивному і деструктивному процесах; в відкритості і незавершеності; в діалозі з Природою і іншою Людиною, дає змогу дослідити і зрозуміти проблематику людини як біосоціальної істоти в її соціальному та нормативно-правовому вимірюванні на рівні локального соціуму.

Можна стверджувати, що в процесі життєдіяльності людини в локальному соціумі (в межах територіальної громади) в умовах місцевого самоврядування, в стані повсякденності, – навколо неї, заради неї та завдяки її соціальної активності, виникає і формується відповідний соціальний інститут, що з точки зору соціально-філософського знання, – являє собою сукупність встановлених звичаїв, моральних норм, норм поведінки, розпоряджень, громадських правил і вимог, пов'язаних з певною організаційною структурою, за допомогою яких локальний соціум регламентує, регулює і контролює діяльність людини в найбільш важливих сферах соціального життя, закріплюючи найбільш важливі типізовані та стереотипні форми життєдіяльності у вигляді відповідних соціальних нормативів у вигляді відповідних прав людини (спочатку у соціальній практиці, потім на рівні локальної нормотворчості, а у підсумку і на конституційно-правовому рівні, формуючи таким чином конституційно-правовий статус людини (особистості, громадянина). Одночасно, не дивлячись на своє соціальне життя, наявність різнопланових в багатоаспектних форм життєдіяльності, що формують відповідний соціальний статус людини, вона все ж залишається біологічною істотою зі всіма характерними для біологічного виду характеристиками – отже, проблема гармонічного та оптимального поєднання біологічних і соціальних характеристик людини та прояв її у вигляді дихотомії, – як біосоціальної чи соціобіологічної (в залежності від пріоритетів розвитку і життєдіяльності. – авт.) істоти, що виступає однією з найскладніших проблем сучасних філософії, соціології, психології, генетики та права – проявляється та вирішується саме на локальному рівні соціуму в умовах місцевого самоврядування та в межах територіальної локальної спільноти – територіальної громади, що існує та функціонує у ординарних умовах стану повсякденності.

Отже, саме локальна спільнота як осередок соціуму сприяє соціалізації людини, трансформуючи її внутрішній світ, її габітус, її соціальні

поведінкові настанови (атитюди), що спираються на такий індивідуальний, груповий, колективний габітуси, насамкінець, її правовий статус в бік від біологічних інстинктів *Homo sapiens* до цивілізаційних соціальних відносин та формування соціалізованої людини (особистості, громадянина). Треба зазначити, що в залежності від пріоритету соціальних навичок або біологічних інстинктів людина формує та проявляє себе в межах територіальної громади або як соціобіологічна істота (особистість з позитивними поведінковими настановами, наявністю правової культури, внутрішньою мотивацією до соціально значимих дій, громадянин держави), або як біосоціальна істота (особистість з негативним відношенням до соціальних настанов, негативними показниками правової культури, асоціальна або мінімально соціальна особистість, що володіє нігілістичним відношенням до права та настанов держави тощо).

Отже, основоположну роль у процесах такого формування і прояву людини відіграє локальний соціум та його інституційна структура в рамках якого усвідомлюються та сприймаються відповідні морально-етичні та соціонормативні настанови поведінки, що детермінують відповідні дії людини з реалізації своїх прав і свобод, виконання своїх обов'язків.

В умовах глобалізації наведені процеси характеризуються відповідними властивостями:

– по-перше, вони є «спресованими» у темпоральному розумінні і протікають дуже стрімко (темпорально-реалізаційний критерій. – авт.);

– по-друге, вплив соціальних інститутів на формування реальності в соціальній сфері життєдіяльності людей є дуже суттєвим (критерій соціалізації. – авт.);

– по-третє, соціальні процеси, що протікають в локальному соціумі характеризуються полярною дуальністю, – наприклад, легалізовані та нелегалізовані форми існування та функціонування сім'ї; суперечливі процеси статевого виховання в сучасному соціумі; згуртованість і роз'єднання в трудовому колективі; соціальна однорідність і диференціація;

«плинність» і стабільність виробничого персоналу; можливість виконання працівниками трудових функцій безпосередньо на робочому місці та вдома тощо) (дуально-альтернативний критерій. – авт.);

– по-четверте, суттєве оновлення змістовного наповнення старих та поява нових соціальних відносин, особливостей індивідуальної, групової, колективної діяльності та поведінки, формування нового способу життя на локальному рівні соціуму в умовах глобалізації та міждержавної інтеграції (глобалізаційно-інтегративний критерій. – авт.);

– по-п'яте, як результат наведеному вище – формування нових модифікацій індивідуальної, а також групової і колективної суспільної свідомості та відповідних форм психології (свідомо-психологічний критерій. – авт.).

Можна стверджувати, що саме в наведених умовах людська істота нівелює свої біологічні характеристики та суттєво доповнює свій життєвий досвід, свою свідомість, свою психологію відповідними соціальними настановами, що:

- а) трансформують її в члена локального соціуму, що
- б) володіє відповідними знаннями про такий соціум,
- в) вміє існувати та функціонувати в його межах,
- г) сповідає та визнає його настанови і пріоритети, їх важливу роль і значення в соціальному житті,
- г') покладає їх в основу своїх поведінково-діяльнісних настанов,
- д) використовує їх в своєму повсякденному житті,
- е) апріорі має намір використовувати їх у часовій перспективі,
- є) передає їх у вигляді індивідуального досвіду наступному поколінню людей через родину, комунікативну взаємодію з іншими членами громади.

Звідси, можна дійти висновку, що розглядаючи і досліджуючи людину як об'єкт філософського і біосоціального знання на сучасному етапі розвитку соціального еволюціонізму, що розуміється через призму суспільно-історичного процесу, треба:

- по-перше, осмислювати,
- по-друге, розуміти та,
- по-третє, враховувати поведінкові настанови та дії людини саме в локальному соціумі в межах територіальної спільноти, в умовах місцевого самоврядування, в ординарному стані повсякденності, – бо саме так, і тільки таким чином людина трансформується з біосоціальної істоти в соціобіологічний суб'єкт суспільного життя.

Саме в історичній ретроспективі своєї життєдіяльності вона сприяє виникненню, формуванню, ініціації або просто об'єктивно інтегрується в складну та багаторівневу, полісуб'єктну і поліоб'єктну систему горизонтально-вертикальних соціальних відносин і процесів, які являють собою досить стійкі організаційні, метанормативні, паранормативні, нормативні зв'язки, що утворилися в процесі комунікативної взаємодії між членами спільноти – територіальної громади в умовах локального суспільства.

Наведені зв'язки, що мають полісемічний характер, бо спираються на необмежену множинність інтенцій, екзистенційних устремлінь, потреб, інтересів та атитюдів людини (біхевіористський фактор. – авт.), відображаються, переломлюються через стан особистості людини (індивідуально-свідомий фактор. – авт.), її соціальний досвід та потенціал (індивідуально-праксеологічний (габітусний) фактор. – авт.) і виражаються в її діяльності в локальному соціумі (поведінково-діяльнісний фактор. – авт.) в якості сформованого особистісного ставлення до навколишньої дійсності (індивідуально-настановочний фактор. – авт.), її перетворення і включення в соціальне ординарно-змістовне функціонування через взаємодію з іншими членами такого соціуму (комунікативно-змістовний фактор. – авт.).

Представляє великий науковий та праксеологічний інтерес роль і значення самоврядних засад місцевого самоврядування в трансформації людини з біосоціальної істоти в соціобіологічного суб'єкта, що функціонує з

іншими такими ж суб'єктами в межах локальної спільноти в умовах місцевого самоврядування.

Насамперед, треба зазначити, що прояв людиною своїх езистенційних інтенцій, устремлінь, потреб, інтересів є проявом саме її біологічних інстинктів в локальному соціумі, що скеровані на вирішення задач виживання через існування та функціонування людини, як представника біологічного світу, – і цю складову об'єктивно неможливо відібрати чи нейтралізувати, враховуючи на стратегічні пріоритети та домінанти біологічних координат людини в її житті, що напряду впливають та формують коло її езистенційних цінностей – життєвий цикл та його реалізація, здоров'я, уклад життя, вибір роду занять, продовження роду тощо.

Але треба наголосити на тому, що суто біологічні ресурси та проблеми існування людини штовхають її до усвідомлених дій та реалізації заснованої на них поведінки, що базується вже на отриманому нею соціальному досвіді (атитюди), що у підсумку набувають соціологічної властивості, – бо і ці дії, і ця поведінка стають можливими тільки в умовах індивідуально-групової та індивідуально-колективної реалізації. Йдеться тут, насамперед, про колабораційні, інтерсуб'єктивні та комунікативні відносини людини, що виникають в межах територіальної громади та в умовах місцевого самоврядування.

Отже, колабораційні відносини між людьми в межах територіальної громади передбачають створення простору позитивного співробітництва з реалізації індивідуальних, групових та колективних інтересів. Такі відносини характеризуються почуттями поваги до іншого, доброзичливості, готовності до співпраці, чіткого усвідомлення своїх інтересів та цілей з їх реалізації, та їх співвідношення з інтересами та цілями інших членів оточуючого соціуму тощо, – отже, вони характеризуються саме соціологічними властивостями, що дозволяють сформувати людині відповідний соціальний простір в якому вона може вирішувати актуальні питання свого існування та функціонування

в процесі здійснення свого життєвого циклу, що виникають і хвилюють її у повсякденному житті.

Інтерсуб'єктивні відносини між людьми виникають при більш близьких відносинах всередині людської спільноти, коли завдяки більш тісній взаємодії з іншими членами громади виникає почуття спільності інтересів (виникнення колективних інтересів) та формуються загальні телеологічні доміанти (виникнення колективних доміант профільного характеру), досягнення і вирішення яких дозволяє реалізувати важливі екзистенційні настанови існування людини, її груп та асоціацій на локальному рівні соціуму.

Комуникативні відносини людини є основоположними, та по суті, родовими, щодо відношення до колабораційних та інтерсуб'єктивних, що, своєю чергою, виступають другорядними та видовими, – бо вони, по-перше, складають соціальну основу взаємодії людини з іншими членами локального соціуму; по-друге, вони є обов'язковими, а звідси і присутніми, при будь-якому контакті людини з іншими членами громади; по-третє, їх інтенсивність є свідомством соціальної активності людини та лежить в основі її мотивації до участі в соціальному житті, зокрема в місцевому самоврядуванні; по-четверте, якість таких комуникативних відносин є детермінацією та запорукою успішної реалізації інших видів відносин в рамках локального соціуму.

Отже, характерними особливостями наведених видів взаємодії людини в локальному соціумі виступає їх соціально-детермінований, соціально-обтяжливий та соціально-реалізаційний характер, вони ідентифікуються як усвідомлені, телеологічно обґрунтовані та мотиваційні відносини, що об'єктивно виникають в локальному соціумі при повсякденному існуванні в ньому людини в процесі вирішення нею питань свого змістовного функціонування.

Можна констатувати, що саме через використання наведених видів відносин між людьми в рамках територіальної громади:

– по-перше, здійснюється процес індивідуальної, групової та колективної соціалізації;

– по-друге, людина самостійно визначає телеологічні доміанти свого існування в територіальній людській спільноті;

– по-третє, вона мотивується для участі у місцевому самоврядуванні;

– по-четверте, у її свідомості та психології, а також у поведінково-діяльнісних настановах, що ними детермінуються, здійснюється «внутрішній зсув» від біологічних пріоритетів до пріоритетів її соціального існування та функціонування в рамках локального соціуму;

– по-п'яте, наведені відносини, що виникають в локальному соціумі, напряму сприяють формуванню у людини готовності слідувати відповідним нормативним приписам, що існують в такому соціумі та відповідно до них будувати та реалізувати свої життєві інтереси, моделюючи відповідним чином, – тобто, у межах наведених нормативних настанов, свою поведінку;

– по-шосте, наведені відносини сприяють нормуванню, нормативізації, а у підсумку нормативному закріпленню найбільш поширених та важливих суспільних відносин, що набувають типізованого та стереотипного характеру, у відповідні поведінкові нормо-настанови, що законодавцем формулюються та моделюються у вигляді прав, свобод і обов'язків людини у вигляді можливих, бажаних, зобов'язально-облігаторних або альтернативних правил поведінки.

Досліджуючи характерологічні ознаки людини як біосоціальної істоти в її соціальному та нормативно-правовому вимірюванні на рівні локального соціуму, можна дійти наступних висновків:

– можна констатувати, що: а) в системно-цільовому розумінні, баченні та сприйнятті оточуючого соціального середовища (телеологічна настанова),

б) в якому існує людина, проявляється її сутність, реалізується її соціальний потенціал (суб'єктно-характерологічні настанови),

в) і стиль життя, здоров'я і соціальне благополуччя (об'єктно-предметні характерологічні настанови),

г) що безпосередньо і напряду залежать від неї і в той же час нею зумовлені (екзистенційно-технологічні настанови),

г') були, є і будуть самим ціннісним орієнтиром у напрямках різних досліджень (аксіологічні настанови),

д) в тому числі і правових, що досліджують соціальні нормативи, які за допомогою нормування, нормопроектної та нормотворчої діяльності /від «м'якого права до «твердого» (позитивного, писаного) права/ (спеціально-правові технологічні настанови),

е) трансформуються, враховуючи на їх соціально важливий типізований та стереотипний характер (онтологічні настанови),

є) у норми права, що регламентують та врегульовують відповідні соціальні правила поведінки (поведінково-діяльнісні настанови),

ж) що мають важливе для соціуму значення, бо оптимально вирішують відповідні екзистенційні проблеми, з якими стикається людина в процесі реалізації свого життєвого циклу (гносеологічні настанови),

з) в межах територіальної людської спільноти – територіальної громади (комунікативні настанови),

и) в умовах місцевого самоврядування, де головними процесами виступають самоорганізація, самопрояв, самодіяльність, саморозвиток, самоідентифікація, самоконституювання тощо (статусні настанови),

і) у філософсько-життєвому стані повсякденності (темпорально-континуумні настанови);

– характерологічні ознаки людини як біосоціальної істоти, що, по-перше, є соціально значущі; по-друге, екзистенційно значущі; по-третє, володіють соціально категоріальною характеристикою; по-четверте, напряду пов'язані з життєвим циклом людини; по-п'яте, їх формування відбувається на протязі всього зазначеного циклу; по-шосте, воно відбувається в результаті комунікативної взаємодії з іншими членами локального соціуму – членами територіальної громади; по-сьоме, воно відбувається в процесі соціалізації людини, що має чіткі телеологічні домінанти та визначені

соціально-ознайомчу, соціально-застосовну, соціально-приспосовну, соціально-статусну, соціально-реалізаційну, соціально-стабілізаційну властивості; по-восьме, результатом такої комунікативної взаємодії виступає формування типізованих форм життєдіяльності людини, що набувають характеру соціальних практик і дозволяють реалізувати її життєво важливі настанови; по-дев'яте, зазначені процеси відбуваються в технологічному розумінні через використання соціальних практик щодо реалізації екзистенційних настанов людини (інтенцій, потреб, устремлінь, інтересів, атитюдів) у вигляді відповідних типізованих та стереотипних форм життєдіяльності, що створюють соціальні патерни та ведуть, своєю чергою, до виникнення відповідних структур соціально-праксеологічної властивості і до формування індивідуального, групового і колективного габітусу людини; по-десяте, наведені процеси супроводжуються могутніми тенденціями формування та впливу на них великої кількості інституційних структур громадянського суспільства (сім'ї, церкви, трудових колективів, громадських організацій, муніципальних та підприємницьких структур, установ освіти та виховання, науки, засобів масової інформації, держави, політичних партій та ін.); по-одинадцяте, результатом таких стійких та сталих темпорально-конотаційних процесів виступає формування локально-муніципальної правосвідомості у людини та всього локального соціуму, а також поява на основі цього у вказаних суб'єктів муніципальної психології; по-дванадцяте, всі наведені ознаки виникають, формуються, проявляються, реалізуються в умовах самоорганізації людини, її груп і асоціацій, – як генеральної тенденції локальної демократії;

– не дивлячись на своє соціальне життя, наявність різнопланових в багатоаспектних форм життєдіяльності, що формують відповідний соціальний статус людини, вона все ж залишається біологічною істотою зі всіма характерними для біологічного виду характеристиками – отже, проблема гармонічного та оптимального поєднання біологічних і соціальних характеристик людини та прояв її у вигляді дихотомії, – як біосоціальної чи

соціобіологічної (в залежності від пріоритетів розвитку і життєдіяльності. – авт.) істоти, що виступає однією з найскладніших проблем сучасних філософії, соціології, психології, генетики та права – проявляється та вирішується саме на локальному рівні соціуму в умовах місцевого самоврядування та в межах територіальної локальної спільноти – територіальної громади, що існує та функціонує у ординарних умовах стану повсякденності. Отже, саме локальна спільнота як осередок соціуму сприяє соціалізації людини, трансформуючи її внутрішній світ, її габітус, її соціальні поведінкові настанови (атитюди), що спираються на такий індивідуальний, груповий, колективний габітуси, насамкінець, її правовий статус в бік від біологічних інстинктів *Homo sapiens* до цивілізаційних соціальних відносин та формування соціалізованої людини (особистості, громадянина); – в залежності від пріоритету соціальних навичок або біологічних інстинктів людина формує та проявляє себе в межах територіальної громади або як соціобіологічна істота (особистість з позитивними поведінковими настановами, наявністю правової культури, внутрішньою мотивацією до соціально значимих дій, громадянин держави), або як біосоціальна істота (особистість з негативним відношенням до соціальних настанов, негативними показниками правової культури, асоціальна або мінімально соціальна особистість, що володіє нігілістичним відношенням до права та настанов держави тощо).

Отже, основоположну роль у процесах такого формування і прояву людини відіграє локальний соціум та його інституційна структура в рамках якого усвідомлюються та сприймаються відповідні морально-етичні та соціонормативні настанови поведінки, що детермінують відповідні дії людини з реалізації своїх прав і свобод, виконання своїх обов'язків.

1.3. Філософський стан повсякденності та його стратегічний вплив на процеси формування людини як соціальної істоти: до визначення системи її соціально-рольових позицій

Важливішою особливістю існування і функціонування людини на локальному рівні соціуму в межах ТГ в рамках МСВ в процесі здійснення нею свого життєвого циклу виступає стан повсякденності.

Повсякденність, повсякденне життя, як вважає А. Шюц, це один з процесів життєдіяльності людини, що виявляється в звичних загальновідомих ситуаціях і характеризується нереклексивністю, відсутністю особистісної залученості в ситуації, типологічним сприйняттям учасників взаємодії і мотивів їхньої участі [18, с. 130].

Отже, феноменологію повсякденності можна охарактеризувати як:

А) стан повсякденного життя людини, в якому вона практично постійно існує, реалізуючи свій життєвий цикл (екзистенційна ознака. – авт.);

Б) стан, що виявляється в звичних загальновідомих ситуаціях такого життєвого циклу, тобто в повсякденному житті (ознака стереотипності. – авт.);

В) стан, що характеризується нереклексивністю, тобто такий, що має відповідний стиль пізнавальної діяльності людини, що базується на її нерациональній, імпульсивній (бездумній) поведінці (ознака нерациональності. – авт.);

Г) стан, що характеризується відсутністю особистісної залученості людини в ситуації (ознака опосередкованості. – авт.);

Г') стан, що характеризується типологічним сприйняттям учасників взаємодії і мотивів їхньої участі (пасивно-типологічна ознака. – авт.) [271, с. 19].

Отже, в спрощеному розумінні, це сфера соціальної реальності, цілісний соціокультурний життєвий світ, котрий постає «природною», самоочевидною умовою життя людини [19]. Звідси, можна стверджувати, що людина живе у світі повсякденності, її контекстах, розуміючи її смисли та

здійснюючи свої поведінкові настанови у відповідності до її засад і принципів.

Саме за допомогою феномену повсякденності людина формує, розвиває і вдосконалює відповідні типізовані і стереотипні поведінкові настанови, за допомогою яких вона вирішує свої екзистенційні та інші потреби, реалізуючи таким чином свій життєвий цикл.

Вважаємо, що така поведінка не тільки суттєво збігається, а фактично і виступає життєвою поведінкою конкретної людини (особистості), яку вона здійснює в локальному соціумі, в межах ТГ та в умовах МСВ. Отже, повсякденність і є філософською, аксіологічною, наративною, конотаційною і праксеологічною формою існування та ординарною умовою реалізації МСВ в рамках локального соціуму, що презентує ТГ – яка виступає людською спільнотою, що існує та функціонує на засадах самодіяльності, самовизначення, самооцінки, самоврядування з метою самостійного – індивідуального, групового, колективного вирішення питань місцевого значення. Феномен повсякденності вивчається низкою гуманітарних наук: соціологією, антропологією, філософією, культурологією.

Сучасне розуміння повсякденності засноване на ідеях феноменологічної соціології А. Шюца, соціології знання (П. Бергер, Т. Лукман), структурного функціоналізму (Р. К. Мертон). У центрі уваги досліджень повсякденності виявляється аналіз самоочевидностей свідомості, схем типізації об'єктів соціального світу, рутинних форм соціальної практики. В останні роки на цей феномен стали звертати увагу і представники правової науки, що вивчають проблематику муніципального права (М. О. Баймуратов, В. А. Григор'єв, В. С. Могілевський) що регулює соціальні процеси і соціальні відносини на локальному рівні соціуму, де конкретна людина-житель відповідної території держави і одночасно член ТГ здійснює свій життєвий цикл завдяки використанню типізованих форм життя і людської діяльності, а також в системі комунікативної взаємодії, що існує, формується і розвивається в ТГ в умовах МСВ.

Вважаємо, що наявність вчених-фахівців з різних напрямків суспільних знань, що займалися доктринальним супроводженням і забезпеченням проблематики повсякденності, одночасно і як філософського стану і праксеологічної, а також екзистенційної феноменології, підкреслюють не тільки її міждисциплінарний характер, а і підтверджує її особливу складність, комплексність та системність, що надає їй об'єктивний та актуальний характер, а також об'єктивно потребує її подальше дослідження для розуміння процесів, тенденцій, формування концептів в досліджуваній сфері.

Визначення багатогранності та багатофакторності стану повсякденності можливо здійснити, якщо розглядати її на наступних протиставленнях, в основі яких лежить вирішення логічного завдання «тезис – антитезис» або визначення функціоналу «ординарний – екстраординарний».

Отже, до таких протиставлень відносяться наступні: – будні – дозвілля, свято; – загальнодоступні форми діяльності – вищі спеціалізовані форми діяльності; – життєва рутина – моменти психологічної напруги; – дійсність – ідеал.

Системний аналіз наведених предметно-якісних визначень життєвих форм дає змогу стверджувати, що стан повсякденності:

- а) пов'язаний з буденною життєдіяльністю;
- б) зі здійсненням загальнодоступних форм діяльності в яких розуміється участь переважної кількості людей-жителів, що одночасно виступають членами ТГ, причому такі форми несуть типізований, ординарний, спрощений характер, а їх реалізація виступає як звичайна соціальна практика;
- в) такі форми життєдіяльності реалізуються без зайвих інтелектуальних зусиль, практично автоматично, в процесі життєвої рутинної діяльності;
- г) вони реалізуються в просторі державної території, що легально знаходиться в рамках адміністративно-територіальних одиниць держави, саме там де функціонує ТГ в рамках МСВ;

г') вони також реалізуються у темпоральному вимірюванні, яке може бути охарактеризованим як «тут, зараз і сьогодні».

Фактично наведена характеристика співпадає з онтологічним розумінням МСВ, яке скероване на задоволення екзистенційних потреб людини (особистості), що оцінюються нею як відповідні блага. Саме такі блага і є об'єктною основою локальної демократії, саме вони і становлять основу питань місцевого значення, причому людина їх споживає індивідуально, в складі групи або колективно (рівні міні-, мезо-, макроромлади).

Представляє інтерес темпоральна і просторова характеристики повсякденності – у загальному філософському розумінні вона не має темпоральних (часових) і просторових (територіальних – локус, топос, номос тощо) обмежень, але виходячи з позиції, що свої потреби-інтереси людина може реалізувати тільки на основі принципу «тут, зараз і сьогодні», – об'єктивно зростає роль МСВ як простору повсякденності для конкретної людини та її асоціацій, а також роль ТГ – як соціальної спільноти, що є, з одного боку – споживачем повсякденності, а з іншого, – її продуцентом і репродуцентом.

Стосовно сфери локальної демократії, яку займає соціально-правовий інститут МСВ, треба зазначити, що, на думку представників філософсько-соціологічної доктрини, феноменологія повсякденності може розглядатись:

- як соціальний феномен;
- як сукупність соціальних практик;
- як система комунікативної взаємодії в просторі інтерсуб'єктивності.

Вважаємо, що розгляд повсякденності саме з цих позицій допоможе визначити його вплив на формування людини в умовах місцевого самоврядування. Тому розглянемо наведені характерологічні ознаки в наведеній послідовності.

Один з авторів-апологетів доктринальної позиції, що розглядають повсякденність як соціальний феномен, Е. Гусерль, по-перше, показує

інтерпретації повсякденності в рамках феноменології та, по-друге, наводить основні проблеми, з якими стикаються вчені при вивченні цього феномена. Повсякденність, на думку цього автора, є смисловий континуум, який інтерпретується людьми за допомогою типізації та структурування об'єктів цього світу. Звернення до повсякденності дозволяє побачити суб'єкта, вписаного в об'єктивну соціальну реальність і втілює на індивідуально-особистісному рівні її закономірності і принципи. У зв'язку з цим головною методологічною завданням соціологічної науки стає відкриття загальних принципів організації повсякденного життя [20, с. 21].

Отже, повсякденність визначається як багатовидове феноменологічне явище (онтологічна ознака. – авт.), що характеризується безперервною, тривалою смисловою (змістовною) діяльністю (темпорально-сміслова ознака. – авт.), що здійснюють люди шляхом своєї соціальної практики (праксеологічна ознака. – авт.), завдяки типізації та структуруванню об'єктів світу, що їх оточує (локально-розумова ознака. – авт.).

При цьому, підсумком знаходження в стані повсякденності є:

а) «вписування» суб'єкта в об'єктивну соціальну реальність (ознака соціалізації. – авт.) і

б) втілення ним на індивідуально-особистісному рівні її закономірностей і принципів (локально-аксіологічна ознака. – авт.), а також відкриття загальних принципів організації повсякденного життя, що стає головною методологічною задачею соціологічної науки (методологічна ознака. – авт.).

Аргументами на користь своєї доктринальної позиції авторка висуває наступне: – повсякденність є специфічним предметом досліджень мікросоціології, який нерозривно пов'язаний з поняттями практики, взаємодії та соціокультурної організації повсякденного життя індивідів.

Отже, предметом мікросоціології виступає саме людина (особистість) та її асоціації, що функціонують на рівні МСВ в рамках ТГ, де вибудовується система комунікативної взаємодії в процесі реалізації:

- а) соціальної індивідуальної, групової і колективної практики;
- б) міжособистісної (міжіндивідуальної, індивідуально-групової, міжгрупової, індивідуально колективної, колективної тощо) взаємодії та
- в) соціокультурної організації повсякденного життя між людиною (особистістю), на міжособистісному рівні та між людиною та її асоціаціями;
 - при визначенні повсякденності вчені стикаються з низкою проблем:
 - а) перша з них пов'язана з усепроникаючим характером цього термінопоняття, в результаті чого воно видається розмитим і неконкретним (фактор нерозуміння змістовного наповнення на тлі тотального і безпрецедентного існування і розповсюдження. – авт.);
 - б) друга проблема полягає в уявній простоті і зрозумілості терміну, в зв'язку з чим на ньому детально не зупиняються (фактор несвідомого спрощення змістовного навантаження і значення профільного термінопоняття. – авт.);
 - в) третя, найпоширеніша помилка у визначенні повсякденності складається у свідомо негативних конотаціях цього терміну (фактор свідомого негативного конотаційного навантаження профільного термінопоняття. – авт.).

В результаті такого скептично-негативного підходу буденний світ, на думку Б. Вальденфейса, задалегідь розглядається як «ерозія», «приниження», навіть «гріхопадіння» істинної людської реальності. Звідси, у цій ситуації «повсякденність» мислиться за залишковим принципом: від усього оригінального в культурно-громадському житті – до самого неоригінального, від усього високого – до низького [21, с. 19]. При цьому сама повсякденність представляється як застій і рутинна. У зв'язку з цим доречно навести думку М. Вебера, який вважав, що процес «оповсякденення» є тотожним занепаду і деградації високої культури, а повсякденна сфера – це раціоналізована і формальна сфера, яка може бути «тупою» і «гнітючою» [22, с. 331].

На відміну від наведених доктринальних позицій треба зазначити суттєву, основоположну, інтерактивну, інтерсуб'єктивну і інтеграційну роль стану повсякденності у організації та реалізації життєвого циклу людини на локальному рівні функціонування соціуму в межах ТГ в умовах МСВ.

Вважаємо, що саме такий підхід фактично нейтралізує негативний потенціал доктриналізації профільного феномену та надає йому суттєвого позитивного значення, бо без його наявності людина не тільки не зможе реалізувати свій життєвий цикл, а і досягти відповідних висот у своєму інтелектуальному розвитку, починаючи зі своєї соціалізації, бо для її успішного проведення вона повинна: а) користуватися сталими формами людського життя, що б) є устояними в часі і просторі, та в) є такими, що використовуються невизначеним колом неперсоніфікованих суб'єктів. А це можливо тільки в рамках МСВ та в межах ТГ;

– повсякденність є сукупністю практик; вона включає в себе буденні практики приватної властивості, приватного життя індивідів, визначальне значення для яких мають накопичений життєвий досвід, образ життя, що склався. Ці практики пов'язані, в першу чергу, з будинком, побутом, родиною, найближчим оточенням, дозвіллям і рутинними щоденними заняттями. Всі ці практики підпорядковані задоволенню потреб, що є головною функцією повсякденності. І тут на передній план, безумовно, виступає здоровий глузд, керівництво яким необхідно для вирішення навіть самих повсякденних завдань в ході задоволення потреб індивіда. Здоровий глузд необхідний при інтерпретації суб'єктивної реальності індивідами. Повсякденне життя в зв'язку з цим, на думку П. Бергера і Т. Лукмана, представляється реальністю, яка інтерпретується людьми і має для них суб'єктивну значимість як цілісного світу [23, с. 37]. Наведений підхід підтверджує та ілюструє генетичний, системний, перманентний, комплексний, інституційний, архітектонічний, конституюючий зв'язок повсякденності з соціальною активністю людини (особистості) на рівні ТГ та в умовах МСВ в процесі, по-перше, виконання відповідних рольових

позицій, що виникають у неї в процесі функціонування в рамках територіальної спільноти – бо виникнення таких рольових позицій для людини є об'єктивним процесом – виконання відповідних екзистенційних устремлінь, потреб, інтересів, атитюдів потребує «одягання» на себе відповідної ролі, що містить специфічні «права-обов'язки», наприклад, члена родини, платника податків, члена трудового колективу, члена ТГ тощо; по-друге, досягнення і реалізації наведених екзистенційних устремлінь, потреб, інтересів, атитюдів, завдяки використанню профільних рольових позицій, що виникають, формуються, розвиваються, укріплюються, вдосконалюються, але за рахунок лише того, що це відбувається в умовах повсякденності;

– отже, в процесі реалізації соціальних практик здійснюється соціальне конструювання у повсякденному житті людей. Воно реалізується з урахуванням соціальних практик і відбувається на макро-, мезо- і мікрорівнях соціальної реальності. На макрорівні (рівні ТГ. – авт.) здійснюється інституційна регуляція і встановлюються загальні форми інституціолізованих соціальних відносин. Мезорівень охоплює значимі соціальні інститути, визначає їх місце і роль в суспільстві і формує моделі поведінки (рівень родини, трудового колективу – груповий. – авт.). Мікрорівень представлений повсякденним життям (на рівні конкретної людини (особистості) – члена ТГ. – авт.), пов'язаний із задоволенням різноманітних потреб, реалізацією інтересів, мотивів, установок, цілей різних людей, включаючи осіб з інвалідністю в тих чи інших соціальних практиках (їх перелік варіюється в кожному індивідуальному випадку). Даний рівень дає можливість простежити соціальну поведінку і міжособистісні взаємодії окремих індивідів і скласти уявлення про конкретно-ситуативний досвід їх самореалізації [24, с. 50-51].

Отже, таке соціальне конструювання поведінкових настанов людини відбувається тільки в одному соціальному просторі – в просторі МСВ, тобто там де фізично існує людина (особистість) і в межах ТГ, членом якої така людина виступає. Причому, тут необхідно акцентувати увагу на рівнях самої

ТГ та на формуванні системи комунікативної взаємодії на таких рівнях: макрорівень – в межах ТГ; мезорівень – в рамках групи; мікрорівень – або в рамках міжособистісної взаємодії, або у взаємодії конкретного індивідуума з соціумом через його настанови, шляхом реалізації індивідуальних екзистенційних соціокультурних настанов через призму соціальних пріоритетів; – насамкінець, повсякденне життя представляється суб'єкту впорядкованою об'єктивованою реальністю, причому вона свідомо впорядкована соціокультурними нормами, що склалися в суспільстві, в рамках яких кожен індивід змушений будувати своє приватне життя. Отримуючи знання про навколишню дійсність, індивід навчається бачити її в типовості рис, які сприймаються як безперечні і очевидні, і будувати типові конструкти відповідно до системи цінностей і інтересів «ми-групи», до яких можна віднести спосіб життя, спосіб взаємодії з навколишнім середовищем.

Отже, цей доктринальний висновок знову підтверджує конституюючу роль і вплив повсякденності на формування людини в умовах МСВ.

Інша позиція відносно повсякденності базується на її розумінні як сукупності соціальних практик. Ми вже розглядали цю ознаку серед інших ознак, що характеризують стан повсякденності як соціальну реальність, але апологети нової наведеної позиції розглядають можливості застосування теорій практик для вивчення профільного феномену як основоположного.

Так, деякі з таких авторів, зокрема М. С. Окрут, виділяють в наведеному підході три методологічні проблеми:

- а) проблему співвідношення повсякденності та інституційного порядку;
- б) проблему співвідношення раціонального і нераціонального в життєдіяльності людей;
- в) проблему механізмів зміни реальності.

При цьому вони пропонують їх вирішувати з використанням методологічного потенціалу вивчення повсякденності на базі наступних теорій: теорії habitus П. Бурдьє, теорії фігурацій Н. Еліаса, теорії просторових

тактик М. де Серто [25]. В основу своєї доктринальної позиції вони кладуть наступні аргументи:

– в процесі дослідження проблеми співвідношення повсякденності і системи вони зазначають, що, з одного боку, повсякденність відображає істотні характеристики соціальної системи, з іншого – повсякденність можна розглядати як джерело її трансформації. Виникає питання: як повсякденним практикам вдається змінити систему? [25]. На наш погляд, це детермінується повсякденним використанням людьми відповідних життєвих форм, що допомагають реалізовувати їх екзистенційні потреби та інтереси, але така реалізація об'єктивно потребує суспільно-правового порядку, що може бути забезпечений тільки в результаті діяльності ОМСВ, тобто представницьких та виконавчих структур місцевих рад. Крім того, умови повсякденного життя, що носять ординарний характер, є схильними до змін, і у відповідності до закону переходу кількісних показників в якісні можуть викликати еволюційні зміни в наведених формах життєдіяльності, не дивлячись на те, що вони мають стереотипний характер, а тим самим змінюється інституційний порядок. В умовах екстраординарних змін, що відбуваються спочатку також в умовах повсякденності, такі зміни інституційного порядку відбуваються швидше. Отже, саме соціальні практики, їх інтенсивність, поліпредметність, багатофакторність, лежать в основі зміни соціальної структури;

– наведені представники доктрини вважають, що дослідження проблеми співвідношення раціонального та нераціонального в життєдіяльності людей свідчить про те, що у класичній теорії повсякденність завжди протиставлялася розуму як щось нестійке – стійкому, ірраціональне – раціональному. Але феноменологічна теорія внесла у такий розклад суттєві зміни, бо життєвий світ як результат повсякденного життя був оголошений основою раціональності. Звідси і була висунута теза, що раціональність повсякденності – це не недорозвинена теоретична свідомість, а особлива практична раціональність (Щюц), «плавильний тигель раціональності» (Б.

Вальденфельс). Отже, тут виникає питання: як раціональність «виплавляється» в повсякденності? [25]. На нашу думку, використовуючи у стані повсякденності відповідні форми життєдіяльності, що є результатом соціальної практики, людина спочатку користуються ними бездумно, автоматично, в силу звичаю. Але при настанні відповідних наслідків, що є результатом використання нераціонального, вони піддаються раціональному осмисленню, – саме тоді людина починає усвідомлювати результати своєї діяльності у відповідних життєвих ситуаціях і при наявності негативних наслідків настає процес модифікації індивідуальної, групової і колективної поведінки людини-члена ТГ. Отже, можна зазначити, що повсякденність, що протікає у постійній взаємодії нераціональних (сенсуальних) і раціональних форм життя, містить в собі суттєвий потенціал для розвитку людей і суспільного порядку саме через призму соціальної практики;

– дослідження проблеми механізмів зміни реальності є основною і центральною проблемою, бо сучасна феноменологічна теорія в особі Б. Вальденфельс стверджує, що між повсякденним життям і інституціональним порядком має місце своєрідна конверсія (від лат. *conversio* – «перетворення», «зміна») [26]. Цей дослідник зазначає: «Спадний рух оповсякденювання має свою протилежність у висхідному процесі подолання повсякденності. Так само як поява незвичайного в процесах творення та інновації, які прокладають собі шлях за допомогою відхилень, відходів від правил і нових дефініцій. Повсякденність, що розуміється в такого роду процесах переплавлення, діє, крім того, як фермент, як закваска, яка дозволяє чомусь зароджуватися» [27, с. 47, 49]. Отже, виникає питання: як нове «виплавляється» зі старого; які механізми появи нових дій, які потім перетворюються в нову систему? [25].

Вважаємо, що в основі появи інновацій в повсякденності дійсно лежать соціальні практики людей, що аналізують свою поведінку у типових життєвих ситуаціях та моделюють її на майбутнє з урахуванням змін, що проходять в світі навколо них. Отже, тут акцентується увага на можливостях

соціальних практик з перетворення поведінки людей-членів ТГ, що в умовах МСВ здійснюють свій життєвий цикл та реалізують його через відповідні життєві форми, що зазнають суттєвого впливу від навколишніх змін та трансформуються в нові дії та з часом в нову соціальну систему. Так, К. Дж. Герген у своєму колективному дослідженні «Соціальна конструкція в контексті» з іншими представниками соціологічної доктрини [28], звертає увагу на можливість соціального конструктивізму, в межах якого психологія, освіта, організація, мораль – в результаті соціальної практики трансформуються в могутній фактор перебудови локального соціуму, а також виходять за його кордони – на рівень держави.

Отже, можна стверджувати про конституююче значення соціальної практики не тільки в реформуванні повсякденності, а і у зміні і трансформації самого локального соціуму, що діє в рамках ТГ і в умовах МСВ. Причому, такі зміни можуть мати суттєві наслідки конфліктогенної або суб'єктивно-психологічної властивостей як позитивного, так і негативного характеру. Але, в той же час, можливість соціального конструктивізму можуть бути скеровано на досягнення стабільності та сталості в межах локальної людської спільноти.

Треба зазначити, що застосування до наведених вище актуальних питань повсякденності у її розумінні як сукупності соціальних практик теорії habitus П. Бурдьє, теорії фігурацій Н. Еліаса, теорії просторових тактик М. де Серто дає нам додаткові аргументи до визначення суттєвого впливу стану повсякденності на розвиток людини в умовах МСВ і в рамках ТГ.

Розглядаючи основоположні настанови наведених теорій, насамперед, треба виокремити низку методологічних положень:

– по-перше, в тій чи іншій формі термін «практика» був прийнятий в соціальній теорії, так як володіє відповідною аксіологією і потенціалом для досягнення методологічних компромісів і інтеграції дослідницьких полів різних гуманітарних дисциплін (методологічна компромісно-інтегративна ознака. – авт.);

– по-друге, треба враховувати, що різні авторські теорії практик показують процес конвертації (лат. *Converto* – «змінюю, перетворюю» [29]) (перетворення) об'єктивних (матеріальних) і суб'єктивних (ідеальних) компонентів людської діяльності, активності, процес соціального (спільно-діяльнісного) конструювання реальності [25];

– по-третє, у підсумку наведеного, до фокуса дослідницької уваги потрапляють такі предмети, як події повсякденного життя і речі повсякденності. Звідси, можна констатувати, що доктринальна позиція М. С. Октрот, відносно того, що це нова предметна область досліджень – поряд з системами, структурами, діями, інтерпретаціями і ін., характерними для структурно-функціональної та феноменологічної теорії [25], має під собою реальні основи;

– по-четверте, процес і системно-стохастична сукупність соціальних практик дає змогу визначити аксіологію повсякденного життя і речей для існування і функціонування стану повсякденності. Тут необхідно навести доктринальну позицію Е. І. Веліулаєвої, яка стверджує, що «слід розглядати повсякденність не як низку одновимірних, нереклексивних поведінкових актів, а як середовище подієвості, осередок мікроявищ ...» [30]. Отже, можна констатувати, що і річ, і подія, як явища повсякденності мають загальну основу свого виникнення – значимість для людини, що функціонує в територіальній спільноті та здійснює свій життєвий цикл. Але, треба враховувати, що перед різними людьми, в залежності від їх індивідуального, групового і колективного інтересу и визначення значимості останніх, виникають різні речі і події. Точніше, людина їх сама створює для себе, виділяючи щось з навколишньої реальності: щось помічаючи, а щось ігноруючи. Звідси, речі – виступають як посередники (і провідники) у відносинах людини як з навколишньою дійсністю, так і з іншими людьми.

На слушну думку А. Лустенка, «одна з умов, при яких матеріальні об'єкти виходять на перший план, має на увазі конфліктні ситуації, що виникають в ході прагнення різних соціальних груп надати технологіям

суперечливі значення» [31, с. 108]. Тому можна говорити про складний і суперечливий процес вибору, оцінки значимості речей, що заснований на інтересі людини, яка мешкає в ТГ на рівні МСВ в стані повсякденності.

Теорії соціальних практик, що створені П. Бурдьє, Н. Еліасом і М. де Серто є достатньо перспективними для дослідження методологічних проблем вивчення повсякденності, завдяки тому, що: а) володіють різними понятійним конструктами; б) обговорюють, по суті, питання про практичну раціональність; в) вбачають в такій раціональності когнітивний механізм зміни соціальної реальності. В основі теорій соціальних практик наведених авторів лежить не стільки досягнення істини в процесі аналізу таких практик, скільки досягненням ефективності дії як результату застосування таких практик. В процесі їх застосування в ординарних умовах людина користується типізованими, стереотипними формами життя автоматично. Але, як виникають екстраординарні умови реалізації життєвого циклу на його відповідному етапі (стадії) – людина вмикає раціональність. Отже, раціональність як необхідність аналізу власної діяльності і устрою світу з об'єктивною необхідністю включається в життєдіяльність людини лише тоді, коли відбувається збій діяльності в повсякденному житті.

У застосуванні до проблеми співвідношення повсякденності і системи в «практичної парадигмі» доктринальні позиції ідентифікуються таким чином: *Habitus* П. Бурдьє можна розглядати як медіатор (посередник) повсякденності і системи. Звідси, система дій людини формується протягом тривалого темпорального періоду і відображає різні варіації практичної діяльності (включає її можливості і обмеження), які мали місце в історичній ретроспективі (історичний і праксеологічний аспект існування локальної людської спільноти. – авт.). Причому, можливості та обмеження поведінки і дій задаються особливостями того середовища, яка формується в процесі трудової, сімейної, економічної, політичної і т.д. діяльності (процес існування і функціонування людини в ТГ в процесі виконання відповідних рольових позицій. – авт.). Поведінка людини детермінована соціальною

необхідністю, що має свою гносеологічну змістовність у необхідності підтримання щоденного порядку (ординарні умови існування і функціонування локального соціуму в умовах МСВ. – авт.). «Фігурації» Н. Еліаса можна розглядати як «заготовки» для формування, існування і функціонування соціальних інститутів. Методологія Еліаса скерована не тільки на встановлення певної відповідності між структурами повсякденності і типами особистості, а і можливості для виокремлення таких особливостей, тобто, ідентифікацію особистості.

Отже, зміни в суспільстві необхідно пов'язані зі зміною особистості. Вважаємо, що тут дуже продуктивно вдається позиція О. В. Кубрак, яка стверджує наступне «Історія повсякденності» доводить: люди не однаково рухаються по одній і тій же колії, а тому індуктивний шлях – шлях до досягнення загального (уявлень про світ деякої групи людей або всього суспільства) через окреме (життя, «повсякденності» окремих людей) – вельми продуктивний шлях відтворення життя минулих століть» [32]. Отже, наведена дослідниця дуже вдало підмічає суттєвий дослідницький потенціал в позиції Н. Еліаса відносно можливостей повсякденності та її історичних форм (історія виникнення і формування ТГ, розвиток МСВ, системи його суб'єктів та органів тощо. – авт.) у розвитку соціуму на його різних рівнях – від мікро- (людина та її близьке оточення), мезо- (ТГ) до макрорівня (соціум в межах держави). Теорія М. де Серто розглядає співвідношення системи і життєвого світу як співвідношення стратегій влади і тактик повсякденного життя «маленької людини», тобто, – через побудову відповідної системи координат «публічна влада» – «людина-член ТГ».

При цьому Серто зазначає, що процес конструювання соціальної реальності протікає в двох режимах: виробництва і споживання. Процес вироблення реальності здійснюється за допомогою стратегій дій влади та функціонування інститутів, що усвідомлюють відповідний вплив на себе з боку влади. Але автор стверджує, що на рівні повсякденності вироблена реальність споживається в режимі присвоєння її окремих фрагментів. Своєю

чергою, таке присвоєння здійснюється через безліч тактик – способів присвоєння.

Узагальнюючи, треба зазначити, що наведені доктринальні позиції характеризуються суто локальним характером їх реалізації, що відбувається в результаті здійснення людиною сталих життєвих форм, що запозичуються з повсякденності, використовуються на рівні МСВ в рамках ТГ, виходячи з настанов соціальної необхідності.

Дослідження проблем співвідношення раціонального і нераціонального в життєдіяльності людей в «практичній парадигмі» наведеними представниками соціологічної доктрини здійснюється по-різному. Так, Habitus П. Бурдьє можна розглядати в аспекті цієї проблеми як «коридор» (місце переходу) об'єктивного і суб'єктивного, раціонального та нераціонального, місце неусвідомленої об'єктивації суб'єктивних очікувань представників суспільства. Такий підхід, вважаємо, достатньо яскраво відображає всю багатоманітність життя, характерологічні особливості його форм, що рясніють калейдоскопом психічних, психологічних, праксеологічних та індивідуально-ідентифікаційних рис. Суть Habitus П. Бурдьє міститься в тому, що реальність виробляється діями самого актора (людини, її груп і асоціацій), але дії ці не є довільними і телеораціональними, як би це не здавалося самому актору, а зумовлені, по-перше, попереднім соціальним досвідом (історія життя в межах ТГ на рівні МСВ); по-друге, особливостями того соціокультурного середовища, в якому виріс і сформувався суб'єкт (особливості ТГ та реалізації рольових позицій людини – члена ТГ).

Теорія Н. Еліаса при розгляді цієї проблематики торкається теми особливої раціональності процесу гри. В основі його поняття фігурацій лежить така форма взаємозалежності, яка включає в себе як раціональні, так і нераціональні компоненти, як цілеспрямовані, так і випадкові. У зв'язку з цим, В.І. Наулко зазначає, що «цей порядок (повсякденності) ані раціональний (якщо під «раціональністю» розуміти цілеспрямоване

узгодження людських зусиль в одному напрямку, що виникає подібно машині), ані ірраціональний (якщо під «ірраціональністю» розуміти щось таке, що виникає спонтанно і безпричинно)» [33, с. 72]. Тобто, тут мова йде про феноменологічні особливості повсякденності, які об'єднують в собі різні форми життя, що реалізуються як на рівні свідомості, так і несвідомо, автоматично. Але, незалежно від цього, вони все одно суттєво впливають на рольові позиції людини в процесі її життєдіяльності в межах ТГ на рівні МСВ. Теорія М. де Серто при вирішенні профільного питання акцентує увагу на особливу раціональність споживання. Отже, дії владних структур Серто називає стратегіями виробництва реальності: «... по цій стратегічній моделі конструюється політична, економічна і наукова раціональність» [34, с. 50]. Своєю чергою, споживання реальності відбувається на основі іншої раціональності, яка панує в повсякденності, – раціональність повсякденних турбот, якщо це можна вважати раціональністю. В процесі досягнення такої раціональності Серто розрізняв «простір» і «місце». Місце це організований порядок, система об'єктів. «Місце підкоряється закону «істинності»: елементи, що розглядаються, знаходяться поруч один з одним, кожен займає своє «справжнє» і чітко виділене становище, їм же визначається. Отже, місце є конфігурацією положень в даний момент часу і побічно служить показником стабільності» [35, с. 172]. Простір з'являється тоді, коли елементи місця приходять в рух, коли відбувається зміна або розташування об'єктів. «Коротше кажучи, простір – це місце, що практикується. Так, вулиця, геометрично визначена містобудівником, перетворюється пішоходами в простір» [35, с. 173]. Звідси, простір – це антропологічне і екзистенціальне, а не геометричне явище; простір проводиться людьми, коли вони встановлюють смислові зв'язки між об'єктами місця.

Системний аналіз наведених настанов досить ілюстративно підкреслює особливу роль і значення МСВ як простору існування, функціонування та реалізації повсякденності, причому такої, в якій вирішуються екзистенціальні питання існування людини-члена ТГ, а також роль і значення явищ локусу і

топусу у створенні середі існування та проживання людини з відповідною, належною і достатньою інфраструктурою (інфраструктурне «обличчя» ТГ), за допомогою якої людина може організувати в рамках ТГ раціональне споживання публічних послуг.

Резюмуючи підхід до розгляду проблем співвідношення раціонального і нераціонального в життєдіяльності людей в їх «практичній парадигмі», тобто при здійсненні ними соціальних практик екзистенційного характеру, треба зазначити, що наведені представники соціологічної теорії вбачають у його вирішенні не стільки соціологічні, скільки психологічні та інші настанови людини-члена ТГ, що продукуються її індивідуальною, груповою і колективною свідомістю, та за допомогою яких вона здійснює в умовах МСВ вибір життєвих форм в рамках стану повсякденності з використанням раціональних і нераціональних настанов.

Проблема механізмів зміни реальності крізь призму «практичної парадигми» також досліджується зазначеними вище представниками соціологічної доктрини по різному, покладаючи в основу своєї доктринальної позиції різні чинники. Так, П. Бурдє розглядає *Habitus* як механізм «нормального сприйняття» і одночасно нормалізації нових дій. Сформовані умови існування стають структурою, стійкою системою (стереотипами) практичних дій, яка є базисом сприйняття і оцінки всього подальшого досвіду.

На думку Бердє, «нормальним» треба визнавати все те, що відповідає певному *habitus* – усталеній практикою поведінці і способу життя. І далі ця усталена практика сприйняття і оцінювання реальності починає диктувати правила сприйняття і дії і навіть скеровує хід думок в «правильному» напрямку [36, с. 44-54]. Отже, в основі такого підходу, з одного боку, лежить поведінка людини, що перевірена і усталена його соціальною практикою в межах ТГ на рівні МСВ, а з іншого боку – спосіб життя людини, який формується на основі такої її поведінки. Лакмусовим папірцем в цій системі виступають «нормальні» форми життя, що використовує людина-член ТГ в

процесі повсякденності та реалізації свого життєвого циклу. Своєю чергою, Н. Еліас пояснює проблему механізмів зміни реальності тим, що моделі фігурацій – це моделі гри, правила якої люди встановлюють часом неусвідомлено, хаотично, випадково, спонтанно і які перманентно змінюються. Отже, нова фігурація відносин людини, що виникла ненавмисно, породжує новий зміст і контекст її локальних дій – а саме, нове визначення ситуації, інший сенс дії, а значить, по суті, і деякі інші дії за своїми наслідками.

На думку Й. Мерта, саме «ці ненавмисні наслідки встановлюють зразок поведінки, який формує контекст локальних дій» [37, с. 48]. Звідси, такий підхід підкреслює ініціативну роль людини-члена ТГ у пошуку і реалізації відповідних форм життя в процесі своєї життєдіяльності для задоволення своїх екзистенційних потреб. В основу аналізу профільного питання М. де Серто кладе відповідні «тактики», які він розглядає як механізми конструювання соціальної реальності. На відміну від стратегій влади тактики – це спосіб реалізувати свій інтерес для «слабких» – тобто, тих, що не володіють владою. Опис тактик за допомогою кваліфікованих ознак фактично є описом механізмів деконструкції (включення до нового контексту) «пісемності». На практиці їх існує багато, – прикладом тут можуть слугувати такі механізми, як рекомбінація, імпровізація, апроксимація, нові способи оперування [25]. Причому, слід наголосити на тому, що дані механізми починають працювати тільки тоді, коли вдається подивитися на речі, ситуацію «іншими очима» – тобто, в іншому контексті вживання. Тактики також з'являються в результаті мимовільної, випадкової, помилкової дії, тобто нетрадиційного вживання речі, місця, знаку. В обох випадках це практичні контексти виникнення тактик, тобто вони виникають в процесі використання, оперування «підручними засобами».

Отже, можна констатувати, що підхід, що сповідує М. де Серто базується перед усім на соціальній практиці, що здійснює людина як член ТГ в спільноті та в умовах МСВ, коли пробує реалізувати свої екзистенційні

інтенції, устремління, потреби, інтереси, причому шляхом спроб і помилок, причому саме в останньому випадку починають виникати і діяти відповідні тактики вирішення питання, що людина має намір таки здійснити, виходячи зі своїх настанов, не враховуючи на відповідні помилки.

Резюмуючи загальний підхід до вирішення проблеми механізмів зміни реальності крізь призму «практичної парадигми», що пропонують представники соціологічної доктрини, необхідно зазначити їх загальний підхід до локального характеру реалізації таких соціальних практик, а також різність їх методологічних настанов, що виникають через:

а) використання певного *habitus* – шляхом виокремлення усталеної практикою поведінки і способу життя (акцентуація на «нормальне сприйняття» і одночасно нормалізацію нових дій);

б) використання моделі фігурацій – моделей гри, правила якої люди встановлюють самостійно, але без раціональної складової, що створюють нову фігурацію відносин людини, породжуючи новий зміст в контекст її локальних дій;

в) встановлення «тактик», як механізмів конструювання соціальної реальності, в межах яких люди використовують нові підходи до розгляду та аналізу усталених форм життя і знаходять в цьому їх новий зміст та призначення.

Дослідження феноменології повсякденності як системи комунікативної взаємодії в просторі інтерсуб'єктивності дає змогу визначити роль і значення діалогу людини в процесі повсякденного існування з іншими членами ТГ, що всі разом є пов'язаними відносинами інтерсуб'єктивності, що виступає філософським поняттям, яке означає: 1) особливу спільність; 2) певну сукупність ідей, установок і переконань, що характеризуються спільністю; 3) узагальнений досвід представлення предметів [38]. На думку дослідниці О. В. Черненко, інтерсуб'єктивність і діалог співвідносяться як можливість і дійсність, як простір і дія в цьому просторі, як позачасовість і тимчасовість, як ціле і частина. Причому, простір інтерсуб'єктивності фіксується як

тришаровий: екзистенційно-феноменологічний, культурно-символічний і інституційний рівні інтерсуб'єктивності, де кожен з них розгортається в своїй логіці – логіці жертви, логіці дару і логіці обміну [39]. Для розуміння такої ролі повсякденності в межах локальної територіальної спільноти – ТГ, що функціонує в умовах МСВ, треба наголосити на декількох методологічних настановах.

Насамперед, треба розуміти, що людина функціонує в системі комунікативної взаємодії як соціальна істота з відповідною системою соціально-рольових позицій. Крім того, особливість діалогу вбачається в тому, що він акцентовано знаходиться на культурно-символічному рівні інтерсуб'єктивності (далі – ІС). Екзистенційно-феноменологічний і інституційний рівні залишаються за межами зони діалогу: перший – через відсутність уваги до такого необхідного інструменту, як мова; а другий – через відсутність суб'єкта, до якого ця мова звернена. Відносини на нормативному або інституціональному рівні ІС близькі до відносин «суб'єкт-об'єкт». У той же час, і це треба постійно мати на увазі, шари ІС є неоднорідними, при аналізі виявляється їх фрактальний (/лат. Fractus – подрібнений, зламаний, розбитий/ – безліч, що володіє властивістю самоподібності) [40] характер. Разом з тим, кожен рівень ІС подібний всій ІС в цілому. Отже, в діалозі змикаються три логіки: екзистенціальна логіка вираження, символічна логіка розуміння та інституційна логіка позиціонування, які є корелятивними логіці жертви, дару і обміну. Моменти, коли діалог перекидає собою весь простір ІС, являють собою скоріше виключення з правил, однак саме в такі моменти він реалізує себе повністю [39]. Отже, О. В. Черненко вважає, що ідея ІС є актуальною і затребувана саме тому, що в сучасному світі людина виявляється зануреною в комунікативні мережі, які в своїй значній частині можуть бути визначені як мережі інтерсуб'єктивних відносин. У зв'язку з цим стає зрозумілим, що настільки шановане раніше поняття діалогу виявляється занадто вузьким для того, щоб охопити всю палітру відносин «Я – Інший». Своєю чергою, діалог

розглядається з урахуванням багат шаровості простору ІС, на кожному з яких існує, функціонує свою логіку, а у підсумку на загальному рівні в діалозі змикаються три різні логіки: екзистенціальна логіка вираження, символічна логіка розуміння і нормативна логіка позиціонування [39]. Отже, на першому рівні ІС – екзистенційно-феноменологічному, саме він проявляється як «впочуття» в іншого або емпатія. Відносини матері і дитя, взаємини закоханих відносяться до цього рівня. Основним принципом спілкування тут виступає жертвність. Подія взаємодії здійснюється безпосередньо, без посередництва чого б то не було [39], бо відображають вищий рівень духовності і вищу мету існування і продовження людського роду.

Обґрунтовано вважаємо, що саме така емпатія є характерною для мікрорівня існування людини в межах ТГ і в умовах МСВ. Другий рівень ІС – культурно-символічний, саме на ньому головним інструментом комунікації виступає рідна мова. Отже, тут взаємодія «Я – Інший» вже є опосередкованою, тобто, вона не відбувається безпосередньо [39]. У цьому випадку ми маємо справу з культурою, і комунікативна взаємодія на цьому рівні відбувається в логіці дару. Отже, локальна культура як явище і як характерологічна риса людини (особистості), виникає саме на локальному рівні функціонування соціуму в умовах МСВ, вона є результатом соціальної практики та виникає під впливом її ціннісного потенціалу, а її набуття усвідомлюються і передаються від одної людини до іншої/інших в межах ТГ в процесі реалізації людьми-членами ТГ свого життєвого циклу. Третій шар – інституційно-нормативний, йому відповідає економічна або політична взаємодія [39], що формує економічне і політичне буття людини, її груп і асоціацій та виступає основоположною рисою з позицій її/їх екзистенційного існування та функціонування на локальному рівні соціуму в умовах МСВ.

Отже, бачимо, що розуміння повсякденності в контексті діалогу, що відбувається на тлі феномену ІС, розкриває в досліджуваному філософсько-соціальному стані додатковий потенціал для суттєвого розуміння настанов

щодо побудови на основі локальної територіальної спільноти (ТГ) системи комунікативної взаємодії, що є функціонально-психологічним та ідеологічно-«запускаючим» двигуном її існування і діяльності в контексті вирішення екзистенційних задач в умовах МСВ.

Резюмуючи настанови, що наведені вище, можна дійти наступних висновків:

– стан повсякденності – це просторово-хронологічний (територіально-темпоральний) континуум, що відіграє найважливішу інституціональну, онтологічну, гносеологічну, аксіологічну, праксеологічну роль в супроводженні і забезпеченні існування людини в локальному соціумі, в процесі здійснення нею свого життєвого циклу, який реалізується в межах територіальної громади та в умовах місцевого самоврядування;

– стан повсякденності в якому фактично існує, функціонує, розвивається і вдосконалюється місцеве самоврядування як соціально-правовий інститут може розглядатися на доктринальному рівні у застосуванні до наведеного інституту у декількох визначеннях і розуміннях: як соціальний феномен; як сукупність соціальних практик; як система комунікативної взаємодії в просторі інтерсуб'єктивності;

– знаходячись постійно в стані повсякденності, людина в процесі своєї життєдіяльності, – для реалізації своїх екзистенційних інтенцій, устремлінь, потреб, інтересів і атитюдів в умовах МСВ здійснює низку типізованих, стереотипних, сталих форм життя через індивідуальну, групову, колективну нераціональну поведінку, автоматично, бездумно, посилаючись лише на ретроспективний досвід свій та інших членів ТГ, а також досвід минулих поколінь членів ТГ, визнаючи апріорі їх здатність і можливість для реалізації її наведених вище настанов;

– людина, знаходячись постійно в стані повсякденності, і виступаючи на рівні локального соціуму в межах територіальної спільноти – ТГ її членом, в умовах місцевого самоврядування здійснює раціональні поведінково-діяльнісні настанови через виконання відповідних рольових позицій, –

результатом чого є виникнення, формування, розвиток і вдосконалення системи комунікативної взаємодії в локальному соціумі.

1.4. Людина в системі координат місцевого самоврядування: існування та вибір між індивідуальним та колективним існуванням

Проблематика існування і функціонування людини в умовах МСВ в межах ТГ завжди представляла собою вельми складний та суперечливий фактор соціального буття людини, який досить активно досліджувалася системним комплексом наук, починаючи з філософії, і закінчуючи соціологією, політологією та юриспруденцією. Причиною такого стану справ з'явилися відповідні екзистенційні настанови людського індивідуального існування в локальній територіальній спільноті [263, с. 128], що пов'язані з тим, що:

а) саме в рамках ТГ людина здійснює свій життєвий цикл, починаючи його від свого народження, і закінчуючи її смертю (екзистенційно-темпоральна настанова. – авт.);

б) такий життєвий цикл переважно здійснюється в умовах повсякденності – філософського стану коли людина формує і використовує типізовані форми життєдіяльності – недарма повсякденність розуміли як сферу рутинних, звичних, одноманітно повторюваних з дня у день малих дій і вчинків, зрозумілих і доступних, виконуваних майже автоматично, без спеціального напруження свідомості і рефлексії [41, с. 46] (повсякденно-ординарна настанова. – авт.);

в) саме в ТГ людина продукує свої екзистенційні інтенції, устремління, потреби, інтереси, атитюди, які потім реалізуються в її межах (мотиваційно-стимулююча ознака. – авт.);

г) всі наведені екзистенційні настанови реалізуються людиною через систему комунікативної взаємодії з іншими членами ТГ у вигляді відповідних прав і свобод (комунікативна настанова. – авт.);

г') саме в умовах МСВ в межах ТГ людина індивідуально, або в складі групи, або колективно потребує суспільні блага різної властивості (матеріальні, економічні, політичні, духовні тощо) та користується відповідними послугами, що їй надає ТГ через відповідну діяльність ОМСВ, які створюють відповідну структуру місцевого господарства (локально-цивілізаційна настанова. – авт.).

Отже, саме наведені настанови об'єктивують, актуалізують та контекстуалізують проблематику людини в місцевому самоврядуванні та детермінують її вибір між індивідуальним та колективним існуванням. Треба зазначити, що проблематика людини в місцевому самоврядуванні у вітчизняній правовій науці практично не досліджувалась. Основні зусилля вчених зосереджувались на питаннях правової природи МСВ, його подальшої легалізації і легітимації в умовах демократичної правової державності, становлення компетенції ОМСВ і набуття ТГ належної правосуб'єктності.

Дослідженню людського виміру МСВ, правового статусу людини-жителя-члена ТГ, особливо в контекстуалізації його участі в МСВ і становленні муніципалізму, присвячені праці багатьох українських та іноземних учених, а саме: М. О. Баймуратова, О. В. Батанова, В. І. Васильєва, А. В. Левенець, О. Г. Лиски, М. П. Орзіх, С. А. Панасюка, В. Ф. Погорілка, О. Ф. Фрицького, М. Ф. Малікова, А. І. Черкасова, Є. І. Колюшина та ін.

Однак дослідженню питань визначення системи координат «людина – місцеве самоврядування», – особливо в акцентуації вибору між індивідуальним її існуванням та колективним функціонуванням в рамках громади умовах демократичної правової державності, що відповідають сучасним тенденціям розвитку муніципального права, увага практично не приділялась.

Для дослідження наведеної проблематики, що торкається досить складних аспектів взаємовідносин людини та її асоціацій на рівні груп та колективів, що формуються, існують, функціонують, розвиваються на рівні

локального соціуму в царині «інтересів», репрезентуючи їх на різних рівнях існування ТГ (мікрорівень /людина; її родина; її «близьке комунікативне коло» тощо/, мезорівень /трудоий колектив; колектив учнів, студентів; групи людей, що об'єднуються на основі національних, етнічних, культурологічних, наукових, спортивних та ін. інтересів тощо/, макрорівень /рівень самої ТГ/) та реалізуючи в умовах повсякденності у реальному житті, вважаємо за потрібне зробити декілька зауважень методологічної властивості, що будуть сприяти побудові відповідної системи координат в якій знаходиться людина, функціонуючи в умовах МСВ.

Отже, вважаємо за потрібне зробити акцент на існування в наведеній системі координат «людина – МСВ» основоположних, на нашу думку, індикативних ознак, що в своєму розвитку демонструють параметральні межі профільної системи.

Виходячи з такого підходу, треба визначити та виокремити наступні позиції:

- людина як індивідуум в рамках локальної спільноти та в умовах самоорганізації (в межах МСВ);
- людина як центральна фігура-суб'єкт МСВ (людиноцентризм в МСВ);
- людина в МСВ як в сфері реалізації свого життєвого циклу;
- людина в сфері прояву своїх потреб і інтересів;
- людина в сфері соціалізації, в тому числі і правової соціалізації;
- людина в сфері прояву своїх прав, свобод і виконання обов'язків;
- людина в сфері прояву публічної влади на локальному рівні соціуму.

Треба зазначити, що наведені ознаки знаходяться одна з одною у системно-комплексному логічному екзистенційно-діяльнісному взаємному зв'язку, так як є пов'язаними через просторові (соціальний простір) та міжособистісні (комунікативна взаємодія) зв'язки, засади, концепти та соціально-індивідуальні, соціально-групові і соціально-колективні настанови, телеологічні доміанти та практичні результати. По великому рахунку, тут

необхідно погодитись з позицією М. П. Орзіх, відповідно до якої, по-перше, в сучасному конституційному праві «людина» стає не тільки основною категорією конституційного права (в нашому випадку і муніципального права. – авт.), але є головним ціннісним орієнтиром його розвитку, індикатором перевірки на реалізація конституційних правоположень, теорій, ідей, інститутів, конституційної практики [42, с. 325], і, по-друге, враховуючи наступне, саме в системі координат «людина – МСВ» проходять інтенсивні процеси становлення і сталого функціонування системозберігального механізму, представленого презумпціями, прецедентами, фікціями, преюдиціями, способами подолання і заповнення прогалів у законі, колізійними угодами, меморандумами, деклараціями, звичаями (звичаєвостями), традиціями, міжнародно-правовими стандартами [42, с. 316].

І хоча останнє зауваження наведеного автора торкаються визначення системоутворювальної функції конституції, конституційного законодавства і права, конституційної практики щодо правової системи країни, – вони є вельми слушними і для характеристики системоутворюючих процесів в сфері МСВ, особливо в процесі:

а) визначення та визнання статусу людини в межах локальної демократії, коли безліч форм локального життя, що набувають для людини, її груп і асоціацій екзистенційного значення, об'єктивно викликають до життя необхідність їх організаційного та організаційно-правового супроводження і забезпечення;

б) реалізації в межах МСВ конституційно-правового статусу людини (особистості) [43, с. 70];

в) прояву багатофакторних та багаторівневих інтенцій, устремлінь, потреб, інтересів, атитюдів людини, що носять типізований характер і об'єктивно спонукають законодавця використовувати широкий арсенал юридико-організаційних та юридико-процесуальних інститутів, засобів, правил (презумпції, прецеденти, фікції, преюдиції, способи подолання і

заповнення прогалін у законі /аналогія права і аналогія закону/, колізійні угоди, меморандуми, декларації, звичаї (звичаєвості), традиції, міжнародно-правові стандарти тощо) для супроводження і забезпечення їх наступної реалізації в межах локальної людської спільноти.

Розглянемо наведені вище позиції більш детально, з метою демонстрації загальної соціально-нормативної картини буття людини в сфері МСВ:

1. Людина як індивідуум в рамках локальної спільноти та в умовах самоорганізації (в межах МСВ).

Основоположними настановами цієї позиції, на наш погляд, є наступні положення, що, безумовно, володіють методологічною властивістю:

– людина приречена народитися, існувати, розвиватися як особистість і жити в межах територіальної людської спільноти – ТГ;

– саме в межах ТГ в умовах МСВ людина здійснює свій життєвий цикл;

– здійснення людиною свого життєвого циклу в межах ТГ об'єктивує і детермінує виникнення, формування, прояв і реалізацію нею своїх індивідуальних інтенцій, устремлень, потреб, інтересів, атитюдів, що мають екзистенційний характер, – тобто є пов'язаними з задоволеннями її життєвоважливих настанов її біологічного, соціального, економічного і культурологічного існування;

– отже, виникнення, формування, прояв і реалізація наведених екзистенційних настанов здійснюється людиною в умовах МСВ, що трансформує останнє в природну і оптимальну сферу їх існування та виконання;

– але, враховуючи на колективний характер МСВ, що апріорі здійснюється територіальною людською спільнотою – ТГ, людина об'єктивно повинна, щоб уникнути їх нівелювання або нейтралізацію:

а) співвідносити свої індивідуальні екзистенційні настанови з загальними колективними екзистенційними настановами, що продукує ТГ;

б) пристосовувати свої індивідуальні екзистенційні настанови до таких загальних колективних екзистенційних настанов, що продукує ТГ;

в) трансформувати свої індивідуальні екзистенційні настанови до загальних колективних екзистенційних настанов, що продукують ТГ, на принципах синергії за допомогою системи комунікативної взаємодії; – звідси, індивідуальні екзистенційні настанови людини, що формуються в умовах повсякденності, мають типізований характер, – причому вони можуть бути реалізованими нею в межах ТГ тільки в умовах їх безконфліктності з загальними колективними екзистенційними настановами, що продукують ТГ, за рахунок комунікативної взаємодії з іншими членами ТГ, що забезпечує превенцію колізій і зняття «конфлікту інтересів»;

– отже, знаходячись в рамках локальної спільноти, людина як індивідуум в умовах самоорганізації (в межах МСВ), може реалізувати свої індивідуальні екзистенційні настанови буття тільки завдяки їх співвіднесенню та упорядкуванню (координації) з загальними колективними екзистенційними настановами, що продукують ТГ, за рахунок комунікативної взаємодії, причому, остання виступає сферою зняття протиріч, що можуть виникнути в цьому процесі.

Отже, саме таким чином детермінується фактор інтерсуб'єктивності, як риси конкретної людини, що означає її устремління існувати та функціонувати в межах територіальної спільноти людей задля реалізації своїх внутрішніх екзистенційно-ціннісних настанов. Наведений фактор носить інтегративно-системний характер, бо, по-перше, означає особливу спільність (формування і наявність фактору співпричетності. – авт.); по-друге, ідентифікує певну сукупність людей, що володіють спільністю установок і поглядів (формування і наявність фактору екзистенційних настанов. – авт.); по-третє, демонструє наявність узагальненого досвіду уявлення предметів оточуючого середовища [44] (формування і наявність фактору природно-соціального досвіду. – авт.).

Крім того, необхідно враховувати, що проблема інтерсуб'єктивності виникає як спроба відповісти на питання, як індивідуальна свідомість виходить до досвіду іншого «Я» і через це – до універсального горизонту досвіду [45]. Отже, саме так, через спробу пізнання і процес пізнання іншого, людина входить до соціальної спільноти, починає в ній існувати і функціонувати, обираючи саме такий локальний простір як найбільш оптимальний та продуктивний для своєї життєдіяльності.

Звідси, можна стверджувати, що саме в межах ТГ, в умовах МСВ, що запускає могутні процеси самоорганізації людина як соціальна істота здійснює процес конституювання у свідомого суб'єкта локального соціуму.

2. Людина як центральна фігура-суб'єкт МСВ (людиноцентризм в МСВ).

Основоположними настановами цієї позиції, на наш погляд, є наступні положення, що, безумовно, володіють методологічною і технологічною властивістю:

– людина виступає центральним суб'єктом-об'єктом сучасного конституційного права, як єдиної фундаментальної та профілюючої галузі національного права і національного законодавства [46, с. 345-346], а також муніципального права, що є новою галуззю національного права і національного законодавства [47, с. 95], бо основоположні правовідносини, що виникають між людиною, соціумом і державою «обертаються» навколо людини, її інтересів та нормативних настанов її поведінки;

– такий підхід щодо людиноцентризму в праві підтверджується особливим інституційним значенням конституційних прав і свобод людини і громадянина для становлення, розвитку і вдосконалення демократичної правової державності, а також для функціонування міжнародної спільноти держав, – саме в умовах глобалізації права і свободи людини (особистості) становлять не тільки основоположну ідентифікаційну ознаку демократичної держави, а і виступають основним об'єктом міжнародного міждержавного співробітництва [48, с. 111-112];

– в основі людиноцентричності в праві лежить той нормативно-технологічний фактор, що основний зміст багатьох юридичних гарантій свободи людини (особистості) полягає в забезпеченні необхідних умов для нормального життя, активної діяльності громадян в суспільстві, що на практиці здійснюється на локальному рівні функціонування соціуму в межах ТГ та в умовах МСВ;

– генетичні засади людиноцентричності в праві містяться в тому, що природні права і свободи людини фактично не створюються державою, а, отже, і не можуть бути нею обмежені, – такі права:

а) є проявом природи людини;

б) виникають в історичній ретроспективі завдяки багатовіковому функціонуванню людської істоти в межах територіальної людської спільноти – ТГ;

в) базується на соціальній практиці;

г) виникають завдяки спільному проживанню;

г') формуються завдяки наявності загальних телеологічних домінант існування, співіснування та життєдіяльності;

д) володіють екзистенційною властивістю; – місце і роль ідеології людиноцентризму в конституційно-правовій доктрині України та сучасному конституційному процесі детерміновані тим, що сам принцип людиноцентризму повинен пронизувати всі зміни Основного Закону, включаючи розширення і поглиблення форм участі громадян в управлінні державою, підвищення ролі виборів і референдумів, становлення громадянського суспільства, вдосконалення місцевого самоврядування, реформування судової системи і т. п. [49], – причому, слід зазначити, що всі наведені діяльнісно-функціональні характеристики профільного принципу на практиці здійснюються переважно або тільки в умовах МСВ, в межах ТГ та в ординарних настановах функціонування державності;

– великого значення з огляду на це, набуває вивчення європейської практики реалізації прав, свобод і законних інтересів людини, яка для

України, як держави-підписанта і учасника Європейської конвенції з захисту прав людини і основоположних свобод 1950 року, набуває особливого і обов'язкового характеру – насамперед, по-перше, реалізація таких прав і свобод, а також законних інтересів людини здійснюється на локальному рівні функціонування соціуму в межах ТГ, в умовах МСВ, а, по-друге, в процесі цього спостерігається поглиблення приватноправових основ в правовому регулюванні суспільних відносин на рівні ТГ і МСВ, як прояву природи людиноцентризму;

– наявність закріплення принципу людиноцентризму на міжнародному рівні, – у Рекомендації Конгресу місцевих і регіональних влад Європи 280 (2010) про роль місцевих і регіональних органів влади в дотриманні прав людини (переглянута) від 19 жовтня 2011 р. [50] зазначається, що демократія і права людини є взаємозалежними, причому демократія, зокрема на місцевому та регіональному рівнях, не може існувати без безумовного дотримання прав людини. У цьому ж документі фактично закріплена парадигма реалізації людиноцентризму на рівні МСВ за рахунок здійснення державами-членами Ради Європи, а також їх органами МСВ на регіональному і місцевому рівнях відповідних дій організаційного і організаційно-правового характеру відповідної телеологічної спрямованості, а саме:

А) місцеві і регіональні органи влади повинні виконувати ті обов'язки, пов'язані з правами людини, які випливають із міжнародних зобов'язань держав-членів, при цьому лише в межах своїх місцевих/регіональних повноважень (облігаторний критерій. – авт.);

Б) місцеві та регіональні органи влади є не тільки представниками центрального уряду – вони забезпечують права людини одночасно з тим, як вони здійснюють МСВ (предметно-забезпечуючий критерій. – авт.);

В) ефективне управління є таким управлінням, яке засноване на дотриманні прав, при цьому виконання обов'язків, пов'язаних із правами

людини, є тим викликом, подолання якого може зміцнити демократію на місцевому рівні (гуманістично-управлінський критерій. – авт.);

Г) необхідно забезпечувати, щоб місцевим і регіональним органам влади виділялися такі фінансові ресурси, рівень яких дасть змогу цим органам влади належним чином дотримуватися прав людини і при цьому розглядати й розвивати свою власну діяльність для дотримання цих прав (належно-ресурсний критерій. – авт.);

Г') необхідно залучати представників місцевих і регіональних органів влади до підготовки національних стратегій, політики та індикаторів у галузі прав людини для того, щоб використовувати їхній внесок і прагнути усвідомлення ними відповідальності щодо дотримання прав людини (інтеграційно-проектний критерій. – авт.);

Д) необхідно заохочувати місцеві і регіональні органи влади до того, щоб сприяти дотриманню прав людини через ініціативи просвітницького характеру, а також завдяки здійсненню місцевих і регіональних планів дій (проспективно-просвітницький критерій. – авт.);

Е) необхідно сприяти створенню незалежних механізмів розгляду скарг на місцевому та регіональному рівнях, і, зокрема, створювати незалежні органи, такі як місцеві чи регіональні омбудсмени або уповноважені, здатні знайти відповіді в тих випадках, коли права людини повною мірою не дотримуються, зокрема, при наданні публічних послуг на місцевому рівні тощо (правозахисний критерій. – авт.);

Є) у цих Рекомендаціях Конгрес особливо наголошує, що найважливіше значення для поліпшення становища в галузі прав людини в Європі на всіх рівнях має освіта і прийняття відповідних стандартів (нормотворчо-стандартизований критерій. – авт.);

– треба погодитись з продуктивною позицією О. В. Батанова, відносно того, що стрімкий розвиток муніципального права у сучасних демократіях, триумфальний рух принципів субсидіарності, регіоналізації та децентралізації, який відбувся у період після Другої світової війни в Європі

та США, породив тенденцію муніципалізації конституційного життя зокрема та правових систем загалом – свідченням цього є становлення системи муніципальних прав людини, механізмів їх гарантування і захисту, що є основою для соціального гомеостазу ТГ, який, з одного боку, є невід’ємною характеристикою організації та діяльності МСВ на певній території та, з другого боку, властивістю сучасного муніципального права, яке, зі свого боку, виконує специфічну гомеостазисну роль у процесах формування соціально-правової державності та громадянського суспільства [51, с. 69]. Отже, з наведеної доктринальної позиції можна зробити висновки, що:

а) в основі людиноцентричності МСВ лежить тенденція муніципалізації конституційного життя (тенденція предметно-якісної трансформації. – авт.);

б) вона сформувалась завдяки стрімкому розвитку муніципального права у сучасних демократіях, що базується на принципах субсидіарності, регіоналізації та децентралізації (тенденція розвитку засадничих підходів. – авт.);

в) її яким проявом виступає становлення системи муніципальних прав людини та механізмів їх гарантування і захисту (тенденція появи якісно нового виду прав людини. – авт.);

г) саме муніципальні права людини є основою для соціального гомеостазу (самозбереження та самовідтворення завдяки системі внутрішньої самостабільності. – авт.) ТГ (тенденція появи якісно нової соціальної системи гомеостазу. – авт.);

г’) такий гомеостаз є невід’ємною характеристикою організації та діяльності МСВ на певній території (тенденція появи, функціонування, існування і структурування якісно нової соціальної системи гомеостазу. – авт.);

д) він також виступає властивістю сучасного муніципального права, яке, своєю чергою, виконує специфічну гомеостазисну роль у процесах формування соціально-правової державності та громадянського суспільства

(тенденція появи системи гомеостазу в новій галузі національного права і національного законодавства. – авт.);

е) органічне поєднання соціального і нормативного гомеостазу в муніципальному праві з тенденціями самоорганізації, що є стратегічними у МСВ, не тільки підсилює фактор інтерсуб'єктивності, а і формує його як основоположний і визначальний у складних процесах конституювання ТГ, людини-жителя як члена такої громади та МСВ як особливого соціально-нормативного простору, що виникає і функціонує в умовах демократичної правової державності (тенденція появи системи гомеостазу в процесі формування фактору інтерсуб'єктивності. – авт.);

є) співвідносячи наведене, відносно людини в системі МСВ можна зазначити її основоположну роль в досягненні, дотримання і збереженні гомеостазу ТГ та всієї системи МСВ, бо всі наведені інститути базуються саме на людині та її інтересах, що втілюються у відповідних її правах і свободах в рамках ТГ, які базуються на стійких поведінково-діяльнісних патернах (тенденція появи основоположного суб'єкту-об'єкту гомеостатичного впливу і результату в рамках МСВ. – авт.);

3. Людина в МСВ як в сфері реалізації свого життєвого циклу.

Основоположними настановами цієї позиції, на наш погляд, є наступні положення, що, безумовно, володіють методологічною, біосоціальною та технологічною властивістю, а саме: – вперше поняття «життєвий шлях особистості» було запропоновано психологом Шарлоттою Бюлер у 1928 р., – згідно з її теорією, життя складається з внутрішніх і зовнішніх подій. А головна мотивація особистості – прагнення до самореалізації, пошук та знайти себе у творчості. Отже, життя проходить за трьома лініями:

1) лінія об'єктивної логіки, тобто низки зовнішніх подій (зовнішньо-спостережливий фактор. – авт.);

2) лінія суб'єктивної логіки, тобто низки переживань, пов'язаних з цими подіями (внутрішньо-емоційний фактор. – авт.);

3) лінія результатів діяльності [52] (прагматично-результативний фактор. – авт.).

Отже, цей феномен необхідно розуміти як:

а) системний і комплексний, бо здійснюється на протязі всього життя людини в межах ТГ на локальному рівні існування і функціонування соціуму;

б) заснований на логічно-чуттєвих (раціонально-абстрактних) засадах від сприйняття оточуючого соціального середовища в рамках існування і функціонування локальної людської спільноти в умовах МСВ;

в) такий, що базується на внутрішньо поставлених телеологічних домінантах в функціонально-діяльнісній поведінці людини, що збігаються з настановами її індивідуальної, індивідуально-групової, індивідуально-колективної комунікативної взаємодії у середині ТГ в умовах МСВ;

г) такий, що має суб'єктну (конкретна людина-член локального соціуму) та темпоральну (впродовж всього життя конкретної людини-члена ТГ) характеристики;

г') володіє відповідною подієво-діялісною характеристикою (шлях /цикл/ реалізується через відповідну поведінку людини завдяки здійсненню відповідних усвідомлених або неусвідомлених дій при виконанні рольових позицій в соціумі, що існує в умовах МСВ в межах ТГ в процесі комунікативної взаємодії з іншими членами локального соціуму);

д) характеризується відповідною результативністю та наявністю логічного причинного зв'язку між нею та попередніми телеологічно-діялісними настановами людини, а також досягненням нею відповідних телеологічних домінант (виконання відповідних рольових позицій в соціумі, досягнення нових рольових позицій, завдяки соціалізації, причому, як завдяки активній / соціальний ріст, кар'єра, освіта, матеріальний достаток тощо/, так і завдяки пасивній /досягнення відповідного віку/ формам поведінки);

– слідом за Бюлер французький психолог П'єр Жане також став вивчати цей феномен, – згідно з ним, життєвий шлях особистості в психології – це еволюція особистості, низка вікових етапів розвитку, етапів біографії [53, с. 96]. Тобто, фактично мова йде про життя конкретної людини, що проходить в локальному соціумі у відповідний темпоральний період та характеризується відповідними досягненнями та упущеннями, успіхами та поразками, позитивом та негативом, – саме таке повсякденне життя і є пов'язаним з комунікацією всередині ТГ, МСВ, станом повсякденності, що дають можливість людині (особистості) самоідентифікуватися, досягнути розуміння та самостійно інтерпретувати власний життєвий досвід, набутий нею впродовж життя, у процесах проектування і прогнозування власного майбутнього. Більш того, це дає людині можливість співвіднести набутий життєвий досвід та усвідомити власні життєві перспективи [54, с. 96; 15].

Отже, саме звідси й випливає важлива стратегічна роль ТГ, як колективного суб'єкта в рамках якого формується і здійснюється комунікативна взаємодія; МСВ як сфери існування і функціонування ТГ та окремих її членів у різних рольових позиціях в рамках такої комунікативної взаємодії; та стану повсякденності, що стимулює та детермінує життєвий шлях (цикл) людини та виступає важливою передумовою її соціалізації та наступного розвитку;

– на думку представників психологічної науки, життєвий цикл людини – це окремі, повторювані інтервали її розвитку. Прийнято виділяти такі цикли: біологічні (онтогенез), соціальні (соціалізація, адаптація), біосоціальні (зміна соціальних ролей разом з етапами дорослішання, тобто зміни поколінь) [52], – визначаючи глобальну роль конституційного права в соціальному регулюванні найважливіших відносин між людиною, соціумом і державою, а також стратегічну роль муніципального права у регулюванні повсякденних відносин між конкретною людиною і ТГ, що існує і функціонує в стані повсякденності в умовах МСВ, для нас представляє важливість всі наведені цикли загального життєвого циклу людини, бо саме

завдяки ним, за їх допомогою або безпосередньо через них людина продукує свої інтенції, устремління, потреби, інтереси, атитюди, формує патерни, що трансформуються у її конституційні права і свободи, що проявляються у вигляді муніципальних прав людини (особистості, члена ТГ) [43, с. 65-66]. Так, біологічні цикли (онтогенез) формують вітально-екзистенційні права і свободи людини; соціальні цикли (соціалізація, адаптація) напряду сприяють формуванню соціального буття людини, її габітусу через усвідомлення, набуття і реалізацію саме нею системного комплексу економічних, соціальних, культурних, екологічних та інших прав і свобод; біосоціальні цикли (зміна соціальних ролей разом з етапами дорослішання, тобто зміни поколінь) детермінують виникнення, формування, існування, функціонування і реалізацію системного комплексу всіх видів прав і свобод людини (особистості), включаючи і політичні права (права і свободи громадянина), що дає можливість людини вільно орієнтуватися у соціально-правовому просторі держави, що репрезентований локальним соціальним простором, відображає загальний соціально-правовий простір та стимулює локальний простір до існування, функціонування, розвитку і вдосконалення;

– особливе значення у визначенні ролі МСВ як сфери, де здійснюється життєвий цикл людини, має системний і комплексний характер усвідомлення і розуміння цього феномену. Так, відомий радянський вчений-психолог С. Л. Рубінштейн, що зробив суттєвий внесок у вивчення профільної феноменології, вважав, що життєвий шлях – це не просто розвиток організму, а додавання людиною своєї історії. Отже, шлях відображає сутність особистості. На думку Рубінштейна, тільки того, у кого є своя історію, можна назвати особистістю. Більш того, лінія, що веде від того, чим людина була на одному етапі своєї історії, до того, ким вона стала на наступному, проходить через те, що вона зробила. Звідси, життєвий шлях людини складається з подій – конфліктні моменти (переломні моменти), вирішення яких в загальних рисах визначає найближче майбутнє особистості [56, с. 55-56].

Враховуючи на наведені вище локальні, темпоральні, суб'єктно-об'єктні характеристики феномену життєвого циклу, що мають стратегічний характер для його осмислення і розуміння, треба звернути увагу на його полісемічний характер, бо в науці він розуміється як сукупність, системокомплекс трьох понять – життєвого шляху, часу життя, життєвого циклу. Отже, час життя – це життя людини як біологічного організму (період від появи на світ до смерті). У цьому контексті не розглядається суть, зміст життя [52]. Але і біологічне буття людини здійснюється в локальному соціумі за наявності всіх елементів самоорганізації, самодіяльності, самозбереження тощо. Тому, ТГ як соціальна спільнота і МСВ як сфера буття і правовий режим є обов'язковими умовами для існування людини як біологічної істоти. Життєвий цикл – це окремі, повторювані інтервали розвитку.

Вже зазначалось, що прийнято виділяти такі цикли: біологічні (онтогенез), соціальні (соціалізація, адаптація), біосоціальні (зміна соціальних ролей разом з етапами дорослішання, тобто зміна поколінь). Окремо виділяють цикли сімейного, трудового життя [52]. Системний аналіз співвідношення наведених циклів та МСВ свідчить про їх генетичну єдність на неможливість існування один без одного, що робить сферу МСВ єдиною природною сферою реалізації життєвих циклів людини.

Під життєвим шляхом розуміють прогрес, розвиток окремої особистості [52]. Вважаємо, що цей термін несе в собі все ж більш високий підсумковий результативний потенціал та оцінює життєвий шлях конкретної людини по її кінцевих результатах. Тому він може використовуватись лише у гіпотетичному розумінні та у науково-доктринальному сенсі. Але і при такому підході нам треба акцентувати увагу на суб'єктах, об'єктах, інститутах та соціальних станах, що забезпечували реалізацію такого життєвого шляху людини. Отже, відмінність циклу від шляху міститься в тому, що в першому випадку послідовність стадій, мета, суть циклу

заздалегідь строго визначена (є передначертаною і типізованою для кожної людини. – авт.).

Життєвий шлях особистості, своєю чергою, має масу варіантів, сценаріїв, розвиток і залежить від самої людини (тобто він не може бути передначертаним, передбаченим, спланованим, – в силу невідомих обставин суб'єктивного і об'єктивного характеру, що супроводжують життя конкретної людини; але він також може бути ідентифікованим відповідно до його суб'єктно-об'єктному визначенню, інституційному і становому забезпеченню, – тобто, з визначенням стратегічної ролі ТГ, МСВ, стану повсякденності. – авт.) Разом з тим, необхідно враховувати, що єдине, в чому схожі життєві шляхи різних людей, – це сенситивні (критичні) періоди, в які людина стає більш вразливою для впливу соціальних, біологічних факторів. Отже, це поворотні пункти, яким передують серйозні соціальні зміни, наприклад, вступ до школи, одруження, призив у збройні сили держави. Такі періоди називають віковими, нормативними кризами. Психічна перебудова, яка відбувається в цей момент, відіграє важливу роль [52]. Отже, йдеться про екстраординарні події в житті людини, що напряму впливають на її існування та функціонування в межах ТГ і в умовах МСВ – з одного боку, людина набуває суттєвої нової рольової позиції в локальному соціумі (школяр, студент, член нової родини тощо), а з іншого – нова рольова позиція може сприяти виведенню людини за межі однієї ТГ та її входження в якості члена до іншої ТГ (служба у відповідній військовій частині за межами постійного місця проживання, зміна місця проживання з виїздом до іншого населеного пункту тощо). Разом з тим, у останньому випадку така людина продовжує свій життєвий шлях та життєвий цикл в межах іншої ТГ. Вважаємо, що тут йдеться про універсальні міжособистісні зв'язки людини в межах відповідної ТГ, а також індивідуальні зв'язки людини з відповідною ТГ, що в залежності від життєвих обставин можуть змінюватись та знов «виникати», «відроджуватись» за рахунок нових системних зв'язків в межах «нової» ТГ.

3. *Людина в сфері прояву своїх потреб і інтересів* – наведена позиція напряду є пов'язаною з позиціонуванням людини в межах громадянського суспільства.

Тут треба розуміти, що інтерес виступає основоположним фактором, методом і засобом інституціоналізації та конституювання громадянського суспільства, бо саме завдяки ньому фізичні особи-члени такого суспільства продукують розмаїття інтересів, відповідно до своїх потреб, які втілюються через діяльність його інституцій в суспільне життя, в нашому випадку, в життя ТГ. При цьому, на слухну думку М. П. Орзіх, громадянське суспільство, дійсно мислиме як асоціація людей, що протистоїть державі, їх соціальний будинок, який не відрізняється від суспільства, для якого держава – конституційована суспільством публічно-правова форма політичної влади і управління, що має власний інтерес, що співвідноситься з інтересом публічної (неполітичною) влади і самоврядування [57, с. 236].

Отже, саме в таких умовах одночасно продукуються, формуються, проявляються та реалізуються індивідуальні, групові і колективні інтереси людей, що існують і функціонують в єдиному локальному соціумі в умовах МСВ – такий процес стає єдиним процесом формування та функціонування публічної самоврядної (муніципальної) влади, що формується на рівні МСВ та діє від імені та в інтересах жителів-членів ТГ [3, с. 45];

– позиція людини в сфері прояву своїх потреб і інтересів актуалізує важливу проблематику інтересу в системі МСВ. Тут, на нашу думку, вельми важливою виступає методологічно вивірена доктринальна позиція М. О. Баймуратова, який виходячи з позиції К. Маркса, що інтерес «зціплює» членів громадянського суспільства [58, с. 134], так як воно, своєю чергою, є сукупністю матеріальних життєвих відносин [59, с. 6], а також продуктивного висновку В. Ф. Сіренка, що «громадянське суспільство – це царство інтересів» і що «інтерес – мова громадянського суспільства» [60, с. 6], запропонував визначати в системі МСВ три рівня інтересів:

– інтереси самого МСВ;

- інтереси території, на якій існує і функціонує ТГ;
- інтереси самої ТГ як локальної територіальної людської спільноти та інтереси жителя-члена такої ТГ [61, с. 30].

Вважаємо, що такий підхід, по-перше, підкреслює прямий зв'язок та детермінує взаємозв'язок між потребами людини-члена ТГ, насамперед езистенційними, і її інтересами, а до того – інтенціями, устремліннями, атитюдами тощо (як етапами формування, розвитку і прояву індивідуального, індивідуально-групового, індивідуально-колективного інтересу. – авт.); по-друге, позиціонує індивідуальні інтереси людини-члена ТГ як складову частину «мотрійки інтересів», що виникають в системі МСВ; по-третє, робить індивідуальні інтереси людини-члена ТГ обов'язковим та визначальним елементом системи інтересів, що виникають в системі МСВ; по-четверте, демонструє особливе значення індивідуальних інтересів людини-члена ТГ, як «запускаючого» механізму всієї системи інтересів в МСВ.

Наведені положення підкреслюють реальність аксіологічно і технологічно важливого доктринального висновку М. О. Баймуратова про те, що МСВ є оптимальним засобом і, одночасно, домінуючою територіальною ареною задоволення сутнісних індивідуальних і групових потреб суб'єкта, за допомогою якого він самостверджується і самореалізується в громадянському суспільстві [61, с. 28].

4. Людина в сфері соціалізації, в тому числі і правової соціалізації – наведена позиція людини в сфері МСВ пов'язана зі складною феноменологією її соціалізації, в тому числі соціалізацією правовою, що виступає одним з видів загальної соціалізації.

Визначаючи соціалізацію, по-перше, як комплексний процес та результат засвоєння й активного відтворення людиною соціально-культурного досвіду (знань, цінностей, норм, моралі, традицій тощо) на основі її діяльності, спілкування і відносин, а, по-друге, як обов'язковий

фактор розвитку особистості [62], представники соціологічної науки акцентують увагу на цьому феномені як такому, що позначає:

а) невід’ємний процес формування, розвитку, вдосконалення і акультурації особистості;

б) як один з основоположних соціальних процесів, що забезпечує повноправне існування і функціонування людини в середині локального суспільства;

в) як найважливішу сторону двостороннього процесу отримання від локального соціуму відповідної профільної інформації (знань, цінностей, норм, моралі, традицій тощо) та повернення вже збагаченої інформації, що пройшла скрізь особистість людини, – назад до соціуму в контекстуалізації побудови, існування, функціонування, розвитку та вдосконалення системи комунікативної взаємодії;

г) як процесу, що характеризується дихотомічністю, бо поєднує в процесі соціалізації особи функціонально-діяльнісні настанови адаптації (до колективного існування) та обособлення (у вигляді індивідуального існування), тобто збереження суб’єктності людини в умовах певного суспільства.

В такому ж напрямку здійснюється правова соціалізація людини, але тільки з застосуванням правового інструментарію, обов’язковим елементом якого виступають нормування, нормативізація, нормопроекування та нормотворчість локального життя людини в межах ТГ [63, с. 51-52] та в умовах МСВ. Ці складні процеси володіють відповідним організаційним, управлінським і екзистенційним потенціалом [64, с. 54-55], бо спираються на непорушний і перманентний фактологічний процес реалізації людиною на рівні МСВ свого конституційно-правового статусу.

Але така реалізація стає можливою тільки за умови проходження загальної і правової соціалізації в межах територіальної людської спільноти та за допомогою її інституційної структури та членів-жителів ТГ.

5. Людина в сфері прояву своїх прав, свобод і виконання обов'язків.

Наведена позиція є доволі складною як в контексті свого розуміння, так і в процесі своєї реалізації, бо тут об'єднується низка проблем різної властивості: з одного боку – екзистенційні прояви конкретної людини-члена ТГ, що характеризуються індивідуальністю та суто суб'єктивною властивістю, а з іншого – об'єктивні умови функціонування територіальної людської спільноти в процесі повсякденного існування, що обмежене наявними ресурсами, які, своєю чергою, споживаються колективно.

Вважаємо за потрібне наголосити на тому, що в цьому процесі основоположним, «опорним» елементом виступають архетипи (грец. ἀρχή – початок, походження; τύπος – відбиток, форма, зразок) – у широкому розумінні – наскрізні символічні структури культури, що асоціюють певний тематичний матеріал свідомого та підсвідомого функціонування людських цінностей [65].

Отже, найбільш глибоке розуміння архетипам надається у психології – під шаром «особистісного несвідомого», що складала основний предмет вивчення в класичному психоаналізі З. Фрейда, К. Юнг виявляє «колективне несвідоме», що трактується як загальнолюдська основа («грибниця») душевного життя індивідів, наслідувана, а не сформована на базі індивідуального досвіду. Якщо в особистісному несвідомому основну роль грають «комплекси» (наприклад, комплекс Едипа, комплекс неповноцінності), то структуроутворюючими елементами колективного несвідомого є «архетип» – універсальні моделі несвідомої психічної активності, котрі спонтанно визначають людське мислення і поведінку. Архетипи можна порівняти з «апріорними формами» пізнання І. Канта, однак вони позбавлені їх абстрактності й емоційно насичені. Власне архетипи не мають конкретного психічного змісту (К. Юнг уподібнював їх осям кристала); інша справа — архетипічні уявлення (символи) як результат спільної роботи свідомості і колективного несвідомого. Символи це єдність прозорої свідомості образа і таємного і неексплікованого змісту що стоїть за

ним, що веде в несвідомі глибини психіки [66]. Звідси, архетипи в поведінці людей на локальному рівні функціонування соціуму проявляються: а) у вигляді їх життєвого досвіду, б) що набувається в процесі життєдіяльності в територіальній людській спільноті, в) завдяки інтенсивному використанню відповідних життєвих форм та їх наступної типізації, г) що передаються від одного покоління (попереднього, старшого) іншому поколінню людей (наступному, молодшому), д) вагомим аргументом на користь праксеологічної системи «архетипи – права (свободи, обов'язки) людини /особистості/» виступає те, що на рівні МСВ в межах ТГ виникає, формується, розвивається, реалізується системний комплекс конституційних прав, свобод, обов'язків людини (особистості).

Виходячи з того, що права людини, її свободи, виконання нею обов'язків виступають відповідними формами її життєдіяльності, що використовуються нею у відповідних життєвих обставинах – архетипічні прояви таких форм:

а) складають загальний досвід всієї людської цивілізації, включаючи кожен ТГ;

б) такий досвід постійно і регулярно використовується її членами-жителями; а також

в) ними розвивається, вдосконалюється та передається наступним поколінням;

г) сприяє формуванню нових життєвих форм в межах ТГ в умовах МСВ як прообразів нових прав людини (особистості).

Отже, колективне існування людини в межах ТГ дає змогу набути відповідний життєвий досвід, який проявляється у пізнанні феноменології прав, свобод і обов'язків людини, що реалізуються нею у своєму повсякденному житті.

б. Людина в сфері прояву публічної влади на локальному рівні соціуму.

Наведена позиція демонструє складні проблеми взаємозв'язку і взаємозалежності публічної самоврядної (муніципальної) влади та

громадянського суспільства, а саме: – визначаючи складний і суперечливий характер наведеної проблематики, М. О. Баймуратов слушно зазначає, що:

а) питання існування системи публічної влади сьогодні – це питання про можливість перебудови, причому корінної і принципової, котра знаходить своє рішення, насамперед, у вирішенні проблеми зміни пріоритетів;

б) це означає відмову від ідеї тоталітарної державності – «людина для держави» на користь принципу державності демократичної – «державна для людини»; в) тільки в такому випадку держава, публічна влада почне прислуховуватися до процесів, що відбуваються в суспільстві, поставить своєю основною задачею створення сприятливих умов для самопізнання, саморозвитку особистості, реалізації її численних запитів і потреб [67].

Отже, йдеться, насамперед:

– про зміну всієї філософії влади у посттоталітарній державі, як такої; а також, про висунення людини, її потреб і інтересів у центр державного буття (див. ст. 3 Конституції України [1]);

– особливу увагу в цьому процесі треба звернути на його темпоральні рамки, – на слушну думку В. В. Пололо, «така влада повинна боятися спізнитися, відстати у своєму розвитку від особистостей і використовувати енергію особистостей, насамперед найяскравіших, найвільніших і найпереводіших, тому що їхня енергія надихає всіх інших» [68, с. 86];

– виходячи саме з настанов взаємодії та взаємовпливу публічної влади і людини, представниками муніципально-правової доктрини, зокрема М. О. Баймуратовим і В. А. Григор'євим, висунута продуктивна ідея формування публічної самоврядної (муніципальної) влади [3], що формується на рівні МСВ, діє від імені ТГ та в її інтересах;

– отже, можна констатувати, що людина, виступаючи членом ТГ, саме в умовах МСВ в рамках публічної самоврядної (муніципальної) влади, за допомогою органів такої влади – органів місцевого самоврядування, що сформовано самою ТГ (представницькі органи ТГ) або за її активною

допомогою (виконавчі органи ТГ), колективно, – може реалізувати свої екзистенційні настанови.

Резюмуючи викладене вище, можна дійти наступних висновків:

– в основі проблематики існування і функціонування людини в умовах МСВ в межах ТГ, що завжди представляла собою вельми складний та суперечливий фактор соціального буття людини лежать відповідні екзистенційні настанови її індивідуального існування в локальній територіальній спільноті, що пов'язані з тим, що:

а) саме в рамках ТГ людина здійснює свій життєвий цикл, починаючи його від свого народження, і закінчуючи її смертю (екзистенційно-темпоральна настанова. – авт.);

б) такий життєвий цикл переважно здійснюється в умовах повсякденності – філософського стану коли людина формує і використовує типізовані форми життєдіяльності – недарма повсякденність розуміли як сферу рутинних, звичних, одноманітно повторюваних з дня у день малих дій і вчинків, зрозумілих і доступних, виконуваних майже автоматично, без спеціального напруження свідомості і рефлексії (повсякденно-ординарна настанова. – авт.);

в) в ТГ людина продукує свої екзистенційні інтенції, устремління, потреби, інтереси, атитюди, які потім реалізуються в її межах (мотиваційно-стимулююча ознака. – авт.);

г) всі наведені екзистенційні настанови реалізуються людиною через систему комунікативної взаємодії з іншими членами ТГ у вигляді відповідних прав і свобод (комунікативна настанова. – авт.);

г') в умовах МСВ в межах ТГ людина індивідуально, або в складі групи, або колективно потребляє суспільні блага різної властивості (матеріальні, економічні, політичні, духовні тощо) та користується відповідними послугами, що їй надає ТГ через відповідну діяльність ОМСВ, які створюють відповідну структуру місцевого господарства (локально-цивілізаційна настанова. – авт.);

– для більш глибокого дослідження проблематики існування і функціонування людини в умовах МСВ в межах ТГ вважаємо за потрібне побудувати відповідну систему координат «людина – МСВ», що базується на основоположних, індикативних ознаках, які в своєму розвитку демонструють параметральні межі профільної системи, а саме дають можливість визначити та виокремити наступні позиції: а) людина як індивідуум в рамках локальної спільноти та в умовах самоорганізації (в межах МСВ); б) людина як центральна фігура-суб'єкт МСВ (людиноцентризм в МСВ); в) людина в МСВ як в сфері реалізації свого життєвого циклу; г) людина в сфері прояву своїх потреб і інтересів; г') людина в сфері соціалізації, в тому числі і правової соціалізації; д) людина в сфері прояву своїх прав, свобод і виконання обов'язків; е) людина в сфері прояву публічної влади на локальному рівні соціуму;

– наведені вище позиції (ознаки) знаходяться одна з одною у системно-комплексному логічному екзистенційно-діяльнісному взаємному зв'язку, так як є пов'язаними через просторові (соціальний простір) та міжособистісні (комунікативна взаємодія) зв'язки, засади, концепти та соціально-індивідуальні, соціально-групові і соціально-колективні настанови, телеологічні домінанти та практичні результати функціонування людини в МСВ;

– системний аналіз наведених вище позицій (ознак) переконливо доказує переваги колективного існування людини в межах ТГ з метою раціональної організації реалізації свого життєвого циклу та своїх екзистенційних потреб і інтересів.

1.5. Феноменології індивідуальної соціалізації і індивідуальної правової соціалізації та їх роль у становленні і розвитку індивідуального габітусу людини в умовах місцевого самоврядування

Становлення і розвиток в Україні системи локальної демократії, що в основному базується на існування і функціонуванні інституту МСВ, що одночасно виступає інститутом публічної влади – публічної самоврядної (муніципальної) [69, с. 4-11] (див. ст. 5 Конституції України [1]) та організаційно-нормативною основою самоорганізації жителів відповідних територій держави, що об'єднані в локальні територіальні людські спільноти – ТГ (ст. 140 Конституції України) має революційне значення не тільки для становлення, розвитку і вдосконалення демократичної правової державності, але і для розвитку системи становлення, розвитку, реалізації, охорони, захисту, гарантування прав, свобод і обов'язків людини і громадянина, що здійснюються на локальному рівні функціонування соціуму.

Наведений організаційний процес, що має суттєві екзистенційно-діяльнісну основу і нормативні засади, володіє і характеризується низкою властивостей, що мають методологічний потенціал та ознаку контекстуалізації, враховуючи, насамперед, генетичний взаємний зв'язок його складових, з яких, на нашу думку, необхідно звернути особливу увагу на наступне [264, с. 86-87]:

– на локальному рівні функціонування соціуму людина здійснює свій життєвий цикл;

– отже, такий цикл здійснюється:

а) в контексті заданих локальних умов – в умовах МСВ,

б) в контексті локального статусу – як житель-член ТГ;

в) організаційно – в процесі формування і функціонування органів МСВ (далі – ОМСВ),

г) просторово – в рамках території, на якій функціонує ТГ,

г') з врахуванням філософського стану – в умовах повсякденності, д) в контексті правового статусу – конституційно-правовий статус людини і громадянина;

– звідси, МСВ та фактично його простір [70; 71] виступають природною сферою існування людини, що забезпечує становлення системи її комунікативної взаємодії з іншими членами ТГ – жителями відповідної території (адміністративно-територіальної одиниці чи їх сукупності) держави;

– ТГ є соціальним субстратом в якому людина, в процесі своєї життєдіяльності, тобто в процесі здійснення свого життєвого циклу, продукує відповідні інтенції, устремління, потреби, інтереси, атитюди екзистенційної властивості та реалізація яких стає можливою тільки в процесі міжіндивідуального, індивідуально-групового, колективного існування людини в локальній територіальній людській спільноті;

– людина (житель) – член ТГ, продукуючи такі інтенції, устремління, потреби, інтереси, атитюди (у загальному вигляді – інтереси), що є відповідним «дратівливим» фактором для оточуючого людського середовища, повинна співвіднести їх з інтересами інших членів ТГ – для зняття їх антагоністичного заряду, з метою їх упорядкування, унормування з протилежними або посилення з аналогічними інтересами інших членів ТГ, для виникнення можливостей їх реалізації в умовах колективного співіснування в межах ТГ;

– такі вміння з співвіднесення своїх інтересів з інтересами інших членів ТГ людина набуває в процесі комунікативної взаємодії з іншими членами локального соціуму – членами ТГ, результатом чого стає формування нею у себе за рахунок індивідуального осмислення, – спочатку стохастичного, а потім і системного, – комплексу відповідних знань, умінь, навичок про локальний соціум, його інституції, порядок відносин, що там існує, основи його існування, функціонування, досягнення індивідуального, групового і колективного безпекового стану в його межах, порядок і засоби існування в

ньому тощо, – тобто, за рахунок процесу, що називається індивідуальною соціалізацією;

– людина (житель) – член ТГ, продукуючи такі інтенції, устремління, потреби, інтереси, атитюди (у загальному вигляді – інтереси), реалізує їх через відповідні права і свободи (муніципальні права і свободи) людини і громадянина, що базуються на її відповідному конституційно-правовому статусі, що надається державою та фактично і реально реалізується на рівні МСВ в межах ТГ і в умовах повсякденності [72, с. 7-8];

– відповідні права і свободи людини і громадянина, що базуються на її відповідному конституційно-правовому статусі, що надається державою та фактично і реально реалізується на рівні МСВ в межах ТГ і в умовах повсякденності, – знаходять свою реалізацію через виконання відповідних соціальних практик в процесі комунікативної взаємодії з іншими членами ТГ та органами публічної влади – наведені практики осмислені, усвідомлені і засвоєні людиною в результаті її соціалізації в локальному соціумі (ТГ);

– результатом такої соціалізації виступає формування у людини індивідуального габітусу (habit's) – як соціально обумовленої скерованості людини діяти певним чином, праксеологічної схеми, тобто схеми, яка керує та організовує практики (саме тут проявляються уміння і навички людини. – авт.), – отже, габітус виступає як сукупність набутих схем сприйняття, думок та дій, які функціонують у якості структуруючих структур, тобто таких, які організують практики та їх сприйняття [73];

– можна констатувати, що між наведеними вище соціальними інститутами та факторами виникає відповідний зв'язок, який можна відобразити у вигляді відповідного процесуального ланцюжка, а саме; «людина» – «життєвий цикл людини» – «стан повсякденності» – «територіальна громада» – «місцеве самоврядування» – «інтенції, устремління, потреби, інтереси, атитюди (у загальному вигляді – інтереси) людини, що вона продукує в ТГ» – «комунікативна взаємодія в межах ТГ» – «індивідуальна соціалізація» – «габітус людини».

Проблематика соціалізації у всіх її рівнях здійснюється головним чином в соціології, соціальної психології та соціальної філософії. Разом з тим, наведена проблематика в контексті формування, розвитку і вдосконалення правової соціалізації дедалі все більше стає об'єктом вивчення правової науки. Треба наголосити на тому, що доктринально-теоретичний дискурс і дослідження соціалізації мають досить значну історію.

Насамперед, поява поняття «соціалізація» було пов'язане з виникненням соціології як науки і визнанням людини як істоти соціальної. В наведеному контексті основоположник соціології О. Конт стверджував, що суспільство є соціальний організм, якому притаманні розвиток і вдосконалення, узгодженість, гармонія, консенсус, – тобто, динамічні і статичні характеристики. Причому, консенсус у соціальній статистиці існує як принцип рівноваги, а в соціальній динаміці – він втілюється в природній установці на співпрацю, в солідаризм [74], що фактично вбачається в становленні інтерсуб'єктивності в рамках локального соціуму – ТГ.

Більш того, хоча О. Конт і підкреслює стихійний, спонтанний характер соціального, однак коли мова йде про розвиток суспільства, то тут об'єктивно починають домінувати розумові і моральні установки, і саме локальне суспільство (ТГ) виступає як органічне ціле, всі частини якого є взаємопов'язаними і можуть бути зрозумілими тільки в системній і комплексній єдності. Причому, треба мати на увазі, що тут має місце не задалегідь узгоджена дія частин, а саме незліченні впливи один на одного (в рамках комунікативної взаємодії), з яких і складається стійка взаємозалежність людей-жителів і одночасно членів локального соціуму – отже, виникає «консенсус» і солідарність. Звідси, дослідження принципів, які визначають структуру суспільства, що забезпечують гармонію і порядок в такій людській спільноті, нерозривно пов'язане у О. Конта із соціальною політикою, яка фактично формує, артикулює, закріплює, нормативно легалізує і функціонально реалізовує ці принципи.

Цей дослідник розглядав насамперед суспільні інститути (сім'я, держава, релігія) з точки зору їх особливих суспільних функцій, їх ролі, що скерована на соціальну інтеграцію та синергетичну взаємодію, що проявляються в процесі комунікативних відносин. Найбільш тісним взаємозв'язком елементів, що забезпечує перетворення консенсусу в гармонію, тобто, в узгоджену дію, по О. Конту, характеризується родина. Вона являє собою «початок суспільства», дійсний елемент соціального пристрою, «справжню соціальну одиницю», «клітинку соціальності». Саме в родині здійснюється первинна соціалізація людини, вона набуває якості, необхідної для її успішного служіння людству, зживає природний індивідуалізм, засвоює елементи та переваги групової взаємодії і колективізму, навчаючись «жити для інших» [74].

Отже, в процесі соціалізації набувається знання соціальних практик відносно різних життєвих обставин, та виникає габітус людини. З одного боку, родинне життя – це «вічна школа» громадянськості та її зразок, а з іншого – чудовий приклад для засвоєння і втілення таких відносин на рівні інших соціальних асоціацій – груп і колективів, включаючи і територіальні спільноти.

Саме соціальний контекст феноменології соціалізації отримав суттєве усвідомлення та всіляку підтримку в працях К. Маркса. Своєю чергою, психологічна теорія Л. Петражицького сприяла виникненню якісно нового погляду на сутність людини, її ставлення до суспільства, насамперед, локального, – тобто того, де вона здійснює свій життєвий цикл та соціальні практики.

В ряду вчених, що відносяться до цього напрямку, необхідно назвати Л. Уорда, Ф. Гіддінгса, Т. Парсонса, Г. Тарда, Джеймса і З. Фрейда.

Термін «соціалізація» у вітчизняній соціологічній науці з'явився насамперед у педагогіці – він був вперше застосований В. П. Каптеревим, роботи якого було присвячено соціальній обумовленості виховання, і став провідним у теорії соціального виховання. З 60-х років ХХ ст. у радянську

наукову літературу почали проникати елементи західних концепцій соціалізації, які послужили поштовхом до об'єктивного аналізу проблеми соціалізації особистості у радянській філософії, соціології і соціальній психології. До цього долучалися відомі вчені Б. Г. Ананьєв, Г. М. Андрєєва, П. С. Лебедев, Б. Ф. Паригін та ін. Особливий внесок вони зробили у міждисциплінарне дослідження людського «Я» і встановлення залежності змісту соціалізації від змінених умов.

Наприкінці 80-х початку 90-х років ХХ ст. поняття «соціалізація» і пов'язана з ним проблематика набули особливої актуальності й висвітлені в роботах І. Кона, А. Мудрика, В. Сластьоніна, А. Міщенко, Е. Шиянова, В. Смирнова. Новий розвиток вони отримали в працях дослідників Н. Голованової, М. Гуліної, І. Зверєвої, А. Капської, В. Крисько, І. Липського, М. Лукашевича, Г. Лактіонової, Л. Мардахаєва, С. Пальчевського, М. Плоткіна, М. Туленкова, Є. Щуркової та ін. В основі їх наукових розробок покладено об'єктивне розуміння вивчення різновекторних впливів соціуму на особистість, що піддаються врахуванню, і дослідження активності індивідів різного віку та різної статі у процесі соціалізації.

Разом з тим, необхідно зазначити, що наведеними дослідниками фактично не досліджувалась роль індивідуальної соціалізації і індивідуальної правової соціалізації людини в умовах місцевого самоврядування в межах територіальної громади в філософському стані повсякденності у становленні і розвитку її індивідуального габітусу.

Для досягнення мети дослідження, що проводиться, об'єктивно необхідним виступає аналіз різних теоретичних підходів до розуміння суті соціалізації людини, який крім того, що дозволяє виокремити з них найвідоміші й поширені, зокрема такі, як: особистого контролю, соціальної ідентичності, міжособистісного спілкування, адаптивну, рольову, критичну, когнітивну, інкультурації, соціального навчіння, психодинамічну та інші, які пропонують відповідні моделі соціалізації і соціальної поведінки

особистості, дає уявлення про технологічну складову цього вельми важливого і суперечливого процесу.

На наш погляд, всі наведені теорії містять в собі раціональне зерно, але найбільш наближеними до соціальної практики людини в локальному соціумі є такі, що зачіпають психологічні аспекти сучасного соціального становлення особистості. Так, наприклад, згідно психодинамічної теорії особистості й її моделі особистого контролю, витoki профільного концепту лежать у теорії психоаналізу З. Фрейда [75], який поведінку людини, її соціальну активність в процесі життєдіяльності пояснює проявами енергії інстинктів двох основних груп: інстинктів життя і смерті. При цьому, найсуттєвішими для розвитку особистості він вважав сексуальні інстинкти.

Щодо іншої групи – інстинктів смерті – він вважав, що вони знаходяться в основі всіх проявів жорстокості, агресії, самовбивств і вбивств. Причому, акцентуючи увагу на такі інстинкти, він виокремлював його чотири характеристики: джерело, мету, об'єкт і стимул. Отже, на його думку, більшість соціально-психологічних феноменів можна зрозуміти у контексті зміщення двох первинних інстинктів: сексуального і агресивного. Наприклад, досліджуючи процес соціалізації дитини, його можна частково пояснити у вигляді результату поступового зміщення сексуальної потреби від одного об'єкта до іншого (диверсифікація потреб), відповідно того, як вимагають батьки і суспільство. Звідси, не маючи можливості отримувати задоволення тепер і безпосередньо, люди навчилися зміщувати свою інстинктивну енергію на інших людей, інші предмети й іншу діяльність.

Отже, саме так, як вважає З. Фрейд, виникають політичні, релігійні, економічні й інші інститути соціалізації, тобто настає структуризація цього процесу згідно пануючих в локальному соціумі інтересів та атитюдів, та його профілізація і спеціалізація, що у підсумку дає уяву, осмислення, усвідомлення та прояв феноменології загальної соціалізації.

Крім того, згідно психоаналітичної теорії в процесі соціалізації у людини, в залежності від того, звідки виникає для неї загроза, виявляються

три типи тривоги: реалістична, невротична, моральна. Для захисту від цих типів тривоги вона включає захисні механізми, такі як: витіснення (видалення із свідомості тих думок і почуттів, які викликають страждання), проекція (приписування, перекладання своєї провини на інших), заміщення (переадресування своїх інстинктів із загрозовішого, сильнішого суб'єкта чи об'єкта на слабший чи менший. Наприклад, у ситуаціях, коли дітей карають батьки, свою злість і образу вони переносять на менших братів чи сестер), раціоналізація (викривлення реальності з метою захисту самооцінки, використання хибної аргументації з метою свого виправдування), реактивні утворення (зворотні дії і реакції, особливо у контексті соціально схвалюваної поведінки на протипагу тим, що викликають осуд), регресія (повернення до дитячих моделей поведінки), сублімація (виявлення інстинктів через соціально прийнятні думки і дії з метою адаптації до ситуації і її вимог), заперечення (заперечення реальності травмуючої ситуації. Наприклад, коли відмовляються повірити у смерть близьких) [76, с. 10-11].

Треба наголосити на тому, що нас в процесі дослідження наведених складних процесів індивідуальної, а загалом і колективної соціалізації (грубо говорячи, в процесах «обкатки» і випробування людини соціальними обставинами. – авт.) цікавлять інші параметральні ознаки, а саме:

а) соціальний простір де вони відбуваються – локальна територіальна людська спільнота (ТГ);

б) місце де вони відбуваються – соціальні структури локального соціуму (ТГ), починаючи від родини, і закінчуючи асоціаціями людей на різних рівнях локального соціуму – групи (базуються на «дереві» індивідуальних контактів людини), мікроколективи (родина, трудові колективи), мезоколективи (громадські об'єднання) , макроколектив (сама ТГ);

в) організаційні та організаційно-правові умови за яких вони відбуваються – сфера МСВ, тобто сфера самоорганізації жителів-членів ТГ, що легалізована на конституційному рівні (див. ст. 140 Конституції України)

і охоплює цих суб'єктів та діяльність представницьких і виконавчих ОМСВ, що безпосередньо або опосередковано (через демократичні призначення) формуються самими членами ТГ, виступають від їх імені та діють в їх інтересах;

г) стан в якому відбуваються процеси соціалізації – стан повсякденності, що характеризує ординарні умови існування і функціонування державності та існування та стабільного функціонування ТГ;

г') функціонал за якого відбуваються наведені процеси соціалізації – система комунікативної взаємодії в межах ТГ, що базується на міжіндивідуальній, груповій, колективній взаємодії жителів-членів ТГ, а також членів ТГ і органів публічної влади, що функціонують на локальному рівні (переважно ОМСВ або органи виконавчої влади на місцях);

д) засадничі основи за яких відбуваються наведені процеси соціалізації – на засадах індивідуального підходу, колективної взаємодії, на засадах самоорганізації та корекції поведінки, що базується на принципі інтерсуб'єктивності;

е) в межах якої системи влади відбуваються наведені процеси соціалізації – зазвичай, в умовах функціонування системи публічної влади, – причому, в цьому випадку публічна державна влада створює відповідні умови для організації та реалізації цього процесу, а публічна самоврядна (муніципальна) влада створює безпосередні умови для формування, прояву, продукування людиною системи екзистенційних інтересів, що лежать в основі індивідуальної соціалізації та скеровані на засвоєння нею якомога більшої кількості соціальних практик, що є необхідними для вирішення людиною системного комплексу життєвих ситуацій, що виникають в процесі її життєдіяльності в ТГ;

е) хто є іманентним партнером публічної влади в наведених процесах соціалізації – таким партнером виступає громадянське суспільство та його інституції, а публічна влада, особливо публічна самоврядна (муніципальна) влада в особі ОМСВ, відіграє найважливішу роль у процесах сприяння щодо

формування, функціонування, розвитку і вдосконалення інституційної структури громадянського суспільства [3; 77; 78];

ж) що виступає підсумковим результатом наведених процесів соціалізації – таким результатом індивідуальної соціалізації людини виступає набуття нею габітусу – стану, в основі якого лежить наявність відповідних схем її поведінки, тобто соціальних практик, які вона застосовує у належних життєвих обставинах.

Отже, вважаємо за необхідне зазначити, що розглядаючи будь які теорії соціалізації, ми можемо визначити наявність наведених параметрів, що підтверджує роль індивідуальної соціалізації людини у становленні і розвитку її індивідуального габітусу, що відбувається в умовах МСВ, в межах ТГ та в філософському стані повсякденності.

Наведені висновки посилюють і додатково аргументують положення З. Фрейда відносно природи людини. Не зважаючи на те, що в його доктринально-теоретичній системі відсутні такі поняття, як свобода вибору, особиста відповідальність, воля, самовизначення людини, і він вважав, що люди в принципі не є здатними обирати між альтернативними варіантами поведінки і вчинків, бо вони фактично не тримають під контролем хід подій свого життя, – він все ж був переконаний, що: тип характеру людини утворюється в ранньому дитинстві; люди живуть у суб'єктивному світі почуттів, емоцій, відчуттів і смислів; вони не вибудовують свою поведінку усвідомлено; мотивами поведінки є бажання зняти неприємну напругу; унікальність індивідів обумовлена зовнішніми реаліями; розвиток особистості відбувається під впливом оточуючого середовища, особливо його протиріч; розуміння людини можливе тільки за умови її цілісного вивчення; поведінку неможливо зрозуміти поза контекстом динамічної взаємодії трьох структур психічного життя – «ід» (успадковане, чуттєве), «его» (психічна активність з метою ефективної взаємодії із суспільством), супер «его» (морально-етичні утворення, інтеріорізована система соціальних норм і стандартів поведінки [79, с. 105-137], тобто, така система, що

пов'язана з формуванням розумових дій і внутрішнього плану свідомості через засвоєння індивідумом зовнішніх дій з предметами і соціальних форм спілкування [80].

Отже, у досліджуваному нами контексті мова йде про здійснення людиною свого життєвого циклу, в процесі якого, під впливом зовнішніх та внутрішніх факторів в межах локального соціуму людина в результаті комунікативної взаємодії, входячи в її багаторівневу, багато об'єкту та багатосуб'єктну системну структуру, потрапляючи у фундаментальні простори станів, включаючи її рольові позиції, та смислів, що включають в собі її усвідомлення конкретних явищ, дій, поведінкових настанов, причому як індивідуальних, так і групових, і колективних, тощо, – набуває відповідний життєвий досвід через формування відповідних зразків соціальної поведінки (принципів, схем, стандартів саме соціальної практики), як реакції на виникнення відповідних питань екзистенційного та повсякденного значення.

Навіть, якщо узяти психосоціальну теорію особистості і модель соціальної ідентичності особистості, що запропонована прибічниками психоаналітичної концепції для ідентифікації соціалізації, то взаємозв'язок між психосоціальним впливом локального соціуму на людину (особистість) та телеологічною домінантою визначення соціальної ідентичності особистості, набуває своєї аргументованості тільки завдяки його дослідженню через призму визначених нами локально-територіальних та суб'єктно-об'єктних характеристик.

Автор психосоціальної теорії особистості, як і автор термінів та терміносистем, що її пояснюють – Е. Еріксон, яскравий представник егопсихології. Він вважав, що, по-перше, розвиток особистості відбувається протягом усього життя людини (у нашому розумінні – на протязі здійснення нею свого життєвого циклу в межах локального соціуму. – авт.); по-друге, що соціальна ідентичність – це особлива особистісна структура, яка визначається уявленнями людини про саму себе одночасно на трьох планах:

соматичному, особистісному і соціальному (у нашому розумінні – це виконання людиною в рамках соціалізації різних рольових позицій, що обумовлюють здійснення відповідних поведінкових настанов, що мають відповідні наслідки для внутрішнього світу людини, її особистісних почуттів та відповідним чином оцінюються суспільством, що її оточує. – авт.); по-третє, така соціальна ідентичність усвідомлюється і переживається людиною як її внутрішня потреба належати до певного соціального середовища і певної соціальної групи людей, уникати самотності та зберігати при цьому свою неповторність [79, с. 214] (у нашому розумінні – це усвідомлення і набуття людиною інтерсуб'єктивності через її індивідуальну соціалізацію, а також визнання своєї приналежності до локальної людської спільноти (ТГ) з метою участі у подальшій колективній комунікативній взаємодії, скерованої на визнання її індивідуальних якостей. – авт.).

На думку Е. Еріксона – саме становлення соціальної ідентичності є пріоритетним і найважливішим завданням соціалізації та виховання, а у функціонально-технологічному розумінні і є власне процесом перетворення життєвого досвіду в індивідуальне «Я». Тому такий розвиток відбувається протягом усього життя, відповідно до вікових стадій і криз, і визначається своєрідною єдністю та протиріччям соціальної і персональної складових його соціальної ідентичності – тобто, на протязі всього життєвого циклу людини, в процесі виконання всіх її можливих рольових позицій, з набуттям її життєвого досвіду на базі соціалізації, що є результатом комунікативної взаємодії з іншими членами локального соціуму – членами ТГ.

Це підтверджується аргументацією Е. Еріксона відносно того, що кризи розв'язуються шляхом вибору, наслідком якого є зміна соціальних ролей і позицій, переосмислення ставлення до себе й інших, збагачення новим позитивним соціальним досвідом, адаптацією у соціумі [79, с. 214]. При цьому, аналіз соціалізації наведеного автора можна простежити на прикладі опису відмінностей з застосуванням феноменології логічного засобу розділення – дихотомії або логічного прийому «тезис – антитезис» у

його прямих або опосередкованих розуміннях – в особливостях восьми стадій психосоціального розвитку, що по-перше, відбуваються в локальному соціумі на різних стадіях життєвого циклу людини в процесі самої соціалізації, і, по-друге, в той же час, виступають результатами такого процесу, а саме:

- маляцтво: базальна довіра – базальна недовіра;
- раннє дитинство: автономія – сором і сумнів;
- вік гри: ініціатива – провина;
- шкільний вік: працелюбність – відчуття неповноцінності;
- юність: еґо-ідентичність – рольове змішування;
- рання зрілість: інтимність – ізоляція;
- середня зрілість: продуктивність – інертність;
- пізня зрілість: еґо-інтеґрація – відчай.

Досить цікавими в контексті дослідження, що проводиться, уявляються положення Е. Еріксона щодо природи людини, які відрізняються від настанов З. Фрейда. До них відносяться такі:

- свобода – це детермінізм, бо поведінка людини завжди детермінована, але тільки індивід сам несе відповідальність за свої успіхи і невдачі;

- раціональність – ірраціональність – рішення цієї альтернативи полягає в тому, що люди чинять розсудливо;

- холізм – елементалізм – змістовне навантаження цієї альтернативи міститься в тому, що люди завжди діють у рамках матриці найскладніших особистісних, культурних та історичних впливів;

- конституціоналізм – інвайроменталізм – ця дилема вирішується через те, що розвиток особистості зумовлений факторами батьківського виховання, культури й історії;

- мінливість – незмінність – вирішення цього протиріччя міститься в тому, що людина (особистість) постійно еволюціонує і справляється з

проблемами, які постають перед нею на кожній стадії розвитку (в процесі здійснення нею свого життєвого циклу. – авт.);

– суб'єктивність – об'єктивність – суб'єктивні переживання людини розкриваються через довіру, недовіру, надію; здатність долати психосоціальні кризи (а вони завжди мають індивідуальний перебіг) залежить від попереднього досвіду їх подолання; психосоціальні стадії і кризи завжди об'єктивно детерміновані;

– гомеостаз – гетеростаз – успішно долаючи кризи людина зростає як особистість і розширює свої можливості;

– пізнавальність – непізнавальність – отже, пізнавальність природи людської особистості ґрунтується на концепції життєвого циклу [79, с. 214-239].

Наведені альтернативи, щодо визначення природи людини, є реальними і зрозумілими, екзистенційно, гносеологічно, праксеологічно, аксіологічно, наративно, конотаційно і контекстуально обґрунтованими і підтвердженими з позицій вище наведених нами параметрів, що підтверджують роль індивідуальної соціалізації людини у становленні і розвитку її індивідуального габітусу, що відбувається в умовах МСВ, в межах ТГ та в філософському стані повсякденності.

Додатковою аргументацією на їх підтвердження є те, що сам Е. Еріксон перевіряв свої ідеї у дослідженнях щодо ігрової поведінки дітей, соціальної поведінки підлітків, проблем ідентичності у темношкірої молоді, нонконформізму в юності, – тобто, здійснював дослідження людей у різних їх іпостасях в процесі формування і здійснення ними життєвого циклу в умовах самоорганізації на локальному рівні функціонування соціуму (в межах ТГ).

Розглядаючи важливу роль правової соціалізації в становленні габітусу людини в локальному соціумі, треба акцентувати увагу на її оцінюючому, якісному характері. Під правовою соціалізацією в теорії права, зазвичай, розуміється двосторонній процес взаємодії особи і суспільства, в якому особа

оволодіває системою настанов і оцінювальних орієнтацій як стандартів правомірної поведінки, умінням визначати своє місце в суспільстві та зворотно впливати на формування правових цінностей суспільства [81].

Авторка цієї доктринальної позиції академік права О. Ф. Скакун вважає, що ознаками правової соціалізації виступають наступні:

1) вона є складовою частиною загальної індивідуальної культурної соціалізації, що залучає особу до універсального соціокультурного досвіду (підпорядковано-інтегративний критерій. – авт.);

2) вона є двостороннім процесом взаємодії особи і суспільства (на відміну від правового виховання, де соціальне середовище впливає на людину) (колабораційний критерій. – авт.);

3) вона спирається на правову спадщину попередників і правовий досвід (юридичну практику) сучасників (доктринально-юридичний критерій. – авт.);

4) вона виражається в здобутті знань про правила законслухняної поведінки та в умінні здійснювати правові настанови в її межах (інтелектуально-діяльнісний критерій. – авт.);

5) вона виявляється в умінні бути активним учасником правовідносин та визначати їх значущість для себе (інтелектуально-індивідуальний критерій. – авт.);

6) вона відбувається під впливом не лише цілеспрямованих чинників (як у правовому вихованні), а й у стихійних, спонтанних (стохастично-упорядкований критерій. – авт.) [81].

Разом з тим, наведені вище критеріальні ознаки правової соціалізації, особливо в контексті нашого дослідження, що проводиться, характеризуються відповідною неповнотою, що не дає можливості глибокого усвідомлення і розуміння цього процесу. Тому ми вважаємо, що:

– по-перше, правова соціалізація, як органічна та іманентна частина загальної соціалізації у просторовому розуміння здійснюється в межах

локального соціуму – локальної людської спільноти (ТГ) (соціально-локальний просторовий критерій. – авт.);

– по-друге, правова соціалізація, як органічна та іманентна частина загальної соціалізації у територіальному розумінні здійснюється на території відповідної держави, де існує та функціонує локальна людська територіальна спільнота (ТГ) та ОМСВ, що нею сформовано (територіально-локальний критерій. – авт.);

– по-третє, правова соціалізація, як органічна та іманентна частина загальної соціалізації у темпоральному розумінні здійснюється на протязі всього життя людини-члена ТГ, тобто на протязі здійснення нею свого життєвого циклу (темпорально-екзистенційний критерій. – авт.);

– по-четверте, правова соціалізація, як органічна та іманентна частина загальної соціалізації у об'єктному розумінні торкається відповідних поведінкових настанов нормативної властивості, що регламентують і регулюють найбільш важливі відносини, що виникають між людиною, соціумом і державою (об'єктно-нормативний критерій. – авт.);

– по-п'яте, правова соціалізація, як органічна та іманентна частина загальної соціалізації, та її складові процеси у суб'єктному розумінні розповсюджуються на всіх фізичних осіб, що законно знаходяться як на території всієї держави, так і одночасно, на території де існує і функціонує локальна територіальна людська спільнота (ТГ) (суб'єктно-неперсоніфікований критерій. – авт.);

– по-шосте, правова соціалізація, як органічна та іманентна частина загальної соціалізації, та її складові процеси у статусному розумінні виникають, формуються, здійснюються, розповсюджуються в умовах існування ординарних та екстраординарних аспектів функціонування державності (статусний-публічний критерій. – авт.);

– по-сьоме, важливе значення у реалізації правової соціалізації, як органічної та іманентної частини загальної соціалізації, відіграють ОМСВ, що сформовані ТГ, виступають від її імені та діяльність 92 яких скерована на

реалізацію їх багатосторонніх інтересів (публічно-самоврядний критерій. – авт.);

– по-восьме, важливе значення у реалізації правової соціалізації, як органічної та іманентної частини загальної соціалізації, відіграють інституції громадянського суспільства, що, з одного боку, допомагають жителям-членам ТГ реалізовувати їх численні інтереси, а з іншого – ідентифікувати та розмежовувати свої інтереси та свої права, свободи і обов'язки, що трансформують такі інтереси у зобов'язання перед своєю патримоніальною державою або державою їх постійного перебування (інституційно-саморегулятивний критерій. – авт.);

– по-дев'яте, правова соціалізація, як органічна та іманентна частина загальної соціалізації у особистісному розумінні впливає на людину через формування та вплив відповідних нормативно-діяльнісних настанов, завдяки реалізації яких виникають, формуються і реалізуються конкретні нормативно-діяльнісні форми індивідуальної поведінки, що скеровані на більш якісне, оптимальне і ефективне супроводження і забезпечення комунікативної взаємодії жителів-членів ТГ в контекстуалізації реалізації ними прав, свобод і обов'язків людини і громадянина (індивідуально-поведінковий критерій. – авт.);

– по-десяте, правова соціалізація, як органічна та іманентна частина загальної соціалізації у облігаторному розумінні формує, закріплює і накладає на людину-члена ТГ відповідні зобов'язання нормативного характеру у вигляді стереотипних правил поведінки щодо найбільш важливих для всього локального соціуму і держави соціальних відносин, що зазвичай проявляються і реалізуються нею в процесі використання прав, свобод і обов'язків людини і громадянина (індивідуально-облігаторний критерій. – авт.).

Обґрунтовано вважаємо, що наведені критерії не тільки будуть сприяти більш глибокому осмисленню і розумінню ролі, по-перше, самої правової соціалізації, як органічної складової та іманентної частини загальної

соціалізації в становленні габітусу людини через запозичення, осмислення, реалізацію соціальних, в тому числі і правових практик, та виникнення загальних нормативно-правових настанов щодо їх реалізації; по-друге, – самої правової соціалізації як соціального і правового феноменів, що ведуть до активізації, оптимізації та прискорення процесів формування такого габітусу, завдяки потенційному нормативно-поведінковому навантаженню самої правової соціалізації.

Отже, розглядаючи роль феноменології індивідуальної соціалізації і індивідуальної правової соціалізації людини у становленні і розвитку її індивідуального габітусу, що проходить в умовах МСВ, здійснюється в межах ТГ та реалізується в філософському стані повсякденності, – треба визначити саме особливу роль наведеної феноменології, що володіє полісемічною характеристикою, багато змістовним навантаженням і може розглядатися як багатомірне явище, а саме:

– соціалізація як концепт (соціальний конструкт) – розуміння профільної феноменології у вигляді концепту (від лат. *conceptus* – «поняття») передбачає оцінювання її як інноваційної ідеї, що містить в собі творчий сенс; породження конкретної культури чи суспільства, що існує виключно через те, що люди згодні діяти так, ніби воно існує, або згодні слідувати певним умовним правилам [82]. Дійсно, на теоретичному рівні загальна соціалізація виступає могутнім фактором трансформації людини у члена локального соціуму, що володіє достатнім досвідом для участі в системі комунікативної взаємодії, і отже, – в усвідомленому процесі реалізації свого життєвого циклу в умовах МСВ та в межах ТГ;

– своєю чергою, правова соціалізація формує з людини – члена локального соціуму і жителя – законослухняну людину, що володіє відповідними соціально-нормативними практиками, які свідчать про її розуміння і знання прав, свобод і обов'язків людини і громадянина, вміння їх використовувати і реалізовувати, наявність відповідних навичок діяти

належним чином при виникненні відповідних життєвих ситуацій. Отже, закономірним підсумком таких процесів є формування габітусу людини;

– соціалізація як дискурс – дискурс (від грецького слова: διέξοδος – шлях, виклад, розповідь; від латинського слова: discursus – бесіда, аргумент, розмова; від французького слова: discourse – мова) передбачає вербально артикульовану форму об'єктивації змісту людської свідомості, регульовану домінуючим в тій чи іншій соціокультурній традиції типом раціональності [83]. Отже, в цьому сенсі загальна соціалізація виступає могутнім джерелом соціальних відносин, реалізація яких в умовах МСВ та в межах ТГ формує в умовах повсякденності досвід конкретної людини у вирішенні різних життєвих ситуацій на основі їх усвідомлення з використанням попереднього досвіду; своєю чергою, правова соціалізація формує такий досвід в сфері правового буття на засадах сприйняття, запозичення і використання моделей поведінки в рамках локального соціуму, що встановлені державою, з метою регламентації і регулювання найбільш важливих суспільних відносин, що виникають в умовах МСВ в рамках ТГ, та отримання однакового соціального результату в контекстуалізації їх позитивного вирішення. Наведений досвід людини, що виникає на основі її соціальних, в тому числі і нормативних практик, формує габітус;

– соціалізація як архетип – архетипи (грец. ἀρχή – початок, походження; τύπος – відбиток, форма, зразок) – у широкому розумінні – наскрізні символічні структури культури, що асоціюють певний тематичний матеріал свідомого та підсвідомого функціонування людських цінностей [65]. Отже, загальна соціалізація, безумовно, виступає символічною структурою людської культури, що базується на сукупності свідомого та підсвідомого функціонування людських цінностей, що виникають, формуються, розвиваються, вдосконалюються і реалізуються в процесі життєвого циклу конкретної людини та її асоціацій – груп і колективів, що реалізується в умовах МСВ та в стані повсякденності. Набуваючи відповідний соціальний досвід на основі соціальних практик, людина

починає орієнтуватися в локальному соціальному просторі, оцінюючі МСВ як інститут самоорганізації, що надає їй більше можливостей для самоідентифікації, самопрояву, самодіяльності, формування самооцінки і самореалізації в межах ТГ, яка, своєю чергою, наділяє її інтегративними та трансцендентними особливостями комунікативної взаємодії – а це вже виступає як суттєва загальнолюдська, індивідуально-людська, міжособистісно-людська, групо-людська, колективно-людська цінність. Роль в цьому процесі правової соціалізації є вельми важливою і посиленою, бо саме вона допомагає людині свідомо і несвідомо на основі власного, групового або колективного досвіду прискорити процеси розпізнання, визначення, використання, реалізації, оцінювання правових соціальних практик, як ціннісних координат в системі її екзистенційної діяльності в локальному соціумі. Отже, виникаючий на основі наведених тенденцій габітус людини, також є структурою культури;

– соціалізація як цивілізаційний феномен – розгляд соціалізації в такій іпостасі базується на тому, що саме вона: а) виступає основоположним засобом, використовуючи який, людина може пізнати світ, що її оточує; б) виконує найважливіші загально соціальні функції; в) фактично виступає основоположною умовою для вступу людини (особистості) у взаємодію з локальним соціумом, в якому людина народжується та здійснює свій життєвий цикл; г) виступає методологічним засобом набуття людиною соціальних практик; г') підкреслює особливу роль локального соціуму, МСВ та ТГ, а також стану повсякденності у набутті людиною відповідного соціального статусу; д) виступає найважливішою умовою для самоідентифікації, самопрояву, самодіяльності, формування самооцінки і самореалізації людини в локальному соціумі тощо. Правова соціалізація, своєю чергою, демонструє найбільш важливу реакцію територіального суверена на процес соціалізації людини – залишаючи загальні телеологічні домінанти загальної соціалізації на розсуд родини, освітніх закладів, трудових колективів та інших інституцій громадянського суспільства, вона

основну увагу приділяє «обкатуванню» людини по найбільш важливим соціальним відносинам, що представляють загальний інтерес одночасно для неї, локального соціуму та держави, бо завдяки їх вирішенню, через використання відповідних соціальних практик, що базуються на комунікативній взаємодії їх учасників, виникає унікальний досвід, що дає можливість людині взаємодіяти як і з локальним соціумом (ТГ, ОМСВ, інститути громадянського суспільства), так і з інститутами держави, реалізуючи свій конституційно-правовий статус. Отже, габітус людини, що виникає на основі наведеного досвіду, також виступає відповідним цивілізаційним фактором;

– соціалізація як соціальна цінність – тлумачення соціалізації у цьому ракурсі базується на визначенні та визнанні цінності в соціології як особливого суспільного відношення, завдяки якому потреби і інтереси людини чи соціальної групи переносяться в світ речей, предметів і духовних явищ. Отже, соціальна цінність – це значимість явищ і предметів реальної дійсності з точки зору їх відповідності або невідповідності потребам суспільства, соціальних груп чи особистості [84]. Звідси, можна зробити висновок, що сам процес соціалізації є соціальною цінністю, бо саме за його допомогою людина може оцінювати сутність, значимість і роль явищ і предметів реальної дійсності з точки зору їх відповідності або невідповідності індивідуальним, груповим або колективним потребам. Якщо за суб'єктами або носіями цінності поділяють на: а) індивідуальні цінності. У кожного є речі, які мають ціннісне значення тільки для окремої особи і не для кого більше (фотографи, реліквії і т. п.); б) групові або колективні цінності. Колективні цінності утворюються в діяльності соціальної спільності, верстви, групи людей і мають певну значимість, згуртовуючи цю спільність; в) загальнолюдські цінності – це цінності, які виникають внаслідок діяльності всіх людей, мають певну значимість для всіх людей (наприклад, любов, дружба), то соціалізація, як комплексне і системне явище торкається всіх видів цінностей, бо здійснюється, по-перше, в локальному соціумі; по-друге,

відносно кожного конкретного його члена, їх груп і всього колективу (ТГ); по-третє, сприяє виникненню загально соціальних загальнолюдських цінностей у всіх людей у вигляді відповідної системи, що фактично дозволяє їм орієнтуватися, існувати та функціонувати у локальному соціумі.

Своєю чергою, правова соціалізація також виступає своєрідною соціальною цінністю, бо право є системою соціальних норм, володіння якими дає змогу людині приймати участь у побудові, розвитку, вдосконаленні та реалізації більш складних соціальних відносин, що регламентують і регулюють взаємини між людиною, суспільством та державою. Звідси, можна стверджувати, що габітус людини, що є своєрідним підсумком соціалізації, в тому числі і правової, безумовно, є соціальною цінністю; – соціалізація як технологія – на думку Г. М. Андреевої, на сучасному етапі розвитку технології формування особистості прийнято вважати, що технологія соціалізації – це двосторонній процес, що включає в себе, з одного боку, засвоєння індивідом соціального досвіду через входження в соціальне середовище, систему соціальних зв'язків, з іншого – це процес активного відтворення системи соціальних зв'язків індивідом завдяки його активній діяльності, активному входженню в соціальне середовище [85].

Отже, як технологія, – і сама соціалізація, і правова соціалізація є вкрай важливими для формування соціальних зв'язків індивіда в локальному соціумі та входження його у світ соціальних та соціально-нормативних відносин, – звідси, визначення двосторонності процесу соціалізації, як і правової соціалізації (одночасно і засвоєння індивідом соціальних норм, і їх використання в процесі життєдіяльності в локальному соціумі), набуває важливого методологічного значення, що підкреслює особливу роль і МСВ, і ТГ, і стану повсякденності, а також габітусу людини, що виступає наглядним і важливим результатом такої технології;

– соціалізація як міфологема – у семантичному розумінні міфологема або мітологема (від дав.-гр. μῦθος – сказання, переказ та дав.- гр. λόγος – слово, думка) – це найменший неподільний складовий елемент міфу. Такими

елементами виступають міфологічні сюжети й образи, які характеризуються глобальністю, універсальністю в культурах світу [86]. Саме такими ординарними ознаками володіє і соціалізація, яка завжди здійснюється у локальному соціумі в умовах МСВ та в стані повсякденності. Правова соціалізація також має такі основоположні ідентифікаційно-параметральні ознаки, тому і вона набуває саме глобальності та універсальності в культурах світу. Звідси, габітус людини, як закономірний підсумок і результат соціалізації, також набуває свого міфологічного забарвлення. Хоча, треба зазначити, тут існує відмінність міфологеми від архетипу, яка полягає в тому, що якщо архетип – це загальна основа різноманітних міфологічних сюжетів і мотивів у їх граничній абстракції, то міфологема є конкретною модифікацією архетипу, пов'язаною з символами тієї чи іншої спільноти – соціалізація, як загальна, так і правова, може виступати і як архетип (загальний підхід), так і як міфологема (індивідуальне, групове, колективне застосування);

– соціалізація як система виховання – досліджуючи профільну феноменологію в контекстуалізації системи виховання, необхідно зазначити, що людина (особистість) як суб'єктна основа соціалізації набуває свою індивідуальну визначеність лише завдяки комбінаціям культури в які вона включена, – більш того, суспільство залежно від політичних та економічних норм існування може пригнічувати та підсилювати розквіт особистості, а це свідчить про те, що соціальне становлення особистості відбувається в ході її соціального виховання [87]. Своєю чергою, під соціальним вихованням розуміється система соціально-педагогічних заходів, спрямованих на становлення та реалізацію людини, групи, суспільства їх духовного потенціалу, а також гуманізацію відносин в соціумі [88, с. 14]. Отже, наведена система соціального виховання формується в рамках локального соціуму в умовах МСВ в стані повсякденності, – більш того, в її становленні приймають активну участь велике коло соціальних інститутів, включаючи інститути громадянського суспільства – саме вони моделюють не тільки поведінкові настанови самої людини, а і її асоціацій – груп, колективів (ТГ),

крім того, саме вони в процесі загальної соціалізації впроваджують у свідомість людини (особистості) норми моралі та моральності, ідеали добра і справедливості, повагу до людини та можливостей її участі у функціонуванні соціуму. Правова соціалізація, своєю чергою, впроваджує поняття і значення прав людини як нормативних настанов поведінки в соціумі, порядок їх використання та реалізації, формуючи не тільки правову, а і конституційну свідомість, розуміння ролі держави і права в існуванні соціуму, значення законності тощо. Звідси, результатом такого соціального виховання виступає не тільки соціальне і нормативне становлення особистості, а і становлення габітусу людини, що базується на використанні та вдосконаленні соціальних практик набутих людиною знань в соціумі в процесі комунікативної взаємодії з його членами-жителями (ТГ);

– соціалізація як сукупність соціальних практик – визначення профільної феноменології як сукупності соціальних практик актуалізує дефінітивне визначення соціальної практики, яка представляє вид практики, в ході якої конкретний історичний суб'єкт, використовуючи суспільні інститути, організації та установи, впливаючи на систему суспільних відносин, змінює суспільство і розвивається сам. Отже, під таким конкретним історичним суб'єктом розуміються людина (особистість) та її асоціації – групи, колективи, що функціонують в локальному соціумі в умовах МСВ, в межах ТГ та у стані повсякденності. Суспільними інститутами, організаціями та установами в досліджуваному контексті виступають інституції локальної демократії, включаючи ОМСВ та локальні органи публічної державної влади, а також інституції громадянського суспільства. Функціонування та взаємодія наведених двох груп суб'єктів забезпечує їх використання з метою телеологічно скерованого впливу на систему суспільних відносин в контекстуалізації їх зміни – а звідси спостерігаються зміни самого суспільства і розвиток самої людини (особистості). При цьому, об'єктом соціальної практики виступають способи життєдіяльності людей в рамках локального соціуму, – причому, останні не

залежать від біологічної природи індивідів, що відповідним чином нівелюється, бо такі способи життєдіяльності визначають місце великих груп людей у суспільстві, їх інтереси, характер взаємодії з іншими соціальними групами, що, безперечно, впливають і на становлення характеру відносин т. зв. «малих груп» людей (мікроколективи, мезоколективи тощо). Звідси, розвиток суспільства завжди виступає у вигляді зміни тієї системи відносин, в яку включені люди, і яка, будучи створена їх власною діяльністю, виступає разом з тим регулятором цієї діяльності [89]. Отже, можна констатувати, що загальна соціалізація здійснюється завдяки набуття людиною відповідних соціальних практик з різних способів життєдіяльності в процесі здійснення нею життєвого циклу в межах локального соціуму (ТГ); в рамках правової соціалізації наведені соціальні практики з різних способів життєдіяльності повинні мати нормативний характер. Своєю чергою, сукупність наведених соціальних практик, – в контекстуалізації відповідної компетентності людини (особистості), її знань, умінь та навичок, – складають відповідний габітус;

– соціалізація як наратив – реалізація наведеної характерологічної властивості досліджуваної профільної феноменології виводить нас на рівень абстракції та суб'єктивних відчуттів. Наратив (англ. і фр. *narrative* – оповідь, від лат. *narrare* – розповідати, пояснювати) – це сукупність пов'язаних між собою реальних чи вигаданих подій, фактів або вражень, які складають оповідний текст. А також – процес повідомлення такого тексту (нарація) і метод впорядкування дискурсу. При цьому, особа, котра здійснює наратив, називається наратором [90]. Обґрунтовано вважаємо, що цьому складному лінгвістичному терміні міститься глибокий екзистенційний зміст. Отже, людина, проходячи соціалізацію і розуміючи вплив соціальних чинників на її формування як особистості, осмислює такий соціальний феномен та складає про нього відповідне враження, що реалізується у вигляді або тексту, або якоїсь оцінки, що надається в межах локального соціуму. Звідси, головною функцією наративу виступає репрезентація одиничної події або численних подій, бо сам наратив організовує людський досвід у складений зі знаків

текст – усний, письмовий чи утворений іншими знаками [90]. Резюмуючи, можна стверджувати, що і загальна соціалізація, і правова соціалізація, як прояв людського досвіду підпадають під можливість трансформації у наратив. Більш того, і сам габітус людини, як концентрований людський досвід, що базується на соціальних практиках, – також виступає об'єктом наратизації та є наративом. А людина (особистість), що є членом ТГ в умовах МСВ, відповідно виступає наратором;

– соціалізація як конотаційне мислення – наведена іпостась соціалізації має пряме відношення до міжособистісних зв'язків, що лежать в основі комунікативної взаємодії людей – жителів і одночасно членів ТГ, що здійснюється в умовах МСВ в стані повсякденності. Справа в тому, що в сучасному інформаційному світі процес комунікації набуває вагомого значення, особливо це є важливим для локального соціуму де фактично і відбувається соціалізація. Отже, сьогодні постає проблема порозуміння мовця та слухача, що і чому становить перешкоди у сприйнятті чужого мовлення? Вважаємо, що представляється важливим простежити ставлення мовця до позначуваної інформації на її осмислення, розуміння, отримання інформації та модифікацію відповідної поведінки особистості відповідно до такої інформації, що характеризується діяльнісно-функціональними настановами. Саме в такому разі, можна послуговуватись поняттями «конотативного» та «денотативного», їх взаємозв'язків. Як додатковий зміст мовної одиниці, конотація існує у вигляді паралельних семантичних відтінків, які накладені на основне значення. Вона відбиває різні експресивні, емоційні та оцінювальні значення і може надавати певного описового відтінку всьому вислову [91]. Відповідно, таке мовлення не лише бере витоки з усталених взаємин, а й може варіювати динаміку розвитку стосунків між індивідами, що доводиться практикою їх відносин в рамках локального соціуму на міжособистісному, груповому і колективному рівнях. Отже, аналіз конотативного аспекту слова поряд з денотативним допоможе краще зрозуміти онтологію значення, ставлення адресанта до адресата та виявить

прихований зміст їх взаємин, – тобто оцінити ефективність і продуктивність такої комунікативної взаємодії на її глибинний зміст та діяльнісне навантаження. Звідси, набуває особливого значення індивідуальна загальна соціалізація, що починає рясніти індивідуальними характеристиками і особливостями, включаючи і психологічні особливості, що ще більш надає їй оригінальності та індивідуальності, розширює її інваріантність, модифікаційні можливості та посилює її загально соціальне значення. В тому ж руслі йде правова соціалізація, що завдяки конотації стає більш конкретною, оптимальною та результативною. Такими ж властивостями може бути охарактеризований і габітус людини, що виникає у підсумку соціалізації. Системний аналіз феноменологій загальної соціалізації та правової соціалізації у контекстуалізації і формуванні габітусу людини, що здійснюється на рівні локального соціуму в межах територіальної людської спільноти (ТГ) в умовах МСВ в стані повсякденності, дає змогу побудувати процесуальний ланцюжок, який наглядно відображає зв'язок наведених феноменологій з умовами їх формування та реалізації. Отже, на нашу думку, він може бути відображений так: «людина» – «територіальна громада» – «місцеве самоврядування» – «стан повсякденності» – «загальна індивідуальна (групова, колективна) соціалізація» – «правова соціалізація» – «габітус людини».

Резюмуючи викладене вище, можна дійти наступних висновків, а саме:

– індивідуальна соціалізація і індивідуальна правова соціалізація відіграють основоположну роль в становленні і розвитку індивідуального габітусу людини в умовах місцевого самоврядування – тобто, на локальному рівні соціуму (просторовий критерій. – авт.) в територіальній локальній спільноті (територіальній громаді) (суб'єктний критерій. – авт.) в умовах повсякденності (становий критерій. – авт.) де фактично реалізується життєвий цикл людини (екзистенційний критерій – авт.);

– в основі індивідуальної соціалізації та індивідуальної правової соціалізації, що ведуть до виникнення габітусу людини, лежать процеси

набуття людиною в умовах повсякденного життя в рамках територіальної громади в режимі місцевого самоврядування соціальних практик щодо вирішення конкретних життєвих ситуацій, що носять стереотипний характер;

– доведено, що в процесі індивідуальної, а загалом і колективної соціалізації проявляються їх важливі параметральні ознаки, що торкаються:

- а) соціального простору, де вони відбуваються;
- б) місця де вони відбуваються;
- в) організаційних та організаційно-правових умов за яких вони відбуваються;
- г) стан в якому відбуваються процеси соціалізації;
- г') функціоналу за якого відбуваються наведені процеси соціалізації;
- д) засадничих основ за яких відбуваються наведені процеси соціалізації;
- е) меж системи влади, де відбуваються наведені процеси соціалізації;
- є) кола іманентних партнерів публічної влади в наведених процесах соціалізації;
- ж) підсумкового результату наведених процесів соціалізації;

– розгляд феноменологій загальної соціалізації та правової соціалізації у різних якісно визначальних станах та у контекстуалізації формування габітусу людини дає змогу стверджувати про наявність між ними стійкого логічного послідовно-системного зв'язку;

– системний аналіз феноменологій загальної соціалізації та правової соціалізації у контекстуалізації і формуванні габітусу людини дає змогу побудувати процесуальний ланцюжок, який наглядно відображає зв'язок наведених феноменологій з умовами їх формування та реалізації, – отже, на нашу думку, він може бути відображений так: «людина» – «територіальна громада» – «місцеве самоврядування» – «стан повсякденності» – «загальна індивідуальна (групова, колективна) соціалізація» – «правова соціалізація» – «габітус людини».

1.6. Розуміння і визначення нормативної системи координат людини в місцевому самоврядуванні

Становлення та розвиток феноменології демократичної правової державності наприкінці ХХ-початку ХХІ ст. співпали з низкою доленосних явищ: геополітичними катастрофами – розпадом Союзу СРС та падінням соціалістичної системи, і як підсумок – пов'язаної з цими факторами реконфігурації геополітичної карти світу (глобальний фактор дестабілізації. – авт.); поширенням третьої хвилі демократизації (по С. Хантінгтону [92]), з її глобальним проявом та трансформацією у самоцінність, з множинністю форм демократичного порядку та поглибленим проникненням у всі сфери життя соціуму (глобальний фактор демократизації. – авт.); наступом глобалізації, яка формує єдину інфраструктуру, середу фінансово-економічного, політичного, інформаційного, культурного життя, впровадження в повсякденність постіндустріальних технологій, зміцнення маскультурної свідомості з застосуванням конотаційного та поведінкового навантаження досягнень правової глобалізації у вигляді системного комплексу загальних соціальних нормативів поведінки та існування в умовах повсякденності (глобальний фактор нормативізації. – авт.); поширенням міждержавного інтеграційного співробітництва держав, в рамках якого суттєво звужуються та нівелюються основоположні компоненти державного суверенітету на користь наддержавних структур, згладжуються історичні та ментально-якісні особливості характеристик сучасних держав (глобальний фактор десуверенізації. – авт.), – все це об'єктивує та ставить перед сучасною державою найгостріші проблеми, так чи інакше пов'язані зі збереженням одного з найзначніших завоювань Нового часу – яким й є сама демократична правова державність в контекстуалізації своєї ролі у визнанні, легалізації, охорони, захисту, реалізації, гарантування, супроводження та забезпечення прав і свобод людини і громадянина.

Тобто, можна стверджувати, що людина в системі координат демократичної правової державності, де правова держава розцінювалася як

могутня та ефективна організація, що здатна надати кожному не тільки необхідний мінімум прав і свобод, а й гарантувати набір соціальних благ, що дозволяють реалізовувати особистісний творчий потенціал, бути впевненим у забезпеченні гідного існування, – починає втрачати свою первинну роль і своє стратегічне значення на користь дії державних інституцій, що скеровані на зберігання своєї влади та на самозбереження. Саме в цих умовах йдуть активні процеси, що ускладнюють, в порівнянні з класичними ліберальними ідеями, уявлення про права людини. На фоні того, що в конституційно-правовій та міжнародно-правовій доктрині права людини диверсифіковані, розрізняються за сферами і рівнями їх прояву і застосування, поколінням, суб'єктам-носіям, способам реалізації, формам закріплення, зв'язкам з державою тощо, більш глибоке осмислення проблематики прав людини призводить до об'єктивізації та актуалізації необхідності синтезу таких первинних цінностей, як свобода і рівність, індивідуалізм і солідарність, громадянин і влада.

Причому, якщо в класичному уявленні права людини розумілися як права вільного, відокремленого індивіда, протиставленого державі і суспільству, тепер вони розуміються через призму розчинності особистості в колективі. Тому, патерналізм державно організованого суспільства заміщується дисциплінарним солідаризмом, права підміняються обов'язками, відповідальністю, пов'язуються в систему, визнаються неподільними, рівнозначними, так само необхідними для забезпечення існування. Високий рівень життя населення породив постеконіомічні цінності, що розширюють каталог прав [93, с. 6].

Отже, не є дивним, що ускладнення доктринальних уявлень про права людини, розширення можливостей їх практичного забезпечення вимагають перегляду усталених моделей демократичної правової державності. Одним з головних питань в цій проблемі виступає визначення такого комплексу правозабезпечуючих механізмів сучасної держави, який включав би не тільки всіх фізичних суб'єктів права у їх номінальному розумінні, а й

враховував змістовний аспект такого розуміння, що включає до себе весь набір їх статусних повноважень, нормативних прерогатив, функціонально-діяльнісних можливостей.

Вважаємо, що виконання такого завдання дозволить не тільки знизити та нівелювати наростаючі протиріччя між численними носіями різноманітних прав, а й розробити відповідні нормативно-технологічні можливості для реалізації в процесі побудови такої держави, що буде ефективно охороняти, захищати і гарантувати права носіїв прав в загальнодержавному і в глобальному масштабі.

Наведені завдання, на наше глибоке розуміння, можуть бути вирішеними тільки в процесі глибокого і системного реформування. Одним з найважливіших та найактуальніших питань такого реформування виступає МСВ, тобто інституція, сфера життєдіяльності, сфера управління, сфера комунікації тощо, – в якій будь-яка людина здійснює в умовах повсякденності свій життєвий цикл, – що повинно бути трансформоване в процесі муніципальної реформи.

Дослідженню правового статусу людини-жителя-члена ТГ в контекстуалізації його участі в МСВ і становленні муніципалізму, присвячені праці багатьох українських та іноземних учених, а саме: М. О. Баймуратова, О. В. Батанова, В. І. Васильєва, М. П. Орзіх, В. Ф. Погорілка, О. Ф. Фрицького, М. Ф. Малікова, А. І. Черкасова, Є. І. Колюшина та ін.

Однак дослідженню питань визначення системи координат «децентралізація – людина» в умовах демократичної правової державності, що відповідають сучасним тенденціям розвитку муніципального права, увага практично не приділялась.

Муніципальне реформування, як оновлення та вдосконалення діяльності державно-правових та муніципально-правових інститутів має за мету становлення в Україні основоположних засад європейського муніципалізму. На слушну думку О. В. Батанова, муніципалізм оцінюється як історично еволюційний і закономірний етап лібералізації та демократизації

суспільно-політичного життя цивілізованих держав, що детермінується об'єктивними потребами розвитку соціуму і необхідністю вироблення гарантів соціального функціонування [94]. Тобто, муніципалізм виступає як об'єктивно необхідний процес функціонування цивілізованих демократичних держав (критерій об'єктивації існування муніципалізму в процесі формування демократичної правової державності. – авт.) на основі принципів верховенства права і визнання людини, її прав і свобод найвищою соціальною цінністю (критерій наявності основоположних засад в існуванні муніципалізму. – авт.), але з застосуванням наведених принципових засад функціонування публічної влади до локального рівня функціонування соціуму (критерій територіального застосування муніципалізму. – авт), – саме до того рівня, де люди-жителі відповідних територій держави, що є одночасно й членами територіальних спільнот, здійснюючи свій життєвий цикл в межах зазначених спільнот, в умовах МСВ, – існують, функціонують та розвиваються в умовах повсякденності через постановку, продукування, досягнення і реалізацію відповідних індивідуальних, групових і колективних інтересів екзистенційної властивості, скерованих за задоволення відповідних устремлень, потреб, отримання відповідних благ. Саме в цьому аспекті і варто розуміти зафіксований у Європейській Хартії про місцеве самоврядування мотив її прийняття: «охорона і посилення місцевого самоврядування в різних країнах Європи є важливим внеском у розбудову Європи на принципах демократії і децентралізації влади» [95].

Отже, феноменологія муніципалізму як теорії і практики становлення та розвитку місцевого самоврядування – виступає не тільки іманентним атрибутом конституційної демократичної держави і громадянського суспільства, належачи до тих фундаментальних цінностей світової цивілізації, які вироблялися людством протягом усього його розвитку, враховуючи і виражаючи його надбання в колективному існуванні людей та в організації їх системної комунікаційної взаємодії всередині територіальної спільноти по місцю проживання – він ще є могутнім інструментально-

технологічним засобом оновлення соціуму, починаючи з його самої нижчої колективної локалізації – рівня тої ж територіальної спільноти. Результатом чого може стати створення системного, ефективного і оптимального рівня публічної влади, що, з одного боку, сприятиме жителям-членам таких територіальних спільнот в розвитку їх особистості та формуванню стійкої мотивації до участі в процесах самоорганізації, саморозвитку, самодіяльності, самоврядування, – що на практиці впливає в їх участь в управлінні публічними справами та 106 управлінні державою, а, з іншого – в реалізації створення правового і позаправового, без державно-правового втручання (сфера громадянського суспільства), просторів, які в результаті відносно автономного існування та функціонування, але й об'єктивної синергетичної взаємодії, дають можливість людині реалізувати всі її намагання в контексті екзистенційних інтересів, намагань, потреб тощо. Вони скеровані на формування людини як повноцінного суб'єкта соціуму та громадянина своєї держави (для жителів-громадян держави) або лояльної до держави фізичної особи, що володіє іншим правовим станом (іноземний громадянин, апатрид, біженець тощо) та постійно проживає на території цієї держави на легальних засадах.

Необхідно наголосити на тому, що реалізація в Україні початкових заходів муніципальної реформи, що насамперед, торкаються питань децентралізації фінансових ресурсів МСВ та його компетенційних повноважень, об'єктивувало і актуалізувало питання конституційно-правового і нормативно-правового забезпечення прав і інтересів людини і громадянина в зазначених процесах, що переважно здійснюються в рамках ТГ.

Виходячи з того, що конституційна дефініція МСВ робить акцент на тому, що ТГ є первинним його суб'єктом (ст. 140 Конституції України) [1], складається з жителів села чи добровільного об'єднання у сільську громаду жителів кількох сіл, селища та міста, об'єктивно і рельєфно проявляється й зростає роль і значення людини в здійсненні такого рівня публічного

управління та публічної влади, звідси МСВ стає людинорозмірним простором в якому виникають, формуються, проявляються, продукуються, здійснюються, відтворюються всі екзистенційні інтереси і потреби людини. Більш того, об'єктивується й актуалізуються процеси самоорганізації, самодіяльності та самоврядування, що зніщуються, зорганізуються та реалізуються безпосередньо жителями-членами ТГ в рамках МСВ. Це дає змогу побудувати відповідну систему координат, базисом якої виступає МСВ та в межах якої людина відіграє ведучу роль і має основоположне інструментально-технологічне та діяльнісно-функціональне значення.

Стратегічним розвитком такої системи координат буде виступати саме децентралізація, як процес, що супроводжується перерозподілом владних повноважень з рівня виконавчої влади на рівень МСВ, в результаті якого суттєво розширюється компетенційна база локальної демократії, включаючи ОМСВ, що істотно підвищує їх реальні можливості у вирішенні питань місцевого значення в інтересах ТГ та їх членів, а також трансформується в бік розширення та вдосконалення правовий статус інших суб'єктів системи МСВ, насамперед, ТГ, що істотно впливає на процес формування у самої громади та її членів відповідної мотивації та атитюду (поведінкової установки) до участі в МСВ як свідомих і активних суб'єктів.

Отже, запропонована нами теоретична конструкція відносно позиції людини в системі МСВ в умовах децентралізації може бути визначена з наступних та різних характерологічних позицій, а саме:

А) соціальної – ТГ фактично уособлює локальний соціум, члени якого існують в умовах МСВ. Децентралізація акцентує увагу на основоположних напрямках діяльності ОМСВ, їх функціях щодо вирішення питань місцевого значення в інтересах ТГ та її членів – отже, людина виступає основним бенефіціаром набуття соціальних благ в умовах децентралізації;

Б) екзистенційної – ця характерологічна позиція лежить в основі інтеграційних інтенцій людей-членів людської спільноти, що спонукає їх об'єднуватись на територіальному рівні у відповідні колективи – ТГ. Такі

інтенції носять об'єктивний характер, бо тільки в межах ТГ в рамках місцевого самоврядування людина може вирішити основоположні питання свого існування та функціонування, бо ТГ є природною сферою де людина реалізує свій життєвий цикл – отже, в умовах децентралізації, в процесі зростання організаційних і ресурсних повноважень і можливостей ОМСВ підвищується якісний стан життєвого циклу конкретної людини;

В) телеологічної – ця характерологічна ознака має стратегічне значення в контекстуальному вирішенні місцевим самоврядуванням питань формування і функціонування демократичної правової державності – бо її основною телеологічною домінантою є демократизація державного і суспільного життя, вдосконалення загальнодержавних і локально-регіональних механізмів захисту і охорони прав, свобод і обов'язків людини – отже, людина в умовах децентралізації, що прискорює ці процеси, робить їх системними та незворотними, набуває ролі основного суб'єкта-об'єкта трансформованої державності, що несе в собі могутню гуманістичну та гуманітарну домінанту та скеровує ці характеристики на існування і функціонування інституцій держави, її службових і посадових осіб, а також активно сприяє формуванню інституцій громадянського суспільства, де людина може вільно обирати свою поведінку згідно своїм інтересам;

Г) аксіологічної – зазначена характерологічна ознака окреслює ціннісний потенціал процесів самоорганізації, самодіяльності і самоврядування, що виникають в рамках демократичної правової державності та основним провідником яких є людина – в умовах децентралізації, що є могутнім стимулюючим фактором, зазначені процеси самоорганізації, самодіяльності і самоврядування стають не тільки більш активними та досконаліми – вони стають об'єктивно необхідними та набувають іманентного значення, – отже цінність МСВ та децентралізації проявляється в розширенні реальних можливостей людини для участі в самоврядних процесах, що стає іманентною ознакою демократичної держави і суспільства;

Г') гносеологічної – ця характерологічна ознака демонструє нам можливість МСВ в контекстуалізації більш глибокого пізнання процесів формування інтенцій та атитюдів людини, що функціонує в рамках ТГ. Децентралізація сприяє інтенсифікації пізнання таких процесів через розширення об'єктної бази компетенційних повноважень ОМСВ – розширення та вдосконалення такої бази демонструє нові або більш інваріантні напрями існування і функціонування людини в рамках ТГ;

Д) праксеологічної – ця ознака напряму пов'язана з втіленням доктринально-теоретичних та методологічних засад МСВ, локальної демократії, охорони і захисту прав і свобод людини і громадянина в МСВ його органами і суб'єктами, включаючи й ТГ – в життя, тобто в повсякденну діяльність ОМСВ та інших суб'єктів системи МСВ. Децентралізація є могутнім праксеологічним фактором, що стимулює та трансформує діяльність ОМСВ за рахунок розширення їх повноважень, що супроводжується перерозподілом і ресурсного забезпечення таких повноважень (матеріального, фінансового, кадрового, організаційного, нормативного тощо), – отже можна стверджувати, що конкретна людина в контекстуалізації праксеологічної характерологічної ознаки набуває все більшого соціального значення, а її роль в процесах організаційного та організаційно-правового та іншого ресурсного забезпечення МСВ невинно зростає – бо саме вона є кінцевим вигодонабувачем ефективної діяльності ОМСВ, його інших органів та суб'єктів;

Е) ідеологічної – ця ознака в досліджуваному аспекті несе в собі стратегічний характер, бо виступає невід'ємною складовою частиною державної ідеології та державної політики, що базується на визнанні демократичних цінностей, прав і свобод людини, реалізації ефективної соціальної політики, принципів верховенства права і виконання міжнародних договорів. Саме в таких умовах, з дозволу держави та за її сприяння виникає соціально-правовий інститут МСВ, що дозволяє жителям-членам ТГ вирішувати їх екзистенційні інтереси в рамках державно організованого

соціуму, які, хоча й не співпадають з інтересами держави, але й не суперечать їм [62, с. 37]. Людина в рамках самоврядної – муніципальної ідеології має всі можливості для гармонійного розвитку, соціалізації, в тому числі й правової, а також володіє всіма конституційними правами, свободами і обов'язками, що переважно реалізуються саме в межах ТГ. Децентралізація, що посилює процеси самоорганізації, позитивно впливає на ідеологічне забезпечення і супроводження муніципальної політики держави, як одного з основоположних видів політики державної, і скеровує свої здобутки на вдосконалення правового статусу як ОМСВ, так й ТГ та людини в сфері МСВ, формуючи муніципально-правовий статус людини, що фактично виступає самим масовим в кількісному вимірюванні правовим статусом людини;

Є) наративної – ця характерологічна ознака напряму пов'язана з організацією та реалізацією муніципально-правового життя в умовах повсякденності, коли формуються основні смисли та ідеї існування і функціонування людини в межах локального соціуму. Децентралізація як феноменологічна ознака перемін та трансформації соціуму, створює нові можливості як кількісного, так й якісного характеру, для виникнення нових смислів, ідей, пріоритетів муніципального життя, що робить людину в цьому контексті основним творцем змін та основним споживачем таких змін;

Ж) конотаційної – ця ознака напряму пов'язана з різноманітням життя людини, що протікає в рамках її життєвого циклу в межах ТГ в умовах МСВ – саме тоді на основі пізнання та формалізації нових життєвих форм існування людини – як індивідуума, так й, одночасно, члена територіальної спільноти, – виникають нові можливості як для ТГ, так й для її членів-жителів з позицій вирішення їх життєвих настанов та потреб – тобто, знаходячись в рамках МСВ та в межах ТГ, людина вирішує не тільки питання своєї життєдіяльності, що носять повсякденний характер, тобто напряму пов'язані з отриманням і споживанням комунальних послуг, одночасно й вирішуючи питання середньо стратегічного значення – щодо своєї освіти, забезпечення

житлом, роботою, соціальним захистом тощо, а й вирішує в контексті наведених вище питань й проблематику загально стратегічного плану – відносно подальшого існування людських поселень, ролі територіальних спільнот в організації повсякденного сучасного і майбутнього життя, питання комунікаційних відносин в системі координат «людина – ТГ – держава – світ». Тобто, саме децентралізація з її багатоплановими можливостями в контексті розширення кола питань місцевого значення, продукує, формує, надає та відтворює додаткові конотаційні можливості людини, що роблять її життя більш усвідомленим, цілеспрямованим, повноцінним, таким, що має відповідні телеологічні домінанти, – для досягнення яких необхідно освоїти і досягати відповідних духовних, професійних, фізичних та інших висот і ідеалів;

З) колабораційної – наведена ознака володіє комплексною характеристикою, бо скерована на детермінацію колективного співробітництва жителів-членів ТГ та сприяння такій комунікації, що у підсумку дає можливість характеризувати та розуміти ТГ як соціальний колектив, що є об'єднаним загальними цілями, а також історичними, географічними та іншими ментальними рисами. В умовах децентралізації, що фактично сприяє посиленню ментальних характеристик територіальної спільноти, можна відмітити як зростання ініціативної та мотиваційної ролі всього колективу, так й окремих його членів. Тобто, саме в колабораційній взаємодії риси окремої людини проявляються та відтіняються на фоні всього колективу, – більш того, це створює оптимальні умови для вивчення та запозичення колективного та індивідуального досвіду локального життя окремими членами ТГ;

И) методологічної – ця характерологічна ознака, що, однозначно, сприяє визначенню позиції людини в МСВ в контекстуалізації її внутрішньо організаційних поведінкових настанов та технологічно-функціональних засобів освоєння та пізнання соціальної реальності, тому вона носить важливий інституційно-структурний та технологічний характер. Завдяки неї

можна визначити сукупність методів, за допомогою яких пізнаються не тільки глибинні процеси та закономірності існування та функціонування людських спільнот в умовах самоорганізації, а й рольові позиції конкретної людини в системі МСВ (від жителя-члена ТГ до члена родини, трудового колективу, інших груп і асоціацій, суспільних об'єднань, груп по інтересах тощо) в умовах самодіяльності та самовизначення – і таких методів є безліч (соціологічні, логічні, фізичні, фізіологічні, психічні, психологічні, математичні, юридичні, порівняльні тощо);

I) комунікативної – ця ознака є основоположною характерологічною ознакою самоорганізації, самодіяльності, самоврядування (по наростаючій шкалі самоідентифікації людини, її асоціацій), коли формуються і складаються ТГ, що базуються на основі контактів між людьми, які є об'єктивно необхідними, враховуючи їх скерованість на здійснення колективних або індивідуальних, індивідуально-групових дій, метою яких є досягнення відповідних цілей, що мають соціальне значення. В умовах децентралізації, коли об'єктивно зростає перелік соціальних благ на основі наданих ОМСВ нових повноважень та їх ресурсного забезпечення, комунікативна взаємодія між членами ТГ також зростає, акцентуючи увагу на соціальній активності людини, що стоїть в основі її як ініціатор, організатор, виконувач та вигодонабувач (бенефіціар);

І) господарської – ця ознака пов'язана з ініціативною, організаційною, організаційно-правовою, координуючою діяльністю ОМСВ та індивідуальною, груповою, колективною діяльністю жителів-членів ТГ з формування та створення системи існування та функціонування, а також системи розвитку та вдосконалення проживання в рамках локального соціуму. Тобто, людина, виходячи зі своїх екзистенційних настанов та інтересів, а також з об'єктивних колективних потреб здійснює телеологічно обґрунтовану діяльність для створення відповідних умов свого існування в рамках ТГ – на практиці це знаходить свій прояв у створенні місцевого господарства. Децентралізація інтенсифікує не тільки нормативно-владні

відносини, а й сприяє формуванню нових, чи посиленню старих економічних відносин, що існують в рамках ТГ, її місцевого господарства, – причому в таких умовах починає розвиватися приватна ініціатива, підприємництво, виникають підприємницькі структури та інші інституції місцевої економіки, що напряду впливають на людину, її групи та асоціації в економічному, соціальному, нормативному і політичному аспектах.

Резюмуючи, необхідно зазначити, що наведені процеси детермінуються та активізуються реформуванням системи державної влади і державного управління та муніципальною реформою в Україні, що насамперед має на увазі децентралізацію (передачу повноважень державної публічної влади на більш нижчий рівень управління) та деконцентрацію (передачу повноважень органу виконавчої влади в самоврядні повноваження ОМСВ) повноважень державної публічної влади.

Результатом таких процесів повинні стати не тільки набуття ТГ реальної правосуб'єктності, суттєве розширення компетенції ОМСВ в різних сферах соціального життя в контексті поліпшення насамперед економічного і фінансового стану існування і функціонування ТГ, формування їх сталого правового статусу, а також значна модифікація правового статусу жителя-члена ТГ, – особливо через зростання його мотивації та формування стійкого атитюду на участь в МСВ, починаючи з самого раннього етапу соціалізації особистості, формування реальних можливостей його участі в МСВ та реального впливу на діяльність органів, що сформовані самою громадою, тобто формування «муніципальної людини».

В цьому процесі формування необхідно особливу увагу звернути на його нормативно-проектний аспект, що виступає відповідною нормативною технологією і базується на необхідності побудови відповідних моделей муніципально-правових відносин, що яскраво демонструють результативність впливу муніципального права на конкретну людину, відповідність такого впливу заявленим муніципально-правовим принципам і цінностям, вказують на те, які аспекти людського життя в рамках ТГ і в

межах МСВ треба норматизувати або вдосконалити тощо. Тому тут, на наш погляд, треба підтримати позицію В. О. Деміденка, який вказуючи, що саме емпіричний аспект дослідження муніципально-правових відносин може дати відповіді щодо правильності, або, навпаки, помилковості під час профільного нормопроекування, одночасно й вказує на напрями такого моделювання (нормативізації) соціальних відносин, а саме: а) формулювання норм муніципального права, зокрема, з погляду логіки, юридичної техніки (якісний вимір нормопроекування. – авт.), відповідності іншим нормам права; б) визначення кола сторін муніципально-правових відносин, закріплення їх муніципально-правової суб'єктності (правоздатності, дієздатності та деліктоздатності); в) установлення низки юридичних фактів (точності їх моделювання), з якими норма пов'язує виникнення, зміну чи припинення муніципально-правових відносин тощо [96, с. 27]. На наш погляд, цей перелік, особливо у застосуванні до предмету дослідження, можна доповнити й іншими, – більш функціонально глибокими та технологічно-перспективними завданнями: г) встановлення переліку прав людини, які вона може здійснювати на рівні МСВ в межах ТГ, як член територіальної спільноти та житель відповідної території в умовах децентралізації повноважень публічної влади; г') розробка моделі оптимальної правової суб'єктності ТГ в умовах децентралізації повноважень публічної влади на засадах досвіду європейського муніципалізму; д) нормативне моделювання системи відносин в умовах децентралізації повноважень публічної влади між: людиною-членом ТГ та самою ТГ; людиною і органом МСВ в формування якого людина-член ТГ приймає участь; людиною (громадянином, іноземним громадянином, апатридом, біженцем тощо), що є членом ТГ і державними органами, – та розробка організаційно-правових логістичних схем такої комунікації; е) визначення меж дискреційних повноважень ОМСВ в рамках реалізації муніципальних прав людини; є) визначення нормативних засад щодо звернення людини-

члена ТГ до суду за захистом своїх муніципальних прав, в інтересах захисту прав ТГ, в інтересах захисту прав МСВ тощо.

Звідси, можна охарактеризувати «муніципальну людину» не просто як пасивного статиста (спостерігача) локального соціуму, а фізичну особу, що не враховуючи її правовий стан, свідомо та ініціативно здійснює свій життєвий цикл в умовах повсякденності в рамках територіальної спільноти людей, об'єднаних загальними історичними і сучасними екзистенційними інтересами, цінностями і потребами, що можуть бути реалізованими тільки в умовах МСВ, завдяки спільній синергетичній діяльності людини, ТГ, ОМСВ та інших суб'єктів та органів МСВ, які входять до його системи, що здійснюється на принципах самоорганізації, самодіяльності, самокерованості та самоврядування, з метою створення належних умов для супроводження і забезпечення існування та функціонування людського осередку, що має телеологічну домінанту щодо продовження існування та подальшого розвитку людської цивілізації.

Децентралізація, що дає нові можливості для розвитку людини та її асоціацій в умовах МСВ, фактично виступає двигуном якісних трансформаційних змін як локального соціуму в особі ТГ, так й їх членів – жителів, що існують та функціонують в умовах МСВ.

Висновки до розділу 1.

Підводячи підсумки дослідження з питань, що наведені вище, можна дійти наступних висновків:

– сучасна історія людської цивілізації є історією спільною людської діяльності, що здійснюється людьми на локальному рівні соціуму в рамках місцевої соціальної спільноти – територіальної громади, що зазвичай конститується, функціонує та розвивається в умовах місцевого самоврядування;

– проблематика «первинності» правосуб'єктності територіальної громади базується по-перше, на глибинних онтологічних та аксіологічних засадах місцевого самоврядування як локального соціального управління, по-

друге, на засадах публічної влади, органи якої на різних рівнях здійснюють представництво народу як верховного суверена влади (публічна державна влада) та представництво територіальної громади на рівні місцевого самоврядування (публічна самоврядна (муніципальна) влада); по-третє, на організації та побудові на основі місцевого самоврядування життєвого простору, в якому люди-члени відповідної територіальної громади реалізують свій життєвий цикл, продукуючи та здійснюючи свої життєві устремління та інтереси, формуючи та використовуючи свої права;

– первинність територіальної громади в системі суб'єктів місцевого самоврядування в гносеологічному розумінні означає, що саме з територіальної громади починається місцеве самоврядування; саме вона детермінує систему його суб'єктів і органів; саме в її інтересах діють всі інші суб'єкти та органи місцевого самоврядування;

– хоча участь місцевого самоврядування в реалізації системного комплексу прав людини на відповідній території є одночасно і засобом реалізації гуманітарних функцій держави, що спрямовані на створення умов, які забезпечують нормальні умови життя людини, її вільний розвиток, створення рівних можливостей для кожного у досягненні суспільного добробуту та соціальної захищеності, тобто є пов'язаною з реалізацією основоположних прав людини – слід визнати, що існуюча в Україні модель місцевого самоврядування сьогодні не відповідає соціальним очікуванням та потребам суспільства, не забезпечуючи створення та підтримку сприятливого життєвого середовища, необхідного для всебічного розвитку людини, її самореалізації, захисту її прав, надання якісних та доступних соціальних послуг, сталого розвитку сіл, селищ, міст тощо;

– важливою ознакою здійснення людиною своєї життєдіяльності є здійснення такої діяльності у рамках локального соціуму – звідсіля саме територіальний колектив, територіальна спільнота, територіальна громада – виступають для людини: як природна сфера її життєдіяльності; як сфера прояву і реалізації всіх життєвих устремлінь та інтересів; як сфера її

фактичного життя в соціумі; сфера в рамках якої формуються та функціонують інститути локальної демократії, насамперед, інститути місцевого самоврядування; як сфера в якій продукуються індивідуальні та колективні інтереси людини (жителя-членів територіальної громади); як сфера, в якій виникають муніципальні права людини і особистості; сфера, що функціонує в ординарних та екстраординарних умовах існування державності, що на неї суттєво впливають; як в умовах ординарного, так й в умовах екстраординарного функціонування державності локальний соціум виступає природною сферою охорони і захисту прав і свобод людини;

– в умовах екстраординарного функціонування державності до суперечливої соціальної проблематики адаптується складний науково-теоретичний конструкт синергетики саме через можливість створення, існування, функціонування та розвиток колективних суб'єктів права, до яких й відноситься територіальна громада, що заснована на комунікаційній взаємодії її членів та їх спільній діяльності в рамках вирішення питань місцевого значення – це знаходить своє підтвердження як в умовах сьогодення, так й в історичній ретроспективі;

– за своєю онтологічною суттю діяльність людини має соціальну природу, бо вона: відбувається в локальному соціумі по місцю проживання людини, тобто в територіальній громаді; є пов'язаною з генерацією та продукуванням екзистенційних інтересів людини; ці інтереси спрямовано на досягнення відповідного соціального результату – у підсумку вони трансформуються в питання місцевого значення, проходячи через індивідуальну, групову або колективну свідомість; вони реалізуються у переважній більшості в межах місцевого самоврядування; – люди виконуючи в своїй діяльності режим повсякденності – індивідуально, по-перше, дають поштовх до виникнення, продукування екзистенційних інтересів окремої людини, груп людей, мікро-, мезо- і макро- територіальних спільнот та їх наступної реалізації, а, по-друге, вибудовують відповідну процесуалізацію такої повсякденності, що може бути відображеним у відповідному

процесуальному ланцюжку: «людина» – «повсякденність» – «інтереси» – «громада» – «місцеве самоврядування» – «реалізація інтересів»;

– досліджуючи більш глибокі мотивації людини в повсякденному житті в умовах повсякденності, які виникають в просторі місцевого самоврядування, слід акцентувати увагу на тому, що саме в цьому просторі виникає «кристалізація» таких її мотивацій: а) потреби, б) інтереси, в) мотиви, г) цілі, д) засоби, д) процес діяльності, е) її результат;

– в межах місцевого самоврядування, що є природним простором для організації і реалізації людської діяльності, людина в умовах своєї повсякденної діяльності створює систему інтересів, реалізація яких впливає на формування її життєвих устремлінь через потреби, систему цілей і форм діяльності, а також на місцеве самоврядування у вигляді його об'єктного складу – що знаходить свій прояв у формуванні відповідного переліку питань місцевого значення; – можна констатувати, що: а) в системно-цільовому розумінні, баченні та сприйнятті оточуючого соціального середовища (телеологічна настанова), б) в якому існує людина, проявляється її сутність, реалізується її соціальний потенціал (суб'єктно-характерологічні настанови), в) і стиль життя, здоров'я і соціальне благополуччя (об'єктно-предметні характерологічні настанови), г) що безпосередньо і напряду залежать від неї і в той же час нею зумовлені (екзистенційно-технологічні настанови), г') були, є і будуть самим ціннісним орієнтиром у напрямках різних досліджень (аксіологічні настанови), д) в тому числі і правових, що досліджують соціальні нормативи, які за допомогою нормування, нормопроектної та нормотворчої діяльності /від «м'якого права до «твердого» (позитивного, писаного) права/ (спеціально-правові технологічні настанови), е) трансформуються, враховуючи на їх соціально важливий типізований та стереотипний характер (онтологічні настанови), є) у норми права, що регламентують та врегульовують відповідні соціальні правила поведінки (поведінково-діяльнісні настанови), ж) що мають важливе для соціуму значення, бо оптимально вирішують відповідні екзистенційні проблеми, з

якими стикається людина в процесі реалізації свого життєвого циклу (гносеологічні настанови), з) в межах територіальної людської спільноти – територіальної громади (комунікативні настанови), и) в умовах місцевого самоврядування, де головними процесами виступають самоорганізація, самопрояв, самодіяльність, саморозвиток, самоідентифікація, самоконституювання тощо (статусні настанови), і) у філософсько-життєвому стані повсякденності (темпорально-континуумні настанови);

– характерологічні ознаки людини як біосоціальної істоти, що, по-перше, є соціально значущі; по-друге, екзистенційно значущі; по-третє, володіють соціально категоріальною характеристикою; по-четверте, напряду пов'язані з життєвим циклом людини; по-п'яте, їх формування відбувається на протязі всього зазначеного циклу; по-шосте, воно відбувається в результаті комунікативної взаємодії з іншими членами локального соціуму – членами територіальної громади; по-сьоме, воно відбувається в процесі соціалізації людини, що має чіткі телеологічні домінанти та визначені соціально-ознайомчу, соціально-застосовну, соціально-присосовну, соціально-статусну, соціально-реалізаційну, соціально-стабілізаційну властивості; по-восьме, результатом такої комунікативної взаємодії виступає формування типізованих форм життєдіяльності людини, що набувають характеру соціальних практик і дозволяють реалізувати її життєво важливі настанови; по-дев'яте, зазначені процеси відбуваються в технологічному розумінні через використання соціальних практик щодо реалізації екзистенційних настанов людини (інтенцій, потреб, устремлінь, інтересів, атитюдів) у вигляді відповідних типізованих та стереотипних форм життєдіяльності, що створюють соціальні патерни та ведуть, своєю чергою, до виникнення відповідних структур соціально-праксеологічної властивості і до формування індивідуального, групового і колективного габітусу людини; по-десяте, наведені процеси супроводжуються могутніми тенденціями формування та впливу на них великої кількості інституційних структур громадянського суспільства (сім'ї, церкви, трудових колективів, громадських

організацій, муніципальних та підприємницьких структур, установ освіти та виховання, науки, засобів масової інформації, держави, політичних партій та ін.); по-одинадцяте, результатом таких стійких та сталих темпорально-конотаційних процесів виступає формування локально-муніципальної правосвідомості у людини та всього локального соціуму, а також поява на основі цього у вказаних суб'єктів муніципальної психології; по-дванадцяте, всі наведені ознаки виникають, формуються, проявляються, реалізуються в умовах самоорганізації людини, її груп і асоціацій, – як генеральної тенденції локальної демократії;

– не дивлячись на своє соціальне життя, наявність різнопланових в багатоаспектних форм життєдіяльності, що формують відповідний соціальний статус людини, вона все ж залишається біологічною істотою зі всіма характерними для біологічного виду характеристиками – отже, проблема гармонічного та оптимального поєднання біологічних і соціальних характеристик людини та прояв її у вигляді дихотомії, – як біосоціальної чи соціобіологічної (в залежності від пріоритетів розвитку і життєдіяльності. – авт.) істоти, що виступає однією з найскладніших проблем сучасних філософії, соціології, психології, генетики та права – проявляється та вирішується саме на локальному рівні соціуму в умовах місцевого самоврядування та в межах територіальної локальної спільноти – територіальної громади, що існує та функціонує у ординарних умовах стану повсякденності. Отже, саме локальна спільнота як осередок соціуму сприяє соціалізації людини, трансформуючи її внутрішній світ, її габітус, її соціальні поведінкові настанови (атитюди), що спираються на такий індивідуальний, груповий, колективний габітуси, насамкінець, її правовий статус в бік від біологічних інстинктів *Homo sapiens* до цивілізаційних соціальних відносин та формування соціалізованої людини (особистості, громадянина);

– в залежності від пріоритету соціальних навичок або біологічних інстинктів людина формує та проявляє себе в межах територіальної громади або як соціобіологічна істота (особистість з позитивними поведінковими

настановами, наявністю правової культури, внутрішньою мотивацією до соціально значимих дій, громадянин держави), або як біосоціальна істота (особистість з негативним відношенням до соціальних настанов, негативними показниками правової культури, асоціальна або мінімально соціальна особистість, що володіє нігілістичним відношенням до права та настанов держави тощо). Отже, основоположну роль у процесах такого формування і прояву людини відіграє локальний соціум та його інституційна структура в рамках якого усвідомлюються та сприймаються відповідні морально-етичні та соціонормативні настанови поведінки, що детермінують відповідні дії людини з реалізації своїх прав і свобод, виконання своїх обов'язків;

– стан повсякденності – це просторово-хронологічний (територіально-темпоральний) континуум, що відіграє найважливішу інституціональну, онтологічну, гносеологічну, аксіологічну, праксеологічну роль в супроводженні і забезпеченні існування людини в локальному соціуму, в процесі здійснення нею свого життєвого циклу, який реалізується в межах територіальної громади та в умовах місцевого самоврядування;

– стан повсякденності в якому фактично існує, функціонує, розвивається і вдосконалюється місцеве самоврядування як соціально-правовий інститут може розглядатися на доктринальному рівні у застосуванні до наведеного інституту у декількох визначеннях і розуміннях: як соціальний феномен; як сукупність соціальних практик; як система комунікативної взаємодії в просторі інтерсуб'єктивності;

– знаходячись постійно в стані повсякденності, людина в процесі своєї життєдіяльності, – для реалізації своїх екзистенційних інтенцій, устремлінь, потреб, інтересів і атитюдів в умовах МСВ здійснює низку типізованих, стереотипних, сталих форм життя через індивідуальну, групову, колективну нераціональну поведінку, автоматично, бездумно, посилаючись лише на ретроспективний досвід свій та інших членів ТГ, а також досвід минулих

поколінь членів ТГ, визнаючи апріорі їх здатність і можливість для реалізації її наведених вище настанов;

– людина, знаходячись постійно в стані повсякденності, і виступаючи на рівні локального соціуму в межах територіальної спільноти – ТГ її членом, в умовах місцевого самоврядування здійснює раціональні поведінково-діяльнісні настанови через виконання відповідних рольових позицій, – результатом чого є виникнення, формування, розвиток і вдосконалення системи комунікативної взаємодії в локальному соціумі;

– в основі проблематики існування і функціонування людини в умовах МСВ в межах ТГ, що завжди представляла собою вельми складний та суперечливий фактор соціального буття людини лежать відповідні екзистенційні настанови її індивідуального існування в локальній територіальній спільноті, що пов'язані з тим, що: а) саме в рамках ТГ людина здійснює свій життєвий цикл, починаючи його від свого народження, і закінчуючи її смертю (екзистенційно-темпоральна настанова. – авт.); б) такий життєвий цикл переважно здійснюється в умовах повсякденності – філософського стану коли людина формує і використовує типізовані форми життєдіяльності – недарма повсякденність розуміли як сферу рутинних, звичних, одноманітно повторюваних з дня у день малих дій і вчинків, зрозумілих і доступних, виконуваних майже автоматично, без спеціального напруження свідомості і рефлексії (повсякденно-ординарна настанова. – авт.); в) в ТГ людина продукує свої екзистенційні інтенції, устремління, потреби, інтереси, атитюди, які потім реалізуються в її межах (мотиваційно-стимулююча ознака. – авт.); г) всі наведені екзистенційні настанови реалізуються людиною через систему комунікативної взаємодії з іншими членами ТГ у вигляді відповідних прав і свобод (комунікативна настанова. – авт.); г') в умовах МСВ в межах ТГ людина індивідуально, або в складі групи, або колективно потребує суспільні блага різної властивості (матеріальні, економічні, політичні, духовні тощо) та користується відповідними послугами, що їй надає ТГ через відповідну діяльність ОМСВ,

які створюють відповідну структуру місцевого господарства (локально-цивілізаційна настанова. – авт.);

– для більш глибокого дослідження проблематики існування і функціонування людини в умовах МСВ в межах ТГ вважаємо за потрібне побудувати відповідну систему координат «людина – МСВ», що базується на основоположних, індикативних ознаках, які в своєму розвитку демонструють параметральні межі профільної системи, а саме дають можливість визначити та виокремити наступні позиції: а) людина як індивідуум в рамках локальної спільноти та в умовах самоорганізації (в межах МСВ); б) людина як центральна фігура-суб'єкт МСВ (людиноцентризм в МСВ); в) людина в МСВ як в сфері реалізації свого життєвого циклу; г) людина в сфері прояву своїх потреб і інтересів; г') людина в сфері соціалізації, в тому числі і правової соціалізації; д) людина в сфері прояву своїх прав, свобод і виконання обов'язків; е) людина в сфері прояву публічної влади на локальному рівні соціуму;

– наведені вище позиції (ознаки) знаходяться одна з одною у системно-комплексному логічному екзистенційно-діяльнісному взаємному зв'язку, так як є пов'язаними через просторові (соціальний простір) та міжособистісні (комунікативна взаємодія) зв'язки, засади, концепти та соціально-індивідуальні, соціально-групові і соціально-колективні настанови, телеологічні домінанти та практичні результати функціонування людини в МСВ;

– системний аналіз наведених вище позицій (ознак) переконливо доказує переваги колективного існування людини в межах ТГ з метою раціональної організації реалізації свого життєвого циклу та своїх екзистенційних потреб і інтересів;

– індивідуальна соціалізація і індивідуальна правова соціалізація відіграють основоположну роль в становленні і розвитку індивідуального габітусу людини в умовах місцевого самоврядування – тобто, на локальному рівні соціуму (просторовий критерій. – авт.) в територіальній локальній

спільноті (територіальній громаді) (суб'єктний критерій. – авт.) в умовах повсякденності (становий критерій. – авт.) де фактично реалізується життєвий цикл людини (екзистенційний критерій. – авт.);

– в основі індивідуальної соціалізації та індивідуальної правової соціалізації, що ведуть до виникнення габітусу людини, лежать процеси набуття людиною в умовах повсякденного життя в рамках територіальної громади в режимі місцевого самоврядування соціальних практик щодо вирішення конкретних життєвих ситуацій, що носять стереотипний характер; – доведено, що в процесі індивідуальної, а загалом і колективної соціалізації проявляються їх важливі параметральні ознаки, що торкаються: а) соціального простору, де вони відбуваються; б) місця де вони відбуваються; в) організаційних та організаційно-правових умов за яких вони відбуваються; г) стан в якому відбуваються процеси соціалізації; г') функціоналу за якого відбуваються наведені процеси соціалізації; д) засадничих основ за яких відбуваються наведені процеси соціалізації; е) меж системи влади, де відбуваються наведені процеси соціалізації; є) кола іманентних партнерів публічної влади в наведених процесах соціалізації; ж) підсумкового результату наведених процесів соціалізації; – розгляд феноменологій загальної соціалізації та правової соціалізації у різних якісно визначальних станах та у контекстуалізації формування габітусу людини дає змогу стверджувати про наявність між ними стійкого логічного послідовно-системного зв'язку;

– системний аналіз феноменологій загальної соціалізації та правової соціалізації у контекстуалізації і формуванні габітусу людини дає змогу побудувати процесуальний ланцюжок, який наглядно відображає зв'язок наведених феноменологій з умовами їх формування та реалізації, – отже, на нашу думку, він може бути відображений так: «людина» – «територіальна громада» – «місьцеве самоврядування» – «стан повсякденності» – «загальна індивідуальна (групова, колективна) соціалізація» – «правова соціалізація» – «габітус людини»;

– процеси децентралізації детермінуються та активізуються реформуванням системи державної влади і державного управління та муніципальною реформою в Україні, що насамперед має на увазі децентралізацію (передачу повноважень державної публічної влади на більш нижчий рівень управління) та деконцентрацію (передачу повноважень органу виконавчої влади в самоврядні повноваження ОМСВ) повноважень державної публічної влади;

– результатом таких процесів повинні стати не тільки набуття ТГ реальної правосуб'єктності, суттєве розширення компетенції ОМСВ в різних сферах соціального життя в контексті поліпшення насамперед економічного і фінансового стану існування і функціонування ТГ, формування їх сталого правового статусу, а також значна модифікація правового статусу жителя-члена ТГ, – особливо через зростання його мотивації та формування стійкого атитюду на участь в МСВ, починаючи з самого раннього етапу соціалізації особистості, формування реальних можливостей його участі в МСВ та реального впливу на діяльність органів, що сформовані самою громадою, тобто формування «муніципальної людини»;

– в цьому процесі формування «муніципальної людини» необхідно особливу увагу звернути на його нормативно-проектний аспект, що виступає відповідною нормативною технологією і базується на необхідності побудови відповідних моделей муніципально-правових відносин, що яскраво демонструють результативність впливу муніципального права на конкретну людину, відповідність такого впливу заявленим муніципально-правовим принципам і цінностям, вказують на те, які аспекти людського життя в рамках ТГ і в межах МСВ треба норматизувати або вдосконалити тощо;

– треба підтримати і доповнити доктринальну позицію В. О. Деміденка, який вказуючи, що саме емпіричний аспект дослідження муніципально-правових відносин може дати відповіді щодо правильності, або, навпаки, помилковості під час профільного нормопроекткування, одночасно й вказує на напрями такого моделювання (нормативізації) соціальних відносин, а саме: а)

формулювання норм муніципального права, зокрема, з погляду логіки, юридичної техніки (якісний вимір нормопроектування. – авт.), відповідності іншим нормам права; б) визначення кола сторін муніципально-правових відносин, закріплення їх муніципально-правової суб'єктності (правоздатності, дієздатності та деліктоздатності); в) установлення низки юридичних фактів (точності їх моделювання), з якими норма пов'язує виникнення, зміну чи припинення муніципально-правових відносин тощо. На наш погляд, цей перелік, особливо у застосуванні до предмету дослідження, можна доповнити й іншими, – більш функціонально глибокими та технологічно-перспективними завданнями: г) встановлення переліку прав людини, які вона може здійснювати на рівні МСВ в межах ТГ, як член територіальної спільноти та житель відповідної території в умовах децентралізації повноважень публічної влади; г') розробка моделі оптимальної правової суб'єктності ТГ в умовах децентралізації повноважень публічної влади на засадах досвіду європейського муніципалізму; д) нормативне моделювання системи відносин в умовах децентралізації повноважень публічної влади між: людиною-членом ТГ та самою ТГ; людиною і органом МСВ в формування якого людина-член ТГ приймає участь; людиною (громадянином, іноземним громадянином, апатридом, біженцем тощо), що є членом ТГ і державними органами, – та розробка організаційно-правових логістичних схем такої комунікації; е) визначення меж дискреційних повноважень ОМСВ в рамках реалізації муніципальних прав людини; є) визначення нормативних засад щодо звернення людини-члена ТГ до суду за захистом своїх муніципальних прав, в інтересах захисту прав ТГ, в інтересах захисту прав МСВ тощо;

– феномен «муніципальної людини» можна охарактеризувати не просто як пасивного статиста (спостерігача) локального соціуму, а фізичну особу, що не враховуючи її правовий стан, свідомо та ініціативно здійснює свій життєвий цикл в умовах повсякденності в рамках територіальної спільноти людей, об'єднаних загальними історичними і сучасними

екзистенційними інтересами, цінностями і потребами, що можуть бути реалізованими тільки в умовах МСВ, завдяки спільній синергетичній діяльності людини, ТГ, ОМСВ та інших суб'єктів та органів МСВ, які входять до його системи, що здійснюється на принципах самоорганізації, самодіяльності, самокерованості та самоврядування, з метою створення належних умов для супроводження і забезпечення існування та функціонування людського осередку, що має телеологічну домінанту щодо продовження існування та подальшого розвитку людської цивілізації;

– вважаємо, що децентралізація, що дає нові можливості для розвитку людини та її асоціацій в умовах МСВ, фактично виступає двигуном якісних трансформаційних змін як локального соціуму в особі ТГ, так й їх членів – жителів, що існують та функціонують в умовах МСВ.

РОЗДІЛ 2

РОЛЬ І ЗНАЧЕННЯ КОЛЕКТИВНОГО ГАБІТУСУ ЛЮДИНИ В ПРОЦЕСІ СТАНОВЛЕННЯ І РОЗВИТКУ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

2.1. Людинорозмірність місцевого самоврядування: до питання визначення критеріальних ознак

Вивчення процесів становлення, функціонування і розвитку людських поселень, інституціоналізації їх управлінського потенціалу в історичній ретроспективі, – демонструє та свідчить, що МСВ стає природним інститутом, що виникає в об'єктивних умовах існування людської цивілізації, її протистояння складним умовам навколишнього природного середовища, природним та техногенним катастрофам, набуваючи характеру екзистенційності та універсальності, причому, як з точки зору можливості збереження людей та їх спільнот, так й з позицій подальшого розвитку досліджуваних суб'єктів. Звідси виникає висновок про те, що МСВ є людинорозмірним феноменом, в рамках якого людина може не тільки існувати, діяти та розвиватися, а й співвідноситися з соціумом та державою.

Дослідженню людського виміру МСВ, правового статусу людини-жителя-члена ТГ в контекстуалізації його участі в МСВ і становленні муніципалізму, присвячені праці багатьох українських та іноземних учених, а саме: М. О. Баймуратова, О. В. Батанова, В. І. Васильєва, А. В. Левенець, М. П. Орзіх, С. А. Панасюка, В. Ф. Погорілка, О. Ф. Фрицького, М. Ф. Малікова, А. І. Черкасова, Є. І. Колюшина та ін. Однак дослідженню питань визначення системи координат «децентралізація – людина» в умовах демократичної правової державності, що відповідають сучасним тенденціям розвитку муніципального права, увага практично не приділялась.

Виникнення висновку щодо людинорозмірності феноменології і самого феномену МСВ підкріплюється та посилюється не тільки історичним дискурсом, а й низкою критеріальних ознак, що мають системний,

онтологічний, гносеологічний, аксіологічний та праксеологічний потенціали та є такими, що виявляються в процесі існування та функціонування різних форм людських спільнот. Зробимо спробу їх визначити та розкрити. Наприклад, етнографи і історики вивчають первісну общину, родову громаду, сусідську громаду, сільську громаду, явище середньовічного комуналізму (Магдебурзьке право) тощо, але не тільки з точки зору ідеально-типового методу, а й з позицій того, що всі наведені вище форми є лише різними формами однієї і тієї ж системи прямих особистих комунікацій між окремими індивідами [97]. Отже, з позицій онтології колективної людської свідомості, параметри цієї системи визначаються можливостями органів почуттів і мозку людини по сприйняттю, розпізнаванню, переробці, зберіганню і передачі інформації, тобто, вони задані генетично і тому стабільні по всій людській популяції [98, с. 8].

Звідси, особиста комунікаційна система кожної людини формувалась в рамках людської спільноти, завдяки її комунікації з іншими членами такої спільноти та у спосіб, що є в такій спільноті переважним (зазвичай, пряма комунікація з метою вирішення екзистенційних проблем життєдіяльності, що виникають в процесі життєвого циклу людини (народження, дитинство, дорослішання, набуття професійних навичок, професійна діяльність, старість, смерть) та супроводжуються вирішенням спірного питання, конфліктом, його вирішенням, набуттям короткострокового або довгострокового досвіду [258, с. 179].

Разом з тим, слід враховувати, що розміри кола прямих комунікацій (далі – КПК) зрілого індивіда, його «дерево контактів» в локальному соціумі становлять приблизно 100 чоловік і не залежать від конкретних форм людської життєдіяльності. Тому КПК необхідно розглядати як універсальний ідеально-типовий осередок просторової організації людських суспільств самого різного масштабу, що діють в умовах самоорганізації, самодіяльності і самодостатності [99, с. 36] – а це риси є основоположними характеристиками МСВ.

Одночасно, необхідно наголосити на тому, що дослідження особливостей державного управління в зарубіжних країнах акцентують увагу на відображенні діалогових форм взаємодії на всіх рівнях управління, включаючи й рівень локального управління де проходять процеси виникнення, формування, нормативної інституціоналізації, функціонально-діяльній легалізації та розвитку ТГ. Причому, представники доктрини державного управління (К. Худ, Д. Озборн, Т. Гелбер), відхиляючись від політичного наповнення управлінського процесу і керуючись лише управлінськими телеологічними домінантами – налагодженням зворотного зв'язку у взаємодії влади та громадськості, переданням контрольних функцій громаді, децентралізацією влади, зупиняються як на суто зовнішній раціональній стороні діалогової взаємодії (як інституціональної взаємодії), так й розглядають внутрішні форми діалогової взаємодії (мікрорівень як міжособистісне спілкування), яка за суттю та формою є подібною до зовнішньої форми взаємодії (макрорівень) [98; 99].

Враховуючи системний підхід до розуміння такої діалогової взаємодії та виникнення її форм, вчені акцентують увагу на тому, що така діалогова взаємодія є складним системним і комплексним явищем, яке об'єднує в собі як зовнішню, так і внутрішню форму, а також, і це є найважливішим, має під собою відповідну особистісну основу [100], тобто в центрі діалогових форм такої взаємодії стоїть особистість з її внутрішніми настановами щодо формування систем її екзистенційних індивідуальних устремлінь, потреб, інтересів.

Разом з тим, наведена індивідуальність особистості саме завдяки діалоговим формам взаємодії набуває характер соціального міжсуб'єктного партнерства, що засновано не тільки на інтеграції жителів-членів ТГ, а й їх системно-комплексної колаборації, виходячи переважно з колективних задач спільного існування локального соціуму. Однак, необхідно враховувати, що влада соціального локального партнерства заснована не на наказі чи розпорядженні та їх безумовному виконанні. Вона реалізується через пошук

взаємних інтересів, під кутом зору об'єктивної необхідності вирішення екзистенційних питань виживання особистості в оточуючому соціальному середовищі та досягнення згоди, що виникає і досягається через баланс (рівновагу) сил агентів-учасників, та довіру між агентами партнерської акції (це ще одна особливість партнерства).

Отже, соціальне локальне партнерство зводить загрозу з боку контрагентів акції практично до нуля. Велику і фактично основоположну роль у нівелюванні можливого антагонізму в межах людської локальної спільноти відіграє саме МСВ, що виступає природною сферою примирення протилежних інтересів, нівелювання міжсуб'єктних антагонізмів та виникнення загального інтересу та усвідомлення колективних задач взаємного існування та колаборації.

На думку представників управлінської науки модель діалогової взаємодії має багаторівневу структуру, а саме п'ять рівнів: 1) мотиваційний; 2) емоційний; 3) раціональний; 4) рефлексивний; 5) творчий [100]. Наведений підхід реально відображає наведений вище процес виникнення соціального локального міжсуб'єктного партнерства, причому, необхідно зазначити, що МСВ, у своєму онтологічному та гносеологічному розумінні, виникає лише на п'ятому – творчому рівні, хоча всі попередні рівні виникають і реалізуються також всередині ТГ, що існує в умовах локальної демократії, однак спочатку на індивідуальному особистісному рівні, а потім на рівні колективної свідомості. Аксіологічним набуттям соціального локального партнерства є те, що саме у відносинах партнерства люди, залишаючись приватними особами чи представниками якихось формальних управлінських структур у повсякденному житті, виступають як особистості, громадяни відкритого суспільства і в той же час як жителі-члени ТГ, що поєднані однаковими екзистенційними проблемами – життєвими, родинними, територіальними, географічними, соціальними тощо, – тобто, саме тут вибудовується генетичний зв'язок людей-членів територіально-локальної спільноти у їх соціальних і правових статусах.

Отже, саме на цій основі, по-перше, можливі і реально виникають довіра та досягнення згоди щодо дійсної участі в реалізації суспільно значущих завдань локального соціально-економічного розвитку. По-друге, виходячи з того, що в системі традиційних владних відносин особистість не може повністю розкритися й себе реалізувати, – саме умовою її самореалізації може бути лише статус рівності з іншими особистостями, що досягається в рамках ТГ в умовах МСВ. Тому, по-третє, у контекстуалізації наведеного вище, рівність не виступає як влада, це не влада – стан соціального спокою, консенсус, довіра між суб'єктами, що мешкають поруч, тому і відносини з іншими особистостями не можуть бути нічим іншим, ніж відносинами партнерства [101].

Разом з тим, необхідно враховувати, що потенціал локального партнерства є більш глибоким, ніж видається на перший погляд. Так, якщо людина діє як особистість, громадянин відкритого суспільства, житель-член ТГ, то її індивідуальний та груповий інтерес відходять, так би мовити, на другий план; вони підпорядковуються загальним суспільним (колективним) інтересам, причому, свої індивідуальні та групові інтереси вони не нав'язують локальному суспільству як першочергові, а вирішують їх в контекстуалізації реалізації колективних інтересів, підлаштовуючись під об'єктивні потреби локального соціуму.

Одночасно, тут треба мати на увазі, що у формуванні загального суспільного (колективного) інтересу відіграє важливу роль індивідуальний та груповий інтерес особистості. По-перше, саме вони – індивідуальний та груповий інтерес особистості, у концентрованому та узагальненому вигляді лежать в основі колективного інтересу. По-друге, інтереси особистості відображають, перш за все, морально-культурні засади суспільства, яким протистоять егоїзм чи індивідуалізм, а тому впливають на формування колективізму. По-третє, моральність та інтерес, моральна всеосяжність і раціональний егоїстичний інтерес не є взаємо перетворюваними, а тому не можуть суперечити екзистенційним інтересам людського колективу. По-

четверте, моральність не можна підмінити, як це робить утилітаризм, раціональною дозою корисності, – тому екзистенційний колективний інтерес не може бути протиставлений моральності, бо він вже є по своїй природі заснований на моральних цінностях, що виникли як результат багатовікового існування локальної людської спільноти. Характеризуючи соціальне локальне партнерство як довго-, так і короткотривалі акції, що відбуваються в середині ТГ в межах МСВ, слід наголосити, що вони здійснюються рівноправними суб'єктами за добровільною згодою на принципах довіри з метою розв'язання актуальних і екзистенційних проблем локального соціально-економічного розвитку. При цьому, соціальне партнерство:

- по-перше, є реальною альтернативою командно-адміністративним методам управління, що дезавуювали себе в суспільстві та в суспільній свідомості, бо були побудовані в площині «панування-підкорення»;

- по-друге, воно побудоване за принципом рівноправності особистостей, реальні дії яких засновані на моральності й соціальній відповідальності та зводяться до самореалізації в рамках локальної спільноти та в якості жителя-члена ТГ;

- по-третє, слід відмітити, що соціальне партнерство виступає фактично модерновим, новим інститут для транзитивного суспільства, тобто для суспільства державний, правовий і загалом суспільний устрій якого переходить з одного якісного стану в інший [101], – який є одним із реальних механізмів створення і функціонування відкритого, громадянського суспільства. Саме в рамках такого суспільства, де не наказ, а служіння – а саме, управління в межах установлених суспільством правил, – є основним трансцендентальним засобом розвитку і збагачення різноманітних та самоцінних форм і елементів, через що саме і досягається прогрес людської цивілізації на рівні МСВ як єдиної природної форми її повсякденного існування.

Отже, МСВ це колективний феномен, що формується історично та в своїй основі має комунікаційну взаємодію суб'єктів, що є членами

відповідної людської спільноти (ТГ), що функціонує на відповідній території держави. Якісною характеристикою МСВ як людинорозмірного феномену виступає сфера повсякденності в якій існує та функціонує людська особистість. Звідси застосування термінів «повсякденність, буденність – побут, побутове життя», що є не тільки синонімами, а й демонструють фактично всю суть людського життя [80], можуть бути з необхідністю та з логічною обґрунтованістю застосованими до МСВ, бо саме в межах ТГ й відбувається така повсякденність – здійснюваний день у день, завжди постійний, безперервний процес буття, життєдіяльності людини.

Треба наголосити на тому, що світ повсякденності – світ, де щодня і щогодини живе і діє, творить людина. В повсякденному світі народжуються люди, і в світі повсякденності, в побуті люди помирають. Тут же, в повсякденному світі, кожна людина «радується, а буває і плаче, тужить і сумує, журиться, переживає. Тут же, в повсякденному світі, люди конфліктують один з одним, сваряться і вирішують конфлікти, суперечки, миряться, творять та ін. Тут же, в повсякденності, кожний любить іншого і кожний іноді ненавидить іншого. І в плині подій і явищ: політичних, соціальних, духовних, люди і не помічають повсякденності» [102].

Разом з тим, не дивлячись на дуже складний сенсуальний та конфліктогенний потенціал повсякденності, саме вона надає МСВ зміст та стабільність, передбачуваність та перспективу. Тобто, людина в умовах повсякденності в рамках МСВ і як житель-член ТГ знаходить зміст свого існування та отримує можливість планувати свою життєдіяльність у відповідності до своїх інтересів та виходячи з рівня розвитку локального соціуму і держави.

Важливо місце в визначенні людинорозмірності МСВ займає т. зв. локальний інтерес, що продукується людиною-членом ТГ. Інтерес, цікавість – це емоційний вияв пізнавальних потреб людини, що є дуже важливим для формування різноманітних навичок людини та її інтелекту [103]. Більш того, інтерес є єдиною мотивацією, що здатна спонукати людину до нових дій, а

також здатна зробити відповідну роботу приємним заняттям, бо людина таким чином досягає відповідної мети (телеологічної домінанти). Цікавість як процес є необхідним елементом для розвитку творчості [104].

Отже, можна зазначити, що, по-перше, інтерес є могутнім стимулом для активізації діяльності людини; по-друге, він дає можливість людині будувати систему відповідних діяльнісно-функціональних телеологічних домінант, спочатку у вигляді зацікавленості, потім у вигляді сформованої мети, а потім досягати такі домінанти, реалізуючи їх в процесі життєдіяльності, з метою досягнення своїх потреб. Враховуючи, що в процесі таких дій людина сама залишається членом ТГ і залучає її членів та її ресурси для реалізації своїх інтересів, МСВ виступає органічною сферою продукування, оформлення та реалізації таких локальних інтересів.

Особливого значення набуває інтерес у праві – як прагнення особи повніше задовольняти свої потреби і бажання, що прямо не формалізовано в конкретному суб'єктивному праві, проте не суперечить праву як такому . Людина, знаходячись в сфері МСВ не тільки проявляє мотивацію до активної участі в локальній демократії, а й продукує систему інтересів, що безпосередньо торкаються її екзистенційних настанов – звідси, вона здійснює їх градацію, будує пріоритетність у порядку їх реалізації, вибудовує зв'язки між інтересами та шляхами їх досягнення, а також формує на основі цього нові інтереси, – тобто можна зазначити, що в рамках правового інтересу в МСВ має місце активний процес побудови нових інтересів, що виникають на основі вже апробованих, типізованих та алгоритмічних інтересів в людському бутті. Саме визначаючи їх, Конституційний Суд України у своєму рішенні по справі за конституційним поданням 50 народних депутатів України щодо офіційного тлумачення окремих положень частини першої статті 4 Цивільного процесуального кодексу України (справа про охоронюваний законом інтерес). від 1 грудня 2004 року дав розуміння поняттю «охоронюваний законом інтерес» [105]: це – прагнення до користування конкретним матеріальним та/або нематеріальним благом, як

зумовлений загальним змістом об'єктивного права і прямо не опосередкований у суб'єктивному праві простий легітимний дозвіл, що є самостійним об'єктом судового захисту та інших засобів правової охорони з метою задоволення індивідуальних і колективних потреб, які не суперечать Конституції і законам України, суспільним інтересам, справедливості, добросовісності, розумності та іншим загальноправовим засадам. Причому, у структурі законного інтересу виділяють два елемента: 1) прагнення суб'єкта користуватися конкретним соціальним благом; 2) звернення в деяких випадках за захистом до компетентних органів [106, с. 182].

Вважаємо, що наведені нормативні та теоретичні аргументи не тільки посилюють роль МСВ в продукуванні та рефлексії охоронюваного законом інтересу, а й роблять його природною інтелектуально-свідомою і діяльнісно-функціональною сферою прояву таких інтересів. Людинорозмірність МСВ детермінована й тим, що саме воно виступає реальною сферою прояву і реалізації прав людини в їх загальному, конституційно-правовому та муніципально-правовому розумінні та значенні [107, с. 54]. Саме в умовах локальної демократії людина здатна проявити інтерес до захисту своїх передбачених законом можливостей щодо реалізації екзистенційних настанов.

Звідси, й виникають муніципальні права людини, що в умовах демократичної правової державності не тільки легалізуються, а й легітимуються і трансформуються з конституційних прав і свобод людини і громадянина, а також доповнюються за рахунок специфічних прав, що є характерними тільки для МСВ (наприклад, участь у формах локальної демократії та реалізації форм демократичної участі в справах місцевого самоврядування). Завдяки цьому розширюється та вдосконалюється відповідний перелік прав людини, в тому числі й нових прав, що знаходять відповідну апробацію на локальному рівні публічної влади, та мають в перспективі можливість потрапити до кола конституційних прав і свобод, а,

отже, ще більш «технологізувати» в контексті гуманізації та гуманітаризації МСВ як дійсний людинорозмірний простір.

Резюмуючи, можна дійти наступних висновків:

– в основі людинорозмірності МСВ як критеріальна ознака лежить соціальне локальне партнерство як довго-, так і короткотривалі акції, що відбуваються в середині ТГ в межах МСВ, завдяки колективній взаємодії людей-членів ТГ – такі комунікації здійснюються рівноправними суб'єктами за добровільною згодою на принципах довіри з метою розв'язання актуальних і екзистенційних проблем локального соціально-економічного розвитку;

– важливим фактором, що детермінує людинорозмірність МСВ виступає феномен повсякденності, не дивлячись на його дуже складний сенсуальний та конфліктогенний потенціал, – бо саме повсякденність надає МСВ зміст та стабільність, передбачуваність та перспективу, саме в неї людина в рамках МСВ і як житель-член ТГ знаходить зміст свого існування та отримує можливість планувати свою життєдіяльність у відповідності до своїх інтересів, та виходячи з рівня розвитку локального соціуму і держави;

– людинорозмірність МСВ детермінована й тим, що саме воно виступає реальною сферою прояву і реалізації прав людини в їх загальному, конституційно-правовому та муніципально-правовому розумінні та значенні; – наведені критеріальні ознаки людинорозмірності МСВ не є вичерпними – вони можуть бути доповнені суттєвими рисами прав людини в МСВ в їх статусних, модусних, видових, ординарних і екстраординарних, а також інших характеристиках, що мають не тільки національні, а й міжнародні ознаки, володіють не тільки локальним, а й регіональним, загальнодержавним і глобальним потенціалами. Тому зазначена проблематика, на наш погляд, є вельми перспективною як в доктринальному, так й в праксеологічному аспектах і потребує свого подальшого дослідження.

2.2. Роль феноменології інтересу в становленні колективного габітусу людини в місцевому самоврядуванні

Становлення і розвиток демократичної правової державності є неможливим без вирішення стратегічного завдання щодо формування і запуску функціонування в державі інституту місцевого самоврядування (далі – МСВ), заснованого на самоорганізації населення з метою вирішення питань місцевого значення в межах Конституції і законів України (див. ст. 140 Конституції України [1]).

Особливу статусну роль і функціонально-аксіологічну значимість, особливо в контекстуалізації феноменології демократичної правової державності, інститут МСВ набуває завдяки своїй полісемічності, бо він одночасно виступає [262, с. 11-12]:

А) відносно системи інтересів:

– сферою особливого виду інтересів – локального (локальних), що базуються на екзистенційних засадах існування та функціонування людської цивілізації у її повсякденному вимірюванні і оцінюванні – така особливість міститься в тому, що локальний інтерес/ інтереси не співпадають з державним інтересом/інтересами, але і не суперечать ним [62, с. 17–65];

– структурою локального інтересу, яку на продуктивну думку М. О. Баймуратова об'єднують три види інтересів – а) інтереси території на якій існує та функціонує ТГ; б) інтереси самої ТГ; в) інтереси жителя-члена ТГ [62, с. 43];

– основною сферою прояву індивідуального, групового та колективного інтересу людей-членів ТГ;

– основною сферою прояву індивідуального інтересу людини-члена ТГ, в основі якого лежать інтенції, устремління, життєві потреби, екзистенційні інтереси, атитюди, поведінкові настанови, адекватні екзистенційним мотивам дії [272];

Б) відносно публічно-владних інститутів:

– відносно самостійним рівнем публічної влади – публічної самоврядної (муніципальної) влади (див. ст. 5 Конституції України);

– одним з найважливіших конституційно-правових інститутів (див. ст. 7, розд. XI Конституції України);

В) відносно розвитку локального соціуму:

– соціальною сферою, в якій здійснюється життєвий цикл людини;

– сферою де проходить процес соціалізації людини, заснований на її екзистенційних інтересах до оточуючого природного середовища та членів локального соціуму [274];

– соціально-нормативною сферою в якій функціонують локальні соціуми у вигляді територіальних людських спільнот – ТГ;

Г) відносно нормативно-правового розвитку соціуму і людини:

– сферою правової соціалізації людини;

– нормативною сферою в межах якої реалізується конституційно-правовий статус людини і громадянина (див. Розд. II Конституції України);

– соціально-темпоральною сферою де існує та протікає філософський стан повсякденності, що в ординарному порядку вимірює людське буття та соціальне і нормативне існування людської цивілізації;

– сферою існування та функціонування системи суб'єктів МСВ та ОМСВ, що формуються безпосередньо населенням шляхом демократичних виборів (представницькі ОМСВ) або демократичних призначень (виконавчі ОМСВ);

– сферою формування та дії інституційної бази громадянського суспільства;

Д) відносно розвитку інтеграційного потенціалу ТГ:

– сферою, де формується, проявляється, функціонує та вдосконалюється принцип інтерсуб'єктивності, що скерований на осмислення та усвідомлення людиною: а) своєї особливої спільності в межах ТГ з іншими її членами-жителями; б) ТГ як певної сукупності людей, що володіють спільністю установок і поглядів, принаймні, на екзистенційні

питання існування та функціонування на локальному рівні соціуму в межах територіальної спільноти; в) виникнення узагальненого досвіду щодо уявлення предметів оточуючого світу;

– сферою, де формується, розвивається і вдосконалюється система комунікаційної взаємодії членів локального соціуму, що лежить в основі їх соціалізації, включаючи і правову соціалізацію, а також в основі освоєння та застосування форм життєдіяльності стереотипної властивості [273];

– сферою, де виникають синергічні діяльнісно-поведінкові настанови членів локального соціуму з метою вирішення загальних проблемних питань існування та локального розвитку.

Наведений системний комплекс ознак МСВ доповнюється і тим, що в процесі своєї соціалізації людина набуває відповідний життєвий досвід через ознайомлення, вибір та використання в стані повсякденності різних форм життєдіяльності в локальному соціумі (в межах ТГ), що лежать в основі її комунікативної взаємодії з іншими членами такого соціуму та мають типізований характер, набуваючи ознаки стереотипності.

Результатом такої соціалізації, що:

а) знаходить свій вираз у виникненні у конкретної людини сукупності соціальних практик (предметно-об'єктна ознака. – авт.),

б) у вигляді набутих схем сприйняття, думок та дій, які функціонують у якості структуруючих структур, тобто таких, які організують такі практики та їх сприйняття [73] (структурно-визначальна ознака. – авт.), а

в) також проявляються у вигляді адекватних ним поведінково-діяльнісних настанов (зовнішньо-функціональна ознака. – авт.), є

г) виникнення індивідуального габітусу людини (дефінітивна ознака. – авт.).

Отже, фактично, МСВ є сферою завдяки якій детермінується, спонукається і виникає соціальна практика людини, що, по-перше, детермінована відповідним інтересом (індивідуальним, груповим, колективним); по-друге, заснована на стереотипах поведінки та дії; а також,

по-третє, є сферою, що детермінує виникнення у людини – члена територіальної людської спільноти (члена ТГ) відповідного індивідуального габітусу. Але, на наш розсуд, треба розуміти і враховувати, що:

а) такою соціальною практикою у вигляді габітусу володіють практично всі члени ТГ, що пройшли соціалізацію;

б) така практика має загальносоціальний, і в той же час локальний вимір, бо вона, з одного боку, є подібною для всіх членів ТГ у своїх формах, проявах та адекватних поведінкових настановах і зворотних діях, а з іншого, – є загальною праксеологічною характеристикою конкретного локального соціуму, що об'єднує такі соціуми один з одним через гуманістичні характеристики;

в) така практика має суттєвий потенціал для розвитку, бо загальна соціалізацію має своєю іманентною частиною правову соціалізацію, що надає людині додаткових телеологічних горизонтів у її взаємовідносинах з ТГ в межах МСВ і державою – або також в межах МСВ, або напряду (відносини громадянства, власності, військової служби, виборчі права тощо);

г) завдяки своїй подібності у членів ТГ виникає колективний габітус, що заснований на загальних соціальних практиках з вирішення екзистенційних питань свого існування в межах локальної спільноти;

г') але розуміння колективного габітусу неможливо звести лише до наявності загальних соціальних практик з вирішення екзистенційних питань, бо він є більш об'ємним поняттям, тому що в ньому функціонують крім таких елементів як сукупність засвоєних правил та норм, наявність традицій і таке інше, ще й манери поведінки, тілесні диспозиції, вплив матеріально-технологічних структур та багато іншого (Ю. П. Бойко) [73];

д) як принцип породження і організації практик, габітус у контексті архітектоніки об'єднує три аспекти функціонування практик (Ю. П. Бойко): 1) індивідуальну схильність актора діяти адекватно соціальної ситуації, 2) взаємодію акторів в співтоваристві, 3) взаємодію співтовариства і кожного його члена з реальністю [73]. Звідси, можна стверджувати, що колективний

габітус є сукупністю: індивідуальних практик; практик, що базуються на комунікативній взаємодії; а також комплексною сукупністю комунікацій ТГ та кожного з її членів у повсякденному житті. Отже, можна погодитись з твердженням, що у колективному габітусі конденсується досвід сумісного життя співтовариства (ТГ) впродовж його історії [73];

е) такий колективний габітус, безперечно, володіє суттєвим ідеологічно-релятивістським потенціалом щодо формування ідентичності ТГ та її членів, а також виникнення у них загальних ментальних рис (менталітету ТГ);

є) основоположним у виникненні колективного габітусу як сукупності всіх його можливих комбінацій – індивідуального, групового і колективного як такого, – виступає відповідний інтерес, який можна оцінити не тільки в кількісних та якісних показниках, а і в контексті релятивізму та універсалізму;

ж) отже, такий колективний габітус володіє не тільки локальним, регіональним або загальнодержавним інтересом, що формує його відповідний потенціал, – він в умовах глобалізації набуває відповідні риси глобальності в контекстуалізації захисту ТГ від негативного впливу останньої;

з) звідси, колективний габітус територіальної людської спільноти (ТГ) можна охарактеризувати у вигляді спільної соціальної та нормативно-правової (конституційної) цінності, враховуючи на його роль у формуванні і реалізації конституційно-правового статусу людини і громадянина в умовах МСВ;

и) враховуючи на виключне онтологічне і гносеологічне, функціональне і прикладне, технологічне і індивідуально-групове значення колективного габітусу територіальної людської спільноти (ТГ), його можна віднести до іманентних засад національного конституціоналізму і передумов виникнення конституціоналізму глобального.

Звідси, можна стверджувати, про суттєву, аксіологічно і праксеологічно важливу роль феноменології інтересу в становленні та розвитку колективного габітусу людини в місцевому самоврядуванні. Досліджувана проблематика детермінована активними процесами розвитку публічної влади, в тому числі і публічної самоврядної, в умовах становлення демократичної правової державності, що, своєю чергою, проходять в умовах суттєвого впливу факторів глобалізації, причому особливо впливу факторів правової глобалізації, що веде до виникнення загального всесвітнього правового простору з наявністю загальних норм поведінки держав і народів, що об'єктивно передбачає формування і виникнення однакових поведінково-діяльнісних настанов і у фізичних осіб, що знаходяться на території національних держав, – більшість з яких або беруть активну участь у процесах міжнародної міждержавної інтеграції, або хочуть приєднатися до них в ближній історичній перспективі.

Отже, те, що суспільство сьогодні знаходиться в процесі перманентних змін не викликає ні яких сумнівів, а тому зрозуміло і з'являються нові реалії та атрибути, які вимагають їх осмислення та усвідомлення. Однак, треба наголосити на тому, що пояснення суті життєвих явищ з традиційних позицій онтології та гносеології сьогодні вже не дають ясної, зрозумілої та повної відповіді. Звідси, пріоритетне матеріалістичне розуміння суспільства та взаємозв'язки у ньому сьогодні об'єктивно доповнюються новими теоріями революційної значущості – неомарксистською соціологією Д. Лукача, концепцією сучасності та теорією структурації Е. Гідденса, феноменологічною соціологією П. Бурдьє, Ж. Бодріяра та іншими постструктуралістичними теоріями, в яких основоположний методологічний акцент робиться не на взаємовідносинах класів, людини і держави, а на розгляді такої особливої соціально-функціональної субстанції, як людська практика.

Необхідно наголосити на тому, що всі ці нові підходи та теорії викликані до життя не спробою апологетики або нівелювання старих

ідеологічних догм, а логікою самої ходи розвитку людства, основною характеристикою якого є динамізм, постійно зростаюча швидкість змін усіх процесів у суспільстві, соціальна ефективність та результативність.

Своєю чергою, опорний термін «інтерес» і пов'язані з ним різні правові уявлення ввели в ужиток юриспруденції, стали вивчати і широко використовувати німецькі юристи в другій половині XIX століття. Висловлена Р. Ієрінгом ідея розуміння прав як юридично захищених інтересів мала помітний вплив на погляди таких видатних представників німецької юриспруденції, як Г. Еллінек, А. Меркель, Ф. Регельсбергер, А. Тон і ін. Поняття інтересу застосовувалося ними переважно в розумінні благ, вигоди або користі, що доставляється певним об'єктом.

Інтереси розумілися Р. Ієрінгом життєвими вимогами в широкому сенсі. Розрізнялися інтереси матеріальні, пов'язані з користуванням зовнішніми благами життя, і духовні або ідеальні. Велику увагу питанням становлення та дії феноменології інтересу почали приділяти представники вітчизняної юридичної науки в кінці XIX – початку XX ст. Тема інтересу знаходить відображення в плані позитивної розробки або критичного аналізу в роботах Д. Д. Грімма, М. М. Коркунова, С. А. Муромцева, П. І. Новгородцева, Й. О. Покровського, М. С. Таганцева, В. Ф. Тарановського, Є. М. Трубецького, Б. М. Чичеріна, Г. Ф. Шершеневича.

Так, М. М. Коркунов висунув теорію розмежування інтересів, що представляє собою видозміну основної теорії Р. Ієрінга. В той же час, переконаним противником «базування» теорії права на понятті інтересу був Л. І. Петражицький. Вивчення інтересу у вітчизняній юриспруденції значно активізувалося в другій половині XX століття. Питання інтересу розглядалися як в загальнотеоретичному плані, так і в аспекті різних галузей права. Значний внесок, глибокі ідеї внесли в розробку даної проблеми відомі вчені-юристи: С. С. Алексєєв, В. К. Бабаєв, М. І. Байтін, В. М. Баранов, С. М. Братусь, М. В. Вітрук, В. П. Грибанов, Ю. С. Зав'ялов, О. С. Іоффе, В. М. Карташов, Д. А. Керімов, В. В. Копейчиков, В. М. Кудрявцев,

М. С. Малєїн, О. В. Малько, Г. В. Мальцев, М. І. Матузов, В. А. Патюлін, П. М. Рабінович, В. Б. Романовська, В. П. Сальников, І. М. Сенякін, В. Л. Суховерхій, Ю. О. Тихомиров, Ю. К. Толстой, О. Ф. Фрицький, Д. М. Чечот, Ю. С. Шемшученко, Л. С. Явіч та ін. Спеціальні монографічні дослідження провели Р. Е. Гукасян, О. В. Кузнецов, С. Сабікенов, В. В. Степанян, М. А. Шайкенов, А. І. Екім.

Разом з тим, треба констатувати, що питанням саме інтересу в місцевому самоврядуванні було присвячено обмаль досліджень, до яких можна віднести роботи українських дослідників-муніципалістів та конституціоналістів, а також теоретиків права – М. О. Баймуратова, О. В. Батанова, В. І. Борденюка, О. М. Бориславської, О. В. Зайчука, В. М. Кампа, А. М. Колодія, В. В. Копейчикова, М. І. Корнієнка, Б. Я. Кофмана, В. В. Кравченка, П. М. Любченка, О. О. Майданник, М. П. Орзіх, В. Ф. Погорілка, В. Я. Тація та ін.

Отже питання інтересу в МСВ, ролі феноменології інтересу в становленні та розвитку колективного габітусу людини в місцевому самоврядуванні залишається теоретично актуальним, доктринально продуктивним і праксеологічно значущим.

Для розкриття профільної проблематики вважаємо за потрібне дослідити дефінітивну характеристику «інтересу», що у своєму семантичному значенні містить велику кількість характерологічних рис. Так, Енциклопедія соціології містить наступне визначення досліджуваного терміну: інтерес (від лат. Interest – мати значення, важливо) – англ. interest; німец. Interesse. Це: 1. Спрямованість суб'єкта на значимі для нього об'єкти, що пов'язана із задоволенням потреб індивіда. 2. Реальна причина діяльності соціальних суб'єктів, що спрямована на задоволення певних потреб, які лежать в основі безпосередніх спонукань, мотивів, ідей і т. п., що визначається положенням і роллю цих суб'єктів в системі суспільств (спільнот. – авт.), відносин [108].

Отже, в цьому визначенні інтерес характеризується з двох боків: з першого – як спрямованість суб'єкта на значимі для нього об'єкти, що пов'язана із задоволенням потреб індивіда, тобто передбачається: а) відповідна поведінково-діяльнісна настанова (праксеологічна складова. – авт.), що б) скерована на об'єкти, які представляють для людини (індивіда) особливу значимість (ціннісна складова. – авт.), бо вони в) задовольняють його потреби (екзистенційно-споживча складова. – авт.), – тут можна констатувати виникнення відповідного процесуально-логічного ланцюжку – спочатку «виникнення потреб у індивіда у будь-якому об'єкті» – «осмислення та усвідомлення того, що такий об'єкт представляє для нього особливе значення» – «формування відповідного інтересу»; а з іншого боку – інтерес як реальна причина діяльності соціальних суб'єктів, спрямованої на задоволення певних потреб, що лежать в основі безпосередніх спонукань, мотивів, ідей і т. п., що визначається положенням і роллю цих суб'єктів в системі суспільств, – тобто, інтерес: а) викликає відповідні дії соціальних суб'єктів (більш високий рівень узагальнення суб'єктного складу. – авт.) (функціональна складова. – авт.), причиною яких є б) задоволення їх певних потреб (предметно-об'єктна складова. – авт.), в основі таких потреб в) лежать безпосередні спонукання, мотиви, ідеї тощо (суб'єктивно-психологічна складова. – авт.), і г) такі прояви соціальних суб'єктів визначається їх положенням і роллю в системі соціуму або соціумів (соціально-визначальна складова. – авт.).

Тобто, тут можна також констатувати виникнення відповідного процесуально-логічного ланцюжку – який співпадає, тобто, фактично, – є аналогічним, з наведеним першим ланцюжком, бо:

- а) «механізмом запуску» інтересу виступають безпосередні спонукання, мотиви, ідеї соціальних суб'єктів, що,
- б) своєю чергою, формують їх потреби,
- в) для задоволення яких реалізуються відповідні їх дії у вигляді поведінково-діяльнісних настанов, причому,

г) внутрішні прояви таких суб'єктів – безпосередні спонукання, мотиви, ідеї, а в нашому розумінні – інтенції, устремління, потреби, інтереси, атитюди людини, як соціального суб'єкта – детерміновано їх положенням і роллю в соціальній системі.

На основі проаналізованого підходу до розуміння інтересу виникають загальні психологічні та діяльнісно-поведінкові блоки, які можна зафіксувати у такому вигляді – «потреби, що виникають на основі прояву внутрішньої природи суб'єкта, які детерміновано його досвідом та положенням в соціумі» – «здійснення відповідних (багато в чому передбачених, враховуючи зміст індивідуального і колективного габітусу. – авт.) дій суб'єктом, для досягнення і реалізації наведених потреб». Саме такі блоки, на наш погляд, дають більш повну уяву про екзистенційно-психологічну і функціонально-діяльнісну складові інтересу як соціальної та соціально-нормативної феноменології, бо він виступає детермінантом, результатом та одночасно причиною формування, розвитку і вдосконалення індивідуального і колективного габітусів людини в сфері МСВ, бо його поведінково-діяльнісна компонента спирається на практичний досвід людини в різних життєвих ситуаціях, що отриманий нею в процесі соціалізації.

Психологічна енциклопедія тлумачить інтерес (англ. Interest) – як споживче відношення або мотиваційний стан, що спонукає до пізнавальної діяльності, яка розгортається переважно у внутрішньому плані. В умовах формування пізнавальної діяльності зміст інтересу може все більш збагачуватися, включаючи в себе нові зв'язки предметного світу. Емоційний і вольовий моменти інтересу виступають специфічно – як інтелектуальна емоція і зусилля, пов'язане з подоланням інтелектуальних труднощів. Інтерес тісно пов'язаний з власне людським рівнем освоєння дійсності в формі знань [109].

Характерною рисою такого підходу є акцентуація на внутрішньому стані суб'єкта, в нашому випадку людини – члена ТГ. Дійсно, інтерес має споживчу природу і формує явний мотиваційний стан намірів людини та її

поведінки, що спонукає до пізнавальної діяльності, яка розгортається переважно у внутрішньому плані. Але, треба враховувати, що така пізнавальна діяльність виникає як результат комунікативної взаємодії людини з іншими членами ТГ, ознайомлення і використання нею відповідних форм життєдіяльності, що носять типізований, стереотипний характер, тобто, фактично, в процесі соціалізації (включаючи і правову соціалізацію), і у підсумку, – є результатом її сформованого індивідуального, а ще більш колективного габітусу. Це підтверджується тим, що в умовах формування пізнавальної діяльності (завдяки посиленню соціалізації та розширенню комунікативної взаємодії в межах ТГ) зміст інтересу може все більш збагачуватися, включаючи в себе нові зв'язки предметного світу.

Отже, можна констатувати, що такий більш предметно-психологічний підхід дає змогу розкрити більш глибинні процеси, що виникають в психології людини, її індивідуальному і колективному габітусах в процесі формування і реалізації локального інтересу.

У Сучасній енциклопедії інтерес (від латинського *interest* – має значення, важливо) тлумачиться таким чином: 1) в соціології, економіці – це реальна причина соціальних дій, що лежить в основі безпосередніх спонукань (мотивів, ідей тощо) індивідів і соціальних груп, що беруть в них участь. 2) в психології – відношення особистості до предмета як до чогось для неї цінного, привабливого. Зміст і характер інтересу пов'язані як з будовою і динамікою мотивів і потреб людини, так і з характером форм і засобів освоєння дійсності, якими вона володіє [110].

Зазначений підхід вже аналізувався вище, але, на нашу думку, він мав би більш високий рівень науковості та праксеологічної продуктивності, якщо б наведені два підходи були об'єднані в одну доктринальну позицію. А саме, якщо б інтерес розглядався як психо-діяльнісна реакція людини та інших суб'єктів соціуму на зовнішні «подразники» – життєві ситуації, вирішення яких вело б до виникнення у зазначених суб'єктів відповідного соціального досвіду та реалізації у наступному відповідних поведінково-діяльнісних

настанов, тобто відповідної практичної поведінки, що спирається та враховує такий досвід. Тим більше, що в наведеному підході дуже привабливим є суттєвий аксіологічний акцент на розумінні і значенні інтересу для особистості. А це, своєю чергою, актуалізує значення індивідуального і колективного габітусів людини, які вона формує в умовах МСВ в ординарному стані повсякденності в межах ТГ та в результаті своєї активної участі в системі комунікативної взаємодії.

Філософський словник містить більш «приземлене» тлумачення досліджуваного терміну – інтерес (від лат. – брати участь) пай, частка, залучення до чого-небудь, участь в чому-небудь, схильність до чого-небудь («проявляти інтерес»); цінність і значення, що додаються нами до речі, яка відповідно до цього займає наші думки і почуття; з матеріальної точки зору також користь, вигода («мати свій інтерес»). Того, у кого є інтерес до чого-небудь, називають зацікавленим; того ж, хто постійно переслідує певні інтереси або кому роблять деяку пропозицію в розрахунок на успіх, називають інтересантом. Цікаве – те, що збуджує і утримує нашу увагу, тому що воно має позитивне або негативне значення для наших практичних або теоретичних потреб. Залежно від предмета інтересу говорять про матеріальні та духовні, про наукові і художні, про загальні і приватні інтереси [111].

Отже, тут практично формується зріз людської психологічної оцінки до інтересу як внутрішньої феноменології людини, що визначає її потреби до чого-небудь, участь в чому-небудь, схильність до чого-небудь, тобто, до об'єкту (предмету) матеріального чи ідеального світу. Причому, тут будується система координат навколо досліджуваної феноменології інтересу, бо відносини між «зацікавленим» та «інтересантом» тут набувають свого праксеологічного забарвлення та відрізняються рівнем інтенсивності та актуальності для людини відносно конкретного об'єкту (предмету) інтересу. Звідси, по відношенню до форм життєдіяльності, що мають для людини екзистенційно-аксіологічне значення, та лежать в основі його життєвого досвіду, завдяки їх типізації та стереотипності, – і в своїй сукупності

формують індивідуальний та колективний габітуси, – людина спочатку (на початковому етапі соціалізації) виступає як зацікавлений суб'єкт, а потім (в процесі продовження соціалізації та в процесі правової соціалізації), як інтересант, бо вважає наведені форми важливими для себе, особливо в контекстуалізації вирішення своїх інтересів в процесі ординарної життєдіяльності в умовах МСВ в межах ТГ та в стані повсякденності, бо вони лежать в основі її телеологічних домінант та задовольняють її потреби.

Енциклопедія сучасної України містить більш конкретне визначення досліджуваного терміну, причому саме у діяльнісно-поведінковому розумінні: інтерес – це властиве людині ставлення до когось чи чогось, що виражає позитивну чи негативну спрямованість її активності, діяльності, історичної творчості на пошук, вибір, використання або створення шляхів, засобів, способів, норм, соціальних інститутів, здатних задовольнити людські потреби. Інтерес разом із потребами і цінностями, спонукаючи соціального суб'єкта (особистість, групу, історичну спільноту, клас, націю, суспільство), є рушійною силою історичного процесу. Реалізація інтересу неможлива без його усвідомлення, що відбувається в процесі постійного зіставлення життєвого становища певних індивідів, соціальних груп, історичних спільнот між собою [112].

Тобто, в основі наведеного визначення досліджуваного феномену, на різницю від наведених вище позицій, акцентуація робиться не тільки і не стільки на практичну спрямованість людини щодо реалізації своїх потреб, скільки на технологічних аспектах їх формування, розуміння, осмислення та виконання через визначення відповідних детермінант поведінки та використання відповідних її форм реалізації, а саме, – через визначення її активності, діяльності, історичної творчості (детермінанти) – на пошук, вибір, використання або створення шляхів, засобів, способів, норм, соціальних інститутів (форми реалізації), здатних задовольнити людські потреби.

Крім того, дане визначення містить в собі низку методологічних висновків, що демонструють особливу важливість інтересу для розвитку людської цивілізації, його повсюдність і полісемічну практичну застосовність в повсякденній людській діяльності, й основоположну умову його застосування і реалізації, а саме:

А) інтерес разом із потребами і цінностями, спонукаючи соціального суб'єкта (особистість, групу, історичну спільноту, клас, націю, суспільство), є рушійною силою історичного процесу (іманентно-динамічна властивість інтересу. – авт.);

Б) реалізація інтересу неможлива без його усвідомлення, що відбувається в процесі постійного зіставлення життєвого становища певних індивідів, соціальних груп, історичних спільнот між собою (інтелектуально-практична властивість інтересу. – авт.).

Резюмуючи викладене вище, у застосуванні до визначення колективного габітусу людини, треба зазначити, що останній виникає як реакція на відповідні соціальні «дратівники» з боку соціальних груп, історичних спільнот, класів, націй, суспільства, – тобто, мова йде не тільки про можливість виникнення, а і про фактологію виникнення колективного інтересу, який реалізується через відповідні соціальні практики зазначених суб'єктів та веде до формуванню їх колективного габітусу.

В цьому сенсі, представляється доволі продуктивною соціологічна теорія П'єра Бурдьє в якій інтерес, перш за все, відноситься до «колективного», до «соціальних структур» і їх «відтворення» [113, с. 250].

Разом з тим, такий інтерес ніяким чином не нівелює інтерес індивідуальний, більш того, обидві інтереси знаходяться у відповідній генетичній єдності та взаємозв'язку як ціле та її частина. Тому колективний габітус, що виникає на основі колективного інтересу у відповідному соціумі (для нас це, насамперед, ТГ) здатен охоплювати те, що становить одиничність індивідів і їх дій. Отже, ми можемо трактувати одиничне в його зв'язку з колективним і акцентувати увагу на ролі як індивідуального, так і

колективного інтересу у формуванні колективного габітусу людини в межах ТГ в умовах МСВ.

Звідси можна зробити загальний методологічний висновок відносно того, що категорія «інтересу» відіграє визначальну роль у формуванні індивідуального габітусу людини та її колективного габітусу, який базується на індивідуальному життєвому (поведінково-діяльнісному) досвіді людей-членів ТГ з вирішення міжіндивідуальних (міжособистісних), індивідуально-групових, індивідуально-колективних, колективних питань екзистенційного характеру щодо існування і стабільного функціонування територіальної людської спільноти на відповідній території держави в ординарних умовах функціонування демократичної правової державності. Найбільш зрозумілими наведені теоретичні настанови можуть стати по результатах моделювання процесуального ланцюжку, який відображає процес впливу інтересів на формування колективного габітусу людини в умовах МСВ.

На нашу думку, цей ланцюжок охоплює наступні складові елементи: «людина, її інтенції, устремління, екзистенційні потреби, інтереси, атитюди» – «індивідуальний інтерес людини-члена ТГ» – «колективний інтерес людини в рамках ТГ» – «локальний інтерес в МСВ» – «умови повсякденності» – «соціалізація (включаючи правову соціалізацію)» – «індивідуальний габітус людини» – «колективний габітус людини» – «вирішення питань місцевого значення».

Отже, підводячи результати наведеного вище, можна дійти наступних висновків:

– інститут місцевого самоврядування як конституційно-правовий інститут, рівень публічної влади та інститут самоорганізації населення відіграє особливу статусну роль і набуває особливу функціонально-аксіологічну значимість, завдяки своїй полісемічності особливо в контекстуалізації феноменології демократичної правової державності;

– такий висновок дозволяє виокремити особливу роль місцевого самоврядування відносно: системи інтересів; публічно-владних інститутів;

розвитку локального соціуму; нормативно-правового розвитку соціуму і людини; розвитку інтеграційного потенціалу територіальної громади; – наведений системний комплекс ознак місцевого самоврядування доповнюється і тим, що в процесі своєї соціалізації людина набуває відповідний життєвий досвід через ознайомлення, вибір та використання в стані повсякденності різних форм життєдіяльності в локальному соціумі (в межах громади), що лежать в основі її комунікативної взаємодії з іншими членами такого соціуму та мають типізований характер, набуваючи ознаки стереотипності;

– результатом такої соціалізації, що: а) знаходить свій вираз у виникненні у конкретної людини сукупності соціальних практик (предметно-об'єктна ознака. – авт.), б) у вигляді набутих схем сприйняття, думок та дій, які функціонують у якості структуруючих структур, тобто таких, які організують такі практики та їх сприйняття (структурно-визначальна ознака. – авт.), і в) також проявляються у вигляді адекватних ним поведінково-діяльнісних настанов (зовнішньо-функціональна ознака. – авт.), – є г) виникнення індивідуального габітусу людини (дефінітивна ознака. – авт.);

– отже, фактично, місцеве самоврядування є сферою завдяки якій детермінується, спонукається і виникає соціальна практика людини, що, по-перше, детермінована відповідним інтересом (індивідуальним, груповим, колективним); по-друге, заснована на стереотипах поведінки та дії; а також, по-третє, є сферою, що детермінує виникнення у людини – члена територіальної людської спільноти (члена громади) відповідного індивідуального габітусу;

– колективний габітус як принцип породження і організації практик, у контексті своєї архітектоніки є сукупністю трьох видів практик: індивідуальних практик; практик, що базуються на комунікативній взаємодії; а також комплексною сукупністю комунікацій територіальної громади та кожного з її членів у повсякденному житті;

– в контекстуалізації інтересу у застосуванні до визначення колективного габітусу людини, треба зазначити, що останній виникає як реакція на відповідні соціальні «дратівники» з боку соціальних груп, історичних спільнот, класів, націй, суспільства, – тобто, мова йде не тільки про можливість виникнення, а і про фактологію виникнення колективного інтересу, який реалізується через відповідні соціальні практики зазначених суб'єктів та веде до формуванню їх колективного габітусу;

– категорія «інтерес» відіграє визначальну роль у формуванні індивідуального габітусу людини та її колективного габітусу, який базується на індивідуальному життєвому (поведінково-діяльнісному) досвіді людей-членів ТГ з вирішення міжіндивідуальних (міжособистісних), індивідуально-групових, індивідуально-колективних, колективних питань екзистенційного характеру щодо існування і стабільного функціонування територіальної людської спільноти на відповідній території держави в ординарних умовах функціонування демократичної правової державності.

2.3. Роль і значення територіальної громади у процесі інституціоналізації колективного габітусу людини

Становлення і розвиток в Україні інституту МСВ як конституційно-правового інституту, самостійного рівня та інституту публічної влади, інституту самоорганізації та самодіяльності жителів відповідних територій держави, – актуалізувало роль, місце і значення ТГ, як первинного суб'єкта МСВ (див. ст. 140 Конституції України 1996 року [1]), існування, функціонування і розвиток якого виступають стратегічною метою МСВ, а в умовах формування та розвитку демократичної правової державності – іманентною умовою її ідентифікації, існування та вдосконалення.

Наведений висновок впливає з констатації наступних факторів [270, с. 11-12]:

– ТГ виступає єдиним природним і соціальним простором в якому людина здійснює свій життєвий цикл (екзистенційний фактор. – авт.);

– ТГ виступає єдиним соціальним фактором де людина як її член та член людської спільноти продукує свої індивідуальні, групові, колективні інтенції, життєві устремління, потреби, формує свої інтереси та демонструє відповідні атитюди (біхевіористський фактор. – авт.);

– ТГ фактично уособлює сукупність людей, що функціонують на відповідній території патримоніальної держави в межах її адміністративно-територіальних одиниць (територіальний фактор. – авт.);

– ТГ є сукупністю людей, що проживаючи на відповідній території держави, будують своє колективне життя на засадах самоорганізації, самоідентифікації, самопрояву, самодіяльності та самоврядування (самоврядний фактор. – авт.);

– ТГ є тим соціальним простором де здійснюється процес соціалізації людини та трансформації її в особистість (соціалізаційний фактор. – авт.);

– ТГ є єдиним соціально-нормативним простором в межах якого людина усвідомлює та практично реалізує свій конституційно-правовий статус людини і громадянина (останній – практично у повному обсязі) через свої конституційні права і обов'язки (конституційно-нормативний фактор. – авт.);

– ТГ виступає єдиним соціально-нормативним простором де людина, по-перше, реалізує свої конституційно-правові обов'язки і, по-друге, здійснюється процес реалізації взаємних обов'язків людини, соціуму та держави один перед одним (облігаторно-нормативний фактор. – авт.);

– ТГ виступає природним простором в межах якого здійснюється комунікативна взаємодія між її членами з метою реалізації ними своїх екзистенційних та інших настанов (комунікативний фактор. – авт.);

– ТГ виступає соціально-нормативним фактором де в процесі реалізації свого конституційно-правового статусу людина формує свій індивідуальний муніципально-правовий статус, що веде, по-перше, до трансформації її майже всіх конституційних прав в муніципальні права людини (особистості, члена ТГ) та до появи групи окремих муніципальних прав людини

(особистості, члена ТГ), що є пов'язаними з реалізацією саме МСВ та участю людини як жителя-члена ТГ в ньому (муніципально-нормативний фактор. – авт.);

– ТГ виступає найважливішим соціально-правовим суб'єктом національного конституційного та муніципального права держави, що детермінує складні та суперечливі процеси формування колективного конституційно-правового (народ та нація як суб'єкти конституційного права держави) та муніципально-правового статусів населення держави (ТГ як колективний суб'єкт конституційного та муніципального права держави) (суб'єктно-статусні фактори. – авт.);

– ТГ виступає природною та обов'язковою соціальною сферою формування індивідуального, групового і колективного габітусу людини в умовах державно-організованого соціуму (поведінково-реалізаційний фактор. – авт.);

– ТГ виступає сферою могутнього колабораційного співробітництва своїх членів з метою формування, функціонування, утвердження та зберігання ментально-ідентифікаційних рис такої людської спільноти, – причому, особливо в умовах глобалізації – як перед іншими ТГ, органами публічної влади різного рівнів на території патримоніальної держави, так перед іншими державами та міжнародною спільнотою (колабораційний фактор. – авт.);

– ТГ виступає системоутворюючим суб'єктом громадянського суспільства, що: а) формується на локальному рівні соціуму; б) відповідно до інтересів членів таких спільнот; в) у вигляді відповідних самоврядних інституцій; г) та є основоположним та ідентифікаційним фактором формування сучасної державності в її демократичному та правовому характерологічному розумінню (позадержавний фактор. – авт.);

– ТГ фактично виступає детермінуючим фактором, основоположним суб'єктом-об'єктом децентралізації повноважень публічної влади,

вигодонабувачем та бенефіціаром наслідків такого процесу (рольовий фактор. – авт.).

Отже, можна констатувати, що роль ТГ в сучасних процесах державотворення та функціонування міжнародної спільноти держав є особливою і важливою, що детермінує активізацію дослідження існування і функціонування такого суб'єкта, причому, як національного права, так і міжнародного права і відносин, а також об'єктивує необхідність доктринального і нормативного супроводження і забезпечення його перспективного розвитку [259, с. 85].

Треба зазначити, що профільна проблематика фактично не досліджувалась у вітчизняній правовій науці, але її актуалізація детермінована активними процесами розвитку публічної влади, в тому числі і публічної самоврядної, в умовах становлення демократичної правової державності, що, своєю чергою, проходять, з одного боку, – в умовах зростання самоврядних засад в державному управлінні, їх суттєвої гуманізації та гуманітаризації; а з іншого боку – в умовах суттєвого впливу факторів глобалізації, причому особливо впливу факторів правової глобалізації, що веде не тільки до виникнення загального всесвітнього правового простору з наявністю загальних норм поведінки держав і народів, що об'єктивно передбачає формування і виникнення у них однакових поведінково-діяльнісних настанов, а і до суттєвого розширення суб'єктного складу міжнародних відносин, до якого увійшли і ТГ та ОМСВ, починаючи від місцевого, і закінчуючи регіональним рівнем, – а, згодом, і до набуття такими суб'єктами відповідної долі міжнародної правосуб'єктності, включаючи і фізичних осіб, що знаходяться на території національних держав, але, насамперед, у стані жителів їх відповідних територій, що одночасно є членами ТГ, що формуються, існують та функціонують на них.

Проблема дефінітивного визначення ТГ, питання становлення, функціонування і розвитку ТГ тощо, – досить активно та широко досліджувались в вітчизняній правовій науці зокрема в працях М. П. Орзіха,

М. О. Баймуратова, О. В. Батанова, В. М. Кампа, В. А. Григор'єва, І. В. Дробуш, В. Ф. Погорілка, О. В. Приєшкіної тощо. Проте дослідження ролі ТГ в становленні і формуванні колективного габітусу людини практично не проводились. З одного боку, це обумовлюється полісемічністю такої проблематики, що має вихід не тільки на рівень правознавства, а і соціології, психології, біології, політичної науки; з іншого – таке дослідження передбачає оперування настановами наведених наук та дисциплін у розумінні їх синергічної взаємодії та результативної єдності.

Раніше, досліджуючи роль і значення категорії «інтересу», ми зробили висновок про те, що останній відіграє визначальну роль у формуванні індивідуального та колективного габітусу людини, що базується на індивідуальному життєвому (поведінково-діяльнісному) досвіді людей-членів ТГ з вирішення міжіндивідуальних (міжособистісних), індивідуально-групових, індивідуально-колективних, колективних питань екзистенційного характеру щодо існування і стабільного функціонування територіальної людської спільноти на відповідній території держави в ординарних умовах функціонування демократичної правової державності.

Отже, системний підхід до наведеного висновку дає нам наступні аргументи:

– інтерес відіграє визначальну роль у формуванні індивідуального та колективного габітусу людини, – отже, між ними існує прямий двосторонньо-обумовлений зв'язок функціонально-екзистенційної властивості (біхевіористично-функціональна настанова. – авт.);

– своєю чергою, індивідуальний і колективний габітус людини базується на індивідуальному життєвому (поведінково-діяльнісному) досвіді людей-членів ТГ з вирішення актуальних питань їх повсякденного існування (поведінково-статусна настанова. – авт.);

– до кола таких актуальних питань, що становлять функціонально-статусну основу індивідуального і колективного габітусу людини відносяться міжіндивідуальні (міжособистісні), індивідуально-групові, індивідуально-

колективні, колективні питання екзистенційного характеру (предметно-статусна настанова. – авт.);

– наведені актуальні питання торгаються існування і стабільного функціонування територіальної людської спільноти (ТГ) на відповідній території держави в ординарних умовах функціонування демократичної правової державності (суб'єктно-статусна настанова. – авт.).

Системний аналіз наведених аргументів дає змогу визначити системно-комплексний інтерстесційний (внутрішній) зв'язок між ідентифікаційними настановами і схемами габітусу людини (в нашому випадку між індивідуальним і колективним) та ТГ через прояв, дію, функціонування, посилення, – а у наступному, – формування і прояв прямої та формально-, аксіологічно-, предметно-об'єктно-, суб'єктно-об'єктно-, праксеологічно-, комунікативно-, конотативно-, наративно- впливової тенденції, що демонструє процес виникнення колективного габітусу людини апріорі, тільки завдяки її існуванню в межах територіальної людської спільноти (ТГ), що функціонує в умовах МСВ в стані повсякденності на території патримоніальної держави та веде до становлення системи комунікативної взаємодії між жителями-членами ТГ та виникненню на її основі практичних схем формування, використання, набуття та реалізації практики, що виникають на основі відповідних форм життєдіяльності людини в процесі вирішення відповідних життєвих обставин. Бо сам габітус виступає як сукупність набутих схем сприйняття, думок та дій, які функціонують у якості структуруючих структур, тобто таких, які організують практики та їх сприйняття [73], – звідси, між колективним габітусом людини, що знаходить свій прояв у виникненні колективного практичного досвіду, та ТГ, що є соціальним простором де такий досвід, такі практики послідовно проходять стадії виникнення, формування, прояву і реалізації, починаючи з процесу їх зародження, і закінчуючи кінцевим процесом набуття практичного досвіду, причому в широкому розумінні такого досвіду – зі становленням думок профільного характеру та виробки відповідних матриць поведінкових

настанов – виникає не тільки прямий зв'язок, а і зворотний – без існування ТГ набуття такої практики є неможливим в силу відсутності оптимального соціального простору для його становлення, усвідомлення, реалізації, використання в майбутньому через засвоєння досвіду відповідної поведінки. Це є адекватною для найбільш розповсюджених в локальному соціуму поведінкових настанов, що ведуть до отримання оптимального та продуктивного соціального ефекту – найвищим проявом якого є колективний габітус людини. Саме так визначається та рефлексується двостороння внутрішня залежність колективного габітусу людини та ТГ де людина існує та функціонує здійснюючи свій життєвий цикл. Саме тому, великий доктринально-науковий та праксеологічний інтерес представляє дослідження ідентифікаційних ознак ТГ в контексті визначення їх ролі і значення для становлення і розвитку колективного габітусу як основи колективних практик, ідей та поведінкових настанов, що зароджуються, формуються, кристалізуються, проявляються, реалізуються, а потім і гарантуються самим існуванням, – сталим та стабільним, людської спільноти саме в межах ТГ.

Як нами вже зазначалось, кількість досліджень феноменології ТГ в вітчизняній юридичній науці є великою. Однак, треба зазначити, що, не дивлячись на це, існує і така ж велика кількість визначень цього соціального субстрату.

Вважаємо, що насамперед, треба звернути на історичну ретроспективу появи та визначення ТГ, – хоча вона і є порівняно новим поняттям у сучасній українській юридичній науці та практиці, однак за своїми звичаєвими настановами і традиціями має ознаки глибокої давнини: «...про початок походження цієї установи ми не знаходимо жодних відомостей ні в літописах, ні в писаних законодавчих пам'ятках. З великою ймовірністю можна думати, що сільські громади постали за тих часів, коли слов'янські племена, які заселяли теперішню південно-західну Русь, ще не були об'єднанні в державні спілки під зверхньою владою господарів» [6, с. 45]. Дослідженням еволюції ТГ у темпоральному контексті в період Київської

Русі займався М. Грушевський, простеживши її розвиток з родин і родів, та відзначивши на певному етапі слабшання родинних зв'язків та набуття все більшого значення територіальної близькості, сусідства тощо [114, с. 59–60; 115, с. 352].

Отже, можна констатувати, що наведені історичні аспекти підтверджують екзистенційний та комунікативний фактор у визначенні ТГ, що наводиться на початку нашого дослідження. Аналізуючи велику кількість визначень «територіальної громади» у науковій літературі, – треба зазначити, що їх різниця складається у наявності відповідного набору (кадастру) характерологічно-кваліфікаційних рис, критеріїв, ознак, що використовуються представниками доктрини для характеристики досліджуваного соціального субстрату.

Так, Юридична енциклопедія тлумачить дану категорію як «жителів, об'єднаних постійним проживанням у межах села, селища, міста, що є самостійними адміністративно-територіальними одиницями» [116, с. 636].

Великий тлумачний словник сучасної української мови містить лише поняття «громада», під яким розуміється група людей, об'єднаних спільністю становища, інтересів та об'єднання людей, що ставить перед собою певні спільні завдання [117, с. 199].

Отже, аналізуючи наведені доктринальні позиції, можна констатувати, що вони містять:

– по-перше, основоположну суб'єктну характеристику ТГ, розуміючи її як сукупність людей (жителів);

– по-друге, її просторову характеристику – це жителі відповідних адміністративно-територіальних одиниць держави;

– по-третє, її інтеграційну характеристику – наведені суб'єкти – члени ТГ об'єднані в єдину соціальну спільноту через місце їх проживання. Більш глибокий аналіз наведених дефініцій дозволяє,

– по-четверте, виокремити біхевіористську ознаку цієї спільноти стратегічної властивості – загальні інтереси;

- по-п'яте, інтерсуб'єктивну ознаку – формування відповідного людського соціуму;
- по-шосте, телеологічну ознаку – наявність загальних цілей;
- по-сьоме – статусну ознаку – наявність відповідного становища ТГ в соціуму і державі, що об'єктивно викликає необхідність її наділення відповідним статусом, включаючи і правовий.

Наведені вище ознаки є свідомством не тільки існування, а і функціонування ТГ як локальної людської спільноти, що в процесі існування вирішує свої екзистенційні завдання, причому як колективні, так і групові і індивідуальні, а це детермінує комунікативну взаємодію членів-жителів такої специфічної спільноти, яка об'єктивно веде до виникнення різних форм життєдіяльності та виникненню її колективного досвіду, що лежить в основі колективного габітусу людини, – бо саме він базується на ТГ як соціально-психологічному та колективно-праксеологічному історично-, географічно-, конотаційно-, наративнообумовленому і територіально розташованому субстраті державно організованого соціуму.

Доктринальні позиції низки вітчизняних представників конституційно-правової та муніципально-правової доктрини, зокрема М. О. Баймуратова, І. П. Бутка та деяких інших, відносно визначення поняття ТГ (територіального колективу), акцентують увагу на спільності інтересів (біхевіористський фактор. – авт.). Зокрема, М. О. Баймуратов визначає територіальний колектив (місцеве співтовариство) як сукупність фізичних осіб, які постійно мешкають на певній території і пов'язані територіально-особистісними зв'язками системного характеру. Таке місцеве співтовариство об'єктивно здатне виробляти характерні інтереси і реалізовувати їх на рівні місцевого самоврядування [118, с. 97]. І. П. Бутко вважає, що «територіальний колектив – це люди, які мешкають у певних територіальних межах і об'єднані спільними інтересами» [119, с. 38]. Громада – це сплетіння соціальних відносин між людьми, які мають множину загальних інтересів,

потреб; це спільноти, що можуть найбільшою мірою забезпечити здійснення і задоволення цих інтересів і потреб» [120].

Треба зазначити, що наведений підхід не є однаковим, незважаючи на загальну ознаку – загальні інтереси, що лежить в основі визначення ТГ, – він має свої особливості. Так, М. О. Баймуратов робить акцент на інтересі, що детермінований територіально-особистісними зв'язками системного характеру, тобто такому, що: а) базується на індивідуальних інтересах кожного з членів ТГ; б) продукується кожним з жителів-членів такої громади; в) має системний характер; г) звідси, впливає на життєдіяльність кожного, і значить на формування і реалізацію форм життєдіяльності в ТГ та соціальної практики також, причому, в обов'язковому порядку.

Своєю чергою, І. П. Бутко акцентує увагу на інтересах більш високого узагальнюючого рівня – спільних інтересах всієї ТГ.

Позиція інших є більш широкою у сенсі розуміння множинності феноменології інтересу та людських потреб, що ведуть до його виникнення – завдяки сплетінню соціальних відносин між людьми; а ТГ спроможні найбільшою мірою забезпечити здійснення і задоволення цих інтересів і потреб.

Отже, ТГ є іманентною сукупністю людей, що існує і функціонує в межах соціального простору, де така ТГ найбільшою мірою може забезпечити здійснення і задоволення цих інтересів і потреб.

Звідси, можна стверджувати, що і тут ТГ відіграє найважливішу роль для продукування, усвідомлення, формування, прояву, реалізації, гарантування такої реалізації екзистенційних інтересів людини-жителя-члена ТГ. Крім того, саме в процесі реалізації наведених інтересів, через використання відповідних форм життєдіяльності, ТГ забезпечує реалізацію різних форм соціальної практики, відповідних поведінкових настанов людей відповідно до конкретних ситуацій, що у підсумку формують їх колективний габітус.

В сучасному розумінні можна інтерпретувати, що: а) ТГ існує та функціонує на локальному рівні функціонування соціуму; б) в умовах МСВ; в) в стані повсякденності; г) вирішуючи вітальні питання існування колективу людей; г') на відповідній території держави; а д) органи МСВ (ОМСВ) в своїй діяльності діють від імені та в інтересах ТГ, реалізуючи свої компетенційні повноваження, що встановлені Конституцією та законами держави в контексті реалізації наведених вище інтересів – насамперед, колективних, що, своєю чергою, враховують і групові і індивідуальні інтереси членів ТГ.

Треба наголосити на тому, що інші вчені, наприклад, В. М. Кампо, даючи визначення ТГ, роблять основний акцент саме на її територіальній ознаці. Так, В. М. Кампо зазначає, що початковим суб'єктом МСВ фактично виступає територіальний колектив в особі жителів села (сіл відповідної сільради), селища або міста [121, с. 70–71]. О. І. Сушинський говорить про місцеве співтовариство як про сукупність людей, які складають населення самоврядних одиниць [122, с. 7]. О. В. Прієшкіна, своєю чергою, стверджує, що «територіальні колективи є самоврядними об'єднаннями громадян за місцем проживання» [123, с. 46-53]. В. І. Кравченко визначає «територіальний колектив» як визнану в праві місцеву спілку людей публічного характеру або місцеву публічну спілку, тобто форму організації місцевої влади [124, с. 75].

Отже, наведений доктринальний підхід, характеризує ТГ саме як локальне територіальне співтовариство, що: а) функціонує на відповідній території держави; б) в межах відповідних адміністративно-територіальних одиниць; в) таке функціонування відбувається на засадах самоорганізації та самоврядування. Такий підхід, на нашу думку, відображає екзистенційний, територіальний, самоврядний, соціалізований та комунікативний фактори існування та функціонування ТГ, що формують соціально-нормативний та соціально-поведінковий простір як колективу людей, окремих груп такого колективу, так і його окремих членів відповідно до настанов поведінково-

діяльнісного характеру, що детермінують відповідне використання розмаїття форм життєдіяльності та набуття відповідного життєвого досвіду, ідей та поведінкових конструктів відносно його реалізації, що у сукупності обґрунтовують формування і появу, використання і реалізацію колективного габітусу людини.

Суттєвий внесок до розуміння якісних настанов формування колективного габітусу людини через визначення характерологічних рис ТГ зробив видатний вітчизняний державознавець М. П. Орзіх. Визначаючи структурну характеристику досліджуваного субстрату, він зазначав, що територіальний колектив (община, точніше – комуна, з огляду на режим комунальної власності в Україні і світовий досвід) складається (на відміну від населення територіальних одиниць) з конкретних осіб, що володіють різним правовим станом, а саме: громадян, іноземців, осіб без громадянства (апатридів), які постійно мешкають або працюють на даній території (або мають на території нерухоме майно, або є платниками комунальних податків) [125, с. 67].

Вважаємо, що такий підхід, який відображає якісні характеристики населення, що входить до складу ТГ, суттєво впливає на формування колективного габітусу людини, враховуючи на різний рівень знань, умінь, навичок, якими володіють наведені категорії фізичних осіб, що сприяють зростанню не тільки різноманітності життєвих форм існування людей в межах ТГ, враховуючи на їх мультикультурний характер, а і їх якісних, поведінкових, діяльнісних характеристик, що збагачує біхевіористський фактор існування та функціонування ТГ.

Разом з тим, треба зазначити, що саме у цьому відношенні існує великий потенціал для вдосконалення наведеного фактору, включаючи статусний (конституційно-правовий, індивідуально-правовий і колективно-правовий) фактор. Це, насамперед пов'язане з нечітким та розмитим муніципально-правовим статусом іноземців та осіб без громадянства (апатридів), особливо в контексті їх відношення до ТГ та її членів, – оскільки

їх права на МСВ за діючим законодавством України є не тільки досить обмеженими, а і фактично не регламентованими. Так, є загальновідомим, що іноземні громадяни та особи без громадянства (апатриди) не мають права доступу до державної служби та служби в органах місцевого самоврядування, не можуть обирати та бути обраними до органів публічної влади, включаючи органи місцевого самоврядування, брати участь у референдумах, включаючи і місцеві референдуми тощо. Проте, ці особи на локальному рівні соціуму в середині ТГ мають право місцевої ініціативи, право на індивідуальні та колективні звернення до органів влади, брати участь у громадських слуханнях. Отже, вирішення питання віднесення іноземців, осіб без громадянства до членів ТГ слід чітко врегулювати на законодавчому рівні, щоб уникнути розбіжностей на практиці. Крім того, потрібно пам'ятати про наявність Конвенції про участь іноземців у суспільному житті на місцевому рівні 1992 року [126], згідно якої вони можуть володіти на локальному рівні активним і пасивним виборчим правом, – через відповідний відрізок часу проживання в ТГ. І хоча Україна, будучи державою-членом Ради Європи, під егідою якої була прийнята ця конвенція, – ще не підписала її, вона рано чи пізно повинна бути це зробити, а це, своєю чергою, змінить не тільки всю філософію національної виборчої системи, а і призведе до суттєвої трансформації функціонування публічної влади в державі.

Як бачимо, більшість дослідників, визначаючи сутність та ознаки ТГ, акцентують увагу на таких об'єднуючих складових, як територія та соціальна взаємодія. Проте, ці ознаки не дають повного і багатогранного уявлення про локальну людську спільноту як основу МСВ. В цьому нам може допомогти доктринальна позиція А.О. Шевченко, що визначаючи сутнісні характеристики місцевого співтовариства, вважає, що вони можуть бути представлені сукупністю наступних ознак через:

- 1) його прив'язаність до території природного проживання людей, чим детерміновано первинність самовизначення з наступним оформленням

юридичного статусу (на нашу думку, природно-територіальна домінанта. – авт.);

2) членство в ньому, яке засноване на спільності інтересів, що характеризує місцеве співтовариство як соціальну спільність (локально-біхевіористська домінанта. – авт.);

3) їх самоврядність, яка є формоутворюючою основою владних відносин (локально-гомрульна домінанта /від Home Rule – самоврядування/. – авт.);

4) їх здатність до структурування та утворення внутрішньо-організаційних управляючих структур (локально-габітусна домінанта. – авт.);

5) їх соціальне функціонування на базі колективних форм діяльності для життєзабезпечення спільних інтересів (інтерсуб'єктивна домінанта. – авт.);

6) впорядкованість відносин у ньому на основі правових та інших соціальних норм, яка дає змогу визначати їх як суб'єктів права, здатність бути суб'єктом комплексних правовідносин (нормативно-системна домінанта. – авт.);

7) обумовленість їх діяльності не лише індивідуалізуючими, а й об'єднуючими факторами, стійкістю інтересів, зв'язків і форм соціальної практики (інтеграційна домінанта. – авт.);

8) їх первинність у відношенні до об'єднань, які формуються націями, народом, державними структурами, що забезпечує діалектичний зв'язок з громадянським суспільством і державою (інституційно-конституційна домінанта. – авт.);

9) здійснення їх членами своєї психологічної ідентифікації з ним [127, с. 9, 16-17] (психологічна домінанта. – авт.).

Виокремлення відповідних домінант, що демонструють більш глибокий зміст та глибинні тенденції формування ТГ, свідчить про їх важливу роль не тільки в інституціоналізації публічної влади, а і у конституюванні державності та інституцій громадянського суспільства, що

фактично знаходяться за її межами у правовільному, тобто вільному від державно-правового втручання, просторі. Крім того, наявність локально-габітусної домінанти, на наш погляд, дозволяє згрупувати всі інші домінанти в системно-комплексний блок, що підкреслює основоположну роль ТГ у виникненні колективного габітусу людини, що, своєю чергою, детермінує її груповий та індивідуальний габітуси в межах МСВ.

Аналізуючи українське законодавство про МСВ, М. О. Баймуратов виділяє наступні характерні ознаки територіальних громад:

1) територіальну – спільне проживання осіб (жителів), котрі входять у громаду на певній території;

2) інтегративну – територіальна громада виникає на основі об'єднання всіх жителів, що проживають на певній території незалежно від того, чи є вони громадянами даної держави, тобто членами ТГ можуть бути громадяни даної держави, а також іноземні громадяни, особи без громадянства, котрі постійно проживають на певній території; можливо включення в ТГ біженців і переміщених осіб;

3) інтелектуальну – в основі конституювання ТГ лежать спільні інтереси жителів, які мають специфічний характер і виявляються у вигляді широкого спектра виникаючих між ними системних індивідуально-територіальних зв'язків (основний об'єкт діяльності ТГ – питання місцевого значення);

4) майнову – ТГ є суб'єктом права комунальної власності;

5) фіскальну – члени ТГ є платниками місцевих податків і зборів [128, с. 122–123].

На наш погляд, наведений автор даними ознаками формує правовий статус ТГ та її членів, що вже є констатацією факту і свідомством наявності у цієї локальної людської спільноти колективного габітусу та отримання від держави стану легалізації цього єдиного і природного соціального субстрату, – в рамках якого можуть існувати і функціонувати люди, продовжуючи покоління людської цивілізації.

Отже, якщо підсумувати доробки сучасної науки в сфері дослідження ТГ, то перелік основних ознак базового елементу та первинного суб'єкту системи МСВ України, на нашу думку, можна визначити наступним чином:

- 1) спільна територія існування;
- 2) населення, як спільнота людей, мешканців певної території;
- 3) спільні інтереси – вирішення питань місцевого значення;
- 4) соціальна взаємодія під час реалізації місцевих інтересів;
- 5) спільна комунальна власність;
- 6) сплата місцевих податків і зборів;
- 7) самоврядність територіальних громад, як форми організації місцевої влади;
- 8) системний характер територіально-особистісних зв'язків.

Наведені ознаки можна вибудувати у відповідний процесуальний ланцюжок, що сформує об'єктивне і обов'язкове звернення такої спільноти до відповідних форм життєдіяльності, що у результаті їх використання викристалізується у відповідний соціальний досвід та практику, а саме у колективний габітус людини.

Враховуючи зазначене вище, найбільш повним, на наш погляд, є визначення поняття ТГ, що запропоновано О. В. Батановим, на думку якого, «територіальна громада – це територіальна спільність, що складається з фізичних осіб – жителів, що постійно мешкають, працюють на території села (або добровільно-го об'єднання в спільну громаду кількох сіл), селища або міста, безпосередньо або через сформовані ними муніципальні структури вирішують питання місцевого значення, мають спільну комунальну власність, володіють наданій території нерухомим майном, сплачують комунальні податки та пов'язані територіально-особистісними зв'язками системного характеру» [129, с. 56].

Разом з тим, треба зазначити, що якщо б остання ознака – територіально-особистісні зв'язки системного характеру, якими пов'язані члени ТГ, була б інтерпретована у ознаку їх комунікативної взаємодії, в

процесі якої вони б здійснювали праксеологічні настанови з метою реалізації форм життєдіяльності та набуття практичного досвіду, – то тоді б наведена дефініція напряду б вказувала на те, що саме в межах ТГ виникає, формується, розвивається і вдосконалюється колективний габітус людини.

Треба зазначити, що неоднозначність у визначенні ТГ на доктринальному рівні безпосередньо сприяло доволі млявим процесам його легалізації в національному конституційному законодавстві України. Так, в ст. 140 Конституції України встановлено, що ТГ – це жителі села чи добровільного об'єднання у сільську громаду жителів кількох сіл, селища та міста, що самостійно вирішують питання місцевого значення в межах Конституції та законів України. А профільний Закон України від 20 травня 1997 р. запровадив систему МСВ з її базовим елементом – ТГ, визначивши її як жителів, що об'єднані постійним проживанням у межах села, селища, міста, що є самостійними адміністративно-територіальними одиницями, або добровільним об'єднанням жителів кількох сіл, селищ, міст, що мають єдиний адміністративний центр [2].

Отже, можна стверджувати, що наведені вище ідентифікаційні ознаки, що дають нам можливість однозначно констатувати про імперативний вплив ТГ на формування колективного габітусу людини в МСВ, – по-перше, законодавцем не враховані та, по-друге, не знайшли свого відтворення у профільних конституційних та законодавчих правоположеннях. Разом з тим, по-третє, визначаючи ТГ первинним суб'єктом МСВ та базовим елементом системи МСВ, законодавець як би фіксує її «прихований» потенціал для участі у правовій регламентації та регулюванні як колективного габітусу людини, так і її конституційно-правового і муніципально-правового статусу.

Резюмуючи викладене вище, можна дійти наступних висновків, а саме:
– феноменологія ТГ відіграє важливу конститууючу та інституційну роль у становленні та розвитку не тільки МСВ, а всієї системи публічної влади в державі, впливаючи на процеси становлення, розвитку і вдосконалення демократичної правової державності;

– ТГ відіграє основоположну роль в становленні та вдосконаленні колективного габітусу людини, бо саме вона виступає тим соціально-нормативним простором в якому здійснюється життєвий цикл людини, відповідно до її інтенцій, потреб, настанов, інтересів, атитюдів екзистенційного характеру, що реалізуються через відповідні типові форми життєдіяльності людини, що ведуть до набуття нею та її асоціаціями соціального досвіду через створення відповідної локальної структури поведінкових настанов, дій, ідей, концептів тощо – що і лежить в основі такого габітусу;

– треба зазначити різноманітність існуючих доктринальних поглядів щодо ідентифікаційних ознак та сутності інституту ТГ, а це, на нашу думку, свідчить не тільки про відсутність єдиної позиції щодо її поняття, а і про те, що на рівні муніципально-правової доктрини серед вчених продовжується жвава дискусія навколо її феноменології, що виступає показником триваючого процесу формування в Україні дефінітивної характеристики цього найважливішого феномену МСВ і демократичної державності;

– ще одним з показників такого стану справ є доволі фрагментарна і недосконала регламентація визначення ТГ в конституційному законодавстві України; – отже, враховуючи на основоположну роль ТГ в формуванні індивідуального, групового, колективного габітусу людини в МСВ, вважаємо за потрібне продовжити наукові пошуки в цьому важливому соціально-правовому напрямку.

2.4. Колективний габітус людини та її муніципальні права: роль і значення останніх у виникненні та формуванні місцевого самоврядування

Становлення та розвиток в Україні МСВ як конституційного державно-правового і, одночасно, самоврядного інституту, в основі якого лежить самоорганізація жителів – членів відповідних територіальних людських

спільнот – територіальних громад, явилось революційною подією в національному державотворенні і правотворенні.

Цей висновок обґрунтовується тим, що Українська держава вперше на конституційному рівні регламентації та регулювання суспільних відносин визнала та легалізувала комплексну систему фактично приватних інтересів, що продукуються та формуються територіальними людськими спільнотами, що уособлюють ТГ на локальному рівні соціуму:

а) за рахунок прояву членами ТГ своїх індивідуальних, групових, колективних інтенцій, життєвих устремлінь, потреб, інтересів;

б) через відповідні атитюди;

в) з використанням прав, свобод і обов'язків людини (особистості) і громадянина, що

г) фактично реалізує її конституційно-правовий статус, – які

г') в основному, інтереси та атитюди членів ТГ не співпадають з інтересами держави, але і не суперечать ним.

Такий державний підхід не тільки є проявом державної муніципальної правової політики, а і устремлінням держави до формування відповідних стійких та стабільних державних патернів, що відображають відношення держави до найважливіших процесів виховання людини в умовах державно організованого соціуму, – через механізми соціалізації та формування габітусу людини, формуючи сферу МСВ, як основоположну соціальну сферу реалізації цих завдань і, одночасно, сферу природного прояву, формування, і демократичної реалізації, охорони, захисту, гарантування прав і свобод людини на муніципальному рівні, – що має наслідком формування відповідної системи захисту прав людини на рівні локальної демократії при повній підтримці та протекціонізмі з боку держави та її органів публічної влади.

Отже, досліджуючи роль і значення муніципальних прав людини у виникненні та формуванні колективного габітусу людини в місцевому

самоврядуванні, вважаємо за потрібне зробити декілька зауважень методологічного характеру [269, с. 8-10]:

– системний аналіз феноменології демократичної правової державності, якщо його проводити з дотриманням дефінітивно-змістовного навантаження термінів, що використовуються у наведеній терміносистемі, актуалізує визначення терміно-поняття «демократичий», що по своїй суті означає владу демосу (дав.-гр. δῆμος) – у вузькому сенсі слова – це вільне населення давньогрецьких міст-держав (полісів), яке володіло громадянськими правами – на відміну від рабів, метеків, періеків та інших категорій залежного та неповноправного населення [130]. Тобто, йдеться про громадян, що склали населення міст – а, фактично, про членів ТГ. У більш широкому сенсі – демос означає народ як носій державної влади. Однак, треба розуміти, що фізичні особи, які складають народ держави, насамперед, виступають як жителі – члени територіальних людських спільнот (ТГ). Отже, можна обґрунтовано стверджувати, що демократична ознака феноменології державності, насамперед та переважно, означає самоорганізацію та самоврядування ТГ;

– в доктрині муніципального права містяться різні методологічні підходи щодо розуміння муніципальних прав людини, однак всі вони базуються, по-перше, на розгляді сутності та функціональної потреби місцевого самоврядування саме через систему муніципальних прав людини; по-друге, такі права розглядаються як окрема самостійна категорія прав [131, с. 189]. Разом з тим, муніципальні права людини можуть розглядатись як у вузькому аспекті – як генетична основа муніципально-правового статусу особи в контексті права громадян брати участь в МСВ [131, с. 189], так і у широкому їх розумінні, – як права людини, що надані для неї державою, від наявності і використання яких залежить її позитивне існування та функціонування в ТГ через вирішення екзистенційних проблем реалізації нею свого життєвого циклу [132, с. 99-100];

– розмірковуючи про муніципальні права людини, що виникають в сфері МСВ у члена ТГ – жителя відповідної території держави, насамперед, треба мати на увазі виникнення у фізичного суб'єкта відповідних прав, свобод і обов'язків, що надаються йому державою його походження (матримоніальною державою, державою його громадянства. – авт.) або знаходження (тобто такою, де фізична особа, що не має правового стану громадянина цієї держави, знаходиться та проживає на законних підставах. – авт.), визнаються нею, нею охороняються, захищаються і гарантуються, – тобто, йдеться про виникнення у людини відповідного системного комплексу правових можливостей, що дозволяють йому комфортно існувати та оптимально функціонувати на рівні локального соціуму, здійснюючи свій життєвий цикл – такий системний комплекс правових можливостей може бути ідентифікований тільки як системний комплекс конституційних прав, свобод і обов'язків людини (особистості) і громадянина, що складають конституційно-правовий статус людини;

– актуалізація муніципальних прав людини є, по-перше, пов'язаною з правовою глобалізацією, в процесах якої права людини мають велике значення, та, по-друге, з універсалізацією прав людини, коли цей системний конституційно-правовий комплекс стає об'єктом міжнародно-правової регламентації та регулювання та займає одно з найважливіших місць у міжнародно-правовому співробітництві держав-членів міжнародної спільноти [133];

– треба розуміти архітектуру та особливості суб'єктного складу ТГ, що формується на рівні МСВ, – до нього крім жителів, що володіють правовим станом громадянства патримоніальної держави (їх абсолютна більшість. – авт.), входять і інші фізичні особи, що володіють іншими правовими станами (іноземні громадяни, апатриди, біженці тощо), які на законних підставах знаходяться на території іншої держави та постійно проживають на неї.

Важливість виокремлення цієї ознаки ТГ має пряме відношення до теми нашого дослідження, бо колективний габітус людини передбачає:

а) не тільки володіння нею відповідними соціальними практиками у вигляді форм життєдіяльності, що використовуються людьми в рамках локального соціуму, – що фактично допомагає людині вирішувати екзистенційні питання свого існування і функціонування в соціумі, але і

б) відповідну сукупність наведених соціальних практик, що набуті людиною в рамках такого соціуму, що передбачає їх запозичення і обмін, втілення в практику і реалізацію іншими членами ТГ, а також

в) запозичення інших соціальних практик у жителів-членів ТГ, що не володіють правовим станом громадянства, але є повноцінними членами такої ТГ та, більш того, володіють такими практиками, що набуті ними в процесі перебування членами інших ТГ, включаючи такі, що функціонують за межами держави їх перебування;

– досліджувані процеси формування муніципальних прав людини та в контексті їх реалізації її колективного габітусу, – свідчать про активні процеси формування, інституціоналізації та конституювання правового простору МСВ [134], який формується державою, завдяки її конституційній та законодавчій нормотворчій діяльності, включаючи відповідне нормопроекування, а також діяльності ОМСВ, що в процесі реалізації своїх компетенційних повноважень виступають від імені ТГ та реалізують екзистенційні інтереси її членів;

– питання становлення, формування, прояву муніципальних прав людини (особистості, члена ТГ), особливо в контексті правової глобалізації, мають безпосередній вихід на рівень глобального конституціоналізму [135], виступаючи в ньому як важлива складова частина феноменології муніципалізму та демократичної правової державності.

Представляє інтерес соціальні фактори поведінкової, нормативної, діяльнісної, психологічної та іншої властивості, що у своїй сукупності формують засади колективістського виникнення габітусу людини в межах ТГ

як територіального колективу (спільноти), що виступає єдиним природним та можливим колективом, в якому людина у сукупності з іншими людьми може цивілізовано і оптимально реалізувати свій життєвий цикл через активну участь у локальних процесах.

Вважаємо, що тут треба погодитись з відомим вітчизняним дослідником-муніципалістом М. О. Баймуратовим [136, с. 40], який виокремлює та називає засадничі аспекти формування такої колективістської основи ТГ, а саме:

а) комунікативна взаємодія – створення в рамках ТГ системи міжособистісної комунікації, що скерована на реалізацію кожним з суб'єктів взаємодії своїх індивідуальних, групових і колективних інтересів екзистенційної природи (функціонально-динамічний критерій. – авт.);

б) колаборація – створення і реалізація в процесі комунікативної взаємодії позитивної, конструктивної, оптимальної і результативної атмосфери співробітництва між її суб'єктами, що дозволяє, по-перше, сформувати належну позитивну атмосферу існування в одному локальному соціуму; по-друге, мирними засобами вирішувати спірні питання взаємодії; по-третє, досягати завдань по створенню в межах ТГ антиконфліктогенного соціально-нормативного простору (технологічний критерій. – авт.);

в) інтерсуб'єктивність – створення в процесі комунікативної взаємодії на тлі колаборації системи загальних цілей і задач з метою подальшого безконфліктного існування і функціонування територіальної людської спільноти (ТГ) на локальному рівні соціуму (телеологічний критерій. – авт.);

г) набуття глобалістського потенціалу [137] – в умовах глобалізації територіальні людські спільноти не тільки опираються проявам її тенденцій, захищаючи свою самобутність, але і стають активними «провідниками» таких глобалізаційних змін, використовуючи тенденції глобалізації на свою користь в контексті підвищення життєвого рівня жителів-членів ТГ та розширення можливостей функціонування ТГ в епоху карколомних змін.

На нашу думку, до наведених тенденцій можна додати таку ознаку як конвергенція, що в межах ТГ буде означати зближення людей у їх екзистенційних інтересах, загальній зацікавленості в їх реалізації через формування та використання низки апробованих в локальному соціумі типізованих та стереотипних форм життєдіяльності, наявність і реалізація яких у підсумку, – дає відповідний позитивний результат у вигляді вирішення актуальних питань їх життєдіяльності, що виникають в процесі здійснення ними свого життєвого циклу.

Отже, на конструктивну думку М. О. Баймуратова, завдяки формуванню та реалізації наведених ним принципів (включаючи і наведений нами принцип конвергенції. – Авт.), в умовах МСВ вирішуються низка стратегічно важливих завдань, яку він окреслив як «стратегічну четвірку», – відносно стратегічних питань: а) існування і формування людини як особистості в межах локального соціуму (територіального колективу) та б) формування і вдосконалення демократичної правової державності [136, с. 41-43], а саме:

1. Соціалізація людини;
2. Формування габітусу людини;
3. Формування і реалізація конституційно-правового статусу людини;
4. Формування і реалізація конституційно-правової свідомості та конституційно-правової психології, включаючи і муніципально-правову свідомість та муніципально-правову психологію.

Отже, як бачимо, формування габітусу людини, зокрема її колективного габітусу, що відбувається в межах ТГ знаходиться як завдання-концепт, що міститься в складному і суперечливому логічному ланцюжку:

- а) формування і набуття людиною ознак соціальності,
- б) формування у неї сукупності відповідних знань, вмінь, навичок для успішного і оптимального існування і функціонування в локальному соціумі (власне сам індивідуальний, груповий, колективний габітуси),

в) формування і реалізації через продукування відповідних інтенцій, устремлінь, потреб, інтересів, атитюдів конституційно-правового статусу людини,

г) формування і реалізації у людини конституційно-правової свідомості та конституційно-правової психології, включаючи і їх муніципально-правову складову.

Виокремлення та дослідження муніципальних прав людини, або як їх ще називають представники вітчизняної муніципально-правової доктрини – муніципальні права члена ТГ; права і свободи людини в сфері МСВ тощо, – почали досліджуватись як інститут (підгалузь) муніципально-правового статусу людини в Україні порівняно недавно, але останнім часом вони все частіше стають об'єктом дослідження вчених-муніципалістів. Зокрема, цією проблематикою займаються М. О. Баймуратов, І. В. Балабанова, О. В. Батанов, Є. О. Васильєв, Б. Я. Кофман, А. В. Левенець, І. Л. Литвиненко, П. М. Любченко, В. С. Могілевський, С. Ю. Русанова, Г. Г. Танаджи, Ю. Ю. Бальцій та інші. Досить вагомі дослідження проводяться вітчизняними вченими щодо конституційно-правового статусу іноземців (іноземних громадян, апатридів, біженців тощо), в контексті забезпечення їх трудових, соціальних, економічних прав, а також в контексті вирішення міграційної політики України. Однак дослідження муніципальних прав людини (особистості), як: а) фактору вдосконалення конституційно-правового статусу людини і громадянина, саме з позиції їх входження до складу конкретної ТГ і наявності відповідного габітусу; б) важливого фактору формування колективного габітусу людини, фактично не проводилися.

Дослідження колективного габітусу людини виступають об'єктом наукового інтересу західної персоналістської соціології (Є. Гіденс, Ж. Буврес, П. Бурдьє, К. Кауфман, Ф. Коркюф, Б. Лаир, Р. Мертон, Т. Парсонс, Ю. Хабермас, М. Хайдеггер, В. Штерн, М. Шеллер, П. Тіліхе, тощо) та початкової течії персоналізації у радянській та вітчизняній

соціології (А. Осипчук, М. Шматко, С. Ядов тощо). Однак, у поєднанні з муніципальними правами людини наведена проблематика фактично не досліджувалась.

Отже, якщо системно досліджувати процеси виникнення та формування колективного габітусу людини в МСВ, то треба використовувати процесуальний ланцюжок, що запропонований М. О. Баймуратовим [136, с. 41-43], та розглядати соціальні явища саме в такій послідовності, як ним було запропоновано, а саме:

А) соціалізація людини – виступає першим соціальним настановчо-поведінковим макроконцептом, з яким стикається людина після свого народження та в процесі свого розвитку в локальному соціумі, тобто в межах ТГ, що функціонує в умовах МСВ в ординарному стані повсякденності. Звідси, саме МСВ виявляється оптимальною соціальною сферою, що наділена безліччю позитивних ідей, концептів, факторів, умов, настанов, – завдяки яким людина, що: а) народжена у мікроколективі на локальному рівні функціонування соціуму, б) завдяки цьому соціуму виховується, формується у соціально активного суб'єкта, який в) набуває знань, вмінь і навичок щодо усвідомленого існування і детермінованого функціонування в межах ТГ з г) метою реалізації своїх екзистенційних орієнтирів в процесі здійснення свого життєвого циклу (на думку наведеного автора, процеси, що описано, формують соціально-пріоритетну настанову);

Б) формування габітусу людини – це другий соціальний макроконцепт, але вже поведінково-діяльнісний, що передбачає не стільки формування поведінкових настанов особистості (бо вони вже сформовані на етапі соціалізації), скільки здійснення нею відповідних дій заради реалізації отриманих настанов. Отже, можна констатувати, що процес загальної соціалізації, в тому числі правової соціалізації людини, що здійснюється в умовах МСВ, має свою практичну складову-домінанту в основі якої лежить формування у кожної конкретної людини-члена ТГ індивідуального, групового і колективного габітусу, – тобто системного комплексу соціальних

практик, що в своїй сукупності: а) дають людині відповідні знання, вміння і навички, які б) дозволяють їй безконфліктно існувати в локальному соціумі, в) приймати активну участь в системній комунікативній взаємодії з іншими суб'єктами-членами ТГ з г) метою свого повсякденного існування та вирішення стратегічних завдань свого життєвого циклу (на думку наведеного дослідника, наведені процеси можна охарактеризувати у вигляді соціально-праксеологічної настанови). Однак, треба наголосити, що габітус функціонує «нижче рівня свідомості чи мови, поза зоною досягнення інтроспекції (від лат. *introspecto* – дивлюся всередину) – метод психологічного дослідження, що полягає в спостереженні дослідника за власними почуттями, думками тощо; самоспостереження [138]) чи контролем волі» [139, р. 151]. Тобто індивід не використовує габітус свідомо і не усвідомлює його існування як такого, втілюючи його у найбільш буденні способи – манеру поведінки, розмови, споживання їжі, привітання тощо. Тут варто зауважити, що «габітус жодним чином не є синонімом для «норм», а «підсвідоме планування і формування стратегій» є жодним чином не неможливість, а факт буденного життя» [140, с. 241]. Отже, з одного боку, габітус це несвідоме явище, яким людина користується для організації свого повсякденного життя, використовуючи відповідні елементи планування та стратегії, але, з іншого боку – такі стратегії та навички в сфері планування своєї поведінки людина набуває у вигляді відповідних знань, вмінь, навичок, що виникають в процесі її соціалізації в рамках ТГ в умовах МСВ та в повсякденному житті, а це, – рано чи пізно, веде до нормування, нормативізації та прийняття правових норм поведінки, що виникають як результат нормопроекування та нормотворчості органів публічної влади (або держави, або ОМСВ);

В) формування і реалізація конституційно-правового статусу людини – це третій макроконцепт, що є логічним результатом двох наведених вище макроконцептів – проходження людиною соціалізації + формування габітусу в умовах МСВ. Отже особлива і стратегічна роль МСВ в наведених процесах проявляється в тому, що саме в його умовах проходять: а) складні та

суперечливі процеси реалізації людиною своїх екзистенційних інтенцій, життєвих устремлінь, потреб, інтересів, формування життєво важливих настанов (атитюдів), формування відповідних патернів, – тобто, можна стверджувати, що саме МСВ виступає оптимальним простором для зародження, виникнення, формування, прояву, врахування, реалізації, охорони, захисту, гарантування існування і наступної реалізації таких інтересів, бо вони є природними, генетично детермінованими та онтологічно пов'язаними з процесом здійснення людиною свого життєвого циклу; б) такі тенденції демонструють процеси нормування, нормативізації, правової легалізації, що завершуються об'єктивацією феноменологій нормопроекування, а потім і нормотворчості (у сукупності – нормотворення), що «відбивають», відображають наведені вище інтереси у вигляді відповідних правових норм, що формулюють відповідні нормативно-поведінкові та функціонально-діяльнісні можливості людини в контекстуалізації вирішення своїх екзистенційних питань існування та функціонування в рамках людської спільноти, що набувають характер її прав і свобод; в) враховуючи на особливу соціальну важливість для необмеженого непоіменованого кола фізичних осіб, державну пріоритетність їх легалізації та об'єктивну необхідність їх легітимації в державно організованому суспільстві, а також нормативну складність у формулюванні найважливіших соціальних відносин, що виникають між людиною, соціумом і державою, – наведені права отримують конституційно-правовий рівень своєї регламентації, регулювання та закріплення; г) отже, наведені процеси завершуються формуванням, конституційним нормопроекуванням, побудовою, нормотворчістю, конституційною легалізацією і наступною соціальною легітимацією сукупності прав і свобод людини у вигляді та розумінні її конституційно-правового статусу, причому статусу людини (особистості) і громадянина, що базується на системі її прав, свобод і обов'язків; г') цей конституційно-правовий статус, – незважаючи на свій вищий нормативний рівень регламентації і регулювання, на практиці

реалізується на рівні ТГ в процесі ординарного існування людини в умовах повсякденності та локальної демократії. Отже, можна стверджувати, що: а) результати соціалізації та формування габітусу людини, в контексті дослідження, що проводиться, – колективного габітусу людини, – тобто, її габітусу, що формується і проявляється в межах ТГ, б) знаходять своє закріплення, завдяки творчій поведінки законодавця щодо «зчитування» соціальних потреб та інтересів людини в локальному соціумі, в) через формування відповідного системного комплексу конституційних прав, свобод і обов'язків, г) з наступною їх практичною реалізацією в сфері та умовах МСВ за допомогою ОМСВ (наведений автор визначає такі процеси як соціально-нормативну настанову).

Треба наголосити на тому, що законодавець фактично відображає у конституційному законодавстві загальний колективний габітус людини через врахування найбільш важливих екзистенційно-об'єктивованих, функціонально-необхідних її можливостей, легалізація яких облежить людині реалізацію свого життєвого циклу. Однак, треба враховувати, що використання наданих законодавцем прав є добровільним актом людини, мова тут йде про її потенційні можливості використовувати такі можливості для своєї життєдіяльності при виникненні відповідних потреб. Крім того, треба враховувати, що габітус «набувається» як результат довготривалого перебування на певній позиції в соціальному світі (людина-житель і, одночасно, член ТГ), і тому, на слушну думку вітчизняного дослідника А. Д. Осипчук, індивід стає тим більш «індоктринованим» габітусом, чим довше він «включений» у нього і оперує ним [141, с. 6].

Отже, будучи відображенням об'єктивного поділу соціальної структури ТГ (наприклад, за віком, статтю, соціальним класом, освітою тощо), габітус не існує як універсальне явище. Інакше кажучи, для кожної з позицій у наведених ієрархії і структурах (у відповідності до наведених ознак, а також до відповідних рольових позиціях людини в локальному соціумі /член ТГ, член родини, член трудового колективу, платник податків,

студент, пенсіонер, дитина, жінка, військовослужбовець тощо/. – авт.) існують різні габітуси. Більш того, для одного індивіда є доступним певний набір габітусів, кожен з яких може мати більший чи менший вплив на практики індивіда, через те що індивід обіймає одночасно різні позиції в декількох ієрархіях чи структурах або одночасно декілька позицій, які часто до того ж можуть вступати в конфлікт. Зокрема, можна говорити, по-перше, про синтетичний характер феноменології габітусу; по-друге, про більш або менш свідомий вибір людини між наявними габітусами при здійсненні нею соціальної практики, як про ще один аргумент на користь креативності індивіда [141, с. 6], що детермінує його соціальну активність та мотивацію до участі у МСВ; по-третє, звідси витікає, що габітуси, в тому числі й колективний, володіють динамічними ознаками та мають сталу схильність не тільки до кількісного, але і до якісного зростання, що напряду пов'язане зі зростанням соціальної практики в середині ТГ та соціальними трансформаціями останньої, включаючи поліпшення якісних умов локального життя та розширення можливостей для багатостороннього розвитку людини (особистості). Саме тут, на нашу думку, виникає залежність між набором габітусів людини та її конституційно-правовим статусом у його кількісному та якісному вираженні та розумінні.

Отже, по-перше, чим більшим є набір габітусів людини, тим більш вона є соціально мотивованою та креативною, і тим більшим набором прав вона буде користуватися (фактор креативності. – авт.); по-друге, виникає відповідна залежність між кількісно-якісними показниками набору габітусів людини та інтенсивністю та якістю використання нею адекватного її набору габітусів кадастру конституційних прав, свобод і обов'язків, що складають її конституційно-правовий статус, що повинен бути реалізованим в сфері МСВ (фактор прасеологічно-статусної відповідності. – авт.); по-третє, набір габітусів людини, що характеризують її як члена колективної спільноти (ТГ), фактично є передумовою виникнення у неї конституційних прав, свобод і обов'язків (детермінаційно-статусний фактор. – авт.); більш того, по-

четверте, чим ширшим є набір габітусів людини, і значить така людина займає більш активну позицію в локальній соціальній структурі, тим більш усвідомленим та необхідним є користування людиною своїми конституційними правами (мотиваційно-застосувальний фактор. – авт.).

Вже зазначалось, що на рівні МСВ в локальному соціумі, в процесі користування жителями-членами ТГ своїми конституційними правами, свободами і обов'язками, вони трансформуються в муніципальні права людини (особистості, члена ТГ) [43, с. 65], – отже, можна стверджувати, що саме тут і виникає інтерстеційний (внутрішній) зв'язок між колективним габітусом людини та її муніципальними правами, що, з одного боку демонструє те, що такі права виступають логічним та функціональним наслідком та результатом наявності такого габітусу, а з іншого, – такі права виступають важливим функціоналом відносно формування усвідомленого відношення людини щодо використання знань, практичних вмінь, технологічно-логістичних навичок, набутих людиною в межах свого індивідуального, групового і колективного габітусів, включаючи набори габітусів, що формуються завдяки креативності індивіда – його соціальної активності в локальному соціумі та внутрішньої мотивації на участь у МСВ, – у своєму повсякденному житті.

Отже, можна стверджувати, що критерієм виокремлення та номенологічно-дефінітивного визначення муніципальних прав людини [43, с. 64] виступає не тільки локальний характер їх виникнення, об'єктивізації, прояву, реалізації, а і об'єктивація необхідності забезпечення людині можливостей для комфортного та стабільного існування та функціонування в межах ТГ, в якості її члена-жителя відповідної території держави (тактично-функціональна детермінанта. – авт.) для здійснення свого життєвого циклу та продовження людського роду, що також здійснюється в межах ТГ в умовах МСВ та в ординарному стані повсякденності (стратегічно-функціональна детермінанта. – авт.);

Г) формування і реалізація конституційно-правової свідомості та конституційно-правової психології – виступає четвертим макроконцептом в процесі виникнення та формування колективного габітусу людини в МСВ, але тут треба враховувати, що якщо наведені вище макроконцепти носили функціонально-статусний характер, то цей концепт носить колективно-раціональний характер. Це детерміновано тим, що, реалізуючи на рівні ТГ та в умовах МСВ свій конституційно-правовий статус, людина в його рамках та під перманентним впливом конституційно-правових настанов, починає формувати та вдосконалювати свою конституційно-правову свідомість, що безпосередньо впливає на процес формування, розвитку та вдосконалення її конституційно-правової психології, що є найважливішою частиною її загальної, і в тому числі, правової психології. В основі таких змін в індивідуальній свідомості людини, насамперед, лежить наявність її індивідуального, групового і колективного габітусу, причому останній здійснює рішучий вплив на процеси формування психологічних настанов, бо людина, виступаючи членом ТГ, функціонуючи в ньому, піддається перманентному впливу з боку колективної спільноти, і тому вибудовує і свою поведінку і відношення до неї та своїх наступних дій у відповідності до настанов, що є пріоритетними в даній спільноті. У розвиток наведених настанов, і особливо останньої, треба зазначити, що наведені ідентифікаційні орієнтири локальної демократії, що знайшли своє закріплення та наступний стратегічний розвиток через конституційно-правову легалізацією інституту МСВ, – здійснили свій безпосередній і суттєвіший вплив на формування не тільки конститууючих засад державотворення і правотворення, але і на формування муніципально-правового статусу людини, включає і формування в рамках конституційного процесу муніципальної свідомості і правосвідомості людини, а також її муніципальної психології, що є яскравим свідомством формування, розвитку і потенційно можливого вдосконалення муніципального праворозуміння. Все це дає змогу стверджувати, що в умовах МСВ на основі колективного габітусу, що трансформується у

конституційно-правовий статус людини (особистості) та проявляється у вигляді муніципальних прав людини (особистості, члена ТГ) в сфері МСВ формується і проявляється статус муніципальної людини (*Homo municipalis*) [142].

Резюмуючи наведене вище, можна дійти наступних висновків:

– формування феноменології муніципальних прав людини безпосередньо пов'язане з конституційною легалізацією інституту МСВ, коли Українська держава вперше на конституційному рівні регламентації та регулювання суспільних відносин визнала та легалізувала комплексну систему фактично приватних інтересів, що продукуються та формуються територіальними людськими спільнотами, що уособлюють ТГ на локальному рівні соціуму:

а) за рахунок прояву членами ТГ своїх індивідуальних, групових, колективних інтенцій, життєвих устремлінь, потреб, інтересів;

б) через відповідні атитюди;

в) з використанням прав, свобод і обов'язків людини (особистості) і громадянина, що

г) фактично реалізує її конституційно-правовий статус, – які

г') в основному, інтереси та атитюди членів ТГ не співпадають з інтересами держави, але і не суперечать ним;

– такий державний підхід не тільки є проявом державної муніципальної правової політики, а і устремлінням держави до формування відповідних стійких та стабільних державних патернів, що відображають відношення держави до найважливіших процесів виховання людини в умовах державно організованого соціуму, – через механізми соціалізації та формування габітусу людини, формуючи сферу МСВ, як основоположну соціальну сферу реалізації цих завдань і, одночасно, сферу природного прояву, формування, і демократичної реалізації, охорони, захисту, гарантування прав і свобод людини на муніципальному рівні, – що має наслідком формування відповідної системи захисту прав людини на рівні локальної демократії при

повній підтримці та протекціонізмі з боку держави та її органів публічної влади;

– процеси формування муніципальних прав людини та в контексті їх реалізації її колективного габітусу, – свідчать про активні процеси формування, інституціоналізації та конституювання правового простору МСВ, який формується державою, завдяки її конституційній та законодавчій нормотворчій діяльності, включаючи відповідне нормопроектування, а також діяльності ОМСВ, що в процесі реалізації своїх компетенційних повноважень виступають від імені ТГ та реалізують екзистенційні інтереси її членів;

– на рівні МСВ в локальному соціумі, в процесі користування жителями-членами ТГ своїми конституційними правами, свободами і обов'язками, вони трансформуються в муніципальні права людини (особистості, члена ТГ), – отже, можна стверджувати, що саме тут і виникає інтерстиційний (внутрішній) зв'язок між колективним габітусом людини та її муніципальними правами, що, з одного боку демонструє те, що такі права виступають логічним та функціональним наслідком та результатом наявності такого габітусу, а з іншого, – вони виступають важливим функціоналом відносно формування усвідомленого відношення людини щодо використання знань, практичних вмінь, технологічно-логістичних навичок, набутих людиною в межах свого індивідуального, групового і колективного габітусів, включаючи набори габітусів, що формуються завдяки креативності індивіда – його соціальної активності в локальному соціумі та внутрішньої мотивації на участь у МСВ, – у своєму повсякденному житті;

– критерієм виокремлення та номенологічно-дефінітивного визначення муніципальних прав людини виступає не тільки локальний характер їх виникнення, об'єктивізації, прояву, реалізації, а і об'єктивація необхідності забезпечення людині можливостей для комфортного та стабільного існування та функціонування в межах ТГ, в якості її члена-жителя відповідної території держави (тактично-функціональна детермінанта. – авт.) для здійснення свого життєвого циклу та продовження людського роду, що також здійснюється в

межах ТГ в умовах МСВ та в ординарному стані повсякденності (стратегічно-функціональна детермінанта. – авт.);

– в умовах МСВ на основі колективного габітусу, що трансформується у конституційно-правовий статус людини (особистості) та проявляється у вигляді муніципальних прав людини (особистості, члена ТГ) в сфері МСВ формується і проявляється статус муніципальної людини (*Homo municipalis*).

2.5. Самопрезентація людини в територіальній громаді: до питання визначення нормативних координат як функціонально-діяльній основи її функціонування в місцевому самоврядуванні

Становлення та розвиток в Україні системи МСВ, де первинним і основним суб'єктом виступає ТГ – сукупність жителів села, селища, міста, що створюється для самостійного вирішення питань місцевого значення в межах Конституції та законів України (ст. 140 Конституції України [1]), актуалізували дослідження ролі і місця людини (особистості) в процесах самоорганізації, самодіяльності, самомотивації, самовизначення і самоврядування в межах такої громади, яка функціонує на рівні локального соціуму, що виступає природним простором реалізації життєвого циклу людини в умовах повсякденності. В процесі пошуку теоретичних засад входження людини до ТГ було, по-перше, досліджено низку методологічних підходів до здійснення таких усвідомлених і телеологічно обґрунтованих дій з боку людини; і, по-друге, було встановлено, що такі дії детерміновано екзистенційними настановами існування людини як такої; по-третє, було доведено, що такі дії мають під собою ґрунтовну психологічну базу, що на пряму взаємодіє з екзистенційними настановами існування людини в ТГ.

Представниками психологічної доктрини (зокрема, Є. Гоффманом) було здійснено профільне дослідження і встановлено, що такий інтерактивний (взаємопов'язаний. – авт.), інтерсуб'єктивний (той, що веде до виникнення спільності. – авт.) і інтегративний (той, що об'єднує, системний, комплексний. – авт.) акт входження людини до ТГ відбувається на засадах

доктрини самопрезентації людини (особистості) в територіальній спільноті [143].

Звідси феномен самопрезентації людини (особистості) володіє великим методологічним, доктринальним, аксіологічним, онтологічним, гносеологічним та праксеологічним потенціалами, бо він не тільки допомагає усвідомити процеси, що об'єктивно змушують людину входити до територіальної спільноти, а і, завдяки своїй змістовній наповненості і особливостям прояви в різних сферах діяльності людини, фактично детермінує і моделює її поведінкові настанови в процесі реалізації рольових позицій, які людина (особистість) виконує в локальному соціумі, а також у відносинах з державою (член родини, робітник, споживач, платник податків тощо) [260, с. 220].

Отже, огляд і дослідження сучасних теоретичних підходів до розуміння самопрезентації людини (особистості) в ТГ є найважливішим кроком для усвідомлення: а) її психологічного настрою (психологічно-поведінковий критерій. – авт.); б) виникнення чинників нормування, що лежать в основі її соціалізації (поведінково-нормуючий критерій. – авт.); в) тенденцій нормативізації, що виступають основоположними елементами у подальшому нормативно-правовому регламентації і регулюванні її поведінкових настанов (критерій нормативізації /переднормативний/. – авт.); г) її комунікативного потенціалу, що лежить в основі визначення самопрезентації людини (особистості) як невід'ємного атрибуту будь-якої соціальної взаємодії (комунікативний критерій. – авт.).

Звідси можна стверджувати, що самопрезентація людини (особистості) виступає: а) як складний соціально-психологічний феномен, що б) обумовлює її поведінку, що в) веде до усвідомлених дій щодо входження, існування і подальшого функціонування в межах територіальної спільноти – ТГ, г) з майбутніми нормуванням і нормативізацією такої поведінки, що є підсумком її соціалізації, д) а також з наступною регламентацією та регулюванням правовими нормами.

Критично осмислені положення, аргументи та висновки відносно актуальних питань юридичної антропології, включаючи й проблематику формування феноменології ТГ та людини в її межах, а також її прав містяться в працях і вітчизняних, і зарубіжних учених різних історичних епох з:

– історії: Б. Андрушківа, Т. Вівгарина, П. Ігнатенка, М. Картавого, Н. Корабльова, О. Кульчицького, І. Лисяк-Рудницького, Л. Мяснікова, А. Нехашкіна, С. Пролєєва, Б. Цибалістого, Д. Чижевського, В. Шамрая, А. Шевцова, М. Шлемкевича, О. Фісуна, О. Чаплигіна, М. Юрія та ін.;

– етнокультурології: М. Костомарова, Л. Гумільова, Б. Цимбалістого, О. Нельги та ін.;

– політології: А. Авілова, М. Андріанова, А. Андрєєва, К. Гаджієва, І. Дубова, І. Кресіної, Л. Кормич, О. Мітіна, М. Назарова, С. Наумкіної, В. Петренка, О. Шестопалова та ін.;

– психології: М. Варія, Г. Дилигінського, А. Фурмана, Є. Шестопалова та ін.;

– філософії: В. Горського, Н. Мозгової, І. Огородник, М. Поповича, В. Табачковського, Ю. Федіва, Г. Горака, Р. Додонова, В. Жадько, Т. Ящука та ін.;

– філософії права і правознавства: Д. Андрєєва, М. Баймуратова, Р. Байніязова, О. Балинської, О. Батанова, В. Вовк, О. Гришук, Є. Копельців-Левицької, М. Козюбри, А. Колодія, Ю. Лободи, С. Максимова, Д. Мєняйлова, О. Мордовцевої, Ю. Оборотова, М. Орзіх, О. Омельчука, В. Погорілка, А. Романової, П. Рабіновича, С. Сливки, В. Синюкової, А. Токарської, І. Яковюка та ін.

До класичних праць з юридичної антропології в контекстуалізації ролі і місця людини в рамках людської територіальної спільноти, відносяться роботи відомих зарубіжних вчених-юристів, антропологів, соціологів: Ф. фон Бенда-Бекманна, М. Блока, Ф. Боаса, Ф. Броделя, Г. Бутуля, Т. Гайгера, Ж. Ле Гоффа, Дж. Гріффітса, П. Динцельбахера, Ж. Дюбі, Ж. Карбоньє, К. Леві-Стросса, Б. Малиновського, Р. Мандру, Д. І. Мейєра, С. Е. Меррі, Г. Моргана,

С. Ф. Мура, Х. Ортега-і-Гассета, А. Р. Редкліфа-Брауна, Н. Рулана, Г. Дж. Самнер-Мена, Т. Телленбаха, Р. Шпранделя, Л. Февра, Д. Філда та ін.

Вважаємо, що наявність великої кількості вчених-фахівців з різних напрямків суспільних знань, що займалися доктринальним супроводженням і забезпеченням досліджуваної проблематики, підтверджує не тільки її особливу складність, комплексність та системність, надає їй об'єктивний та актуальний характер, а і її суттєву суперечливість для розуміння процесів, тенденцій, формування концептів в досліджуваній сфері, що додатково актуалізує необхідність посилення її доктринального супроводження і забезпечення.

Вчені-фахівці психологічної науки стверджують, що предметна область самопрезентації особистості пов'язана з її вивченням як специфічного і унікального соціально-психологічного феномену [143, с. 21]. Така оцінка уявляється обґрунтованою, виходячи з наступних аргументів:

а) її феноменологічність витікає з недостатнього пізнання цього явища, що торкається психологічних настанов в діяльності людини, і науковим пошуком, що спирається на процес пізнання з використанням інтуїтивних, апіорних підходів і наступної фіксації отриманих знань у вигляді сутностей, що пізнаються. Тобто, мова іде про опис досвіду свідомості, що знаходиться в стані пізнання і виділення в ньому сутнісних характеристик;

б) її специфічність знову ж детермінується складними соціально-сутнісними та соціально-нормативними явищами в яких існує та функціонує людина, а також її почуттями від комунікативної взаємодії з іншими членами локального соціуму – територіальної громади, де здійснюється в умовах повсякденності її життєвий цикл. Тобто, йдеться про перманентність такої комунікації, її екзистенційність, результативність та ефективність – звідси і специфічність;

в) унікальність цього соціально-психологічного феномену міститься в його глибинному зануренні у свідомість людини та її вплив у вигляді відповідної поведінки (поведінкових настанов) людини, що

трансформуються у її конкретні дії чи бездіяльність – на формування локального соціуму у вигляді ТГ, що виникає по місцю її народження, знаходження, постійного існування і функціонування, а також про вплив територіальної спільноти на саму людину (особистість) та її поведінковий дискурс.

Отже, визначенню наведених характеристик сприяє семантико-етимологічне визначення терміну «самопрезентація» (від англ. selfpresentation – «Я сам» і «представлення себе, підношення себе»), що використовується сьогодні практично у всіх гуманітарних науках і найчастіше у вузькому спектрі значень: як специфічна усвідомлена діяльність людини у відповідних ситуаціях; маніпулятивна поведінка, спрямована на створення певного свого образу в очах інших, і т. п. [144].

У Енциклопедичному словнику цей термін визначається як процес подання людиною власного образу в соціальному світі, що характеризується намірами на створення в оточуючих певного враження про себе [145]. В останні роки відзначається збільшення кількості вітчизняних і зарубіжних досліджень різних сторін досліджуваного феномена в різних галузях гуманітарного знання (психології, культурології, соціології, соціальної філософії, культурної антропології, психолінгвістиці та ін.); вже накопичений великий обсяг матеріалу, однак відсутнє узагальнене, системне розуміння самопрезентації особистості.

Треба зазначити, що кожний науковий напрямок розглядає самопрезентацію переважно у вузькому сенсі, зазвичай у застосуванні до свого категоріального апарату, предметної області та авторсько-доктринальних уподобань. Таке становище зумовлено невизначеністю обсягу і змісту самого терміну «самопрезентація» при його використанні в психології, імпліцитно прийнятій установкою пов'язувати самопрезентацію тільки зі специфічною короткостроковою діяльністю з усвідомленого управління виробленим враженням [143, с. 21–22].

Наведений стан дослідження профільного терміну привів до того, що феноменологія самопрезентації в науковій літературі розглядається [146]:

- як засіб для організації взаємодії з іншими людьми з метою досягнення власних цілей (І. Гофман);
- як форма, що пов'язана з соціальною поведінкою (М. Ріесс і Дж. Тедеші);
- як засіб з підтримки рівня самооцінки (М. Вейголд, Б. Шленкер, М. Лірі, Д. Майерс Р. Ковальські);
- як засіб формування самооцінки і образу «Я» (Ч. Кулі і Дж. Г. Мід);
- як засіб самовираження (А. Стейхілбер і Р. Баумейстер);
- як прийом усунення когнітивного дисонансу (Л. Фестінгер і Ф. Хайдер);
- як реалізація мотивації на досягнення або ж уникнення невдач (А. Шутц і Р. Аркін);
- як стан, пов'язаний з об'єктивною самосвідомістю в результаті сприйняття сукупності чужих оцінок (Р. Вікланд);
- як наслідок підвищення мотивації в результаті фокусування своєї уваги на власному образі (Г. Глейтман);
- як прояв прагнень до влади в міжособистісних відносинах (Т. Піттман і І. Джонс);
- як особистісні риси (М. Шеріер, А. Фестингер, А. Басс, М. Снайдер);
- як представлення своїх особистісних якостей у зв'язку з потребою у відносинах довірчого характеру (Л. Б. Філонов) або для встановлення порядку взаємодії (Р. Парфьонов);
- як зовнішній вплив на ставлення оточуючих (А. А. Бодальов), напрямки сприйняття партнера в рамках певного шляху (В. П. Третьяков, Ю. С. Крижанская, Г. В. Бороздіна);
- як створене певне враження і регуляція власної поведінки (Ю. М. Жуков);
- як рекламна діяльність (А. Н. Лебедев-Любимов).

Системний аналіз наведених доктринальних позицій дає змогу визначити їх основні і загальні риси, що на пряму свідчить про тісний територіальний, суб'єктний, об'єктний, предметний, онтологічний, гносеологічний, аксіологічний, праксеологічний зв'язок самопрезентації людини (особистості) з локальним рівнем існування і функціонування соціуму, МСВ, ТГ, з ординарними умовами повсякденності, а саме:

– по-перше, самопрезентація на пряму є пов'язаною з соціумом, бо саме соціум виступає природним середовищем її можливого існування і реалізації (загально-соціальна ознака. – авт.);

– по-друге, вона існує на міжособистісному рівні у безпосередніх відносинах між людьми (міжособистісна ознака. – авт.);

– по-третє, вона існує, функціонує та реалізується на локальному рівні соціуму (локально-соціальна ознака. – авт.);

– по-четверте, вона реалізується в межах ТГ, де такі відносини зароджуються, виникають і реалізуються між жителями-членами ТГ (суб'єктна ознака. – авт.);

– по-п'яте, вона виникає на основі вільного волевиявлення людини (суб'єктивна ознака. – авт.);

– по-шосте, вона виникає на основі екзистенційних чинників (вітально-об'єктивна ознака. – авт.);

– по-сьоме, вона виникає з метою реалізації відповідного психологічного стану, що має телеологічні характерологічні ознаки (телеологічно-предметна ознака. – авт.);

– по-восьме, вона презентує та формує індивідуальні особливості особистості в рамках ТГ (індивідуально-презентативна ознака. – авт.);

– по-дев'яте, вона на пряму виступає засобом самооцінки особистості та формування її «Я» (індивідуально-оціночна ознака. – авт.);

– по-десяте, є пов'язаною з комунікативною взаємодією людей, бо виступає її предикатом (комунікативна ознака. – авт.);

– по-одинадцять, в її основі завжди лежить усвідомлена мотивація людини на здійснення відповідної поведінки (мотиваційно-праксеологічна ознака. – авт.);

– по-дванадцять, вона зазвичай носить ординарний характер, бо здійснюється в умовах повсякденності (соціально-становова ознака. – авт.);

– по-тринадцять, вона скерована на встановлення соціального порядку в межах територіальної спільноти (телеологічно-якісна ознака. – авт.);

– по-чотирнадцять, вона носить екзистенційний характер, бо пов'язана з реалізацією життєво важливих настанов, інтенцій, устремлінь, потреб, інтересів, атитюдів самої людини (особистості) (екзистенційна ознака. – авт.).

– по-п'ятнадцять, вона демонструє психологічну полізначимість поведінкових настанов людини (особистості) в процесі свого здійснення (психо-багатозначна ознака. – авт.).

Такий підхід до розуміння самопрезентації дає змогу проаналізувати її роль і значення в процесі діяльності людини в ТГ в залежності від відповідних науково-доктринальних підходів до розуміння цієї профільної феноменології, що сприяє фіксації та розкриттю різних особливостей особистості, в тому числі і в умовах МСВ. Так, на думку А. Шютца [147] та Е. Гоффмана [143] фактично існують дев'ять таких підходів, що виокремлені в залежності від різних галузей гуманітарного знання, а саме:

1. Інтеракціоністський (соціологічний). Такий підхід є домінуючим, бо на слушну думку Б. Шленкера, саме завдяки символічного інтеракціонізму виникла проблема самопрезентації особистості [148]. Отже, в рамках цього підходу основний акцент робиться на аналізі поведінки учасників соціальної взаємодії та механізми впливу один на одного. Така взаємодія реалізується у повсякденному житті людини (особистості) кожен день, – місцем її реалізації виступає локальний соціум у вигляді ТГ та в умовах МСВ. Можна зазначити, що цей підхід виражає ординарні і повсякденні умови самопрезентації людини (особистості) в процесі здійснення нею свого життєвого циклу.

Ключові поняття: ситуація взаємодії, ролі, стратегії самопрезентації, засоби створення образу, механізми соціального впливу.

2. Комуникативний (психосеміотичний). Заснований на розгляді самопрезентації як процесу передачі і сприйняття інформації. Цей підхід ще можна інакше назвати психосеміотичним, оскільки в його рамках розглядається символістська сторона самопрезентації. Дійсно, на самому високому рівні узагальнення, там де повсякденне життя людини розуміється у вигляді комуникативних взаємодій, людина (особистість) виявляється задіяною у багатофакторному процесі обміну інформації, в якому вона виступає не тільки продуцентом, а і репродуцентом такої інформації, що є суттєвою і важливою для організації її життєвого циклу, який здійснюється в межах ТГ та в умовах МСВ. Ключові поняття: знаки, символи, адресант, код, референт, адресат.

3. Соціо-перцептивний. Стосовно до вивчення самопрезентації цей підхід скерований також на вивчення механізмів побудови пропонованих образів і їх сприйняття аудиторією. Особливістю наведеного підходу виступає те, що людина, функціонуючи в межах ТГ і в умовах МСВ починає формувати і виконувати відповідні соціальні ролі – рольові позиції, що є обов'язковими для виникнення комуникативної взаємодії між членами локального соціуму (член родини, член трудового колективу, платник податків, член ТГ тощо). Виникнення таких рольових позицій є об'єктивним процесом і «запускаючим» елементом реалізації людиною (особистістю) своїх інтенцій, устремлінь, потреб, інтересів, атитюдів, що у підсумку формуються в її права, свободи і обов'язки, що завдяки їх важливості, повсякденності і стереотипності трансформуються в конституційні права, свободи і обов'язки людини, що реалізуються на рівні МСВ. Отже, в процесі самопрезентації особистості виникає ціла галерея образів, які можна вивчати:

– по-перше, це система Я) образів, яка становить основу Я) концепції кожної людини (її тілесне, емоціональне, соціальне та інші Я). Вони

виступають як головні детермінанти при формуванні образу, що пред'являється (формування рольових позицій. – авт.);

– по-друге, система дзеркальних Я, які представляють собою відрефлексовані суб'єктом самопрезентації очікування з боку аудиторії щодо його поведінки (самооцінка людиною (особистістю) своїх рольових позицій. – авт.);

– по-третє, бажаний образ самопрезентації, який хотілося б пред'явити суб'єкту (процес формування відповідної рольової позиції застосовно до конкретної життєвої ситуації. – авт.);

– по-четверте, пред'явлений образ, який засновується на всіх попередніх образах, але обумовлений можливостями і обставинами ситуації його пред'явлення (можна оцінювати як виникнення рольової позиції людини (особистості) відповідно до конкретної життєвої ситуації, що базується на попередньому виконанні аналогічних рольових позицій. – авт.);

– і, нарешті, по-п'яте, той образ, який був сприйнятий аудиторією, виходячи з характеристик самої аудиторії (оцінка рольових позицій людини (особистості) з боку локального соціуму – членів ТГ. – авт.).

Особливістю такого підходу є наступне: а) між усіма цими образами (рольовими позиціями) може бути різна ступінь відповідності; б) цей підхід виводить дослідника на проблему співвідношення між внутрішнім Я і його зовнішнім втіленням в міжособистісній взаємодії (оцінка самою людиною успіху/неуспіху реалізації конкретної рольової позиції. – авт.); в) також тут маємо вихід на проблему кодування і декодування образів самопрезентації (мова йде про закріплення відповідної рольової позиції людини (особистості) з метою використання її в процесі появи відповідних екзистенційних умов для їх вирішення, або про відмову від використання такої рольової позиції взагалі. – авт.). Ключові поняття: Я) концепція, ідентичність, дзеркальні Я, соціальні очікування, публічне Я, приватне Я, щира і помилкова самопрезентація;

4. Культурологічний. Цей підхід націлений на виявлення та аналіз відмінностей між представниками різних культур і національностей в особливостях їх самопрезентації. Крім культурні дослідження цієї проблеми свідчать, що культура накладає істотні обмеження як на зміст образу, що пред'являється, так і на стратегію самопрезентації. Як не дивно, але такий підхід відіграє в сучасних умовах глобальних міграційних процесів найважливішу роль, що проявляється на локальному рівні соціуму, коли членами ТГ стають люди з різним правовим станом, тобто не тільки громадяни патримоніальної держави (патриди), але і іноземці (іноземні громадяни, апатриди), і біженці, що законно перебувають і постійно проживають на території такої держави. Саме тут виникає мультикультурність, що уживається з настановами національної/ національних культур або культурологічним дискурсом титульної нації. Проблематика мультикультурності, що раніше вирішувалась шляхом акультурації жителів-членів ТГ, на жаль в останні роки, завдяки негативним тенденціям релігійного характеру, дає суттєвий збій у своєму вирішенні. Ключові поняття: культурні традиції самопрезентації, національний етикет, культурний шок, акультурація, типи культур;

5. Гендерний підхід. Він, насамперед, скерований на виявлення відмінностей в самопрезентації представників чоловічої і жіночої статей, а також у зв'язку з їх гендером (фемінінністю, маскулінністю, андрогінністю). Цей підхід, що виник у зв'язку з накопиченням великого масиву даних в психології, психолінгвістиці і соціології, свідчить про наявність суттєвих відмінностей у змісті і формі самопред'явлення чоловіків і жінок. Вважаємо, що сфера ТГ та умови МСВ, в яких реалізується життєвий цикл людей (особистостей) двох статей та людей з гендерною девіацією (з невизначеною статтю), є оптимальним соціальним простором для визначення та вирішення профільних відносин з метою зниження чи нівелювання їх конфліктогенного потенціалу. Звідси, самопрезентація людини (особистості) на рівні МСВ, саме у гендерному розумінні, є фактором виникнення гендерлекту –

передбачуваного постійного набору ознак жіночої та чоловічої мови, правил мовної поведінки, стратегії та тактики мовної поведінки чоловіків і жінок у різноманітних комунікативних ситуаціях у контексті тієї чи іншої культури [149]. Ключові поняття: репрезентація статі, гендер, гендерлект, фемінінність, маскулінність;

6. Індивідуально-особистісний підхід своїм головним завданням ставить розгляд впливів особистісних особливостей суб'єкта самопрезентації на процес і результат управління враженням, створюваним про себе. В рамках даного напрямку також робляться спроби описати найбільш характерні особистісні типи, що відрізняються певним стійким стилем самопрезентації. Отже, вважаємо, що цей підхід є характерним для організації поведінки людини (особистості) в повсякденному житті в процесі реалізації, по-перше, її екзистенційних настанов існування і функціонування у відповідних рольових позиціях в процесі здійснення нею свого життєвого циклу; а, по-друге, одночасного існування і функціонування як жителя-члена ТГ; по-третє, органічного поєднання цих двох іпостасей на користь усвідомлення себе та своєї ролі: а) в своєму повсякденному житті; б) в рамках ТГ; в) серед оточуючих членів такої ТГ. Цей підхід характеризується достатньою складністю і суперечливістю, бо самопрезентація тут здійснюється одночасно з аналізом і самооцінкою людиною своєї поведінки і, крім того, виражається в оцінці всього процесу самопрезентації і результату управління враженням, створюваним про себе. Разом з тим, такий багатофакторний підхід є вельми продуктивним з позицій можливості трансформації і моделювання своєї поведінки для покращення, з одного боку, якості самопрезентації людини в ТГ, а з іншого – визначення її індивідуальних особливостей. Ключові поняття: саомоніторинг, демонстративна поведінка, індивідуальний стиль самопрезентації, епатажна особистість;

7. Прикладний підхід до самопрезентації володіє високим зовнішнім потенціалом, бо він складається у вивченні практик цільового створення

образів самопрезентації в діловій сфері. Перш за все, він пов'язаний з таким напрямком, як іміджологія, – тому цей підхід є практичним втіленням теоретичних досягнень розглянутих раніше підходів, що проявляються в ньому у кумулятивному вигляді. Він, з одного боку, активно розвивається в зарубіжній і вітчизняній психології, оскільки затребуваний в діловій та політичній сферах, а з іншого боку – є актуальним і для сфери МСВ, де в межах ТГ людина (особистість) здійснює свої трудові функції у відповідній професійній формі, а з іншого, може приймати активну участь в локальних і загальнодержавних політичних процесах, де праксеологічні нароби самопрезентації відіграють важливу роль і мають велике значення. Ключові поняття: імідж, стратегії, тактики і техніки самопрезентації, засоби самопрезентації, ефективність самопрезентації;

8. Соціально-філософський підхід скерований на аналіз саморефлексії суб'єкта спілкування, осмислення соціальної реальності, інтерпретацію вражень. Він досить активно розвивається в рамках постмодерністської філософії. На думку одного з її яскравих представників, В. Дільтея, «По суті справи мені дано лише враження. Немає особистості (Selbst), відірваної від них, і окремого від них джерела вражень. Я лише конструюю джерело вражень» [150]. Вважаємо, що в процесі функціонування людини (особистості) в межах ТГ в рамках МСВ, вона не тільки осмислює соціальну реальність, що розгортається навколо неї, але і сама виступає активним суб'єктом створення такої реальності в локальній спільноті, при цьому, виступаючи активним інтерпретатором вражень від соціальної реальності та своєї поведінки, що реалізується в її умовах, людина (особистість), як член локального соціуму володіє здатністю модифікувати свою поведінку у відповідності до потреб такого соціуму і на засадах побудови ефективної комунікативної взаємодії з іншими членами такого локального соціуму. Ключові поняття: саморефлексія в умовах соціальної реальності, враження, особистість і поведінка у суспільстві (спільноті);

9. Психолінгвістичний підхід є дещо своєрідним, бо націлений, насамперед, на виявлення та аналіз відмінностей у вербальній поведінці суб'єкта самопрезентації, змістовних характеристик мови. І хоча він суттєво не впливає на сам феномен самопрезентації людини (особистості), але надає йому індивідуально-, групового і колективного ідентифікаційного характеру за рахунок характерних особливостей мови, яку використовує територіальна спільнота. В межах МСВ це відображає історичні, географічні, культурологічні, етнічні, національні та інші особливості виникнення, існування і розвитку територіальної спільноти. Ключові поняття: інтенція, дискурс, вербальні і невербальні тактики самопрезентації.

Резюмуючи викладене вище, можна дійти наступних висновків:

– феноменологія самопрезентації людини (особистості) відіграє основоположне значення в процесі її входження, присутності та функціонування в межах територіальної громади;

– самопрезентація людини (особистості) в територіальній спільноті, як акт її входження до ТГ виступає як складний соціально-психологічний феномен, що характеризується інтерактивним (взаємопов'язаним. – авт.), інтерсуб'єктивним (той, що веде до виникнення спільноти. – авт.) і інтегративним (той, що об'єднує, системний, комплексний. – авт.) характером;

– огляд і дослідження сучасних теоретичних підходів до розуміння самопрезентації людини (особистості) в ТГ є найважливішим кроком для усвідомлення: а) її психологічного настрою (психологічно-поведінковий критерій. – авт.); б) виникнення чинників нормування, що лежать в основі її соціалізації (поведінково-нормуючий критерій. – авт.); в) тенденцій нормативізації, що виступають основоположними елементами у подальшому нормативно-правовому регламентації і регулюванні її поведінкових настанов (критерій нормативізації /переднормативний/. – авт.); г) її комунікативного потенціалу, що лежить в основі визначення самопрезентації людини (особистості) як невід'ємного атрибуту будь-якої соціальної взаємодії

(комунікативний критерій. – авт.). – системний аналіз наведених доктринальних позицій а також підходів до розумінні самопрезентації людини (особистості) дає змогу визначити їх основні і загальні риси, що на пряму свідчить про тісний територіальний, суб'єктний, об'єктний, предметний, онтологічний, гносеологічний, аксіологічний, праксеологічний зв'язок такої самопрезентації з локальним рівнем існування і функціонування соціуму, МСВ, ТГ, з ординарними умовами повсякденності.

2.6. Становлення феноменології муніципальної людини (*Novo municipalis*) та її роль в формуванні місцевого самоврядування

Становлення, розвиток і вдосконалення в Україні системи МСВ як самостійного рівня публічної влади, конституційно-правового інституту та соціально-політичного феномену демонструє глибинні тенденції становлення демократичної правової державності. Звідси, МСВ стає соціально-правовим і нормативним простором існування, функціонування і розвитку територіальних спільнот – громад, що складають жителі відповідних адміністративно-територіальних одиниць держави, які генетично, історично, географічно, культурологічно, економічно, соціально, ресурсно створюються для вирішення екзистенційних колективних потреб членів таких громад в умовах повсякденності і в процесі реалізації індивідуального життєвого циклу кожного з них.

Такий екзистенційно-парадигмальний підхід об'єктивує і актуалізує проблематику функціонування в межах МСВ і в рамках ТГ конкретної людини, яка в умовах такого номосу, топосу і локусу може реалізувати свої життєвоважливі індивідуальні, групові, колективні устремління, інтенції, потреби, атитюди і інтереси. Отже, для цього вона повинна володіти відповідним правовим статусом, який на рівні МСВ може бути визначений як муніципально-правовий статус людини [257, с. 112].

Дослідження феноменології муніципальної людини у вітчизняному правознавстві практично не проводилось, бо людина завжди вважалась

безпосереднім атрибутом держави, тому її інтереси розглядались лише в контексті державно організованого суспільства, його об'єктивних потреб та стратегічних запитів. Однак, треба наголосити на тому, що в західній правовій науці антропологічна проблематика знайшла своє закріплення, починаючи з періодів ранньої християнської моралі та етики, Відродження, а потім й з становлення гуманістичних засад періоду феодалізму і капіталізму, включаючи буржуазні революції в Європі – Нідерландах, Англії, Франції, а також в США.

В теоретичній контекстуалізації на становлення досліджуваної проблематики здійснили вплив антропоцентристські і ірраціоналістські філософські концепції кінця XIX століття. Проблематика прав людини, що набула основоположного і стрижневого значення в становленні демократичної правової державності та демократизації становлення і функціонування сучасного міжнародного правопорядку у другій половині XX ст., і отже, проблематика антропологізації права, зберегли своє особливе значення і на початку XXI ст. Суттєвий вплив на об'єктивізацію та актуалізацію проблематики антропологізації права здійснив розвиток феноменології локальної демократії у формі місцевого самоврядування, – починаючи від Магдебурзького права, і закінчуючи муніципальною революцією XX ст. в державах Західної Європи, що є членами Європейського Союзу.

Критично осмислені положення, аргументи та висновки відносно актуальних питань юридичної антропології, включаючи й проблематику формування феноменології муніципальної людини та її прав і параметральних ознак містяться в працях і вітчизняних, і зарубіжних учених різних історичних епох з:

– історії: Б. Андрушківа, Т. Вівгарина, П. Ігнатенка, М. Картавого, Н. Корабльова, О. Кульчицького, І. Лисяк-Рудницького, Л. Мяснікова, А. Нехашкіна, С. Пролєєва, Б. Цибалістого, Д. Чижевського, В. Шамрая, А. Шевцова, М. Шлемкевича, О. Фісуна, О. Чаплигіна, М. Юрія та ін.;

– етнокультурології: М. Костомарова, Л. Гумільова, Б. Цимбалістого, О. Нельги та ін.;

– політології: А. Авілова, М. Андріанова, А. Андрєєва, К. Гаджієва, І. Дубова, І. Кресіної, Л. Кормич, О. Мітіна, М. Назарова, С. Наумкіної, В. Петренка, О. Шестопалова та ін.;

– психології: М. Варія, Г. Дилигінського, А. Фурмана, Є. Шестопалова та ін.;

– філософії: В. Горського, Н. Мозгової, І. Огородник, М. Поповича, В. Табачковського, Ю. Федіва, Г. Горака, Р. Додонова, В. Жадько, Т. Ящука та ін.;

– філософії права і правознавства: Д. Андрєєва, М. Баймуратова, Р. Байніязова, О. Балинської, О. Батанова, В. Вовк, О. Грищук, Є. Копельців-Левицької, М. Козюбри, А. Колодія, Ю. Лободи, С. Максимова, Д. Мєняйлова, О. Мордовцевої, Ю. Оборотова, М. Орзіх, О. Омельчука, В. Погорілка, А. Романової, П. Рабіновича, С. Сливки, В. Синюкової, А. Токарської, І. Яковюка та ін.

До класичних праць з юридичної антропології відносяться роботи відомих зарубіжних вчених-юристів, антропологів, соціологів: Ф. фон Бенда-Бекманна, М. Блока, Ф. Боаса, Ф. Броделя, Г. Бутуля, Т. Гайгера, Ж. Ле Гоффа, Дж. Гріффітса, П. Динцельбахера, Ж. Дюбі, Ж. Карбоньє, К. Леві-Стросса, Б. Малиновського, Р. Мандру, Д. І. Мейєра, С. Е. Меррі, Г. Моргана, С. Ф. Мура, Х. Ортега-і-Гассета, А. Р. Редкліфа-Брауна, Н. Рулана, Г. Дж. Самнер-Мена, Т. Телленбаха, Р. Шпранделя, Л. Фєвра, Д. Філда та ін.

Вважаємо, що наявність великої кількості вчених-фахівців з різних напрямків суспільних знань, що займалися доктринальним супроводженням і забезпеченням досліджуваної проблематики, підтверджує не тільки її особливу складність, комплексність та системність, надає їй об'єктивний та актуальний характер, а і її суттєву складність для розуміння процесів, тенденцій, формування концептів в досліджуваній сфері, що додатково

актуалізує необхідність посилення її доктринального супроводження і забезпечення.

Отже, розглядаючи появу феноменології муніципальної людини, що виникає на стику права і соціуму, права і людини, індивідуального і колективного, приватного та публічного, – тобто в межах науки про людину і соціум – в межах юридичної антропології, – можна стверджувати, що:

- по-перше, проблематика становлення муніципальної людини є однією з центральних в правознавстві;

- по-друге, вона має свою історичну ретроспективу, що є пов'язаною з становленням, розвитком і вдосконаленням гуманістичних і гуманітарних тенденцій в державотворенні і правотворенні, що знайшло свій практичний прояв в становленні юридичної антропології;

- по-третє, в основі появи феноменології муніципальної людини лежать відносини держави, локального соціуму і людини, що знаходяться як в правовому, так й позаправовому (за межами державно-правового впливу) просторі, коли людина функціонує в межах місцевого самоврядування та продукує свої екзистенційні інтенції, потреби, устремління, інтереси та демонструє свої атитюди;

- по-четверте, її становлення напряму детерміновано становленням і розвитком системи місцевого самоврядування спочатку в рамках національної держави, а потім його вдосконаленням в рамках міждержавної економічної, політичної і правової інтеграції держав;

- по-п'яте, вона переважно реалізується не тільки в державотворчих процесах, а й активно розвивається в процесах становлення і розвитку громадянського суспільства.

Для формування феноменології муніципальної людини важливе значення має визначення людської спільноти та її членів, що функціонують в рамках громадянського суспільства, що теоретично визначається як правовою, так й політичною наукою з застосуванням оригінальних підходів,

які розглядають його не тільки як інституційний, а й як поведінково-діяльнісний (антропологічний) феномен.

Варто зазначити, що в суспільно-політичній та правовій доктринах існує низка інтерпретацій громадянського суспільства, які часто знаходилися в суперечності, бо в своїй контекстуалізації вони спираються на різні принципи його формування та різні параметральні ознаки. Отже, не можна говорити, що є класичне дефінітивне визначення громадянського суспільства. Багато в чому це пов'язано з тим, що сама ідея громадянського суспільства виникла як різновид утопії «самообмеження» і включала в своє коло безліч діяльнісно-функціональних форм демократії, а також дуже складну та суперечливу систему громадських, соціальних і політичних прав, більшість з яких або існували лише в деклараціях держави, або реалізовувались в мінімальному розмірі.

Саме тому основоположні норми-принципи громадянського суспільства – права людини (особистості), право на недоторканність приватного життя, на створення добровільних асоціацій, формалізована законність, плюралізм, публічність, свобода підприємництва – часто тлумачились і розумілись по-різному, вважаючи або на політичні погляди, або на соціальне положення людини, що їх продукувала.

Так, зокрема, бачення громадянського суспільства Дж. Локком, Ш. Монтеск'є, А. Фергюсоном та А. де Токвілем істотно відрізняються не тільки різним розумінням його природи, а й ступенем його узагальнення в контекстуалізації прояву та функціонування.

Так, англійський політичний діяч та філософ XVII ст. Дж. Локк, сповідуючи пріоритет державотворчих настанов, розглядав громадянське суспільство як синонім термінів «політичне суспільство» або «держави», а також розробив концепцію природного стану, в якій вже закладено всі основні риси тієї сукупності найрізноманітніших форм життя, яку пізніше будуть називати «громадянським суспільством» [151, с. 139]. Звідси, вже з того часу політична складова громадянського суспільства виступала

рельєфною його ознакою, що, з одного боку, демонструвала існування та функціонування такого суспільства в межах державно організованого соціуму, у системі владних правовідносин, а з іншого – визнавала можливість його існування і поза державних відносин в повсякденному існуванні та життєдіяльності людини, особливо в контекстуалізації задоволення нею своїх екзистенційних інтересів.

Французький письменник, правознавець, філософ, політолог Ш.-Л. Монтеск'є зосереджуючи увагу на правозахисному аспекті індивідуума, акцентував увагу на проблемі захисту політичної волі від загрози деспотичного втручання держави в життя індивідів або груп населення. Його розуміння громадянського суспільства зводилося до ідеї проміжних суб'єктів, які опосередковують відносини між індивідом і державою [152, с. 145]. Тобто, цей автор, відстоюючи вільний вибір людиною своєї політичної поведінки, вже акцентував увагу на можливість її відповідної самостійної поведінки у відносинах з державою і в більш широкому діапазоні взаємної комунікації.

Філософ і історик XVIII ст. з Шотландії А. Фергюсон, покладаючи в основу своєї доктринальної позиції моральні настанови, особливо цікавився процесом історичних змін у широких еволюційних рамках, які він розглядав у розумінні появи цивілізованого суспільства з попередніх станів, що характеризуються як «дикість» і «варварство». Саме за А. Фергюсоном, громадянським є лише таке суспільство, що є витонченим, сприйнятливим до моралі [153]. Отже, цей автор вже акцентував увагу на проблематиці самообмеження державної влади та появи відповідних моральних бар'єрів у людини в процесі вибору нею своїх поведінкових настанов.

Французький політичний діяч XIX ст. А. де Токвіль бачив активне громадянське суспільство у більш сучасному його розумінні, сповідуючи ініціативу та самодіяльність людей та їх спільнот, – тобто, вважав, що воно є створеним з самоврядних асоціацій для захисту проти занадто сильної держави, а також проти «тиранії більшості» [154, с. 66]. На його думку,

щільна мережа добровільних об'єднань захищає громадян від державного свавілля; ці асоціації виступають школою демократії, адже люди, які отримали навички керівництва ними, отримують не тільки соціальний досвід, а і необхідну політичну майстерність. Необхідно зазначити, що наведений автор вперше акцентував увагу на своєрідній територіально-суб'єктній основі громадянського суспільства, що виникає в межах самоврядних асоціацій людей, які фактично репрезентують територіальні спільноти, що існують і функціонують на відповідній території держави, з її дозволу, але з метою реалізації інтересів членів такої громади. Отже, подальше тлумачення приводить нас до визначення феномену МСВ за використання і за допомогою якого виникли, сформувались і функціонують такі спільноти, що поєднують жителів відповідної території задля вирішення їх екзистенційних інтересів.

Близьким до розуміння А. де Токвілля є визначення громадянського суспільства сучасного американського дослідника Д. Ронні, що сповідує не тільки його важливу комунікаційну, а й суттєву інтелектуально-діяльнісну складову, відносячи до нього «ті форми асоціацій між індивідуумами, які очевидно не є частиною публіки, державного апарату, приватного, сімейного життя або атомістичного ринку» [155, с. 37], – тобто, йдеться про те, що таке суспільство вирішує питання, з одного боку, індивідуального характеру, що є важливими для кожного члена такої спільноти, а з іншого, – такі, що мають особливе екзистенційне загальне значення для людських спільнот, що існують на засадах колективізму, – отже, мова може йти про територіальні спільноти (громади), що є колективними і недержавними суб'єктами, які існують та функціонують в межах місцевого самоврядування на локальному рівні функціонування соціуму.

Досліджуючи доктринальні погляди вчених відносно визначення громадянського суспільства, вважаємо за необхідне звернути пильну увагу на наукові погляди вітчизняного вченого М. П. Орзіх, які він висунув на початку ХХІ ст. Характеризуючи громадянське суспільство, він застосовує соціологічно-індивідуальний (персоналістський) і соціологічно-колективний

(асоціаційний) підхід і визначає досліджуваний феномен в декількох аспектах:

– по-перше, як асоціацію людей, в якій кожна людина вільна як така, що має невідчужувані права, є рівноправною з іншими членами асоціації, самостійна у виборі громадянського стану (громадянство, іноземство, апатридство) (індивідуально-вольовий критерій. – авт.);

– по-друге, як позадержавні (інституціоналізовані в громадські об'єднання) асоціації людей за соціальною, етнічною, релігійною та іншою належністю, політичними, економічними, професійними та іншими інтересами (колективно-реалізаційний та реалізаційно-груповий критерій. – авт.);

– по-третє, це формування на зазначених засадах суспільних (позадержавних) відносин, а також шляхом самопрояву інтересів і волі окремих індивідів та їхніх асоціацій, що діють у вільному (від державного впливу) просторі суспільства [156, с. 67–68] (системно-самодіяльний критерій. – авт.).

Системний аналіз наведеної доктринальної позиції дає можливість стверджувати, що членом громадянського суспільства може бути тільки соціально активна людина, яка, виходячи зі своїх екзистенційних інтересів, самостійно прогнозує, планує, моделює, будує, реалізує свою поведінку в соціумі щодо: а) визначення свого громадянського (правового) стану; б) своєї участі у соціальному житті через свою участь в суспільних структурах, що формуються за різними ознаками, включаючи й політичні; в) самопрояву, самоорганізації, самореалізації своєї поведінки в соціумі з метою реалізації своїх інтенцій, атитюдів, устремлінь, потреб, інтересів тощо.

Вважаємо, що саме такий підхід до визначення громадянського суспільства демонструє особливу важливість асоціативної і територіальної ознак в його виникненні, – отже, наведена вище асоціація людей може бути створеною лише на засадах їх спільної території проживання (територіальна спільнота, громада); асоціація людей може бути сформованою не з

використанням механістичних засад, а з застосуванням системного принципу наявності загальних, групових та індивідуальних інтересів людей-членів такої територіальної спільноти, причому презюмується, що загальні (колективні) інтереси превалюють над їх індивідуальними і груповими інтересами. Такий підхід демонструє глибокий, інтерстиційний (внутрішній), генетичний зв'язок громадянського суспільства з місцевим самоврядуванням, а також з територіальною спільнотою, що існує та функціонує завдяки йому та в його територіальних, організаційно-нормативних і ресурсно-облігаторних параметрах.

Отже, можна стверджувати, що саме в межах територіальної громади формується громадянське суспільство, яке відображає відповідні соціальні запити людей-членів територіальної спільноти (громади), формує для їх розуміння та реакції на їх наявність відповідні соціальні інститути, які діють безпосередньо в соціальному просторі (наприклад, громадські об'єднання, включаючи й політичні партії), а також детермінує відповідні соціальні процеси і відносини громадянського суспільства, які впливають на прийняття рішень управлінського характеру, від вирішення яких залежить стабільність та якість життя в межах громади.

Аналіз сучасних інтерпретацій громадянського суспільства дозволив нам сформулювати його поняття в аспекті соціально-антропологічної парадигми, як соціально-публічної форми людського буття, як спільноти жителів (громади), що сформована без урахування їх правового стану, в рамках якого кожен з них, індивід – це суб'єкт, що: а) здійснює в межах громади свій життєвий цикл; б) вирішує свої екзистенційні інтенції, устремління, потреби, формує відповідні атитюди; в) об'єктивно зацікавлений в забезпеченні гідного рівня життя для себе та інших; г) здійснює соціальну, включаючи й політичну активність в громаді; г') реалізуючи при цьому свої інтереси, включаючи й політичні; д) задовольняючи природну потребу в комунікативній взаємодії з іншими членами локального соціуму; е) досягаючи загального блага.

Звідси, громадянське суспільство постає не тільки як простір прояву соціальної, в тому числі й політичної природи людини, його самовираження, реалізації себе в комунікаційній взаємодії з іншими людьми для досягнення екзистенційно важливих телеологічних домінант. Такий простір повністю співпадає з правовим простором місцевого самоврядування, яке як і громадянське суспільство неможливе без людини. Причому, саме людська активність конструює, формує, будує і простір місцевого самоврядування, і простір громадянського суспільства.

Розглядаючи індивіда тільки у політико-антропологічному вимірі, політична наука розглядає його як носія громадсько-політичних відносин та позначає його «актором», ставлячи завдання щодо необхідності відмінності специфіки змісту категорій «актор» громадянського суспільства і «суб'єкт» громадянського суспільства. При цьому зазначається, що у вітчизняній політичній науці ці поняття часто ототожнюються [157]. Але, в контексті нашого дослідження, було б логічним поставити питання не стільки про відмінність, скільки про єдність змісту категорій «актор» і «суб'єкт» громадянського суспільства і «людина – житель, член територіальної спільноти (громади)» як «суб'єкт» та «член» громадянського суспільства. Обґрунтуванням постановки такого питання є, насамперед, процеси формування громадянського суспільства на рівні місцевого самоврядування в межах територіальної громади, де кожний її член-житель, одночасно виступає й як суб'єкт-об'єкт і член такого суспільства.

Варто зазначити, що такий методологічний висновок володіє великим потенціалом, який, з одного боку, транспонує суто теоретичну категорію «громадянського суспільства» в людинорозмірний об'єкт, а з іншого, – суттєве і стратегічно підсилює роль і значення місцевого самоврядування як одночасно і простору громадянського суспільства, і простору локальної демократії. Більш того, запропонований підхід, якщо з ним підійти до наведеної системи координат в контекстуалізації історичної ретроспективи, корінним чином трансформує такі координати, висуваючи на перше місце

первинну, екзистенційну роль місцевого самоврядування та територіальної громади як сфери в якій історично починає жити та існувати людина в колективному оточенні.

Отже, спочатку виникає територіальна громада, що є екзистенційним простором для існування, виживання, функціонування людини, потім само місцеве самоврядування, що є інструментально-технологічним та управлінсько-аксіологічним засобом існування такої громади, а вже потім, з розвитком її інтелектуальної складової та виникненням її системи колективно-індивідуальних та колективно-групових інтересів, формується та виникає громадянське суспільство у вигляді його відповідних інституцій.

Аналізуючи наведені теоретичні положення, насамперед, слід звернути увагу на актуалізацію системи телеологічних домінант, що вибудовуються в рамках територіальної громади за участі місцевого самоврядування та в рамках громадянського суспільства. При цьому слід враховувати, що головною функцією суб'єкта є досягнення таких домінант в процесі своєї життєдіяльності. Але треба звернути увагу й на особливість таких домінант, бо і в межах територіальної громади, і в межах громадянського суспільства вони характеризуються насамперед колективним характером, тобто визначення інтересів наведених спільнот як колективно-індивідуальних та колективно-групових, показує, що такі інтереси:

- по-перше, мають пріоритетно колективний характер;
- по-друге, саме таким колективним інтересам підпорядковуються індивідуальні та групові інтереси суб'єктів наведених асоціацій – територіальної громади та громадянського суспільства;
- по-третє, така субординаційність інтересів викликана насамперед тим, що саме колективні інтереси превалюють над іншими, бо вони несуть в собі екзистенційний потенціал;
- по-четверте, реалізація таких колективних інтересів у більшій мірі задовольняє індивідуальні та групові інтереси як жителів-членів

територіальних громад, так й суб'єктів громадянського суспільства, що виявляються одними й ті ж самими фізичними особами;

– по-п'яте, можна стверджувати, що по мірі розвитку і територіальної громади і громадянського суспільства фізична особа – член громади і суб'єкт громадянського суспільства, моделюючи своє поведінку, можуть безконфліктно та позитивно реалізовувати свої індивідуальні інтереси на фоні реалізації колективних інтересів в рамках наведених асоціацій.

Отже, телеологічна домінанта (мета), як загальний інтерес, вироблений і сформульований в програмних документах наведених асоціацій, передбачає наявність стійких механізмів для його реалізації. Тому, в якості «члена громади» або «суб'єкта громадянського суспільства» зазвичай виступає організація в рамках якої конкретна фізична особа, що одночасно є і членом громади и суб'єктом громадянського суспільства прагне задовольнити свої індивідуальні та групові інтереси в контекстуалізації реалізації колективних інтересів. Звідси, можна констатувати, що індивід або група індивідів, які, здійснюючи соціальну активність, домагаються реалізації своїх потреб, – тим самим через таку їх реалізацію вони самореалізуються.

При цьому, чим більшу соціальну маневреність має фізична особа, чим більше вона продукує інтересів, тим краще вона враховує особливості мінливих життєвих ситуацій а також здійснює пошук більшої кількості шляхів вирішення або задоволення таких інтересів, – тобто, чим особистість є більш соціально активною, тим більше вона формує простір публічного, в якому існують і функціонують і територіальна громада і громадянське суспільство, й, одночасно, тим більше вона реалізує настанови і наративи свого індивідуального.

Враховуючи наведене вище, природно виникає питання про основні властивості жителя-члена територіальної громади та суб'єкта (носія) громадянського суспільства. Якщо на питання про основні властивості суб'єкта (носія) громадянського суспільства відповідає теорія «політичної людини» (*homo politicus*), причому в руслі політико-антропологічної

парадигми, то на питання про основні властивості жителя-члена територіальної громади повинна відповісти теорія «муніципальної людини» (*homo municipalis*).

Необхідно зазначити, що в процесі розробці концепції «політичної людини» існують різноманітні інтерпретації та підходи. Так, вітчизняні дослідники вважають, що «політична людина – це особливий суспільно-історичний суб'єкт, що переміщає вирішення соціальних проблем зі сфери громадських відносин в сферу державно-політичних» [158, 197 с. 15, 161, 162, 174]. Тобто, у повсякденному розумінні це фізична особа, найчастіше громадянин держави, що відкидає всі екзистенційні питання свого існування та функціонування в людському соціумі та користь питань державно-політичного характеру, на яких фактично фокусується його життя. Виходячи з цього визначення, образ політичної людини ототожнюється, наприклад, у радянського дослідника О. С. Панаріна з громадянином епохи Союзу РСР.

Людина політична протиставлена людині економічній, у якій «перевернута система пріоритетів: тілесні потреби вона ставить вище духовних» [158, с. 16]. «У основі самодіяльного громадянського суспільства стоять суверенні індивіди, що покладаються тільки на себе і цікавляться іншими тільки як носіями благ, які обмінюються на засадах ділового партнерства» [158, с. 16]. Отже, актором громадянського суспільства епохи представницької демократії у О. С. Панаріна виступає людина економічна, яка, до речі, для нього є «дефектним» конструктом, бо володіє перевернутою системою пріоритетів, скерованою, насамперед, на своє існування та стабільне функціонування в соціумі. Більш того, на думку цього дослідника, сучасна російська політична система, а звідси, – й політичні системи всіх пострадянських держав, представлена «людиною промисловою» (*homo faber*), що діє на основі науково-обґрунтованих приписів та інструкцій, але не можна заперечувати і забувати того, «... що людина, більшою мірою, все ж таки тварина політична, тобто така, що відноситься до полісу, до громадянського стану, ніж «економічного» [158, с. 15].

На наш погляд, тут вбачається відповідна колізія між марксистським вченням про первинність економічних відносин та політичним оформленням державно організованого соціуму, бо відсутність економічних підвалин його існування і функціонування нівелює будь-які політичні настанови такої соціальної організації. Разом з тим, необхідно наголосити на тому, що наведений автор підтримуючи позицію Аристотеля в розумінні людської природи, тим самим розширює можливості політичної людини в прийдешньої системі постмодерну. Тобто, людина політична з традиційного суб'єкта політики перетворюється їм в жителя сучасної демократичної держави.

Це підтверджується доктринальною позицією вітчизняного політолога В.В. Козьми, який вважає, що: «У самій людині ... закладені передумови виникнення, формування, розвитку політичних якостей, які сприяють перетворенню людини на живу істоту політичну» [159, с. 11]. Але, знову тут акцентуація на політичних властивостях людини робиться на основі вже існуючої та функціонуючої в соціумі «людини економічної». Дійсно, ця позиція спирається на доказ, що політична людина – це носій якостей політико-громадських відносин в сучасних розвинених державах представницької демократії. Але, вважаємо, що даний тип, що має глибоке історичне коріння:

– по-перше, не тільки вельми тісно та органічно переплітається з первинними процесами формування *homo municipalis*, що фактично логічно і онтологічно передують процесам формування *homo politicus*, враховуючи їх виключно екзистенційний характер; а і,

– по-друге, параметральні ознаки, що є характерологічними для формування *homo politicus*, співпадають з параметральними ознаками, що є характерологічними для формування *homo municipalis*, причому у хронологічному вимір останні починають формуватися першими саме тоді, коли процес формування *homo politicus* ще триває; а це,

– по-третє, підтверджує, що *homo municipalis* та *homo politicus* проходять своє історичне становлення в межах людської територіальної спільноти (громади) в умовах локальної демократії у формі місцевого самоврядування.

Отже, досліджуючи тенденції еволюції жителя-члена територіальної громади та суб'єкта громадянського суспільства, слід зауважити, що вони наведені, відображені та проаналізовані в багатьох науково-дослідних позиціях. Так, наприклад, досліджуючи доктринальну позицію німецького політолога А. Инкельса [160, с. 45] що виділяв риси сучасної людини, можна констатувати, що деякі з них мають пряме відношення до зазначених тенденцій, а саме: до таких рис він відносив: а) відкритість новому життєвому досвіду у всіх сферах його існування (наявність активної життєвої позиції. – авт.); б) керівництво в своїй поведінці ідеєю особистої гідності всіх людей (наявність індивідуальної системи загальних цінностей щодо становища людини в соціумі. – авт.); в) суттєва зміна думки про суспільство (готовність до соціальних змін. – авт.).

Це передбачає наступні якості: а) індивід схильний формувати і підтримувати думки по великому колу проблем суспільного життя (демонстрація високого рівня соціалізації, в тому числі й правової. – авт.); б) він обізнаний про те, що до вирішення будь-якої проблеми можливе існування різних підходів, і про ці проблеми можуть бути різні думки (демонстрація володіння критичним мисленням, що має в якості властивості наявність розумінні та розробки альтернативних шляхів до розв'язання проблем, що існують. – авт.); в) він позитивно оцінює це різноманіття [160, с. 56-57] (демонстрація активної позиції суб'єкта щодо визнання наявності різних шляхів подолання існуючих проблем та його готовності їх використовувати в своєму досвіді. – авт.).

У вимірюванні МСВ наведені риси визначають позицію людини-жителя і одночасно члена ТГ до своєї соціальної поведінки в умовах повсякденності з метою усвідомленої реалізації свого життєвого циклу через

вирішення питань місцевого життя екзистенційного характеру. У контекстуалізації громадянського суспільства – це набуття людиною якостей, що демонструють формування її соціальної активності на локальному рівні існування і функціонування соціуму з вирішення широкого кола питань свого існування.

Далі, поряд з характеристикою сучасної людини наведений німецький дослідник намічає в суспільстві тенденцію до появи «синдрому громадської участі», якому відповідають такі установки:

1) свобода від традиційних авторитетів. Широкий набір різного роду традиційних – релігійних, сімейних, етнічних і місцевих авторитетів заміщається єдиним загальнонаціональним політичним авторитетом (готовність до сприйняття нових ідеологічних цінностей та цінностей іншої властивості. – авт.);

2) інтерес до суспільних проблем, виражений в активній політичній участі й підкріплений бажанням бути поінформованим про поточну соціально-політичну ситуацію в суспільстві (наявність активної життєвої позиції, причому як в політичній сфері, а звідси, – і в інших сферах життєдіяльності соціуму. – авт.);

3) орієнтація на політичні і урядові процеси, які визнають необхідність і бажаність формування раціональних процедур і відповідних організацій державного управління [160, с. 56-57] (готовність до сприйняття принципів та процесуальних засад державного управління і готовність діяти відповідним чином на їх реалізацію. – авт.).

Дійсно, треба погодитись, що наведені вище ознаки характеризують суб'єкта громадянського суспільства. Але, якщо такі ознаки оцінити через призму локальності існування, знаходження і функціонування територіальної громади, як сукупності жителів відповідної території держави, і через колективний локальний інтерес, що формують та продукують такі жителі в умовах місцевого самоврядування з метою його існування, розвитку, вдосконалення в контекстуалізації його належної реалізації в громаді, – то

можна сміливо заявити, що такі установки повністю охоплюються розумінням та характерологією *homo municipalis*.

І хоча перераховані вище риси були віднесені іншими політологами до поняття «політична людина» (*homo politicus*) [160, с. 56-57], все ж вони в той же час досить вдало ілюструють поведінкові настанови саме жителя-члена територіальної громади.

На нашу думку, тут існують відповідні пояснення, причому антропо-екзистенційного характеру.

По-перше, ми говоримо про одну абстрактну людину, що одночасно через свої рольові позиції виступає жителем-членом територіальної спільноти та суб'єктом громадянського суспільства, – звідси і територіально, і ідеологічно, і аксіологічно, і гносеологічно, і комунікативно, і наративно, і конотаційно – їх поведінкові настанови не тільки конвергують, а й збігаються, причому накладаючись одна на одну.

По-друге, телеологічні домінанти існування і функціонування територіальної спільноти та громадянського суспільства багато в чому збігаються – це існування та функціонування людини та здійснення нею свого життєвого циклу в умовах повсякденності та завдяки колективному існуванню, що полегшує споживання відповідних благ та захист людини (особистості). Але, якщо в рамках ТГ людина реалізує переважно свої екзистенційні настанови, то в межах громадянського суспільства такі настанови є більш пов'язаними з духовними і демократичними цінностями, включаючи й питання формування, організації та здійснення публічної влади в межах тієї ж територіальної спільноти або в межах всієї держави (у випадках, передбачених законом).

По-третє, виступаючи відповідно до кожної з життєвих ситуацій, в яких вона бере участь, у відповідній активній ролі, людина, що є одночасно жителем-членом територіальної громади та суб'єктом громадянського суспільства, одночасно збагачує і локальний соціум, в якому вона фактично існує, і громадянське суспільство, яке існує як концепт у сукупності своїх

інституцій, і яке виступає ефективним соціально-інструментальним і соціально-нормативним засобом реалізації її життєвих намагань, потреб, інтенцій, інтересів, атитюдів.

По-четверте, розуміння категорії «політична людина» (*homo politicus*) стає більш продуктивним лише при розгляді її за допомогою антропологічної парадигми, коли таку людину розглядають як індивіда, що володіє набором характеристик соціально-політичного характеру, сформованих як типом даного суспільства, так і рисами, що наділені людською природою.

Тобто, *homo politicus* не можна розуміти без *homo municipalis*, бо саме територіальна громада в умовах місцевого самоврядування формує природні риси людини-жителя і члена такої громади. А звідси, можна стверджувати про генетичну близькість цих двох феноменологій та про їх взаємну детермінованість. Отже, хоча на думку вітчизняної політологині О. В. Бабкіної, тут продуктивною виступає позиція В. Ю. Сморгунової, яку вона висловила в своїй роботі «Феномен політичного знання», – «Зрозуміти людину – значить зрозуміти людину політичну» [161, с. 14], можна і треба інтерпретувати це ствердження, виклавши його в такій редакції – для того, щоби «зрозуміти людину політичну – потрібно виділити в ній і зрозуміти людину муніципальну».

Наша теза актуалізується та об'єктивується завдяки сучасним подіям в світі, що пов'язанні з пандемією коронавірусу, що, на думку відомого вітчизняного політолога Г. Почепцова, фактично детермінують достроковий прихід майбутнього [162]. Так, він наводить слова Р. Хааса, автора статті у впливовому американському часописі «Зовнішня політика», який заявляє, що: «Пандемія, що почалася в одній країні і розповсюдилася з великою швидкістю по світу є глобальним викликом. Це також доказ того, що глобалізація це реальність, а не альтернатива. Пандемія руйнує відкриті і закриті країни, багаті і бідні, Схід і Захід. Чого немає, так це ніякого знаку значимої глобальної відповіді. Світова організація здоров'я, що раніше майже не мала значення, і яка повинна була б центральною у протистоянні

загрозі, відкриває багато на поганий стан глобального управління» [163]. Вважаючи, що пандемія практично нівелювала важелі глобального управління та нейтралізувала всі позитивні риси глобальної політики, економіки та правової глобалізації, він звертає увагу на зростання в таких кризових умовах ролі і значення локальних територіальних спільнот – громад.

Констатується, що з одного боку, вірус безсумнівно завищив роль держави, оскільки різко зросла залежність від неї громадян, а в деяких випадках держава взагалі стає єдиним джерелом порятунку. А президент США Р. Рейган свого часу попереджав: «В англійській мові є найбільш моторошні слова: «Я від уряду, я тут, щоб допомогти». А з іншого, – вірус показав слабкість держави та всю безпорадність її інститутів щодо превенції пандемії та подолання її наслідків. Відмічаючи такий стан справ, Ф. Хілл, яка працювала до 2019 року в Раді національної безпеки США президента Д. Трампа каже: «Ми були в цьому типі траєкторії останні тридцять років, коли індивід мав пріоритет над колективом. І зараз ми повертаємося в той час, в якому жили наші батьки і дідусі-бабусі, коли спільноти повинні згуртуватися» [164].

Враховуючи на це, Г. Почепцов робить висновок, що якщо змінюються спільноти, змінюються і системи комунікації, а ми бачимо, що книга вже не підніметься після провалу під час карантину, а також її відходу з дитячого дошкільного виховання, яке тепер робиться за допомогою анімаційного кіно, то потрібні фахівці зі сфери античності, де все вирішувалося усними комунікаціями. Власне кажучи, і демократією тоді було не прихід на голосування за президента, а участь в ухваленні рішень. Сьогодні це легко може бути зроблено за допомогою електронного голосування. Комунікація йде від друкованої форми в сторону електронної [162].

Асоційований експерт Українського інституту майбутнього, П. Щелін, аналізуючи досвід минулого, зауважує: «класична грецька полісна демократія була у більшості заснована на ситуації комунікативної дії. Агори

грецьких міст були в прямому сенсі слова особливої площею, на якій кожен громадянин міг висловитися про якусь нагальну проблему. Стародавній досвід корисний і в тому, щоб усвідомити особливий характер спілкування, що створює консенсус і визначає курс політиї. У грецьких містах державах чітко відрізнялося два способи діалогу – *dolos* і *peitho*. З *dolos* знаком кожен, хто хоч раз дивився політичну виставу на телебаченні. Це – маніпуляція думкою співрозмовника за допомогою обману, софістики і, іноді, примусу. Професійні ритори, готові відстоювати з однаковою майстерністю діаметрально протилежні думки, в залежності від поточного політичного замовлення, – займаються саме *dolos*. Більш того, саме таким *dolos* зайняті сьогодні всі структури пропаганди від російської до Західної. Якщо раніше методи зводилися до мовних прийомів і особистих талантів оратора на площі, то тепер в розпорядженні адептів *dolos* нейронні мережі та агентства, що подібні Cambridge Analytics, які обробляють *big data* і за допомогою вивіреної фільтрації інформації створюють маніпуляції, ідеально заточені під конкретну людину. Слабкість *dolos* міститься в його силі. *Dolos* – змістовно порожній, це засіб обману, метод по досягненню короткочасної мети. На *dolos* не збудувати громадянське суспільство, не добитися солідарності. Більш того, як справедливо зауважив свого часу Абрахам Лінкольн «Можна весь час дурити деяких, можна деякий час дурити всіх, але не можна весь час обдурювати всіх». Сьогоднішній *Dolos* вимагає завтра двох, досягаючи апогею в пост-правді, коли загальним місцем стає твердження «всі брешуть». Але така установка суперечить щоденному досвіду: суспільства не могли б існувати, якби громадяни послідовно дотримувалися цього принципу. Ми ображаємося, коли дізнаємося що були обмануті, радіємо проявам порядності і солідарності, як серед близьких людей, так і серед публічних персон. Порятунком від *dolos* – сама природа людини, яка вимагає осмисленого життя, наповненого цінностями, емпатією і солідарністю. І саме досягненню такого життя допомагає другий спосіб діалогу – *peitho*. *Peitho* ж являє собою діалог, метою якого є зміцнення дружби і створення спільних ідентичностей, на

основі загальних цінностей і досвіду. Крім як *reitho* немає іншого способу створити по-справжньому міцне співтовариство, немає способу виробити взаємні зобов'язання і вчинки. *Reitho* – древній аналог Хабермасовської ідеальної мовної ситуації, коли сторони, котрі вступають у діалог, визнають сутнісну рівність один одного, і використовують мову і діалог щоб розібратися в самому собі і одночасно досягти взаємної поваги. Відповіді на питання «Хто ми?», «Чого ми хочемо?» і «Як нам цього досягти?» [155].

Отже, бачимо, що системні кризові явища в світі, державі та суспільстві актуалізують та загострюють роль локального соціуму – територіальної громади, що є первинним, природним та функціонально-екзистенційним простором існування, функціонування та виживання людини, в межах якого проходять процеси колабораційної властивості щодо формування системи комунікативної взаємодії задля вирішення складних питань існування людської цивілізації, що носять виключно екзистенційний характер та простором, де виникає, формується та діє специфічне, локально-територіально та індивідуально-групове і індивідуально-колективне обґрунтоване феноменологічне явище *homo municipalis*.

Разом з тим, представники політичної науки продовжують стверджувати, що людина в соціуму має, насамперед, політичний модус у всіх своїх сутнісних проявах: в пізнавальній активності, емоційно-оціночному підході до світу, в своїх вольових проявах. Однак не в кожній особистості цей модус розкривається в усій своїй повноті. Що робить людину політичною? Відповідаючи на це питання, вчені розділилися в думках. Одні шукають «політичне» в біологічній основі людини, інші вказують на політичність як виключно соціальний феномен [157]. Але, вчені-політологи, посилаючись у пошуку політичного компонента на біологічну основу людини, фактично відкидають її екзистенційні настанови, що, по-перше, як раз й детермінуються такою біологічною основою і природою людини; по-друге, нехтують територіальним простором в якому проявляються такі основа і природа людини, тобто сферою місцевого

самоврядування; по-третє, нівелюють значення територіальної громади, як колективного людського суб'єкта, бо, – при урахуванні наведених ознак, – вони б були змушені визнати первинність і особливу значимість *homo municipalis* в становленні *homo politicus*.

Разом з тим, є вчені-політологи, які визнають наведені вище фактори в якості основоположних та будують з їх урахуванням свої доктринальні конструкції. Так, визнаючи головним фактором існування людини взагалі і політичної людини зокрема, її активність, американський політолог Х. Арендт виділяє три види активності людини, кожен з яких позначає необхідну умову, наявність якої передбачає буття людини політичної [166, с. 32-33]. Так, перший вид активності – праця визначається наявністю фактору життя. Звідси і призначення трудової діяльності: забезпечити збереження життя індивіда і продовження життя роду. Другий вид активності – створення (виготовлення) визначається наявністю світу. Призначення створення або роботи полягає в тому, щоб виготовити штучний світ, який певною мірою не залежить від смертності його мешканців, а тому представляється стійким і постійним. Третій вид активності – дія або вчинок є винятковим привілеєм людини: «Всі види людської діяльності обумовлені тією обставиною, що люди живуть разом, проте лише дія є неможливою поза людським суспільством» [166, с. 32].

Призначення вчинку полягає в тому, щоб забезпечувати і підтримувати політичний гуртожиток людей. Дія завжди публічна. Вона сприяє збереженню людського роду, так як готує умови для спадкоємності поколінь, для пам'яті та історії. Дія або вчинок і становить політичну активність – головну рису людини політичної. Тільки при наявності вільної публічної діяльності або самодіяльності можливе існування автономного громадянського суспільства. Наведені теоретичні обґрунтування ролі і значимості активності людини, її видових характеристик, які визначають *homo politicus*, – справді, насамперед є характерними для *homo municipalis*,

бо об'єктивують його виживання в природі та існування в колективній людській спільноті.

Більш того, саме завдяки такій активності і існує феноменологія територіальної громади, що фактично здійснює місцеве самоврядування в умовах оточуючого природно-соціального середовища, основоположною телеологічною домінантою якого є виживання індивіда та локальної людської популяції.

Резюмуючи, треба дійти наступних висновків:

– процеси існування, формування, розвитку і вдосконалення автономного громадянського суспільства йдуть при тісній взаємодії функціонування *homo municipalis* і *homo politicus*, – причому, роль в цьому процесі *homo municipalis* є первинною та визначальною;

– виходячи з наведених положень можна сформулювати системне і комплексне поняття *homo municipalis* «муніципальна людина» – це фізична особа, що володіє різним правовим станом (громадянство, іноземство, апатризм, біженство та ін.), але не зважаючи на нього свідомо та ініціативно здійснює свій життєвий цикл в умовах повсякденності в рамках територіальної спільноти людей, об'єднаних загальними географічними, історичними і сучасними екзистенційними інтересами, цінностями і потребами, що можуть бути реалізованими тільки в умовах місцевого самоврядування, завдяки спільній синергетичній діяльності людини в межах територіальної громади та громадянського суспільства, завдяки діяльності органів місцевого самоврядування та інших суб'єктів та органів місцевого самоврядування, які входять до його системи, що здійснюється на принципах самоідентифікації, самоорганізації, самодіяльності, самокерованості та самоврядування, з метою створення належних умов для супроводження і забезпечення існування та функціонування людського осередку, що має телеологічну домінанту щодо продовження існування та подальшого розвитку людської цивілізації в умовах державно організованого соціуму.

2.7. Інституційна основа громадянського суспільства та її роль і значення в формуванні колективного габітусу людини в місцевому самоврядуванні

Становлення та розвиток в Україні феноменології локальної демократії та конституційного інституту МСВ стало свідомством прояву глибинних тенденцій в демократичній правовій державності, що яскраво свідчать:

- по-перше, про демократизацію суспільного і державного життя;
- по-друге, про зміну пріоритетів пострадянської державності на визнання, легалізацію та розвиток автономії особистості, охорону і захист її прав і свобод людини (особистості);

- по-третє, про визнання, підтримку, легалізацію державною тенденцій самоорганізації населення відповідних територій держави, що демонструє її можливість та спроможність через реалізацію мотивації до локальної демократії, самопрояв, самодіяльність, самоідентифікацію, самоконтекстуалізацію, самореалізацію, колективну інтерсуб'єктивність та колаборацію вирішувати питання місцевого значення;

- по-четверте, про визнання та підтримку державною розмаїття інтенцій, устремлінь, потреб, інтересів атитюдів людини екзистенційного характеру, що вона продукує та репродукує на локальному рівні функціонування соціуму в межах ТГ в умовах МСВ в стані повсякденності.

Сукупність наведених тенденцій є свідченням того, що в рамках демократичної правової державності, з дозволу та при позитивному ставленні державно-правових інститутів публічної влади, в рамках правового простору, що охоплює всю територію конкретної держави об'єктивно виникає достатньо солідна та суттєва сфера суспільних відносин, що знаходиться:

- по-перше, поза рамками власне державно-правових відносин (критерій автономності. – авт.);

- по-друге, у правовільному просторі, тобто просторі, що є вільним від державно-правового втручання (критерій самостійності. – авт.);

– по-третє, що розповсюджується в просторі і часі та по колу осіб, а саме: а) на всю територію держави; б) у постійному темпоральному вимірюванні; в) впливає на невизначене коло неперсоніфікованих суб'єктів (критерій визначеності. – авт.);

– по-четверте, сама природа відносин, що виникають пріоритетно носить не публічний, а приватний характер (критерій приватності. – авт.);

– по-п'яте, це детермінує соціальну активність людей до створення своїх колективних об'єднань, основоположним з яких виступає саме ТГ (критерій інтерсуб'єктивності. – авт.);

– по-шосте, саме на базі ТГ, виходячи з розмаїття суб'єктивних інтересів жителів-членів ТГ, виникають асоціації людей по національним, релігійним, професійним, віковим, статевим, науковим, культурологічним та іншим ознакам (критерій інституційної асоціативності. – авт.);

– по-сьоме, в рамках цієї сфери суспільних відносин продукуються, формуються, виникають, апробуються і реалізуються якісно нові форми локальної демократії – партисипаторна (демократія участі), деліберативна (дорадча), агрегативна (демократія через голосування – демократія плюралізму) та агональна (демократія ідентичності) тощо [167, с. 7] (критерій самоврядної технологічності. – авт.);

– по-восьме, інтенсифікація суспільних позадержавних відносин, що детермінується життєвими обставинами людей та їх індивідуальними, груповими та колективними інтересами, веде до виникнення не тільки поліоб'єктного та полісуб'єктного співробітництва між ними на рівні відповідного локусу, топосу, номосу (тобто, локальної території держави), що є логічним наслідком феноменології інтерсуб'єктивності, а об'єктивує і детермінує більш високий рівень колаборації між людьми на різних рівнях державно організованого соціуму, а також на макрорегіональному і універсальному (глобальному) рівнях, де інтереси людей у повсякденному житті, що відображають фактично глобальні проблеми виживання людської цивілізації, починають визначати основоположні напрями діяльності

міжнародних міждержавних та міжурядових організацій, а також всього міжнародного співтовариства держав [137, с. 81] (критерій глобальності. – авт.).

Отже, йдеться про формування на рівні ТГ в умовах МСВ громадянського суспільства (локального) (далі – ГС), його інституцій, його інституційної основи та формування в умовах глобалізації за допомогою самоврядних структур глобального громадянського суспільства. Вказана проблематика володіє суттєвим методологічним та технологічним потенціалом, бо має свій теоретичний і праксеологічний вихід на всі рівні управління, починаючи від локального, і закінчуючи глобальним; на всі рівні формування, реалізації і вдосконалення публічної влади, а також суттєво впливає на формування, розвиток і вдосконалення демократичної правової державності.

Проблематика громадянського суспільства не є новою для правової науки, але, враховуючи той факт, що термінологічна система та концепт «громадянське суспільство» у вигляді відповідної категорії є відсутньою в Конституції України, її дослідження залишається актуальним у вітчизняній правовій науці. У світовій науці найбільш активно вивчають наведену проблематику представники політичної науки, – так, дослідженню теоретичних підвалин щодо природи громадянського суспільства присвячено наукові праці Г. Ф. В. Гегеля, Т. Гоббса, А. Фергюсона; чинників його відродження – Е. Арато, Дж. Коен; ролі громадянського суспільства у забезпеченні громадянського діалогу – Н. Нахтігаль; питанням втілення демократичних цінностей та принципів плюралізму – Дж. Грея, Н. Розенблум, М. Уольцера; визначенню вимірів громадянського суспільства, – глобального – праці Х. Булла, Дж. Кіна, Дж. Сміта, Б. Барбера; та національного – Е. Шилза.

Наведені вчені стверджували про переважання функціональної складової у визначенні громадянського суспільства, акцентували увагу на тому, що воно виконує не лише функції самозбереження та формування

моральних цінностей, але й впливає на загальні процеси демократизації держави, забезпечуючи підтримку політичного плюралізму, опікуючись публічними благами та національною інтеграцією.

Натомість вітчизняні дослідження проблем громадянського суспільства мають дещо інший контекст, зосередивши наукові розвідки на пошуку оптимальної моделі взаємодії держави та громадянського суспільства (В. Барков, В. Бех, М. Бойчук, М. Калініченко, О. Корнієвський, М. Кармазіна, І. Кресіна, М. Лациба, М. Михальченко, Т. Розова, Г. Щедрова та ін.) та аналізі специфіки його інституціоналізації (Г. Зеленько, В. Зимогляд, О. Карчевська, А. Медвідь, Ю. Тишкун).

Отже, можна стверджувати, що на фоні комплексних досліджень інституціоналізації громадянського суспільства аспекти його самоорганізації через інститут МСВ ще й досі не набули чіткого теоретичного обґрунтування. Спроби представників вітчизняної конституційної і муніципальної доктрини (М. О. Баймуратов, О. В. Батанов, В. А. Григор'єв, Б. Я. Кофман, О. С. Лотюк, П. М. Любченко, М. П. Орзіх, В. Ф. Погорілко тощо) в цьому питанні це не набули своєї достатньої аргументації для побудови чітких науково-доктринальних орієнтирів.

Вважаємо, що це зумовлено тим, що вітчизняна теорія громадянського суспільства формувалася одночасно із самим громадянським суспільством в країні. А це, на нашу думку, актуалізує визначення і дослідження ролі громадянського суспільства в формуванні колективного габітусу людини в місцевому самоврядуванні. Крім того, вагомим фактором до інтенсифікації досліджень в зазначеній сфері виступає своєрідна еволюція змісту концепту «громадянське суспільство» завдяки саме інституту МСВ, в основі якої лежить стійка тенденція до утвердження його у якості визначального і впливового інституту в державі, соціуму та локальній демократії. Цьому сприяв і активний розвиток останньої – якщо на початку зародження теорії ГС не сприймалося як самостійна і самодостатня структура, то у процесі політичної модернізації та з розвитком громадянської самоорганізації воно

посіло умовно друге місце за ступенем впливу на суспільно-політичне життя після інституту держави [168, с. 8].

Для системного і комплексного дослідження феноменології громадянського суспільства та його ролі в формуванні колективного габітусу людини в МСВ, вважаємо за потрібне, визначити дефінітивну характеристику (семантичне та етимологічне навантаження) опорних понять, що досліджуються в цьому підрозділі дослідження, а саме: «громадянське суспільство», «габітус людини», «колективний габітус людини», – екстраполюючи їх на феноменологію МСВ.

Досліджуючи поняття «громадянське суспільство», треба зробити декілька зауважень методологічної властивості, а саме:

– по-перше, в контекстуалізації історичної ретроспектив треба зазначити, що еволюція громадянського суспільства та уявлення про нього розвивались і змінювали свій зміст паралельно з розвитком суспільної реальності. Треба констатувати, що виникнення та становлення ідеї, а потім і феноменології громадянського суспільства, його витoki напpямy пов'язані ще з античністю. Зокрема, ідею громадянського суспільства традиційно пов'язують, насамперед, із вченням Аристотеля, який аргументував не лише категорію «*koïnonia politike*» («політична спільнота») і «*polis*» («суспільство»), що з часом трансформувалися в римському праві у більш звичні для сучасників категорії «*politica communicatio*» і «*societas civilis*» – «громадянське суспільство», а й висновок про те, що об'єднання людей відбувається «заради самого життя, скріплюючи державне спілкування» [169, с. 83];

– по-друге, феноменологія громадянського суспільства фактично однозначно розуміється його дослідниками у такій системі координат: а) становлення і розвиток такого суспільства, вдосконалення його інститутів відбувається в процесі взаємодії з демократичною державою, що, своєю чергою, детермінує її розвиток і вдосконалення; б) ГС створює та детермінує процеси активізації демократичного середовища реалізації громадянських

цінностей: свободи, справедливості, пріоритету прав і свобод людини перед правами держави, та їх конституційного захисту тощо; в) ГС нині стає центром відомої ціннісної тріади конституціоналізму «людина – суспільство – держава», визначальною властивістю якого є перманентний розвиток і водночас збереження сталого функціонування [170, с. 4];

– по-третє, треба враховувати, що ідеї та ідеали, а також позитивні практики діяльності громадянського суспільства є важливими цінностями західної цивілізації, співзвучними з основоположними засадами сучасного європейського та американського конституціоналізму, – тобто, ми маємо справу з запозиченням зарубіжних конституційних цінностей у вигляді відповідних міжнародних правових принципів, стандартів і норм, що повинні бути застосовними до пострадянської, але все ж ще посттоталітарної системи права і системи законодавства;

– по-четверте, треба враховувати систему взаємовідносин такого суспільства з державою (в контекстуалізації їх субординації, координації або реординації), особливо те, що водночас витoki громадянського суспільства та його інституціоналізацію пов'язують не тільки з появою громадян як самостійних членів суспільства, що несуть перед ним відповідальність [171, с. 46], а і з появою держав, – крім того, згідно твердження Дж. Кіна, «держави та ГС мають стати одне для одного умовою демократизації» [172, с. 50] (тобто, маються на увазі відносини координації та гармонійного співіснування). Також варто погодитися із М. Денисюком, що «громадянське суспільство виникає разом і поряд з державою, бо ані перше, ані друге не здатне до самостійного, а тим паче взаємовиключного співіснування» [173, с.18], тобто знову підкреслюється іманентна необхідність співіснування наведених суб'єктів, взаємозалежність їх співіснування;

– по-п'яте, слід зауважити, що дискусія щодо утвердження держави і громадянського суспільства у сучасній правовій науці залишається не тільки відкритою, але проблема виникнення феномену громадянського суспільства, його розвитку в аспекті трансформації сучасного суспільства набуває своєї

актуалізації в процесі розвитку правової демократичної державності, хоча дефінітивне визначення такого суспільства характеризується авторською суб'єктивністю та пріоритетним характером ознак, які представники правової і політичної доктрини йому надають.

Так, наприклад, академік права П. М. Рабінович розуміє ГС, як спільність вільних, рівноправних людей та їх об'єднань, яким держава забезпечує юридичні можливості бути власником, а також брати активну участь у політичному житті [174, с. 57]. В основу наведеної дефініції вказаний автор кладе: а) суб'єктно-структурну ознаку соціуму (люди та їх асоціації), що доповнюється: б) окремими характеристиками як суб'єкта такого суспільства (вільні, рівноправні люди, їх можливості бути власником, а також брати активну участь у політичному житті), так і в) структурних інституцій (їх створюють люди згідно зі своїми інтересами, порядок їх створення допускається та легалізований державою).

На думку академіка права Ю. М. Тодики, ГС – це система самостійних і незалежних від держави суспільних інститутів і відносин (більш системно розуміння структуроутворюючих елементів. – авт.), що забезпечують умови для реалізації приватних для життєдіяльності соціальної і духовної сфер, їх відтворення і передачі від покоління до покоління [175, с. 36] (вказівка на парадигму управлінської діяльності без вказівки на її конкретного суб'єкта-бенефіціара. – авт.).

Академік НАН України Ю. С. Шемшученко розглядає ГС, як суспільство з розвиненими економічними, політичними, духовними та іншими відносинами і зв'язками, яке взаємодіє з державою та функціонує на засадах демократії та права [176, с. 146] (більш широке і комплексне, з високим рівнем узагальнення у функціонально-видовому контексті, розуміння громадянського суспільства, що характеризується тільки функціональною складовою без вказівок на його суб'єктів-членів. – авт.).

Академік права О. Ф. Скакун підкреслює, що за своєю сутністю ГС являє собою суспільство з високорозвиненою системою взаємодії в межах

права вільних і рівноправних громадян, їх об'єднань, з реальним забезпеченням державою їх рівних можливостей вільно і безпечно розпоряджатися своїми силами, здібностями, майном, спираючись на право і власну правосвідомість [177, с. 58]. Отже, ця доктринальна позиція характеризується: а) більш широкими і глибокими характеристиками суб'єктного складу громадянського суспільства (вільні і рівноправні громадяни (без врахування фізичних осіб, що мають інший правовий стан) + об'єднання громадян, з реальним забезпеченням державою їх рівних можливостей. – авт.); б) вказівкою на основоположний фактор, що інституціоналізує таке суспільство – високорозвинена система взаємодії в межах права його суб'єктів (система комунікативної взаємодії. – авт.); в) наявністю переліку предметно-об'єктних прав (можливостей) суб'єктів такого суспільства щодо рівних можливостей вільно і безпечно розпоряджатися своїми силами, здібностями, майном (дотримується конституюючий принцип будь-якої спільноти, що заснований на рівності її членів. – авт.); г) вказівкою на основоположні засади реалізації наведеної поведінки суб'єктів такого суспільства – спираючись на право і власну правосвідомість (вказується, що комунікації в ГС здійснюються з огляду на нормативні настанови існування соціуму та усвідомлення їх кожною людиною-членом ГС. – авт.).

Представники політичної науки, зокрема її класики Дж. Коен й Е. Арато, вважали, що ГС – це сфера соціальної взаємодії між економікою та державою, що складається передусім з особистої сфери (перш за все, сім'ї), сфери добровільних об'єднань, суспільних рухів і форм публічної комунікації [178, с. 23]. Як бачимо, вони робили акцент на: а) соціальній взаємодії між державою та економікою, ставлячи останню на перше місце; б) на розподіленні соціального буття людини на особисту і публічну сферу; в) на акцентуацію ролі і діяльності в публічній сфері добровільних об'єднань, суспільних рухів та інших форм публічної комунікації.

Однією з перших в Україні дефінітивне визначення «громадянське суспільство» запропонувала Г. Щедрова, яка спираючись на психологічні настанови людини та нормативні приписи держави, а також відносини між зазначеними суб'єктами, ототожнює його: а) зі сферою самовиявлення вільних громадян і добровільно сформованих асоціацій і організацій, б) обмежених відповідними законами від безпосереднього втручання та свавільної регламентації діяльності цих громадян і організацій з боку державної влади [179, с. 27]. Системний аналіз наведених доктринальних позицій з визначення громадянського суспільства свідчить про те, що ні одна з них не містить в собі вказівку на: а) локальний характер виникнення громадянського суспільства; б) генетичний взаємозв'язок такого суспільства з територіальною громадою; в) органічний взаємозв'язок такого суспільства з місцевим самоврядуванням; г) роль МСВ та його органів в процесах інституціоналізації і конституціоналізації громадянського суспільства.

На нашу думку, такий підхід представників юридичної і політичної доктрини є суттєвою методологічною помилкою, що не дає змоги не тільки визначити правову природу громадянського суспільства, а і визначити роль МСВ у його зародженні, виникненні, зародженні, інституціоналізації та конституюванні.

Разом з тим, в доктрині існують інші, протилежні підходи, що, на нашу думку, демонструють реальний підхід до визначення наведених зв'язків та акцентуації взаємозалежностей. Так, вважаємо, що значний науковий доробок у вивчення феноменології громадянського суспільства зробив американський дослідник Роберт Д. Патнем. В своєму дослідженні «Творення демократії: Традиції громадської активності в сучасній Італії» він у конструктивно-локальному контексті аналізує сучасні і історичні особливості італійських регіонів в контексті розвитку їх місцевих громад та розвиненості демократичних інститутів. Наведений дослідник стверджує, що сутність громадянського суспільства міститься на локальному рівні соціуму в межах територіальної громади і проявляється в наявності у такого

суспільства наступних ознак: а) громадянська активність – така активність повинна виникати у жителів-членів ТГ в умовах локального життя при реалізації їх життєвого циклу, що зазвичай проходить в ординарному режимі функціонування державності, тобто, у стані повсякденності; б) політична рівність – що досягається в умовах існування і функціонування локальної людської спільноти (ТГ) та детермінується однаковістю та рівністю екзистенційних умов існування людей на локальному рівні соціуму, а також віковими ознаками і політичними уподобаннями; в) солідарність, довіра та толерантність – такі соціальні риси виникають тільки за умов знаходження і функціонування людини в колективній спільноті – локальному соціумі, коли в процесі здійснення кожним жителем-членом ТГ свого життєвого циклу об'єктивно виникає процес продукування своїх інтенцій, життєвих устремлінь, потреб, інтересів, атитюдів, а потім через феноменологію комунікативної взаємодії виникає відповідна соціальна паритетність відносно таких проявів, що з рівня індивідуальних трансформуються в групові або колективні, стаючи загальними формами прояву життєдіяльності спільноти; г) необхідний рівень інституціоналізації соціальної активності населення [180, с. 110-114] – саме в рамках ТГ в умовах МСВ існує реальна можливість врахування індивідуальних, групових і колективних інтересів її членів через створення розгалуженої мережі організацій та асоціацій, в яких жителі-члени такої громади задіяні на добровільній основі.

Вітчизняний дослідник М. О. Баймуратов у своїй статті «Місцеве самоврядування як конституюючий елемент публічної влади та громадянського суспільства», що містить багато положень методологічної властивості, напряду зазначає, що: а) сфера функціонування МСВ, муніципальної влади переводить життя людей з абстрактної категорії (ГС) в практичну площину, де проявляється реальна багатомірність присутності людини в соціумі (трансформаційна роль МСВ. – авт.); б) саме на рівні МСВ проявляється одна з найважливіших форм соціальної екзистенції, людського існування, яка знаходить своє вираження в громадянській самодіяльності,

самовираженні і самовияву кожної конкретної особистості і територіальної асоціації особистостей (екзистенційно-суб'єктна роль МСВ. – авт.); в) при цьому найбільш природними формами екзистенції є ті, які дозрівають усередині локального соціуму і кожного з його членів, незалежно від зовнішнього тиску (релятивістська роль МСВ. – авт.); г) в цьому аспекті МСВ, муніципальна влада, первинним і активним суб'єктом якої виступають жителі певній території і в рамках якої реалізується комплекс важливих устремлінь людини і груп людей, виступає в якості найважливішого чинника становлення і відтворення громадянського суспільства [181, с. 141] (визначальна роль МСВ. – авт.).

Отже, можна погодитись з тим, що муніципальна влада, будучи однією з форм соціальної самоорганізації людей, а на локальному рівні найважливішою з них, функціонуючи у формі МСВ, є могутнім стимулом у процесі вироблення у мешканців відповідної території внутрішньої мотивації не тільки для вирішення питань місцевого значення, але й у виникненні відповідальності за їхнє вирішення в колективних інтересах. Звідси локальний інтерес, що перманентно виникає, містить у собі як мотивацію, спрямовану на вирішення самих проблем, так і мотивацію, яка визначає відповідальність за їхнє успішне вирішення [182, с. 133]. Можна констатувати, що саме МСВ, як сфера виникнення локальних інтересів, детермінує виникнення та формування інститутів ГС за рахунок реалізації соціальних форм життєдіяльності, екзистенційних настанов, принципів, практик тощо. Тому саме тут і звідси виникає і формується габітус людини (лат. *hábitus* – зовнішність, вигляд, образ) [183]. Треба наголосити на тому, що хоча дана феноменологія й розглядалась нами у попередніх підрозділах дослідження, саме тут вона має не тільки визначальне, а декілька інше, – більш широке, розуміння. Отже, тут ми будемо її розглядати у більш раціонально-діяльнісному аспекті, як цілісну систему диспозицій сприйняття, оцінювання, класифікації і дій, результат досвіду та інтеріоризації індивідом соціальних структур, що носить неусвідомлений характер [184]. Тобто,

йдеться про виникнення і формування феномену, який об'єднує в собі: а) психологічну оцінку людиною дій, через їх сприйняття, оцінювання, класифікацію – фактично здійснюється оцінювання нею своєї соціальної практики та соціальної практики інших людей; б) формування внаслідок таких дій соціального досвіду (фактично соціальної практики) у вигляді відповідних функціонально-діяльнісних настанов – правил поведінки; в) інтеріоризацію (від лат. *interior* – внутрішній) індивідом соціальних структур, тобто, – скоріше оцінку ним діяльності таких структур та їх ефективності, – через становлення людської форми психіки завдяки освоєнню індивідом людських цінностей [185], проявом чого виступає формування розумових дій і внутрішнього плану свідомості через засвоєння індивідом зовнішніх дій з предметами і соціальних форм спілкування [185].

Отже, у філософській традиції термін габітус позначає суму індивідуальних тілесних навичок – хода, жестикуляція, манери, – незбиране осадження досвіду конкретної людини в «глибині» тілесної свідомості. У соціології в широкий науковий обіг слово габітус введено П. Бурд'є, який зазначав, що: «Габітус – система міцних придбаних схильностей (*dispositions*), структурованих структур, призначених для функціонування в якості структуруючих структур, тобто в якості принципів, які породжують і організують практики і уявлення, які об'єктивно пристосовані для досягнення певних результатів, але не припускають свідомої націленості на ці результати і не вимагають особливої майстерності» [186, с. 249]. Продовжуючи, він стверджував, що габітус породжується середовищем, «класом умов існування», шляхом їх інтеріоризації індивідом; це результат індивідуальної історії та соціального досвіду індивіда. Габітус структурує новий досвід, який, в свою чергу, трансформує вихідні ментальні структури. Отже, габітус залежить від соціальної траєкторії індивіда. І далі, – габітус – принцип практик індивіда: «це породжує і уніфікує початок, який зводить ... характеристики будь-якої позиції в єдиний стиль життя, тобто в єдиний ансамбль вибору людей, благ і практик» [186, с. 250].

Розглядаючи феноменологію габітусу у застосуванні до МСВ та ГС, на наш погляд, треба акцентувати увагу на наступному:

а) соціальна практика людини зароджується на локальному рівні функціонування соціуму в сфері МСВ в межах ТГ завдяки комунікативній взаємодії з іншими членами ТГ та соціальними структурами, що створенні для реалізації відповідних життєвих форм;

б) саме в рамках ТГ людина проявляє свої інтенції, життєві устремління, потреби, інтереси, атитюди, які вона намагається реалізувати в цій людській територіальній спільноті, але «стикається» з наявністю безлічі аналогічних або антагоністичних таких же проявів, – з метою просування наведених індивідуальних проявів або нейтралізації антагоністичних проявів людина трансформує свої індивідуальні прояви та пристосовує їх до групових або колективних проявів членів ТГ – тільки в такому випадку вони можуть бути реалізованими, задовольнив і колективні, і групові, і індивідуальні інтереси членів ТГ;

в) враховуючи той факт, що в процесі продукування своїх інтенцій, життєвих устремлінь, потреб, інтересів, атитюдів людина фактично здійснює свій життєвий цикл у темпоральному, територіально-просторовому, функціональному, телеологічному, конотаційному, наративному розуміннях, – на рівні МСВ в межах ТГ та в умовах стану повсякденності, – вона повинна застосовувати для їх реалізації вже устояні, типізовані форми життєдіяльності, що апробовані попередніми поколіннями локальної територіальної людської спільноти і підтвердили свою практичну ефективність та результативність – саме тому, вони використовуються конкретною людиною несвідомо, практично автоматично, – саме таким чином народжується і формується людський досвід – індивідуальний, груповий, колективний, що спирається на: єдиний стиль життя, вибір конкретної людини відносно інших людей – партнерів по комунікативній взаємодії, а також благ і практик;

г) в процесі реалізації екзистенційних практик локальна територіальна людська спільнота (ТГ) в процесі свого історичного формування і функціонування в умовах МСВ обрала низку соціальних інституцій, що є найбільш важливими, незамінними та такими, що детермінують і забезпечують становлення комунікативної взаємодії між членами співтовариства у найбільш важливих сферах відносин, причому така взаємодія у наведених сферах відбувається гарантовано спокійно, передбачувано і безконфліктно – отже, саме таким чином виникають інституції ГС, що призначені реалізовувати багаторівневі поліоб'єктні та полісуб'єктні інтереси жителів-членів ТГ в процесі їх життєдіяльності за межами досить широкого простору до якого не застосовується державно-правове регулювання – саме в межах такого «правовільного» простору виникає, існує і функціонує ГС та його інституційна основа, – отже, індивідуальний габітус людини, сформований історично в умовах МСВ напряду впливає на виникнення і посилення тенденцій формування і розвитку ГС;

г') індивідуальний габітус людини, що одночасно є жителем відповідної території держави та членом локальної територіальної людської спільноти органічно перетворюється у колективний габітус, – завдяки тому, що в основі комунікативної взаємодії людей лежить економічна діяльність. Саме вона перетворює в символічне обмін матеріальними та іншими благами, що їх можливо рахувати, перетворюючи їх на щось таке, що не зводиться до ринкової вартості предмета обміну. Так П. Бурдьє в своїх лекціях вводить одну зі своїх головних тем – взаємне перетворення різних видів капіталу, серед яких власне економічний капітал виявляється далеко не найголовнішим, а ключове значення набуває швидше символічний капітал, який можна легко обміняти на інші його типи [186, с. 60]. (в тому числі і капітал соціальний, культурологічний, гуманітарний тощо. – авт.).

Саме з цією метою він пропонує трансформувати існуючу теорію економіки символічних благ як економічного порядку зі своєю особливою

логікою, замінивши її іншою філософією агенту і дії. Отже, він стверджує, що така заміна повинна ґрунтуватися на осмисленні економіки в категоріях схильності і габітусу – «колективного індивідуального», стійких, постійних і систематичних схильностей агенту щодо соціального світу. І хоча універсальної дефініції цього ключового для своєї соціології терміну Бурдьє не дає, стверджуючи, що конкретним змістом він наповнюється в залежності від контексту, але найголовніше полягає в тому, що це поняття «дозволяє обійтися без опозиції індивіда і суспільства, яка є однією з найбільш шкідливих опозицій в соціології» [186, с. 252-253]. Звідси можна констатувати:

– по-перше, особливу важливість ТГ як сфери дії її членів в умовах МСВ та суб'єктну основу для формування громадянського суспільства;

– по-друге, основоположну екзистенційну роль економічної діяльності в детермінації комунікативної взаємодії між членами локальної територіальної людської спільноти, що також лежить в основі конституціоналізації громадянського суспільства на локальному рівні соціуму;

– по-третє, особливу ініціюючу та об'єктивну роль комунікативної взаємодії між членами локальної територіальної людської спільноти у виникненні інституцій ГС, що є основоположними факторами у його становленні та функціонуванні;

– по-четверте, особливу роль МСВ у формуванні та функціонуванні інститутів ГС в контексті їх організаційної, управлінської, координуючої функцій тощо;

– по-п'яте, про основоположну роль індивідуального габітусу людини у створенні впорядкованості та передбачуваності її життєвого циклу, а також у виникненні інститутів ГС;

– по-шосте, про основоположну роль колективного габітусу людини – «колективного індивідуального» у створенні системи стійких соціальних зв'язків індивідуального, групового і колективного характеру, що сприяють

формуванню та підвищенню соціальної згуртованості жителів-членів ТГ, стабілізації інститутів МСВ, розвитку і вдосконаленню діяльності ГС на локальному рівні соціуму, завдяки ефективній діяльності його інституцій.

В наведених умовах формується т. зв. «активне громадянське суспільство», що виступає важливою ідентифікаційною характеристикою сучасної розвиненої держави. Основною функціональною характеристикою такого стану ГС виступає його інституційна основа, яка характеризує, по-перше, усю багатозначність та багатоаспектність ГС; по-друге, скерована на реалізацію ініціатив, які формують важливі якісно нові суспільні відносини; по-третє, залучають до участі у наведених процесах, що мають недержавну природу, велику кількість різних суб'єктів.

До кола наведених суб'єктів можуть увійти різноманітні організації (громадські, благодійні, релігійні), профспілки, асоціації, творчі ініціативи, некомерційні засоби масової інформації тощо. Засновані на засадах самоорганізації та самодіяльності, наведені суб'єкти повинні мати глобальну системну і спільну мету – з одного боку, розвивати синергію між людьми в межах ТГ та загального соціуму, що функціонує на теренах конкретної держави; а з іншого – розвивати синергію між людиною та державою. Якщо акцентувати увагу на безпосередніх завданнях наведених інститутів, то саме вони повинні вирішувати питання залучення ТГ та її членів до процесу прийняття рішень можновладцями в інтересах ТГ, до співпраці з ОМСВ щодо вирішення питань розвитку ТГ, до моніторингу за виконанням прийнятих ОМСВ рішень та до вирішення питань щодо долучення до просвіти в сфері соціальної активності та набуття управлінських навичок жителів-членів ТГ.

Тут треба враховувати, що ГС та його основні інституції складаються із декількох систем:

– соціальної системи (сформовані ініціативи та спільноти і взаємовідносини між ними);

- політичної системи (політичні партії та їх первинні осередки на місцях, організації та рухи); – економічної системи (сукупність ринкових відносин, бізнеси та організації на підприємствах);
- культурної системи (організації, які популяризують культурні та соціальні цінності);
- інформаційної системи (зв'язок між громадами) [187].

На нашу думку, такий підхід є досить загальним, бо не враховує ролі конкретної людини, тому вважаємо за потрібне розглядати наведені системи у більш конкретному – індивідуалізованому, груповому і колективному розумінні, спочатку в межах однієї ТГ, а потім і зв'язків між мікро-, мезо- і макрोगромадами. Отже, наведена сукупність інституцій, що помножена на соціальну активність жителів-членів ТГ, що лежить в основі їх мотивації до участі в МСВ, й створюють інституційну основу ГС. Своєю чергою, ГС у особі своїх інституцій, що висувають відповідні ініціативи мають залучати до своєї роботи громаду села, району, міста чи області. Це дозволить людям не тільки самостійно впливати на процес прийняття рішень в громаді ОМСВ, але й вирішувати та моніторити рішення, які приймаються.

Наслідком такої діяльності буде побудова системи комунікаційної взаємодії, заснована на великій кількості практичних прикладів вирішення життєво важливих ситуацій, тобто, на життєвому досвіді людей, не тільки між локальними органами публічної влади та населенням на території ТГ, а й побудова такої системи комунікацій між центральними органами публічної влади (Парламент, Глава держави, Уряд) та інститутами громадянського суспільства України на основі партнерства, а не субординації чи протистояння. Саме таким чином представники публічної влади зможуть більше знати та розуміти діяльність таких організацій ГС, використовувати інформацію, яку вони збирають, для покращення функціонування держави в різних галузях. А самі інститути ГО будуть бачити, що їхня праця справді приносить користь та спонукає до змін не тільки на локальному, але й на національному рівні.

Вважаємо, що основними завданнями, яке виконує ГС та його базові інститути в ТГ повинні бути наступні:

- соціалізація окремих членів громади;
- формування мотивації до участі у МСВ;
- самоорганізація суспільства для впровадження ініціатив;
- моніторинг та контроль рішень, прийнятих публічною владою, та безпосередня участь у процесах прийняття рішень [261, с. 319].

Вирішення наведених завдань об'єктивно потребує не тільки формалізацій інституційної основи ГС, а й інтенсифікації їх якісної і кількісної складових, що безпосередньо вплине на кількісне та видове зростання індивідуальних, групових і, особливо, колективних габітусів людей – членів ТГ.

Так, дійсно в Україні активно реалізується потенціал ТГ, завдяки чому створюється багато громадських організацій. Останнім часом все частіше можна спостерігати спільні заходи команд, пошук інвесторів та допомога в нетворкінгу (обмін інформацією між людьми, об'єднаними спільними професійними чи особистими інтересами, що зазвичай відбувається в неформальній обстановці [188]). Але кількість інституцій ГС на рівні ТГ в Україні залишається вкрай низькою. Так, зараз на 10 тисяч населення в Україні зареєстровано лише 14 громадських організацій, в той же час в Угорщині на 10 тисяч населення діють 46 громадських організацій, а в Хорватії — 85 [187]. Також рівень благодійної допомоги в Україні залишається низьким, бо в нашій державі дуже малий відсоток населення допомагає іншим людям. Для покращення цих показників необхідно збільшити довіру до діяльності як благодійних, так і громадських організацій. Навіть через ЗМІ, які часто поширюють інформацію про черговий збір коштів чи нову ініціативу, зменшується кількість реакцій та долучень, бо населення все більше ставить під сумнів те, що бачить у новинах. Тому зараз користуються популярністю емпатичні історії (емпатія – це здатність розуміти і відчувати почуття іншої людини. Іншими словами –

здатність помістити себе в «поле» чужої позиції [189]), які через сторітелінг /(*storytelling*) – це мистецтво розповідати історії з метою навчання, керування шляхом донесення змісту повідомлення за допомогою спеціальної методики [190]/ допомагають населенню побачити і відчувати ситуацію зсередини. Якщо показувати складні історії людей, їх труднощі та перемоги, внутрішні переживання, роботу та життя як є, є шанс, що члени ТГ сприйматимуть діяльність таких організацій зовсім по-іншому.

Отже, системний підхід до визначення ролі і значення інституцій громадянського суспільства в формуванні колективного габітусу людини в місцевому самоврядуванні дає можливість побудувати відповідний процесуальний ланцюжок, що має велике праксеологічне значення та може бути застосований в процесі діяльності жителів-членів ТГ в самій громаді в процесі організації інституцій ГС або ОМСВ в процесі сприяння членам ТГ в діяльності інституцій ГС. Такий ланцюжок може бути визначений наступними елементами: «МСВ» – «ТГ» – «ОМСВ» – «інституції ГС» – «колективний габітус жителів-членів ТГ». При цьому, не зважаючи на те, що кожний з наведених елементів має свою телеологічну скерованість, правовий статус, відповідну нормативну базу, організаційні та організаційно-правові засади і форми своєї реалізації, супроводження і забезпечення, – всі вони, беззаперечно, підкоряються вирішенню одного стратегічного завдання – сприянню, супроводженню і забезпеченню особливої ролі локальної демократії в процесах забезпечення стабільної життєдіяльності людини в межах ТГ та в умовах МСВ.

Резюмуючи викладене вище, можна дійти наступних висновків:

– становлення та розвиток в Україні громадянського суспільства є, насамперед, прямим результатом глибинних тенденцій в сфері формування, становлення, розвитку і вдосконалення демократичної правової державності, що, по-перше, детермінувало процеси легалізації та розвитку інституту локальної демократії; по-друге, стимулювало процеси самоорганізації всередині людського соціуму; що, по-третє, вивільнила з-під жорсткого

державного контролю ініціативу та енергію людей, що були скеровані на задоволення індивідуальних, групових і колективних потреб екзистенційної спрямованості;

– у стратегічному розумінні інтенсифікація процесів становлення та розвитку в Україні громадянського суспільства пов'язане із:

а) зміною пріоритетів пострадянської державності на визнання, легалізацію та розвиток автономії особистості, охорону і захист її прав і свобод людини (особистості);

б) визнанням, підтримкою, легалізацією державою тенденцій самоорганізації населення відповідних територій держави, що демонструє її можливість та спроможність через реалізацію мотивації до локальної демократії, самопрояв, самодіяльність, самоідентифікацію, самоконтекстуалізацію, самореалізацію, колективну інтерсуб'єктивність та колаборацію вирішувати питання місцевого значення;

в) визнання та підтримку державою розмаїття інтенцій, устремлінь, потреб, інтересів атитюдів людини екзистенційного характеру, що вона продукує та репродукує на локальному рівні функціонування соціуму в межах ТГ в умовах МСВ в стані повсякденності;

– характерологічними рисами становлення громадянського суспільства виступає формування в рамках правового простору, що охоплює всю територію конкретної держави, – з дозволу та при позитивному ставленні державно-правових інститутів публічної влади достатньо солідної та суттєвої сфери суспільних відносин, що знаходиться:

а) поза рамками власне державно-правових відносин (критерій автономності. – авт.); б) у правовільному просторі, тобто просторі, що є вільним від державно-правового втручання (критерій самостійності. – авт.); в) в просторі і часі та по колу осіб, а саме розповсюджується: на всю територію держави; у постійному темпоральному вимірюванні; впливає на невизначене коло неперсоніфікованих суб'єктів (критерій визначеності. – авт.); г) в сфері інституціоналізації природних відносин, що мають

пріоритетно не публічний, а приватний характер (критерій приватності. – авт.); г') детермінує соціальну активність людей до створення своїх колективних об'єднань, основоположним з яких виступає саме ТГ (критерій інтерсуб'єктивності. – авт.); д) саме на базі ТГ, виходячи з розмаїття суб'єктивних інтересів жителів-членів ТГ, виникають асоціації людей по національним, релігійним, професійним, віковим, статевим, науковим, культурологічним та іншим ознакам (критерій інституційної асоціативності. – авт.); е) в рамках цієї сфери суспільних відносин продукуються, формуються, виникають, апробуються і реалізуються якісно нові форми локальної демократії – партисипаторна (демократія участі), деліберативна (дорадча), агрегативна (демократія через голосування – демократія плюралізму) та агональна (демократія ідентичності) тощо (критерій самоврядної технологічності. – авт.); є) інтенсифікація суспільних позадержавних відносин, що детермінується життєвими обставинами людей та їх індивідуальними, груповими та колективними інтересами, веде до виникнення більш високого рівня колаборації між людьми на різних рівнях державно організованого соціуму, а також на макрорегіональному і універсальному (глобальному) рівнях, де інтереси людей у повсякденному житті, що відображають фактично глобальні проблеми виживання людської цивілізації, починають визначати основоположні напрями діяльності міжнародних міждержавних та міжурядових організацій, а також всього міжнародного співтовариства держав (критерій глобальності. – авт.);

– системний аналіз доктринальних позицій з визначення громадянського суспільства свідчить про те, що ні одна з них не містить в собі вказівку на: а) локальний характер виникнення громадянського суспільства; б) генетичний взаємозв'язок такого суспільства з територіальною громадою; в) органічний взаємозв'язок такого суспільства з місцевим самоврядуванням; г) роль МСВ та його органів в процесах інституціоналізації і конституціоналізації громадянського суспільства, – що є суттєвою методологічною помилкою, яка не дає змоги не тільки визначити

правову природу громадянського суспільства, а і визначити роль МСВ у його зародженні, виникненні, зародженні, інституціоналізації та конституюванні;

– разом з тим, в доктрині існують інші, протилежні підходи, що демонструють реальний підхід до визначення наведених зв'язків та акцентуації взаємозалежностей – саме вони стверджують, що сутність громадянського суспільства міститься на локальному рівні соціуму в межах територіальної громади і проявляється в наявності у такого суспільства наступних ознак: а) громадянської активності; б) політичної рівності; в) солідарності, довіри та толерантності; г) необхідного рівня інституціоналізації соціальної активності населення;

– можна визначити внутрішній зв'язок між процесами формування громадянського суспільства, роллю МСВ та його органів в їх інтенсифікації та телеологічному скеруванні на побудову його інституційної структури (сукупності інститутів) та габітусом людини, бо: а) саме муніципальна влада, будучи однією з форм соціальної самоорганізації людей, а на локальному рівні найважливішою з них, функціонуючи у формі МСВ, є могутнім стимулом у процесі вироблення у мешканців відповідної території внутрішньої мотивації не тільки для вирішення питань місцевого значення, але й у виникненні відповідальності за їхнє вирішення в колективних інтересах; б) саме МСВ, як сфера виникнення локальних інтересів, детермінує виникнення та формування інститутів ГС за рахунок реалізації соціальних форм життєдіяльності, екзистенційних настанов, принципів, практик тощо; в) тому саме тут і звідси виникає і формується габітус людини, який в цьому контексті володіє більш широким розумінням і значенням;

– розглядаючи феноменологію габітусу людини у більш раціонально-діяльнісному аспекті, як цілісну систему диспозицій сприйняття, оцінювання, класифікації і дій, результат досвіду та інтеріоризації індивідом соціальних структур, що носить неусвідомлений характер, – можна констатувати, що вона об'єднує в собі: а) психологічну оцінку людиною дій, через їх сприйняття, оцінювання, класифікацію – фактично здійснюється оцінювання

нею своєї соціальної практики та соціальної практики інших людей; б) формування внаслідок таких дій соціального досвіду (фактично соціальної практики) у вигляді відповідних функціонально-діяльнісних настанов – правил поведінки; в) інтеріоризацію індивідом соціальних структур, тобто, – скоріше оцінку ним діяльності таких структур та їх ефективності, – через становлення людської форми психіки завдяки освоєнню індивідом людських цінностей, проявом чого виступає формування розумових дій і внутрішнього плану свідомості через засвоєння індивідом зовнішніх дій з предметами і соціальних форм спілкування;

– проведення системного аналізу на основі наведених вище підходів дає нам розуміння процесів формування т. зв. «активного громадянського суспільства», що демонструє: а) особливу важливість ТГ як сфери дії її членів в умовах МСВ та суб'єктну основу для формування громадянського суспільства; б) основоположну екзистенційну роль економічної діяльності в детермінації комунікативної взаємодії між членами локальної територіальної людської спільноти, що також лежить в основі конституціоналізації громадянського суспільства на локальному рівні соціуму; в) особливу ініціюючу та об'єктивну роль комунікативної взаємодії між членами локальної територіальної людської спільноти у виникненні інституцій ГС, що є основоположними факторами у його становленні та функціонуванні; г) особливу роль МСВ у формуванні та функціонуванні інститутів ГС в контексті їх організаційної, управлінської, координуючої функцій тощо; г') основоположну роль індивідуального габітусу людини у створенні впорядкованості та передбачуваності її життєвого циклу, а також у виникненні інститутів ГС; д) основоположну роль колективного габітусу людини – «колективного індивідуального» у створенні системи стійких соціальних зв'язків індивідуального, групового і колективного характеру, що сприяють формуванню та підвищенню соціальної згуртованості жителів-членів ТГ, стабілізації інститутів МСВ, розвитку і вдосконаленню діяльності

ГС на локальному рівні соціуму, завдяки ефективній діяльності його інституцій.

Висновки до розділу 2.

Резюмуючи та узагальнюючи висновки, що викладені вище, можна стверджувати, що:

– в основі людинорозмірності МСВ як критеріальної ознаки лежить соціальне локальне партнерство як довго-, так і короткотривалі акції, що відбуваються в середині ТГ в межах МСВ, завдяки колективній взаємодії людей-членів ТГ – такі комунікації здійснюються рівноправними суб'єктами за добровільною згодою на принципах довіри з метою розв'язання актуальних і екзистенційних проблем локального соціально-економічного розвитку;

– важливим фактором, що детермінує людинорозмірність МСВ виступає феномен повсякденності, не дивлячись на його дуже складний сенсуальний та конфліктогенний потенціал, – бо саме повсякденність надає МСВ зміст та стабільність, передбачуваність та перспективу, саме в неї людина в рамках МСВ і як житель-член ТГ знаходить зміст свого існування та отримує можливість планувати свою життєдіяльність у відповідності до своїх інтересів, та виходячи з рівня розвитку локального соціуму і держави;

– людинорозмірність МСВ детермінована й тим, що саме воно виступає реальною сферою прояву і реалізації прав людини в їх загальному, конституційно-правовому та муніципально-правовому розумінні та значенні;

– наведені критеріальні ознаки людинорозмірності МСВ не є вичерпними – вони можуть бути доповнені суттєвими рисами прав людини в МСВ в їх статусних, модусних, видових, ординарних і екстраординарних, а також інших характеристиках, що мають не тільки національні, а й міжнародні ознаки, володіють не тільки локальним, а й регіональним, загальнодержавним і глобальним потенціалами, – тому зазначена

проблематика є вельми перспективною як в доктринальному, так й в праксеологічному аспектах і потребує свого подальшого дослідження;

– інститут місцевого самоврядування як конституційно-правовий інститут, рівень публічної влади та інститут самоорганізації населення відіграє особливу статусну роль і набуває особливу функціонально-аксіологічну значимість, завдяки своїй полісемічності особливо в контекстуалізації феноменології демократичної правової державності;

– такий висновок дозволяє виокремити особливу роль місцевого самоврядування відносно: системи інтересів; публічно-владних інститутів; розвитку локального соціуму; нормативно-правового розвитку соціуму і людини; розвитку інтеграційного потенціалу територіальної громади;

– наведений системний комплекс ознак місцевого самоврядування доповнюється і тим, що в процесі своєї соціалізації людина набуває відповідний життєвий досвід через ознайомлення, вибір та використання в стані повсякденності різних форм життєдіяльності в локальному соціумі (в межах громади), що лежать в основі її комунікативної взаємодії з іншими членами такого соціуму та мають типізований характер, набуваючи ознаки стереотипності;

– результатом такої соціалізації, що: а) знаходить свій вираз у виникненні у конкретної людини сукупності соціальних практик (предметно-об'єктна ознака. – авт.), б) у вигляді набутих схем сприйняття, думок та дій, які функціонують у якості структуруючих структур, тобто таких, які організують такі практики та їх сприйняття (структурно-визначальна ознака. – авт.), і в) також проявляються у вигляді адекватних ним поведінково-діяльнісних настанов (зовнішньо-функціональна ознака. – авт.), – є г) виникнення індивідуального габітусу людини (дефінітивна ознака. – авт.);

– отже, фактично, місцеве самоврядування є сферою завдяки якій детермінується, спонукається і виникає соціальна практика людини, що, по-перше, детермінована відповідним інтересом (індивідуальним, груповим, колективним); по-друге, заснована на стереотипах поведінки та дії; а також,

по-третє, є сферою, що детермінує виникнення у людини – члена територіальної людської спільноти (члена громади) відповідного індивідуального габітусу;

– колективний габітус як принцип породження і організації практик, у контексті своєї архітектоніки є сукупністю трьох видів практик: індивідуальних практик; практик, що базуються на комунікативній взаємодії; а також комплексною сукупністю комунікацій територіальної громади та кожного з її членів у повсякденному житті;

– в контекстуалізації інтересу у застосуванні до визначення колективного габітусу людини, треба зазначити, що останній виникає як реакція на відповідні соціальні «дратівники» з боку соціальних груп, історичних спільнот, класів, націй, суспільства, – тобто, мова йде не тільки про можливість виникнення, а і про фактологію виникнення колективного інтересу, який реалізується через відповідні соціальні практики зазначених суб'єктів та веде до формуванню їх колективного габітусу;

– категорія «інтерес» відіграє визначальну роль у формуванні індивідуального габітусу людини та її колективного габітусу, який базується на індивідуальному життєвому (поведінково-діяльнісному) досвіді людей-членів ТГ з вирішення міжіндивідуальних (міжособистісних), індивідуально-групових, індивідуально-колективних, колективних питань екзистенційного характеру щодо існування і стабільного функціонування територіальної людської спільноти на відповідній території держави в ординарних умовах функціонування демократичної правової державності;

– феноменологія ТГ відіграє важливу конституюючу та інституційну роль у становленні та розвитку не тільки МСВ, а всієї системи публічної влади в державі, впливаючи на процеси становлення, розвитку і вдосконалення демократичної правової державності;

– ТГ відіграє основоположну роль в становленні та вдосконаленні колективного габітусу людини, бо саме вона виступає тим соціально-нормативним простором в якому здійснюється життєвий цикл людини,

відповідно до її інтенцій, потреб, настанов, інтересів, атитюдів екзистенційного характеру, що реалізуються через відповідні типові форми життєдіяльності людини, що ведуть до набуття нею та її асоціаціями соціального досвіду через створення відповідної локальної структури поведінкових настанов, дій, ідей, концептів тощо – що і лежить в основі такого габітусу;

– треба зазначити різноманітність існуючих доктринальних поглядів щодо ідентифікаційних ознак та сутності інституту ТГ, а це, на нашу думку, свідчить не тільки про відсутність єдиної позиції щодо її поняття, а і про те, що на рівні муніципально-правової доктрини серед вчених продовжується жвава дискусія навколо її феноменології, що виступає показником триваючого процесу формування в Україні дефінітивної характеристики цього найважливішого феномену МСВ і демократичної державності;

– ще одним з показників такого стану справ є доволі фрагментарна і недосконала регламентація визначення ТГ в конституційному законодавстві України;

– отже, враховуючи на основоположну роль ТГ в формуванні індивідуального, групового, колективного габітусу людини в МСВ, вважаємо за потрібне продовжити наукові пошуки в цьому важливому соціально-правовому напрямку;

– формування феноменології муніципальних прав людини безпосередньо пов'язане з конституційною легалізацією інституту МСВ, коли Українська держава вперше на конституційному рівні регламентації та регулювання суспільних відносин визнала та легалізувала комплексну систему фактично приватних інтересів, що продукуються та формуються територіальними людськими спільнотами, що уособлюють ТГ на локальному рівні соціуму: а) за рахунок прояву членами ТГ своїх індивідуальних, групових, колективних інтенцій, життєвих устремлінь, потреб, інтересів; б) через відповідні атитюди; в) з використанням прав, свобод і обов'язків людини (особистості) і громадянина, що г) фактично реалізує її

конституційно-правовий статус, – які г') в основному, інтереси та атитюди членів ТГ не співпадають з інтересами держави, але і не суперечать ним;

– такий державний підхід не тільки є проявом державної муніципальної правової політики, а і устремлінням держави до формування відповідних стійких та стабільних державних патернів, що відображають відношення держави до найважливіших процесів виховання людини в умовах державно організованого соціуму, – через механізми соціалізації та формування габітусу людини, формуючи сферу МСВ, як основоположну соціальну сферу реалізації цих завдань і, одночасно, сферу природного прояву, формування, і демократичної реалізації, охорони, захисту, гарантування прав і свобод людини на муніципальному рівні, – що має наслідком формування відповідної системи захисту прав людини на рівні локальної демократії при повній підтримці та протекціонізмі з боку держави та її органів публічної влади;

– процеси формування муніципальних прав людини та в контексті їх реалізації її колективного габітусу, – свідчать про активні процеси формування, інституціоналізації та конституювання правового простору МСВ, який формується державою, завдяки її конституційній та законодавчій нормотворчій діяльності, включаючи відповідне нормопроектування, а також діяльності ОМСВ, що в процесі реалізації своїх компетенційних повноважень виступають від імені ТГ та реалізують екзистенційні інтереси її членів;

– на рівні МСВ в локальному соціумі, в процесі користування жителями-членами ТГ своїми конституційними правами, свободами і обов'язками, вони трансформуються в муніципальні права людини (особистості, члена ТГ), – отже, можна стверджувати, що саме тут і виникає інтерстеційний (внутрішній) зв'язок між колективним габітусом людини та її муніципальними правами, що, з одного боку демонструє те, що такі права виступають логічним та функціональним наслідком та результатом наявності такого габітусу, а з іншого, – вони виступають важливим функціоналом відносно формування усвідомленого відношення людини щодо використання

знань, практичних вмінь, технологічно-логістичних навичок, набутих людиною в межах свого індивідуального, групового і колективного габітусів, включаючи набори габітусів, що формуються завдяки креативності індивіда – його соціальної активності в локальному соціумі та внутрішньої мотивації на участь у МСВ, – у своєму повсякденному житті;

– критерієм виокремлення та номенологічно-дефінітивного визначення муніципальних прав людини виступає не тільки локальний характер їх виникнення, об'єктивізації, прояву, реалізації, а і об'єктивізація необхідності забезпечення людині можливостей для комфортного та стабільного існування та функціонування в межах ТГ, в якості її члена-жителя відповідної території держави (тактично-функціональна детермінанта. – авт.) для здійснення свого життєвого циклу та продовження людського роду, що також здійснюється в межах ТГ в умовах МСВ та в ординарному стані повсякденності (стратегічно-функціональна детермінанта. – авт.);

– в умовах МСВ на основі колективного габітусу, що трансформується у конституційно-правовий статус людини (особистості) та проявляється у вигляді муніципальних прав людини (особистості, члена ТГ) в сфері МСВ формується і проявляється статус муніципальної людини (*Homo municipalis*);

– феноменологія самопрезентації людини (особистості) відіграє основоположне значення в процесі її входження, присутності та функціонування в межах територіальної громади; – самопрезентація людини (особистості) в територіальній спільноті, як акт її входження до ТГ виступає як складний соціально-психологічний феномен, що характеризується інтерактивним (взаємопов'язаним. – авт.), інтерсуб'єктивним (той, що веде до виникнення спільності. – авт.) і інтегративним (той, що об'єднує, системний, комплексний. – авт.) характером;

– огляд і дослідження сучасних теоретичних підходів до розуміння самопрезентації людини (особистості) в ТГ є найважливішим кроком для усвідомлення: а) її психологічного настрою (психологічно-поведінковий критерій. – авт.); б) виникнення чинників нормування, що лежать в основі її

соціалізації (поведінково-нормуючий критерій. – авт.); в) тенденцій нормативізації, що виступають основоположними елементами у подальшому нормативно-правовому регламентації і регулюванні її поведінкових настанов (критерій нормативізації /переднормативний/. – авт.); г) її комунікативного потенціалу, що лежить в основі визначення самопрезентації людини (особистості) як невід’ємного атрибуту будь-якої соціальної взаємодії (комунікативний критерій. – авт.). – системний аналіз наведених доктринальних позицій а також підходів до розумінні самопрезентації людини (особистості) дає змогу визначити їх основні і загальні риси, що напряду свідчить про тісний територіальний, суб’єктний, об’єктний, предметний, онтологічний, гносеологічний, аксіологічний, праксеологічний зв’язок такої самопрезентації з локальним рівнем існування і функціонування соціуму, МСВ, ТГ, з ординарними умовами повсякденності; – процеси існування, формування, розвитку і вдосконалення автономного громадянського суспільства йдуть при тісній взаємодії функціонування *homo municipalis* і *homo politicus*, – причому, роль в цьому процесі *homo municipalis* є первинною та визначальною;

– виходячи з наведених положень можна сформулювати системне і комплексне поняття *homo municipalis* «муніципальна людина» – це фізична особа, що володіє різним правовим станом (громадянство, іноземство, апатризм, біженство та ін.), але не зважаючи на нього свідомо та ініціативно здійснює свій життєвий цикл в умовах повсякденності в рамках територіальної спільноти людей, об’єднаних загальними географічними, історичними і сучасними екзистенційними інтересами, цінностями і потребами, що можуть бути реалізованими тільки в умовах місцевого самоврядування, завдяки спільній синергетичній діяльності людини в межах територіальної громади та громадянського суспільства, завдяки діяльності органів місцевого самоврядування та інших суб’єктів та органів місцевого самоврядування, які входять до його системи, що здійснюється на принципах самоідентифікації, самоорганізації, самодіяльності, самокерованості та

самоврядування, з метою створення належних умов для супроводження і забезпечення існування та функціонування людського осередку, що має телеологічну домінанту щодо продовження існування та подальшого розвитку людської цивілізації в умовах державно організованого соціуму;

– становлення та розвиток в Україні громадянського суспільства є, насамперед, прямим результатом глибинних тенденцій в сфері формування, становлення, розвитку і вдосконалення демократичної правової державності, що, по-перше, детермінувало процеси легалізації та розвитку інституту локальної демократії; по-друге, стимулювало процеси самоорганізації всередині людського соціуму; що, по-третє, вивільнила з-під жорсткого державного контролю ініціативу та енергію людей, що були скеровані на задоволення індивідуальних, групових і колективних потреб екзистенційної спрямованості;

– у стратегічному розумінні інтенсифікація процесів становлення та розвитку в Україні громадянського суспільства пов'язане із: а) зміною пріоритетів пострадянської державності на визнання, легалізацію та розвиток автономії особистості, охорону і захист її прав і свобод людини (особистості); б) визнанням, підтримкою, легалізацією державою тенденцій самоорганізації населення відповідних територій держави, що демонструє її можливість та спроможність через реалізацію мотивації до локальної демократії, самопрояв, самодіяльність, самоідентифікацію, самоконтекстуалізацію, самореалізацію, колективну інтерсуб'єктивність та колаборацію вирішувати питання місцевого значення; в) визнання та підтримку державою розмаїття інтенцій, устремлень, потреб, інтересів атитюдів людини екзистенційного характеру, що вона продукує та репродукує на локальному рівні функціонування соціуму в межах ТГ в умовах МСВ в стані повсякденності;

– характерологічними рисами становлення громадянського суспільства виступає формування в рамках правового простору, що охоплює всю територію конкретної держави, – з дозволу та при позитивному ставленні

державно-правових інститутів публічної влади достатньо солідної та суттєвої сфери суспільних відносин, що знаходиться: а) поза рамками власне державно-правових відносин (критерій автономності. – авт.); б) у правовільному просторі, тобто просторі, що є вільним від державно-правового втручання (критерій самостійності. – авт.); в) в просторі і часі та по колу осіб, а саме розповсюджується: на всю територію держави; у постійному темпоральному вимірюванні; впливає на невизначене коло неперсоніфікованих суб'єктів (критерій визначеності. – авт.); г) в сфері інституціоналізації природих відносин, що мають пріоритетно не публічний, а приватний характер (критерій приватності. – авт.); г') детермінує соціальну активність людей до створення своїх колективних об'єднань, основоположним з яких виступає саме ТГ (критерій інтерсуб'єктивності. – авт.); д) саме на базі ТГ, виходячи з розмаїття суб'єктивних інтересів жителів-членів ТГ, виникають асоціації людей по національним, релігійним, професійним, віковим, статевим, науковим, культурологічним та іншим ознакам (критерій інституційної асоціативності. – авт.); е) в рамках цієї сфери суспільних відносин продукуються, формуються, виникають, апробуються і реалізуються якісно нові форми локальної демократії – партисипаторна (демократія участі), деліберативна (дорадча), агрегативна (демократія через голосування – демократія плюралізму) та агональна (демократія ідентичності) тощо (критерій самоврядної технологічності. – авт.); є) інтенсифікація суспільних позадержавних відносин, що детермінується життєвими обставинами людей та їх індивідуальними, груповими та колективними інтересами, веде до виникнення більш високого рівня колаборації між людьми на різних рівнях державно організованого соціуму, а також на макрорегіональному і універсальному (глобальному) рівнях, де інтереси людей у повсякденному житті, що відображають фактично глобальні проблеми виживання людської цивілізації, починають визначати основоположні напрями діяльності міжнародних міждержавних та

міжурядових організацій, а також всього міжнародного співтовариства держав (критерій глобальності. – авт.);

– системний аналіз доктринальних позицій з визначення громадянського суспільства свідчить про те, що ні одна з них не містить в собі вказівку на: а) локальний характер виникнення громадянського суспільства; б) генетичний взаємозв'язок такого суспільства з територіальною громадою; в) органічний взаємозв'язок такого суспільства з місцевим самоврядуванням; г) роль МСВ та його органів в процесах інституціоналізації і конституціоналізації громадянського суспільства, – що є суттєвою методологічною помилкою, яка не дає змоги не тільки визначити правову природу громадянського суспільства, а і визначити роль МСВ у його зародженні, виникненні, зародженні, інституціоналізації та конституюванні;

– разом з тим, в доктрині існують інші, протилежні підходи, що демонструють реальний підхід до визначення наведених зв'язків та акцентуації взаємозалежностей – саме вони стверджують, що сутність громадянського суспільства міститься на локальному рівні соціуму в межах територіальної громади і проявляється в наявності у такого суспільства наступних ознак: а) громадянської активності; б) політичної рівності; в) солідарності, довіри та толерантності; г) необхідного рівня інституціоналізації соціальної активності населення;

– можна визначити внутрішній зв'язок між процесами формування громадянського суспільства, роллю МСВ та його органів в їх інтенсифікації та телеологічному скеруванні на побудову його інституційної структури (сукупності інститутів) та габітусом людини, бо: а) саме муніципальна влада, будучи однією з форм соціальної самоорганізації людей, а на локальному рівні найважливішою з них, функціонуючи у формі МСВ, є могутнім стимулом у процесі вироблення у мешканців відповідної території внутрішньої мотивації не тільки для вирішення питань місцевого значення, але й у виникненні відповідальності за їхнє вирішення в колективних інтересах; б) саме МСВ, як сфера виникнення локальних інтересів,

детермінує виникнення та формування інститутів ГС за рахунок реалізації соціальних форм життєдіяльності, екзистенційних настанов, принципів, практик тощо; в) тому саме тут і звідси виникає і формується габітус людини, який в цьому контексті володіє більш широким розумінням і значенням;

– розглядаючи феноменологію габітусу людини у більш раціонально-діяльнісному аспекті, як цілісну систему диспозицій сприйняття, оцінювання, класифікації і дій, результат досвіду та інтеріоризації індивідом соціальних структур, що носить неусвідомлений характер, – можна констатувати, що вона об'єднує в собі: а) психологічну оцінку людиною дій, через їх сприйняття, оцінювання, класифікацію – фактично здійснюється оцінювання нею своєї соціальної практики та соціальної практики інших людей; б) формування внаслідок таких дій соціального досвіду (фактично соціальної практики) у вигляді відповідних функціонально-діяльнісних настанов – правил поведінки; в) інтеріоризацію індивідом соціальних структур, тобто, – скоріше оцінку ним діяльності таких структур та їх ефективності, – через становлення людської форми психіки завдяки освоєнню індивідом людських цінностей, проявом чого виступає формування розумових дій і внутрішнього плану свідомості через засвоєння індивідом зовнішніх дій з предметами і соціальних форм спілкування;

– проведення системного аналізу на основі наведених вище підходів дає нам розуміння процесів формування т. зв. «активного громадянського суспільства», що демонструє: а) особливу важливість ТГ як сфери дії її членів в умовах МСВ та суб'єктну основу для формування громадянського суспільства; б) основоположну екзистенційну роль економічної діяльності в детермінації комунікативної взаємодії між членами локальної територіальної людської спільноти, що також лежить в основі конституціоналізації громадянського суспільства на локальному рівні соціуму; в) особливу ініціюючу та об'єктивну роль комунікативної взаємодії між членами локальної територіальної людської спільноти у виникненні інституцій ГС, що є основоположними факторами у його становленні та функціонуванні; г)

особливу роль МСВ у формуванні та функціонуванні інститутів ГС в контексті їх організаційної, управлінської, координуючої функцій тощо; г') основоположну роль індивідуального габітусу людини у створенні впорядкованості та передбачуваності її життєвого циклу, а також у виникненні інститутів ГС; д) основоположну роль колективного габітусу людини – «колективного індивідуального» у створенні системи стійких соціальних зв'язків індивідуального, групового і колективного характеру, що сприяють формуванню та підвищенню соціальної згуртованості жителів-членів ТГ, стабілізації інститутів МСВ, розвитку і вдосконаленню діяльності ГС на локальному рівні соціуму, завдяки ефективній діяльності його інституцій.

РОЗДІЛ 3

ЛЮДИНА В КОНТЕКСТУАЛІЗАЦІЇ ФЕНОМЕНОЛОГІЇ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ

3.1. Людина та її диспозиція в територіальній громаді: теоретичні підходи до розуміння знаходження та функціонування в контексті децентралізації

Становлення і розвиток в Україні системи МСВ, що було закріплено в Конституції України 1996 року (див.: ст. ст. 5, 7, 92, розділ XI [1]), – стало дійсно подією революційного масштабу у пострадянській, та багато в чому посттоталітарній державі, коли відбулися тектонічні зміни не тільки в трансформації розуміння системи функціонування публічної влади, а й в модифікації суспільної свідомості, яка стала рушійною силою в державотворчих та правотворчих процесах в умовах набуття нашою державою незалежності і суверенітету. Революційність такої події детермінується також тим, що вперше, не на рівні ідеологем, міфологем, декларацій, – держава звертає увагу на існування і функціонування в локальному соціумі пересиченої людини, яка, з одного боку, в умовах демократичної правової державності, а з іншого, – в умовах повсякденності здійснює свій життєвий цикл, реалізуючи свої індивідуальні інтенції, устремління, потреби, інтереси, атитюди. Така персоналізація публічної влади, розширення її гуманістичних засад і потенціалу, – не була характерною для радянського періоду розвитку державності, більш того, суперечила її командно-колективістським інтересам та сутності.

Отже, вперше, на конституційному рівні Українською державою було визнано існування системи локальних інтересів, продуцентом яких є територіальна спільнота – ТГ, що торкаються вирішення екзистенційних питань існування і функціонування такої ТГ та її членів – жителів відповідних адміністративно-територіальних одиниць держави, що були легалізовані як питання місцевого значення.

Такі інтереси ТГ, згідно чинним конституційним настановам, вирішуються, по-перше, через застосування специфічного історико-універсального соціально-правового інституту – саме місцевого самоврядування, яке реально надає ТГ та її членам можливості для самоорганізації в таку ТГ, самоідентифікації та самопрояву інтересів в межах такої ТГ, а також самодіяльність щодо реалізації останніх, знов-таки в межах такої ТГ; по-друге, МСВ здійснюється або безпосередньо ТГ (через застосування відповідних механізмів безпосередньої демократії), або ОМСВ, що формуються самою ТГ в процесі демократичних виборів та призначень та діють на основі принципів представницької демократії. При цьому, по-третє, ТГ виступають як первинні суб'єкти МСВ, а тому ОМСВ повинні діяти від імені та в інтересах відповідних ТГ.

Проведений аналіз конституційних настанов об'єктивує, актуалізує і контекстуалізує важливе питання щодо визначення теоретичних підходів до розуміння ординарного знаходження та функціонування людини в межах ТГ, причому як її не тільки рівноправного, а і повноправного члена, який в процесі формування, визначення і вирішення ТГ питань місцевого значення, що носять суто колективний характер, одночасно, має можливості вирішити і питання індивідуального характеру, від яких залежить стабільне здійснення ним свого життєвого циклу та формування відповідного рівня і якості життя.

Критично осмислені положення, аргументи та висновки відносно актуальних питань юридичної антропології, включаючи й проблематику формування феноменології ТГ та людини в її межах, а також її прав містяться в працях і вітчизняних, і зарубіжних учених різних історичних епох з:

– історії: Б. Андрушківа, Т. Вівгарина, П. Ігнатенка, М. Картавого, Н. Корабльова, О. Кульчицького, І. Лисяк-Рудницького, Л. Мяснікова, А. Нехашкіна, С. Пролєєва, Б. Цибалістого, Д. Чижевського, В. Шамрая, А. Шевцова, М. Шлемкевича, О. Фісуна, О. Чаплигіна, М. Юрія та ін.;

– етнокультурології: М. Костомарова, Л. Гумільова, Б. Цимбалістого, О. Нельги та ін.;

– політології: А. Авілова, М. Андріанова, А. Андрєєва, К. Гаджиєва, І. Дубова, І. Кресіної, Л. Кормич, О. Мітіна, М. Назарова, С. Наумкіної, В. Петренка, О. Шестопалова та ін.;

– психології: М. Варія, Г. Дилигінського, А. Фурмана, Є. Шестопалова та ін.;

– філософії: В. Горського, Н. Мозгової, І. Огородник, М. Поповича, В. Табачковського, Ю. Федіва, Г. Горака, Р. Додонова, В. Жадько, Т. Ящука та ін.;

– філософії права і правознавства: Д. Андрєєва, М. Баймуратова, Р. Байніязова, О. Балинської, О. Батанова, В. Вовк, О. Грищук, Є. Копельців-Левицької, М. Козюбри, А. Колодія, Ю. Лободи, С. Максимова, Д. Мєняйлова, О. Мордовцевої, Ю. Оборотова, М. Орзіх, О. Омельчука, В. Погорілка, А. Романової, П. Рабіновича, С. Сливки, В. Синюкової, А. Токарської, І. Яковюка та ін.

До класичних праць з юридичної антропології в контекстуалізації ролі і місця людини в рамках людської територіальної спільноти, відносяться роботи відомих зарубіжних вчених-юристів, антропологів, соціологів: Ф. фон Бенда-Бекманна, М. Блока, Ф. Боаса, Ф. Броделя, Г. Бутуля, Т. Гайгера, Ж. Ле Гоффа, Дж. Гріффітса, П. Динцельбахера, Ж. Дюбі, Ж. Карбоньє, К. Леві-Стросса, Б. Малиновського, Р. Мандру, Д. І. Мейєра, С. Е. Меррі, Г. Моргана, С. Ф. Мура, Х. Ортега-і-Гассета, А. Р. Редкліфа-Брауна, Н. Рулана, Г. Дж. Самнер-Мена, Т. Телленбаха, Р. Шпранделя, Л. Фєвра, Д. Філда та ін.

Вважаємо, що наявність великої кількості вчених-фахівців з різних напрямків суспільних знань, що займалися доктринальним супроводженням і забезпеченням досліджуваної проблематики, підтверджує не тільки її особливу складність, комплексність та системність, надає їй об'єктивний та актуальний характер, а і її суттєву складність для розуміння процесів, тенденцій, формування концептів в досліджуваній сфері, що додатково актуалізує необхідність посилення її доктринального супроводження і забезпечення.

В процесі дослідження теоретичних підходів до розуміння знаходження та функціонування людини в межах ТГ необхідно враховувати декілька положень методологічної властивості, а саме:

– по-перше, трансформації розуміння системи функціонування публічної влади у пострадянській, та багато в чому посттоталітарній державі, в контекстуалізації виокремлення та легалізації самостійного рівня такої влади – публічної самоврядної (муніципальної) влади (див. ст. 5 Конституції України), означає не тільки реальне наближення людини до процесів формування, побудови і реалізації публічно-владних відносин на рівні ТГ в рамках МСВ, що, по суті, й є яскравим проявом децентралізації публічної влади, а фактично – зниженням та «блокуванням» феноменології етатизму такої влади, а й до суттєвого зростання гуманістичного потенціалу в процесі формування демократичної правової державності (пріоритетність управлінського фактору в рамках існування та функціонування ТГ. – авт.);

– по-друге, модифікація суспільної свідомості в контекстуалізації та розвитку ідеології муніципалізму [191, с. 103-104], яка стала рушійною силою в державотворчих та правотворчих процесах в умовах набуття нашою державою незалежності і суверенітету, їх розвитку і вдосконалення, – є свідомством повороту держави до людинорозмірної критеріальної оцінки найважливіших процесів, що розгортаються навколо існування суспільства, держави, права (фактор трансформації та формування нової суспільної свідомості в рамках існування та функціонування ТГ. – авт.);

– по-третє, акцентуація уваги держави на існуванні і функціонуванні локального соціуму, де в умовах повсякденності існує і функціонує пересичена людина, здійснюючи свій життєвий цикл, – є могутнім засобом демократизації суспільства і держави, скерованим на забезпечення гармонійних відносин між людиною, суспільством і державою в контекстуалізації забезпечення прав, свобод і законних інтересів людини в рамках МСВ, на базі якого зароджується, формується, функціонує, розвивається і вдосконалюється інституційна структура громадянського

суспільства (фактор гармонізації інтересів в рамках існування та функціонування ТГ. – авт.);

– по-четверте, визнання державою на конституційному рівні особливої інтеграційної, універсальної та релятивістської цінності і потенціалу ТГ, як первинного суб'єкта МСВ, є визнанням і констатацією факту, що саме ТГ і тільки ТГ в умовах існування демократичної правової державності виступає єдиним та природним простором формування і прояву людиною індивідуальних інтенцій, устремлень, потреб, інтересів, атитюдів, що трансформує ТГ не тільки в концепт МСВ, важливий фактор-суб'єкт і фактор-об'єкт сучасної державності, а й в простір формування, прояву і реалізації прав і свобод людини, її законних інтересів (аксіологічний фактор в рамках існування та функціонування ТГ. – авт.);

– по-п'яте, персоналізація публічної влади, розширення її гуманістичних засад і потенціалу за рахунок визначення особливої ролі і значення ТГ в процесах інституціоналізації та конституціоналізації публічної самоврядної (муніципальної) влади, корінним чином трансформує саму публічну владу, спираючись на її внутрішньо колективістські засади, у публічну владу соціально-демократичної державності, що відрізняється від публічної влади радянського періоду розвитку державності, що була заснована на партійному вождізмі, авторитаризмі, командно-колективістських засадах, інтересах та сутності (трансформаційний фактор в рамках існування та функціонування ТГ. – авт.);

– по-шосте, визнання на конституційному рівні вперше Українською державою існування системи локальних інтересів, продуцентом і репродуцентом яких є ТГ, та які торкаються вирішення екзистенційних питань існування і функціонування ТГ та її членів – жителів відповідних адміністративно-територіальних одиниць держави, які були сформовані в процесі історичного існування людських спільнот, а потім легалізовані як питання місцевого значення (питання місцевого життя), – є яскравим свідомством нівелювання та нейтралізації одержавлення задач і функцій

держави, могутнім проявом людиноцентричності в її діяльності, а також в діяльності її органів та посадових осіб, в гуманістичній модернізації юридичних форм державної діяльності (трансформація предметно-об'єктного фактору в рамках існування та функціонування ТГ. – авт.);

– по-сьоме, застосування державою історично апробованого та природно-реалізуємого соціально-правового інституту МСВ, що виник ще на стадії існування первісної громади та у багатьох аспектах фактично передував виникненню державності та її подальшому вдосконаленню за рахунок побудови локальної системи життєдіяльності, а також в її рамках, – системи прояву і захисту прав і свобод людини в рамках ТГ, яка надає своїм членам-жителям реальні можливості для самоорганізації в таку ТГ, самоідентифікації та самопрояву індивідуальних інтересів в межах такої ТГ, а також самодіяльність щодо реалізації останніх, знов-таки в межах такої ТГ (гуманістично-охоронюваний фактор в рамках існування та функціонування ТГ. – авт.);

– по-восьме, в рамках ТГ відбуваються могутні процеси формування і реалізації локальної демократії, бо МСВ здійснюється тут або безпосередньо самою ТГ (через застосування відповідних механізмів безпосередньої демократії), або органами МСВ (далі – ОМСВ), що формуються тою ж ТГ в процесі демократичних виборів та призначень та діють на основі принципів представницької демократії (демократично-оновлюваний фактор в рамках існування та функціонування ТГ. – авт.);

– по-дев'яте, саме ТГ виступає не тільки як первинний суб'єкт МСВ, а і як центральний субстрат локального соціуму, який детермінує та породжує його індивідуально-, групово- та колективно вимірювані інтереси, – звідси, ОМСВ, що сформовані такими ТГ, повинні діяти тільки від імені та в інтересах цих ТГ, створюючи систему нормативних зобов'язань та їх виконання на засадах своїх прав, обов'язків, предметів відання, компетенції, відповідальності, виборності, конкурсного заміщення посад, реалізації настанов муніципальної служби тощо, під пильним контролем ТГ

(універсально-облігаторний фактор в рамках існування та функціонування ТГ. – авт.);

– по-десяте, саме в ТГ формуються правила поведінки її членів, які набувають нормативного характеру через легалізацію їх представницькими та виконавчими ОМСВ, – в результаті чого саме ТГ виступає простором нормативної регламентації та регулювання на локальному рівні (локально-нормативний фактор в рамках існування та функціонування ТГ. – авт.);

– по-одинадцять, саме ТГ виступає соціальним суб'єктним простором де здійснюється реалізація нормативних настанов, що прийняті законодавчою та виконавчою владою з різних питань соціального розвитку, включаючи права і свободи людини і громадянина (універсально-нормативний фактор в рамках існування та функціонування ТГ. – авт.);

– по-дванадцять, саме ТГ виступає тим соціальним колективним суб'єктом в рамках якого виникають, формуються, розвиваються, змінюються, припиняються багаточисельні комунікативні зв'язки, що виникають між членами ТГ-жителями в контекстуалізації здійснення ними свого життєвого циклу на індивідуальному, груповому та колективному (мікро-, мезо-, макро-) рівнях і що мають об'єктивно-обов'язковий екзистенційний характер [192, с. 19-30] (комунікативний фактор в рамках існування та функціонування ТГ. – авт.);

– по-тринадцять, вважаючи на те, що МСВ в умовах глобалізації формується та розвивається як міжнародно-правовий феномен, тобто об'єкт міжнародно-правової регламентації та регулювання, ТГ, що виступає його основоположним суб'єктом, стає суб'єктом, що наділений відповідною долею міжнародної правосуб'єктності, а це детермінує наділення її відповідним глобалізаційним потенціалом [137, с. 82] (міжнародно-правовий фактор в рамках існування та функціонування ТГ. – авт.);

– по-чотирнадцять, в рамках ТГ, між її членами формуються, розвиваються та реалізуються велика кількість цивільно-правових відносин, що ускладнені іноземним елементом, що детерміновані реалізацією їх

інтересів у сфері міжнародного приватного права (питання місця проживання іноземців, шлюбу з іноземцями, виховання дітей, власності, спадкового права тощо) (міжнародно-приватний фактор в рамках існування та функціонування ТГ. – авт.);

– по-п'ятнадцяте, в рамках ТГ виникає системний комплекс взаємодії та співробітництва між її членами-жителями, що скерований не тільки на вирішення і реалізацію екзистенційних питань існування та функціонування самої громади як територіальної спільноти, а і окремих її членів, їх груп в дусі сприяння і взаємної допомоги (колабораційний фактор в рамках існування та функціонування ТГ. – авт.);

– по-шістнадцяте, в рамках ТГ в процесі міжсуб'єктної взаємодії між її членами-жителями виникає стан, який характеризується ситуацією спілкування, причому, учасники акту такого спілкування є єдиними у їх відношенні до денотату, – в нашому випадку, до створення належних соціально-ресурсних умов існування територіальної спільноти (конотативний фактор в рамках існування та функціонування ТГ. – авт.);

– по-сімнадцяте, в рамках ТГ між її членами-жителями виникають та реалізуються могутні процеси конвергенції через наявність у них єдиних історичних, географічних, екологічних, психологічних, ментальних ознак та властивостей, що у підсумку сприяє виникненню у такої спільноти та її членів комплексу схожих ознак, що характеризують їх як єдину спільноту або члена такої єдиної спільноти (конвергенційний фактор в рамках існування та функціонування ТГ. – авт.);

– по-вісімнадцяте, в рамках ТГ між її членами-жителями в процесі сумісної життєдіяльності виникають не тільки нормативні відносини, що детерміновані нормами національного законодавства і локальної нормотворчості, а і великий масив відносин, які можна охарактеризувати як відносини, що мають дискреційний характер, та які виникають в процесі творчого осмислення і практичного застосування нормативних настанов, що

регулюють локальне життя (дискреційний фактор в рамках існування та функціонування ТГ. – авт.);

– по-дев'ятнадцяте, у становленні і розвитку ТГ велике значення відіграє наратив, тобто самостійно створена розповідь про деяку множинну взаємопов'язаних подій, які подаються у вигляді послідовності подій або образів, що пов'язані з історичною ретроспективою виникнення, розвитку і функціонування конкретної ТГ, – тобто мова йде про проблематику репрезентації територіальної спільноти (наративний фактор в рамках існування та функціонування ТГ. – авт.);

– по-двадцяте, в межах ТГ на протязі її історичного розвитку проходять могутні процеси формування ментальності територіальної спільноти (від лат. *mens* – пов'язаний з духом, духовністю) – спосіб мислення, загальна духовна налаштованість, установка індивіда або соціальної групи (наприклад етнічного, професійного або соціального прошарку) до навколишнього світу [193, с. 8] та менталітету кожного з її членів – жителів, у вигляді сукупності соціально-психологічних настанов, автоматизмів та навичок свідомості, які формують способи бачення світу та уявлення людей, що належать до тої або іншої культурної спільноти [194], що пов'язані з важливою проблемою самоідентифікації, причому як всієї спільноти, так і її членів – такий процес носить тривалий, постійний характер, бо на відміну від доктрин та ідеологічних конструкцій, що становлять собою завершені та осмислені системи, його характеризує відкритість, незавершеність, сприйнятливість (ментально-статичний фактор в рамках існування та функціонування ТГ. – авт.);

– по-двадцять перше, ТГ та її члени-жителі в умовах повсякденності постійно здійснюють відповідні дії, реалізують відповідні соціальні індивідуальні, групові, колективні настанови, що детерміновані їх ментальністю і менталітетом і репрезентують їх як характерологічно визнану спільноту та суб'єктів, що мають до неї відношення та є її членами

(ментально-динамічний фактор в рамках існування та функціонування ТГ. – авт.);

– насамкінець, по-двадцять друге, в наведених факторах (процесах) виникає, формується, стабілізується, розвивається та вдосконалюється суттєва роль конкретної людини як члена локального соціуму, яка протистоїть йому своїми локально-індивідуальними інтенціями, потребами, інтересами, атитюдями, – що, по великому рахунку, часто-густо суперечать колективним інтересам такого соціуму (спільноти, ТГ), але які повинні бути у підсумку їм підпорядкованими з наданням ним синергетичної властивості та з наступним входженням в безконфліктну зону системи комунікативної взаємодії (індивідуально-колективний фактор в рамках існування та функціонування ТГ. – авт.).

Вважаємо, що наведені фактори, що виникають в рамках існування та функціонування ТГ, допоможуть розкрити теоретичні підходи до розуміння знаходження та функціонування людини-жителя в територіальній спільноті. Одразу ж необхідно наголосити на тому, що крім суто соціальних, нормативних, глобалізаційних факторів, що торкаються проблематики входження людини (особистості) до ТГ, велику роль відіграють психологічні фактори, що детермінуються різними аспектами індивідуальних та колективних відносин, що відбуваються на рівні індивідуального і колективної свідомості людей, що задіяні в системі комунікативних відносин на рівні МСВ, включаючи відносини на міжособистісному та колективному рівнях, між людиною та ТГ, між людиною та ОМСВ тощо.

У наведеному аспекті важливу роль, на нашу думку, а також на думку представників психологічної науки, відіграє феноменологія самопрезентації особистості, що:

– по-перше, приваблює численних дослідників, які намагаються розібратися в її змістовній наповненості, аксіологічній обґрунтованості, праксеологічній функціональності;

– по-друге, досить чітко демонструє свою об'єктивну основу та необхідність;

– по-третє, яскраво та переконливо доводить її доброякісність через перманентний прояв в різних сферах діяльності людини;

– по-четверте, обґрунтовує самопрезентацію як невід'ємний атрибут будь-якої соціальної взаємодії, особливо враховуючи те, що остання лежить в основі МСВ;

– по-п'яте, формує уяву та розширене розуміння самопрезентації як складного соціально-психологічного феномена, виключаючи з наукового вжитку стереотипно «вузьке» уявлення про її свідомо маніпулятивний характер [143, с. 21].

Розглядаючи наведений феномен в контексті його змістовного навантаження, необхідно зазначити, що у дефінітивному розумінні термін «самопрезентація» (від англ. self – «Я сам» і «уявлення, піднесення») (дефінітивний критерій. – авт.) використовується сьогодні практично у всіх гуманітарних науках і найчастіше у вузькому спектрі значень: як специфічна усвідомлена діяльність людини в певних ситуаціях; маніпулятивна поведінка, що спрямована на створення певного свого образу в очах інших, і т. п. (праксеологічний критерій. – авт.).

В контексті актуальності досліджуваного феномену необхідно зазначити, що в останні роки відзначається суттєве збільшення кількості вітчизняних і зарубіжних досліджень його різних сторін, причому, в різних галузях гуманітарного знання (психології, культурології, соціології, соціальної філософії, культурної антропології, психолінгвістики та ін.) (доктринальний критерій. – авт.).

У практичному аспекті можна зазначити, що вже накопичено великий обсяг матеріалу, однак відсутня узагальнене, системне розуміння самопрезентації особистості, причиною чого виступає те, що кожна наукова дисципліна розглядає самопрезентацію тільки у вузькому сенсі, причому з точки зору свого специфічного категоріального апарату і тої предметної

області в якій вона розглядається (негативно-праксеологічний критерій. – авт.).

Як вже зазначалось, таке становище, на думку дослідника-фахівця психологічної науки Е. Гоффмана, зумовлено невизначеністю обсягу і змісту терміну «самопрезентація» при його використанні в психології, імпліцитно прийнятою установкою пов'язувати самопрезентацію тільки зі специфічної короткостроковою діяльністю з усвідомленого управління виробленим враженням [143, с. 21-22]. Отже, вважаємо, що в основі самопрезентації людини в рамках МСВ взагалі, та в рамках ТГ зокрема, лежить її устремління продемонструвати себе як особистість в рамках відповідної територіальної спільноти через власну поведінку, що включає відповідні дії або утримання від них. Тобто, основоположними в процесі самопрезентації, насамперед, виступає поведінковий вираз «образа Я», для якого головними засобами служать мовна і невербальна поведінка особистості, оформлення зовнішнього обліку через прояв індивідуальних інтенцій, потреб, інтересів, атитюдів (індивідуальна поведінкова настанова. – авт.). Бо саме така поведінка є найбільш ефективним і оптимальним способом регулювання взаємодії суб'єкта з соціальним середовищем, в якому він функціонує та здійснює свій життєвий цикл (межі ТГ) – отже, саме така поведінка виступає важливою складовою процесу соціальної комунікативної взаємодії людини з іншими членами локального соціуму (встановлення і регулювання соціальної взаємодії людини-суб'єкта з іншими суб'єктами локальної спільноти. – авт.). Крім того, можна погодитись з думкою Т. О. Чигирин, що крім цього самопрезентація, виконуючи функцію стимуляції спілкування на етапі встановлення контакту, функцію підтримки спілкування, виступаючи одним з механізмів продукування змін до Я)-концепції людини, що є засобом саморегулювання [195, с. 11].

Тобто, важливою складовою самопрезентації виступає не тільки можливість своєю поведінкою заявити про себе, скільки в рамках цієї можливості співвідносити свої інтенції, потреби, інтереси, атитюди з

аналогічними інтенціями, потребами, інтересами, атитюдами інших людей-членів ТГ. Отже, саме так виникає паритет інтересів, що лежить в основі комунікативної взаємодії жителів-членів ТГ.

Виходячи з наведеного вище, вважаємо за можливе побудувати процесуальний ланцюжок, що відображає роль і значення самопрезентації людини (особистості) в рамках ТГ. На нашу думку, він може бути побудований таким чином: «людина (особистість)-член ТГ» – «індивідуальна поведінка людини (особистості)-члена ТГ з врахуванням власних інтенцій, потреб, інтересів, атитюдів в межах ТГ» – «співвіднесення власних інтенцій, потреб, інтересів, атитюдів людини (особистості)-члена ТГ з аналогічними проявами інших жителів-членів ТГ» – «саморегуляція людиною (особистістю)-членом ТГ своїх власних інтенцій, потреб, інтересів, атитюдів відповідно до колективних інтересів інших членів ТГ» – «виникнення комунікативної взаємодії між членами ТГ на засадах загальних колективно-власних інтенцій, потреб, інтересів, атитюдів».

Системний аналіз запропонованого нами процесуально-стадійного ланцюжка має під собою солідну інтегрально-філософську базу, суттєву доктринально-нормативну основу, він відображає аксіологічні настанови МСВ та параметрально-телеологічні цінності становлення, функціонування, розвитку і вдосконалення ТГ, передбачає соціальну активність та високу мотивацію людини (особистості)-члена ТГ, бо демонструє її вміння будувати гармонічні відносини з іншими членами локального соціуму в умовах МСВ та діяльності ОМСВ за рахунок або нівелювання своїх індивідуальних настанов на користь інтересам локального соціуму, або шляхом їх коригування, синергізації, адаптації до колективних потреб.

Крім того, це демонструє, що самопрезентація людини (особистості) активно формує і наявно демонструє її самоцінність, здатність до самоідентифікації, самоорганізації, самодіяльності, самоврядування, а також вміння вибудувати баланс інтересів через людинорозмірність та

застосування технології співвідношення індивідуальних та колективних інтересів, віддаючи пріоритет інтерсуб'єктивності.

Резюмуючи, можна зазначити, що:

– наведений висновок підтверджується, насамперед, екзистенційними настановами соціального призначення ТГ, її існування і функціонування як соціального простору здійснення життєвого циклу людини в умовах свободи вибору його форм, а також самоцінністю феноменології самопрезентації, що лежить фактично в основі всіх соціальних взаємодій в локальному суспільстві, бо виступає універсальним і оптимальним засобом побудови комунікативної взаємодії всередині локальної спільноти, а тому є найважливішим засобом існування людини в рамках ТГ в умовах МСВ, – більш того, це підкреслює особливу значимість феноменології децентралізації публічної влади, яка в таких умовах мінімальним чином вторгається в життя конкретної людини, створюючи лише відповідні умови для її належного існування та функціонування;

– крім того, враховуючи, що самопрезентація людини (особистості) є повсякденною, ординарною, спільною і фундаментальною характеристикою соціальної поведінки, вона може здійснюватися як усвідомлено, так і неусвідомлено. Підтвердженням такого висновку виступає той факт, що:

А) самопрезентація складає складну цілісну і системну сукупність взаємопов'язаних компонентів, що базуються на індивідуальних інтенціях, потребах, інтересах, атитюдах людини, що формуються, проявляються і реалізуються в межах ТГ в умовах МСВ та при мінімальному втручанні держави та її публічної влади;

Б) звідси, зміст таких компонентів (настанов) визначається наявністю суб'єктно-об'єктної діяльності з різним ступенем усвідомлення, виходячи з особливостей життєвих ситуації і об'єкта самопрезентації, що детермінуються особистісними особливостями суб'єкта самопрезентації та наявністю простору свободи та можливостей здійснення вибору форм життєдіяльності;

В) виступаючи по своїй суті інтегральним соціально-психологічним феноменом, що виявляється, проявляється, реалізується в поведінці конкретної людини в ситуаціях виникнення соціальної взаємодії з іншими членами ТГ, що обумовлені особистісними, мотиваційними та ситуаційними чинниками, – самопрезентація є єдиним універсально-поведінковим засобом щодо реалізації індивідуально-колективістських і екзистенційних настанов призначення і існування локальної територіальної спільноти в умовах МСВ, що функціонує природним чином та в умовах відносної свободи від втручання держави та її публічної влади.

3.2. Феноменологія децентралізації повноважень публічної влади та її вплив на становлення, розвиток і вдосконалення місцевого самоврядування в розумінні модернізації індивідуального і колективного габітусу людини

Становлення та розвиток МСВ в Україні, об'єктивація побудови детермінує моделі локальної демократії європейського зразку детермінують актуалізацію, контекстуалізацію та активізацію процесу децентралізації повноважень органів публічної державної влади у розумінні передачі останніх на рівень публічної самоврядної (муніципальної) влади у власні самоврядні повноваження ТГ та ОМСВ, що діють від їх імені та виступають у їх інтересах.

Зазначені процеси децентралізації повноважень органів публічної державної влади, що:

А) скеровані на формування реальної та оптимальної правосуб'єктності ТГ, формування реально-функціонально- і компетенційно-спроможного МСВ,

Б) суттєвим чином сприяють трансформації конституційно-правового та муніципально-правового статусу людини на рівні локального соціуму, що функціонує в умовах локальної демократії в бік його розширення та вдосконалення,

В) фактично здійснюючи модернізацію індивідуального і колективного габітусу людини,

Г) що виникає завдяки розширенню кола форм її життєдіяльності в рамках ТГ,

Г') в умовах стану повсякденності та

Д) накопичення практичних знань, вмінь і навичок в процесі застосування та реалізації останніх,

Е) включаючи і відповідний екзистенційно-праксеологічний дискурс існування та функціонування в територіальній людській спільноті.

Треба зазначити, що проблематика впливу децентралізації на МСВ в контексті модернізації на індивідуальний та колективний габітус людини, – фактично не досліджувалась у вітчизняній правовій науці. Але її актуалізація і об'єктивізація детермінована і актуалізована не тільки активними процесами розвитку та трансформації публічної влади, в тому числі і публічної самоврядної, – особливо в умовах становлення демократичної правової державності, що сприяють зростанню самоврядних засад в державному управлінні, їх суттєвій контекстуалізації в гуманізаційному, гуманітаризаційному, консенсуальному, мотиваційному, компетенційному, ресурсному та інших аспектах, – проявом яких власне і виступає феноменологія децентралізації, а і ефективним впливом та дією генеральної тенденції правової глобалізації – конституціоналізації міжнародного публічного права і інтернаціоналізації конституційного правопорядку держав, – завдяки чому питання децентралізації повноважень публічної влади опинились як в порядку денному міжнародного співтовариства держав, так і як об'єкт міжнародної нормопроектної та нормотворчої діяльності, а також предметний елемент простору міжнародного договірної права [267, с. 34].

В наведеному аспекті заслуговують уваги праці українських та зарубіжних вчених-правознавців у галузях теорії держави і права, конституційного та адміністративного права. Зокрема це дослідження таких

зарубіжних вчених як: І. Альтузій, Д. Бахрах, Д. Бьолер, М. Варела, С. Кім, С. Махіна, А. Озмен, В. Протисов, В. Сміт, М. Сомерс, А. Шептулін та ін. З-поміж українських вчених якісно вирізняються праці М. Баймуратова, Ю. Барабаша, О. Батанова, В. Борденюка, О. Бориславської, К. Бриля, В. Брустінова, В. Величко, І. Грицяка, В. Гройсмана, І. Диниса, І. Жаровської, І. Заверухи, С. Квітки, Т. Карабін, А. Коваленка, В. Ковальчука, І. Коліушка, Я. Лазура, А. Лелеченка, В. Малиновського, А. Матвієнка, М. Менджули, В. Молдована, Р. Натуркач, А. Онупрієнка, М. Орзіх, Ю. Панейка, О. Петришина, В. Погорілка, Р. Покрови, О. Рогача, В. Романа, М. Савчина, О. Скакун, О. Скрипнюка, І. Сухана, П. Ткачука, І. Хохлова, В. Шаповала, Ю. Шемшученка та ін.

Відсутність досліджень ролі децентралізації в становленні і формуванні МСВ в контексті модернізації індивідуального і колективного габітусу людини, на наш погляд, може бути детерміновано по різному. З одного боку, це обумовлюється багатоспектністю, багаторівневістю, полісемічністю такої проблематики, тобто її складністю внаслідок її як системності та комплексності, так і суперечливості, а з іншого, – вона характеризується багатопредметністю, тобто, має вихід не тільки на рівень актуальних проблем правознавства, а і найактуальнішого кола проблем державного та муніципального управління, соціології, соціальної інженерії та проектування, психології, соціальної біології, політичної науки.

Крім того, таке дослідження об'єктивно передбачає наявність суттєвого інструментально-технологічного блоку, по-перше, через постійне оперування настановами наведених наук та дисциплін; по-друге, таке оперування повинно здійснюватися у розумінні їх об'єктивації, контекстуалізації, синергічної взаємодії та результативної єдності. Розгляд проблематики у профільному контексті пов'язаний з необхідністю фіксації низки положень методологічної властивості [267, с. 35-37], а саме:

– по-перше, треба розуміти феноменологію децентралізації публічної влади, точніше в операційному розумінні та реалізації – децентралізації саме

повноважень публічної державної влади, – як управлінсько-дієвий, функціонально-ефективний, технологічно-логістичний механізм організації публічної влади в демократичній правовій державі, що:

а) реалізується в процесі проведення державою конституційної реформи, скерованої на досягнення відповідних телеологічних домінант (трансформаційний критерій. – авт.);

б) шляхом передачі (перерозподілу) владних повноважень (прав та обов'язків, організаційних, нормативних, матеріальних, інтелектуальних та інших ресурсів) від центральних органів влади до місцевих органів публічної влади, насамперед, публічної самоврядної (муніципальної) влади, тобто «зверху – вниз» (технологічно-ресурсний критерій. – авт.);

в) в межах встановлених законодавством (нормативно-правовий критерій. – авт.);

г) через відповідне розширення компетенційної бази суб'єкта публічної влади-адресата і, відповідно, звуження компетенційної бази суб'єкта публічної влади-адресанта (компетенційно-динамічний критерій. – авт.);

г') з передачею під кожне відповідне повноваження належного ресурсного (матеріально-фінансового) забезпечення (компетенційно-ресурсний критерій. – авт.);

д) що забезпечить високий рівень самостійності суб'єктів (бенефіціарів) децентралізації, можливість їх функціонування в межах розширеної компетентної бази на свій розсуд та під свою відповідальність, з обмеженням надмірного контролю за їх діяльністю з боку держави (діяльнісно-дискреційний критерій. – авт.);

е) з урахуванням необхідності ефективної взаємодії між наведеними рівнями публічної влади та інституціями громадянського суспільства (колабораційний критерій. – авт.);

– по-друге, у своєму видовому вигляді децентралізація може здійснюватися в політичному, адміністративному (управлінсько-компетентному) та фінансовому напрямках;

– по-третє, залежно від різновидів публічної влади, виокремлено основних суб'єктів децентралізації публічної влади. Ними виступають:

а) територіальні органи і державного, і регіонального, й локального рівнів;

б) територіальні органи муніципальної влади і регіонального, і локального рівня;

в) територіальні громади, що за своєю сутністю є об'єднаннями всіх жителів певної адміністративно-територіальної одиниці (села, селища, міста, району в місті), що можуть простою більшістю від свого складу на основі загальних зборів згідно з конституційними приписами вирішувати питання щодо своєї спільної, неподільної власності;

г) органи самоорганізації населення, що є однією з форм участі членів територіальних громад сіл, селищ, міст, районів у містах у вирішенні окремих питань місцевого значення і за своєю суттю є представницькими органами, що створюються жителями, які на законних підставах проживають на території села, селища, міста або їх частин;

г') громадські об'єднання або громадські організації, які з одного боку представляють інтереси своїх членів, а з іншого виконують публічні функції незалежно від їх спрямування (релігійного, соціального, професійного);

д) міжнародна спільнота, тобто міжнародні організації, спілки, об'єднання, що представляють наднаціональні інтереси, визначаючи у міжнародних договорах основні постулати децентралізації влади [1, с. 3-4];

– по-четверте, в історичній ретроспективі принцип децентралізації як основоположний для конституційної держави було запроваджено у кілька етапів: першим етапом було прийняття окремих законодавчих актів щодо децентралізації у кінці XIX та в першій половині XX століття (початок процесу нормативного запровадження профільного принципу. – авт.); другим етапом можна вважати період з кінця Другої світової війни і до початку XXI ст., який ознаменувався низкою конституційних змін та закріпленням у конституціях та законодавстві багатьох держав поняття децентралізації

(процес конституційної легалізації принципу децентралізації. – авт.); третім етапом є початок ХХІ століття, який супроводжується продовженням реформ з децентралізації влади у багатьох країнах [196, с. 2-3] (процес подальшої конституційної легалізації принципу децентралізації. – авт.);

– по-п'яте, в правовій доктрині запропоновано виокремити п'ять типових моделей децентралізації публічної влади в унітарних державах:

- 1) регіональної, основою якої є розвиток регіонів;
- 2) муніципальної, що ґрунтується на наділенні місцевих органів певними завданнями державного значення;
- 3) кооперативної, що передбачає взаємодію та узгодженість спільної діяльності органів центральної, регіональної та місцевої влади;
- 4) деволюційної, сутність якої полягає у передачі влади законодавчими та виконавчими органами вищого рівня до нижчих рівнів;
- 5) децентралізаційної моделі балансу публічної влади, що забезпечує гармонізацію та оптимізацію взаємовідносин між органами центральної, регіональної та місцевої влади [196, с. 25].

Отже, можна стверджувати, що феноменологія децентралізації відіграє суттєву роль та має величезне значення в оптимізації та підвищенні ефективності управлінських процесів на всіх рівнях публічного управління, але найважливіше значення вона має для публічної самоврядної (муніципальної) влади, бо не тільки формує її компетентну базу, а і надає нові горизонти для діяльності ОМСВ, скерованої на реалізацію інтересів ТГ та її членів-жителів відповідних територій держави [256, с. 18].

Виконанню цієї задачі сприяє об'єктивація зростання феноменології децентралізації в умовах глобалізації та підвищення ролі глобального управління, в умовах якого профільна феноменологія трансформується:

- а) в один з легалізованих та легітимізованих міжнародним співтовариством держав, а також пріоритетних принципів організації та функціонування публічної влади (критерій міжнародної легалізації/легітимації. – авт.);

б) стратегічний напрям сучасної державної політики (критерій стратегічного виміру. – авт.);

в) вагомий критерій у здійсненні усіх галузевих реформ (трансформаційно-галузевий критерій. – авт.);

г) аспект децентралізації державного та місцевого законодавства (критерій модернізації та розвитку. – авт.);

д) основоположний фактор становлення належної компетенційної бази МСВ (компетенційно-зростаючий критерій. – авт.);

е) суттєвий фактор детермінації реальної та належної правосуб'єктності МСВ та ТГ (динамічно-статусний критерій. – авт.);

є) основа для організації взаємовідносин та співробітництва органів публічної влади між собою, а також з іншими суб'єктами, що функціонують на території держави та в межах міжнародного співтовариства (колабораційний критерій. – авт.);

ж) основа для інтенсифікації нормативного супроводження та забезпечення існування та функціонування ТГ як природної форми існування людської популяції та реалізації і захисту її інтересів через відповідну діяльність ОМСВ, сформованих самою ТГ (природно-управлінський критерій. – авт.).

Для нас особливої доктринальної, методологічної, аксіологічної та праксеологічної важливості в контексті дослідження, що проводиться, набуває останнє положення, завдяки якому може бути ідентифікований вплив феноменології децентралізації на МСВ в контексті модернізації індивідуального і колективного габітусу людини. В цьому контексті представляє доктринально-праксеологічний інтерес позиція дослідниці Ременяк О. В. відносно того, щодо розуміння децентралізації в умовах глобалізації через формально-юридичний та матеріальний аспекти. Де формально-юридичний аспект наповнює децентралізацію публічної влади концептуальними, стратегічними, змістовними, засадницькими, легітимними та іншими компонентами, а матеріальний аспект характеризує способи,

засоби та механізми реалізації процесу децентралізації публічної влади з урахуванням етнонаціональних, економічних, політичних та мультикультурних особливостей розвитку української державності та громадянського суспільства зокрема [196, с. 26].

Отже, системний аналіз цієї позиції демонструє та доказує визначальну роль і значення локального рівня існування та функціонування соціуму, який презентує локальна територіальна людська спільнота – ТГ, в рамках якої – в умовах МСВ, в стані повсякденності така децентралізація реалізується та функціонує. Разом з тим, треба зазначити, що феноменологія децентралізації впливає на ТГ не безпосередньо, а опосередковано, – через компетенційний масив повноважень ОМСВ, тобто, саме в процесі їх реалізації ОМСВ здійснюється супроводження та забезпечення існування та функціонування інституту МСВ та самої ТГ. Бо саме децентралізація формує та детермінує існування відповідного нормативного простору в межах якого здійснюється як саме МСВ, так і існування і функціонування його первинного суб'єкта – ТГ. Сутність розширення компетенції ОМСВ під впливом децентралізації міститься в тому, що у соціологічному контексті кожне нове повноваження ОМСВ відповідає формуванню та існуванню відповідної форми життєдіяльності як самої ТГ, так і її членів-жителів відповідної території. Враховуючи на законодавчий рівень закріплення, зміни або доповнення компетенції ОМСВ, – такі повноваження:

– по-перше, уособлюють вельми важливу, але типізовану, стереотипну життєву ситуацію та детермінують відповідно неї, – для її реалізації, відповідну та бажану соціально-нормативну поведінку, що супроводжується конкретними діяльними настановами (критерій стереотипності. – авт.);

– по-друге, такі поведінково-діяльнісні настанови носять доволі усталений характер, бо співпадають по своїй онтологічній природі з екзистенційними засадами існування людини в умовах колективного соціуму (критерій екзистенційності. – авт.);

– по-третє, зазначені настанови не суперечать індивідуальним устремлінням та потребам кожної людини-члена ТГ, бо є звичайними, життєвими, тобто такими, що є бажаними для організації локального життя та такими, що сприяють його оптимізації та полегшенню (критерій індивідуалізації. – авт.);

– по-четверте, такі поведінково-діяльнісні настанови, що детерміновані повноваженнями ОМСВ є апріорі безконфліктними засобами вирішення актуальних питань життєдіяльності людини-члена ТГ в процесі здійснення нею свого життєвого циклу (критерій безконфліктності. – авт.);

– по-п'яте, такі поведінково-діяльнісні настанови можуть транспонуватися як в індивідуальному, так і в груповому і колективному розумінні, тобто, можуть безболісно бути застосованими до непоіменованого кола неперсоніфікованих суб'єктів – бо вони носять універсальний характер (критерій універсальності. – авт.);

– по-шосте, реалізація таких поведінково-діяльнісних настанов має за мету вирішення відповідної життєвої ситуації людини-члена ТГ, її груп і асоціацій у відповідній сфері локального життя (конкретно-телеологічний критерій. – авт.);

– по-сьоме, реалізація таких поведінково-діяльнісних настанов скеровано на отримання відповідного соціального ефекту через позитивне вирішення конкретної життєвої ситуації (критерій соціальної ефективності. – авт.);

– по-восьме, реалізація таких поведінково-діяльнісних настанов є констатацією якості нормативно-правових проектування, регламентації та регулювання локального життя з боку законодавця (якісно-нормотворчий критерій. – авт.);

– по-дев'яте, реалізація таких поведінково-діяльнісних настанов людиною-членом ТГ формує у неї: а) відповідний стереотип поведінки; б) відповідний склад індивідуальної, групової, колективної свідомості; в) відповідний тип індивідуальної, групової, колективної психологічної

настанови до реалізації відповідної поведінки; г) відповідний індивідуальний, груповий, колективний досвід щодо вирішення конкретної життєвої ситуації (системно-габітусний критерій. – авт.).

Отже, можна стверджувати, що саме так, – під нормативно-правовим впливом та адекватною йому поведінково-діяльнісною формою реакції на такий вплив, – і формуються індивідуальний, груповий і колективний габітуси людини в МСВ. Цей висновок впливає з доктринального визначення структурної побудови і розуміння габітусу (habit's), під яким розуміється соціально обумовлена направленість діяти певним чином, практична схема, тобто схема, яка керує та організовує практики. Габітус виступає як сукупність набутих схем сприйняття, думок та дій, які функціонують у якості структуруючих структур, тобто таких, які організують практики та їх сприйняття [73].

Тобто, фактично йдеться:

- А) про формування поведінково-діяльнісних настанов, що
- Б) виникають під час функціонування людини в межах ТГ,
- В) в умовах МСВ,
- Г) в стані повсякденності,
- Г') при вирішенні нею екзистенційних питань свого існування та функціонування,
- Д) в процесі здійснення свого життєвого циклу,
- Е) це все відбувається через реалізацію людиною своїх прав, свобод і обов'язків, що у своїй сукупності складають конституційно-правовий статус людини (особистості) [197, с. 36-40], і на локальному рівні соціуму кваліфікуються представниками муніципально-правової доктрини, як муніципальні права людини (особистості, члена ТГ) [107, с. 52-56],
- Є) що реалізуються за допомогою ОМСВ, завдяки використанню ними своїх компетенційних повноважень.

Звідси, чим ширшим є коло компетенційних повноважень ОМСВ, набутих ними завдяки статутарним законодавчим настановам, а також

завдяки децентралізації повноважень публічної влади, – що веде до розширення та трансформації компетенції ОМСВ, – тим більше можливостей виникає для реалізації людиною своїх екзистенційних настанов та запитів, тим більше виникає нових форм життєдіяльності, що набувають повторюваний та типізований характер, бо вони вже є унормовані, – тим більше розширюється коло практичних знань, вмінь, навичок людини – і, отже, тим більш глибоким, вдосконаленим, комплексним і системним виступає формування габітусу людини.

Отже, тут має місце низка парадигмально-функціональних ознак навколо становлення та розвитку людини (особистості), що фактично заснована на компетенційних повноваженнях ОМСВ: а) біхевіористична; б) екзистенційна; в) праксеологічна; г) управлінська; г') комунікативна; д) колабораційна; е) інтеграційна; є) конотаційна; ж) наративна; з) статусна; и) аксіологічна тощо, – що лежать в основі габітусу людини (індивідуального, групового, колективного), формують, модифікують, трансформують та вдосконалюють його в межах ТГ та в умовах МСВ.

Звідси, наведене вище співставлення повноважень ОМСВ в контексті формування та існування відповідної форми життєдіяльності як самої ТГ, так і її членів-жителів відповідної території, що встановлюється для реалізації людиною, її групами та колективами своїх екзистенційних намагань навколо динаміки життєвого циклу (особистого, групового, індивідуального), дає нам вихід на процеси, що сприяють формуванню соціально обумовлених практик та скеровують на їх використання, повторювання, типізацію, стереотипність, визнання, легалізацію та легітимацію у майбутньому, а також формування у вигляді стійких та сталих форм соціальної поведінки.

Метою і результатом зазначених процесів виступає формування габітусу людини (індивідуального, групового, колективного). З одного боку, можна говорити про виникнення відповідної мотрійки габітусів людини (індивідуального + групового + колективного), – дійсно, такий феномен має місце, бо схеми соціальної практики та структуротворчі процеси навколо них

та практичні поведінково-діяльнісні настанови, що виникають для їх реалізації є дуже схожими та типізованими, але з іншого боку, – враховуючи на індивідуальні особливості кожної людини, наявність у неї індивідуальної системи цінностей та оснований на неї інтересів (інтенцій, устремлінь, потреб, атиюдів), – існування такої мотрійки є переважно теоретичним, але показовим інструментом та доказом складності та суперечливості процесів формування габітусу людини (індивідуального, групового, колективного) в рамках ТГ та в умовах МСВ, включаючи опосередкований вплив на такий процес феноменології децентралізації.

Разом з тим, вважаємо за потрібне побудувати на наведеній вище проблематиці процесуальний ланцюжок, що, на наш погляд, буде володіти відповідними методологічними настановами та містити відповідний доктринально-теоретичний та праксеологічний потенціал, що може бути використаний для подальших досліджень впливу феноменології децентралізації на:

- а) діяльність ОМСВ,
- б) функціонування ТГ,
- в) підвищення ефективності та спроможності інституту МСВ та
- г) комплексного і системного впливу наведених чинників на процес формування габітусу людини.

Представляється, що такий процесуальний ланцюжок може містити наступні елементи: «децентралізація повноважень публічної державної влади» – «розширення та вдосконалення компетентної бази ОМСВ» – «об’єктивне зростання соціальної, ресурсної бази функціонування ТГ» – «формування габітусу людини в МСВ (індивідуального, групового, колективного) та його вдосконалення, модернізація» – «формування реального, належного, спроможного, людинорозмірного МСВ».

Треба зазначити, що наведений процесуальний ланцюжок, по-перше, має чітко визначений локальний характер, тобто він виникає, формується, реалізовується, розвивається і вдосконалюється тільки на локальному рівні

соціуму в межах ТГ та в умовах МСВ; по-друге, він органічно пов'язує систему інтересів в МСВ, що на слушну думку М. О. Баймуратова поєднує інтереси території, інтереси МСВ та інтереси самої ТГ [198, с. 278-279], що надає такому ланцюжку системоутворюючий характер; по-третє, по великому рахунку, побудова такого ланцюжка має за мету демонстрацію виміру феноменологій децентралізації та МСВ через призму інтересів і прав конкретної людини – така людинорозмірність наведених феноменологій, з одного боку, підсилює концепцію публічної влади, надаючи їй аксіологічного та праксеологічного значення та змісту, а з іншого боку – надаючи системності МСВ, формуючи відповідний соціально-нормативний простір локальної демократії, в якому потреби, інтереси, права людини, її екзистенційні настанови відіграють основоположну роль.

Резюмуючи положення, що наведені вище, можна дійти наступних висновків:

– процеси децентралізації повноважень органів публічної державної влади, що:

А) скеровані на формування реальної та оптимальної правосуб'єктності ТГ, формування реально-функціонально- і компетенційно-спроможного МСВ,

Б) суттєвим чином сприяють трансформації конституційно-правового та муніципально-правового статусу людини на рівні локального соціуму, що функціонує в умовах локальної демократії в бік його розширення та вдосконалення,

В) фактично здійснюючи модернізацію індивідуального і колективного габітусу людини,

Г) що виникає завдяки розширенню кола форм її життєдіяльності в рамках ТГ,

Г') в умовах стану повсякденності та

Д) накопичення практичних знань, вмінь і навичок в процесі застосування та реалізації останніх,

Е) включаючи і відповідний екзистенційно-праксеологічний дискурс існування та функціонування в територіальній людській спільноті;

– феноменологію децентралізації публічної влади, точніше в операційному розумінні та реалізації – децентралізації саме повноважень публічної державної влади, – як управлінсько-дієвий, функціонально-ефективний, технологічно-логістичний механізм організації публічної влади в демократичній правовій державі, характеризують наступні настанови:

а) вона реалізується в процесі проведення державою конституційної реформи, скерованої на досягнення відповідних телеологічних домінант (трансформаційний критерій. – авт.);

б) шляхом передачі (перерозподілу) владних повноважень (прав та обов'язків, організаційних, нормативних, матеріальних, інтелектуальних та інших ресурсів) від центральних органів влади до місцевих органів публічної влади, насамперед, публічної самоврядної (муніципальної) влади, тобто «зверху – вниз» (технологічно-ресурсний критерій. – авт.);

в) в межах встановлених законодавством (нормативно-правовий критерій. – авт.);

г) через відповідне розширення компетенційної бази суб'єкта публічної влади-адресата і, відповідно, звуження компетенційної бази суб'єкта публічної влади-адресанта (компетенційно-динамічний критерій. – авт.);

г') з передачею під кожне відповідне повноваження належного ресурсного (матеріально-фінансового) забезпечення (компетенційно-ресурсний критерій. – авт.);

д) що забезпечить високий рівень самостійності суб'єктів (бенефіціарів) децентралізації, можливість їх функціонування в межах розширеної компетентної бази на свій розсуд та під свою відповідальність, з обмеженням надмірного контролю за їх діяльністю з боку держави (діяльнісно-дискреційний критерій. – авт.);

е) з урахуванням необхідності ефективної взаємодії між наведеними рівнями публічної влади та інституціями громадянського суспільства (колабораційний критерій. – авт.);

– об'єктивація зростання феноменології децентралізації в умовах глобалізації та підвищення ролі глобального управління, в умовах якого профільна феноменологія трансформується сприяє її становленню:

а) в один з легалізованих та легітимізованих міжнародним співтовариством держав, а також пріоритетних принципів організації та функціонування публічної влади (критерій міжнародної легалізації/легітимації. – авт.);

б) стратегічний напрям сучасної державної політики (критерій стратегічного виміру. – авт.);

в) вагомий критерій у здійсненні усіх галузевих реформ (трансформаційно-галузевий критерій. – авт.);

г) аспект децентралізації державного та місцевого законодавства (критерій модернізації та розвитку. – авт.);

д) основоположний фактор становлення належної компетенційної бази МСВ (компетенційно-зростаючий критерій. – авт.);

е) суттєвий фактор детермінації реальної та належної правосуб'єктності МСВ та ТГ (динамічно-статусний критерій. – авт.);

е) основа для організації взаємовідносин та співробітництва органів публічної влади між собою, а також з іншими суб'єктами, що функціонують на території держави та в межах міжнародного співтовариства (колабораційний критерій. – авт.);

ж) основа для інтенсифікації нормативного супроводження та забезпечення існування та функціонування ТГ як природної форми існування людської популяції та реалізації і захисту її інтересів через відповідну діяльність ОМСВ, сформованих самою ТГ (природно-управлінський критерій. – авт.);

– при формуванні габітусу людини мова, насамперед, йде про:

А) про формування поведінково-діяльнісних настанов, що
Б) виникають під час функціонування людини в межах ТГ,
В) в умовах МСВ,
Г) в стані повсякденності,
Г') при вирішенні нею екзистенційних питань свого існування та функціонування,

Д) в процесі здійснення свого життєвого циклу,

Е) це все відбувається через реалізацію людиною своїх прав, свобод і обов'язків, що у своїй сукупності складають конституційно-правовий статус людини (особистості), і на локальному рівні соціуму кваліфікуються представниками муніципально-правової доктрини, як муніципальні права людини (особистості, члена ТГ),

Є) що реалізуються за допомогою ОМСВ, завдяки використанню ними своїх компетенційних повноважень;

– запропонований процесуальний ланцюжок, що буде володіти відповідними методологічними настановами та містити відповідний доктринально-теоретичний та праксеологічний потенціал, який може бути використаний для подальших досліджень впливу феноменології децентралізації на:

а) діяльність ОМСВ,

б) функціонування ТГ,

в) підвищення ефективності та спроможності інституту МСВ та

г) комплексного і системного впливу наведених чинників на процес формування габітусу людини;

– такий процесуальний ланцюжок може містити наступні елементи: «децентралізація повноважень публічної державної влади» – «розширення та вдосконалення компетентної бази ОМСВ» – «об'єктивне зростання соціальної, ресурсної бази функціонування ТГ» – «формування габітусу людини в МСВ (індивідуального, групового, колективного) та його

вдосконалення, модернізація» – «формування реального, належного, спроможного, людинорозмірного МСВ».

3.3. Компетенційні повноваження органів публічної самоврядної публічної влади та їх управлінський потенціал як відображення інтересів людини та її асоціацій в місцевому самоврядуванні

В умовах муніципальної реформи в Україні, в основі якої лежить децентралізація повноважень публічної державної влади, об'єктивно зростає роль і значення компетенційних повноважень публічної самоврядної (муніципальної) влади [199], що уособлює діяльність ОМСВ, причому як представницьких, так і виконавчих, що формуються або безпосередньо ТГ (представницькі органи), або опосередковано, на основі мандату, виданого від її імені (виконавчі органи), та повинні представляти та захищати її інтереси та діяти з метою їх реалізації.

Отже, можна констатувати, що безпосередній контекстуально-онтологічний, системно-причинний, функціонально-генетичний та аксіо-праксеологічний зв'язок між компетентними повноваженнями ОМСВ та інтересами ТГ, а точніше, між інтересами людини та її асоціаціями в місцевому самоврядуванні (далі – МСВ), – існує, він об'єктивно присутній у всіх діях ОМСВ, більш того, він контекстуалізований та телеологічно навантажений, бо знаходить свій прояв в процесі реалізації ОМСВ своїх конституційно-законодавчих повноважень, бо кожне з них у своєму змістовному навантаженні [266, с. 92-93]:

а) адекватне відображає природні права людини, що проявляються в конкретних формах її життєдіяльності (природно-засаднича ознака. – авт.);

б) вирішує відповідну екзистенційну проблему в процесі здійснення людиною свого життєвого циклу через наведені конкретні форми її життєдіяльності, що реалізуються в межах ТГ, в умовах МСВ, в стані повсякденності (екзистенційна ознака. – авт.);

в) надає можливості реалізації інтенцій, устремлінь, потреб, інтересів, атитюдів людини в локальному соціумі (біхевіористично-нормативна ознака. – авт.);

г) фактично сприяє становленню, формуванню та розвитку локальної системи прав людини (гуманістично-реалізаційна ознака. – авт.);

г') посилює та детермінує тенденції формування простору локальної демократії (самоврядно-стимулююча ознака. – авт.);

д) в принципі реалізує настанови демократичної правової державності на локальному рівні державно організованого соціуму (локально-державотворча ознака. – авт.);

е) передбачає безконфліктну форму комунікації людини з публічною владою (загально-комунікативна ознака. – авт.);

є) фактично створює в процесі реалізації повноважень ОМСВ систему комунікативної взаємодії між ними та ТГ, між ТГ та її членами, між членами ТГ на міжособистісному рівні тощо (суб'єктно-комунікативна ознака. – авт.);

ж) створює відповідний соціально-комфортний простір для існування, функціонування ТГ та діяльності в рамках локального соціуму для її членів – жителів відповідної території держави, на якій локалізується ТГ (соціально-позитивна ознака. – авт.);

з) детермінує формування, виникнення, використання людиною відповідних рольових позицій в локальному соціумі, що передбачені законодавством та ним заохочуються (глава родини, батьківство в родині та поза нею, участь в шлюбі, платник податків, учень, робітник, студент, пенсіонер тощо) (територіально-рольова ознака. – авт.);

и) обслуговує, супроводжує та забезпечує реалізацію людиною свого конституційно-правового статусу в межах ТГ та в умовах МСВ (конституційно-статусна ознака. – авт.);

і) стимулює формування на локальному рівні соціуму муніципальних прав людини в які трансформуються її конституційні права та додаються

низка прав, пов'язаних з безпосередньою участю людини в МСВ (муніципально-статусна ознака. – авт.);

і) стимулює створення життєздатних та спроможних ТГ, забезпечуючи їх сталий та перманентний розвиток (релятивістська складова. – авт.);

й) демонструє предметно-об'єктний склад локального життя людини (предметно-об'єктна складова. – авт.);

к) стимулює формування та прояв мотивації людини до участі в МСВ (мотиваційна ознака. – авт.).

Отже, можна стверджувати, що в процесі реалізації компетенційних повноважень ОМСВ практично виникає, формується та розвивається відповідна концепція прав людини з точки зору класичних і сучасних теорій природного права, локальної демократії, прав людини, демократичної правової державності.

Одним з найважливіших аспектів цього процесу, безумовно, виступає об'єктивація, контекстуалізація, актуалізація ідеї прав людини як позитивного втілення права на людську гідність в рамках первинної територіальної людської спільноти, що є основоположною природною ланкою людського суспільства. Звідси, дослідження зазначеної проблематики напряду пов'язане з концептом юснатуралізму.

Треба зазначити, що дослідження компетенційних повноважень органів публічної самоврядної публічної влади (ОМСВ) як відображення інтересів людини та її асоціацій в МСВ, особливо в контексті визначення їх змістовного та алгоритмічного потенціалу, в юридичній науці практично не проводились. Одночасно, представниками національної муніципальної науки, зокрема, М. О. Баймуратовим та представниками його школи, зокрема М. М. Баймуратовим, О. В. Батановим, І. В. Балабановою, Т. М. Буряком, Є. А. Васильковою, Б. Я. Кофманом, В. С. Могілевським, Д. П. Мартиновським, І. А. Галіахметовим розглядалися проблемні питання становлення та розвитку компетенції ОМСВ, але тільки в процесі їх інституціоналізації у контексті становлення та розвитку або муніципального права, або ТГ.

Дослідники власне природного права підкреслюють, що таке право сьогодні має лише форму доктринальних постулатів, розробок, тез. На практиці ж природне право можна зустріти в галузі конституційного права в процесі інституціоналізації національної системи прав людини та виконання цього питання в контексті реалізації державою своїх міжнародно-правових зобов'язань, в діяльності національного та іноземних конституційних судів, де застосовуються і реалізуються природно-правові принципи в реальних справах, а також в міжнародному публічному праві, де на природних правах людини базується вся сучасна концептуальна та договірно-правова база міжнародного співтовариства.

Разом з тим, необхідно зазначити, що Конституція, закони і міжнародні договори держави виступають не тільки джерелами природно-правових норм, причому, саме в тому обсязі, в якому встановлені конкретними нормативно-правовими актами, з позиції представників позитивістського підходу, а і з позицій сучасного загального міжнародного права, – де природні права людини є основоположним принципом становлення та розвитку міждержавного співробітництва, а їх дотримання – виступає невід'ємною ознакою прихильності держави до демократичних та правових цінностей.

Треба зазначити, що саме такий підхід реалізований в низці європейських держав, насамперед, держав, що є членами міжнародної міждержавної інтеграційної спільноти – Європейського Союзу. Саме там в даний час західна правова доктрина робить акцент вже не на природному і «надпозитивному» характері прав, а на їх конституційної гарантованості і юридичній захищеності, по суті, всіляко оминаючи питання про «онтологію прав людини» [199, с. 53].

Представники доктрини природного права вказують на те, що права людини є властивістю людини, носять характер невід'ємних та інтерсуб'єктивних та номінаційних – вони приналежні людині тільки завдяки тому, що вона і є людиною, причому, мають таку приналежність до

людини з моменту народження кожного – це докладно доводили класики політико-правової думки, такі філософи, як Ж. Боден, Т. Гоббс, Г. Гроцій, Б. Спіноза, Дж. Локк, Ж.-Ж. Руссо, І. Кант та ін. Крім того, закріплення в правовому акті в цьому сенсі не означає трансформації природного права людини в позитивне право, яке може бути відібране або обмежено згодом державою, що дозволяє вважати права людини суб'єктивними правами.

В історії вітчизняної правової думки обґрунтування прав людини з природно-правової точки зору також має багату традицію і історію, яка відображена в працях таких юристів, як П. І. Новгородцев, Б. О. Кістяківський, Є. М. Трубецької, С. С. Дністрянський, І. Я. Франко, М. І. Палієнко. Суттєвий внесок у розвиток проблематики природних прав людини внесли наукові публікації зарубіжних дослідників, таких як: Т. Аллан, А. Амірханов, Р. Барнет, Л. Батієв, Г. Бернацький, Є. Верховодов, М. Вітрук, Ю. Габермас, Р. Дворкін, О. Лукашова, Дж. Раз, С. Толлефсен, Л. Фулер, Г. Гарт, Л. Штраус.

Важливою є наукова спадщина сучасних вітчизняних авторів, з поміж яких виокремлюються роботи М. Баймуратова, О. Батанова, Ю. Барабаша, Г. Вдовіної, С. Головатого, Д. Гудими, А. Зайця, О. Зайчука, Т. Дідича, М. Козюбри, О. Копиленка, В. Корецького, О. Костенка, В. Культенко, В. Лемака, П. Лодія, Ю. Оборотова, О. Олійник, М. Орзіх, О. Петришина, П. Рабіновича, В. Речицького, В. Сокурєнка, Ю. Тодики, А. Француза, Т. Француз-Яковець та інших.

Однак постулати природно-правової концепції про природу права і по сьогоднішній день представляють предмет активних обговорень серед вчених, філософів і теоретиків права. У зв'язку з цим доктрина природного права, а саме її сучасний стан, представляє інтерес, особливо в її зв'язку з фундаментальними правами і свободами людини. Актуальним є дане питання ще й з тих міркувань, що домінуюче «ліберальне» трактування набору основних прав і свобод, конституційних гарантій людини наражається на сумнів країнами, які традиційно не дотримуються західного шляху розвитку,

а саме Росія, ісламські і конфуціанські країни. Регіональні по відношенню до Заходу світи спростовують універсальність конструкцій прав людини, їх пріоритетність та «всеїдність» по відношенню до функціонування публічної влади, секуляризований характер і орієнтацію на єдиний міжнародний правовий стандарт.

Разом з тим, треба враховувати, що проблематика природного права має велике значення і для локального рівня функціонування соціуму, де в умовах МСВ в стані повсякденності існують ТГ, члени яких – жителі відповідних територій держави реалізують свої природні права через закріплений конституційно-правовий статус, включаючи основне з них – право на участь у МСВ. Зазначені права синергуються та взаємно детермінуються з компетенційними повноваженнями ОМСВ, що надає останнім важливого змістовного та алгоритмічного значення в реалізації інтересів людини та її асоціацій в МСВ. Наше попереднє твердження про те, що існує безпосередній контекстуально-онтологічний, системно-причинний, функціонально-генетичний та аксіо-праксеологічний зв'язок між компетентними повноваженнями ОМСВ та інтересами ТГ, а точніше, між інтересами людини та її асоціаціями в місцевому самоврядування, – обґрунтовується тим, що в процесі реалізації ОМСВ своїх конституційно-законодавчих повноважень, кожне з них у своєму змістовному навантаженні адекватне відображає природні права людини, що проявляються в конкретних формах її життєдіяльності.

Тобто, можна стверджувати, що дана проблематика напряду торкається основоположних настанов юснатуралізму. Згідно юснатуралізму (природно-правовому підходу), право за своєю природою, змістом, суті і поняттям – це природне право. Але треба враховувати, що на питання про те, що таке саме природне право, різні природно-правові концепції дають різні відповіді [200, с. 47-86]. Узагальнюючи їх, можна дійти наступних висновків:

– як традиційне, так і «відроджене» природне право позбавлене належної змістовної і понятійної визначеності і загальної значимості [201,

с. 33]. Адже ніколи не було, немає і в принципі не може бути якогось одного-єдиного природного права, а було і є безліч різних (окремих, особливих) природних прав, точніше кажучи, їх концепцій і версій. Так що під загальним найменуванням і єдиним терміном «природне право» маються на увазі різні (за своїм змістом, суті і поняттям) варіанти природного права, різні смисли, що вкладаються його минулими і сучасними прихильниками і противниками в це усталене і збірне поняття, що широко використовується (плюралістична, полісемічна, поліверсійна, поліваріантна, поліконцептуальна ознаки природного права. – авт.);

– плюралізм природно-правових навчань, отже, відображає плюралізм (особливих) природних прав і їх понять, причому кожне з цих конкуруючих між собою вчень, претендує на істинність саме своєї версії особливого природного права, свого розуміння (і поняття) того, що є природне право (пріоритетно-конкуруюча ознака природного права. – авт.);

– разом з тим, оскільки різні природно-правові вчення (і різні поняття природного права, що лежать в їх основі) поряд з відмінностями, мають і щось істотно загальне, що, власне кажучи, і дозволяє відрізнити «природне право» в цілому (і природно-правові концепції) від «позитивного права» (і позитивістських концепцій), постає питання про універсальне визначення природного права, тобто про визначення загального поняття природного права (в логіко-теоретичному, а не в збірно-технічному значенні). А для цього, перш за все, необхідно сформулювати (тобто, реконструювати теоретичну абстракцію природного права, його основної ідеї та принципу – з матеріалу окремих вчень про особливі варіанти природного права) універсальний принцип природного права, який в концентрованій формі виражає його специфіку і суть (а разом з тим і загальне поняття) (загально-дефінітивна ознака природного права. – авт.);

– з точки зору загальної теорії праворозуміння розрізнення природного права і позитивного права (а таке розрізнення – один із суттєвих моментів шуканого загального поняття природного права) – це окремий випадок,

варіант (хронологічно перший, фактично найбільш поширений, але в силу свого давнього походження архаїчний, теоретично недостатньо розвинений, «нечистий») загальної теорії розрізнення права і закону. Згідно природно-правового розрізнення права і закону, право (і властиві або приписувані йому властивості) об'єктивно в особливому значенні – в сенсі його природності, принципово протиставляють штучності позитивного права (а разом з тим його суб'єктивності, довільності і т. д.) (альтернативно-розрізнена ознака природного права. – авт.);

– поряд з цим, природно-правове розрізнення природного права і позитивного права одночасно включає в себе їх протилежну ціннісну оцінку: позитивну – природного права, негативну – позитивного права (дихотомічно-оцінювальна ознака природного права. – авт.);

– зі сказаного вище, можна зробити висновок, що звернене до сфери права принципове протиставлення «природного» «штучному», поєднане з їх протилежною моральною оцінкою, становить сенс і суть поняття природного права в його розрізненні і співвідношенні з позитивним правом (онтологічна ознака природного права. – авт.);

– постійним компонентом цієї природно-правової схеми і разом з тим змістовно-сисловою основою традиційних уявлень про вічне і незмінне природному праві (на відміну від мінливого позитивного права), – є саме принцип протиставлення в області права «природного» «штучному», що включає в себе їх ціннісну оцінку і пріоритет «природного» над «штучним». Це і є загальний (універсальний) принцип природного права (аксіологічна ознака природного права. – авт.);

– в рамках саме цього принципу «штучне» вже дано у вигляді позитивного права, тому «природне» (природне право) трактується як переддане (богом, розумом, природою речей, природою людини і т. д.), передпозитивне (допозитивне, надпозитивне). Причому передданість (тієї чи іншої, безумовно, авторитетної, надлюдської інстанцією) «природного» в просторі і часі світоустрою має одночасно онтологічне, гносеологічне і

аксіологічне значення: «природне» (природне право) спочатку, безумовно правильно і морально, словом, добре, а «штучне» – погане, і як відхилення від «природного» (в силу притаманних людям помилок, свавілля і т. д.) підлягає витісненню або виправленню і приведенню у відповідність з «природним» (первинно-універсальна ознака природного права. – авт.);

– отже, смисловий зміст універсального принципу природного права, а разом з тим і загального поняття природного права включає в себе наступні моменти:

А) даний принцип, визначаючи право як сферу свого застосування і дії, заперечує правовий зміст принципу позитивного права і стверджує наявність природного права як власне права в вихідному, безумовному і повному розумінні цього явища і поняття (первинно-вихідна ознака природного права. – авт.);

Б) цей принцип – в своєму протиставленні природного і позитивного права, – позначає протилежність двох якісно різних сфер – протилежність «природного» (включаючи природне право) і «штучного» (включаючи позитивне право). Причому «природне» (включаючи природне право), згідно з такою позитивною якісною оцінкою, – це щось за свого буття, змістом та значенням вихідне, об'єктивне, безумовне, справжнє, яке залежить від людини, а «штучне» (включаючи і позитивне право), – щось вторинне, похідне, суб'єктивне, умовне, несправжнє, залежне від людського розсуду і в цілому негативне за якістю (як ухилення, відрив і протилежність «природному») (альтернативно-вихідна ознака природного права. – авт.);

В) природне право (як правове вираження «природного») і позитивне право (як правове вираження «штучного»), відповідно до природно-правового принципу, виступають як взаємопов'язані протилежності (і як парні категорії, що передбачають одна одну). В цьому плані природне право – в його співвідношенні з позитивно даним правом – являє собою переддане (препозитивне, допозитивне і надпозитивне) право, якому (в силу безумовного примату і визначального характеру «природного» в його

співвідношенні з «штучним», включаючи і правовий аспект такого співвідношення) має відповідати позитивне право, щоб мати правовий характер (ідентифікаційно-вихідна ознака природного права. – авт.);

Г) універсальний природно-правовий принцип (і відповідно універсальне поняття природного права) – це принцип (і поняття) універсальної моделі природного права, яка виступає як універсальний зразок для всіх окремих видів природного права (універсально-вихідна ознака природного права. – авт.);

– загальна модель природного права (в його розрізненні і співвідношенні з позитивним правом), що позначається універсальним природно-правовим принципом є початково об'єктивною, абсолютною, безумовно ціннісною моделлю, а не тільки пояснювальною схемою і конструкцією повинності. Однак конкретний зміст цінностей цієї ціннісної моделі (тобто, які саме конкретні цінності складають зміст цієї моделі – справедливість, рівність, гідність людини, істина або щось інше), а разом з цим і визначення конкретного кордону (лінії розділу) між цінностями природного права і антицінностями позитивного права залишаються за рамками універсального природно-правового принципу (і, отже, поза загальним поняття природного права) (аксіологічно-конститууюча ознака природного права. – авт.).

Системне тлумачення наведених теоретичних положень, дає нам змогу визначити:

– природне право як константу в появі, функціонуванні і розвитку людини в рамках людського суспільства та держави;

– природне право як атрибутивну ознаку та іманентну умову існування та функціонування людського соціуму на рівні територіальної людської спільноти – ТГ;

– феноменологію природного права людини як протиставлення феноменології позитивного права і, одночасно, як ідентифікацію ролі, значення, об'єктивності, первинності, пріоритету, важливості і актуальності,

загальної контекстуалізації природного права та його дихотомічності та екзистенційного існування з правом позитивним;

– первинну роль природного права в кадастрі прав, свобод і обов'язків людини, що формується в державно організованому соціумі;

– сферу появи і прояву природних прав людини, якою виступає територіальна людська спільнота – ТГ;

– умови в яких ідентифікуються та реалізуються природні права людини – це умови МСВ;

– стан в якому ідентифікуються та реалізуються природні права людини – в ординарному порядку це стан повсякденності;

– умови, що сприяють ідентифікації та реалізації природних прав людини – діяльність ОМСВ;

– нормативно-правові умови, що напряду сприяють ідентифікації, прояву та реалізації природних прав людини – це компетенційні повноваження ОМСВ;

– телеологічні та змістовно-поведінкові настанови компетенційних повноважень ОМСВ транспонують основоположні типізовані, стереотипні форми життєвої діяльності людей, що уособлюють їх екзистенційні інтереси;

– кожне з повноважень ОМСВ у своїй архітектоніці у функціональному розумінні: а) має на увазі та містить в собі їх відповідні поведінкові настанови діяльності ОМСВ та б) функціонально-адекватні ним і перспективно передбачені законодавцем логічні поведінково-діяльнісні форми реакції людини для належної реалізації таких повноважень, – отже, тут має місце синергізація законодавчих настанов з відповідною формою поведінки людини для досягнення відповідного соціального ефекту;

– відносно зв'язків між компетентними повноваженнями ОМСВ та інтересами ТГ, а точніше, між інтересами людини та її асоціаціями в місцевому самоврядуванні, можна зазначити наступне:

А) безпосередній зв'язок проявляється в тому, що повноваження ОМСВ адекватно відображають настанови природних прав людини;

Б) контекстуально-онтологічний знаходить свій прояв в тому, що компетенція ОМСВ безпосередньо впливає на становлення, формування, реалізацію, розвиток, модифікацію форм життєдіяльності людини, що входять до її життєвого циклу та реалізуються в межах ТГ та в умовах МСВ, більш того, – саме через компетентні повноваження реалізується процес нормативного супроводження і забезпечення наведених прав людини;

В) системно-причинний зв'язок між наведеними повноваженнями ОМСВ та інтересами ТГ, а точніше, між інтересами людини та її асоціаціями в МСВ, – проявляється в тому, що виникає системна єдність природних прав людини, що реалізуються в умовах існування та функціонування людини в ТГ, та повноваженнями ОМСВ, – причому така єдність носить і причинно-наслідковий характер – кожне конкретне повноваження ОМСВ виходить з необхідності супроводження і забезпечення конкретного права або свободи людини, її обов'язку, причому у більшості випадків мова йде про природні права або права, свободи та обов'язки, що ними детерміновані;

Г) функціонально-генетичний зв'язок детермінований тим, що більшість форм життєдіяльності людини, які використовуються нею в рамках локального соціуму в межах ТГ та в умовах МСВ мають історично-функціональний характер свого виникнення, формування, та передзадані організаційні та організаційно-правові форми реалізації, – тому вони характеризуються типізованим та стереотипним характером своєї побудови, змісту, набору сталих поведінково-діяльнісних настанов та соціально-прийнятними формами і засобами їх реалізації та апріорі передбаченими її результатами в контексті отримання відповідного соціального результату;

Г') аксіо-праксеологічний зв'язок проявляється в тому, що людина, яка є членом ТГ та функціонує в умовах МСВ, усвідомлює свої природні права, та одночасно і сферу їх реалізації, як відповідну соціальну та одночасно індивідуальну, групову, колективну цінність, – тому в процесі їх реалізації вона розуміє, що чинить правильно, адекватно природно-правовим

настановам і поступає належним чином, застосовуючи форми і засоби такої реалізації, що є легальними та легітимними в соціумі;

– системне дослідження співвідношення повноважень ОМСВ та інтересів ТГ, а точніше, інтересів людини та її асоціацій в МСВ, призводить нас до розуміння формування та реалізації принципу справедливості, що досягається в наведеній системі координат між органами публічної влади та людиною, а також між людьми-членами ТГ в її межах та на рівні комунікативної взаємодії, що в ній виникає, в процесі якої люди і реалізують свої природні права;

– системний аналіз повноважень ОМСВ в контекстуалізації уособлення ними природних прав людини і відповідності таким повноваженням інтересів ТГ, а точніше, інтересів людини та її асоціацій в МСВ, дає змогу зробити висновок про суттєве змістовне навантаження наведених повноважень ОМСВ, що органічно відображають екзистенційні настанови людини, що торкаються здійснення нею свого життєвого циклу через індивідуальне, групове і колективне існування та функціонування в рамках ТГ, в межах МСВ, в стані повсякденності і за допомогою комунікативної взаємодії;

– такий же системний аналітичний підхід до визначення співвідношення повноважень ОМСВ та інтересів ТГ, а точніше, інтересів людини та її асоціацій в МСВ, – призводить нас до розуміння формування в межах таких повноважень парадигмально-змістовних настанов природних прав, – результатом чого виступає поява відповідного алгоритму поведінкових та діяльнісних форм, враховуючи на парадигмальний характер самих прав людини, що відображають типізовані та стереотипні інтереси людини-члена ТГ в процесі знаходження її в умовах МСВ та здійснення нею свого життєвого циклу; – насамкінець, враховуючи методологічний потенціал доктринального висновку М. П. Орзіх про те, що права людини кількісно не обмежені: «Права і свободи людини за своєю природою не відрізняються від суб'єктивних прав» [202, с. 61], – отже, базисом прав людини виступає її право жити в суспільстві безпечному і вільному, – а саме

це і обумовлює необхідність захисту інших суб'єктивних прав, в цьому сенсі права людини природні в силу їх суб'єктивної природи – можна констатувати, що враховуючи на це обсяг компетенційних повноважень ОМСВ також не може бути обмежений.

Розглядаючи конкретне природне право людини, що нею ідентифікується та реалізується в локальному соціумі, треба зазначити, що найчастіше дослідники розглядають окремі права, такі як, наприклад, право людини на інформацію і свободу совісті [203], у різних іпостасях, а саме:

А) як частину прав людини в цілому або ж

Б) права людини як елемент юридичного статусу [204], або

В) як могутній двигун соціалізації особистості в контексті синергізації суспільства [205], або

Г) як інститут, що характеризує ступінь демократичності конкретного суспільства і ефективність роботи держави, його здатність підтримувати соціальну справедливість [206],

Г') об'єкт політичної боротьби, або ж

Д) як фундамент побудови справедливого суспільства і розглядають їх як природні і суб'єктивні [207].

Наведені характеристики несуть в собі не тільки відповідний методологічний заряд і потенціал, але і допомагають продемонструвати фактичний відрив доктринального розуміння феноменології природних прав людини від досліджуваної проблематики на рівні МСВ в межах ТГ, що явно носить локально-антропологічний характер та відіграє в ній первинну і провідну роль у становленні такої феноменології природних прав. Звідси, можемо стверджувати, що саме локальний акцент і самоврядний ракурс у дослідженні феноменології природних прав людини є найбільш продуктивним та ефективним, – причому, як в контексті розуміння виникнення та функціонування профільної феноменології, так і в процесі визначення її ролі і значення в побудові комплексної системи локальних соціально-правових зав'язків між людьми, що мають не тільки

горизонтальний вихід на рівень локальної демократії, але і вертикальний вихід на рівень формування та функціонування демократичної правової державності. Більш того, на основі наведеної вище аргументації, висновок про організуючу, інтегруючу, інститууючу, конститууючу роль природних прав людини в формуванні компетенційного масиву ОМСВ, можна вважати основоположним у формуванні доктринально-праксеологічної парадигми муніципального права держави як такого [47, с. 159].

Звертає на себе особливу увагу проблематика справедливості в природному праві та природних прав людини, що є, фактично, «запускаючим» елементом до самоорганізації людини в межах МСВ та реалізації її свободи в формуванні свого статусу в межах громадянського суспільства. В цьому контексті доволі продуктивним потенціалом володіє доктринальна позиція німецько-американського дослідника Л. Штрауса, який у своїй науковій праці «Природне право і історія» стверджував, що історіцизм несправедливо критикує природне право, оскільки поняття про справедливість можуть і навіть повинні змінюватися з плином часу. Це означає, що права людини, їх зміст згодом можуть доповнюватися, звідси правомірними можна вважати концепції, які обґрунтовують так звані права 2-го, 3-го і 4-го поколінь [208, с. 121]. Причому істотним є те, що попередні покоління прав не заперечуються і зберігають свою ідентичність, а лише відкриваються нові права людини, що виникли через зміну умов життя і трансформації суспільств, що зазнають в тому числі технологічного та інформаційного розвитку.

Вважаємо, що наведена доктринальна позиція має безпосереднє відношення до локального рівня соціуму та МСВ, де в рамках ТГ проходять процеси зародження, формування, формалізації, розвитку, легалізації, легітимації, реалізації, гарантування прав людини, включаючи і виникнення нових її прав, – через зміну умов життя і трансформації суспільств – такий процес супроводжується адекватним розширенням компетенційних повноважень ОМСВ, а також предметів відання ОМСВ (відповідних сфер

соціального життя, в яких ОМСВ є компетентними), тобто інтереси людини та її асоціацій, що у об'єднаному вигляді формують інтереси ТГ знаходять своє закріплення в повноваженнях ОМСВ.

Ще далі у дослідженні профільної проблематики йде австралійський дослідник Дж. Фінніс, який присвятив своє дослідження «Природне право і природні права» проблемі природних прав. Він писав, що та поляризація на два ворожі табори – лібералів і католиків і некатоликів, про яку писав у своїй роботі Л. Штраус, і подібна політична «партійність» існує до сих пір, і тому все ще є непримиренні прихильники як позитивної теорії, так і теорії природного права [209, с. 10]. Сам Фінніс під природним правом розуміє деякі принципи, які пояснюють обов'язковість позитивних законів, їх діючу силу. Також ці принципи дозволяють дати оцінку людським вчинкам, і тому вони постають як самоочевидні і раціональні. Це також і деякі представлення про загальне благо, які керують позитивною правовою системою і формують її [209, с. 56-57]. Для Фінніса загальне благо в своєму концептуальному сенсі трактується як сукупність «основних благ». Не погоджуючись з принципом «*lex injusta non est lex*» («несправедливий закон законом не є»), Дж. Фінніс також підкреслює, що соціальні цілі не можуть бути досягнуті за законом, що не має принципів справедливості, які служать загальному благу в цілому, тому «морально обґрунтованими вони бути не можуть, незважаючи на обов'язковість підпорядкування їм» [210, с. 21]. Важливим у дослідженні Дж. Фінніса виступає його звернення до територіальної соціальної спільноти, як сфери становлення, прояву та дії природного права. Треба відмітити, що цю проблематику він розглядає у трикутнику «спільність – спільнота – загальне благо». Оперуючи до процесу становлення «я» людини, використовуючи характеристики такого процесу як самоконституювання, самореалізація, самоздійснення, він виходить на розуміння ролі раціональності та особистого інтересу у досягненні добробуту конкретної людини і, одночасно, добробуту інших людей, завдяки системі моральних цінностей, що існують в межах людської спільноти. Все це розглядається під кутом формування системи

комунікативної взаємодії, що лежить в основі виникнення, формування, існування, функціонування, розвитку та вдосконалення людської спільноти, що інститується та конститується на локальному рівні соціуму, тобто, там де людина продукує та проявляє, а також реалізує свої інтереси, – а саме, в межах ТГ [209, с. 175].

При цьому, даний дослідник виокремлює чотири своєрідні типи об'єднуючих відносин (порядків), що сприяють створенню людської спільноти [209, с. 176-179], до яких він зараховує наступні:

– по-перше, порядок (єдність), що знаходиться за межами людського розуму та вивчається «природними науками», а саме феноменологія фізичної, біологічної, генетичної єдності людської спільноти. На цьому рівні людина ще не усвідомлює наведені аспекти, але її поведінкові та діяльнісні настанови об'єктивно визначаються та управляються наведеними домінантами;

– по-друге, порядок (єдність), що ми можемо ввести до свого розуму та який рефлексивно вивчається в логіці, методології, епістемології, через виникнення і наявність соціальної практики та набуття відповідного досвіду, що призводить до виникнення габітусу людини (індивідуального, групового та колективного) та її соціалізації. На цьому рівні людина та її асоціації вже усвідомлюють свою самоцінність та універсалізацію можливості свого існування тільки в межах ТГ;

– по-третє, порядок (єдність), який ми вносимо в те (або нав'язуємо тому), до чого прикладаємо свої здібності, що вивчається в праксеологічних мистецтвах (кулінарія, суднобудування, торгівля), в технологіях і у всіх інших прикладних науках, а також в науках, що вивчають людську діяльність по створенню символів (лінгвістика, літературна критика тощо), а саме формування та виникнення феноменології культурної єдності загальної мови, загальних технологій, загальної техніки (як у оркестрі), загального капіталу тощо, що призводить до формування, виникнення, розвитку, вдосконалення знань, вмінь, навичок людини в межах ТГ;

– по-четверте, порядок (єдність), який ми вносимо у власні вчинки і бажання, розмірковуючи і обдуманно роблячи вибір, – це, по своєму, вивчає психологія (частково), біографія та історія людських справ, етика, політична філософія тощо та означає формування комунікативних моделей, в основі яких лежить: а) спільне прийняття людьми рішень, що конституують особистість, б) які лежать в основі єдності загальної діяльності, що в) призводить до самореалізації конкретної людини, г) створення можливостей для реалізації інших членів соціуму, в контексті відкриття для них можливостей свободи, відповідальності та інших засадничих аспектів людського процвітання, – отже, мова йде про кооперацію зусиль людей-членів ТГ, їх спільну координацію (причому як позитивну, так і негативну – наприклад, шляхом утримання від реалізації відповідної та бажаної поведінки), становлення співробітництва заради досягнення загального блага;

– по-п'яте, завдяки наявності в компетенційних повноваженнях ОМСВ змістовно-функціональних засад природних прав людини через: а) їх пряме або опосередковане закріплення; б) ідеологічне, концептуальне, засадниче, теоретичне, праксеологічне, конкретне відображення; в) визначення в них конотаційної або наративної складової; г) визначення їх номосної, топосної або локальної приналежності та реалізації тощо, – вони володіють суттєвим і належним проєктним конструктом, причому не тільки завдяки їх відповідному змістовному навантаженню та чіткій алгоритмічно-статусній побудові, а й великою долею перспективного розвитку, враховуючи на подальший розвиток прав людини, що детермінований процесами подальшого розвитку людського соціуму в умовах глобалізації.

Отже, в контексті системного аналізу, ми можемо стверджувати, що:

а) тільки на четвертому рівні виникає повноцінна територіальна людська спільнота, а попередні наведені рівні виступають лише передумовою її виникнення;

б) процес виникнення природних прав людини виникає на першому рівні, але він ускладнюється на другому рівні, структурується та усвідомлюється на третьому рівні та реалізується на четвертому рівні;

в) якщо розглядати наведені рівні виникнення людської спільноти в управлінському аспекті, то виникнення ОМСВ об'єктивується десь на першому рівні, коли стають зрозумілими перспективи безпосередньої демократії, але, одночасно, її обмежені можливості здійснювати повсякденний чіткий та системний управлінський вплив; контекстуалізується десь на другому рівні, бо саме через таку діяльність ОМСВ повинні створюватись, інтегруватись, розвиватись та вдосконалюватись умови для появи та розширення соціальних практик, їх структуруючих структур, – що веде до формування багатовидового габітусу людини та засад її соціалізації, в тому числі і правової, – а саме остання є свідомою адекватною реакцією на процеси нормування, нормативізації та легалізації компетентних повноважень ОМСВ; тільки четвертий рівень дає нам розуміння об'єктивної необхідності, аксіології та праксеології існування і функціонування компетентних повноважень ОМСВ, що в умовах системи телеологічних доміант існування та функціонування ТГ, можуть відповідально діяти від її імені та в її інтересах, реалізуючи настанови природного права, що закладені в їх профільних повноваженнях;

г) визначаючи змістовний та алгоритмічний потенціал компетенційних повноважень органів публічної самоврядної публічної влади як відображення інтересів людини та її асоціацій в МСВ, – треба звернути увагу на суттєву роль індивідуальної, групової та колективної психології, а також індивідуальної, групової та колективної муніципальної правосвідомості в процесах супроводження та забезпечення реалізації наведених повноважень ОМСВ в контексті реалізації природних прав людини-члена ТГ, – саме це забезпечує виникнення та формування відповідних поведінково-діяльнісних настанов людини, її груп та асоціацій щодо реалізації повноважень ОМСВ,

що відповідають принципам засадам природного права та реалізують їх потенціал в профільній діяльності ОМСВ.

Отже, резюмуючи положення, що викладені вище, можна дійти наступних висновків, що мають методологічне, доктринально-наукове та праксеологічне значення для визначення змістовного та алгоритмічного потенціалу компетенційних повноважень органів публічної самоврядної публічної влади як відображення інтересів людини та її асоціацій в МСВ, а саме:

– компетенційні повноваження публічної самоврядної (муніципальної) влади уособлюють діяльність органів місцевого самоврядування, причому як представницьких, так і виконавчих, що формуються або безпосередньо територіальною громадою (представницькі органи), або опосередковано, на основі мандату, виданого від її імені (виконавчі органи), та повинні представляти та захищати її інтереси та діяти з метою їх реалізації;

– безпосередній контекстуально-онтологічний, системно-причинний, функціонально-генетичний та аксіо-праксеологічний зв'язок між компетентними повноваженнями ОМСВ та інтересами ТГ, а точніше, між інтересами людини та її асоціаціями в місцевому самоврядування, – існує, він об'єктивно присутній у всіх діях ОМСВ, більш того, він контекстуалізований та телеологічно навантажений, бо знаходить свій прояв в процесі реалізації ОМСВ своїх конституційно-законодавчих повноважень, бо кожне з них у своєму змістовному навантаженні:

а) адекватне відображає природні права людини, що проявляються в конкретних формах її життєдіяльності (природно-засаднича ознака);

б) вирішує відповідну екзистенційну проблему в процесі здійснення людиною свого життєвого циклу через наведені конкретні форми її життєдіяльності, що реалізуються в межах ТГ, в умовах МСВ, в стані повсякденності (екзистенційна ознака);

в) надає можливості реалізації інтенцій, устремлінь, потреб, інтересів, атитюдів людини в локальному соціумі (біхевіористично-нормативна ознака);

г) фактично сприяє становленню, формуванню та розвитку локальної системи прав людини (гуманістично-реалізаційна ознака);

г') посилює та детермінує тенденції формування простору локальної демократії (самоврядно-стимулююча ознака);

д) в принципі реалізує настанови демократичної правової державності на локальному рівні державно організованого соціуму (локально-державотворча ознака);

е) передбачає безконфліктну форму комунікації людини з публічною владою (загально-комунікативна ознака);

е) фактично створює в процесі реалізації повноважень ОМСВ систему комунікативної взаємодії між ними та ТГ, між ТГ та її членами, між членами ТГ на міжособистісному рівні тощо (суб'єктно-комунікативна ознака);

ж) створює відповідний соціально-комфортний простір для існування, функціонування ТГ та діяльності в рамках локального соціуму для її членів – жителів відповідної території держави, на якій локалізується ТГ (соціально-позитивна ознака);

з) детермінує формування, виникнення, використання людиною відповідних рольових позицій в локальному соціумі, що передбачені законодавством та ним заохочуються (глава родини, батьківство в родині, участь в шлюбі, платник податків, учень, робітник, студент, пенсіонер тощо) (територіально-рольова ознака);

и) обслуговує, супроводжує та забезпечує реалізацію людиною свого конституційно-правового статусу в межах ТГ та в умовах МСВ (конституційно-статусна ознака);

і) стимулює формування на локальному рівні соціуму муніципальних прав людини в які трансформуються її конституційні права та додаються

низка прав, пов'язаних з безпосередньою участю людини в МСВ (муніципально-статусна ознака);

і) стимулює створення життєздатних та спроможних ТГ, забезпечуючи їх сталий та перманентний розвиток (релятивістська складова);

й) демонструє предметно-об'єктний склад локального життя людини (предметно-об'єктна складова);

к) стимулює формування та прояв мотивації людини до участі в МСВ (мотиваційна ознака);

– в процесі реалізації компетенційних повноважень ОМСВ практично виникає, формується та розвивається відповідна концепція прав людини з точки зору класичних і сучасних теорій природного права, локальної демократії, прав людини, демократичної правової державності, – одним з найважливіших аспектів цього процесу, безумовно, виступає об'єктивація, контекстуалізація, актуалізація ідеї прав людини як позитивного втілення права на людську гідність в рамках первинної територіальної людської спільноти, що є основоположною природною ланкою людського суспільства, – отже, дослідження зазначеної проблематики напряму пов'язане з концептом юснатуралізму;

– телеологічні та змістовно-поведінкові настанови компетенційних повноважень ОМСВ транспонують основоположні типізовані, стереотипні форми життєвої діяльності людей, що уособлюють їх екзистенційні інтереси; – кожне з повноважень ОМСВ у своїй архітектоніці у функціональному розумінні:

а) має на увазі та містить в собі їх відповідні поведінкові настанови діяльності ОМСВ та

б) функціонально-адекватні ним і перспективно передбачені законодавцем логічні поведінково-діяльнісні форми реакції людини для належної реалізації таких повноважень, – отже, тут має місце синергізація законодавчих настанов з відповідною формою поведінки людини для досягнення відповідного соціального ефекту;

– відносно зв'язків між компетентними повноваженнями ОМСВ та інтересами ТГ, а точніше, між інтересами людини та її асоціаціями в місцевому самоврядуванні, можна зазначити наступне:

А) безпосередній зв'язок проявляється в тому, що повноваження ОМСВ адекватно відображають настанови природних прав людини;

Б) контекстуально-онтологічний зв'язок знаходить свій прояв в тому, що компетенція ОМСВ безпосередньо впливає на становлення, формування, реалізацію, розвиток, модифікацію форм життєдіяльності людини, що входять до її життєвого циклу та реалізуються в межах ТГ та в умовах МСВ, більш того, – саме через компетентні повноваження реалізується процес нормативного супроводження і забезпечення наведених прав людини;

В) системно-причинний зв'язок між наведеними повноваженнями ОМСВ та інтересами ТГ, а точніше, між інтересами людини та її асоціаціями в МСВ, – проявляється в тому, що виникає системна єдність природних прав людини, що реалізуються в умовах існування та функціонування людини в ТГ, та повноваженнями ОМСВ, – причому така єдність носить і причинно-наслідковий характер – кожне конкретне повноваження ОМСВ виходить з необхідності супроводження і забезпечення конкретного права або свободи людини, її обов'язку, причому у більшості випадків мова йде про природні права або права, свободи та обов'язки, що ними детерміновані;

Г) функціонально-генетичний зв'язок детермінований тим, що більшість форм життєдіяльності людини, які використовуються нею в рамках локального соціуму в межах ТГ та в умовах МСВ мають історично-функціональний характер свого виникнення, формування, та передзадані організаційні та організаційно-правові форми реалізації, – тому вони характеризуються типізованим та стереотипним характером своєї побудови, змісту, набору сталих поведінково-діяльнісних настанов та соціально-прийнятними формами і засобами їх реалізації та апріорі передбаченими її результатами в контексті отримання відповідного соціального результату;

Г') аксіо-праксеологічний зв'язок проявляється в тому, що людина, яка є членом ТГ та функціонує в умовах МСВ, усвідомлює свої природні права, та одночасно і сферу їх реалізації, як відповідну соціальну та одночасно індивідуальну, групову, колективну цінність, – тому в процесі їх реалізації вона розуміє, що чинить правильно, адекватно природно-правовим настановам, своїм різнорівневим інтересам, і поступає належним чином, застосовуючи форми і засоби такої реалізації, що є легальними та легітимними в соціумі;

– системне дослідження співвідношення повноважень ОМСВ та інтересів ТГ, а точніше, інтересів людини та її асоціацій в МСВ, призводить нас до розуміння формування та реалізації принципу справедливості, що досягається в наведеній системі координат між органами публічної влади та людиною, а також між людьми-членами ТГ в її межах та на рівні комунікативної взаємодії, що в ній виникає, в процесі якої люди і реалізують свої природні права;

– системний аналіз повноважень ОМСВ в контекстуалізації уособлення ними природних прав людини і відповідності таким повноваженням інтересів ТГ, а точніше, інтересів людини та її асоціацій в МСВ, дає змогу зробити висновок про суттєве змістовне навантаження наведених повноважень ОМСВ, що органічно відображають екзистенційні настанови людини, що торкаються здійснення нею свого життєвого циклу через індивідуальне, групове і колективне існування та функціонування в рамках ТГ, в межах МСВ, в стані повсякденності і за допомогою комунікативної взаємодії;

– такий же системний аналітичний підхід до визначення співвідношення повноважень ОМСВ та інтересів ТГ, а точніше, інтересів людини та її асоціацій в МСВ, – призводить нас до розуміння формування в межах таких повноважень парадигмально-змістовних настанов природних прав, – результатом чого виступає поява відповідного алгоритму поведінкових та діяльнісних форм, враховуючи на парадигмальний характер самих прав людини, що відображають типізовані та стереотипні інтереси

людини-члена ТГ в процесі знаходження її в умовах МСВ та здійснення нею свого життєвого циклу;

– завдяки наявності в компетенційних повноваженнях ОМСВ змістовно-функціональних засад природних прав людини через: а) їх пряме або опосередковане закріплення; б) ідеологічне, концептуальне, засадниче, теоретичне, праксеологічне, конкретне відображення; в) визначення в них конотаційної або наративної складової; г) визначення їх номосної, топосної або локальної приналежності та реалізації тощо, – вони володіють суттєвим і належним проєктним конструктом, причому не тільки завдяки їх відповідному змістовному навантаженню та чіткій алгоритмічно-статусній побудові, а й великою долею перспективного розвитку, враховуючи на подальший розвиток прав людини, що детермінований процесами подальшого розвитку людського соціуму в умовах глобалізації.

3.4. Нормопроектування та вдосконалення його ролі в процесі розширення участі людини в місцевому самоврядуванні

Становлення та розвиток в Україні МСВ як конституційно-правового інституту (див. ст. 7, 92, розд. XI Конституції України [1]) самоорганізації територіальних людських спільнот –ТГ (див. ст. 140 Конституції України) та як рівня публічної влади – публічної самоврядної (муніципальної) [3] (див. ст. 5 Конституції України), об'єктивує та актуалізує участь людини, її груп та асоціацій (ТГ) в процесі не тільки загальнодержавної але і локальної нормотворчості, включаючи нормопроектну діяльність (далі – НПД), як її початкову та первинну стадію.

Отже, саме так реалізується конституційне правоположення ч. 2 ст. 5 Конституції України, що носієм суверенітету в Україні є народ; ч. 3 ст. 5 Конституції України, що право визначати і змінювати конституційний лад в Україні належить виключно народові і не може бути узурповане державою, її органами та посадовими особами; ч. 4 ст. 5 Конституції України, що ніхто не

може узурпувати державну владу; ст. 69 Конституції України, що народне волевиявлення здійснюється через вибори, референдум та інші форми безпосередньої демократії.

Системний аналіз наведених конституційних правоположень дає змогу визначити, що:

- а) вони не носять характер норм-декларацій, а
- б) скоріше можуть бути ідентифіковані як норми-засади, норми-константи, що
- в) мають комплексний, системоутворюючий характер, що
- г) скеровані на виникнення складної багаторівневої системи горизонтально-вертикальних зав'язків управлінського характеру, які
 - г') замикаються на становлення та розвиток публічно-правових відносин навколо процесів формування, становлення, реалізації, розвитку і вдосконалення публічної влади і
- д) включають до себе різні форми безпосередньої та опосередкованої демократичної участі громадян у зазначених процесах, включаючи, по-перше, процес нормотворчості, в тому числі і локальної, а також, по-друге, нормопроекування, що виступає його первинною і «запускаючою» стадією, що
- е) дає можливість віднести демократичну участь громадян у зазначених процесах не тільки до кола конституційних цінностей, а і до засобів активізації участі людини і громадянина в МСВ.

Отже, досліджуючи процес розширення участі людини в МСВ через актуалізацію феноменології НПД, треба зробити декілька зауважень методологічного характеру [268, с. 8-10], а саме:

- людина в МСВ функціонує тільки як житель – член відповідної територіальної людської спільноти – ТГ, що функціонує на локальному рівні соціуму в умовах повсякденності, здійснюючи свій життєвий цикл;
- зважаючи на реалізацію здійснення свого життєвого циклу людина в цьому процесі продукує, проявляє, ідентифікує свої інтенції, життєві

устремління та потреби, формуючи свої інтереси екзистенційної природи через формування індивідуальних, групових та колективних атитюдів, що демонструють схильність суб'єкта/ суб'єктів до вчинення певної соціальної поведінки;

– зважаючи на практично однакові умови локального життя та враховуючи історичний досвід формування основоположних форм життєдіяльності в локальному соціумі – в межах ТГ та в умовах МСВ з врахуванням філософського стану повсякденності, у людей-жителів фактично формуються однакові екзистенційні інтереси, що реалізуються за умов застосування однакових форм соціальної практики та адекватних ним ідей, мислей та дії – саме так виникають сукупність знань, умінь, навичок людини, що з одного боку, реалізують процес її соціалізації, в тому числі і правової; а з іншого – будують її індивідуальний, груповий, колективний габітуси, як відображення соціальних практик, якими володіє вона та її асоціації;

– для соціально-нормативного управління локальними процесами існування та функціонування ТГ, відповідно до законодавства, формуються ОМСВ (представницькі та виконавчі) – основоположну визначально-установчу та інтегративно-інтегральну роль в цьому відіграють жителі-члени ТГ, що представляють локальний електоральний корпус, який через механізм локальних прямих виборів формують депутатський корпус представницьких органів та інститут сільських, селищних, міських голів, та голів об'єднаних ТГ, або формують через механізм демократичних призначень або на умовах конкурсу, – виконавчі органи ТГ, причому, в основі таких дій лежить мандат, що виданий ТГ депутатському корпусу або вищій посадовій особі ТГ. Сформовані таким чином ОМСВ діють від імені ТГ та в її інтересах;

– для реалізації інтересів ТГ та представництва її інтересів ОМСВ наділяються законодавством відповідними компетенційними повноваженнями та предметами відання, – тобто, відповідними правами і

обов'язками, а також сферами соціального життя, в яких ОМСВ буде компетентним через реалізацію своїх повноважень;

– враховуючи на мінливий характер локального життя та відповідну сталість національного законодавства, з одного боку, з позицій його реалізації в темпоральному контексті, а з іншого – неможливості оперативного внесення до нього відповідних змін і доповнень, що обумовлюються появою нових інтересів та потреб ТГ та її членів, – законодавець передбачає великий управлінський простір як для формування і прояву дискреційних повноважень МСВ (особистого і власного розсуду його органів та їх посадових осіб) [211], так і для об'єктивізації появи і актуалізації становлення і розвитку локальної нормотворчості; – отже, в основі локальної нормотворчості, що здійснюють або безпосередньо члени ТГ, застосовуючи механізми референдної демократії (опитування, місцевий референдум), або ОМСВ, – через управлінську діяльність та відповідну етапно-стадійну процедуру нормотворчості (НПД, прийняття правового акту локальної дії), – лежать інтереси ТГ та її членів, що трансформуються в нормативно-правові акти локальної дії, що скеровані на реалізацію зазначених інтересів, а в перспективі:

а) враховуючи на їх неодноразове або масове повторювання;

б) особливу важливість для існування і функціонування ТГ;

в) набуття такими нормативно-правовими актами типізованого характеру та стереотипності – і в компетенційні повноваження ОМСВ, спочатку у явочному порядку, а з часом, враховуючи на їх гіпотетичну легалізацію, і у законодавчо-нормативному;

– основним бенефіціаром та вигодонабувачем локальної нормотворчості виступає ТГ та її члени – жителі відповідної території на якій вона існує та функціонує, – звідси, їх участь у процесі такої нормотворчості, особливо на стадії НПД, тобто підготовки проєктів (розробки, обговорення, внесення змін та доповнень тощо) нормативно-правових актів, є свідоцтвом

не тільки активної участі людини в управлінні соціальними локальними справами, але і фактором поглиблення участі людини в МСВ через:

а) більш широку її участь в демократизації форм участі в локальній демократії;

б) використовуючи розширені можливості презентувати свої індивідуальні, групові та колективні інтереси;

в) їх обговорювати, аргументувати їх корисність і необхідність для ТГ;

г) пропонувати та приймати участь (самостійно або через відповідні інституції громадянського суспільства) у розробці проектів відповідних нормативно-правових актів в контексті участі в нормопроектній діяльності для їх наступної легалізації ОМСВ на локальному рівні в межах ТГ;

– в умовах четвертої промислової революції, що зараз розгортається на наших очах, в результаті переходу суспільства до інформаційних технологій, на думку К. Шваба, засновника і президента Всесвітнього економічного форуму в Женеві (Швейцарія), виникає суспільство, що сконцентроване само на собі, засноване на індивідуалізації і появі нових форм співпричетності і співіснування спільнот. На різницю від того, як це було у минулому, уявлення про приналежність до спільноти сьогодні більш визначаються індивідуальними проектами і індивідуальними цінностями та інтересами, а не просторовими міркуваннями (спільнота у відповідній місцевості), роботою та родинними відносинами [212, с.114].

Отже, всі положення, що наведені вище, в результаті таких тектонічних змін в локальному соціуму не тільки не нівелюються та девальвуються, а навпаки, набирають обертів враховуючи на суттєве підвищення інтересів жителів-членів ТГ у покращенні локальних умов існування.

Найважливішими факторами впливу на участь людини-жителя і одночасно члена ТГ в локальній нормотворчості, зокрема в її початковій стадії – НПД, лежать наступні:

– фундаментальний вплив на такий процес концепції локальної демократії. Встановлено, що діалектика процесу становлення громадянського

суспільства свідчить, що демократія є змістом МСВ, а МСВ, своєю чергою, є формою, способом існування і здійснення 287 демократії. Багато в чому цей зв'язок демонструє, наскільки важливим для держави є забезпечення стабільності «знизу-вгору», яка безпосередньо пов'язана із розвиненістю інститутів локальної демократії [213; 71]. Отже, локальна демократія є підґрунтям для ефективного функціонування демократії на національному рівні. Про це, зокрема, йдеться у преамбулі до Європейської хартії місцевого самоврядування 1985 року [95], де зазначено, що саме МСВ закладає підвалини демократичного режиму, найбільш повною мірою дозволяє реалізовувати право громадян на участь в управлінні державними справами (враховуючи на єдину концепцію публічної влади /див. ст. 5 Конституції України/, – і справами публічної самоврядної (муніципальної) влади);

– в основі такого процесу, безумовно, лежать актуальні питання реалізації людиною своїх природних прав в сфері МСВ в процесі реалізації нею свого життєвого циклу. Тому необхідно погодитись з доктринальною позицією академіка права О. М. Костенка в тому, що відповідно до соціально-натуралістичного праворозуміння фундаментальне поняття «право» визначається як закони природного права, відкриті людьми, відображені в їх правовій культурі і втілені ними в форму позитивного законодавства та практику його застосування [214]. Отже, в основі локальної нормотворчості, що безпосередньо торкається вирішення важливих питань існування та функціонування ТГ та її членів-жителів в умовах МСВ, – шляхом розробки за участю населення-членів ТГ проектів нормативно-правових актів та їх наступної формалізації та виконання ОМСВ, – лежать глибокі екзистенційні настанови, що суттєво впливають на процес НПД та визначення гуманістично-біхевіористичної змістовності, телеологічної спрямованості та функціонально-технологічної «завантаженості» зазначених актів.

Необхідно наголосити на тому, що процес створення нормативно-правових актів в ОМСВ (до проголошення державної незалежності України –

в Радах народних депутатів) був предметом дослідження ще радянських державознавців, зокрема, М. Васильєва, Б. Дрейшева, М. Воронова, В. Горшенцова, В. Копейчикова, Р. Павловського та ін. Однак, не дивлячись на те, що ці праці ґрунтуються на якісно іншому доктринальному матеріалі та (радянському) законодавстві, їх теоретичні засади, а також положення і висновки, є основою для дослідження й сучасної феноменології нормотворчості ОМСВ у його етапно-стадійному розумінні, хоча і не можуть розкрити властивостей нормотворчості цих органів в повній мірі. Після здобуття Україною незалежності у національній науковій школі муніципального права, почався процес формування сучасних поглядів на муніципально-правову проблематику, зокрема, на проблеми розвитку інститутів локальної демократії, що знайшло відображення в працях Б. П. Андресюка, М. О. Баймуратова, О. В. Батанова, В. І. Борденюка, М. П. Воронова, Р. К. Давидова, В. М. Кампа, О. О. Карлова, А. А. Коваленко, М. І. Корнієнко, М. П. Орзіх, В. Ф. Погорілко, М. О. Пухтинського та інших вчених.

Наведеними представниками вітчизняної доктрини були сформовані положення відносно того, що процес функціонування ОМСВ в Україні, що сформовані ТГ шляхом прямих виборів і демократичних призначень, напряду є пов'язаним з їх нормотворчою функцією, – без якої є об'єктивно неможливим здійснювати управління соціальними процесами на локальному рівні існування і функціонування соціуму. Отже, саме тому питання феноменології нормотворчості ОМСВ займають важливе місце в декількох аспектах: а) в теоретико-доктринальному супроводженні і забезпеченні такої діяльності; б) в її логістично-технологічному забезпеченні; в) у практичних питаннях її належної реалізації.

Отже, саме з цього часу дослідження нормотворчої діяльності вітчизняного інституту МСВ ведуться в різних напрямках. Зокрема, загальну проблематику становлення та розвитку МСВ в контексті нормотворчої діяльності вивчають В. Заблоцький, І. Козюра, В. Пархоменко, А. Ткачук та

ін. Фінансово-економічні його складові в тому ж контексті аналізуються в працях Ю. Дехтяренка, В. Кравченка, О. Лебединської та ін. Правові аспекти нормотворчості ОМСВ розглядаються М. Баймуратовим, Ю. Бальцієм, О. Батановим, П. Біленчуком, В. Гробою, В. Кампом, А. Коваленком, М. Корнієнком, В. Кравченком, О. Лазором, М. Орзіх, В. Погорілком, О. Прієшкіною, М. Пухтинським, О. Сушинським та ін. У політичному контексті питання нормотворчості МСВ досліджують В. Борденюк, І. Дробот, В. Ковальчук, С. Рябова, С. Саханенко, В. Шарій та ін., управлінський аспект нормотворчості досліджують В. Авер'янов, П. Ворона, В. Куйбіда, Р. Плющ, П. Покатаєв, В. Толкованов, Ю. Шаров та ін.

Разом з тим, необхідно акцентувати увагу, що конкретні питання правотворчості в МСВ досліджується невеликим колом фахівців теоретиків права і муніципалістів, серед яких можна назвати В. Барського, М. Воронова, Г. Задорожню, Б. Каліновського, В. Кравченко, А. Крусян, М. Орзіх, М. Петришину, К. Петрученко, Т. Стадниченко, Р. Чорнолуцького, Ю. Шпака. Однак такий вузькоспеціальний підхід не дає змогу визначити етапно-стадійну характеристику загальної нормотворчої діяльності ОМСВ, зокрема, НПД в контексті її ролі і значення як самостійного етапу (стадії) процесу локальної нормотворчості в розробці нормативно-правових актів в різних сфері формування і функціонування локальної системи життєдіяльності і життєзабезпечення ТГ, участі в ньому безпосередньо жителів-членів ТГ, а також в контексті їх впливу на НПД та загальну якість локальної нормотворчості ОМСВ.

Важливою складовою процесів державотворення загалом та конституційної реформи, елементно-складовою частиною якої виступає і муніципальне реформування держави, що уповільнилася на цей час в Україні, є не тільки забезпечення належного функціонування суб'єктів публічної влади та управління в МСВ, розмежування повноважень та сфери відповідальності щодо надання публічних послуг місцевими органами виконавчої влади та ОМСВ на різних територіальних рівнях управління, а і

втілення демократичної участі населення – жителів відповідних територій держави і одночасно членів ТГ у практичному здійсненні МСВ, включаючи їх участь у нормопроектній діяльності з розробки проектів нормативно-правових актів ОМСВ.

Наведена проблематика актуалізується, враховуючи на політико-правові реформи в Україні останніх років, що призвели до суттєвої зміни правового механізму регулювання організації і здійснення МСВ, детермінованого зростанням його матеріально-фінансових можливостей та ресурсного забезпечення, які напряду впливають на зростання спроможностей цього інституту у реалізації завдань локальної демократії.

Отже, можна стверджувати про відповідне підвищення у сучасний період ефективності управлінської діяльності в системі МСВ. Разом з тим, за сучасних умов, коли організаційно-управлінські технології, як і служба в ОМСВ загалом, розвиваються в контексті удосконалення національної системи публічної служби відповідно до європейських стандартів МСВ, об'єктивується і актуалізується проблематика активізації участі людини в процесах нормотворчості в МСВ. При цьому треба враховувати, що сучасне локальне нормотворення, що є прямим відображенням складних соціальних процесів та об'єктивних тенденцій втілення в життя настанов природного права людини, виступає складним та багатограним конгломератом публічно-приватних відносин, що призвані врегулювати одночасно інтереси держави, територіальної людської спільноти (ТГ), що функціонує на її відповідній території у формі самоорганізації (МСВ) та членів такої спільноти – жителів.

Отже, можна констатувати, що локальна нормотворчість (далі – ЛНТ) та об'єктивізація необхідності її вдосконалення виступає не тільки окремим напрямом трансформації публічного управління, а і ефективною формою залучення населення до участі у зазначених процесах через підвищення індивідуальної, групової і колективної мотивації до участі в МСВ. Суттєвим демократичним потенціалом локальної нормотворчості на всіх її етапах і

стадіях виступає те, що в її основі лежить управлінська діяльність як юридичний засіб управління поведінкою людей, причому не тільки в умовах державно організованого суспільства, а і існування і функціонування локального соціуму в якому кожна людина здійснює свою життєдіяльність, реалізуючи свої екзистенційні настанови у вигляді реалізації свого життєвого циклу. Звідси, право, виступаючи мірилом людських вчинків, а також параметральною ознакою, що стимулює до появи, зміни, розвитку, вдосконалення або обмеження інтенцій, намагань, потреб, інтересів, атитюдів кожної людини, – і при цьому, не тільки:

А) забезпечує соціально-політичну, організаційну, нормативну спрямованість управлінського діяння в рамках ТГ,

Б) закріплює нормативно оформлену основу локального управління, реалізуючи його екзистенційно-об'єктивну парадигму, а

В) визначаючи права і обов'язки (компетенційні повноваження) ОМСВ, їхніх структурних підрозділів, посадових та службових осіб, через реалізацію раціонального варіанту управлінської діяльності, але одночасно,

Г) сприяє втіленню індивідуальних, групових та колективних прав і свобод людини, виконанню нею обов'язків, що

Г') безпосередньо сприяє формуванню стану підтримки належної впорядкованості, організованості і дисципліни членів локального соціуму та

Д) виконанню ними належних поведінково-діяльнісних настанов в контексті телеологічних домінант локальної демократії у контекстуалізації соціальної життєдіяльності та соціального розвитку.

На продуктивну думку представників правової доктрини, нормотворчий процес в ОМСВ в Україні, як й всі інші види нормотворчого процесу (конституційний, законодавчий, виконавчий) має відповідати загальнодемократичним принципам: законності, гуманізму, відкритості, колегіальності, професійності, науковості та здійснюватися з дотриманням правил нормотворчої техніки [215, с. 73]. В цьому контексті Ю. М. Тодика вважає, що це, по-перше, є свідомством єдності і наступності методологічних

підходів до розуміння і організації нормотворчої діяльності в державі, а, по-друге, має сприяти встановленню такого порядку підготовки проектів нормативно-правових актів, обговорення й затвердження правових актів, який би забезпечував активну й ефективну участь у ньому членів ТГ, об'єднань громадян, підприємницьких структур, депутатів; урахування громадської думки, потреб соціально-економічного розвитку відповідної території, інтересів різних верств населення [216, с. 123].

Серед названих принципів, на думку Р. В. Чорнолуцького, в контексті дослідження, що проводиться, важливого значення набуває стадійно-етапна характеристика нормотворчого процесу в ОМСВ, що є запорукою його відповідності технологічно-формальним настановам, що ведуть не тільки до відповідної якості нормопроектних робіт, а й забезпечують майбутню ефективність нормативно-правового акту щодо регулювання відповідних суспільних відносин [217, с. 94].

Але треба зазначити, що наведені принципи ЛНТ не зовсім відповідають ідеологічним та праксеологічним (зокрема, заснованим на освітньому чи професійному рівнях) настановам участі людини-члена ТГ в цьому процесі. Справа в тому, що в теоретичному розумінні ми можемо розділити всіх жителів-членів ТГ в контексті участі в процесі ЛНТ на дві нерівномірні групи:

– до першої з них – невеликої по кількості, треба віднести членів ТГ, що є умовно компетентними у її реалізації (депутати місцевих рад, робітники виконавчих органів ОМСВ тощо), тобто тих, що мають відповідне уявлення про процеси нормування, нормативізації, НПД суспільних відносин та володіють відповідним обсягом знань, вмінь, навичок у їх здійсненні з використанням методів та засобів юридичної техніки (умовно кажучи, «фахівці»);

– до другої групи – до якої треба віднести іншу частину ТГ, тобто її більшість, – відносяться інші жителі-члени ТГ, що не володіють відповідними фаховими знаннями в сфері ЛНТ, але які, внаслідок своєї

активної життєвої позиції та високої мотивації до участі в МСВ мають бажання приймати участь у реалізації такої форми нормотворчості, принаймні на її початковому етапі – НПД. Таку більшість членів ТГ можна ідентифікувати як «нефахівців» в сфері ЛНТ, але треба враховувати, що саме вони складають основний склад громадськості, що повинна та має бажання приймати в ній участь.

Отже, виникає проблема, – як, яким чином залучити пересиченого члена ТГ до процесу розробки проектів нормативно-правових актів локальної дії, що визначають та вирішують важливі питання його існування в межах ТГ в умовах МСВ, що відповідним чином впливають на здійснення його життєвого циклу в умовах повсякденності. На нашу думку, мова тут може йти про створення і використання низки організаційних та організаційно-правових форм, методів і засобів, що, з одного боку, не порушуючи основоположних принципів нормотворчості (далі – ПНТ), з іншого – дасть можливість визначити інтерес жителів-членів ТГ до суспільних відносин, що підлягають нормуванню, нормативізації та нормопроектуванню, реалізувати їх участь у процесі НПД через врахування в нормотворчій роботі їх позицій, думок, зауважень, пропозицій тощо.

Отже, можна констатувати, що участь людини-жителя і одночасно члена ТГ в нормопроектній діяльності на локальному рівні соціуму лежить в площині дотримання ПНТ. Звідси, вважаємо за потрібне, у скороченому вигляді дослідити такі принципи в контексті їх впливу на статус людини-учасника процесу локальної нормотворчості в МСВ. Треба зазначити, що проблематика ПНТ та критерії їх виділення виступає доволі помітною у сучасній юриспруденції. Крім того, незважаючи на те, що нормотворча діяльність в державі інтенсивно розвивається (якісний показник. – авт.), а кількість нормативно-правових актів постійно зростає (кількісний показник. – авт.), в науковому плані (доктринальний показник. – авт.) система (структурний показник. – авт.) та класифікація (видовий показник. – авт.) ПНТ в достатній мірі не тільки не висвітлена, але й не розроблена, бо до цих

пір немає як єдиного доктринального підходу до класифікації ПНТ, так і єдиної позиції представників доктрини з приводу змістовного наповнення та інтерпретації тих чи інших принципів.

Треба відмітити, що особливу актуальність досліджувана проблематика має в умовах трансформації суспільства, коли розпочата муніципальна реформа в Україні та реально об'єктивується у зв'язку з цим процес локальної нормотворчості, що детермінує оновлення всіх сфер життєдіяльності ТГ. Звідси, участь в цих процесах жителів-членів ТГ, особливо на стадії НПД, є особливо важливою та актуальною. Разом з тим, треба мати на увазі, що ПНТ, що називаються у доктрині, є досить різноманітними. Одні з них по суті є загальноправовими, інші – організаційними тощо, однак, вважаємо за можливе визначити відповідну роль членів ТГ у їх реалізації через відповідне авторське тлумачення зазначених принципів.

По-перше, треба враховувати, що в своїй сукупності ПНТ повинні надавати суб'єктам такої діяльності не тільки загальне уявлення про сутність, форму, межі та об'єм компетенції нормотворчої діяльності, а і досить чітко надавати інформацію про можливість участі в цій діяльності (акцентувати увагу на відповідні діяльнісно-поведінкові настанови. – авт.) відповідних суб'єктів нормотворчості (змістовно-суб'єктний аспект. – авт.).

По-друге, участь жителя-члена ТГ як суб'єкта нормотворчості повинна бути обмеженою тільки етапом (стадією) НПД, тобто тільки сферою підготовки проекту нормативно-правового акту, бо його участь в наступних стадіях (етапах) нормотворчості є обумовленою низкою об'єктивно-визначальних факторів: а) наявністю спеціальних фахових знань в сфері юриспруденції або в тій сфері знань, що є профільною для проекту нормативно-правового акту, що розробляється; б) наявністю у фізичної особи відповідного представницького мандату ОМСВ; в) приналежністю її до корпусу службовців МСВ, що безпосередньо опікуються питаннями локальної НПД (реально-обмежувальний аспект. – авт.).

По-третє, треба вбачати, що кожен принцип нормотворчості діє на всіх її етапах та одночасно знаходиться в тісній взаємодії з іншими принципами профільного характеру, що дозволяє скласти цілісну передбачувану систему поведінки конкретного суб'єкта нормотворчості у реалізації цього процесу у вигляді поведінкової парадигми (індивідуально-поведінковий аспект. – авт.).

По-четверте, ПНТ володіють ознакою системності, – саме тому вони не тільки взаємодіють, а знаходяться між собою у відповідних зв'язках в своїх основоположних змістовно-функціональних засадах, що надає можливості виявити та визначити відповідні типізовані форми (стереотипи) перспективних індивідуальних, групових, колективних поведінково-діяльнісних настанов суб'єктів нормотворчості (стереотипно-поведінковий аспект. – авт.).

По-п'яте, в основі такої системи ПНТ лежать відповідні логіко-юридичні зв'язки між основоположними засадами, що не тільки визначають спрямованість нормотворчої діяльності, але і апріорі дають можливість передбачити поведінково-діяльнісні настанови суб'єктів нормотворчості в контексті реалізації кожного з її принципів та соціальні результати реалізації самих настанов (конкретно-реалізаційний аспект. – авт.).

По-шосте, наявність ПНТ, що охоплюють загальнодержавний та локальний рівні, а також суттєво впливають на нормотворчість на міжнародному рівні, – в контексті становлення, розвитку та вдосконалення міжнародного договірної права, свідчать про сформований системний комплекс інтересів, особливу соціально-публічну роль та юридико-технологічну значимість цієї діяльності, включаючи і НПД (міжнародно-проектну, конституційно-проектну, законодавчо-проектну, нормативно-проектну /загальнодержавну, регіональну, локальну/), для існування та функціонування феноменології демократичної правової державності та формування глобального конституціоналізму [135], що в зазначених умовах об'єктивізму, актуалізує, аргументує та контекстуалізує у нарративному та конотаційному аспектах участь людини в цих процесах, починаючи з

локального рівня – рівня ТГ в умовах МСВ, та закінчуючи міжнародним рівнем – в межах міжнародної договірної нормотворчості (біхевіористсько-статусний аспект. – авт.).

По-сьоме, наявність ПНТ свідчить про формування загальних методологічних, теоретичних, аксіологічних, праксеологічних, технологічних підходів держави та міжнародного співтовариства до зазначеної діяльності, що фактично виступає могутнім засобом комунікативної взаємодії внутрішньодержавних та міжнародних суб'єктів права з реалізації найактуальніших питань локального, регіонального, загальнодержавного та міжнародного розвитку (комунікативний аспект. – авт.).

По-восьме, наявність ПНТ, що регулюють всі її етапи/стадії, включаючи і участь людини в процесі НПД, є свідомством не тільки гуманітаризації феноменології нормотворчості, а і яскравим виразником наявності відповідного балансу у врахуванні інтересів держави або міжнародної спільноти держав з інтересами конкретної людини (особистості), її груп та колективів, що не тільки трансформує нормотворчість в іманентну ознаку державності, правового порядку національного та міжнародного рівнів, а і в універсальний засіб існування взаємодії публічної влади та державно організованого соціуму (екзистенційно-балансовий аспект. – авт.).

По-дев'яте, наявність ПНТ свідчить про те, що в контексті їх реалізації, кожен з цих принципів має відповідний механізм реалізації, що передбачає наявність відповідних організаційних та організаційно-правових форм діяльності уповноважених суб'єктів, в тому числі і жителів-членів ТГ, а також методів, засобів юридичної техніки, що мотивує, детермінує, сприяє, супроводжує і забезпечує їх участь у локальній нормотворчості, зокрема у нормопроектній діяльності (юридико-технологічний аспект. – авт.).

Отже, зазначені ПНТ:

а) не тільки скеровані на створення та забезпечення технологічно-нормативного механізму створення відповідної правової норми,

б) вони слугують важливим критерієм правомірності і ефективності нормотворчої діяльності, до яких відноситься і критерій належного складу її суб'єктів на різних стадіях/етапах її проведення, а також

в) свідомим формування відповідної системи організаційно-правової та юридико-технологічної властивості.

Достатньо високий праксеологічний потенціал передбачається в застосуванні методології системного підходу академіком права О. Ф. Скакун, яка виділяє дві групи принципів: загальні та спеціальні [218, с. 319]. Погоджуючись з визначенням автора, що загальні принципи – це незаперечні основні вимоги, що виражають сутність даної діяльності, та з урахуванням основних критеріїв системності (цілеспрямованості, фундаментальності, об'єктивності, імперативності тощо) можемо виділити загальні ПНТ.

Оскільки, нормотворчість, виступає як один із видів діяльності держави та суспільства, в основі її лежать ті ж самі загальні принципи діяльності органів публічної влади, що закріплені у Конституції та законах України. Окрім загальних ПНТ доречним є виокремлення спеціальних принципів, які деталізують і уточнюють загальні принципи.

На думку Р. Ященко, спеціальні принципи можна розділити на дві групи, одна яких визначає форму діяльності, друга – її зміст [219, с. 255]. Вважаємо, що не залежно від рівня ПНТ, кожний з них або прямо або опосередковано містить в собі антропологічну складову, яка фактично формує основу для участі людини в нормотворчості на локальному рівні соціуму в умовах МСВ та в межах ТГ. Зробимо спробу визначити таку складову в процесі системного аналізу загальних та спеціальних ПНТ в заявленому контексті.

Отже, до загальних ПНТ відносяться наступні:

А) Принцип верховенства права, що закріплений у ст. 8 Конституції України [1]. Він дозволяє не тільки визначити зміст нормотворчості, її специфічні доміанти та її загальну спрямованість, утвердити такий правопорядок, який обмежує абсолютизм публічної державної влади, ставить

її під контроль суспільства, створюючи для цього відповідні правові механізми, – а і визначити того суб'єкта, заради якого створюється і означений правопорядок, і контрольні механізми за діями публічної державної влади. Це людина, що в ординарних умовах повсякденності існує та функціонує на рівні локального соціуму в межах ТГ та в умовах МСВ, – отже для неї створюється такий нормативний простір, що скерований як на стабілізацію діяльності держави та її органів, так і на дотримання, охорону і захист, а також гарантування реалізації конституційних прав і свобод людини в межах державно організованого соціуму. Серед зазначених конституційних прав людини є зафіксованим право на участь в управлінні державними (в нашому розумінні – публічними) справами (ст. 38 Конституції України), право на участь в МСВ (ст. 140 Конституції України), що можуть тлумачитися як право на участь людини-члена ТГ в процесі нормотворчості.

Б) Принцип гуманізму, який можна віднайти у змісті ст. 3 Конституції України, передбачає не тільки спрямування нормотворчої діяльності на захист загальнолюдських цінностей, природних прав людини, але і створення механізмів їх реалізації, до яких відноситься феноменологія нормотворчості та її етапно-стадійна структура. При цьому норми права, що приймаються органами публічної влади, включаючи і ОМСВ, мають сприяти забезпеченню прав індивіда (людини-особистості) у системі інших соціальних цінностей, закріплювати і охороняти соціальні умови, необхідні для здійснення та захисту основних прав людини, народу (нації), людства. Більш того, відповідно до ч. 3 ст. 22 Конституції України, як це вірно тлумачить В. П. Плавич, суб'єктам правотворчості забороняється при прийнятті законів або внесенні змін до чинних законів звужувати зміст та обсяг існуючих прав і свобод людини [220, с. 85], – отже це є важливою методологічною та праксеологічною настановою саме для учасників НПД, до кола яких відносяться і жителі-члени ТГ.

В) Принцип демократизму в нормотворчості, – і розуміється, і розкривається, і тлумачиться в контекстуалізації демократичної процедури

розробки і прийнятті нормативно-правових актів, широкого залучення населення до нормотворчої діяльності – тобто, як нами було зазначено, в переважній більшості до процесу НПД, а у виключних випадках до процесу прийняття нормативно-правових актів на референдумі (всеукраїнському, місцевому). І хоча така участь людини в референдумному процесі вважається найвищим проявом демократизму в нормотворчості, – роль людини тут зводиться лише до пасивної форми участі – шляхом тільки голосування, коли учасник референдуму не може внести до проекту будь-які зміни чи доповнення і тільки може його або підтримати, або дати йому негативну оцінку, проголосувавши проти.

Г) Принцип законності, що закріплений у ст. 19 Конституції України, виступає одним із пріоритетних ПНТ. Відповідно до його поведінково-діяльнісних настанов органи державної влади та ОМСВ, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені у Конституції та законах України. Але, на нашу думку, цей принцип також може бути інтерпретований у контексті, що нас цікавить. Це підтверджується доктринальною позицією Р. Ю. Яценка, який вважає, що говорячи про принцип законності у нормотворчій діяльності, треба розуміти, з одного боку, що вся діяльність суб'єктів державної (у нашому розумінні – публічної. – авт.) влади щодо створення норм права реалізується в межах чинного законодавства та конституційно-правового поля, а з іншого – те, що і суспільство яке бере участь у нормотворенні, діє відповідно до чинних законів і фундаментальних правових норм [219, с. 254]. Наведена позиція безпосередньо торкається жителів-членів ТГ, що в умовах МСВ приймають участь у НПД.

Г') Принцип гласності (транспарентності) відображений у ст. 57 Конституції України. Його настанови можна тлумачити наступним чином:

– закони та інші нормативно-правові акти, що визначають права і обов'язки громадян мають бути доведені до відома населення у порядку встановленому законом;

– закони та інші нормативно-правові акти, що визначають права та обов'язки громадян, не доведені до відома населення у порядку встановленому законом, є не чинними.

Отже, можна стверджувати, що цей принцип реалізується через застосування низки організаційних форм, а саме:

а) через ознайомлення зі змістом проекту нормативно-правових актів через засоби масової інформації;

б) через дотримання вимоги обов'язкового оприлюднення змісту нормативно-правового акту.

Разом з тим, необхідно звернути увагу на наявність відповідних суперечностей між формулюваннями статей 57 і 140 Конституції у розумінні визначення суб'єктного складу ТГ. Згідно з доктринальними настановами муніципального права, до складу ТГ відносяться всі жителі відповідної території держави, незалежно від їх правового стану, а саме громадяни, іноземні громадяни, апатриди, біженці тощо, що постійно проживають на цій території та законно знаходяться [221]. У формулюванні статі 57 Конституції одночасно згадуються:

а) закони та інші нормативно-правові акти, що визначають права і обов'язки громадян, а також

б) що вони мають бути доведені до відома населення у порядку, встановленому законом.

Отже, з одного боку, мова йде про суто локальну діяльність, що повинна бути реалізована в межах ТГ – доведення змісту законів та інших нормативно-правових актів профільної спрямованості до відома населення, тобто членів ТГ; з іншого – ці нормативно-правові акти визначають не права і обов'язки людини, а права і обов'язки громадянина, що фактично суттєво звужує їх нормативно-правову базу дії, розповсюдження та впливу. Хоча, враховуючи на положення статті 26 Конституції України, такі суперечності можуть бути і вирішеними на практиці.

Але тут виникає нова проблема та нова відмінність, – на локальному рівні соціуму у процесі нормотворчості можуть приймати участь всі жителі – члени ТГ, незалежно від їх правового стану, отже особливістю локального НПД є участь в ньому не тільки громадян України, а і інших фізичних осіб, що є членами відповідної ТГ. Отже, наведені особи в сучасних умовах функціонування та розвитку демократичної правової державності можуть приймати активну участь в реалізації принципу гласності (транспарентності) в процесі нормотворчості в різних іпостасях: через індивідуальну, групову та колективну участь:

- а) членів локального суспільства;
- б) членів різноманітних громадських об'єднань, включаючи і політичні партії;
- в) членів різних соціальних груп, що об'єднуються по віковим, статевим, професійним, релігійним, національним, культурним та іншим ознакам і інтересам;
- г) членів інституцій громадянського суспільства, що фактично конституюється на базі ТГ (підприємницькі та інші структури), – в обговоренні проектів нормотворчих рішень, в процедурах опитування для виявлення і врахування думки громадськості з правових питань.

Д) Принцип відповідальності перед людиною і державою за свою діяльність – у своєму онтологічно-змістовному розумінні виступає реальною та ефективною гарантією проти зловживання владою. Даний принцип повинен сприяти стимулюванню суб'єктів нормотворчої діяльності виконувати свої завдання з «відчуттям» відповідальності, професіоналізмом та з врахуванням всіх об'єктивних потреб суспільства. Особливе місце має приділятися принципу персональної відповідальності, у разі заподіяння шкоди з прийняттям того чи іншого нормативно-правового акту. Частково персональна відповідальність згадується у ст. 111 Конституції України. Президент України може бути усунений з поста Верховною Радою України в

порядку імпичменту у разі вчинення ним державної зради або іншого злочину.

Разом з тим, треба констатувати, що в більшій мірі настанови цього принципу відносяться до посадових осіб публічної влади. Однак, на нашу думку, зміст наведеного принципу повинен охоплювати і широкі версти населення, що приймають участь в НПД – особливо в контексті керування його настановами при врахуванні в процесі регламентації екзистенційних прав і свобод людини, а також об'єктивних потреб локального суспільства, що функціонує у вигляді ТГ на відповідній території патримоніальної держави.

Системний аналіз формально-спеціальних ПНТ в контексті участі людини-члена ТГ в профільному процесі на рівні МСВ дає наступні результати, а саме:

А) Принцип динамізму та стабільності в локальній нормотворчості означає створення стабільного нормативно-правового акту та одночасно можливість внесення до нього змін і доповнень. Даний принцип, по-перше, спрямовує таку нормотворчу діяльність на створення стабільної нормативної системи, яка б могла розвиватись, змінюватись паралельно зі змінами у суспільстві. Він може бути застосований і на етапі НПД, – при цьому, людина-член ТГ може керуватись об'єктивними настановами, що проходять у її життєвому циклі, який вона здійснює в межах ТГ та в умовах МСВ.

Більш того, в процесі розробки проекту нормативно-правового акту локальної дії людина-член ТГ може запропонувати відповідне положення, що може в перспективі набути нормативного характеру, яке торкається реалізації її індивідуальних, групових або колективних інтересів, що виникають в процесі життєдіяльності та виступають результатом комунікативної взаємодії людей-членів ТГ в самій спільноті, – при достатній соціальній актуальності та значимості такої пропозиції вона може бути врахованою органом, що приймає локальний нормативно-правовий акт.

Оскільки, ЛНТ, як і загальна, не є скерованою на створення та закріплення абсолютних, остаточних у часі, просторі та по колу осіб правових норм, ознака динамізму тісно пов'язана із ознакою оперативності.

Отже, змістовне розуміння принципу оперативності полягає у своєчасному реагуванні на зміни, що відбуваються локальному у суспільстві, у спроможності швидко створити необхідну норму права без утворення прогалини. Звідси, використовуючи рівень НПД в процесі нормотворчості, людина-член ТГ може досить ретельно реалізувати ознаку оперативності при розробці проекту правового акту в контексті динаміки фактичних обставин, які «зав'язані» на відповідні соціальні відносини в спільноті, що підлягають нормуванню та нормативізації.

Б) Принципи планування та прогнозування дозволяє уникнути хаотичності при здійсненні нормотворчої діяльності. Хоча суб'єкти нормотворення застосовують перспективне і поточне планування, з метою визначення основних напрямів та забезпечення прозорості нормотворчої діяльності, – досягнути ефективного використання і застосування цього принципу на рівні НПД саме людиною-членом ТГ є доволі проблематичним.

Основною причиною тут виступають відсутність у неї: а) належного обсягу профільних знань в контексті основоположних напрямків та задач розвитку ТГ в перспективі, а також б) належного досвіду в плануванні муніципальному розвитку. Однак, зазначений принцип може бути реалізований відносно людини-члена ТГ опосередковано, – через надання їй відповідної інформації муніципальними службовцями або фахівцями ОМСВ, які займаються вирішенням або куруванням профільних питань, що повинні бути унормовані. Саме використовуючи таку інформацію, людина-член ТГ може на рівні НПД скласти для себе доволі чітку картину відносно коротко-, середньострокового та стратегічного планування профільного розвитку ТГ в умовах МСВ, а також його позитивних або негативних наслідків.

В) Принципи системності та ієрархічності в НТ означає, що усі новостворені норми повинні належним чином узгоджуватись з усією чинною

системою права, щоб зайняти в цій системі своє особливе місце і здійснювати відповідну регулятивно-правову функцію [221, с. 23]. Треба наголосити на тому, що відповідна поведінково-діяльнісна парадигма, що лежить в основі реалізації цього принципу, зазвичай, торкається тільки суб'єкта нормотворчої діяльності (в нашому випадку, ОМСВ (представницького чи виконавчого) або сільського, селищного, міського голови, який керує діяльністю виконавчого органу), – бо саме практичне дотримання цих принципів, що є взаємопов'язаними між собою, дозволяє впорядкувати усю систему нормативно-правових актів без порушення її логічної та функціональної цілісності. Разом з тим, вважаємо, що опосередкована реалізація наведених принципів є можливою та важливою умовою якості НПД, в якій приймають участь жителі-члени ТГ.

Тому надання відповідної інформації з боку муніципальних службовців та фахівців відповідних підрозділів ОМСВ щодо наявності системності та ієрархічності у муніципальних нормативних актів не тільки буде сприяти підвищенню рівня правових знань у суб'єктів НПД, що є членами відповідних ТГ, а і формувати у них засади муніципальної правосвідомості в контексті формування локального розвитку.

Г) Принцип застосування прийомів та засобів юридичної техніки має важливе значення не тільки для підвищення якості та ефективності нормотворчості в цілому, а і для підвищення наведених показників НПД. Більш того, саме від формування і використання відповідного «набору» прийомів та засобів юридичної техніки залежить соціальний результат муніципальної регламентації та регулювання. Враховуючи, що зміст цього принципу визначає система засобів, правил і прийомів здійснення компетентними органами нормотворчої діяльності – для людини-члена ТГ як учасника НПД зростає роль і значення роз'яснювальної роботи в контексті конкретизації суспільних відносин, що підлягають унормуванню. Більш того, найбільш ефективним в цьому процесі виступає діяльність з унормування та нормативізації конкретних життєвих ситуацій, які виникають у людини-

члена ТГ в процесі здійснення своєї життєдіяльності в рамках ТГ та в умовах МСВ, з використанням конкретних засобів, правил і прийомів юридичної техніки.

Отже, цей принцип може бути реалізований відносно людини-члена ТГ тільки опосередковано і за допомогою фахівців-нормопроектувальників, що працюють в ОМСВ та володіють необхідним обсягом знань, вмінь та навичок в профільній сфері.

Г') Такий висновок підтверджується наявністю в НТ принципу професіоналізму, – що на пряму є пов'язаний із її якісною оцінкою, яка забезпечується принципом застосування прийомів та засобів юридичної техніки, що, своєю чергою, не може бути реалізованим самостійно без професійності суб'єктів її застосування.

Отже, участь у нормоутворенні повинні брати висококваліфіковані спеціалісти відповідних галузей науки, наукових установ, які мають необхідні знання та навички – звідси, жителі-члени ТГ можуть бути запрошені до НПД як помічники, консультанти, експерти відповідних робочих груп з розробки проектів локальних нормативно-правових актів. Для інших жителів-членів ТГ, що приймають участь в процесі НПД, вона може бути тільки опосередкованою через використання каналів інформації та комунікації.

Д) Принципи досконалості та лаконічності в нормотворчості, що виділяються у науковій літературі в своєму розумінні передбачають просте та доступне формулювання норм права, а також точне викладення їх у нормативно-правовому акті [222, с. 91].

Треба зазначити, що, по-перше, такий принцип в локальній нормотворчості є недосяжним, бо він практично формує відповідну вимогу до процесу нормотворчості ОМСВ, який у підсумку повинен завершуватись появою якісного нормативно-правового акту, положення якого викладено ясно, чітко, однозначно, вони є продовженням – розвитком, або зміною, або

забороною нормативних настанов у профільній сфері муніципальної діяльності, зазвичай, з вузьких питань.

Однак, вважаємо за потрібне, відмітити, що саме зазначені принципи наряду звертаються до рівня, змісту, якості, відповідного ресурсного (організаційного, кадрового, наукового, матеріального, технологічного тощо) супроводження і забезпечення нормопроектної діяльності, – в якій є присутній та такий, що приймає в ній відповідну участь «нетиповий» суб'єкт – людина-член ТГ. Знову ж вважаємо, що їх реалізація для такого «нетипового» суб'єкта повинна проходити опосередковано за допомогою муніципальних службовців та фахівців ОМСВ; одночасно наведені принципи можна розглядати як прийоми юридичної техніки і реалізувати в контексті описаного вище принципу.

Е) Принцип наукової обґрунтованості також відноситься до змістовно-спеціальних ПНТ. Його зміст міститься в тому, що методи, форми та засоби управління суспільними процесами повинні мати наукову основу і бути перевірені практикою.

Реалізація даного принципу базується на відповідній процедурно-процесуальній основі:

а) обов'язковому зборі та аналізі економічної, правової та іншої інформації;

б) використанні юридико-наукової методології в процесі аналізу;

в) залученні до розробки проектів нормативно-правових актів фахівців відповідних сфер соціуму, – як наукових робітників, так і практичних працівників, в якості експертів, консультантів.

Отже, участь в реалізації цього принципу в процесі НПД людини-члена ТГ може відбутись лише при умові у нього відповідного фахового рівня чи практичного досвіду в профільній сфері, – у інших випадках вона обмежується тільки інформаційною складовою щодо ознайомлення з результатами реалізації цього принципу.

Є) В умовах правової глобалізації та посилення і вдосконалення інтеграційних процесів у світі ми спостерігаємо об'єктивацію та становлення і розвиток ще одного принципу нормотворчості – міжнародного пріоритету в контексті реалізації пріоритету саме міжнародного права перед національним правом (законодавством) у правовій практиці України.

Реалізація цього принципу потребує насамперед не тільки глибоких професійних знань в сфері міжнародного публічного права та міжнародних відносин, але і глибоких знань міжнародно-правової договірної практики держави, бо тільки на основі цього стає можливим удосконалення національного законодавства, яке має забезпечувати механізм реалізації міжнародно-правових зобов'язань держави у її правовій системі.

В цьому контексті вельми продуктивною виглядає доктринальна позиція В. П. Плавича, який вважає таке забезпечення не лише внутрішнім, а й міжнародно-правовим обов'язком держави [220, с. 85]. Дійсно, тільки в такому випадку стає можливим поєднати національні інтереси держави з міжнародними правовими цінностями та стандартами. Вважаємо за потрібне відмітити, що міжнародний рівень нормотворчості не є чужинним для нормотворчості локальної, що реалізують ОМСВ, – бо інститут локальної демократії виступає об'єктом міжнародно-правової регламентації і регулювання, а формування, функціонування, розвиток та вдосконалення МСВ забезпечується системою міжнародних правових стандартів.

Отже, можна стверджувати, що наведений принцип може реалізовуватися тільки самими суб'єктами нормотворчості, але в контексті участі в нормопроектванні людини-члена ТГ, його реалізація повинна супроводжуватися інформаційно-роз'яснювальною діяльністю.

Звідси, можна констатувати, що реалізація формально-спеціальних ПНТ в контексті участі людини-члена ТГ в профільному процесі на рівні МСВ стикається з низкою проблем організаційно-професійного характеру:

а) для реалізації таких принципів людина-член ТГ повинна володіти відповідними професійними компетенціями, що передбачають наявність у

неї відповідних знань, вмінь та навичок у відповідній сфері соціального життя;

б) одночасно, в процесі участі людини-члена ТГ в нормопроектуванні повинні широко застосовуватись інформаційні технології для відповідної підготовки наведеного суб'єкта до участі в такій специфічній діяльності;

в) для успішної організації НПД в локальній нормотворчості необхідно здійснювати низку організаційних заходів щодо відповідної підготовки людини-члена ТГ до участі в такій діяльності.

Отже, можна стверджувати, що розширення участі людини в місцевому самоврядуванні через актуалізацію феноменології НПД об'єктивно потребує посилення організаційної та організаційно-правової діяльності ОМСВ щодо послідовної розробки:

а) мотиваційних факторів до залучення та підвищення участі населення в локальному нормопроектуванні;

б) організаційних та організаційно-правових форм участі жителів-членів ТГ в НПД;

в) вдосконалення механізмів врахування суспільної думки в межах територіальної локальної спільноти (ТГ) для визначення предметно-об'єктних факторів, що потребують свого унормування та регламентації на рівні локальної нормотворчості ОМСВ;

г) підвищення ефективності діяльності інституцій громадянського суспільства в сфері НПД;

г') посилення комунікативної взаємодії між жителями-членами ТГ та ОМСВ з метою виявлення актуальних питань, вирішення яких напряму впливає на стабільне існування та майбутній розвиток ТГ;

д) заходів щодо організації відповідного правового всеобучу щодо профільної діяльності.

Треба зазначити, що наведені напрямки-завдання органічно вписуються в феноменологію Доброго врядування (англ. Good Governance) [223] – це багатогранна концепція, яка базується на принципах, правилах та

практиках, розроблених в усьому світі щодо практично нової моделі реалізації публічної влади в умовах глобалізації, тобто, вона володіє відповідними інструментально-технологічними настановами для свого втілення (інструментально-технологічний критерій. – авт.). При цьому, стратегія враховує роботу з доброго врядування, що вже проведена Радою Європи та іншими міжнародними організаціями (міжнародно-праксеологічний критерій. – авт.). Результатом узагальнення такого досвіду стала відповідна правова база Ради Європи у сферах демократії, прав людини та верховенства права, що може бути узагальненою в 12 принципах доброго демократичного врядування (засадничо-узагальнюючий критерій. – авт.).

Необхідною передумовою для реалізації цих принципів є те, що ОМСВ вже мають повноваження, обов'язки та ресурси, які дають їм змогу здійснювати «регулювання та управління суттєвою часткою публічних справ, під власну відповідальність, в інтересах місцевого населення» (див. стаття 3.1 Європейської хартії місцевого самоврядування 1985 року) [95] (ресурсний критерій. – авт.).

Отже, участь людини-члена ТГ в НПД, – в контекстуалізації останньої, як етапу/стадії локальної нормотворчості ОМСВ, є можливою, доктринально, конотаційно, наративно, технологічно, нормативно супроводжуваною і забезпеченою, – в умовах муніципального реформування локального соціуму вона виступає новим та перспективним та ефективним організаційним та організаційно-правовим засобом її участі в МСВ, і у функціональному розумінні є не тільки могутнім засобом підвищення мотивації людини до участі в ньому, а і суттєвою формою розширення такої участі в процесах локальної демократії.

Резюмуючи викладене вище, можна дійти наступних висновків:

– процес розширення участі людини в місцевому самоврядуванні через актуалізацію феноменології НПД відповідає конституційно-правовим настановам ч. 2 ст. 5 Конституції України про те, що носієм суверенітету в Україні є народ; ч. 3 ст. 5 Конституції України про те, що право визначати і

змінювати конституційний лад в Україні належить виключно народові і не може бути узурповане державою, її органами та посадовими особами; ч. 4 ст. 5 Конституції України про те, що ніхто не може узурпувати державну владу; ст. 69 Конституції України про те, що народне волевиявлення здійснюється через вибори, референдум та інші форми безпосередньої демократії;

– системний аналіз наведених конституційних правоположень дає змогу визначити, що:

а) вони не носять характер норм-декларацій, а

б) скоріше можуть бути ідентифіковані як норми-засади, норми-константи, що

в) мають комплексний, системо утворюючий характер, що

г) скеровані на виникнення складної багаторівневої системи горизонтально-вертикальних зав'язків управлінського характеру, які

г') замикаються на становлення та розвиток публічно-правових відносин навколо процесів формування, становлення, реалізації, розвитку і вдосконалення публічної влади і

д) включають до себе різні форми безпосередньої та опосередкованої демократичної участі громадян у зазначених процесах, включаючи, по-перше, процес нормотворчості, а також, по-друге, НПД, що виступає його первинною і «запускаючою» стадією, що

е) дає можливість віднести демократичну участь громадян у зазначених процесах не тільки до кола конституційних цінностей, а і до засобів активізації участі людини і громадянина в місцевому самоврядуванні;

– найважливішими факторами впливу на участь людини-жителя і одночасно члена територіальної громади в локальній нормотворчості, зокрема в її початковій стадії – нормопроектуванні, лежать:

а) фундаментальний вплив на такий процес концепції локальної демократії, бо діалектика процесу становлення громадянського суспільства свідчить, що демократія є змістом місцевого самоврядування, а воно, своєю чергою, є формою, способом існування і здійснення демократії;

б) актуальні питання реалізації людиною своїх природних прав в сфері місцевого самоврядування в процесі реалізації нею свого життєвого циклу;

– особливу актуальність досліджувана проблематика має в умовах трансформації суспільства, коли розпочата муніципальна реформа в Україні та реально об'єктивується у зв'язку з цим процес локальної нормотворчості, що детермінує оновлення всіх сфер життєдіяльності територіальної громади, – звідси, участь в цих процесах жителів-членів громади, особливо на стадії НПД, є особливо важливою та актуальною;

– найбільш яскраве вираження участь людини-жителя і одночасно члена територіальної громади в локальній нормотворчості, зокрема в її початковій стадії – нормопроектуванні отримує в результаті системного аналізу основних (загальних) та спеціальних ПНТ, що в контексті дії відповідного механізму реалізації кожного з них, передбачає наявність відповідних організаційних та організаційно-правових форм діяльності уповноважених суб'єктів, в тому числі і жителів-членів територіальної громади, а також методів, засобів юридичної техніки, що мотивує, детермінує, сприяє, супроводжує і забезпечує їх участь у локальній нормотворчості, зокрема у нормопроектній діяльності;

– участь людини-члена ТГ в нормопроектній діяльності, – в контекстуалізації останньої, як етапу/стадії локальної нормотворчості ОМСВ, є можливою, доктринально, конотаційно, наративно, технологічно, нормативно супроводжуваною і забезпеченою, – в умовах муніципального реформування локального соціуму вона виступає новим та перспективним та ефективним організаційним та організаційно-правовим засобом її участі в МСВ, і у функціональному розумінні є не тільки могутнім засобом підвищення мотивації людини до участі в ньому, а і суттєвою формою розширення такої участі в процесах локальної демократії.

Висновки до розділу 3.

Резюмуючи положення дослідження, що були викладені в даному його розділі, можна дійти наступних висновків, а саме:

– роль і значення самопрезентації людини (особистості) в рамках ТГ може бути побудованою і репрезентованою у вигляді процесуально-стадійного ланцюжка таким чином: «людина (особистість)-член ТГ» – «індивідуальна поведінка людини (особистості)-члена ТГ з врахуванням власних інтенцій, потреб, інтересів, атитюдів в межах ТГ» – «співвіднесення власних інтенцій, потреб, інтересів, атитюдів людини (особистості)-члена ТГ з аналогічними проявами інших жителів-членів ТГ» – «саморегуляція людиною (особистістю)-членом ТГ своїх власних інтенцій, потреб, інтересів, атитюдів відповідно до колективних інтересів інших членів ТГ» – «виникнення комунікативної взаємодії між членами ТГ на засадах загальних колективно-власних інтенцій, потреб, інтересів, атитюдів»;

– системний аналіз запропонованого нами процесуально-стадійного ланцюжка має під собою солідну інтегрально-філософську базу, суттєву доктринально-нормативну основу, він відображає аксіологічні настанови МСВ та параметрально-телеологічні цінності становлення, функціонування, розвитку і вдосконалення ТГ, передбачає соціальну активність та високу мотивацію людини (особистості)-члена ТГ, бо демонструє її вміння будувати гармонічні відносини з іншими членами локального соціуму в умовах МСВ та діяльності ОМСВ за рахунок або нівелювання своїх індивідуальних настанов на користь інтересам локального соціуму, або шляхом їх коригування, синергізації, адаптації до колективних потреб;

– крім того такий ланцюжок демонструє, що самопрезентація людини (особистості) активно формує і наявно демонструє її самоцінність, здатність до самоідентифікації, самоорганізації, самодіяльності, самоврядування, а також вміння вибудувувати баланс інтересів через людинорозмірність та застосування технології співвідношення індивідуальних та колективних інтересів, віддаючи пріоритет інтерсуб'єктивності;

– наведений висновок підтверджується, насамперед, екзистенційними настановами соціального призначення ТГ, її існування і функціонування як соціального простору здійснення життєвого циклу людини в умовах свободи вибору його форм, а також самоцінністю феноменології самопрезентації, що лежить фактично в основі всіх соціальних взаємодій в локальному суспільстві, бо виступає універсальним і оптимальним засобом побудови комунікативної взаємодії всередині локальної спільноти, а тому є найважливішим засобом існування людини в рамках ТГ в умовах МСВ;

– більш того, це підкреслює особливу значимість феноменології децентралізації публічної влади, яка в таких умовах мінімальним чином вторгається в життя конкретної людини, створюючи лише відповідні умови для її належного існування та функціонування;

– крім того, враховуючи, що самопрезентація людини (особистості) є повсякденною, ординарною, спільною і фундаментальною характеристикою соціальної поведінки, вона може здійснюватися як усвідомлено, так і неусвідомлено. Підтвердженням такого висновку виступає той факт, що:

А) самопрезентація складає складну цілісну і системну сукупність взаємопов'язаних компонентів, що базуються на індивідуальних інтенціях, потребах, інтересах, атитюдах людини, що формуються, проявляються і реалізуються в межах ТГ в умовах МСВ та при мінімальному втручанні держави та її публічної влади;

Б) звідси, зміст таких компонентів (настанов) визначається наявністю суб'єктно-об'єктної діяльності з різним ступенем усвідомлення, виходячи з особливостей життєвих ситуації і об'єкта самопрезентації, що детермінуються особистісними особливостями суб'єкта самопрезентації та наявністю простору свободи та можливостей здійснення вибору форм життєдіяльності;

В) виступаючи по своїй суті інтегральним соціально-психологічним феноменом, що виявляється, проявляється, реалізується в поведінці конкретної людини в ситуаціях виникнення соціальної взаємодії з іншими

членами ТГ, що обумовлені особистісними, мотиваційними та ситуаційними чинниками, – самопрезентація є єдиним універсально-поведінковим засобом щодо реалізації індивідуально-колективістських і екзистенційних настанов призначення і існування локальної територіальної спільноти в умовах МСВ, що функціонує природним чином та в умовах відносної свободи від втручання держави та її публічної влади;

– процеси децентралізації повноважень органів публічної державної влади, що:

А) скеровані на формування реальної та оптимальної правосуб'єктності ТГ, формування реально-функціонально- і компетенційно-спроможного МСВ,

Б) суттєвим чином сприяють трансформації конституційно-правового та муніципально-правового статусу людини на рівні локального соціуму, що функціонує в умовах локальної демократії в бік його розширення та вдосконалення,

В) фактично здійснюючи модернізацію індивідуального і колективного габітусу людини,

Г) що виникає завдяки розширенню кола форм її життєдіяльності в рамках ТГ,

Г') в умовах стану повсякденності та

Д) накопичення практичних знань, вмінь і навичок в процесі застосування та реалізації останніх,

Е) включаючи і відповідний екзистенційно-праксеологічний дискурс існування та функціонування в територіальній людській спільноті;

– феноменологію децентралізації публічної влади, точніше в операційному розумінні та реалізації – децентралізації саме повноважень публічної державної влади, – як управлінсько-дієвий, функціонально-ефективний, технологічно-логістичний механізм організації публічної влади в демократичній правовій державі, характеризують наступні настанови:

а) вона реалізується в процесі проведення державою конституційної реформи, скерованої на досягнення відповідних телеологічних домінант (трансформаційний критерій. – авт.);

б) шляхом передачі (перерозподілу) владних повноважень (прав та обов'язків, організаційних, нормативних, матеріальних, інтелектуальних та інших ресурсів) від центральних органів влади до місцевих органів публічної влади, насамперед, публічної самоврядної (муніципальної) влади, тобто «зверху – вниз» (технологічно-ресурсний критерій. – авт.);

в) в межах встановлених законодавством (нормативно-правовий критерій. – авт.);

г) через відповідне розширення компетенційної бази суб'єкта публічної влади-адресата і, відповідно, звуження компетенційної бази суб'єкта публічної влади-адресанта (компетенційно-динамічний критерій. – авт.);

г') з передачею під кожне відповідне повноваження належного ресурсного (матеріально-фінансового) забезпечення (компетенційно-ресурсний критерій. – авт.);

д) що забезпечить високий рівень самостійності суб'єктів (бенефіціарів) децентралізації, можливість їх функціонування в межах розширеної компетентної бази на свій розсуд та під свою відповідальність, з обмеженням надмірного контролю за їх діяльністю з боку держави (діяльнісно-дискреційний критерій. – авт.);

е) з урахуванням необхідності ефективної взаємодії між наведеними рівнями публічної влади та інституціями громадянського суспільства (колабораційний критерій. – авт.);

– об'єктивація зростання феноменології децентралізації в умовах глобалізації та підвищення ролі глобального управління, в умовах якого профільна феноменологія трансформується сприяє її становленню:

а) в один з легалізованих та легітимізованих міжнародним співтовариством держав, а також пріоритетних принципів організації та

функціонування публічної влади (критерій міжнародної легалізації/легітимації. – авт.);

б) стратегічний напрям сучасної державної політики (критерій стратегічного виміру. – авт.);

в) вагомий критерій у здійсненні усіх галузевих реформ (трансформаційно-галузевий критерій. – авт.);

г) аспект децентралізації державного та місцевого законодавства (критерій модернізації та розвитку. – авт.);

д) основоположний фактор становлення належної компетенційної бази МСВ (компетенційно-зростаючий критерій. – авт.);

е) суттєвий фактор детермінації реальної та належної правосуб'єктності МСВ та ТГ (динамічно-статусний критерій. – авт.);

є) основа для організації взаємовідносин та співробітництва органів публічної влади між собою, а також з іншими суб'єктами, що функціонують на території держави та в межах міжнародного співтовариства (колабораційний критерій. – авт.);

ж) основа для інтенсифікації нормативного супроводження та забезпечення існування та функціонування ТГ як природної форми існування людської популяції та реалізації і захисту її інтересів через відповідну діяльність ОМСВ, сформованих самою ТГ (природно-управлінський критерій. – авт.);

– при формуванні габітусу людини мова, насамперед, йде про:

А) про формування поведінково-діяльнісних настанов, що

Б) виникають під час функціонування людини в межах ТГ,

В) в умовах МСВ,

Г) в стані повсякденності,

Г') при вирішенні нею екзистенційних питань свого існування та функціонування,

Д) в процесі здійснення свого життєвого циклу,

Е) це все відбувається через реалізацію людиною своїх прав, свобод і обов'язків, що у своїй сукупності складають конституційно-правовий статус людини (особистості), і на локальному рівні соціуму кваліфікуються представниками муніципально-правової доктрини, як муніципальні права людини (особистості, члена ТГ),

Є) що реалізуються за допомогою ОМСВ, завдяки використанню ними своїх компетенційних повноважень;

– запропонований процесуальний ланцюжок, що буде володіти відповідними методологічними настановами та містити відповідний доктринально-теоретичний та праксеологічний потенціал, який може бути використаний для подальших досліджень впливу феноменології децентралізації на:

а) діяльність ОМСВ,

б) функціонування ТГ,

в) підвищення ефективності та спроможності інституту МСВ та

г) комплексного і системного впливу наведених чинників на процес формування габітусу людини;

– такий процесуальний ланцюжок може містити наступні елементи: «децентралізація повноважень публічної державної влади» – «розширення та вдосконалення компетентної бази ОМСВ» – «об'єктивне зростання соціальної, ресурсної бази функціонування ТГ» – «формування габітусу людини в МСВ (індивідуального, групового, колективного) та його вдосконалення, модернізація» – «формування реального, належного, спроможного, людинорозмірного МСВ»;

– компетенційні повноваження публічної самоврядної (муніципальної) влади уособлюють діяльність органів місцевого самоврядування, причому як представницьких, так і виконавчих, що формуються або безпосередньо територіальною громадою (представницькі органи), або опосередковано, на основі мандату, виданого від її імені (виконавчі органи), та повинні представляти та захищати її інтереси та діяти з метою їх реалізації;

– безпосередній контекстуально-онтологічний, системно-причинний, функціонально-генетичний та аксіо-праксеологічний зв'язок між компетентними повноваженнями ОМСВ та інтересами ТГ, а точніше, між інтересами людини та її асоціаціями в місцевому самоврядування, – існує, він об'єктивно присутній у всіх діях ОМСВ, більш того, він контекстуалізований та телеологічно навантажений, бо знаходить свій прояв в процесі реалізації ОМСВ своїх конституційно-законодавчих повноважень, бо кожне з них у своєму змістовному навантаженні:

а) адекватне відображає природні права людини, що проявляються в конкретних формах її життєдіяльності (природно-засаднича ознака);

б) вирішує відповідну екзистенційну проблему в процесі здійснення людиною свого життєвого циклу через наведені конкретні форми її життєдіяльності, що реалізуються в межах ТГ, в умовах МСВ, в стані повсякденності (екзистенційна ознака);

в) надає можливості реалізації інтенцій, устремлінь, потреб, інтересів, атитюдів людини в локальному соціумі (біхевіористично-нормативна ознака);

г) фактично сприяє становленню, формуванню та розвитку локальної системи прав людини (гуманістично-реалізаційна ознака);

г') посилює та детермінує тенденції формування простору локальної демократії (самоврядно-стимулююча ознака); д) в принципі реалізує настанови демократичної правової державності на локальному рівні державно організованого соціуму (локально-державотворча ознака);

д) передбачає безконфліктну форму комунікації людини з публічною владою (загально-комунікативна ознака);

е) фактично створює в процесі реалізації повноважень ОМСВ систему комунікативної взаємодії між ними та ТГ, між ТГ та її членами, між членами ТГ на міжособистісному рівні тощо (суб'єктно-комунікативна ознака);

є) створює відповідний соціально-комфортний простір для існування, функціонування ТГ та діяльності в рамках локального соціуму для її членів –

жителів відповідної території держави, на якій локалізується ТГ (соціально-позитивна ознака);

ж) детермінує формування, виникнення, використання людиною відповідних рольових позицій в локальному соціумі, що передбачені законодавством та ним заохочуються (глава родини, батьківство в родині, участь в шлюбі, платник податків, учень, робітник, студент, пенсіонер тощо) (територіально-рольова ознака);

з) обслуговує, супроводжує та забезпечує реалізацію людиною свого конституційно-правового статусу в межах ТГ та в умовах МСВ (конституційно-статусна ознака);

и) стимулює формування на локальному рівні соціуму муніципальних прав людини в які трансформуються її конституційні права та додаються низка прав, пов'язаних з безпосередньою участю людини в МСВ (муніципально-статусна ознака);

і) стимулює створення життєздатних та спроможних ТГ, забезпечуючи їх сталий та перманентний розвиток (релятивістська складова);

ї) демонструє предметно-об'єктний склад локального життя людини (предметно-об'єктна складова);

й) стимулює формування та прояв мотивації людини до участі в МСВ (мотиваційна ознака);

– в процесі реалізації компетенційних повноважень ОМСВ практично виникає, формується та розвивається відповідна концепція прав людини з точки зору класичних і сучасних теорій природного права, локальної демократії, прав людини, демократичної правової державності, – одним з найважливіших аспектів цього процесу, безумовно, виступає об'єктивація, контекстуалізація, актуалізація ідеї прав людини як позитивного втілення права на людську гідність в рамках первинної територіальної людської спільноти, що є основоположною природною ланкою людського суспільства, – отже, дослідження зазначеної проблематики напряму пов'язане з концептом юснатуралізму;

– телеологічні та змістовно-поведінкові настанови компетенційних повноважень ОМСВ транспонують основоположні типізовані, стереотипні форми життєвої діяльності людей, що уособлюють їх екзистенційні інтереси;

– кожне з повноважень ОМСВ у своїй архітектоніці у функціональному розумінні:

а) має на увазі та містить в собі їх відповідні поведінкові настанови діяльності ОМСВ та

б) функціонально-адекватні ним і перспективно передбачені законодавцем логічні поведінково-діяльнісні форми реакції людини для належної реалізації таких повноважень, – отже, тут має місце синергізація законодавчих настанов з відповідною формою поведінки людини для досягнення відповідного соціального ефекту;

– відносно зв'язків між компетентними повноваженнями ОМСВ та інтересами ТГ, а точніше, між інтересами людини та її асоціаціями в місцевому самоврядуванні, можна зазначити наступне:

А) безпосередній зв'язок проявляється в тому, що повноваження ОМСВ адекватно відображають настанови природних прав людини;

Б) контекстуально-онтологічний зв'язок знаходить свій прояв в тому, що компетенція ОМСВ безпосередньо впливає на становлення, формування, реалізацію, розвиток, модифікацію форм життєдіяльності людини, що входять до її життєвого циклу та реалізуються в межах ТГ та в умовах МСВ, більш того, – саме через компетентні повноваження реалізується процес нормативного супроводження і забезпечення наведених прав людини;

В) системно-причинний зв'язок між наведеними повноваженнями ОМСВ та інтересами ТГ, а точніше, між інтересами людини та її асоціаціями в МСВ, – проявляється в тому, що виникає системна єдність природних прав людини, що реалізуються в умовах існування та функціонування людини в ТГ, та повноваженнями ОМСВ, – причому така єдність носить і причинно-наслідковий характер – кожне конкретне повноваження ОМСВ виходить з необхідності супроводження і забезпечення конкретного права або свободи

людини, її обов'язку, причому у більшості випадків мова йде про природні права або права, свободи та обов'язки, що ними детерміновані;

Г) функціонально-генетичний зв'язок детермінований тим, що більшість форм життєдіяльності людини, які використовуються нею в рамках локального соціуму в межах ТГ та в умовах МСВ мають історично-функціональний характер свого виникнення, формування, та передзани організаційні та організаційно-правові форми реалізації, – тому вони характеризуються типізованим та стереотипним характером своєї побудови, змісту, набору сталих поведінково-діяльнісних настанов та соціально-прийнятними формами і засобами їх реалізації та апріорі передбаченими її результатами в контексті отримання відповідного соціального результату;

Г') аксіо-праксеологічний зв'язок проявляється в тому, що людина, яка є членом ТГ та функціонує в умовах МСВ, усвідомлює свої природні права, та одночасно і сферу їх реалізації, як відповідну соціальну та одночасно індивідуальну, групову, колективну цінність, – тому в процесі їх реалізації вона розуміє, що чинить правильно, адекватно природно-правовим настановам, своїм різнорівневим інтересам, і поступає належним чином, застосовуючи форми і засоби такої реалізації, що є легальними та легітимними в соціумі;

– системне дослідження співвідношення повноважень ОМСВ та інтересів ТГ, а точніше, інтересів людини та її асоціацій в МСВ, призводить нас до розуміння формування та реалізації принципу справедливості, що досягається в наведеній системі координат між органами публічної влади та людиною, а також між людьми-членами ТГ в її межах та на рівні комунікативної взаємодії, що в ній виникає, в процесі якої люди і реалізують свої природні права;

– системний аналіз повноважень ОМСВ в контекстуалізації уособлення ними природних прав людини і відповідності таким повноваженням інтересів ТГ, а точніше, інтересів людини та її асоціацій в МСВ, дає змогу зробити висновок про суттєве змістовне навантаження наведених повноважень

ОМСВ, що органічно відображають екзистенційні настанови людини, що торкаються здійснення нею свого життєвого циклу через індивідуальне, групове і колективне існування та функціонування в рамках ТГ, в межах МСВ, в стані повсякденності і за допомогою комунікативної взаємодії;

– такий же системний аналітичний підхід до визначення співвідношення повноважень ОМСВ та інтересів ТГ, а точніше, інтересів людини та її асоціацій в МСВ, – призводить нас до розуміння формування в межах таких повноважень парадигмально-змістовних настанов природних прав, – результатом чого виступає поява відповідного алгоритму поведінкових та діяльнісних форм, враховуючи на парадигмальний характер самих прав людини, що відображають типізовані та стереотипні інтереси людини-члена ТГ в процесі знаходження її в умовах МСВ та здійснення нею свого життєвого циклу;

– завдяки наявності в компетенційних повноваженнях ОМСВ змістовно-функціональних засад природних прав людини через: а) їх пряме або опосередковане закріплення; б) ідеологічне, концептуальне, засадниче, теоретичне, праксеологічне, конкретне відображення; в) визначення в них конотаційної або наративної складової; г) визначення їх номосної, топосної або локальної приналежності та реалізації тощо, – вони володіють суттєвим і належним проєктним конструктом, причому не тільки завдяки їх відповідному змістовному навантаженню та чіткій алгоритмічно-статусній побудові, а й великою долею перспективного розвитку, враховуючи на подальший розвиток прав людини, що детермінований процесами подальшого розвитку людського соціуму в умовах глобалізації;

– процес розширення участі людини в місцевому самоврядуванні через актуалізацію феноменології НПД відповідає конституційно-правовим настановам ч. 2 ст. 5 Конституції України про те, що носієм суверенітету в Україні є народ; ч. 3 ст. 5 Конституції України про те, що право визначати і змінювати конституційний лад в Україні належить виключно народові і не може бути узурповане державою, її органами та посадовими особами; ч. 4 ст.

5 Конституції України про те, що ніхто не може узурпувати державну владу;
ст. 69 Конституції України про те, що народне волевиявлення здійснюється через вибори, референдум та інші форми безпосередньої демократії;

– системний аналіз наведених конституційних правоположень дає змогу визначити, що: а) вони не носять характер норм-деклараций, а б) скоріше можуть бути ідентифіковані як норми-засади, норми-константи, що в) мають комплексний, системо утворюючий характер, що г) скеровані на виникнення складної багаторівневої системи горизонтально-вертикальних зв'язків управлінського характеру, які г') замикаються на становлення та розвиток публічно-правових відносин навколо процесів формування, становлення, реалізації, розвитку і вдосконалення публічної влади і д) включають до себе різні форми безпосередньої та опосередкованої демократичної участі громадян у зазначених процесах, включаючи, по-перше, процес нормотворчості, а також, по-друге, НПД, що виступає його первинною і «запускаючою» стадією, що е) дає можливість віднести демократичну участь громадян у зазначених процесах не тільки до кола конституційних цінностей, а і до засобів активізації участі людини і громадянина в місцевому самоврядуванні;

– найважливішими факторами впливу на участь людини-жителя і одночасно члена територіальної громади в локальній нормотворчості, зокрема в її початковій стадії – нормопроектуванні, лежать:

а) фундаментальний вплив на такий процес концепції локальної демократії, бо діалектика процесу становлення громадянського суспільства свідчить, що демократія є змістом місцевого самоврядування, а воно, своєю чергою, є формою, способом існування і здійснення демократії;

б) актуальні питання реалізації людиною своїх природних прав в сфері місцевого самоврядування в процесі реалізації нею свого життєвого циклу;

– особливу актуальність досліджувана проблематика має в умовах трансформації суспільства, коли розпочата муніципальна реформа в Україні та реально об'єктивується у зв'язку з цим процес локальної нормотворчості,

що детермінує оновлення всіх сфер життєдіяльності територіальної громади, – звідси, участь в цих процесах жителів-членів громади, особливо на стадії НПД, є особливо важливою та актуальною;

– найбільш яскраве вираження участь людини-жителя і одночасно члена територіальної громади в локальній нормотворчості, зокрема в її початковій стадії – нормопроектуванні отримує в результаті системного аналізу основних (загальних) та спеціальних ПНТ, що в контексті дії відповідного механізму реалізації кожного з них, передбачає наявність відповідних організаційних та організаційно-правових форм діяльності уповноважених суб'єктів, в тому числі і жителів-членів територіальної громади, а також методів, засобів юридичної техніки, що мотивує, детермінує, сприяє, супроводжує і забезпечує їх участь у локальній нормотворчості, зокрема у нормопроектній діяльності;

– участь людини-члена ТГ в нормопроектній діяльності, – в контекстуалізації останньої, як етапу/стадії локальної нормотворчості ОМСВ, є можливою, доктринально, конотаційно, наративно, технологічно, нормативно супроводжуваною і забезпеченою, – в умовах муніципального реформування локального соціуму вона виступає новим та перспективним та ефективним організаційним та організаційно-правовим засобом її участі в МСВ, і у функціональному розумінні є не тільки могутнім засобом підвищення мотивації людини до участі в ньому, а і суттєвою формою розширення такої участі в процесах локальної демократії.

РОЗДІЛ 4
АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ
РОЛІ ЛЮДИНИ В МІСЦЕВОМУ САМОВРЯДУВАННІ
В УМОВАХ МУНІЦИПАЛЬНОЇ РЕФОРМИ

4.1. Компетенційні повноваження органів публічної самоврядної публічної влади та вплив людини на їх формування

Становлення та активний розвиток якісно нової форми глобалізації – правової, обумовили актуалізацію питань як глобального, так і державного, – а в сукупності макро- (універсально-глобального), мезо- (державного), мікро- (регіонального і локального) публічного управління, в процесі якого проблематика компетенції органів глобального та державного управління зайняла основоположне місце, бо саме завдяки неї можна досліджувати не тільки реалізацію та ефективність управлінської діяльності, але і аналізувати низку питань методологічної властивості, що торкаються її природи, її онтології, гносеології, біхевіористичної обумовленості, конотації, наративності, нормативності, суб'єктно-об'єктного складу, функціонально-динамічних аспектів реалізації наведених параметрів тощо. Накінець, саме через визначення і аналіз компетенційних повноважень органів публічної влади можна усвідомити роль людини і значення її життєдіяльності, їх сукупний вплив на формування і реалізацію повноважень такої влади, її предметів відання, особливо на локальному рівні існування і функціонування соціуму.

Отже, феноменологія компетенції, як універсальний поліпредметний поведінково-діяльнісний концепт та парадигма існування, функціонування, комунікативної взаємодії органів публічної влади різного рівнів, як єдиний засіб реалізації нормативних можливостей таких органів, а також джерело дискреційних повноважень їх посадових та службових осіб, – трансформується у сучасний актуальний зовнішньо- і внутрішньо детермінований, системний концептуально-важливий та функціонально-

іманентний об'єкт дослідження, – причому, не тільки адміністративного, а і конституційного, муніципального права, – що безпосередньо об'єктивує, регламентує та регулює, через застосування феноменологій нормопроектної діяльності та нормотворчості єдиного органу законодавчої влади в державі, компетенційні повноваження органів публічної влади двох рівнів, які визначені Конституцією України, – органів публічної державної влади та органів публічної самоврядної (муніципальної) влади (див. ст. 5 Конституції України [1]).

Така полісемія компетенції, якою володіють всі органи публічної влади, але, – особливо в умовах муніципальної реформи, що проходить в Україні, – об'єктивує, актуалізує та контекстуалізує дослідження компетенційної бази та компетенційних повноважень органів публічної самоврядної публічної влади [3], особливо відносно актуальних питань їх біхевіористичної природи (системи інтересів), визначення їх змістовного та діяльнісного потенціалу, – тобто, у розумінні таких інтересів як відображення саме інтересів людини та її асоціацій в МСВ.

Варто зазначити відповідні труднощі щодо становлення та розвитку доктринального визнання наявності феноменології компетенції у інституту МСВ та ОМСВ. Це обґрунтовується тим, що тривалий час представниками радянської та вітчизняної пострадянської адміністративної доктрини це не визнавалось, враховуючи на їх однозначну позицію про наявність компетенції як такої як ідентифікаційної ознаки тільки органів держави.

Разом з тим, с початком втілення у вітчизняну правову доктрину вчення про публічну владу такі заперечення не просто відпали, вони були дезавуйованими, по-перше, конституційними правоположеннями ст. 5 Конституції України; по-друге, формуванням масиву власних (самоврядних) повноважень ОМСВ та відповідного переліку предметів відання, що ним відповідали на законодавчому рівні через прийняття відповідного профільного закону – Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21 травня 1997 року [2]; по-третє, підписанням у 1996 року

Україною Європейської хартії місцевого самоврядування 1985 року [224], та її наступної ратифікації 15 липня 1997 року [225], стаття 4 якої чітко та однозначно, причому на міжнародному рівні зафіксувала наявність у МСВ та його органів відповідної компетенції.

Треба зазначити, що хоча вітчизняна юридична наука традиційно приділяє значну увагу конституційно-правовим проблемам регулювання компетенції МСВ та його органів (зокрема, слід назвати праці таких науковців, як М. О. Баймуратов, М. М. Баймуратов, І. В. Балабанова, О. В. Батанов, Ю. П. Битяк, І. І. Бодрова, В. І. Борденюк, О. М. Бориславська, Г. В. Бублик, М. П. Воронов, В. А. Григор'єв, І. В. Дробуш, В. М. Кампо, А. М. Колодій, М. І. Корнієнко, В. В. Кравченко, А. Р. Крусян, В. С. Куйбіда, П. М. Любченко, О. Ю. Лялюк, О. В. Марцеляк, Л. Р. Наливайко, Н. Р. Нижник, М. П. Орзіх, М. В. Пітцик, Б. А. Пережняк, В. Ф. Погорілко, О. В. Прієшкіна, М. О. Пухтинський, С. Г. Серьогіна, К. Є. Соляник, Ю. М. Тодика, В. Л. Федоренко, О. Ф. Фрицький, І. С. Щебетун та ін.), комплексні дослідження феноменології компетенції ОМСВ майже відсутні. Тут необхідно звернути увагу на праці М. О. Баймуратова, М. М. Баймуратова, П. М. Любченка, Б. А. Пережняка, Ю. Ю. Бальція та ін. Серед останніх – дисертації Г. В. Бублик про організаційно-правові аспекти делегування повноважень місцевими органами влади, а також О. М. Алтуніної про діяльність ОМСВ щодо здійснення делегованих функцій та повноважень виконавчої влади, де означена проблематика розглядалася з точки зору теорії управління та адміністративного права.

Монографічні дослідження конституційно-правового регулювання здійснення ОМСВ компетенційних повноважень в Україні у конституційно-правовій та муніципально-правовій науці відсутні. Слід погодитись з вітчизняним дослідником М. М. Баймуратовим в його констатації того факту, що сучасна вітчизняна теорія конституційного та муніципального права не приділяє належної уваги суспільним відносинам у сфері МСВ, зокрема в юридичній науці відсутній їх комплексний аналіз. Предметом наукового

інтересу були окремі суб'єкти правових відносин у сфері МСВ, зокрема громадяни, територіальні громади, місцеві ради, сільські, селищні, міські голови, органи самоорганізації населення. Але, незважаючи на велику кількість наукових праць, присвячених проблемам МСВ, у науці не дослідженими залишаються питання як щодо сутності та змісту муніципально-правових відносин, їх комплексного суб'єктно-об'єктного складу, так і процесів впливу зазначених відносин на формування компетенції МСВ, його органів та повноважень його суб'єктів, які знаходяться в єдиній філософській та нормативній системі координат [226, с. 84]. Це, на думку наведеного дослідника, детерміновано низкою проблем гносеологічної та методологічної властивості, насамперед, тим, що:

А) фактично не розробленими залишаються проблеми принципів правосуб'єктності суб'єктів муніципально-правових відносин, форм та принципів взаємодії цих суб'єктів між собою, гарантій їх діяльності, юридичної відповідальності тощо, що безпосередньо впливає на формування «компетенційної завантаженості» та належного «компетенційного супроводження» всього феномену МСВ та їх органів (тобто, не вирішено проблеми предметно-засадничого та логістично-засадничого характеру. – авт.);

Б) такий науковий «вакуум» призводить до того, що не лише у теорії, а й на практиці фактично не враховується, що на рівні МСВ не лише фактично «локалізується» влада Українського народу та відбувається децентралізація публічної влади, результатом чого є поступове формування самостійного виду влади – муніципальної влади (публічної самоврядної влади територіальної громади) [3] (тобто, не вирішена проблематика владно-публічного характеру. – авт.);

В) на рівні МСВ в межах ТГ реалізується багатозначна ідея індивідуалізації владовідносин, що є конституюючою ідеєю демократичної державності, коли останні виступають своєрідним сумарним вираженням політичної та економічної влади населення, здійснення індивідуальних та

колективних прав та свобод особи за місцем проживання, здійснення відповідної діяльності ОМСВ, що напряду обираються та формуються населенням для вирішення питань місцевого значення (ст. 140 Конституції України) і виражають його інтереси, що є своєрідним «детектором» демократичності держави та суспільства (тобто, не вирішено питання загально-ідеологічного характеру. – авт.) [226, с. 84-85].

Крім того, вважаємо за потрібне, додати, що до цих пір не вирішена низка нормативно-практичних питань, що пов'язані з виконанням Україною своїх міжнародно-правових зобов'язань, які витікають з підписаних нею міжнародних багатосторонніх міждержавних договорів, що містять міжнародні правові стандарти МСВ, в тому числі і відносно розширення кола власних (самоврядних) повноважень ОМСВ, питання розмежування компетенції між ОМСВ та органами виконавчої влади на місцях, а також розмежування компетенції між різними рівнями ОМСВ, що є основоположними питаннями розпочатої в державі муніципальної реформи тощо.

Для того, щоб виявити та визначити змістовний та діяльнісний потенціал компетенційних повноважень органів публічної самоврядної публічної влади (ОМСВ), як відображення саме інтересів людини та її асоціацій в МСВ, – необхідно зробити декілька зауважень методологічного характеру:

– для того, щоб вирішувати відповідні питання місцевого значення, що виникають в межах ТГ в умовах МСВ, – у відповідності до розуміння змісту ст. 140 Конституції України, саме ТГ формує шляхом виборів представницькі ОМСВ (місцеві ради різного рівня, сільський, селищний, міський голова, голова об'єднаної ТГ тощо) та шляхом використання механізму демократичних призначень виконавчі органи ОМСВ (виконавчі комітети місцевих рад або об'єднаних ТГ);

– під питаннями місцевого значення, виходячи з їх семантичного або етимологічного навантаження, треба розуміти питання місцевого локального

життя, вирішення яких суттєво впливають на стабільне існування та функціонування ТГ, як територіальної людської спільноти, а звідси, – й кожної конкретної людини, що історично і географічно склалися під впливом об'єктивних обставин екзистенційного характеру на відповідній території держави, – причому від вирішення таких питань самою ТГ, її членами-жителями та ОМСВ, що сформовані ТГ для здійснення в її межах систематичної та комплексної управлінської внутрішньо-локальної та зовнішньо-локальної діяльності в ординарних умовах повсякденності та у випадку виникнення екстраординарних умов, яку вони здійснюють від її імені та в її інтересах, – напряду залежить її подальший розвиток в контекстуалізації якості життя людини та забезпечення відповідного його рівня;

– орієнтирами для визначення та розуміння ОМСВ питань місцевого значення, як телеологічних домінант в їх повсякденній діяльності в ТГ [4] виступають інтенції, життєві устремління, потреби, інтереси екзистенційної природи та властивості, що формують відповідні соціальні поведінкові настанови людини (атитюди);

– найважливішими особливостями наведених атитюдів виступають їх:

а) змістовно-реалізаційний характер – вони фактично формують відповідну форму життєдіяльності людини в рамках локального соціуму та поведінково-діяльнісну домінанту людини щодо її реалізації;

б) комунікативний потенціал – вони забезпечують можливість організації системного комплексу комунікативної взаємодії між членами ТГ, результатом якої виступають поява, формування та прояв відповідних соціальних відносин;

в) миропозитивний, антиконфліктогенний характер – завдяки ним можлива превенція соціальних конфліктів між суб'єктами локального соціуму;

г) домінуючо-типізований характер – їх формування, виникнення, застосування та реалізація є суттєво важливими для абсолютної більшості членів ТГ;

г') стереотипно-задовольняючий характер – в результаті їх реалізації члени ТГ мають можливість задовольнити свої екзистенційні потреби;

д) біхевіористський характер – такі атитюди відображають суттєві індивідуальні, групові та колективні інтереси людини, що в умовах МСВ детермінують один одного та знаходяться у логічно-послідовному та функціонально-діяльнісному зв'язку;

е) творчо-прагматичний характер – їх наявність та використання в повсякденному житті дають можливість людині накопити відповідні знання, набуті відповідні вміння та навички для стабільного здійснення свого життєвого циклу;

є) екзистенційно-соціальний характер – вони дають можливість людині здійснювати підготовку для здійснення свого життєвого циклу в межах локального соціуму (ТГ) через організацію та застосування складного і суперечливого механізму соціалізації, включаючи і правову соціалізацію;

ж) габітусно-перспективний характер – вони скеровані на формування індивідуального, групового і колективного габітусу людини, як сукупності соціальних практик через перманентне використання іманентних форм життєдіяльності людини екзистенційного характеру;

з) телеологічний характер – вони містять настанови щодо формування відповідних цілей для діяльності ОМСВ;

и) прогностично-архітектонічний характер – атитюди, що фактично складають функціонально-поведінкову основу прав людини, які вона реалізує на локальному рівні соціуму в межах ТГ в умовах МСВ в ординарному стані повсякденності. Апріорі вони впливають на формування структури компетенції ОМСВ: по-перше, вона стає таксономічною в контексті формулювання прав, свобод і обов'язків (у сукупності – повноважень ОМСВ як одного з двох основоположних елементів їх компетенції. – авт.) локальних

органів публічної влади, враховуючи на розмаїття життєвій ситуацій, що виникають в межах ТГ і об'єктивної необхідності впливати на їх вирішення з боку ОМСВ, причому як представницьких, так і виконавчих; по-друге, атитюди впливають і на коло предметів відання ОМСВ (саме вони представляють собою другий основоположний елемент їх компетенції. – авт.), що мають стійку тенденцію до розширення, враховуючи на зростання сфер соціального життя в яких існують та функціонують ТГ та в яких автоматично стають компетентними сформовані ними ОМСВ, набуваючи відповідні повноваження, що виникають або на основі закону, або у явочному порядку з перспективою їх наступної легалізації або на рівні національного законодавства або через локальну нормотворчість;

і) трансформаційний характер – через формування типізованих та стереотипних форм життєдіяльності людини та визначення її стратегічних інтересів відносно реалізації таких форм з боку ТГ та її членів-жителів, – здійснюються стохастичні процеси метаорганізаційної та параорганізаційної природи навколо формування відповідних компетенційних повноважень ОМСВ, що мають за мету реалізацію стратегічних настанов (інтересів) ТГ в контекстуалізації забезпечення питань місцевого значення (питань місцевого життя) та набувають державно-соціального усвідомлення органами публічної влади через об'єктивацію самостійної компетенційної бази ОМСВ;

і) глобалізаційний характер – наведені форми життєдіяльності людини, що вона їх використовує в процесі здійснення свого життєвого циклу в межах локального соціуму, – враховуючи на їх екзистенційно-вітальний характер, у їх технологічно-функціональному та логістично-реалізаційному розумінні є загальними для всіх територіальних людських спільнот, – причому, незалежно від держави їх перебування, ідентифікаційних ознак людини (стать, вік, соціальний, родинний стан, національність, правовий статус, правовий стан тощо), тому вони набувають універсального значення, конвергенційної природи та уніфікаційної технології реалізації, – що робить їх соціально важливими, біхевіористські значимими, життєво необхідними,

праксеологічно обґрунтованими, технологічно схожими, габітусно подібними тощо;

й) універсально-суб'єктний характер – зазначені атитюди, як соціальні настанови, завдяки яким людина формує та здійснює свою поведінку в межах ТГ в умовах МСВ торкаються не тільки громадян матримоніальної держави, а і всіх фізичних осіб, незалежно від їх правового стану (іноземство, апатридство, біженство тощо), що законно знаходяться на території держави перебування, постійно проживають на неї та є жителями його відповідних територій та членами відповідних ТГ, що функціонують на них;

к) процесуальний характер – отже, атитюди, що є втіленням екзистенційних інтересів людини в локальному соціумі, з одного боку, формують систему соціалізації людини, надаючи їй необхідні знання, формуючи необхідні вміння та навички для здійснення нею в межах локального соціуму життєвого циклу, а з іншого, – сприяють виникненню різного рівня габітусів людини (індивідуального, групового, колективного) та різної кількості таких габітусів на будь-якому з наведених рівнів (в залежності від рольової позиції людини в соціумі), – фактично скеровуючи отримані в результаті соціалізації знання, вміння та навички в практичну площину, – в сферу соціальної практики.

Отже, можна констатувати виникнення відповідного процесуального ланцюжка, що досить наглядно відображає та ілюструє наведені складні соціальні процеси, а саме: «МСВ» – «ТГ» – «інтереси» (як сукупне уособлення інтенцій, устремлінь, потреб людини екзистенційно характеру в локальному соціумі) – «атитюди» – «соціалізація» – «габітус» – «діяльність ОМСВ в ТГ» – «нормопроектна та нормотворча діяльність органів публічної влади» (включаючи і діяльність ОМСВ) – «компетенційні повноваження ОМСВ».

Наведені ознаки атитюдів, що реалізуються: а) в межах ТГ, б) в умовах МСВ, в) в ординарному та екстраординарному стані повсякденності, що г) веде до виникнення процесів формування компетенції ОМСВ, г') виходячи з

основоположного пріоритету інтересів людини та її асоціацій, на нашу думку, ще раз підкреслюють новаторський характер та продуктивність доктринальних позицій представників вітчизняної муніципально-правової доктрини про формування правового простору МСВ [227] та про суттєву роль інституцій громадянського суспільства в формуванні компетенції ОМСВ [182].

Отже, процеси інституціоналізації правового простору МСВ, що протікають в межах ТГ та в умовах МСВ, володіють просторово-функціональними та темпорально-динамічними характеристиками та напряду пов'язані з перманентними процесами самоствердження ТГ в контексті їх гуманістично-екзистенційних та гуманітарно-функціональних настанов, причому як в процесі реалізації таких її екзистенційних можливостей існування та функціонування на рівні локального соціуму, так і у синергійній взаємодії з протекціоністською політикою держави щодо визнання, легалізації, організаційної та нормативної підтримки, супроводження та забезпечення інституту локальної демократії.

Звідси, компетенція в зазначених умовах виступає:

- по-перше, свідомо такої позитивної підтримки держави;
- по-друге, фактором визнання державою існування інших інтересів, тобто таких, що не співпадають з державними інтересами, але ним і не суперечать – інтересів, що продукують територіальні людські спільноти, що базуються на інтересі конкретної людини;
- по-третє, підтвердженням, що наведені локальні інтереси, що детермінуються існуванням і функціонуванням ТГ в умовах МСВ, об'єктивно потребують своєї адекватної реалізації через інститут власної компетенції публічно-управлінської структури локального соціуму, який представляють ОМСВ;
- по-четверте, наданою системою нормативних можливостей щодо соціального управління в локальному соціумі, скерованого:

а) на реалізацію індивідуальних інтересів людини-члена ТГ в їх екзистенційному розумінні та оптимальній реалізації;

б) групових інтересів жителів-членів ТГ, що функціонують в рамках сформованих по різних ознаках жителями-членами ТГ (національних, релігійних, культурологічних, вікових, статевих, професійних тощо) інституцій громадянського суспільства;

в) колективних інтересів самої ТГ, що фокусуються на існуванні спільноти як сфери формування, існування, реалізації, охорони, захисту прав і свобод людини в рамках локального соціуму, де формується та реалізується конституційно-правовий статус людини і громадянина.

Суттєва роль інституцій громадянського суспільства в формуванні компетенції ОМСВ проявляється у продукуванні, формуванні, сегрегації, прояві та реалізації розмаїття індивідуально-локальних, групових та колективно-локальних інтересів, що володіють не тільки екзистенційною характерологією, а і низкою гуманітарно-гуманістичних та технологічно-логістичних рис. Саме це дозволяє людині-члену ТГ продукувати, формувати, визначати, акцентувати, актуалізувати, контекстуалізувати та проявляти системний комплекс інтересів, які відображають різні аспекти її існування на локальному, регіональному, загальнодержавному, субрегіональному, макрорегіональному та універсально-глобальному рівнях, включаючи складні питання побудови глобального управління, глобального громадянського суспільства та адекватної йому системи міжнародно-неправових та міжнародно-правових інституцій, ефективні механізми запозичення глобальних культурологічних, в тому числі і конституційно-правових, муніципально-правових та інших правових цінностей, відповідно до яких в ТГ інтенсивно та перманентно формуються відповідні та іманентні ним види та рівні індивідуальної, групової та колективної свідомості та психології.

Важливий інтерес, що обґрунтований як науковими, так і праксеологічними настановами, представляє собою розгляд ролі та місця

компетенції ОМСВ, а саме компетенції публічної самоврядної (муніципальної) влади – через осмислення природи людини, її суті і призначення. Треба зазначити, що саме на цьому базується західна правова традиція, що звертається до феномену прав людини, які, своєю чергою, визначають і права громадянина, виступаючи фундаментальними і непорушними по відношенню до останніх [228, с. 23].

Отже, такий підхід лежить в основі природно-правової концепції, що розглядає права людини як невідчужувані і властиві неї за народженням. Як правило, права людини розглядаються з точки зору юридичної, політичної і рідше – соціологічної наук. Але, саме тут, даний предмет і концепт повинні стати міждисциплінарним об'єктом вивчення із залученням культурологічного, філософського і антропологічного аналізу, оскільки культурні рамки, як вже зазначалось вище, багато в чому визначають не тільки наповнення даного явища, але і процес формування відповідного ціннісного комплексу.

Звідси, можна стверджувати, що через компетенцію МСВ та ОМСВ спостерігається прямий зв'язок, а також примирення ідеї прав людини як міждисциплінарної концепції і державного, позитивного регулювання суспільних відносин, де суб'єкт прав (людина) активно реалізує свої природні права. В цьому контексті методологічно важливим представляється доктринальна позиція канадського дослідника Б. Мелкевіка, який зазначає, що сьогодні суб'єктивістська концепція природного права інтерпретується в етнонаціональному ключі, і в цьому, на думку дослідника, її недолік на сучасному етапі. Тому він призиває захищати справжній сенс концепції природного права як захисту універсальних свобод людини, властивих їй від народження, а не приписування початкової політичної або духовної традиції конкретного культурного (етнічного) утворення, як властивого «по праву» або від природи представникам етнічної групи (він розглянув цю обставину на прикладі корінних жителів Америки – індіанців) [229, с. 368].

Отже, саме з цього витікає підтвердження нашої позиції, що природні права людини є основою не тільки людського соціуму, але і основою формування публічного порядку в ньому, – що і здійснюється через затвердження компетенційних повноважень ОМСВ, як органів публічної влади в локальному соціумі, причому повноважень – що генетично і органічно відображають саме природні права людини, в основі яких лежать її екзистенційні інтереси.

Саме в цьому нам бачиться, з одного боку, змістовний та функціонально-діяльнісний потенціал компетенції ОМСВ, що скерована на відображення прав і свобод людини на рівні МСВ, а фактично на реалізацію конституційно-правового статусу людини (особистості) і громадянина в діяльності ОМСВ, як органів публічної самоврядної (муніципальної) влади; а з іншого боку – можливе і перспективне розширення діяльнісного потенціалу компетенції ОМСВ в умовах підвищення життєвого рівня членів ТГ та якості локального життя в процесі модифікації, трансформації та розширення зазначеного конституційно-правового статусу людини (особистості) і громадянина, особливо в умовах вдосконалення демократичної правової державності, формування нових поколінь прав людини в умовах посилення глобалізаційних змін (особливо четвертого / інформаційні права/ та п'ятого /біо-вітальні права/), – що будуть продукуватися жителями-членами ТГ в процесі їх життєдіяльності та ідентифікуватися спочатку як муніципальні права людини (особистості, члена ТГ), а потім «зчитуватися» законодавцем в процесі нормування, нормативізації суспільних відносин, нормопроєктування та нормотворчості з послідовною розробкою правових норм, – з наступною трансформацією у конституційні права, свободи і обов'язки людини і громадянина.

Додатковим аргументом на користь нашої позиції виступає точка зору видатного політичного філософа німецького походження Л. Штрауса, який зазначав, що «відмовитися від природного права – все одно що стверджувати, що будь-яке право є позитивним правом, а це значить, що то,

що є право, визначається виключно законодавцями і судами різних країн» [208, с. 8]. Однак, треба зазначити, що, по-перше, процес соціалізації людини в локальному соціумі в межах ТГ та в умовах МСВ, а також набуття нею габітусів, зазвичай, проходить в соціальному просторі де у більшості випадків відсутні нормативні настанови у вигляді правових норм; по-друге, людям неминуче доводиться стикатися з «несправедливими» законами і «несправедливими» вироками, що, своєю чергою, має на увазі, що існує якийсь еталон справедливості і несправедливості, який стоїть над позитивним правом.

Важливим фактором стимулювання щодо розширення інтересів людини та її асоціацій в умовах МСВ, і отже, апріорного розширення компетенційних повноважень ОМСВ, виступає таксономія (від грец. *ταξοειν* – «класифікація» і грец. *νόμος* – «закон», «наука» [230]) та полісемічність [231, с. 78] самого інституту локальної демократії. Таксономія, як наука про об'єднання живих істот у групи на основі аналізу притаманних їм ознак, – наглядно демонструє складну структуру ТГ, що не є механістичною спільнотою, а сукупністю населення (жителів), кожний з яких володіє своєю системою інтересів та цінностей і згідно яких він може вільно об'єднуватись у відповідні асоціації, що створюються по різних ознаках (інституції громадянського суспільства). Полісемічність (багатозначність) МСВ підтверджується тим, що воно представляє простір життєдіяльності людей (жителів)-членів ТГ, в процесі якої виникає безліч питань місцевого значення, що об'єктивно потребують належної реакції ОМСВ для їх вирішення.

Отже, можна стверджувати, що саме МСВ та ТГ, як його основоположний суб'єкт, виступають ініціюючим та мотивуючим системним фактором та безпосереднім продуцентом розмаїття екзистенційних інтересів, що послідовно трансформуються в права людини, які відображаються у вигляді компетенційних повноважень (предмети відання + повноваження)

ОМСВ, що репрезентують інтереси людини та її асоціацій в умовах функціонування локальної демократії.

Резюмуючи настанови, що викладені вище, можна дійти наступних висновків:

– проблематика компетенції органів глобального та державного управління зайняла основоположне місце, бо саме завдяки неї можна досліджувати не тільки реалізацію та ефективність управлінської діяльності, а також низку питань методологічної властивості, що торкаються її природи, її онтології, гносеології, біхевіористичної обумовленості, конотації, наративності, нормативності, суб'єктно-об'єктного складу, функціонально-динамічних аспектів реалізації наведених параметрів тощо, але саме через визначення і аналіз компетенційних повноважень органів публічної влади можна усвідомити роль людини і значення її життєдіяльності, їх сукупний вплив на формування і реалізацію повноважень такої влади, її предметів відання, особливо на локальному рівні існування і функціонування соціуму;

– в основі компетенції ОМСВ лежать питання місцевого значення під якими, виходячи з їх семантичного або етимологічного навантаження, треба розуміти питання місцевого локального життя, вирішення яких суттєво впливають на стабільне існування та функціонування ТГ, як територіальної людської спільноти, а звідси, – й кожної конкретної людини, що історично і географічно склалися під впливом об'єктивних обставин екзистенційного характеру на відповідній території держави, – причому від вирішення таких питань самою ТГ, її членами-жителями та ОМСВ, що сформовані ТГ для здійснення в її межах систематичної та комплексної управлінської внутрішньо-локальної та зовнішньо-локальної діяльності в ординарних умовах повсякденності та у випадку виникнення екстраординарних умов, яку вони здійснюють від її імені та в її інтересах, – напряду залежить її подальший розвиток в контекстуалізації якості життя людини та забезпечення відповідного його рівня;

– орієнтирами для визначення та розуміння ОМСВ питань місцевого значення, як телеологічних доміант в їх повсякденній діяльності в ТГ виступають інтенції, життєві устремління, потреби, інтереси екзистенційної природи та властивості, що формують відповідні соціальні поведінкові настанови людини (атитюди);

– атитюди, що є втіленням екзистенційних інтересів людини в локальному соціумі, з одного боку, формують систему соціалізації людини, надаючи їй необхідні знання, формуючи необхідні вміння та навички для здійснення нею в межах локального соціуму життєвого циклу, а з іншого, – сприяють виникненню різного рівня габітусів людини (індивідуального, групового, колективного) та різної кількості таких габітусів на будь-якому з наведених рівнів (в залежності від рольової позиції людини в соціумі), – фактично скеровуючи отримані в результаті соціалізації знання, вміння та навички в практичну площину, – в сферу соціальної практики. Отже, можна констатувати виникнення відповідного процесуального ланцюжка, що досить наглядно відображає та ілюструє наведені складні соціальні процеси, а саме: «МСВ» – «ТГ» – «інтереси» (як сукупне уособлення інтенцій, устремлінь, потреб людини екзистенційно характеру в локальному соціумі) – «атитюди» – «соціалізація» – «габітус» – «діяльність ОМСВ в ТГ» – «нормопроектна та нормотворча діяльність органів публічної влади» (включаючи і діяльність ОМСВ) – «компетенційні повноваження ОМСВ»;

– наведені ознаки атитюдів, що реалізуються: а) в межах ТГ, б) в умовах МСВ, в) в ординарному та екстраординарному стані повсякденності, що г) веде до виникнення процесів формування компетенції ОМСВ, г') виходячи з основоположного пріоритету інтересів людини та її асоціацій, на нашу думку, ще раз підкреслюють новаторський характер та продуктивність доктринальних позицій представників вітчизняної муніципально-правової доктрини про формування правового простору МСВ та про суттєву роль інституцій громадянського суспільства в формуванні компетенції ОМСВ;

– процеси інституціоналізації правового простору МСВ, що протікають в межах ТГ та в умовах МСВ, володіють просторово-функціональними та темпорально-динамічними характеристиками та напряду пов'язані з перманентними процесами самоствердження ТГ в контексті їх гуманістично-екзистенційних та гуманітарно-функціональних настанов, причому як в процесі реалізації таких її екзистенційних можливостей існування та функціонування на рівні локального соціуму, так і у синергічній взаємодії з протекціоністською політикою держави щодо визнання, легалізації, організаційної та нормативної підтримки, супроводження та забезпечення інституту локальної демократії. Отже, компетенція в зазначених умовах виступає: по-перше, свідомством такої позитивної підтримки держави; по-друге, фактором визнання державою існування інших інтересів, тобто таких, що не співпадають з державними інтересами, але ним і не суперечать – інтересів, що продукують територіальні людські спільноти, що базуються на інтересі конкретної людини; по-третє, підтвердженням, що наведені локальні інтереси, що детермінуються існуванням і функціонуванням ТГ в умовах МСВ, об'єктивно потребують своєї адекватної реалізації через інститут власної компетенції публічно-управлінської структури локального соціуму, який представляють ОМСВ; по-четверте, наданою системою нормативних можливостей щодо соціального управління в локальному соціумі, скерованого: а) на реалізацію індивідуальних інтересів людини-члена ТГ в їх екзистенційному розумінні та оптимальній реалізації; б) групових інтересів жителів-членів ТГ, що функціонують в рамках сформованих по різних ознаках жителями-членами ТГ (національних, релігійних, культурологічних, вікових, статевих, професійних тощо) інституцій громадянського суспільства; в) колективних інтересів самої ТГ, що фокусуються на існуванні спільноти як сфери формування, існування, реалізації, охорони, захисту прав і свобод людини в рамках локального соціуму, де формується та реалізується конституційно-правовий статус людини і громадянина.

4.2. Дискреційні повноваження органів місцевого самоврядування в сфері захисту прав людини та вплив людини на їх формування

Вже зазначалось, що становлення та розвиток в Україні системи МСВ є революційною подією, причому не тільки в розумінні виникнення інституту демократичної самодіяльності та самовизначення населення на відповідній території держави, що зовсім недавно була суб'єктом пострадянської тоталітарної імперії, – а й в розумінні фактичного становлення системи публічної влади в державі, що відповідає європейському зразку та поділяється на публічну державну владу та публічну самоврядну (муніципальну) владу [3], ставлячи за мету визнання, дотримання, захист, охорону та гарантування прав і свобод людини і громадянина.

Саме в діяльності органів публічної влади, включаючи й діяльність ОМСВ в процесі виконання ними своїх конституційних та законодавчих повноважень й виникає дискреція, тобто об'єктивна та природна потреба посадової (службової) особи або уповноваженого органу діяти на свій розсуд, без узгодження з будь-яким іншим суб'єктом, з метою більш чіткого та якісного виконання зазначених повноважень.

Отже, саме так формуються дискреційні повноваження органів публічної влади, що:

а) фактично «зростають» на їх конституційних та законодавчих повноваженнях (онтологічна ознака. – авт.);

б) з метою їх належного та якісного виконання (телеологічна ознака. – авт.);

в) базуються на особистому розсуді суб'єкта зазначених повноважень (гносеологічна ознака. – авт.);

г) виникають в межах відповідного суб'єктивного психологічного вибору відповідної поведінкової настанови зазначеного суб'єкта (суб'єктивно-психологічна ознака. – авт.);

г') є окремим видом повноважень органів публічної влади (ідентифікаційно-структурологічна ознака. – авт.);

д) виступають як правовий засіб адміністративно-правового (управлінського) регулювання відносин з громадянами (нормативно-емпірична ознака. – авт.);

е) є сукупністю прав і обов'язків посадової особи на здійснення правомірного вибору варіанту поведінки, де кожна альтернатива є законною (правомірно-поведінкова ознака. – авт.);

є) застосовуються лише у випадках, передбачених законом, і в межах закону (ознака законності. – авт.);

ж) є правомірним вибором варіанту поведінки, що здійснюється шляхом застосування адміністративного розсуду (ознака правомірної альтернативно-психологічної поведінки. – авт.);

з) не передбачають обов'язку узгоджувати свої рішення (дії) з будь-яким іншим суб'єктом (ознака вільного вибору. – авт.);

и) оформлюється у вигляді відповідного нормативно-управлінського рішення або правозастосовного нормативного акту (формалізована ознака. – авт.) [255, с. 32-33].

Необхідно зазначити, що в доктрині адміністративного права питанням виникнення дискреційних повноважень приділяли увагу вітчизняні вчені, зокрема, В. Б. Авер'янов, О. Ф. Андрійко, Н. О. Армаш, Ю. П. Битяк, Д. І. Голосніченко, П. В. Діхтієвський, С. Д. Дубенко, Л. Є. Кисіль, В. К. Колпаков, Є. Б. Кубко, О. В. Кузьменко, Д. М. Лук'янець, В. Я. Малиновський, В. П. Нагребельний, В. Ф. Опришко, А. А. Пухтецька, А. О. Селіванов, О. Л. Соколенко, В. П. Тимощук, М. М. Тищенко, Ф. Д. Фіночко, В. В. Цветков та інших фахівців.

Поряд з цим, окремим аспектам цієї теми (зокрема, проблемам адміністративного розсуду) присвячувалися праці, зокрема, М. І. Бойчук, А. А. Грінь, О. С. Лагоди, Т. С. Март'янової, С. А. Резанова, М. Б. Рісного, Г. Й. Ткач, Ю. С. Шемшученка та ін.

Безперечно, важливими як джерело осмислення теоретико-методологічних підходів до пізнання правових явищ в контексті виникнення дискреції та відповідних повноважень є роботи відомих зарубіжних вчених пострадянського простору, зокрема С. С. Алексєєва, В. Г. Антропова, О. О. Березина, Д. В. Бойка, В. М. Дубовицького, Ю. М. Козлова, О. П. Коренєва, В. В. Лазарєва, О. Є. Луньова, В. М. Манохіна, Л. А. Міцкевич, Г. М. Старилова, Т. Г. Слюсарєвої, Ю. О. Тихомирова та інших дослідників.

Разом з тим, з достатньою підставою можна стверджувати, що наукові дослідження дискреційних повноважень, включаючи й дискреційні повноваження ОМСВ, здійснювані через призму їх носіїв, принципів, форм, гарантій правомірності їх реалізації, з позиції конституційного і адміністративного права, за виключенням профільних досліджень М. О. Баймуратова та О. Є. Єгорова в сфері захисту муніципальних прав людини [232], не проводилися, що підтверджує наукову актуальність та праксеологічну цінність обраної проблематики.

Вже зазначалось, що становлення та розвиток в Україні системи МСВ європейського зразку є, по-перше, революційною подією, але в широкому її розумінні, вона також пов'язана з відходом від тоталітарної системи державного управління та усвідомленням державою наявності системи окрім суто державних, – це й інших інтересів, що продукують територіальні спільноти (громади, колективи, ТГ), які не співпадають з інтересами держави, але й не суперечать ним.

По-друге, держава визнає існування у ТГ не тільки своїх специфічних інтересів, що детерміновані необхідністю забезпечення та супроводження достатньо повного та належного життєвого циклу кожного з членів територіальної громади (екзистенційні інтереси. – авт.), а й здійснення такою громадою й відповідного публічного управління, що у підсумку знаходить свій реальний прояв:

а) у формуванні самостійного рівня публічної влади – публічної самоврядної (муніципальної) влади, що підтверджується її конституційно-правовою легалізацією (див. ст. 5 Конституції України) [1];

б) у формуванні відповідного нормативного масиву, що регламентує та регулює відповідні повноваження ОМСВ та супроводжується активними процесами конституційно-правової легалізації та легітимації, яка проявляється в процесі муніципальної реформи, пов'язаної з децентралізацією повноважень органів публічної влади, зокрема виконавчої влади (організаційних, нормативних, матеріально-фінансових, кадрових та ін. ресурсних тощо);

в) у передачі на локальний рівень управління у власну компетенцію ТГ та сформованих ними ОМСВ відповідних повноважень, що раніше входили у повноваження державної виконавчої влади та були делегованими на рівень МСВ, але, у будь-яку мить могли бути повернені виконавчій владі (здійснюється перерозподіл повноважень в межах двох рівнів публічної влади. – авт.).

Така передача в рамках децентралізації повноважень виконавчої влади здійснюється разом з передачею фінансових та інших ресурсів під кожне повноваження (див. п. 3 ст. 143 Конституції України), що напряду детермінує зростання матеріально-фінансової самостійності ТГ і ОМСВ та формування ознаки самодостатності вказаних суб'єктів у вирішенні питань місцевого значення, що є основною телеологічною домінантою МСВ та його основним об'єктом [4].

По-третє, сфера МСВ виступає природною середою не тільки існування людини, а й прояву її індивідуальних інтересів, що безпосередне пов'язані з реалізацією її прав і свобод. Вітчизняними вченими-муніципалістами висунута ідея про те, що в межах територіальної громади в умовах місцевого самоврядування реалізується весь комплекс конституційних прав, свобод і обов'язків людини і громадянина, за виключенням прав на громадянство, реєстрацію власності (хоча й це право

делеговано на локальний рівень. – авт.) та обов'язок захищати Батьківщину [233].

Отже, саме на стику цих трьох складових:

1) наявності специфічних інтересів територіальної спільноти та її членів, що пов'язані з їх індивідуальними, груповими, колективними, віковими, статевими, професійними, рольовими та іншими екзистенційними потребами, та які формуються через складну та багаторівневу соціально-нормативну систему імпресій, інтенцій, життєвих устремлінь, потреб, – а у підсумку – через соціалізацію особистості;

2) об'єктивації та усвідомлення державою та соціумом необхідності наявності у ОМСВ відповідних – реальних, оптимальних, самодостатніх, ефективних, фінансово та ресурсно забезпечених повноважень; та

3) трансформації сфери МСВ з переважно сфери самоорганізації населення в більш широку сферу – сферу реалізації конституційних прав, свобод і обов'язків, які завдяки домінантній локальній ознаці їх реалізації та отримання соціального ефекту, перетворюються, – в муніципальні права особи, людини, члена територіального колективу – й виникають дискреційні повноваження ОМСВ саме в реалізації прав людини, їх охорони, захисту та гарантуванні.

Однак, тут треба зробити ще один важливий висновок – на рівні ТГ в межах МСВ, завдяки компетенційним повноваженням ОМСВ, що скеровані на вирішення питань місцевого значення, тобто питань від розуміння, визначення та вирішення яких залежить стабільне існування та функціонування самої ТГ та кожного з її членів – жителів відповідної території, – формується локальна система реалізації, охорони, захисту та гарантування конституційних прав, свобод і обов'язків людини і громадянина, що на локальному рівні функціонування соціуму виступають як муніципальні права людини, особистості, члена територіальної громади.

Отже, на нашу думку, тут виникає відповідний управлінсько-процесуальний ланцюжок, – «децентралізація» – «конституційно-законодавчі

повноваження ОМСВ» – «дискреційні повноваження ОМСВ» – «соціальний результат», а саме:

– з одного боку, в результаті децентралізації розширюється нормативний масив конституційних та законодавчих повноважень (на сьогодні повноваження ОМСВ закріплені в понад 10 тисячах нормативно-правових актів законодавчого рівня та перманентно продовжують розширюватися);

– з іншого боку, на основі зазначених повноважень об'єктивно виникає дискреція: а) спочатку, у вигляді потреби в деталізації, конкретизації наведених повноважень, причому, б) з метою їх більш повного і належного виконання ОМСВ, їх посадовими та службовими особами, так й в) з метою врегулювання нових видів суспільних відносин, що виникають в процесі життєдіяльності територіальної громади та її членів в межах відносин, що вже склалися та є сталими (тобто в межах тих повноважень ОМСВ, що вже існують. – авт.);

– дискреційні повноваження ОМСВ є детермінованими, тобто вони виникають та здійснюються під впливом телеологічної домінанти місцевого самоврядування – вирішення широкого кола питань місцевого значення в інтересах ТГ та її членів. Цей висновок є праксеологічно важливим та має велике методологічне значення, – особливо, по-перше, в контексті ідентифікації та визначення дискреційних повноважень ОМСВ, а, по-друге, в контексті судового захисту прав, свобод та обов'язків людини і громадянина в межах МСВ. Крім того, необхідно враховувати, що цей висновок володіє великим організаційно-управлінським потенціалом, бо посилення процесів децентралізації, з одного боку, в перспективі буде сприяти розширенню переліку (кадастру) повноважень ОМСВ, а звідси, й кадастру прав, свобод і обов'язків прав людини і громадянина, що реалізуються на локальному рівні існування соціуму, а з іншого, – розширить можливості для появи і прояву дискреційних повноважень ОМСВ відносно таких прав, свобод і обов'язків,

особливо в контексті їх належної реалізації, охорони, захисту та гарантування.

Тобто, можна стверджувати, що в рамках ТГ в умовах МСВ та існування публічної самоврядної (муніципальної) влади, – в межах її компетенційних повноважень, – об'єктивуються, виникають, функціонують, актуалізуються, рефлексуються та вдосконалюються дуже важливі організаційно-управлінські імпульси, що з часом формують організаційно-нормативні та організаційно-дискреційні механізми, що скеровані:

А) на реалізацію, охорону, захист, гарантування ОМСВ конституційних прав, свобод і обов'язків людини і громадянина на локальному рівні функціонування соціуму (муніципальні права людини, особистості, члена територіальної громади. – авт.);

Б) на організаційно-нормативне супроводження ОМСВ зазначених конституційних прав, свобод і обов'язків людини і громадянина;

В) на виникнення та врегулювання дискреційних повноважень ОМСВ, що є напрямку пов'язаними з їх конституційно-законодавчими компетенційними повноваженнями та здійснюються в інтересах ТГ та її членів;

Г) на виникнення системи судового захисту конституційних прав, свобод і обов'язків людини і громадянина на локальному рівні функціонування соціуму (муніципальні права людини, особистості, члена територіальної громади. – авт.);

Г') на виникнення системи судового захисту дискреційних повноважень ОМСВ, що є напрямку пов'язаними з їх конституційно-законодавчими компетенційними повноваженнями, логічно «витікають» з них, є спрямованими на їх реалізацію в межах закону та у встановленому законом порядку та здійснюються в інтересах ТГ та її членів;

Д) на формування та виникнення своєрідного масиву можливих (перспективних) дискреційних повноважень ОМСВ, що базуються на їх компетенційних повноваженнях, розвитку останніх в умовах перманентної

зміни умов життєвого циклу людини, враховуючи її існування як в умовах повсякденності, так й в умовах глобалізації, що актуалізує різні засади побудови таких дискреційних повноважень, включаючи й аналогію закону та аналогію права.

Представляє великий науковий та практичний інтерес дослідження процесів детермінування виникнення дискреції в сфері функціонування МСВ та діяльності ОМСВ. На першому місці тут, зазвичай, знаходиться різноманіття локального життя, що базується на життєвому циклі людини-члена ТГ та всієї екзистенційної феноменології територіальної спільноти. Не дивлячись на те, що життєвий цикл людини, її груп та колективів здійснюється на основі сталих управлінських алгоритмів, в умовах повсякденності все одно перманентно виникають питання, які виходять за межі повноважень ОМСВ, однак вони є такими, що напряму пов'язані з місцевим життям, розвитком та вдосконаленням місцевого господарства, відповідної території, в т. ч. ландшафту, що є середовищем існування та функціонування територіальної спільноти.

Крім того, в процесі життєдіяльності кожного конкретного члена ТГ – жителя, незалежно від його правового стану (громадянин, іноземний громадянин, апатрид, біпатрид, біженець тощо), виникають відповідні інтенції, потреби, інтереси, що з часом набувають групового та колективного значення, та на які повинні реагувати ОМСВ для їх вирішення, супроводження, забезпечення, хоча вони й, по-перше, виходять за межі повноважень останніх, однак є пов'язаними з ними, або, по-друге, виходять за межі повноважень останніх, та не є пов'язаними з такими повноваженнями.

У першому випадку, повноваження, що виникають у ОМСВ є дискреційними, у другому – не є дискреційними, та у випадку їх появи, – їх треба розуміти та тлумачити такими, що вони виникли у явочному порядку. Другим фактором, що детермінує виникнення дискреції в МСВ та відповідних повноважень у ОМСВ виступає поява, втілення та застосування

в повсякденну практику муніципального життя нових форм демократичної участі населення у вирішенні питань місцевого значення.

Йдеться про такі форми демократичної участі населення в прийнятті управлінських рішень як:

а) представницька демократія: є найбільш апробованою в теорії та на практиці формою демократичного формування депутатського корпусу ОМСВ та вибору посадових осіб МСВ;

б) партисипаторна демократія (від англ. participate – брати участь): така форма демократії, що реалізується завдяки формуванню мотивації у членів територіальних громад до участі в локальній демократії шляхом активізації їх участі у різних формах МСВ та шляхом допомоги ОМСВ в реалізації їх повноважень;

в) деліберативна демократія: ця форма демократії тільки розвивається в рамках публічної муніципальної влади, бо в основі її механізму лежить забезпечення демократичного врядування через форми дорадчої комунікації в локальному соціумі;

г) агрегативна демократія: форма демократії, що викликана до життя функціонуванням публічної муніципальної влади, передбачає не тільки вирішення ОМСВ колективних інтересів, тобто інтересів всієї ТГ, а й вирішення індивідуальних інтересів конкретної людини-жителя, що є членом такої громади;

г') агоністична демократія: є фактично новою формою демократичної участі жителів у становленні та розвитку МСВ, бо створена завдяки перманентному розвитку публічної муніципальної влади; саме вона дає конкретну можливість через повноваження ОМСВ та їх розширення і вдосконалення урізноманітнити життя у відповідності до демократичних цінностей, що збагачує жителів-членів ТГ та робить локальний соціум більш сучасним та телеологічно спрямованим за допомогою появи ширшого кола демократичних інститутів, дискурсів та форм життя, які сприяють індивіду в його ідентифікації з демократичними цінностями [234].

Слід зазначити, що розвиток форм демократичної участі жителів у рамках публічної муніципальної влади є напряду пов'язаний з процесами децентралізації повноважень публічної державної влади, що відбуваються в умовах муніципальної реформи. Саме така реформа ставить за мету не тільки посилити компетенційні повноваження ОМСВ, а й сформувати належну і реальну правову суб'єктність ТГ, яка згідно зі ст. 140 Конституції України виступає первинним суб'єктом МСВ, і яка до тепер володіє лише правосуб'єктністю декларативною. А там де існує, функціонує та діє колективний суб'єкт – там завжди існує соціальне управління, в нашому випадку, нормативне управління, як один з його видів, а, звідси, й актуалізується можливість виникнення дискреційних повноважень у ОМСВ, а також їх розуміння, визначення, об'єктивація та актуалізація їх охорони та захисту.

Третім фактором, що детермінує виникнення дискреційних повноважень у ОМСВ виступає глобалістський потенціал територіальних громад та самого інституту МСВ, що в процесах економічної, політичної і правової глобалізації, й особливо в процесах міжнародної міждержавної інтеграції, починають грати відповідну та суттєву міжнародно-правову роль, набуваючи відповідні ознаки міжнародної правосуб'єктності, причому в умовах формування загального та єдиного правового середовища – питання існування і функціонування ТГ та інституту МСВ перетворюється у об'єкт міжнародно-правових регламентації і регулювання.

Отже, в умовах глобалізації територіальні громади, з одного боку, здійснюють їй обґрунтований, активний та усвідомлений спротив, ставлячи за мету збереження характерологічних історичних, національних, релігійних, ментально-духовних, географічних та інших визначальних особливостей територіальних спільнот, що лежать в основі їх самоідентифікації в оточуючому світі; а з іншого – є одними з активніших суб'єктів, що сприймають та запозичують позитивні досягнення глобалізації, включаючи, насамперед, послуги, що вона пропонує для внутрішнього саморозвитку

територіальних спільнот – надбання інформаційних технологій та зв'язку, сервісну, транспортну інфраструктуру та інфраструктуру будівництва, а також могутній культурологічний дискурс, що базується на інтеграційній основі.

Саме в умовах глобалізації територіальні громади, що існують та функціонують в умовах МСВ починають продукувати локальні інтереси, що мають глобальну основу та є пов'язаними з застосуванням глобального дискурсу та глобальної інфраструктури. Це знаходить свій прояв у активному запозиченні та використанні ОМСВ глобально-міжнародних інструментів економічного, соціального та культурологічного характеру – міжнародної банківської системи обслуговування та кредитування, форм міжнародного економічного та культурного співробітництва, інструментів локального сталого розвитку – що фактично ведуть до посилення глобалістських тенденцій в світі, але на локальному рівні існування соціуму викликають відповідні змагальні тенденції між ТГ та ОМСВ різних держав, особливо в контекстуалізації поліпшення умов локального життя та надання більш широкого переліку муніципальних послуг для ТГ та її членів. Результатом чого є посилення міграційних процесів та поява великої кількості іноземців, що мешкають на території інших держав (експатів). В наведених умовах – виникнення дискреційних повноважень у ОМСВ є не тільки об'єктивним, а й природним процесом, що веде до виникнення цілого комплексу питань щодо їх вирішення, бо вони безпосередньо є пов'язаними з проблемами державного суверенітету та міжнародною правосуб'єктністю держави. А це потребує не тільки організаційного, а й насамперед нормативного супроводження – тобто відповідних регламентації, регулювання та у підсумку – забезпечення.

Важливим джерелом виникнення дискреційних повноважень ОМСВ є їх участь, а також участь ТГ, що їх сформували, у виконанні міжнародно-правових зобов'язань держави в сфері становлення в її межах повноцінної системи МСВ в його європейському розумінні.

Йдеться про те, що саме МСВ та ТГ, що існує та функціонує в умовах МСВ, – виступають безпосередньо об'єктом міжнародних міждержавних багатосторонніх регіональних договорів, – зокрема на європейському континенті, що на пряму зобов'язує держави до виконання їх положень, шляхом оформлення їх у вигляді своїх міжнародно-правових зобов'язань, а потім й введення таких зобов'язань у вигляді норм міжнародного права (міжнародного договору) у своє національне законодавство з використанням національного механізму імплементації норм міжнародного права (див. ст. 9 Конституції України).

Такі міжнародні договори, як Європейська хартія місцевого самоврядування 1985 року, Європейська рамкова конвенція про транскордонне співробітництво між територіальними общинами або властями 1980 року, Конвенція про участь іноземців у суспільному житті на місцевому рівні 1992 року, Переглянута Європейська хартія про участь молоді в місцевому та регіональному житті 2003 року, Європейська ландшафтна конвенція 2000 року – фактично містять нові та продуктивні повноваження ОМСВ, що здійснюються в рамках та задля ТГ та їх членів, та об'єктивують і активізують процеси виникнення дискреційних повноважень ОМСВ, але вже з метою виконання міжнародно-правових зобов'язань самої держави. Це акцентує і рефлексує увагу науковців та правоохоронців, зокрема фахівців у сфері правозастосування і правовиконання, щодо обґрунтованості, пропорційності та ефективності таких дискреційних повноважень.

Вважаємо, що зазначений підхід в контексті виникнення дискреційних повноважень у ОМСВ, що детермінує та фактично ініціює ТГ та її члени, володіє могутнім методологічним та гносеологічним потенціалами:

– по-перше, тут фундаментальні цінності муніципальної демократії поєднуються з правами людини, причому саме в контексті їх сумісного генезису, системи, форм вираження, методів та ступенів реалізації і захисту,

що підтверджує наукову якість наших підходів до розуміння сутності локальної демократії і конституювання муніципальних прав людини;

– по-друге, аксіологія муніципалізму генетично пов'язується з феноменом муніципальної влади, в основі якої знаходиться симбіоз муніципально-правової теорії та практики, що також підкреслює доброякісність нашого підходу до інституціоналізації МСВ як рівня публічної влади в державі, що володіє своїми компетенційними повноваженнями;

– по-третє, саме у ТГ та її членів в сфері МСВ органічно виникає перелік основоположних вад – свобода, солідарність, рівність, моральність, альтруїзм, самоорганізація, самодисципліна, самовідповідальність, субсидіарність, що є не тільки сенсоутворюючими цінностями демократії, прав людини та сучасного муніципалізму, але вони є одночасно характерними ознаками цих явищ, що сходяться в центрі та просторі їх реалізації – саме в сфері МСВ, що є природним простором існування ТГ та її членів;

– по-четверте, враховуючи те, що всі наведені об'єкти – демократія (в нашому розумінні – пряма, представницька, партисипаторна тощо. – авт.), права людини (у різних їх проявах та видах. – авт.) і сучасний муніципалізм є об'єктами міжнародно-правового регулювання та регламентації через норми міжнародного права договірною характеру, що містяться в міжнародних міждержавних багатосторонніх договорах, то визначення МСВ як важливого фактору глобалізації, є доктринально, нормативно, організаційно, наративно обґрунтованим і підтвердженим та праксеологічно продуктивним;

– по-п'яте, виходячи з міжнародно-правового «наповнення» інституту МСВ, це свідчить про становлення системи дихотомії локального і глобального чинників;

– по-шосте, враховуючи на те, що в основі МСВ лежить могутня мотивація кожного з членів ТГ щодо її існування, а також існування та функціонування МСВ, – жителі відповідних територій держави пов'язують

саме з МСВ свої життєві настанови та в цьому контексті продукують відповідні інтереси, що рано чи пізно кладуться законодавцем в основу повноважень ОМСВ, детермінуючи таким чином появу нових дискреційних повноважень ОМСВ.

Отже, можна зазначити, що дослідження співвідношення конституційно-законодавчих повноважень ОМСВ з їх дискреційними повноваженнями в сфері захисту прав людини, дає змогу звернути увагу на наступне:

– кожне повноваження ОМСВ, що є регламентованим та зафіксованим на конституційному або на законодавчому рівні, в широкому та схематично-моделюючому його розумінні, є скерованим на виконання, охорону, захист та гарантування прав людини, що мешкає на відповідній території держави в рамках ТГ та в умовах МСВ;

– при системному підході та буквальному тлумаченні кожного з наведених повноважень ОМСВ витікають дискреції як організаційні, ресурсні, кадрові та інші додаткові можливості для задоволення інтересів членів ТГ, що є природним та звичайним явищем, бо в рамках МСВ є відсутніми процесуальні форми та процедури щодо реалізації повноважень ОМСВ, тому застосування дискреції є логічним засобом для реалізації таких повноважень;

– можна визначити процесуально-процедурну залежність між конституційно-законодавчими повноваженнями ОМСВ та дискреційними повноваженнями, що застосовуються ОМСВ, їх виконавчими органами для реалізації перших:

а) кожному легалізованому та легітимованому повноваженню ОМСВ можуть відповідати відповідні дискреційні повноваження;

б) якщо повноваження ОМСВ не є легалізованими в законодавстві, а формуються в явочному порядку – дискреційні повноваження відносно них, є ефективним засобом для їх наступної легалізації, враховуючи на об'єктивний характер їх виникнення в якості відповіді на екзистенційні

запити членів ТГ, практику їх попереднього застосування та соціальну результативність та ефективність;

– становлення та розвиток дискреційних повноважень ОМСВ об'єктивує та актуалізує питання щодо їх судового захисту в контекстуалізації захисту прав ТГ, її членів та МСВ.

Резюмуючи, можна дійти наступних висновків:

– поява та наявність дискреційних повноважень у ОМСВ є об'єктивним фактом та оптимальним управлінським фактором, що обумовлена, по-перше, тим, що ОМСВ входять до системи органів публічної влади – публічної самоврядної (муніципальної) влади; по-друге, тим, що виходячи з першого аргументу, вони володіють власними повноваженнями в сфері публічного управління, що легалізовані Конституцією України та її чинним законодавством і легітимізовані не тільки муніципально-нормативною практикою в межах ТГ, але й правового простору держави;

– дискреційні повноваження органів публічної влади, включаючи й ОМСВ, – а) фактично «зростають» на їх конституційних та законодавчих повноваженнях (онтологічна ознака. – авт.); б) з метою їх належного та якісного виконання (телеологічна ознака. – авт.); в) базуються на особистому розсуді суб'єкта зазначених повноважень (гносеологічна ознака. – авт.); г) виникають в межах відповідного суб'єктивного психологічного вибору відповідної поведінкової настанови зазначеного суб'єкта (суб'єктивно-психологічна ознака. – авт.); г') є окремим видом повноважень органів публічної влади (ідентифікаційно-структурологічна ознака. – авт.); д) виступає як правовий засіб адміністративно-правового (управлінського) регулювання відносин з громадянами (нормативно-емпірична ознака. – авт.); е) є сукупністю прав і обов'язків на здійснення правомірного вибору варіанту поведінки, де кожна альтернатива є законною (правомірно-поведінкова ознака. – авт.); є) застосовуються лише у випадках, передбачених законом, і в межах закону (ознака законності. – авт.); ж) є правомірним вибором варіанту поведінки, що здійснюється шляхом застосування адміністративного розсуду

(ознака правомірної альтернативно-психологічної поведінки. – авт.); з) не передбачають обов'язку узгоджувати свої рішення (дії) з будь-яким іншим суб'єктом (ознака вільного вибору. – авт.); и) оформлюється у вигляді відповідного нормативно-управлінського рішення або правозастосовного нормативного акту (формалізована ознака. – авт.);

– поняття «дискреційні повноваження ОМСВ» можна визначити як сукупність прав і обов'язків, закріплених конституційним, адміністративним, муніципальним та іншим галузевим законодавством держави, телеологічною домінантою яких є здійснення належного публічного управління з метою реалізації колективних інтересів територіальної громади або колективно-групових інтересів її членів, скерованих на виконання покладених на ОМСВ чи його посадову (службову) особу функцій або компетенційних повноважень, що надають цьому суб'єкту управління: а) певний ступінь свободи розсуду в оцінюванні ситуацій, що виникають в процесі реалізації зазначених їх функцій і повноважень (фактор свободи розсуду. – авт.); б) імперативне право здійснювати правомірний вибір між законними альтернативами у вирішенні конкретної ситуації (фактор свободи вибору. – авт.); та в) не передбачають обов'язків узгоджувати свої рішення з будь-яким іншим суб'єктом (фактор відсутності субординаційних відносин у прийнятті управлінського рішення. – авт.);

– особливістю розуміння дискреційних повноважень ОМСВ є їх абсолютне та виключне тлумачення тільки в контексті визнання, охорони, захисту, реалізації, гарантування конституційних прав, свобод і обов'язків людини і громадянина, що на рівні МСВ трансформуються в муніципальні права людини, особистості, члена ТГ.

4.3. Форми демократичної участі людини у місцевому самоврядуванні та питання їх модернізації в умовах глобалізації

У Доповіді за підсумками двох міжнародних нарад за круглим столом з питань демократії та розвитку, спільно організованих Міжнародним інститутом з надання допомоги в справі демократизації і проведення виборів (PIDEA), Програмою розвитку ООН та Департаментом з політичних питань ООН, що відбулися у 2008 та 2011 роках, зазначалось, що «Ефективність інститутів і обґрунтованість демократичної політики – це загально визнані катализатори розвитку. Демократія створює сприятливе середовище, в якому можливості політичного вибору обумовлені контролем з боку вільних і відповідальних громадян, здатних забезпечувати підзвітність урядових і державних установ в процесі реалізації обраної ними політики» [235, с. 12].

В результаті обговорень на нараді за круглим столом були вироблені дванадцять ключових рекомендацій з питань взаємозалежності між демократією та розвитком, а також ролі ООН в зазначених процесах, які ми інтерпретували у вигляді відповідних факторів перспективної та функціональної властивості, а саме:

1. Осмислення того, що зміцнення демократії є як іманентною метою, так і інструментом заохочення розвитку, повинно мати важливе значення для запланованих на 2015 рік консультацій в рамках Організації Об'єднаних Націй по розробці нових рамкових механізмів розвитку на основі Цілей розвитку тисячоліття (ЦРТ) (телеологічно-інструментальний фактор. – авт.).

2. Хоча питання про внесок демократії в розвиток або внесок розвитку в демократію є складним, залежним від конкретних умов і часом викликає суперечки, ООН слід продовжувати вивчати, підтримувати і заохочувати істотно важливі і взаємовигідні аспекти обох процесів (синергетичний фактор. – авт.).

3. ООН слід сприяти побудові зводу емпіричних знань, демонструючих те, що демократичне управління, засноване на дотриманні прав людини і на

такому, що ставить в центр уваги проблематику гендерної рівності, має найважливіше значення для досягнення результатів в області розвитку в XXI столітті (гуманістично-гендерний фактор. – авт.).

4. ООН повинна діяти більш систематично і більш чітко визначити свою роль у зміцненні демократії у всьому світі. Дії ООН, засновані на її фундаментальних нормах, повинні бути спрямовані на просування демократії за допомогою принципового і послідовного участі в досягненні трьох основоположних цілей Організації – забезпечення миру і безпеки, захист прав людини і розвиток (телеологічно-пріоритетний фактор. – авт.).

5. ООН повинна і далі розвивати свої внутрішні процедури і потенціал з тим, щоб більш ефективно надавати допомогу країнам в переході до демократії і підтримувати процеси демократичних перетворень, що зароджуються (процедурно-процесуальний фактор. – авт.).

6. З огляду на те, що зміцнення демократії є довгостроковим, складним і таким процесом, що значною мірою залежить від конкретних умов, – надання допомоги ООН в цілях зміцнення демократії необхідно засновувати як на глибокому розумінні місцевих реалій, так і на міцних знаннях, отриманих порівняльним методом (локально-темпоральний фактор. – авт.).

7. Багаторічна прихильність ООН принципу національної відповідальності повинна бути визначена і реалізована більш всеосяжним чином, а також заснована на врахуванні конкретних умов розумінні взаємно зміцнюючого характеру зв'язку між демократією та розвитком (облігаторно-трансформаційний фактор. – авт.).

8. У короткостроковій перспективі зусилля по досягненню мирного переходу до нового, стабільного політичному порядку повинні ув'язуватися зі стратегічними довгостроковими підходами, націленими на розвиток тих інститутів, які забезпечують більш широкую участь і дозволяють почути все думки, в тому числі точку зору бідних, історично знедолених і вразливих верств населення (фактор поєднання стратегічних та тактичних підходів. – авт.).

9. В рамках ООН продовжує викликати загальну заклопотаність те, що в глобальній політиці і на місцевих рівнях необхідно зробити ще багато, щоб створити відчуття спільного бачення у всіх підрозділах системи ООН, робота яких пов'язана зі зміцненням демократії, підтриманням миру і наданням допомоги в цілях розвитку (фактор формування загальної свідомості до профільної проблематики. – авт.).

10. ООН слід ліквідувати розрив між політикою і практикою при вирішенні питань взаємозв'язку між демократією та розвитком (фактор органічного поєднання політико-праксеологічних підходів до профільної проблематики. – авт.).

11. Необхідно реформувати концептуальний підхід і практику надання традиційної допомоги для цілей зміцнення демократії (фактор трансформації концептуально-праксеологічних підходів до надання допомоги з профільної проблематики. – авт.).

12. Потрібно встановити більш міцні партнерські відносини між ООН – на глобальному рівні, в регіональних контекстах і на рівні країн – і іншими суб'єктами, з метою надання підтримки демократії [235, с. 6] (системно-партнерський фактор. – авт.).

Системний аналіз наведених позицій свідчить про те, що йдеться не тільки про:

а) роль ООН в утвердженні принципів і концептуальних положень про взаємний зв'язок між демократією та розвитком;

б) широке коло і склад суб'єктів публічної влади (починаючи з універсального, і закінчуючи на місцевому (локальному) рівні), що є відповідальними за практичне втілення наведеного концепту в систему публічно-правових відносин та реалії повсякденного життя, а й про:

в) об'єктивне посилення демократичного транзиту в умовах такої глобальної тенденції як децентралізація повноважень публічної влади та

г) формування важливого феномену сучасного демократично-трансформаційного дискурсу, який можна визначити як участь людини у

демократичних процесах або її залученість до процесу прийняття політико-правових рішень.

Враховуючи насамперед суто локальний характер не тільки прояву, але і реалізації проблематики взаємного зв'язку демократії та розвитку, вважаємо за потрібне зазначити, що наведена концептуалістика в її полісемічному і багатоплановому теоретико-парадигмальному та практично-функціональному розумінні, проявах, формуванню поведінкових настанов, діях уповноважених суб'єктів, та здійсненні на практиці, – проявляється насамперед у складних і найчастіше суперечливих процесах модернізації форм демократичної участі людини у МСВ, що в умовах глобалізації набувають своєї нової збагаченої змістовності, скерованої на більш повне задоволення екзистенційних інтересів жителів-членів територіальних людських спільнот – ТГ, що функціонують в умовах МСВ та в ординарному стані повсякденності, а також через реалізацію системного комплексу їх конституційних прав, свобод і обов'язків, які здійснюються на локальному рівні соціуму в умовах життєвого циклу людини.

Варто зазначити, що хоча проблема залучення громадян до політичного життя займає одне з центральних місць у сучасній політичній науці, вона є актуальною і в науці правовій, особливо в галузях конституційного та муніципального права, що регламентують та регулюють суспільні відносини, які виникають у зв'язку з участю громадян в електоральних процесах (конституційне право) та формуванням соціальної активності та мотивації до участі в системі локальної демократії та в МСВ жителів – членів ТГ (муніципальне право).

Ба більше, участь громадян в демократичних процесах через вибори або через участь в процесі прийняття рішень на різних рівнях соціуму, – виступає найважливішим елементом формування, діяльності і реалізації конституційних настанов щодо інституціоналізації системного комплексу публічної влади, закріплених у ст. ст. 1, 5, 6, 7, 8, 36, 38, 39, 40 Конституції України [1].

Отже, можна стверджувати, що суто політична проблематика теорії демократії, її вдосконалення в країнах ліберальної демократії, вивчення процесів посткомуністичної трансформації і демократичного транзиту, в тому числі на локальному рівні існування та функціонування соціуму, – тобто, в межах ТГ, в умовах МСВ, в ординарному стані повсякденності, – де вона фактично і знаходить своє практичне розуміння і втілення не тільки серед громадян патримоніальної держави, але і серед широкого кола фізичних осіб, що володіють різними правовими станами (іноземство, апатридство, біженство тощо) і на законних засадах знаходяться і постійно проживають на території іноземної держави, виступаючи жителями її відповідних територій та членами відповідних ТГ, – стають актуальною проблематикою і для юридичної науки, особливо в контексті трансформації її пострадянських засад, нейтралізації їх негативного спадку, сприйняття ліберальних демократичних цінностей через міжнародні правові стандарти локальної демократії та формування нових механізмів функціонування публічної влади в процесах формування демократичної правової державності умовах глобалізації, і особливо якісно нової її форми – правової глобалізації.

В контексті дослідження теоретичних проблем феноменології політичної залученості фізичних осіб у процеси функціонування політичних систем, її значення та ролі в усвідомленні та розумінні ними загальнодемократичних процесів в державно організованому соціумі, включаючи і його низовий – локальний рівень, важливу роль відіграють праці класиків системного аналізу в політичній науці Д. Істона і Г. Алмонда. Так, Д. Істон, аналізуючи значення для політичної системи підтримки з боку громадян, однією з головних форм цієї підтримки визначив їх готовність до політичної участі. Г. Алмонд виділив такі взаємопов'язані функції політичної системи як політична соціалізація і залучення до участі, артикуляція інтересів і їх агрегування, політична комунікація. Тобто, йдеться про становлення феноменології якісної оцінки участі людини (насамперед, громадянина) у політичних процесах.

Разом з тим, треба наголосити на тому, що зазначена проблематика досліджувалась і іншими представниками політичної науки, доктринальні досліджування яких профільної спрямованості можна класифікувати через групування в п'ять груп, залежно від об'єктно-предметного відношення до загальної проблематики у такий спосіб:

– першу групу складають роботи теоретико-методологічного плану, що присвячені дослідженню демократії і проблем її вдосконалення (Р. Даль, Р. Далтон, Ш. Волін, Ч. Тіллі, Ю. Хабермас, Д. Хелд і ін.) У цю ж групу можна включити роботи Г. Алмонда і С. Верби, які орієнтованість на участь або відсутність її використовували в якості критерію у визначенні типів політичної культури і характеру політичної системи. Тобто, йдеться не тільки про загальні та нагальні проблеми становлення демократії в державно організованому соціумі, а й про особистісний вимір загальнодемократичного процесу;

– до другої групи можна включити праці, що присвячені проблемам модернізації (Р. Інглхарт, С. Хантінгтон) і демократичного транзиту (Т. Карл, Т. Карозерс, А. Круасан, Х. Лінц, С. Ліпсет, В. Меркель, А. Переворський, Д. Растоу, А. Степан, Ф. Шмиттер і ін.). У цю групу доцільно включити також праці інших, зокрема вітчизняних (Ю. М. Колесник, Т. В. Бельська, Л. Л. Бунецький, С. Г. Денисюк, І. Г. Васильєва), а також пострадянських дослідників з проблем модернізації та транзитології (М. О. Баранов, Г. І. Вайнштейн, К. С. Гаджиев, П. К. Гончаров, А. М. Медушевського, О. І. Мельвиль та ін.).

Отже, йдеться про дослідження проблем релятивістської та біхевіористської властивості, що скеровані на розвиток, модернізацію та трансформацію, а також запозичення основоположних засад демократії політичними системами держав, що розвиваються;

– третю групу складають роботи, в яких розглядаються тенденції розвитку інституційної структури в умовах трансформації політичної системи суспільства (Л. Є. Бляхер, С. Г. Кірдіна, К. Є. Коктиш, П. В. Панов,

В. І. Пантін і ін.) і, зокрема, процес формування партійної системи (Г. Голосів, В. Я. Гельман, С. Є. Заславський, З. М. Зотова, М. Лешанич, Б. Макаренко, І. А. Побочий, Г. Шипунов та ін.) – в цю ж групу доцільно включити праці, присвячені аналізу забезпечення підтримки перетворень (Р. Роуз, У. Мішлер, М. Манро), а також взаємовпливу еволюції інституційних і соціокультурних складових трансформаційного процесу (О. В. Бродовська). Тобто, йдеться про інструментально-технологічні засади супроводження та забезпечення демократичного процесу;

– четверта група включає роботи, присвячені розробці теорії політичної участі, виявлення чинників, що впливають на громадян та інших фізичних осіб у цьому процесі. У зарубіжній науковій літературі в цій сфері складаються два основних методологічних напрямки – раціоналістичний і соціально-психологічний. У першому з них, – політична участь розглядається під кутом зору співвідношення витрат і доходу від участі для раціонально мотивованого громадянина (Є. Дауне, К. Ерроу, М. Олсон та ін.). Більш плідним визнається соціально-психологічний підхід, який акцентує увагу на вплив особистісних можливостей, орієнтацій, а також на вплив інституційних структур на зразки поведінки громадян (С. Верба, Н. Най, Дж. Кім, К. Шлоzman, Г. Бреді і ін.). У цю ж групу включаються праці вчених, що присвячені вивченню теорії політичної участі, ступеня залученості громадян у політичний процес, рівня протестного потенціалу, співвідношення електоральних і неелекторальних форм політичної участі, громадянської та політичної активності (А. С. Ахременко, І. О. Батаніна, О. В. Бродовська, Д. В. Гончаров, Г. Л. Кертман, А. О. Лаврикова, С. В. Патрушев, С. П. Перегудов, В. В. Петухов, В. Л. Римський і ін.). Свій внесок в дослідження наведених проблем, але з позицій конституційних правоположень внесли вітчизняні вчені-конституціоналісти К. Бабенко, О. Батанов, Н. Воротіна, Н. Гаєва, В. Журавський, В. Кампо, В. Кафарський, М. Козюбра, М. Корнієнко, Т. Костецька, М. Малишко, Г. Мурашин,

В. Опришко, М. Орзіх, Н. Руда, М. Ставнійчук, О. Скрипнюк, О. Тодика, Ю. Тодика, О. Фрицький, М. Цвік.

Отже, йдеться про проблематику впливу демократичних процесів на людину (особистість) та її поведінкові реакції на їх виклики;

– нарешті, особливу методологічну цінність для проблематики, що досліджується, має п'ята група робіт, в яких феноменологія цілеспрямованого розширення політичної залученості громадян розглядається як найважливіше завдання в вдосконаленні сучасної демократії. Тенденції до зниження політичної та громадянської активності, що виявляються в різних дослідженнях, визначаються авторами цих робіт як основна загроза демократії, і тому ними пропонується комплекс заходів щодо розширення залученості громадян до політичного життя (Р. Далтон, С. Маседо, Р. Патнем, Дж. Стокер та ін.). Наведені рекомендації щодо цілеспрямованого розширення політичного залучення адресовані основним політичним акторам – державі, тобто її публічній владі (включаючи і ОМСВ) політичним партіям, громадським асоціаціям. Пропоновані заходи включають як зміни у виборчих процедурах, так і суттєві перетворення в функціональних характеристиках сучасної демократії. У цих роботах поняття «залучення» (engagement, involvement) використовується як для аналізу об'єктивного стану рівня політичної участі і залученості громадян у політичний процес, так і для позначення цілеспрямованої діяльності різних політичних акторів, покликаної сприяти розширенню такої участі. Тобто, йдеться про складні та суперечливі процеси формування внутрішньої мотивації людини (особистості), – причому як громадянина, так і фізичної особи, що володіє іншими правовими станами, до участі у демократичних процесах. Свій внесок в дослідження профільної проблематики внесли і представники правової – конституційної та муніципальної науки (зокрема, М. О. Баймуратов, О. В. Батанов, В. І. Борденюк, О. М. Бориславська, М. П. Воронов, В. А. Григор'єв, І. В. Дробуш, В. М. Кампо, Ю. Б. Ключковський, А. М. Колодій, М. І. Корнієнко, В. В. Кравченко,

В. С. Куйбіда, П. М. Любченко, О. В. Марцеляк, Л. Р. Наливайко, Н. Р. Нижник, М. П. Орзіх, І. М. Панкевич, М. В. Пітцик, В. Ф. Погорілко, О. В. Прісшкіна, М. О. Пухтинський, Ю. М. Годика, О. Ф. Фрицький та ін.).

Однак, треба зазначити, що вони досліджували форми демократичної участі людини у публічному управлінні та МСВ несистемно та фрагментарно, через науковий аналіз окремих форм такої участі, що забезпечені відповідними процесуально-процедурними діями, які є похідними від конституційних політичних прав громадянина, і без створення концептуальної моделі такої участі та її трансформації в умовах глобалізації.

Отже, аналіз ступеня розробленості проблеми показує, що в рамках політології, соціології та правової науки створено солідну теоретико-методологічну базу для дослідження факторів, що впливають на процес залучення громадян до політичного життя. Разом з тим в даний час у вітчизняній науковій літературі відсутні роботи, присвячені комплексному аналізу цілеспрямованої діяльності ОМСВ, спрямованої на розширення політичної участі, залучення жителів-членів ТГ до прийняття важливих рішень щодо стабільного і передбаченого існування та функціонування територіальної спільноти в довгостроковому плані в умовах системної трансформації суспільства і держави – через децентралізацію повноважень публічної влади та об'єктивації посилення впливу тенденцій правової глобалізації.

Треба наголосити на тому, що проблематика політичного залучення людини (особистості, громадянина), хоча і має яскраве юридичне забарвлення, особливо в контексті організаційного, нормативного, процесуально-процедурного супроводження і забезпечення, досить рідко використовується у вітчизняній науковій юридичній літературі. Опубліковані в останні роки профільні дослідження були виконані в сфері політичної науки і зосереджені в основному на вивченні розвитку політичної участі і політичної мобілізації [236].

Разом з тим залучення людини (особистості, громадянина, жителя-члена територіальної громади) до загального політичного процесу на всіх його рівнях, – виступає як самостійна важлива функція не тільки політичних інститутів, а і органів публічної влади різного рівнів (публічна державна та публічна самоврядна (муніципальна) влада [3]) і не може бути повністю розкрита за допомогою тільки понять участі і навіть мобілізації, бо потребує глибоких досліджень в сфері юриспруденції та філософії, соціології, соціальній психології тощо.

Вихідним моментом в аналізі профільних понять «політична участь», «участь людини у демократичних процесах» або точніше її «залученість до процесу прийняття політико-правових рішень», може бути досить загальноприйняте і узагальнене визначення політичної поведінки як сукупності реакцій соціальних суб'єктів на діяльність політичної системи.

В такому розумінні політичну поведінку прийнято поділяти на позитивно-активну – політичну участь і негативно-пасивну – абсентеїзм. Політичну участь прийнято розглядати як діяльність громадян, метою якої є вплив на функціонування політичної системи, формування політичних інститутів і процес вироблення і прийняття політичних рішень.

Отже, така формула та парадигма поведінки включає:

а) активну форму діяльності людини (поведінково-діяльнісна настанова. – авт.);

б) діяльність, що здійснюється тільки громадянами держави (імперативно-суб'єктна настанова. – авт.);

в) здійснення відповідного впливу (ідеологічного, політичного, соціального, нормативного тощо) на відповідний стан суспільних відносин (суб'єктивно-владна настанова. – авт.);

г) здійснення суб'єктивно-владного впливу на відповідні предметно-об'єктні ідентифікатори та функціонально-структурні характеристики політичної системи, а саме:

1) функціонування політичної системи;

2) формування політичних інститутів і

3) процес вироблення і прийняття політичних рішень (предметно-об'єктна настанова в її функціонально-структурній інтерпретації. – авт.);

г') реалізація громадянами держави своїх конституційних політичних прав, що реалізуються завдяки застосуванню відповідних, передбачених конституцією держави та конституційним законодавством, форм політичної участі (індивідуально-нормативна настанова в її поведінково-діяльнісній інтерпретації. – авт.);

д) відповідна телеологічно-обґрунтована діяльність, що сприяє виникненню, формуванню та реалізації відповідних настанов індивідуальної, групової, колективної політико-правової свідомості, що детермінує виникнення відповідної політико-нормативної індивідуальної, групової та колективної психології (свідомо-психологічна настанова щодо політичної участі людини. – авт.).

На противагу політичної участі під абсентеїзмом розуміється ухилення від участі в політичному житті (в голосуванні, виборчих кампаніях, акціях протесту, діяльності партій, груп інтересів, в локальних формах безпосередньої демократії і т. ін.), втрата інтересу до політики і політичних норм, тобто політична апатія, що в умовах розповсюдження та посилення веде до політичної «анемії» як одної з основоположних ознак соціальної анемії.

Аналіз наведених положень дає можливість акцентувати увагу на таких ознаках абсентеїзму:

а) ухилення людини (особистості, громадянина) від участі в політичному житті через неучасть у профільних формах його реалізації (політико-нігілістична настанова. – авт.);

б) втрата інтересу до політики (поведінково-пасивна /апатична/ настанова. – авт.);

в) втрата інтересу до норм і форм політичної поведінки (організаційно-пасивна /апатична/ настанова. – авт.);

г) байдуже ставлення до політичних реалій існування держави та соціуму і пасивна готовність сприймати та існувати при будь-якому політичному режимі (індиферентно-поведінкова настанова. – авт.).

Необхідно зазначити, що таке різке і однозначне розрізнення в політичній поведінці людини (особистості, громадянина) влаштовує не всіх представників доктрини і деякі з них (зокрема Мілберт) в політичну участь включають і «апатичне» ставлення до політики як один з можливих та прийнятних варіантів такої участі. Своєю чергою, в Оксфордському зведеному словнику політичних термінів відзначається, що апатію, принаймні щодо участі у виборах, деякі автори розглядають як показник задоволеності [237, р. 362]. Отже, в даному випадку поняття політичної участі практично збігається з поняттям політичної поведінки.

Наведені настанови мають безпосереднє відношення до МСВ, бо саме воно виступає природною сферою прояву і фактичної реалізації політичних інтересів, атитюдів, габітусів, патернів, політико-владних тенденцій і саме в ньому під суттєвим впливом ОМСВ та інституцій громадянського суспільства такі інтереси, атитюди, габітуси, патерни, тенденції виникають, формуються, реалізуються, – викликаючи відповідні зміни та модифікації у політичній системі суспільства, включаючи і його локальний рівень.

Розширене тлумачення політичної участі досягається іноді за допомогою врахування більш «тоншої» матерії, через акцентуацію і виділення в ньому: а) інструментального та б) вербально-емоціонального рівнів.

Отже, якщо перший з них, – інструментальний, фактично відтворює зміст політичної участі в традиційному сенсі як більш-менш активної діяльності громадян, що здійснюється за допомогою використання відповідних організаційних та організаційно-правових форм діяльності та техніко-технологічних інструментів, що сприяють цьому, то другий, – на емоційному рівні, тобто на рівні психіки і психології свідомості людини, в політичну участь включається певна ступінь загального інтересу громадян до

тих політичних процесів, що відбуваються в державі, ступінь і характер їх інформованості про такі процеси, реакція на них тощо.

В контексті політичного розвитку локального рівня соціуму треба зазначити, що саме тут мають місце та діють обидва рівні політичної участі – інструментальний та вербально-емоціональний, бо саме в локальному політичному процесі, до організації, формування та реалізації якого мають відношення ОМСВ – представницькі і виконавчі, використовуються його інструментально-процесуальні форми, що унормовані та легалізовані національним законодавцем, а також зримо проявляються його вербально-емоціональні настанови через індивідуальну, групову і колективну поведінку жителів-членів ТГ.

Звідси, якщо оперувати терміносистемами «інтерес до політики», «прагнення до інформованості», «ставлення до політичної системи», «реакція людини на політичні події», – то ми будемо стикатися з елементами політичних орієнтацій, і саме в їх розумінні, відносно політичної участі найбільш вдалим вважається застосування терміну політичної залученості. Його етимологічне навантаження характеризується комплексністю, бо саме він має достатній та конструктивний потенціал, щоб з'єднувати в собі: а) політичну участь як певну діяльність; б) участь як інтерес і зацікавленість у долях політичної спільноти; в) участь як набір певних цінностей і норм щодо уособлена себе як «політичної людини» (особистості і громадянина). Зазначимо, що феномен політичних орієнтацій носить індивідуалізований характер, він проявляється насамперед в сфері МСВ і є характерним не тільки для конкретної людини (особистості), тобто (громадянина, будь-якої фізичної особи, що має інший правовий стан /іноземний громадянин, апатрид, біженець тощо/ та законно перебуває і постійно проживає на території іншої держави), а для її груп та асоціацій, в тому числі і територіальних (ТГ).

Своєю чергою, необхідно враховувати, що поняття політичного залучення в політологічній літературі зазвичай використовується в двох

значеннях. У першому випадку, це – не імперативно навантажений термін, що практично виступає синонімом політичної участі, оскільки використовується для загальних характеристик: а) ступеня, б) стану, в) інтенсивності, г) якісних показників залучення громадян до політичного життя або в публічну сферу взагалі. У другому ж, більш вузькому значенні, – йдеться про телеологічно спрямовану діяльність відповідних суб'єктів політичного процесу і громадянського суспільства, скерованої на включення громадян у політичну або громадську активність, а також про сукупність засобів і методів такого включення. Отже, у цьому значенні політичне залучення в певних аспектах перетинається з поняттями громадянського виховання та політичної мобілізації.

В цьому контексті: а) громадянське виховання займає важливе місце в арсеналі засобів політичного залучення, а б) політична мобілізація найчастіше застосовується для опису порівняно обмеженого в часі і просторі процесу забезпечення масової підтримки будь-якої політичної сили і/або конкретної політичної акції [238].

Треба зазначити, що на рівні МСВ з відомих причин більш яскраво проявляється вузьке розуміння політичної залученості, хоча її загальна оцінка та характеристика, що передбачається широким розумінням такої залученості також має право на існування, бо достатньо переконливо характеризує електоральні інтереси і очікування виборців в межах ТГ, їх структурні та якісні параметри тощо. У змістовному розумінні політичне залучення має метою розширення політичної участі громадян в довгостроковому плані, їх більш-менш постійну включеність в процес функціонування політичної спільноти.

Одночасно, треба зазначити, що виняткова складність трансформаційних процесів в сучасній посттоталітарній, пострадянській державі, якою є Україна, спонукає дослідників підходити до проблем політичного залучення з суттєвими поправками на специфіку і особливості цих процесів. Так, Р. Роуз, У. Мішлер і Н. Манро в дослідженні,

присвяченому фактично пострадянській трансформації, особливо підкреслюють, що її унікальність полягає перш за все в тому, що фундаментальні і дуже стислі в часі зміни відбулися в трьох різних вимірах одночасно – а) в сутнісних характеристиках держави, б) в політичному режимі і в) способі функціонування економіки [239, р. 4].

А це природно детермінувало виникнення відповідних негативних тенденцій в формуванні позитивної, передбачуваної та якісної феноменології політичної участі пострадянської людини (особистості), яка у своїй більшості до цих пір не сприймає політичний плюралізм, багатоманітність політичної ідеології, функціонування багатопартійної системи, наявність ефективних демократичних механізмів врахування суспільно-політичної думки населення, – залишаючись пасивним спостерігачем за політичним життям, ховаючись за абсентеїзмом та політико-правовим нігілізмом.

Наведені вище теоретико-доктринальні настанови актуалізують необхідність визначити змістовне «наповнення» феноменології «участь людини у демократичних процесах» або точніше «її залученість до процесу прийняття політико-правових рішень», – що, як обґрунтовано вважаємо, допоможе більш детально визначити і проаналізувати форми демократичної участі людини в МСВ.

З позиції онтологічного розуміння цієї феноменології, це означає участь людини у державно-владних, а точніше, спираючись на сучасний підхід до розуміння публічної влади, – у публічно-владних відносинах, що мають метою виникнення, становлення, розвиток, охорону, захист, гарантування, – у широкому значенні, – формально-функціональної динаміки і загального розвитку політико-владної системи суспільства і держави.

Використання аксіологічного підходу до визначення профільної феноменології дає нам розуміння її цінності, завдяки чому участь людини у політичному житті визначається як найважливіша умова ефективного функціонування і самовідтворення демократичної політичної [240], і, отже правової системи, – через її якісну (соціально активну, чітко усвідомлену,

телеологічно обґрунтовану тощо) участь в зазначених процесах, що ідентифікується у вигляді «залученості» до них.

Дійсно, термін «залученість» виступає в розумінні концепції участі людини в політичних процесах як опорний, бо у суб'єктному розумінні профільної феноменології він дає нам начебто однозначну відповідь, методологічну вказівку, функціонально-визначальний акцент і вихід на те, що у публічно-владних відносинах, які мають політичну природу, людина зазвичай повинна мати правовий стан «громадянства», що об'єктивно детермінує її політико-правовий зв'язок з патримоніальною державою, тобто державою свого громадянства – бо тільки наявність та реалізація такої умови є легальним конституційно-правовим шляхом і засобом для участі людини у таких відносинах.

Підхід, що базується на об'єктно-предметних параметрах визначення та розуміння профільної проблематики базується на її гносеологічному розумінні як іманентної форми політичної участі людини-громадянина у політико-владних і політико-правових відносинах, що є об'єктивними і обов'язковими в умовах демократичної правової державності з метою:

- а) регулярного і періодичного оновлення публічної влади;
- б) постійної участі у процесі розробки, обговорення і прийняття політичних рішень, що є важливими для реалізації теологічних доміант публічної влади;
- в) реалізації індивідуальних, групових і колективних політичних інтересів людини, що мають суттєве значення для її стабільного та передбаченого існування в межах ТГ в умовах МСВ та здійснення нею життєвого циклу.

Функціонально-тактичні ознаки реалізації профільної феноменології участі людини у демократичних процесах об'єктивно включає низку ідентифікаційних ознак – визначення масштабів, форм і інтенсивності участі громадян, способи і коло суб'єктів їх залучення, межах компетентності і громадян і суб'єктів їх залучення та інформованості громадян, легалізація

процесуальних форм такого залучення, – тобто, йдеться про формалізацію і процесуалізацію політико-демократичного процесу, що знаходить своє закріплення і легалізацію або в виборчому законодавстві, або у звичайних законах, що закріплюють інші форми демократичної участі людини в політичному житті та наступну легітимацію в локальному суспільстві на рівні ТГ.

Ба більше, у доктринальному розумінні профільної феноменології ми стикаємось з наявністю різних теоретичних позицій представників політичної, соціологічної та правової наук про доцільність використання відповідних процесуальних процедур в політичному процесі, у публічно-владних відносинах, в процесі прийняття політичних рішень тощо. Крім того, предметом дискусій найчастіше стають проблеми співвідношення інструментальної цінності політичної участі для розвитку демократії і індивідуального, групового або колективного ціннісного значення такої участі для розвитку особистості, трансформація форм і методів політичної участі людини у політико-владних процесах, актуальні аспекти реалізації політичних прав і свобод громадянина тощо. При цьому аспект особливої значущості політичної залученості громадян свого часу формулювався як основоположна ідентифікаційна ознака так званої партисипаторної демократії – «демократії участі», що реалізується в умовах МСВ та в межах ТГ, а сьогодні вона сповідується як інституційна ознака прихильниками «відродженого республіканізму» [241].

Треба звернути увагу на те, що феноменологія участі людини у демократичних процесах має свою історичну ретроспективу, бо розуміння і тлумачення політичної активності як інтегральної характеристики громадянина демократичної держави сходять ще до Афінської демократії епохи Перикла. У знаменитій промові Перикла над могилами воїнів, які першими загинули на початку Пелопоннеської війни, підкреслюється, що саме турбота про справи поліса відрізняє справжнього громадянина Афін: «Одним і тим же особам можна у нас і піклуватися про своїх домашніх

справах, і займатися справами державними, та й іншим громадянам, які віддалися іншим справам, не чуже розуміння справ державних. Тільки ми одні вважаємо не вільним від занять і праць, але марним того, хто зовсім не бере участь у державній діяльності. Ми самі обговорюємо наші дії або намагаємося правильно цінувати їх, не вважаючи промови чимось шкідливим для справи» [242, с. 40].

Отже, по суті в промові Перикла закладено засади поділу аспектів повсякденної життєдіяльності людини (громадянина) на приватне і публічне (що відноситься до полісу), а також оцінка як «непотрібного» відношення громадянина, через його замкнутість на приватних справах і його неучасть в політичному житті.

Не дивлячись на настанови, які розглядались, треба все ж зазначити, що у сучасному розумінні участь людини у демократичних процесах, особливо в умовах МСВ та, враховуючи тенденції глобалізації, – має свої особливості, на які треба звернути пильну увагу, бо на наше глибоке переконання, саме вони будуть визначати актуальне наповнення та новації в організації і реалізації цієї важливої для існування державності феноменології участі людини, що сьогодні базується на засадах інституціоналізації її політичної залученості у профільні процеси.

Отже, хоча МСВ і виступає як самостійний рівень публічної влади (див. ст. 5 Конституції України 1996 року) – публічної самоврядної (муніципальної) влади, воно характеризується, насамперед, локалізацією всіх публічно-правових відносин на найнижчому рівні існування та функціонування локального соціуму – тобто, ТГ, яка функціонує в умовах МСВ. Такою локалізацією, завдяки номосу, локусу та топосу території як самостійної феноменології та пріоритетного об'єкта і предмету управлінської діяльності, що виступає матеріальною основою існування територіальної людської спільноти (ТГ) та впливає на всі територіально-локальні та територіально-соціальні процеси, – вона трансформується в суб'єкт, що наділений власними інтересами, завдяки об'єктивній потребі такого суб'єкта

в догляді, у відповідному організаційному і нормативному супроводженні і забезпеченні його розвитку, управління, реновації, гарантування зазначених процесів тощо.

Звідси саме локалізація стає визначальним та оперативним критерієм в діяльності людської спільноти, в тому числі й відносно реагування на політичні процеси, що протікають в локальному соціумі. Але:

а) не можна однозначно стверджувати про відсутність впливу на локальні процеси загальнодержавних тенденцій політичного життя та демократичних тенденцій, більш того, –

б) найважливіші смисли, питання та тенденції в даній сфері ініціюються, формуються, детермінуються публічною державною владою, саме державою, що виступає ядром політичної системи суспільства, та її інституцій, а також продукуються іншими суб'єктами політичної системи – політичними партіями та іншими політичними об'єднаннями – інституціями громадянського суспільства, що, своєю чергою,

в) ретранслюють їх на локальний рівень соціуму (ТГ) через свої локальні представництва (ОМСВ – через делеговані повноваження виконавчої влади; місцеві органи виконавчої влади – через їх компетенційні повноваження).

Отже, такий вплив:

а) здійснюється цілеспрямовано через відповідну нормотворчу та управлінську діяльність вищих органів законодавчої та виконавчої влади,

б) саме вони трансформують наведені політичні смисли, питання, тенденції та їх різні варіації у відповідні рішення та нормативно-правові акти (через механізми нормопроекування та нормотворчості, – загалом, нормотворення),

в) своєю чергою, на рівні МСВ в рамках локального соціуму всі наведені державні настанови піддаються відповідній локальній інтерпретації представниками суб'єктів політичної системи суспільства в межах ТГ та інституцій громадянського суспільства, створених жителями-членами ТГ,

г) в основі такої інтерпретації лежить акцентуація, транспонування, контекстуалізація та трансформація загальнодержавних політичних настанов на місцеві питання, що повинні бути вирішені через відповідну організаційну та організаційно-правову діяльність ОМСВ (їх представницькі та виконавчі органи), як органів, що презентують відповідний рівень публічної влади, щодо реалізації політичних інтересів членів ТГ;

г') процес такого вирішення здійснюється трояким чином:

1) питання регулярного оновлення публічної державної та самоврядної влад реалізуються через механізм загальнонаціональних та локальних виборів або референдумів;

2) вирішення політичних питань локального розвитку реалізуються через активізацію участі жителів-членів ТГ в такому процесі, зокрема шляхом участі у інституціях громадянського суспільства політичного характеру;

3) питання реалізації політичних інтересів жителів-членів ТГ у вигляді реалізації їх конституційних політичних прав, свобод і обов'язків здійснюється, по-перше, через обидва зазначених вище шляхи, і, по-друге, через підвищення загальної мотивації людини до участі в демократичних процесах, включаючи її реалізацію на рівні локальної демократії.

Звідси, можна констатувати наступне:

– локальний характер прояву порядку денного в сфері політико-правових реалій (загальнонаціональні вибори Парламенту і Глави держави /локальний характер проведення та голосування/; місцеві вибори, референдуми, інші форми безпосередньої демократії в МСВ тощо);

– локальний характер суб'єктного складу політичних процесів – він визначається насамперед приналежністю до громадянства 363 держави. Але на локальному рівні прояву таких процесів, враховуючи, по-перше, реальний склад ТГ у контексті правового стану фізичних осіб, що до неї входять, а також, по-друге, міжнародні стандарти МСВ, що прийнято в рамках Ради Європи, зокрема Конвенцію про участь іноземців у суспільному житті на

місцевому рівні від 5 лютого 1992 року [243], відповідно до ч. 1 ст. 6 якої держава-учасник повинна надати іноземцям право голосувати та висувати свою кандидатуру на виборах ОМСВ, тобто надати їм активне і пасивне виборче право, якщо вони: а) відповідають вимогам, що надаються громадянам; б) на законних підставах постійно мешкають на території держави; в) строк такого мешкання становить п'ять років, що передують виборам, – суб'єктний склад політичних процесів може суттєво змінитися, що призведе до фактичної зміни філософської основи електорального процесу в державі. Україна поки ще не підписала дану Конвенцію, але будучи активним членом Ради Європи та виконуючи свої міжнародно-правові зобов'язання з модернізації системи МСВ та виборчої системи, – може це зробити;

– локальний характер об'єктно-предметного складу порядку денного в сфері політико-правових реалій – зазвичай реалізується членами ТГ через усвідомлення локального виміру і локальної значимості відповідних питань політичного характеру;

– локальний характер аксіологічного порядку денного в сфері політико-правових реалій – визначається через співвідношення ціннісних координат політичних питань з системним комплексом інтересів, що виникають в МСВ: а) інтереси території; б) інтереси ТГ; в) інтереси людини-члена ТГ [244, с. 38-39];

– але треба відмітити, формування загально-локального характеру громадянської компетентності – формування наведеної характеристики у члена ТГ (громадянина) на різних рівнях детермінується декількома засадами: а) вирішенням політичних питань загальнодержавного значення (загальнонаціональні вибори Парламенту, Глави держави, участь у всеукраїнському референдумі, загальноукраїнських опитуваннях, всенародних обговореннях проектів законодавчих актів тощо); б) вирішенням питань місцевого значення через участь у місцевих виборах і референдумах, участь у інших формах локальної демократії (загальні збори,

місцеві ініціативи, обговорення проектів локальних актів ОМСВ тощо), – саме через такі форми громадянської компетентності та її форм: а) життєвої; б) соціальної; в) політико-правової; г) полікультурної; г') професійно-трудової; д) здорового способу життя – здійснюється виховання у людини у душі патріотизму, відповідальності, законності, що є результатом активної, відповідальної, ефективної реалізації своїх прав, свобод і обов'язків з метою побудови демократичного суспільства [245].

Своєю чергою, в рамках локальної людської спільноти в межах життєвої форми громадянської компетентності виховуються такі риси як усвідомлення історичної або сучасної приналежності до відповідної ТГ, здатність свідомо, послідовно і творчо визначати, проектувати і реалізувати особисте життя, участь у асоціаціях людини в рамках групи, колективу, суспільно-цільової структури (громадського об'єднання – інституції громадянського суспільства) тощо, формування індивідуального, групового, колективного габітусів і таких же рівнів ментальності.

Треба акцентувати увагу і на тому факті, що відповідними рисами такої громадянської компетентності починають володіти і інші члени ТГ, що мають інші правові стани, але законно знаходяться на території держави свого перебування; – локальний характер комунікативної взаємодії в межах ТГ в процесі реалізації порядку денного в сфері політико-правових реалій, – враховуючи найважливіший характер такої комунікації, як інституційної основи створення і функціонального «скріплення» територіальної спільноти, в межах якої розповсюджуються, усвідомлюються, генеруються, продукуються, розвиваються, реалізуються політичні смисли, концепти, ідеї – така взаємодія стає формою комунікативно-політичної взаємодії та трансформує ТГ в суттєвий і активний суб'єкт політичної системи суспільства;

– локальний характер конотаційних настанов порядку денного в сфері політико-правових реалій детермінується тим, що конотація являє собою один з різновидів прагматичної інформації, тобто інформації корисної,

придатної для вирішення практичних завдань; ба більше, вона відображає не безпосередньо самі явища і предмети, а лише певне до них ставлення [246], – отже, можна стверджувати, що локальний характер конотаційних настанов порядку денного в сфері політико-правових реалій має не тільки їх локальне розуміння, а й локальне застосування в повсякденному житті жителів-членів ТГ, їх груп та колективів, що безпосередньо впливає на формування системного комплексу соціальних практик (габітусів) людини-члена ТГ, її груп та асоціацій;

– локальний характер формування наративів про локальну демократію через формування і реалізацію порядку денного в сфері політико-правових реалій обґрунтований семантичною завантаженістю самого терміну наратив (англ. і фр. *narrative* – оповідь, від лат. *narrare* – розповідати, пояснювати) – як сукупності пов’язаних між собою реальних чи вигаданих подій, фактів або вражень, які складають оповідний текст; а також – як процес повідомлення такого тексту (нарація) і метод впорядкування дискурсу [247].

Отже, йдеться про: а) донесення людиною через використання мови суті проблеми та її рішення до оточуючого середовища, що б) здійснюється через процес розуміння людиною-членом ТГ політичного дискурсу, в) його індивідуальне, групове, колективне тлумачення та г) продукування в межах людської спільноти. Враховуючи особливу важливість політичного дискурсу для стабільного існування і розвитку держави і суспільства, в тому числі і локального, політичні наративи в межах ТГ можуть бути охарактеризовані як стратегічні, – тобто, в іншому варіанті (в т.ч. – як його розумів Ж. Лакан [248, с. 37]) це основа ідеології (оскільки де-факто ідеологія втілюється у розповідях про світ, у певній системі пояснення цього світу, причинно-наслідкових зв’язків цього світу тощо – в нашому випадку, це транспонування політичного дискурсу на рівень локального світу [275]);

– локальний характер формування, реалізації та посилення процесів політичної соціалізації в процесі формування і реалізації порядку денного в

сфері політико-правових реалій, – він детермінується тим, що МСВ виступає сферою загальною соціалізації, завдяки тому, що в межах ТГ:

а) проходять активні процеси біхевіористичної властивості, тобто саме тут людина проявляє свої інтенції, продукує свої життєві устремління та потреби, формує свої інтереси, будує свої атитюди;

б) на основі наведених проявів вона входить в систему комунікативної взаємодії, що об'єктивно виникає на основі ТГ, з іншими членами ТГ;

в) реалізує свої інтереси та атитюди через відповідні форми життєдіяльності у вигляді конституційних прав, свобод і обов'язків;

г) формуючи в процесі реалізації таких прав, свобод і обов'язків свої габітуси (соціальні практики і практичні структури), – отже накладання на зазначені тенденції політичної складової інтенсифікує, сепарує, контекстуалізує, об'єктивує, актуалізує політичний порядок денний, що сприяє більш глибокій, різноплановій та телеологічно обґрунтованій демократизації локального соціуму;

– локальний характер вдосконалення політичного габітусу людини в процесі формування і реалізації порядку денного в сфері політико-правових реалій – формування габітусу у різних формах (трудова, професійна, культурологічна, мовна, релігійна тощо) та на різних рівнях існування і функціонування локального соціуму (індивідуальний, груповий, колективний) в контексті політичного дискурсу веде до появи суттєвого політичного досвіду людини-члена ТГ (для громадянина – це досвід для використання і на загальнодержавному, і на локальному рівні його функціонування), що проявляється в оволодінні нею соціально-політичними а соціально-демократичними практиками участі в політичних процесах з метою вдосконалення демократичної правової державності та феноменології муніципалізму, побудови соціуму з стійкими та сталими демократичними традиціями вирішення конфліктогенних ситуацій;

– локальний характер становлення політичної мотивації людини-члена ТГ в процесі формування і реалізації порядку денного в сфері політико-

правових реалій характеризується наявністю свідомих настанов щодо політичної поведінки людини-члена ТГ та формуванні у неї відповідних психологічно детермінованих форм поведінки та дій з метою належної реалізації політичного дискурсу публічної влади (передбачаються норми поведінки та дій альтернативного характеру, причому як на підтримку політичного дискурсу, так і на цивілізований спротив йому, або його пасивне ігнорування [275]);

– використання нових форм демократичного порядку прийняття політико-правових рішень в рамках ТГ. Це питання має важливе та визначальне значення в умовах формування та вдосконалення демократичної правової державності, що зазвичай проходить в умовах постійного використання форм безпосередньої та представницької демократії, – що є найбільш апробованими в теорії та на практиці формою безпосередньої участі населення – жителів-членів ТГ в прийнятті управлінських рішень та рішень політико-правового значення, демократичного формування депутатського корпусу ОМСВ та вибору посадових осіб МСВ або участі у діяльності наведеного депутатського корпусу або на виборних посадах.

Однак, в останні роки в теорії демократії отримали доктринальне обґрунтування та розвиток, а в муніципальному будівництві багатьох демократичних розвинених держав й практичне втілення нові форми участі людини в загальнодемократичних процесах, включаючи і участь в прийнятті політико-правових рішень. До них відносяться:

а) партисипаторна демократія (від англ. participate – брати участь): така форма демократії, що реалізується завдяки формуванню мотивації у членів територіальних громад до участі в локальній демократії шляхом активізації їх участі у різних формах МСВ та шляхом допомоги ОМСВ в реалізації їх повноважень;

б) деліберативна демократія: ця форма демократії тільки розвивається в рамках публічної муніципальної влади, бо в основі її механізму лежить

забезпечення демократичного врядування через форми дорадчої комунікації в локальному соціумі;

в) агрегативна демократія: форма демократії, що викликана до життя функціонуванням публічної муніципальної влади, передбачає не тільки вирішення ОМСВ колективних інтересів, тобто інтересів всієї ТГ, а й вирішення індивідуальних інтересів конкретної людини-жителя, що є членом такої громади;

г) агоністична демократія: є фактично новою формою демократичної участі жителів у становленні та розвитку МСВ, бо створена завдяки перманентному розвитку публічної муніципальної влади; саме вона дає конкретну можливість через повноваження ОМСВ та їх розширення і вдосконалення урізноманітнити життя у відповідності до демократичних цінностей, що збагачує жителів-членів ТГ та робить локальний соціум більш сучасним та телеологічно спрямованим за допомогою появи ширшого кола демократичних інститутів, дискурсів та форм життя, які сприяють індивіду в його ідентифікації з демократичними цінностями [234];

– локальне використання механізму конституційного (муніципального) краудсорсингу [249] як перспективного напрямку розвитку законодавства на локальному рівні через участь жителів-членів ТГ в процесі підготовки та обговорення відповідних проектів актів законодавства. Треба наголосити на тому, що термін «краудсорсинг» первісно виник у сфері економіки і складається з двох англійських слів crowd – «натовп» і sourcing – «використання ресурсів», отже, дослівно його можна перекласти як «використання ресурсів натовпу» (в деяких випадках переклад подається як «використання ресурсів мудрого натовпу»). Однак, з часом, з економічної площини поняття «краудсорсинг» перемістилося у політологію, де отримало застосування при визначенні розвитку он-лайн простору публічної політики за допомогою створення інформаційно-комунікаційних технологій Web 2.0 і Web 3.0 [250] з метою реалізації принципів цифрової демократії [251].

В останні роки з політичного краудсорсингу виокремлюється законотворчий краудсорсинг у якості самостійного напрямку, який є прикладом використання краудсорсингу у юридичній сфері. Доктринального визначення цього поняття поки не існує, але діє узагальнююче консенсусне розуміння його як доступу громадян до діючих і таких, що проєктуються, законів і інших нормативно-правових актів в режимі он-лайн (тобто, можна говорити про активну участь громадян у законопроектній та законотворчій діяльності). При цьому окремими дослідниками краудсорсинг пов'язується лише з суспільним обговоренням нормативно-правових рішень, яке, щоправда, «відноситься до сучасних інноваційних форм народовладдя» з позитивною динамікою і перспективами. Отже, на локальному рівні, де він і реалізується, до такого обговорення можуть бути залучені широкі верстви населення, включаючи всіх членів ТГ відповідного віку (повнолітніх), але без врахування їх правового стану.

Вважаємо, що саме публічне обговорення проєктів законодавчих і інших нормативно-правових актів трактується як явище так званої дорадчої або консультативної демократії. В деяких випадках мова йде про консультативну функцію форм безпосереднього народовладдя [252, с. 66], або навіть краудсорсинг розглядається як «нова форма безпосередньої демократії» [253], – звідси й детермінується його «муніципальна» форма. Існує позиція, згідно з якою суспільне обговорення перебуває на стику між прямою і безпосередньою демократією.

Між тим, треба зазначити продуктивну позицію М. О. Баймуратова [249, с. 15-16], який вважає, що механізм законотворчого краудсорсингу охоплює більш широке коло завдань. Тобто, він дає можливість забезпечувати здійснення нормативної функції держави через наступне: а) реалізацію законодавчої ініціативи «знизу»; б) громадське обговорення проєктів законів; в) розширення експертного середовища за рахунок здійснення громадянами експертизи правових актів; г) забезпечення транспарентності законотворчого та законодавчого процесів; г')

встановлення постійного діалогу між суспільством і державою у площині законодавства; д) ініціативи, розробки та обговорення державних програм, концепцій, стратегій тощо в сфері законодавства. Отже, через використання транспарентних механізмів доступу громадян (жителів-членів ТГ) до процесів законотворення (насамперед, до нормопроектувальної діяльності), створюється додатковий комплекс розширених можливостей громадян у реалізації своїх конституційних прав в організації державного управління, встановлюється постійний комунікативно-предметний та функціонально-позитивний діалог між суспільством і державою.

Обґрунтовано вважаємо, що інтерпретація наведених рис законотворчого краудсорсингу на муніципальний рівень та застосування його для обговорення рішень щодо політичних питань, буде сприяти суттєвому збагаченню та вдосконаленню муніципального політичного ландшафту та муніципального політичного дизайну.

Проведене дослідження дає змогу зробити наступні висновки:

– системний аналіз Доповіді за підсумками двох міжнародних нарад за круглим столом з питань демократії та розвитку, спільно організованих Міжнародним інститутом з надання допомоги в справі демократизації і проведення виборів (ІДЕА), Програмою розвитку ООН та Департаментом з політичних питань ООН, що відбулися у 2008 та 2011 роках, дає змогу стверджувати про генетичний зв'язок між демократією та розвитком, між демократичною участю громадян в політичних процесах і здійсненням контролю за діяльністю державних та самоврядних публічно-правових інститутів;

– системно-порівняльний аналіз наведених позицій свідчить про те, що йдеться не тільки про: а) роль ООН в утвердженні принципових і концептуальних положень про взаємний зв'язок між демократією та розвитком; б) широке коло і склад суб'єктів публічної влади (починаючи з універсального, і закінчуючи на місцевому (локальному) рівні), що є відповідальними за практичне втілення наведеного концепту в систему

публічно-правових відносин та реалії повсякденного життя, а й про: в) об'єктивне посилення демократичного транзиту в умовах такої глобальної тенденції як децентралізація повноважень публічної влади та г) формування важливого феномену сучасного демократично-трансформаційного дискурсу, який можна визначити як участь людини у демократичних процесах або її залученість до процесу прийняття політико-правових рішень;

– враховуючи насамперед суто локальний характер не тільки прояву, але і реалізації проблематики взаємного зв'язку демократії та розвитку, наведена концептуалістика в її полісемічному і багатоплановому теоретико-парадигмальному та практично-функціональному розумінні, проявах, формуванню поведінкових настанов, діях уповноважених суб'єктів, та здійсненні на практиці, – проявляється насамперед у складних і найчастіше суперечливих процесах модернізації форм демократичної участі людини саме на рівні МСВ, що в умовах глобалізації набувають своєї нової збагаченої змістовності, скерованої на більш повне задоволення екзистенційних інтересів жителів-членів територіальних людських спільнот –ТГ, що функціонують в умовах МСВ та в ординарному стані повсякденності, а також в процесі реалізації системного комплексу їх конституційних прав, свобод і обов'язків, що здійснюються на локальному рівні соціуму в умовах життєвого циклу людини;

– під політичною участю прийнято розглядати діяльність громадян, метою якої є вплив на функціонування політичної системи, формування політичних інститутів і процес вироблення і прийняття політичних рішень. Отже, така формула та парадигма поведінки включає: а) активну форму діяльності людини (поведінково-діяльнісна настанова); б) діяльність, що здійснюється тільки громадянами держави (імперативно-суб'єктна настанова); в) здійснення відповідного впливу (ідеологічного, політичного, соціального, нормативного тощо) на відповідний стан суспільних відносин (суб'єктивно-владна настанова); г) здійснення суб'єктивно-владного впливу на відповідні предметно-об'єктні ідентифікатори та функціонально-

структурні характеристики політичної системи, а саме: 1) функціонування політичної системи; 2) формування політичних інститутів і 3) процес вироблення і прийняття політичних рішень (предметно-об'єктна настанова в її функціонально-структурній інтерпретації); г') реалізацію громадянами держави своїх конституційних політичних прав, що реалізуються завдяки застосуванню відповідних, передбачених конституцією держави та конституційним законодавством, форм політичної участі (індивідуально-нормативна настанова в її поведінково-діяльнісній інтерпретації); д) відповідну телеологічно-обґрунтована діяльність, що сприяє виникненню, формуванню та реалізації відповідних настанов індивідуальної, групової, колективної політико-правової свідомості, що детермінує виникнення відповідної політико-нормативної індивідуальної, групової та колективної психології (свідомо-психологічна настанова щодо політичної участі людини);

– наведені настанови мають безпосереднє відношення до МСВ, бо саме воно виступає природною сферою прояву і фактичної реалізації політичних інтересів, атитюдів, габітусів, патернів, політико-владних тенденцій і саме в ньому під суттєвим впливом органів місцевого самоврядування та інституцій громадянського суспільства такі інтереси, атитюди, габітуси, патерни, тенденції виникають, формуються, реалізуються, – викликаючи відповідні зміни та модифікації у політичній системі суспільства, включаючи і його локальний рівень. Звідси, розширене тлумачення політичної участі досягається іноді за допомогою врахування більш «тонкої» матерії, через акцентуацію і виділення в ньому: а) інструментального та б) вербально-емоціонального рівнів;

– демократична участь людини в політичних процесах на рівні МСВ в межах ТГ обумовлює виникнення низки характерологічних рис, що детерміновані широким розумінням: а) суб'єктного складу ТГ (жителі – фізичні особи, що володіють різним правовим станом), що може бути залучений до такої демократичної участі в процесі прийняття політико-правових рішень в межах громади; б) можливостей застосування нових форм

демократичної участі; в) актуалізацією формування і застосування технологічних настанов конституційного (муніципального) краудсорсингу.

Висновки до розділу 4.

Підсумовуючи положення, що викладені вище, можна дійти наступних висновків:

– проблематика компетенції органів глобального та державного управління зайняла основоположне місце, бо саме завдяки неї можна досліджувати не тільки реалізацію та ефективність управлінської діяльності, а також низку питань методологічної властивості, що торкаються її природи, її онтології, гносеології, біхевіористичної обумовленості, конотації, наративності, нормативності, суб'єктно-об'єктного складу, функціонально-динамічних аспектів реалізації наведених параметрів тощо, але саме через визначення і аналіз компетенційних повноважень органів публічної влади можна усвідомити роль людини і значення її життєдіяльності, їх сукупний вплив на формування і реалізацію повноважень такої влади, її предметів відання, особливо на локальному рівні існування і функціонування соціуму;

– в основі компетенції ОМСВ лежать питання місцевого значення під якими, виходячи з їх семантичного або етимологічного навантаження, треба розуміти питання місцевого локального життя, вирішення яких суттєво впливають на стабільне існування та функціонування ТГ, як територіальної людської спільноти, а звідси, – й кожної конкретної людини, що історично і географічно склалися під впливом об'єктивних обставин екзистенційного характеру на відповідній території держави, – причому від вирішення таких питань самою ТГ, її членами-жителями та ОМСВ, що сформовані ТГ для здійснення в її межах систематичної та комплексної управлінської внутрішньо-локальної та зовнішньо-локальної діяльності в ординарних умовах повсякденності та у випадку виникнення екстраординарних умов, яку вони здійснюють від її імені та в її інтересах, – напряду залежить її

подальший розвиток в контекстуалізації якості життя людини та забезпечення відповідного його рівня;

– орієнтирами для визначення та розуміння ОМСВ питань місцевого значення, як телеологічних домінант в їх повсякденній діяльності в ТГ виступають інтенції, життєві устремління, потреби, інтереси екзистенційної природи та властивості, що формують відповідні соціальні поведінкові настанови людини (атитюди);

– атитюди, що є втіленням екзистенційних інтересів людини в локальному соціумі, з одного боку, формують систему соціалізації людини, надаючи їй необхідні знання, формуючи необхідні вміння та навички для здійснення нею в межах локального соціуму життєвого циклу, а з іншого, – сприяють виникненню різного рівня габітусів людини (індивідуального, групового, колективного) та різної кількості таких габітусів на будь-якому з наведених рівнів (в залежності від рольової позиції людини в соціумі), – фактично скеровуючи отримані в результаті соціалізації знання, вміння та навички в практичну площину, – в сферу соціальної практики. Отже, можна констатувати виникнення відповідного процесуального ланцюжка, що досить наглядно відображає та ілюструє наведені складні соціальні процеси, а саме: «МСВ» – «ТГ» – «інтереси» (як сукупне уособлення інтенцій, устремлінь, потреб людини екзистенційно характеру в локальному соціумі) – «атитюди» – «соціалізація» – «габітус» – «діяльність ОМСВ в ТГ» – «нормопроектна та нормотворча діяльність органів публічної влади» (включаючи і діяльність ОМСВ) – «компетенційні повноваження ОМСВ»;

– наведені ознаки атитюдів, що реалізуються: а) в межах ТГ, б) в умовах МСВ, в) в ординарному та екстраординарному стані повсякденності, що г) веде до виникнення процесів формування компетенції ОМСВ, г') виходячи з основоположного пріоритету інтересів людини та її асоціацій, на нашу думку, ще раз підкреслюють новаторський характер та продуктивність доктринальних позицій представників вітчизняної муніципально-правової

доктрини про формування правового простору МСВ та про суттєву роль інституцій громадянського суспільства в формуванні компетенції ОМСВ;

– процеси інституціоналізації правового простору МСВ, що протікають в межах ТГ та в умовах МСВ, володіють просторово-функціональними та темпорально-динамічними характеристиками та напряду пов'язані з перманентними процесами самоствердження ТГ в контексті їх гуманістично-екзистенційних та гуманітарно-функціональних настанов, причому як в процесі реалізації таких її екзистенційних можливостей існування та функціонування на рівні локального соціуму, так і у синергійній взаємодії з протекціоністською політикою держави щодо визнання, легалізації, організаційної та нормативної підтримки, супроводження та забезпечення інституту локальної демократії. Отже, компетенція в зазначених умовах виступає: по-перше, свідомо такої позитивної підтримки держави; по-друге, фактором визнання державою існування інших інтересів, тобто таких, що не співпадають з державними інтересами, але ним і не суперечать – інтересів, що продукують територіальні людські спільноти, що базуються на інтересі конкретної людини; по-третє, підтвердженням, що наведені локальні інтереси, що детермінуються існуванням і функціонуванням ТГ в умовах МСВ, об'єктивно потребують своєї адекватної реалізації через інститут власної компетенції публічно-управлінської структури локального соціуму, який представляють ОМСВ; по-четверте, наданою системою нормативних можливостей щодо соціального управління в локальному соціумі, скерованого: а) на реалізацію індивідуальних інтересів людини-члена ТГ в їх екзистенційному розумінні та оптимальній реалізації; б) групових інтересів жителів-членів ТГ, що функціонують в рамках сформованих по різних ознаках жителями-членами ТГ (національних, релігійних, культурологічних, вікових, статевих, професійних тощо) інституцій громадянського суспільства; в) колективних інтересів самої ТГ, що фокусуються на існуванні спільноти як сфери формування, існування, реалізації, охорони, захисту прав

і свобод людини в рамках локального соціуму, де формується та реалізується конституційно-правовий статус людини і громадянина;

– проблематика компетенції органів глобального та державного управління зайняла основоположне місце, бо саме завдяки неї можна досліджувати не тільки реалізацію та ефективність управлінської діяльності, а також низку питань методологічної властивості, що торкаються її природи, її онтології, гносеології, біхевіористичної обумовленості, конотації, наративності, нормативності, суб'єктно-об'єктного складу, функціонально-динамічних аспектів реалізації наведених параметрів тощо, але саме через визначення і аналіз компетенційних повноважень органів публічної влади можна усвідомити роль людини і значення її життєдіяльності, їх сукупний вплив на формування і реалізацію повноважень такої влади, її предметів відання, особливо на локальному рівні існування і функціонування соціуму;

– в основі компетенції ОМСВ лежать питання місцевого значення під якими, виходячи з їх семантичного або етимологічного навантаження, треба розуміти питання місцевого локального життя, вирішення яких суттєво впливають на стабільне існування та функціонування ТГ, як територіальної людської спільноти, а звідси, – й кожної конкретної людини, що історично і географічно склалися під впливом об'єктивних обставин екзистенційного характеру на відповідній території держави, – причому від вирішення таких питань самою ТГ, її членами-жителями та ОМСВ, що сформовані ТГ для здійснення в її межах систематичної та комплексної управлінської внутрішньо-локальної та зовнішньо-локальної діяльності в ординарних умовах повсякденності та у випадку виникнення екстраординарних умов, яку вони здійснюють від її імені та в її інтересах, – напряду залежить її подальший розвиток в контекстуалізації якості життя людини та забезпечення відповідного його рівня; – орієнтирами для визначення та розуміння ОМСВ питань місцевого значення, як телеологічних домінант в їх повсякденній діяльності в ТГ виступають інтенції, життєві устремління,

потреби, інтереси екзистенційної природи та властивості, що формують відповідні соціальні поведінкові настанови людини (атитюди);

– отже, компетенція в зазначених умовах виступає: по-перше, свідомством такої позитивної підтримки держави; по-друге, фактором визнання державою існування інших інтересів, тобто таких, що не співпадають з державними інтересами, але ним і не суперечать – інтересів, що продукують територіальні людські спільноти, що базуються на інтересі конкретної людини; по-третє, підтвердженням, що наведені локальні інтереси, що детермінуються існуванням і функціонуванням ТГ в умовах МСВ, об'єктивно потребують своєї адекватної реалізації через інститут власної компетенції публічно-управлінської структури локального соціуму, який представляють ОМСВ; по-четверте, наданою системою нормативних можливостей щодо соціального управління в локальному соціумі, скерованого: а) на реалізацію індивідуальних інтересів людини-члена ТГ в їх екзистенційному розумінні та оптимальній реалізації; б) групових інтересів жителів-членів ТГ, що функціонують в рамках сформованих по різних ознаках жителями-членами ТГ (національних, релігійних, культурологічних, вікових, статевих, професійних тощо) інституцій громадянського суспільства; в) колективних інтересів самої ТГ, що фокусуються на існуванні спільноти як сфери формування, існування, реалізації, охорони, захисту прав і свобод людини в рамках локального соціуму, де формується та реалізується конституційно-правовий статус людини і громадянина.

ВИСНОВКИ

Здійснивши системне і комплексне дослідження відносно розуміння та визначення параметрально-нормативних ознак людського виміру місцевого самоврядування у контексті конституційно-правових аспектів його формування та реалізації, можна дійти наступних висновків:

1. Сучасна історія людської цивілізації є історією спільної людської діяльності, що здійснюється людьми на локальному рівні соціуму в рамках місцевої соціальної спільноти – ТГ, що зазвичай конститується, функціонує та розвивається в умовах МСВ.

2. Проблематика «первинності» правосуб'єктності ТГ базується по-перше, на глибинних онтологічних та аксіологічних засадах МСВ як локального соціального управління, по-друге, на засадах публічної влади, органи якої на різних рівнях здійснюють представництво народу як верховного суверена влади (публічна державна влада) та представництво ТГ на рівні МСВ (публічна самоврядна (муніципальна) влада); по-третє, на організації та побудові на основі МСВ життєвого простору, в якому люди-члени відповідної ТГ реалізують свій життєвий цикл, продукуючи та здійснюючи свої життєві устремління та інтереси, формуючи та використовуючи свої права.

3. Первинність ТГ в системі суб'єктів МСВ в гносеологічному розумінні означає, що саме з ТГ починається МСВ; саме вона детермінує систему його суб'єктів і органів; саме в її інтересах діють всі інші суб'єкти та органи МСВ.

4. Хоча участь МСВ в реалізації системного комплексу прав людини на відповідній території є одночасно і засобом реалізації гуманітарних функцій держави, що спрямовані на створення умов, які забезпечують нормальні умови життя людини, її вільний розвиток, створення рівних можливостей для кожного у досягненні суспільного добробуту та соціальної захищеності, тобто є пов'язаною з реалізацією основоположних прав людини – слід визнати, що існуюча в Україні модель МСВ сьогодні не відповідає

соціальним очікуванням та потребам суспільства, не забезпечуючи створення та підтримку сприятливого життєвого середовища, необхідного для всебічного розвитку людини, її самореалізації, захисту її прав, надання якісних та доступних соціальних послуг, сталого розвитку сіл, селищ, міст тощо.

5. Важливою ознакою здійснення людиною своєї життєдіяльності є її здійснення у рамках локального соціуму – звідсіля саме територіальний колектив, територіальна спільнота, ТГ – виступають для людини як природна сфера: а) її життєдіяльності; б) прояву і реалізації всіх життєвих устремлінь та інтересів; в) її фактичного життя в соціумі; г) в рамках якої формуються та функціонують інститути локальної демократії, насамперед, інститути МСВ; д) в якій продукуються індивідуальні та колективні інтереси людини (жителів-членів ТГ); е) в якій виникають муніципальні права людини і особистості; є) що функціонує в ординарних та екстраординарних умовах існування державності, що на неї суттєво впливають; ж) охорони і захисту прав і свобод людини в межах локального соціуму як в умовах ординарного, так й в умовах екстраординарного функціонування державності.

6. В умовах екстраординарного функціонування державності до суперечливої соціальної проблематики адаптується складний науково-теоретичний конструкт синергетики саме через можливість створення, існування, функціонування та розвиток колективних суб'єктів права, до яких й відноситься ТГ, що заснована на комунікаційній взаємодії її членів та їх спільній діяльності в рамках вирішення питань місцевого значення – це знаходить своє підтвердження як в умовах сьогодення, так й в історичній ретроспективі.

7. За своєю онтологічною суттю діяльність людини має соціальну природу, бо вона: відбувається в локальному соціумі по місцю проживання людини, тобто в територіальній громаді; є пов'язаною з генерацією та продукуванням екзистенційних інтересів людини; ці інтереси спрямовано на досягнення відповідного соціального результату – у підсумку вони

трансформуються в питання місцевого значення, проходячи через індивідуальну, групову або колективну свідомість; вони реалізуються у переважній більшості в межах МСВ.

8. Люди виконуючи в своїй діяльності режим повсякденності – індивідуально, по-перше, дають поштовх до виникнення, продукування екзистенційних інтересів окремої людини, груп людей, мікро-, мезо- і макро-територіальних спільнот та їх наступної реалізації, а, по-друге, вибудовують відповідну процесуалізацію такої повсякденності, що може бути відображеним у відповідному процесуальному ланцюжку: «людина» – «повсякденність» – «інтереси» – «група» – «МСВ» – «реалізація інтересів».

9. Досліджуючи більш глибокі мотивації людини в повсякденному житті в умовах повсякденності, які виникають в просторі МСВ, слід акцентувати увагу на тому, що саме в цьому просторі виникає «кристалізація» таких її мотивацій: а) потреби, б) інтереси, в) мотиви, г) цілі, д) засоби, е) процес діяльності, є) її результат.

10. Саме в межах МСВ, що є природним простором для організації і реалізації людської діяльності, людина в умовах своєї повсякденної діяльності створює систему інтересів, реалізація яких впливає на формування її життєвих устремлінь через потреби, систему цілей і форм діяльності, а також на МСВ у вигляді його об'єктного складу – що знаходить свій прояв у формуванні відповідного переліку питань місцевого значення.

11. Можна констатувати, що саме: 1) в системно-цільовому розумінні, баченні та сприйнятті оточуючого соціального середовища (телеологічна настанова), в якому існує людина, 2) проявляється її сутність, реалізується її соціальний потенціал (суб'єктно-характерологічні настанови), 3) і стиль життя, здоров'я і соціальне благополуччя (об'єктно-предметні характерологічні настанови), 4) що безпосередньо і напряду залежать від неї і в той же час нею зумовлені (екзистенційно-технологічні настанови), 5) були, є і будуть суттєвим ціннісним орієнтиром у напрямках різних

досліджень (аксіологічні настанови), 6) в тому числі і правових, що досліджують соціальні нормативи, які за допомогою нормування, нормопроектної та нормотворчої діяльності /від «м'якого права до «твердого» (позитивного, писаного) права/ (спеціально-правові технологічні настанови), 7) трансформуються, враховуючи на їх соціально важливий типізований та стереотипний характер (онтологічні настанови), 8) у норми права, що регламентують та врегульовують відповідні соціальні правила поведінки (поведінково-діяльнісні настанови), 9) що мають важливе для соціуму значення, бо оптимально вирішують відповідні екзистенційні проблеми, з якими стикається людина в процесі реалізації свого життєвого циклу (гносеологічні настанови), 10) в межах територіальної людської спільноти – ТГ (комунікативні настанови), 11) в умовах МСВ, де головними процесами виступають самоорганізація, самопрояв, самодіяльність, саморозвиток, самоідентифікація, самоконституювання тощо (статусні настанови), 12) у філософсько-життєвому стані повсякденності (темпорально-континуумні настанови).

12. Характерологічні ознаки людини як біосоціальної істоти, що: 1) є соціально значущі; 2) екзистенційно значущі; 3) володіють соціально категоріальними характеристиками; 4) напряду пов'язані з життєвим циклом людини; 5) їх формування відбувається на протязі всього зазначеного циклу; 6) в результаті комунікативної взаємодії з іншими членами локального соціуму – членами ТГ; 7) в процесі соціалізації людини, що має чіткі телеологічні домінанти та визначені соціально-ознайомчу, соціально-застосовну, соціально-присосовну, соціально-статусну, соціально-реалізаційну, соціально-стабілізаційну властивості; 8) результатом такої комунікативної взаємодії виступає формування типізованих форм життєдіяльності людини, що набувають характеру соціальних практик і дозволяють реалізувати її життєво важливі настанови; 9) зазначені процеси відбуваються в технологічному розумінні через використання соціальних практик щодо реалізації екзистенційних настанов людини (інтенцій, потреб,

устремлінь, інтересів, атитюдів) у вигляді відповідних типізованих та стереотипних форм життєдіяльності, що створюють соціальні патерни та ведуть, своєю чергою, до виникнення відповідних структур соціально-праксеологічної властивості і до формування індивідуального, групового і колективного габітусу людини; 10) вони супроводжуються могутніми тенденціями формування та впливу на них великої кількості інституційних структур громадянського суспільства (сім'ї, церкви, трудових колективів, громадських організацій, муніципальних та підприємницьких структур, установ освіти та виховання, науки, засобів масової інформації, держави, політичних партій та ін.); 11) результатом таких стійких та сталих темпорально-конотаційних процесів виступає формування локально-муніципальної правосвідомості у людини та всього локального соціуму, а також поява на основі цього у вказаних суб'єктів муніципальної психології; 12) всі наведені ознаки виникають, формуються, проявляються, реалізуються в умовах самоорганізації людини, її груп і асоціацій, – як генеральної тенденції локальної демократії.

13. Не дивлячись на своє соціальне життя, наявність різнопланових в багатоаспектних форм життєдіяльності, що формують відповідний соціальний статус людини, вона все ж залишається біологічною істотою із всіма характерними для біологічного виду характеристиками – отже, проблема гармонічного та оптимального поєднання біологічних і соціальних характеристик людини та прояв її у вигляді дихотомії, – як біосоціальної чи соціобіологічної (в залежності від пріоритетів розвитку і життєдіяльності. – авт.) істоти, що виступає однією з найскладніших проблем сучасних філософії, соціології, психології, генетики та права – проявляється та вирішується саме на локальному рівні соціуму в умовах МСВ та в межах ТГ, що існує та функціонує у ординарних умовах стану повсякденності. Отже, саме локальна спільнота як осередок соціуму сприяє соціалізації людини, трансформуючи її внутрішній світ, її соціальні поведінкові настанови (атитюди), її практики життєдіяльності, що спираються на індивідуальний,

груповий, колективний габітуси, насамкінець, її правовий статус – в бік від біологічних інстинктів *Homo sapiens* до цивілізаційних соціальних відносин та формування соціалізованої людини (особистості, громадянина).

14. Стан повсякденності – це просторово-хронологічний (територіально-темпоральний) континуум, що відіграє найважливішу інституціональну, онтологічну, гносеологічну, аксіологічну, праксеологічну роль в супроводженні і забезпеченні існування людини в локальному соціумі, в процесі здійснення нею свого життєвого циклу, який реалізується в межах ТГ та в умовах МСВ.

15. Стан повсякденності в якому фактично існує, функціонує, розвивається і вдосконалюється МСВ як соціально-правовий інститут може розглядатися на доктринальному рівні у застосуванні до наведеного інституту у декількох визначеннях і розуміннях: як соціальний феномен; як сукупність соціальних практик; як система комунікативної взаємодії в просторі інтерсуб'єктивності.

16. Людина, знаходячись постійно в стані повсякденності, і виступаючи на рівні локального соціуму в межах територіальної спільноти – ТГ її членом, в умовах МСВ здійснює раціональні поведінково-діяльнісні настанови через виконання відповідних рольових позицій, – результатом чого є виникнення, формування, розвиток і вдосконалення системи комунікативної взаємодії в локальному соціумі.

17. В основі проблематики існування і функціонування людини в умовах МСВ в межах ТГ, що завжди представляла собою вельми складний та суперечливий фактор соціального буття людини лежать відповідні екзистенційні настанови її індивідуального існування в локальній територіальній спільноті, що пов'язані з тим, що: а) саме в рамках ТГ людина здійснює свій життєвий цикл, починаючи його від свого народження, і закінчуючи її смертю (екзистенційно-темпоральна настанова. – авт.); б) такий життєвий цикл переважно здійснюється в умовах повсякденності – філософського стану коли людина формує і використовує типізовані форми

життєдіяльності (повсякденно-ординарна настанова. – авт.); в) в ТГ людина продукує свої екзистенційні інтенції, устремління, потреби, інтереси, атитюди, які потім реалізуються в її межах (мотиваційно-стимулююча ознака. – авт.); г) всі наведені екзистенційні настанови реалізуються людиною через систему комунікативної взаємодії з іншими членами ТГ у вигляді відповідних прав і свобод (комунікативна настанова. – авт.); д) в таких умовах людина індивідуально, або в складі групи, або колективно потребляє суспільні блага різної властивості (матеріальні, економічні, політичні, духовні тощо) та користується відповідними послугами, що їй надає ТГ через відповідну діяльність ОМСВ, які створюють відповідну структуру місцевого господарства (локально-цивілізаційна настанова. – авт.).

18. Для більш глибокого дослідження проблематики існування і функціонування людини в умовах МСВ в межах ТГ вважаємо за потрібне побудувати відповідну систему координат «людина – МСВ», що базується на основоположних, індикативних ознаках, які в своєму розвитку демонструють параметральні межі профільної системи, а саме дають можливість визначити та виокремити наступні позиції людини як: а) індивідуума в рамках локальної спільноти та в умовах самоорганізації (в межах МСВ); б) центральної фігури-суб'єкта МСВ (людиноцентризм в МСВ); суб'єкта в сфері: в) реалізації свого життєвого циклу; г) прояву своїх потреб і інтересів; д) соціалізації, в тому числі і правової соціалізації; е) прояву своїх прав, свобод і виконання обов'язків; є) прояву публічної влади на локальному рівні соціуму.

19. Наведені вище позиції (ознаки) знаходяться одна з одною у системно-комплексному логічному екзистенційно-діяльнісному взаємному зв'язку, так як є пов'язаними через просторові (соціальний простір) та міжособистісні (комунікативна взаємодія) зв'язки, засади, концепти та соціально-індивідуальні, соціально-групові і соціально-колективні настанови, телеологічні домінанти та практичні результати функціонування людини в МСВ.

20. Системний аналіз наведених вище позицій (ознак) переконливо доказує переваги колективного існування людини в межах ТГ з метою раціональної організації реалізації свого життєвого циклу та своїх екзистенційних потреб і інтересів.

21. Індивідуальна соціалізація і індивідуальна правова соціалізація відіграють основоположну роль в становленні і розвитку індивідуального габітусу людини в умовах МСВ – тобто, на локальному рівні соціуму (просторовий критерій. – авт.) в ТГ (суб'єктний критерій. – авт.) в умовах повсякденності (становий критерій. – авт.), де фактично реалізується життєвий цикл людини (екзистенційний критерій. – авт.) – отже в таких умовах, що ведуть до виникнення габітусу людини, лежать процеси набуття людиною в умовах повсякденного життя в рамках ТГ в режимі МСВ соціальних практик щодо вирішення конкретних життєвих ситуацій, що носять стереотипний характер.

22. Доведено, що в процесі індивідуальної, а загалом і колективної соціалізації проявляються їх важливі параметральні ознаки, що торкаються: 1) соціального простору; 2) місця; 3) організаційних та організаційно-правових умов; 4) стану; 5) функціоналу; 6) засадничих основ; 7) меж системи влади; 8) кола іманентних партнерів публічної влади; 9) підсумкового результату наведених процесів соціалізації.

23. Розгляд феноменологій загальної соціалізації та правової соціалізації у різних якісно визначальних станах та у контекстуалізації формування габітусу людини дає змогу: а) стверджувати про наявність між ними стійкого логічного послідовно-системного зв'язку; б) побудувати процесуальний ланцюжок, який наглядно відображає зв'язок наведених феноменологій з умовами їх формування та реалізації, – отже, на нашу думку, він може бути відображений так: «людина» – «ТГ» – «МСВ» – «стан повсякденності» – «загальна індивідуальна (групова, колективна) соціалізація» – «правова соціалізація» – «габітус людини».

24. Процеси децентралізації детермінуються, актуалізуються і активізуються реформуванням системи державної влади, державного управління і муніципальною реформою в Україні, що насамперед має за мету децентралізацію (передачу повноважень державної публічної влади на більш нижчий рівень управління) та деконцентрацію (передачу повноважень органів виконавчої влади в самоврядні повноваження ОМСВ) повноважень державної публічної влади.

25. Результатом таких процесів повинні стати не тільки набуття ТГ реальної правосуб'єктності, суттєве розширення компетенції ОМСВ в різних сферах соціального життя, насамперед в контексті поліпшення економічного і фінансового стану існування і функціонування ТГ, формування їх сталого правового статусу, а також значна модифікація правового статусу жителя-члена ТГ, – особливо через зростання його мотивації та формування стійкого атитюду на участь в МСВ, починаючи з самого раннього етапу соціалізації особистості, формування реальних можливостей його участі в МСВ та реального впливу на діяльність органів, що сформовані самою громадою, тобто формування «муніципальної людини».

26. В процесі формування «муніципальної людини» особливу увагу варто звернути на його нормативно-проектний аспект, що: а) виступає відповідною нормативною технологією; б) базується на необхідності побудови відповідних моделей муніципально-правових відносин, що яскраво демонструють результативність впливу муніципального права на конкретну людину; в) відповідність такого впливу заявленим муніципально-правовим принципам і цінностям, що вказують на те, які аспекти людського життя в рамках ТГ і в межах МСВ треба нормативувати або вдосконалити тощо.

27. Вважаємо за доцільне підтримати і доповнити доктринальну позицію В.О. Деміденко, що саме емпіричний аспект дослідження муніципально-правових відносин може дати відповіді щодо правильності, або, навпаки, помилковості під час профільного нормопроекткування, одночасно й вказує на напрями такого моделювання (нормативізації) соціальних відносин, а саме: а)

формулювання норм муніципального права, зокрема, з погляду логіки, юридичної техніки (якісний вимір нормопроектування. – авт.), відповідності іншим нормам права; б) визначення кола сторін муніципально-правових відносин, закріплення їх муніципально-правової суб'єктності (правоздатності, дієздатності та деліктоздатності); в) установлення низки юридичних фактів (точності їх моделювання), з якими норма пов'язує виникнення, зміну чи припинення муніципально-правових відносин тощо. На наш погляд, цей перелік, особливо у застосуванні до предмету дослідження, можна доповнити й іншими, – більш функціонально глибокими та технологічно-перспективними завданнями: г) встановлення переліку прав людини, які вона може здійснювати на рівні МСВ в межах ТГ, як її член та житель в умовах децентралізації повноважень публічної влади; д) розробка моделі оптимальної правової суб'єктності ТГ в умовах такої децентралізації на засадах досвіду європейського муніципалізму; е) нормативне моделювання системи відносин в умовах такої децентралізації між: людиною-членом ТГ (громадянином, іноземним громадянином, апатридом, біженцем тощо) та: 1) самою ТГ; 2) органом МСВ в формуванні якого людина-член ТГ приймає участь; 3) державними органами; є) визначення меж дискреційних повноважень ОМСВ в рамках реалізації муніципальних прав людини; ж) визначення нормативних засад щодо звернення людини-члена ТГ до суду за захистом своїх муніципальних прав, в інтересах захисту прав ТГ, МСВ тощо.

28. Феномен «муніципальної людини» можна охарактеризувати не просто як пасивного статиста (спостерігача) локального соціуму, а фізичну особу, що не враховуючи її правовий стан, свідомо та ініціативно здійснює свій життєвий цикл в умовах повсякденності в рамках ТГ, об'єднаних загальними історичними і сучасними екзистенційними інтересами, цінностями і потребами, що можуть бути реалізованими тільки в умовах МСВ, завдяки спільній синергетичній діяльності людини, ТГ, ОМСВ та інших суб'єктів та органів МСВ, які входять до його системи, що

здійснюється на принципах самоорганізації, самодіяльності, самокерованості та самоврядування, з метою створення належних умов для супроводження і забезпечення існування та функціонування людського осередку, що має телеологічну домінанту щодо продовження існування та подальшого розвитку людської цивілізації.

29. В основі людинорозмірності МСВ як критеріальної ознаки лежить соціальне локальне партнерство як довго-, так і короткотривалі акції, що відбуваються в середині ТГ, в межах МСВ, завдяки колективній взаємодії людей-членів ТГ – такі комунікації здійснюються рівноправними суб'єктами за добровільною згодою на принципах довіри з метою розв'язання актуальних і екзистенційних проблем локального соціально-економічного розвитку.

30. Важливим фактором, що детермінує людинорозмірність МСВ виступає феномен повсякденності, не дивлячись на його дуже складний сенсуальний та конфліктогенний потенціал, – бо саме він й надає МСВ зміст та стабільність, передбачуваність та перспективу, саме в неї людина в рамках МСВ знаходить зміст свого існування та отримує можливість планувати свою життєдіяльність у відповідності до своїх інтересів, та виходячи з рівня розвитку локального соціуму і держави. Ба більше, саме МСВ виступає реальною сферою прояву і реалізації прав людини в їх загальному, конституційно-правовому та муніципально-правовому розумінні та значенні.

31. Наведені критеріальні ознаки людинорозмірності МСВ не є вичерпними – вони можуть бути доповнені суттєвими рисами прав людини в МСВ в їх статусних, модусних, видових, ординарних і екстраординарних, а також інших характеристиках, що мають не тільки національні, а й міжнародні ознаки, володіють не тільки локальним, а й регіональним, загальнодержавним і глобальним потенціалами, – тому зазначена проблематика є вельми перспективною як в доктринальному, так й в праксеологічному аспектах і потребує свого подальшого дослідження, бо інститут МСВ як конституційно-правовий інститут, рівень публічної влади та

інститут самоорганізації населення відіграє особливу статусну роль і набуває особливу функціонально-аксіологічну значимість, завдяки своїй полісемічності особливо в контекстуалізації феноменології демократичної правової державності (формування системи інтересів; публічно-владних інститутів; нормативно-правового розвитку локального соціуму та людини, інтеграційного потенціалу ТГ).

32. Наведений системний комплекс ознак МСВ доповнюється і тим, що в процесі своєї соціалізації людина набуває відповідний життєвий досвід через ознайомлення, вибір та використання в стані повсякденності різних форм життєдіяльності в локальному соціумі (в межах громади), що лежать в основі її комунікативної взаємодії з іншими членами такого соціуму та мають типізований характер, набуваючи ознаки стереотипності. Результатом такої соціалізації, що: а) знаходить свій вираз у виникненні у конкретної людини сукупності соціальних практик (предметно-об'єктна ознака. – авт.), б) у вигляді набутих схем сприйняття, думок та дій, які функціонують у якості структуруючих структур, тобто таких, які організують такі практики та їх сприйняття (структурно-визначальна ознака. – авт.), і в) також проявляються у вигляді адекватних ним поведінково-діяльнісних настанов (зовнішньо-функціональна ознака. – авт.), – є г) виникнення індивідуального габітусу людини (дефінітивна ознака. – авт.).

33. Колективний габітус як принцип породження і організації практик, у контексті своєї архітектоніки є сукупністю трьох видів практик: індивідуальних практик; практик, що базуються на комунікативній взаємодії; а також комплексною сукупністю комунікацій ТГ та кожного з її членів у повсякденному житті.

34. В контекстуалізації інтересу у застосуванні до визначення колективного габітусу людини, треба зазначити, що останній виникає як реакція на відповідні соціальні «дратівники» з боку соціальних груп, історичних спільнот, класів, націй, суспільства, – тобто, йдеться не тільки про можливість виникнення, а й про фактологію виникнення колективного

інтересу, який реалізується через відповідні соціальні практики зазначених суб'єктів та веде до формуванню їх колективного габітусу.

35. Категорія «інтерес» відіграє визначальну роль у формуванні індивідуального та колективного габітусу людини, який базується на індивідуальному життєвому (поведінково-діяльнісному) досвіді людей-членів ТГ з вирішення міжіндивідуальних (міжособистісних), індивідуально-групових, індивідуально-колективних, колективних питань екзистенційного характеру щодо існування і стабільного функціонування ТГ на відповідній території держави в ординарних умовах функціонування демократичної правової державності.

36. Феноменологія ТГ відіграє важливу конституюючу та інституційну роль у становленні та розвитку не тільки МСВ, а всієї системи публічної влади в державі, впливаючи на процеси становлення, розвитку і вдосконалення демократичної правової державності – бо ТГ відіграє основоположну роль в становленні та вдосконаленні колективного габітусу людини, бо саме вона виступає тим соціально-нормативним простором в якому здійснюється життєвий цикл людини, відповідно до її інтенцій, потреб, настанов, інтересів, атиюдів екзистенційного характеру, що реалізуються через відповідні типові форми життєдіяльності людини, що ведуть до набуття нею та її асоціаціями соціального досвіду через створення відповідної локальної структури поведінкових настанов, дій, ідей, концептів тощо – що і лежить в основі такого габітусу.

37. Різноманітність існуючих доктринальних поглядів щодо ідентифікаційних ознак та сутності інституту ТГ свідчить не тільки про відсутність єдиної позиції щодо її поняття, а і про те, що на рівні муніципально-правової доктрини серед вчених продовжується жвава дискусія навколо її феноменології, що виступає показником триваючого процесу формування в Україні дефінітивної характеристики цього найважливішого феномену МСВ і демократичної державності. При цьому ще одним з показників такого стану справ є доволі фрагментарна і недосконала

регламентація визначення ТГ в конституційному законодавстві України, – отже, враховуючи на її основоположну роль в формуванні індивідуального, групового, колективного габітусу людини в МСВ, вважаємо за потрібне продовжити наукові пошуки в цьому важливому соціально-правовому напрямку.

38. Формування феноменології муніципальних прав людини безпосередньо пов'язане з конституційною легалізацією інституту МСВ, коли Українська держава вперше на конституційному рівні регламентації та регулювання суспільних відносин визнала та легалізувала комплексну систему фактично приватних інтересів, що продукуються та формуються територіальними людськими спільнотами, що уособлюють ТГ на локальному рівні соціуму: а) за рахунок прояву членами ТГ своїх індивідуальних, групових, колективних інтенцій, життєвих устремлінь, потреб, інтересів; б) через відповідні атитюди; в) з використанням прав, свобод і обов'язків людини (особистості) і громадянина, що г) фактично реалізують її конституційно-правовий статус, – які д) в основному (інтереси та атитюди членів ТГ) не співпадають з інтересами держави, але і не суперечать їм.

39. Такий державний підхід не тільки є проявом державної муніципальної правової політики, а і устремлінням держави до формування відповідних стійких та стабільних державних патернів, що відображають відношення держави до найважливіших процесів виховання людини в умовах державно організованого соціуму, – через механізми соціалізації та формування габітусу людини, формуючи сферу МСВ, як основоположну соціальну сферу реалізації цих завдань і, одночасно, сферу природного прояву, формування, і демократичної реалізації, охорони, захисту, гарантування прав і свобод людини на муніципальному рівні, – що має наслідком формування відповідної системи захисту прав людини на рівні локальної демократії при повній підтримці та протекціонізмі з боку держави та її органів публічної влади.

40. Процеси формування муніципальних прав людини, особливо в контексті реалізації її колективного габітусу, – свідчать про активні процеси формування, інституціоналізації та конституювання правового простору МСВ, який формується державою, завдяки її конституційній та законодавчій нормотворчій діяльності, включаючи відповідне нормопроектування, а також діяльності ОМСВ, що в процесі реалізації своїх компетенційних повноважень виступають від імені ТГ та реалізують екзистенційні інтереси її членів.

41. На рівні МСВ в локальному соціумі, в процесі користування жителями-членами ТГ своїми конституційними правами, свободами і обов'язками, вони трансформуються в муніципальні права людини (особистості, члена ТГ), – отже, можна стверджувати, що саме тут і виникає інтерстиційний (внутрішній) зв'язок між колективним габітусом людини та її муніципальними правами, що, з одного боку демонструє те, що такі права виступають логічним та функціональним наслідком та результатом наявності такого габітусу, а з іншого, – вони є важливим функціоналом відносно формування усвідомленого відношення людини щодо використання знань, практичних вмінь, технологічно-логістичних навичок, набутих людиною в межах свого індивідуального, групового і колективного габітусів, включаючи набори габітусів, що формуються завдяки креативності індивіда – його соціальної активності в локальному соціумі та внутрішньої мотивації на участь у МСВ, – у своєму повсякденному житті.

42. Критерієм виокремлення та номенологічно-дефінітивного визначення муніципальних прав людини виступає не тільки локальний характер їх виникнення, об'єктивізації, прояву, реалізації, а і об'єктивація необхідності забезпечення людині можливостей для комфортного та стабільного існування та функціонування в межах ТГ, в якості її члена-жителя відповідної території держави (тактично-функціональна детермінанта. – авт.) для здійснення свого життєвого циклу та продовження людського роду, що також здійснюється в межах ТГ в умовах МСВ та в

ординарному стані повсякденності (стратегічно-функціональна детермінанта. – авт.).

43. В умовах МСВ на основі колективного габітусу, що трансформується у конституційно-правовий статус людини (особистості) та проявляється у вигляді муніципальних прав людини (особистості, члена ТГ) в сфері МСВ формується і проявляється статус муніципальної людини (*Homo municipalis*).

44. Феноменологія самопрезентації людини (особистості) відіграє основоположне значення в процесі її входження, присутності та функціонування в межах ТГ, вона виступає як складний соціально-психологічний феномен, що відрізняється інтерактивним (взаємопов'язаним. – авт.), інтерсуб'єктивним (той, що веде до виникнення спільності. – авт.) і інтегративним (той, що об'єднує, системний, комплексний. – авт.) характером.

45. Огляд і дослідження сучасних теоретичних підходів до розуміння самопрезентації людини (особистості) в ТГ є найважливішим кроком для усвідомлення: а) її психологічного настрою (психологічно-поведінковий критерій. – авт.); б) виникнення чинників нормування, що лежать в основі її соціалізації (поведінково-нормуючий критерій. – авт.); в) тенденцій нормативізації, що виступають основоположними елементами у подальшому нормативно-правовому регламентації і регулюванні її поведінкових настанов (критерій нормативізації /переднормативний/. – авт.); г) її комунікативного потенціалу, що лежить в основі визначення самопрезентації людини (особистості) як невід'ємного атрибуту будь-якої соціальної взаємодії (комунікативний критерій. – авт.), а також наявності тісного територіального, суб'єктного, об'єктного, предметного, онтологічного, гносеологічного, аксіологічного, праксеологічного зв'язку такої самопрезентації з локальним рівнем існування і функціонування соціуму, МСВ, ТГ, з ординарними умовами повсякденності (полісемічний критерій – авт.).

46. Процеси існування, формування, розвитку і вдосконалення автономного громадянського суспільства йдуть при тісній взаємодії

функціонування *homo municipalis* і *homo politicus*, – причому, роль в цьому процесі *homo municipalis* є первинною та визначальною, – ба більше, виходячи з наведених положень можна сформулювати системне і комплексне поняття *homo municipalis* «муніципальна людина» – це фізична особа, що володіє різним правовим станом (громадянство, іноземство, апатризм, біженство та ін.), але не зважаючи на нього свідомо та ініціативно здійснює свій життєвий цикл в умовах повсякденності в рамках територіальної спільноти людей, об'єднаних загальними географічними, історичними і сучасними екзистенційними інтересами, цінностями і потребами, що можуть бути реалізованими тільки в умовах МСВ, завдяки спільній синергетичній діяльності людини в межах ТГ та громадянського суспільства, завдяки діяльності органів МСВ та інших суб'єктів та органів МСВ, які входять до його системи, що здійснюється на принципах самоідентифікації, самоорганізації, самодіяльності, самокерованості та самоврядування, з метою створення належних умов для супроводження і забезпечення існування та функціонування людського осередку, що має телеологічну домінанту щодо продовження існування та подальшого розвитку людської цивілізації в умовах державно організованого соціуму.

47. Становлення та розвиток в Україні громадянського суспільства є, насамперед, прямим результатом глибинних тенденцій в сфері формування, становлення, розвитку і вдосконалення демократичної правової державності, що: а) детермінувало процеси легалізації та розвитку інституту локальної демократії; б) стимулювало процеси самоорганізації всередині людського соціуму; що, в) вивільнила з-під жорсткого державного контролю ініціативу та енергію людей, які були скеровані на задоволення індивідуальних, групових і колективних потреб екзистенційної спрямованості – у стратегічному розумінні інтенсифікація процесів становлення та розвитку в Україні громадянського суспільства пов'язане із: г) зміною пріоритетів пострадянської державності на визнання, легалізацію та розвиток автономії особистості, охорону і захист її прав і свобод людини (особистості); д)

визнанням, підтримкою, легалізацією державою тенденцій самоорганізації населення відповідних територій держави, що демонструє її можливість та спроможність через реалізацію мотивації до локальної демократії, самопрояв, самодіяльність, самоідентифікацію, самоконтекстуалізацію, самореалізацію, колективну інтерсуб'єктивність та колаборацію вирішувати питання місцевого значення; е) визнання та підтримку державою розмаїття інтенцій, устремлінь, потреб, інтересів атитюдів людини екзистенційного характеру, що вона продукує та репродукує на локальному рівні функціонування соціуму в межах ТГ в умовах МСВ в стані повсякденності.

48. Системний аналіз доктринальних позицій з визначення громадянського суспільства свідчить про те, що ні одна з них не містить в собі вказівку на: а) локальний характер виникнення громадянського суспільства; б) генетичний взаємозв'язок такого суспільства з територіальною громадою; в) органічний взаємозв'язок такого суспільства з місцевим самоврядуванням; г) роль МСВ та його органів в процесах інституціоналізації і конституціоналізації громадянського суспільства, – що є суттєвою методологічною помилкою, яка не дає змоги не тільки визначити правову природу громадянського суспільства, а і визначити роль МСВ у його зародженні, виникненні, зародженні, інституціоналізації та конституюванні.

49. Можна визначити внутрішній зв'язок між процесами формування громадянського суспільства, роллю МСВ та його органів в їх інтенсифікації та телеологічному скеруванні на побудову його інституційної структури (сукупності інститутів) та габітусом людини, бо: а) саме муніципальна влада, будучи однією з форм соціальної самоорганізації людей, а на локальному рівні найважливішою з них, функціонуючи у формі МСВ, є могутнім стимулом у процесі вироблення у мешканців відповідної території внутрішньої мотивації не тільки для вирішення питань місцевого значення, але й у виникненні відповідальності за їхнє вирішення в колективних інтересах; б) саме МСВ, як сфера виникнення локальних інтересів, детермінує виникнення та формування інститутів ГС за рахунок реалізації

соціальних форм життєдіяльності, екзистенційних настанов, принципів, практик тощо; в) тому саме тут і звідси виникає і формується габітус людини, який в цьому контексті володіє більш широким розумінням і значенням.

50. Розглядаючи феноменологію габітусу людини у більш раціонально-діяльнісному аспекті, як цілісну систему диспозицій сприйняття, оцінювання, класифікації і дій, результат досвіду та інтеріоризації індивідом соціальних структур, що носить неусвідомлений характер, – можна констатувати, що вона об'єднує в собі: а) психологічну оцінку людиною дій, через їх сприйняття, оцінювання, класифікацію – фактично здійснюється оцінювання нею своєї соціальної практики та соціальної практики інших людей; б) формування внаслідок таких дій соціального досвіду (фактично соціальної практики) у вигляді відповідних функціонально-діяльнісних настанов – правил поведінки; в) інтеріоризацію індивідом соціальних структур, тобто, – скоріше оцінку ним діяльності таких структур та їх ефективності, – через становлення людської форми психіки завдяки освоєнню індивідом людських цінностей, проявом чого виступає формування розумових дій і внутрішнього плану свідомості через засвоєння індивідом зовнішніх дій з предметами і соціальних форм спілкування.

51. Роль і значення самопрезентації людини (особистості) в рамках ТГ може бути побудованою і репрезентованою у вигляді процесуально-стадійного ланцюжка таким чином: «людина (особистість)-член ТГ» – «індивідуальна поведінка людини (особистості)-члена ТГ з врахуванням власних інтенцій, потреб, інтересів, атитюдів в межах ТГ» – «співвіднесення власних інтенцій, потреб, інтересів, атитюдів людини (особистості)-члена ТГ з аналогічними проявами інших жителів-членів ТГ» – «саморегуляція людиною (особистістю)-членом ТГ своїх власних інтенцій, потреб, інтересів, атитюдів відповідно до колективних інтересів інших членів ТГ» – «виникнення комунікативної взаємодії між членами ТГ на засадах загальних колективно-власних інтенцій, потреб, інтересів, атитюдів».

52. Системний аналіз запропонованого нами процесуально-стадійного ланцюжка має під собою солідну інтегрально-філософську базу, суттєву доктринально-нормативну основу, він відображає аксіологічні настанови МСВ та параметрально-телеологічні цінності становлення, функціонування, розвитку і вдосконалення ТГ, передбачає соціальну активність та високу мотивацію людини (особистості)-члена ТГ, бо демонструє її вміння будувати гармонічні відносини з іншими членами локального соціуму в умовах МСВ та діяльності ОМСВ за рахунок або нівелювання своїх індивідуальних настанов на користь інтересам локального соціуму, або шляхом їх коригування, синергізації, адаптації до колективних потреб, – крім того такий ланцюжок демонструє, що самопрезентація людини (особистості) активно формує і наявно демонструє її самоцінність, здатність до самоідентифікації, самоорганізації, самодіяльності, самоврядування, а також вміння вибудувати баланс інтересів через людинорозмірність та застосування технології співвідношення індивідуальних та колективних інтересів, віддаючи пріоритет інтерсуб'єктивності.

53. Наведений висновок підтверджується, насамперед, екзистенційними настановами соціального призначення ТГ, її існування і функціонування як соціального простору здійснення життєвого циклу людини в умовах свободи вибору його форм, а також самоцінністю феноменології самопрезентації, що лежить фактично в основі всіх соціальних взаємодій в локальному суспільстві, бо виступає універсальним і оптимальним засобом побудови комунікативної взаємодії всередині локальної спільноти, а тому є найважливішим засобом існування людини в рамках ТГ в умовах МСВ, – ба більше, це підкреслює особливу значимість феноменології децентралізації публічної влади, яка в таких умовах мінімальним чином вторгається в життя конкретної людини, створюючи лише відповідні умови для її належного існування та функціонування.

54. Процеси децентралізації повноважень органів публічної державної влади, що скеровані на формування реальної та оптимальної

правосуб'єктності ТГ, формування реально-функціонального і компетенційно-спроможного МСВ – а) суттєвим чином сприяють трансформації конституційно-правового та муніципально-правового статусу людини на рівні локального соціуму, що функціонує в умовах локальної демократії в бік його розширення та вдосконалення, б) фактично здійснюючи модернізацію індивідуального і колективного габітусу людини, в) що виникає завдяки розширенню кола форм її життєдіяльності в рамках ТГ, г) в умовах стану повсякденності та д) накопичення практичних знань, вмінь і навичок в процесі застосування та реалізації останніх, е) включаючи і відповідний екзистенційно-праксеологічний дискурс існування та функціонування в ТГ.

55. Феноменологію децентралізації публічної влади, точніше в операційному розумінні та реалізації – децентралізації саме повноважень публічної державної влади, – як управлінсько-дієвий, функціонально-ефективний, технологічно-логістичний механізм організації публічної влади в демократичній правовій державі, характеризують наступні настанови: а) вона реалізується в процесі проведення державою конституційної реформи, скерованої на досягнення відповідних телеологічних домінант (трансформаційний критерій. – авт.); б) шляхом передачі (перерозподілу) владних повноважень (прав та обов'язків, організаційних, нормативних, матеріальних, інтелектуальних та інших ресурсів) від центральних органів влади до місцевих органів публічної влади, насамперед, публічної самоврядної (муніципальної) влади, тобто «зверху – вниз» (технологічно-ресурсний критерій. – авт.); в) в межах встановлених законодавством (нормативно-правовий критерій. – авт.); г) через відповідне розширення компетенційної бази суб'єкта публічної влади-адресата і, відповідно, звуження компетенційної бази суб'єкта публічної влади-адресанта (компетенційно-динамічний критерій. – авт.); д) з передачею під кожне відповідне повноваження належного ресурсного (матеріально-фінансового) забезпечення (компетенційно-ресурсний критерій. – авт.); е) що забезпечить

високий рівень самостійності суб'єктів (бенефіціарів) децентралізації, можливість їх функціонування в межах розширеної компетентної бази на свій розсуд та під свою відповідальність, з обмеженням надмірного контролю за їх діяльністю з боку держави (діяльнісно-дискреційний критерій. – авт.);
є) з урахуванням необхідності ефективної взаємодії між наведеними рівнями публічної влади та інституціями громадянського суспільства (колабораційний критерій. – авт.).

56. При формуванні габітусу людини, насамперед, йдеться про: а) про формування поведінково-діяльнісних настанов, що б) виникають під час функціонування людини в межах ТГ, в) в умовах МСВ, г) в стані повсякденності, д) при вирішенні нею екзистенційних питань свого існування та функціонування, е) в процесі здійснення свого життєвого циклу, – є) це все відбувається через реалізацію людиною своїх прав, свобод і обов'язків, що у своїй сукупності складають конституційно-правовий статус людини (особистості), і на локальному рівні соціуму кваліфікуються представниками муніципально-правової доктрини, як муніципальні права людини (особистості, члена ТГ), ж) що реалізуються за допомогою ОМСВ, завдяки використанню ними своїх компетенційних повноважень.

57. Запропонований процесуальний ланцюжок «децентралізація повноважень публічної державної влади» – «розширення та вдосконалення компетентної бази ОМСВ» – «об'єктивне зростання соціальної, ресурсної бази функціонування ТГ» – «формування габітусу людини в МСВ (індивідуального, групового, колективного) та його вдосконалення, модернізація» – «формування реального, належного, спроможного, людинорозмірного МСВ», – володіє відповідними методологічними настановами та містить відповідний доктринально-теоретичний та праксеологічний потенціал, який може бути використаний для подальших досліджень впливу феноменології децентралізації на: а) діяльність ОМСВ, б) функціонування ТГ, в) підвищення ефективності та спроможності інституту

МСВ та г) комплексного і системного впливу наведених чинників на процес формування габітусу людини.

58. В процесі реалізації компетенційних повноважень ОМСВ практично виникає, формується та розвивається відповідна концепція прав людини з точки зору класичних і сучасних теорій природного права, локальної демократії, прав людини, демократичної правової державності, – одним з найважливіших аспектів цього процесу, безумовно, виступає об'єктивація, контекстуалізація, актуалізація ідеї прав людини як позитивного втілення права на людську гідність в рамках первинної територіальної людської спільноти, що є основоположною природною ланкою людського суспільства, – отже, дослідження зазначеної проблематики напряму пов'язане з концептом юснатуралізму.

59. Кожне з повноважень ОМСВ у своїй архітектоніці його функціонального розуміння: а) має на увазі та містить в собі відповідні поведінкові настанови діяльності ОМСВ та б) функціонально-адекватні ним і перспективно передбачені законодавцем логічні поведінково-діяльнісні форми реакції людини для належної реалізації таких повноважень, – отже, тут має місце синергізація законодавчих настанов з відповідною формою поведінки людини для досягнення відповідного соціального ефекту.

60. Зв'язки між компетентними повноваженнями ОМСВ та інтересами ТГ, а точніше, між інтересами людини та її асоціаціями в МСВ, можна визначити через: а) безпосередній зв'язок проявляється в тому, що повноваження ОМСВ адекватно відображають настанови природних прав людини; б) контекстуально-онтологічний зв'язок знаходить свій прояв в тому, що компетенція ОМСВ безпосередньо впливає на становлення, формування, реалізацію, розвиток, модифікацію форм життєдіяльності людини, що входять до її життєвого циклу та реалізуються в межах ТГ та в умовах МСВ, більш того, – саме через компетентні повноваження реалізується процес нормативного супроводження і забезпечення наведених прав людини; в) системно-причинний зв'язок між наведеними

повноваженнями ОМСВ та інтересами ТГ, а точніше, між інтересами людини та її асоціаціями в МСВ, – проявляється в тому, що виникає системна єдність природних прав людини, що реалізуються в умовах існування та функціонування людини в ТГ, та повноваженнями ОМСВ, – причому така єдність носить і причинно-наслідковий характер – кожне конкретне повноваження ОМСВ виходить з необхідності супроводження і забезпечення конкретного права або свободи людини, її обов'язку, причому у більшості випадків мова йде про природні права або права, свободи та обов'язки, що ними детерміновані; г) функціонально-генетичний зв'язок детермінований тим, що більшість форм життєдіяльності людини, які використовуються нею в рамках локального соціуму в межах ТГ та в умовах МСВ мають історично-функціональний характер свого виникнення, формування, та передзadanі організаційні та організаційно-правові форми реалізації, – тому вони характеризуються типізованим та стереотипним характером своєї побудови, змісту, набору сталих поведінково-діяльнісних настанов та соціально-прийнятними формами і засобами їх реалізації та апріорі передбаченими її результатами в контексті отримання відповідного соціального результату; д) аксіо-праксеологічний зв'язок, що проявляється в тому, що людина, яка є членом ТГ та функціонує в умовах МСВ, усвідомлює свої природні права, та одночасно і сферу їх реалізації, як відповідну соціальну та одночасно індивідуальну, групову, колективну цінність, – тому в процесі їх реалізації вона розуміє, що чинить правильно, адекватно природно-правовим настановам, своїм різнорівневим інтересам, і поступає належним чином, застосовуючи форми і засоби такої реалізації, що є легальними та легітимними в соціумі.

61. Процес розширення участі людини в МСВ через актуалізацію феноменології НПД відповідає конституційно-правовим настановам ч. 2 ст. 5 Конституції України про те, що носієм суверенітету в Україні є народ; ч. 3 ст. 5 Конституції України про те, що право визначати і змінювати конституційний лад в Україні належить виключно народові і не може бути

узурповане державою, її органами та посадовими особами; ч. 4 ст. 5 Конституції України про те, що ніхто не може узурпувати державну владу; ст. 69 Конституції України про те, що народне волевиявлення здійснюється через вибори, референдум та інші форми безпосередньої демократії; – системний аналіз наведених конституційних правоположень дає змогу визначити, що: а) вони не носять характер норм-декларацій, а б) скоріше можуть бути ідентифіковані як норми-засади, норми-константи, що в) мають комплексний, системо утворюючий характер, що г) скеровані на виникнення складної багаторівневої системи горизонтально-вертикальних зав'язків управлінського характеру, які д) замикаються на становлення та розвиток публічно-правових відносин навколо процесів формування, становлення, реалізації, розвитку і вдосконалення публічної влади і е) включають до себе різні форми безпосередньої та опосередкованої демократичної участі громадян у зазначених процесах, включаючи, по-перше, процес нормотворчості, а також, по-друге, НПД, що виступає його первинною і «запускаючою» стадією, що є) дає можливість віднести демократичну участь громадян у зазначених процесах не тільки до кола конституційних цінностей, а і до засобів активізації участі людини і громадянина в МСВ.

62. Участь людини-члена ТГ в нормопроектній діяльності, – в контекстуалізації останньої, як етапу/стадії локальної нормотворчості ОМСВ, є можливою, доктринально, конотаційно, наративно, технологічно, нормативно супроводжуваною і забезпеченою, – в умовах муніципального реформування локального соціуму вона виступає новим, перспективним та ефективним організаційним та організаційно-правовим засобом її участі в МСВ, і у функціональному розумінні є не тільки могутнім засобом підвищення мотивації людини до участі в ньому, а і суттєвою формою розширення такої участі в процесах локальної демократії.

63. Атитюди, що є втіленням екзистенційних інтересів людини в локальному соціумі, з одного боку, формують систему соціалізації людини, надаючи їй необхідні знання, формуючи необхідні вміння та навички для

здійснення нею в межах локального соціуму життєвого циклу, а з іншого, – сприяють виникненню різного рівня габітусів людини (індивідуального, групового, колективного) та різної кількості таких габітусів на будь-якому з наведених рівнів (в залежності від рольової позиції людини в соціумі), – фактично скеровуючи отримані в результаті соціалізації знання, вміння та навички в практичну площину, – в сферу соціальної практики. Отже, можна констатувати виникнення відповідного процесуального ланцюжка, що досить наглядно відображає та ілюструє наведені складні соціальні процеси, а саме: «МСВ» – «ТГ» – «інтереси» (як сукупне уособлення інтенцій, устремлінь, потреб людини екзистенційно характеру в локальному соціумі) – «атитюди» – «соціалізація» – «габітус» – «діяльність ОМСВ в ТГ» – «нормопроектна та нормотворча діяльність органів публічної влади» (включаючи і діяльність ОМСВ) – «компетенційні повноваження ОМСВ».

64. Наведені ознаки атитюдів, що реалізуються: а) в межах ТГ, б) в умовах МСВ, в) в ординарному та екстраординарному стані повсякденності, що г) веде до виникнення процесів формування компетенції ОМСВ, д) виходячи з основоположного пріоритету інтересів людини та її асоціацій, на нашу думку, ще раз підкреслюють новаторський характер та продуктивність доктринальних позицій представників вітчизняної муніципально-правової доктрини про формування правового простору МСВ та про суттєву роль інституцій громадянського суспільства в формуванні компетенції ОМСВ.

65. Процеси інституціоналізації правового простору МСВ, що протікають в межах ТГ та в умовах МСВ, володіють просторово-функціональними та темпорально-динамічними характеристиками та напряду пов'язані з перманентними процесами самоствердження ТГ в контексті їх гуманістично-екзистенційних та гуманітарно-функціональних настанов, причому як в процесі реалізації таких її екзистенційних можливостей існування та функціонування на рівні локального соціуму, так і у синергійній взаємодії з протекціоністською політикою держави щодо

визнання, легалізації, організаційної та нормативної підтримки, супроводження та забезпечення інституту локальної демократії, – отже, компетенція в зазначених умовах виступає: а) свідоцтвом такої позитивної підтримки держави; б) фактором визнання державою існування інших інтересів, тобто таких, що не співпадають з державними інтересами, але їм і не суперечать – інтересів, що продукують територіальні людські спільноти, що базуються на інтересі конкретної людини; в) підтвердженням, що наведені локальні інтереси, що детермінуються існуванням і функціонуванням ТГ в умовах МСВ, об'єктивно потребують своєї адекватної реалізації через інститут власної компетенції публічно-управлінської структури локального соціуму, який представляють ОМСВ; г) наданою системою нормативних можливостей щодо соціального управління в локальному соціумі, скерованого: на реалізацію індивідуальних інтересів людини-члена ТГ в їх екзистенційному розумінні та оптимальній реалізації; групових інтересів жителів-членів ТГ, що функціонують в рамках сформованих по різних ознаках жителями-членами ТГ (національних, релігійних, культурологічних, вікових, статевих, професійних тощо) інституцій громадянського суспільства; колективних інтересів самої ТГ, що фокусуються на існуванні спільноти як сфери формування, існування, реалізації, охорони, захисту прав і свобод людини в рамках локального соціуму, де формується та реалізується конституційно-правовий статус людини і громадянина.

66. Поняття «дискреційні повноваження ОМСВ» можна визначити як сукупність прав і обов'язків, закріплених конституційним, адміністративним, муніципальним та іншим галузевим законодавством держави, телеологічною домінантою яких є здійснення належного публічного управління з метою реалізації колективних інтересів ТГ або колективно-групових інтересів її членів, скерованих на виконання покладених на ОМСВ чи його посадову (службову) особу функцій або компетенційних повноважень, що надають цьому суб'єкту управління: а) певний ступінь свободи розсуду в оцінюванні

ситуацій, що виникають в процесі реалізації зазначених їх функцій і повноважень (фактор свободи розсуду. – авт.); б) імперативне право здійснювати правомірний вибір між законними альтернативами у вирішенні конкретної ситуації (фактор свободи вибору. – авт.); та в) не передбачають обов'язків узгоджувати свої рішення з будь-яким іншим суб'єктом (фактор відсутності субординаційних відносин у прийнятті управлінського рішення. – авт.).

67. Особливістю розуміння дискреційних повноважень ОМСВ є їх абсолютне та виключне тлумачення тільки в контексті визнання, охорони, захисту, реалізації, гарантування конституційних прав, свобод і обов'язків людини і громадянина, що на рівні МСВ трансформуються в муніципальні права людини, особистості, члена ТГ.

68. Враховуючи насамперед суто локальний характер не тільки прояву, але і реалізації проблематики взаємного зв'язку демократії та розвитку, наведена концептуалістика в її полісемічному і багатоплановому теоретико-парадигмальному та практично-функціональному розумінні, проявах, формуванню поведінкових настанов, діях уповноважених суб'єктів, та здійсненні на практиці, – проявляється насамперед у складних і найчастіше суперечливих процесах модернізації форм демократичної участі людини саме на рівні МСВ, що в умовах глобалізації набувають своєї нової збагаченої змістовності, скерованої на більш повне задоволення екзистенційних інтересів жителів-членів територіальних людських спільнот – ТГ, що функціонують в умовах МСВ та в ординарному стані повсякденності, а також в процесі реалізації системного комплексу їх конституційних прав, свобод і обов'язків, що здійснюються на локальному рівні соціуму на протязі життєвого циклу людини.

69. Демократична участь людини в політичних процесах на рівні МСВ в межах ТГ обумовлює виникнення низки характерологічних рис, що детерміновані широким розумінням: а) суб'єктного складу ТГ (жителі – фізичні особи, що володіють різним правовим станом), що може бути

залучений до такої демократичної участі в процесі прийняття політико-правових рішень в межах громади; б) можливостей застосування нових форм демократичної участі; в) актуалізацією формування і застосування технологічних настанов конституційного (муніципального) краудсорсингу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України 1996 року. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21 травня 1997 року. Відомості Верховної Ради України. 1997. № 24. Ст. 170.
3. Баймуратов М. О., Григор'єв В. А. Муніципальна влада: актуальні проблеми становлення і розвитку в Україні: монографія. Одеса: «Юридична література», 2003. 244 с.
4. Баймуратов М. О., Буряк Т. М. Об'єктний склад публічної самоврядної (муніципальної) влади: телеологічні настанови, ідентифікація, конституційно-правова регламентація. Університетська книга, 2007. 232 с.
5. Coulter N. A. Human Synergetics. New York: Prentice-Hall, Inc., 1976. 201 p.
6. Черкаський І. Громадський (копний) суд на Україні – Русі XVI–XVIII ст.: праці комісії для виучування історії західньоруського та українського права. Вип. 4 /за ред. Н. П. Василенка. Збірник соціально-економічного відділу Української академії наук. 1928. № 13. 255 с.
7. Грушевський М. Історія України-Руси: в 11 т. Т. 2. Репринтне відтворення другого розширеного видання (Львів, 1905). Київ: Наукова думка, 1992. 633 с.
8. Довженок В. Й. Землеробство Древньої Русі. Київ: Вид-во АН УРСР, 1961. 270 с.
9. Юшков С.В. Правда руська. Київ: ВУАН, 1935. Редакція IV. 112 с.
10. Владимирський-Буданов М. Ф. Огляд історії руської правди. Київ, 1907. 714 с.
11. Юшков С. В. Правда руська: походження, джерела, її значення. 1950. 380 с.
12. Франко І. Що таке громада і чим вона повинна бути? Зібрання творів у 50 т. Іван Франко; [ред.кол.: Є. П. Кирилюк (голова) та ін.]; АН

УРСР, Ін-т літ. ім. Т. Г. Шевченка. Київ: Наукова думка, 1984. Т. 44, кн. 1: Економічні праці (1878-1887). 694 с.

13. Карівець І. Повсякденність як джерело дива. Практична філософія. 2010. №2. С. 8–14.

14. Лустенко А. Християнська феноменологія повсякденності. Практична філософія. 2007. №2. С. 3–13.

15. Худенко А. Феномен повсякденного і шляхи відновлення суспільства. дис... канд. соціол. наук. Одеський національний університет ім. І.І.Мечникова. Одеса, 2000. 216 с.

16. Axel Hutt. On “Synergetics” by Hermann Haken (1976). Foundational Papers in Complexity Science, 2024. URL: [https://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?Z21ID=&I21DBN=EC&P21DBN=EC&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=fullwebr&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=A=&S21COLORTERMS=1&S21STR=%D0%A5%D1%83%D0%B4%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE%20%D0%90\\$](https://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?Z21ID=&I21DBN=EC&P21DBN=EC&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=fullwebr&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=A=&S21COLORTERMS=1&S21STR=%D0%A5%D1%83%D0%B4%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE%20%D0%90$)

17. Грушевський М. С. Початки громадянства: генетична соціологія. М. С. Грушевський. Прага, 1921. 83 с.

18. Alfred Schutz. The structures of the life-world /Edited by Thomas Luckmann. Evanston [Ill.]: Northwestern University Press, 1973. 1114 p.

19. Kiwitz P. Lebenswelt - zwischen Moderne und Tradition. Philosophische Rundschau, 33, 1986. P. 35-48.

20. Edmund Husserl. Crisis of European Sciences and Transcendental Phenomenology: An Introduction to Phenomenological Philosophy (Studies in Phenomenology and Existential Philosophy). NORTHWESTERN UNIV PR, 1970. 405 p.

21. Waldenfels B. Verstreute Vernunft. Zur Philosophie von Michel Foucault. Studien zur französischen Philosophie. Phänomenologische Forschungen. 18. Freiburg/München, 1986.

22. Вебер М. Господарство і суспільство. Нариси з соціології розуміння. Пер. з нім. М. Кушнір. Київ: Всесвіт, 2012. 1112 с.

23. Бьолер Д. Відповідальність за майбутнє з глобальної перспективи. Актуальність філософії Ганса Йонаса та етики дискурсу. Пер. з нім., післям., прим. А. Єрмоленка. Київ. Стилос, 2014. 149 с.

24. Луман Н. Поняття цілі і системна раціональність: щодо функції цілей у соціальних системах. Пер. з нім. М. Бойченка, В. Кебуладзе. Київ: Дух і літера, 2011. 335 с.

25. Окрут М.С. Повсякденна реальність: пошуки визначення. URL: https://ukr-socium.org.ua/wp-content/uploads/2006/10/30-41_no-5_vol-16_2006__UKR.pdf

26. Конверсія. Вікісловник. Вільна енциклопедія. URL: <https://uk.wiktionary.org/wiki/%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D0%B2%D0%B5%D1%80%D1%81%D1%96%D1%8F>

27. Bernhard Waldenfels. Phänomenologie in Deutschland: Geschichte und Aktualität. Husserl Studies. August, 1988. Volume 5, PP.143–167.

28. Герген К. Дж. Социальная конструкция в контексте. К. Дж. Герген, Л. Вархус, С. Уортэм, Т. Тэтченкери. Харьков: Из-во «Гуманитарный центр», 2016. 328 с.

29. Конвертація. Словник – UA. URL: <https://slovnyk.ua/index.php?swrd=%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D0%B2%D0%B5%D1%80%D1%82%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F>).

30. Веліулаєва Е.І. Сучасний підхід до співвідношення понять «повсякденність» і «повсякденна культура» в культурології. URL: <http://dspace.nbuu.gov.ua/bitstream/handle/123456789/25135/17-Veliulayeva.pdf?sequence=1>

31. Лустенко А. Культурна повсякденність: перспективи дискурсу та соціокультурна злободенність. Людство на межі тисячоліть: діалог цивілізацій: матеріали наук.-практ. конф. Київ, 2003. С. 227-281.

32. Кубрак О.В. Етика ділового та повсякденного спілкування: навч. посіб. Суми: Унів. кн., 2003. 221 с.

33. Культура і побут населення України: навч. посіб. В.І. Наулко, Л.Ф. Артюх, В.Ф. Горленко та ін. Київ: Либідь, 1993. 285 с.
34. Michel de Certeau. *L'invention du quotidien. Tome I: Arts de faire.* Édition de Luce Giard. Nouvelle édition. Collection Folio essais (n°146), Gallimard, 1990. 349 p.
35. Certeau, Michel de 1984: *The Practice of Everyday Life.* University of California Press, Berkeley. 232 p.
36. Bourdieu, Pierre. *Die feinen Unterschiede: Kritik der gesellschaftlichen Urteilskraft.* Frankfurt am Main: Suhrkamp, 1987. 912 p.
37. *Der unendliche Prozess der Zivilisation: Zur Kulturologie der Moderne nach Norbert Elias / Hrsg. H. Kuzmics, I. Mörth.* Frankfurt am Main; N.Y.: Campus Verlag, 1991. 304 p.
38. Інтерсуб'єктивність. Вікіпедія. Вільна енциклопедія. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%86%D0%BD%D1%82%D0%B5%D1%80%D1%81%D1%83%D0%B1%27%D1%94%D0%BA%D1%82%D0%B8%D0%B2%D0%BD%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8C>
39. Черненко О.В. Проблема реалізації інтерсуб'єктивності у конфліктному художньому дискурсі. Львівський філологічний часопис. 2020. № 8. С.191-196. URL: <https://doi.org/https://doi.org/10.32447/2663-340X-2020-8.30>
40. Фрактал. Вікіпедія. Вільна енциклопедія. URL: <https://www.google.com/search?sxsrf=ALeKk00PGXeOfZTse4tTMZbDffoxRWt4Mg%3A1607872026952&ei=Gi7WX7TOOeXlrgT2nJPgDA&q=>
41. Коляструк Ольга. Поняття повсякденності в сучасній науковій гуманітаристиці. Україна ХХ ст.: культура, ідеологія, політика. 2009. № 15. С. 46-56. URL: http://resource.history.org.ua/publ/xxx_2009_15_1_46.
42. Орзіх М. Ф. Конституційна реформа в Україні: навч. посібник. Одеса: Юрид. літ-ра, 2003. 128 с.

43. Кофман Б. Я. Муніципальні права людини (особистості) як фактор вдосконалення конституційно-правового статусу людини і громадянина. Часопис Київського університету права. 2019. № 2. С. 64-71.

44. Інтерсуб'єктивність. Вікіпедія. Вільна енциклопедія. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%86%D0%BD%D1%82%D0%B5%D1%80%D1%81%D1%83%D0%B1%27%D1%94%D0%BA%D1%82%D0%B8%D0%B2%D0%BD%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8C>

45. Інтерсуб'єктивність. Велика українська енциклопедія. URL: <https://vue.gov.ua/%D0%86%D0%BD%D1%82%D0%B5%D1%80%D1%81%D1%83%D0%B1%E2%80%99%D1%94%D0%BA%D1%82%D0%B8%D0%B2%D0%BD%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8C>

46. Конституційні перетворення в Україні: історія, теорія та практика: монографія / за ред.: М.Ф. Орзіха. Київ: Юринком Інтер, 2013. 512 с.

47. Галіахметов І. А. Муніципальне право України: методологія становлення та розвитку: монографія. Київ: КНЕУ, 2016. 343 с.

48. Кофман Б. Я. Роль міжнародних правових стандартів прав людини у формуванні правового статусу людини і громадянина. Часопис Київського університету права. 2020. № 1. С. 109-114.

49. Человекоцентризм: контекст научних реалій. Голос України. 2017. URL: <http://www.golos.com.ua/rus/article /289180>.

50. Рекомендації Конгресу місцевих і регіональних влад Європи 280 (2010) про роль місцевих і регіональних органів влади в дотриманні прав людини (переглянута) від 19 жовтня 2011 р. Рада Європи, 2011. URL: <https://rm.coe.int/168071b6bc>.

51. Батанов О. В. Людиноцентризм у муніципальному праві: теоретичні та прикладні аспекти. Альманах права. 2017. Вип. 8. С. 69-73.

52. Панок В.Г. Життєвий шлях особистості як категорія прикладної психології URL: http://mdu.edu.ua/wp-content/uploads/files/29_14.pdf

53. Максименко С. Д. Загальна психологія. URL: <https://westudents.com.ua/glavy/76983-jittviy-shlyah-lyudini.html>.

54. Підласа І. А. Розвиток концепції життєвого шляху особистості. Психологія: Зб. наук. пр. Нац. пед. ун-ту. 2001. Вип. 13 С. 95–102.

55. Павленко О. В. Досвід як чинник становлення життєвої перспективи особистості: дис... канд. психолог. наук.: 19.00.01. Київ.: Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України, 2019. 276 с. URL: http://psychology-naes-ua.institute/files/pdf/pavlenko_dissertaciya_pечат_1574025601.pdf.

56. Партико Т. Б. Загальна психологія: підруч. для студ. вищ. навч. закл. Київ: Видавничий Дім «Ін Юре», 2008. 416 с.

57. Орзих М. Ф. Интерес в системе местного самоуправления. Орзих М. Ф. Избранные труды: юбилейное издание к 90-летию со дня рождения. М. Ф. Орзих; сост.: А. Р. Крусян, А. А. Езеров. Одесса: Юридична література, 2015. С. 236-242.

58. Маркс К. Енгельс Ф. Святе сімейство, чи критика критичної критики. Проти Бруно Бауера та компанії. 2-ге вид. Т. 2. С. 3-230.

59. Маркс К. До критики політичної економії. 2-ге вид. Т. 13. С. 1-167.

60. Сіренко В. Ф. Інтереси – влада – управління. Київ. Наукова думка, 1991. 156 с.

61. Баймуратов М. О. Міжнародне співробітництво органів місцевого самоврядування України:: дис. ... д. ю. н.: 12.00.02. Одеса, 1996. 498 с.

62. Соціалізація. Вікіпедія. Вільна енциклопедія. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D0%BE%D1%86%D1%96%D0%B0%D0%BB%D1%96%D0%B7%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F#:~:text=%D0%A1%D0%BE%D1%86%D1%96%D0%B0%D0%BB%D1%96%D0%B7%D0%B0%CC%81%D1%86%D1%96%D1%8F%20%E2%80%94%D0%BA%D0%BE%D0%BC%D0%BF%D0%BB%D0%B5%D0%BA%D1%81%D0%BD%D0%B8%D0%B9%20%D0%BF%D1%80%D0%BE%D1%86%D0%B5%D1%81%20%D1%82%D0%B0%20%D1%80%D0%B5%D0%B7%D1%83%D0%BB%D1%8C%D1%82%D0%B0%D1%82,%D0%BE%D0%B1%D0%BE%D0%B2%D1%8F%D0%B7%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D0%B9%20%D1%>

84%D0%B0%D0%BA%D1%82%D0%BE%D1%80%20%D1%80%D0%BE%D0%B7%D0%B2%D0%B8%D1%82%D0%BA%D1%83%20%D0%BE%D1%81%D0%BE%D0%B1%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%BE%D1%81%D1%82%D1%96

63. Чернолуцький Р. В. Нормотворчість органів місцевого самоврядування: телеологічні доміанти, що базуються на екзистенційних інтересах територіальної громади. Науковий вісник публічного та приватного права: зб. наук. праць. Київ, 2016. Вип. 5. С. 46–52.

64. Чернолуцький Р. Нормопроекування в конституційному праві України: парадигма процесуально-стадійного забезпечення актуальних питань. *Evropsky politicky a pravni diskurz*. 2017. Vol. 4, Iss. 2. С. 54-60.

65. Архетипи. Енциклопедія сучасної України. URL: http://esu.com.ua/search_articles.php?id=44787.

66. Архетип (за К. Г. Юнгом). Вікіпедія. Вільна енциклопедія. URL: [https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%90%D1%80%D1%85%D0%B5%D1%82%D0%B8%D0%BF_\(%D0%B7%D0%B0_%D0%9A_%D0%93_%D0%AE%D0%BD%D0%B3%D0%BE%D0%BC\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%90%D1%80%D1%85%D0%B5%D1%82%D0%B8%D0%BF_(%D0%B7%D0%B0_%D0%9A_%D0%93_%D0%AE%D0%BD%D0%B3%D0%BE%D0%BC)).

67. Баймуратов М. О. Публічна самоврядна (муніципальна) влада та громадянське суспільство: проблеми взаємозв'язку і взаємозалежності. Актуальні проблеми держави і права. 2003. Вип. 21. С. 131-138. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apdp_2003_21_26.

68. Цололо В.В., Філіпський Д.П. Права людини як інструмент обмеження державної влади. Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія ПРАВО. Вип. 69. 2022. С. 84-88.

69. Баймуратов М. О. Публічна самоврядна (муніципальна) влада в Україні: методологічні підходи до визначення основних ознак. Публічне право. 2011. № 2. С. 4-11.

70. Баймуратов М. О. Доктринальні підходи щодо створення правового простору публічної муніципальної влади в Україні. Правова доктрина:

міжнародний досвід та практична реалізація в Україні. Маріуполь: МДУ, 2019. С.173-182.

71. Баймуратов М. О. Правовий простір місцевого самоврядування: актуалізація проблематики визначення. Реформа місцевого самоврядування в Україні: сучасні тенденції та виклики. Львів: ЛРІДУ НАДУ, 2018. С.19-23.

72. Кофман Б. Я. Людина, особистість і громадянин в сучасному конституційному праві: дис. ... доктора юрид. наук.: 12.00.02. Київ: ІЗ ВРУ, 2020. 406 с.

73. Бойко О. П. Габітус та етносоціальний досвід. URL: https://uabs.sumdu.edu.ua/images/stories/docs/K_SGD/Boiko_11.pdf.

74. Auguste COMTE. Cours de philosophie positive. URL: <https://philosophie.dis.ac-guyane.fr/Explication-de-texte-Auguste-COMTE-Cours-de-philosophie-positive.html>.

75. Freud Sigmund. The Ego and the Id. W. W. Norton & Company. 1923. 128 p.

76. Алексєєнко Т. Ф. Соціалізація особистості: можливості й ризики (соціально-педагогічний аспект): наук.-метод. посіб. Київ, 2007. 152 с.

77. Баймуратов М. А. Публичная самоуправленческая (муниципальная) власть и гражданское общество: проблемы взаимосвязи и взаимозависимости. Право и политика. 2004. № 3. С. 82-87.

78. Матійчик А.В. Самоорганізація громадянського суспільства як чинник демократичної модернізації політичної системи України: дис... канд. політ. наук.: 23.00.02. Івано-Франківськ, 2016. 221 с.

79. Larry A. Hjelle, Daniel J. Ziegler. Personality Theories: Basic Assumptions, Research, and Applications. McGraw-Hill, 1992. 603 p.

80. Інтеріоризація. Велика Українська енциклопедія URL: <https://vue.gov.ua/%D0%86%D0%BD%D1%82%D0%B5%D1%80%D1%96%D0%BE%D1%80%D0%B8%D0%B7%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F>.

81. Скакун О.Ф. Теорія держави і права. URL: https://pidru4niki.com/1262091843012/pravo/teoriya_prava_i_derzhavi.

82. Концепт. Вікіпедія. Вільна енциклопедія. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9A%D0%BE%D0%BD%D1%86%D0%B5%D0%BF%D1%82>.

83. Дискурс. Вікіпедія. Вільна енциклопедія. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%94%D0%B8%D1%81%D0%BA%D1%83%D1%80%D1%81>

84. Соціальний інтерес та соціальна цінність. Герасимчук А. А., Палеха Ю. І., Шиян О. М. Соціологія: навч. посіб. К.: Вид-во Європейського ун-ту, 2004. URL: [http://politics.ellib.org.ua/pages-11094.html#:~:text=%D0%A1%D0%BE%D1%86%D1%96%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B0%20%D1%86%D1%96%D0%BD%D0%BD%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8C%20%E2%80%94%D1%86%D0%B5%20%D0%B7%D0%BD%D0%B0%D1%87%D0%B8%D0%BC%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8C%20%D1%8F%D0%B2%D0%B8%D1%89,1\)%20%D0%86%D0%BD%D0%B4%D0%B8%D0%B2%D1%96%D0%B4%D1%83%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D1%96%20%D1%86%D1%96%D0%BD%D0%BD%D0%BE%D1%81%D1%82%D1%96](http://politics.ellib.org.ua/pages-11094.html#:~:text=%D0%A1%D0%BE%D1%86%D1%96%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B0%20%D1%86%D1%96%D0%BD%D0%BD%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8C%20%E2%80%94%D1%86%D0%B5%20%D0%B7%D0%BD%D0%B0%D1%87%D0%B8%D0%BC%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8C%20%D1%8F%D0%B2%D0%B8%D1%89,1)%20%D0%86%D0%BD%D0%B4%D0%B8%D0%B2%D1%96%D0%B4%D1%83%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D1%96%20%D1%86%D1%96%D0%BD%D0%BD%D0%BE%D1%81%D1%82%D1%96).

85. Козирев М. П. Соціальна педагогіка: навч. посіб. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2020. 352 с.

86. Міфологема. Вікіпедія. Вільна енциклопедія. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9C%D1%96%D1%84%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D0%B5%D0%BC%D0%B0>.

87. Соціальне виховання як основа соціалізації особистості. URL: <https://ru.osvita.ua/vnz/reports/sociology/29990/>.

88. Богданова І.М. Соціальна педагогіка: навч. посіб. Київ: Знання, 2008. 343 с.

89. Кутєпова Л. М. Соціальна практика як педагогічна технологія розвитку життєвої компетентності особистості. URL: <https://web.archive.org/web/20160304130428/http://wikilic.org.ua/>.

90. Наратив. Вікіпедія. Вільна енциклопедія. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9D%D0%B0%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%B8%D0%B2>.
91. Конотація як феномен міжособистісних зв'язків. URL: <http://www.poetryclub.com.ua/printpоеm.php?id=585993>.
92. [Samuel P. Huntington](#). The Third Wave: Democratization in the Late Twentieth Century. University of Oklahoma Press, 1993. 366 p.
93. Shelistov Yu. I. Theorie der Rechtsstaatlichkeit. Berlin: Direct-Media, 2017. 271p.
94. Батанов О. В. Сучасний муніципалізм в Україні у контексті інституціоналізації муніципально-правового статусу особи. URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Nvamu_pr_2012_2_15.pdf.
95. Європейська хартія місцевого самоврядування 1985 року. Рада Європи, 2005. 12 с.
96. Деміденко В. О. Аналіз концептуальних підходів щодо поняття та природи муніципально-правових відносин. Правові новели. 2018. №5. С. 27–34.
97. Найдьонова Л. А. Рефлексивна психологія територіальних спільнот. Київ: Міленіум, 2012. 280 с.
98. Hood C. A public management for all seasons // Public Administration. 1991. № 1 (69). P. 3-19.
99. Osborne D. Reinventing Government: How the Entrepreneurial Spirit is Transforming the Public Sector / D. Osborne T. Gaebler. Reading, MA: Addison–Wesley, 1992. 260 p.
100. Крутій О. Діалогові форми державного управління в зарубіжних країнах. URL: [http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/zbirnik/2006/3\(25\).pdf](http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/zbirnik/2006/3(25).pdf).

101. Матвеева Л. Г. Транзитивне суспільство та транзитивна держава як категорії сучасного суспільнознавства. Юридичний науковий електронний журнал. 2015. № 2. URL: http://www.lsej.org.ua/2_2015/6.pdf.

102. Горлач М. І. Світ повсякденності: поняття, суть. Філософія (2011). URL: <http://readbookz.net/book/179/6254.html>.

103. Цікавість. Вікіпедія. Вільна енциклопедія. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A6%D1%96%D0%BA%D0%B0%D0%B2%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8C>.

104. Інтерес (право). Вікіпедія. Вільна енциклопедія. URL: [https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%86%D0%BD%D1%82%D0%B5%D1%80%D0%B5%D1%81_\(%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%BE\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%86%D0%BD%D1%82%D0%B5%D1%80%D0%B5%D1%81_(%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%BE)).

105. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 50 народних депутатів України щодо офіційного тлумачення окремих положень частини першої статті 4 Цивільного процесуального кодексу України (справа про охоронюваний законом інтерес). Справа № 1–10/2004 від 1 грудня 2004 року. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v018p710-04>.

106. Зайчук О.В., Оніщенко Н.М. Теорія держави і права: підручник. Київ: Юрінком Інтер, 2016. 400 с.

107. Баймуратов М. Феноменологія муніципальних прав людини. Місцеве самоврядування та регіональний розвиток в Україні. 2013. № 1. С. 52–56.

108. Городяченко В. Інтерес. Соціологічна енциклопедія. Київ: Академія, 2020. 456 с.

109. Інтерес. Психологічна енциклопедія. URL: <https://www.psykholoh.com/post/%D1%96%D0%BD%D1%82%D0%B5%D1%80%D0%B5%D1%81-%D1%86%D0%B5>.

110. Інтерес. Сучасна енциклопедія. URL: http://endic.ukr/enc_modern/Interes-4270.html.

111. Інтереси людські. Філософський енциклопедичний словник. Київ: Абрис, 2002. С. 246.
112. Інтерес. Енциклопедія сучасної України. URL: http://esu.com.ua/search_articles.php?id=12403.
113. Corcuff F. Collectif en conflit avec l'individu: à partir de l'habitus. Socioanalyse de Pierre Bourdieu. Paris: Armand Colin, 2002. 250-281 p.
114. Грушевський М. С. Ілюстрована історія України. Київ: Наук. думка, 1992. 544 с.
115. Грушевський М. С. Історія України-Русі: в 11 т. Т. 1. Київ: Наук. думка, 1991. 732 с.
116. Територіальна громада. Юридична енциклопедія: в 6 т. ред-кол.: Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. Т. 6. Т-Я. Київ: Укр. енцикл., 1999. 744 с.
117. Великий тлумачний словник сучасної української мови. Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2002. 1440 с.
118. Баймуратов М. А. Конституционно-проектная регламентация местного самоуправления и территориальных коллективов. Юридический вестник. 1996. № 1. С. 95–100.
119. Бутко І. П. Деякі проблеми становлення і розвитку територіального самоврядування в Україні. Місцеве та регіональне самоврядування України. 1992. № 3. С. 38–41.
120. Кириченко Ю. М. Територіальна громада як базовий елемент системи місцевого самоврядування України: теоретичне визначення URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/c15e43a1-61fa-4a9d-9204-84f9cacea8c8/content>
121. Кампо В. М. Деякі проблеми становлення і розвитку місцевого самоврядування. Місцеве та регіональне самоврядування в Україні. 1993. № 1–2 (4–5). С. 68–73.

122. Сушинський О. І. Місцеве самоврядування в Україні: концептуальні засади статусу та діяльності виконавчих органів. Львів: Афіша, 2003. С. 35–38.

123. Прієшкіна О. В. Правове регулювання безпосередньої демократії в місцевому самоврядуванні України: дис... канд. юрид. наук.: 12.00.02. Одеса, 2002. 218 с.

124. Кравченко В. І. Місцеві фінанси України: навч. посіб. Київ: Т-во «Знання», КОО, 1999. 488 с.

125. Орзіх М. Концепція правового статусу самоврядних територій і органів місцевого самоврядування. Місцеве і регіональне самоврядування України. 1995. Вип. 1–2 (10–11). С. 67–75.

126. Конвенція про участь іноземців у суспільному житті на місцевому рівні 1992 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_318#Text.

127. Шевченко А.О. Муніципально-правовий статус територіальної громади в Україні та зарубіжних державах: дис... канд. юрид. наук.: 12.00.02. Київ, 2020. 229 с.

128. Муніципальне право України: підручник/ за ред. В. Ф. Погорілка, О. Ф. Фрицького. Київ: Юрінком Інтер, 2001. 352 с.

129. Батанов О. В. Територіальна громада – основа місцевого самоврядування в Україні: монографія/ за ред. д. ю. н., проф. М. О. Баймуратова. Київ: Ін-т держа-ви і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2001. 260 с.

130. Демос. Вікіпедія. Вільна енциклопедія. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%94%D0%B5%D0%BC%D0%BE%D1%81>.

131. Левенець А. В. Муніципальні права людини в Україні. Ринкова економіка: сучасна теорія і практика управління. 2014. Випуск 2/2. Том 1. С. 189-196.

132. Баймуратов М. О. Локальна система захисту прав людини в Україні: сутність та становлення. Юридична освіта і правова держава: зб. наук. праць. Одеса. 1997. С.96-101.

133. Батанов О. В. Муніципальні права людини в умовах глобалізації: тенденції становлення та особливості реалізації. Права людини в Україні та у зарубіжних країнах: проблеми теорії та нормативно-правової регламентації. URL: <http://catalog. lihapres.eu/index.php/liha-pres/catalog/view/116/1339/2995-1>.

134. Баймуратов М. О., Могілевський В. С. Правовий простір місцевого самоврядування: до визначення параметральних ознак. Муніципальна реформа в контексті євроінтеграції України: позиція влади, науковців, профспілок та громадськості: Тези доповідей Третьої щорічної всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Київ, 06 грудня 2019 р.). Київ: ТОВ «ВІ ЕН ЕЙ ПРЕС», 2019. С. 16-25.

135. Львова Є. Глобальний конституціоналізм: Теоретичні підходи та правові виклики до формування: монографія. За ред. д.ю.н., проф. Баймуратова. Одеса: Фенікс. 2019. 294 с.

136. Баймуратов М. О. Конституційно-правовий простір місцевого самоврядування як простір формування, реалізації, охорони та захисту прав людини. Конституція 1996 року: Україна в системі координат європейського конституціоналізму: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (24 червня 2021 року, м. Київ). К. КСУ, 2021. С. 37-45.

137. Бобровник Д. О. Глобалістський потенціал територіальної громади: теоретичні підходи до визначення. Часопис Київського університету права. 2019. № 2. С. 79–85.

138. Інтроекція. Вікіпедія. Вільна енциклопедія. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%86%D0%BD%D1%82%D1%80%D0%BE%D1%81%D0%BF%D0%B5%D0%BA%D1%86%D1%96%D1%8F>.

139. Bourdieu P. Distinction: A Social Critique of the Judgment of Taste. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1984. 640 p.

140. Potter G. For Bourdieu, Against Alexander: Reality and Reduction. J. for the Theory of Social Behavior. 2000. Vol. 30, № 2. P. 229–246.

141. Осипчук А. Д. Габітус як механізм синтезу структури й агентності в соціологічній теорії П'єра Бурдьє. НАУКОВІ ЗАПИСКИ. Том 148. Соціологічні науки. Т. 148. С. 3–10.

142. Боярський О. О. Становлення феноменології муніципальної людини в межах громадянського суспільства і держави. Часопис Київського університету права. 2020. № 2. С. 110–118.

143. Goffman E. The presentation of self in everyday life. N. Y.: University of Edinburgh Social Sciences Research Centre, 1959. 173 p.

144. Baumeister R. F., Hutton D. G. (1987) Self-Presentation Theory: Self-Construction and Audience Pleasing. In: Mullen B., Goethals G. R. (eds) Theories of Group Behavior. Springer Series in Social Psychology. Springer, New York, NY. URL: https://doi.org/10.1007/978-1-4612-4634-3_4.

145. Self-Presentation. Encyclopedia.com. URL: <https://www.encyclopedia.com/social-sciences/applied-and-social-sciences-magazines/self-presentation>.

146. Самопрезентація. Вікіпедія. Вільна енциклопедія. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D0%B0%D0%BC%D0%BE%D0%BF%D1%80%D0%B5%D0%B7%D0%B5%D0%BD%D1%82%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F>.

147. Schutz A. Self-presentational tactics of talk-show guests: a comparison of politicians, experts and entertainers. Journal of Psychology. 1998. № 132(6). URL: https://www.academia.edu/18523365/Self_Presentational_Tactics_of_Talk_Show_Guests_A_Comparison_of_Politicians_Experts_and_Entertainers1

148. Schlenker B. Self-presentation. HANDBOOK of Self and Identity / Ed. by M. Leary et al. Guilford Publications, 2003. 754 p.

149. Гендерлект. Словник гендерних термінів. З. В. Шевченко (Уклад.). Черкаси: видавець Чабаненко Ю. 2016. URL: <http://a-z-gender.net/ua/genderlekt.html>.

150. Wilhelm Dilthey. Das Wesen der Philosophie. FELIX MEINER VERLAG HAMBURG, 2001. 98 p.

151. Лок Дж. Два трактати про правління. Київ: Наш формат, 2023. 312 с.
152. Montesquieu, Jean-François Mattéi. De l'esprit des lois. Paris: Flammarion, 2008. 1220 p.
153. Ferguson A. An Essay on the History of Civil Society. London: Kessinger Publishing, 2010. 174 p.
154. Токвіль Алексіс де. Про демократію в Америці. URL: <http://litopys.org.ua/tocq/toc02.htm>
155. Ronnie D. Global Civil Society and Global Environmental Governance: The Politics of Nature from Place to Planet. Albany: State University of New York Press, 1996. 365 p.
156. Основи правознавства: навч. посіб. За ред. С. В. Ківалова, М. П. Орзіха. Одеса: «Юридична література», 2003. 352 с.
157. Пасько О.О. Взаємодія громадянського суспільства і держави в контексті модернізації українського соціуму: дис... канд. філос. наук.: 09.00.03. Донецьк, 2012. 196 с.
158. Александрова О.С., Горбань О.В., Лавриненко Г.А. Філософія політики: навч. посіб. Київ: Київський університет імені Бориса Грінченка, 2021. 156 с.
159. Козьма В.В. Природа та механізми включення особистості в політику: політологічний аналіз. Вісник Донецького національного університету. Серія: Політичні науки. 2016. С. 13-16.
160. Alex Inkeles. Exploring Individual Modernity. New York: Columbia University Press, 1983. P. 376.
161. Бабкіна О. В. Фундаментальний рівень знань про політику. Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. 2020. Вип. 27. С. 5-11.
162. Георгий Почепцов: коронавирус как досрочный приход будущего (часть 1, 2). URL: <https://rezonans.kz/>.
163. Haas R. The Pandemic Will Accelerate History Rather Than Reshape It. Not Every Crisis Is a Turning Point // Foreign Affairs. May/June 2020. URL:

[https:// www. foreignaffairs.com/ articles/united-states/2020-04-07/pandemic-will-accelerate-history-rather-reshape-it](https://www.foreignaffairs.com/articles/united-states/2020-04-07/pandemic-will-accelerate-history-rather-reshape-it).

164. Borger J. The state we're in: will the pandemic revolutionise the role of government? URL: <https://www.theguardian.com/us-news/2020/apr/26/government-state-role-pandemic-coronavirus>.

165. Щелін П. Криза 2020 та головна проблема України. URL: <https://hvylya.net/analytics/204533-krizis-2020-i-glavnaya-problema-ukrainy>.

166. Arendt H. [Vita activa oder Vom tätigen Leben. Berlin: Piper Taschenbuch, 2002. 496 p.](#)

167. Баймуратов М. О., Юрченко М. М. Інститут місцевого самоврядування в умовах глобалізації: до визначення доктринальних та нормативних підходів. Південноукраїнський правничий часопис. 2019. Ч. 2. С. 3-8.

168. Матійчик А. В. Самоорганізація громадянського суспільства як чинник демократичної модернізації політичної системи України: автореф. дис... канд. політ. наук.: 23.00.02. Львів, 2016. 21 с.

169. Аристотель. Політика/ пер. з давньогр. та передм. О. Кислюка. Київ: Основи, 2000. 239 с.

170. Лютюк О. С. Конституційно-правові основи розвитку та функціонування громадянського суспільства в Україні: дис... д-ра юрид. наук.: 12.00.02. Київ, 2015. 445 с.

171. Чупрін Р.В. Вступ до політології: методичні рекомендації. Миколаїв: Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2014. 92 с.

172. Keene J. Democracy and Civil Society. On the Difficulties of European Socialism, the Prospects of Democracy, and the Problem of Control over Socio-Political Power. London: Verso, 1988. 268 p.

173. Денисюк М. В. Взаємодія держави та інститути громадянського суспільства: монографія. Київ: Атіка, 2015. 184 с.

174. Рабінович П. М. Основи загальної теорії права та держави: навч. посібник. Харків: Консум. 2005. 318 с.

175. Конституційне право України. За ред. Ю. М. Тодици, В. С. Журавського. Київ: «Ін Юре», 2002. 544 с.
176. Шемшученко Ю. С. Громадянське суспільство. Юридична енциклопедія: в 6 т. [редкол. : Ю. С. Шемшученко та ін.]. Київ: Укр. енцикл. 1998. Т. 1: А-Г. 672 с.
177. Скакун О. Ф. Теорія держави і права: навчальний посібник. Харків: Консум; Ун-т внутрішніх справ, 2000. 656 с.
178. Jean L. Cohen and Andrew Arato. Civil Society and Political Theory. The MIT Press, Cambridge, Massachusetts, and London, England, 1992. 750 p.
179. Щедрова Г. П. Громадянське суспільство та політична культура: теоретичний і прикладний аспекти : монографія. Луганськ: Вид-во Елтон-2, 2009. 308 с.
180. Патнем Роберт Д. Творення демократії: Традиції громадської активності в сучасній Італії. Пер. з англ. В. Ющенко. Київ: Вид-во Соломії Павличко «Основи». 2001. 302 с.
181. Баймуратов М. О. Місцеве самоврядування як конституюючий елемент суспільної влади та громадянського суспільства. 2010. С. 131-141.
182. Баймуратов М. О. Публічна самоврядна (муніципальна) влада та громадянське суспільство: проблеми взаємозв'язку і взаємозалежності. Актуальні проблеми держави і права. 2003. Вип. 21. С. 131-138.
183. Habitus. Sociology. Britannica. URL: <https://www.britannica.com/topic/habitus-sociology>
184. Батурчик М.В. Габітус. URL: <http://bourdieu.name/content/gabitusenciklopedijasociologii>.
185. Інтеріоризація. Вікіпедія. Вільна енциклопедія. URL: [https://uk.wikipedia.org/wiki /%D0%86%D0%BD%D1%82%D0%B5%D1%80%D1%96%D0%BE%D1%80%D0%B8%D0%B7%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F](https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%86%D0%BD%D1%82%D0%B5%D1%80%D1%96%D0%BE%D1%80%D0%B8%D0%B7%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F).

186. Anthropologie économique. Cours au Collège de France, 1992-1993, Pierre Bourdieu Paris, Seuil, 2017. Revue de philosophie économique, 2019/1 Vol. 20, p. 247-256.

187. Інститут громадянського суспільства. URL: <https://engage.org.ua/institutromadyansko-ho-suspilstva>.

188. Нетворкінг. Вікіпедія. Вільна енциклопедія. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9D%D0%B5%D1%82%D0%B2%D0%BE%D1%80%D0%BA%D1%96%D0%BD%D0%B3>.

189. Головіна О. Емпатія, або навіщо говорити з дітьми про почуття. URL: [https:// nus.org.ua/articles/empatiya-abo-navishho-govoryty-z-ditmy-pro-pochuttya/](https://nus.org.ua/articles/empatiya-abo-navishho-govoryty-z-ditmy-pro-pochuttya/).

190. Сторітелінг: створюємо історії, що захоплюють. URL: <https://teach-hub.com/storitelinh/>.

191. Батанов О. В. Муніципалізм як категорія сучасного муніципального права: постановка проблеми. Часопис Київського університету права. 2009. № 4. С. 102-108.

192. Штурхецький С. В. Комунікативний потенціал місцевого самоврядування в Україні. Рівне: ТОВ «Овід», 2011. 148 с.

193. Киричук О. В. Ментальність: сутність, функції, генеза. «Ментальність. Духовність. Саморозвиток особистості»: Тези доповідей та матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. м. Луцьк 18–25 червня 1994 р. За ред. О. В. Киричука, О. П. Колісника, М.-Л. В. Чепи. Київ - Луцьк: ВПОЛ, 1994. С. 7–20.

194. Ментальність. Вікіпедія. Вільна енциклопедія. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9C%D0%B5%D0%BD%D1%82%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8>

195. Чигирин Т.О. Психологічні умови формування ефективної самопрезентації майбутніх психологів: дис... канд. психолог. наук.: 19.00.07. Київ, 2016. 228 с.

196. Ременяк О. В. Децентралізація публічної влади в правовій теорії та державотворчій практиці: дис. ... канд. юрид. наук. 12.00.01. Львів, 2019. 210 с.

197. Кофман Б. Я. Правовий статус людини і громадянина та правові стани особистості в умовах розвитку громадянського суспільства: до питання трансформації. Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. 2019. № 1. С. 36-43.

198. Муніципальне право України: підручник. / за ред. М. О. Баймуратова. Київ: Правова єдність, 2009. 720 с.

199. Баймуратов М.М. Компетенція органів місцевого самоврядування України: трансформаційні зміни в умовах російсько-української війни. Часопис Київського університету права. 2024. № 2. С. 46-51.

200. Рабінович С.П. Природно-правові засади юридичного регулювання суспільних відносин в Україні: дисертація доктора юрид. наук. Спеціальність: 12.00.12 – філософія права. Львів, 2010. 440 с.

201. Загальна теорія права: підручник. За заг. ред. М.І. Козюбри. Київ: Ваіте, 2015. 392 с.

202. Орзіх М.П. Втілення конституційних засад в галузях законодавства щодо функціонування публічної влади в Україні. Юридичний вісник. 1997. № 23. С. 59-63.

203. Костецька Т.А. Конституційне право на інформацію та гарантії його реалізації. Правова держава: щорічник наукових праць. Головн. ред. Ю.С. Шемшученко. Київ: Ін Юре, 1998. Вип. 9. С. 53–57.

204. Безусий В.В. Окремі питання правового статусу людини в державі. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/84f1630d-eb82-4e6b-9d6c-89e1f8794a56/content>.

205. Арабчук Я.І. Основні чинники соціалізації особистості в полікультурному середовищі: автореф. дис... канд. філософ. наук.: 09.00.03. Київ, 2011. 19 с. URI: <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/31871>.

206. Горбатенко В.П. Політика, право і влада в світлі правової політології. Київ: Інститут держави і права імені В. М. Корецького, 2022. 370 с.

207. Войтович Н. Суб'єктивні права людини та громадянина в науковій інтерпретації Б. Кістяківського. Юридичний вісник. 2014. № 2. С. 234-238.

208. Leo Strauss. Natural Right and History. Chicago Press, 1965. 336 p.

209. Фініс Дж. Природне право та природні права. Київ: В-во «Центр навчальної літератури», 2021. 556 с.

210. Цуркан-Сайфуліна Ю. Сучасні інтерпретації природно-правової доктрини щодо права і влади. THEORY AND PRACTICE. 2017. December. С. 19-24.

211. Баймуратов М. О., Боярський О. О. Дискреційні повноваження органів місцевого самоврядування в сфері захисту прав людини: методологічні підходи до розуміння та визначення. URL: https://www.publichne-pravo.com.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=87:pp-2019-34-04&catid=90&Itemid=483&lang=uk).

212. Шваб К. Четверта промислова революція: перек. з англ. Київ: Форс Україна, 2019. 208 с.

213. Роль юридичної служби органу місцевого самоврядування в формуванні та функціонуванні правового простору локальної демократії: монографія. М. О. Баймуратов, О. О. Кравець; Харків. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. Одеса : Фенікс, 2018. 326 с.

214. Костенко О. М. Що таке природне право? Концепція природного права у світлі соціального натуралізму. URL: https://www.academia.edu/49001518/%D0%9E%D0%BB%D0%B5%D0%BA%D1%81%D0%B0%D0%BD%D0%B4%D1%80_%D0%9A%D0%BE%D1%81%D1%82%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE_3?fbclid=IwAR3rODppvPYZAnQakxSjJQGMjz3ADNknkA2P0-iWT8ReplhyhiPZ1SK1hVw.

215. Магновський І.Й. Нормопроекування як невіддільний складник ефективності правотворчої діяльності. Наукові праці НУ ОЮА. 2022. С. 72-80.

216. Проблеми функціонування місцевих рад та їх виконавчих органів: монографія. За ред. Ю. М. Тодики. Харків: Право, 2009. 540 с.

217. Чернолуцький Р. В. Нормопроекування як початкова стадія нормотворчості органів місцевого самоврядування. Держава і право. Вип. 74. С. 92-110.

218. Скакун О. Ф. Теорія держави та права: підручник. Харків: Консум, 2000. 704 с.

219. Ященко Р. Ю. Система принципів правотворчої діяльності та їх законодавче забезпечення. Держава і право: збірн. наук. праць. Юридичні і політичні науки. Вип. 44. Київ: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2009. С. 249-258.

220. Плавич В. П., Плавич С. В. Зasadничі принципи правотворчої діяльності як основа її ефективності. Альманах права. Свобода, рівність та гідність особи в правовій теорії та юридичній практиці. Вип. 4. Київ: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2013. С. 83-87.

221. Фігель М. В. Поняття принципів правотворчості та основні підходи до їх класифікації. Наукові записки. Т. 53. Юридичні науки. Київ: Вид. Дім «Києво-Могилян. акад.». 2006. С. 21-24.

222. Чаплюк О. І. Загальні та спеціальні принципи національної правотворчості: поняття, значення та види. Часопис Київського університету права. 2010. № 1. С. 87-93.

223. Бенчмаркінг доброго врядування: практ. посіб. /за заг. ред. А. Гука. Київ: ТОВ «Вид-во «Юстон». 2018. 60 с.

224. Пропозиції щодо перегляду українського перекладу Європейської Хартії місцевого самоврядування (Страсбург, 14 лютого 2013 року). URL: <http://www.slg-coe.org.ua/wp-content/uploads/2013/02/....pdf>.

225. Про ратифікацію Європейської хартії місцевого самоврядування: Закон України від 15 липня 1997 року. Відомості Верховної Ради України. 1997. № 38. Ст. 249.

226. Баймуратов М. М. Компетенція місцевого самоврядування як онтогносеологічне відображення муніципально-правових відносин. Науковий вісник Академії муніципального управління. Серія: Право. 2012. Вип. 2. С. 83-94. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvamu_pr_2012_2_13.

227. Баймуратов М. О. Теоретичні підходи до формування правового простору локальної демократії в Україні. Роль юридичної служби органу місцевого самоврядування в формуванні та функціонуванні правового простору локальної демократії: монографія. Одеса: Фенікс, 2018. 234 с.

228. Кучук А.М., Пекарчук А.В. Теорія людських прав: концептуальні зміни на межі століть. Юридичний науковий електронний журнал. 2020. № 8. С. 21-23.

229. Melkevik B. Je suis le droit naturel: critique d'un guet-apens intellectuel. Direito naturel, Justiça e Política. II Coloquio Internacional do Instituto Jurídico Interdisciplinar. Faculdade de direito da Universidade do Porto / Dir. P.F. da Cunha. Volume 1. Coimbra, 2005. P. 365-380.

230. Таксономія. Вікіпедія. Вільна енциклопедія. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A2%D0%B0%D0%BA%D1%81%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%BC%D1%96%D1%8F>.

231. Полісемічність. Словник української мови: в 11 тт. АН УРСР. Інститут мовознавства; за ред. І. К. Білодіда. Київ: Наукова думка. 1970 – 1980. Т. 8. 1977. 927 с.

232. Баймуратов, М. О., Єгоров О. Є. Прокуратура України та місцеве самоврядування: проблематика захисту муніципальних прав особистості: монографія / ред. Ю. О. Волошин. Суми: Університет. кн., 2012. 240 с.

233. Баймуратов М. О. Локальна система захисту прав людини в Україні: сутність та становлення. Юридична освіта і правова держава: зб. наук. праць. Одеса, 1997. С. 96–101.

234. Гайко О. Парадигми демократії: агрегативна (Й. Шумпетер), деліберативна (Ю. Хабермас) та агоністична (Ш. Муфф). URL: <http://dspace.univer.kharkov.ua/bitstream/123456789/885/2/%D0%93%D0%B0%D0%B9%D0%BA%D0%BE%20%D0%9E%D0%BB%D0%B5%D0%B3.pdf>.
235. Демократія та розвиток: роль Організації Об'єднаних Націй. Програмний документ Вересень 2013 р. ООН. 2013. 62 с.
236. Климончук В. Політична участь громадян України як вияв антропологічного виміру свободи. Політичний менеджмент. 2012. № 4-5. С. 72-80.
237. The Concise Oxford Dictionary of Politics. Iain McLean – editor. Oxford University Press. Oxford. 1996. 576 p.
238. Сопова Є. П. Особливості політичної участі громадян України. VII Національний конвент: матеріали VII Національного конвенту Міжнародної асоціації студентів політичної науки (м. Одеса, 21-22 квітня 2017 р.). За загальною редакцією Телешуна Я. С. Одеса: Національний університет «Одеська юридична академія», 2017. С. 181-183.
239. Rose R., Mishler W., Munro N. Russia Transformed: Developing Popular Support for a New Regime. Cambridge, Cambridge University Press, 2006. 226 p.
240. Климончук Василь. Політична участь громадян України як вияв антропологічного виміру свободи. Політичний менеджмент. 2012. № 4-5. С. 72-80.
241. Jefferson Powell H. Reviving Republicanism. The Yale Law Journal Vol. 97, No. 8, Symposium: The Republican Civic Tradition (Jul., 1988), pp. 1703-1711.
242. Антична література. Греція. Рим: хрестоматія /Упорядники: Михед Т.В., Якубіна Ю.В. Київ: Центр навчальної літератури, 2006. 952 с.

243. Конвенція про участь іноземців у суспільному житті на місцевому рівні від 5 лютого 1992 року. URL: <https://xn--80aagahqwyibe8an.com/evropi-rada/konventsiyaprouchast-inozemtsiv-suspilnomu-1992-24789.html>.

244. Баймуратов М. О. Міжнародне співробітництво органів місцевого самоврядування України: монографія (репринтне видання дисертаційного дослідження). Дніпро: Інновація. 2021. 314 с.

245. «Громадянська компетентність»: презентація. URL: <https://naurok.com.ua/prezentaciya-gromadyanska-kompetentnist-55083.html>.

246. Що таке конотація: поняття, функції, висловлення оціночних емоцій і приклади. URL: <http://bigbro.com.ua/shho-take-konotatsiya-ponyattya-funktsiyi-vislovlennya-otsinocnih-emozij-i-prikladi/>.

247. Наратив. Вікіпедія. Вільна енциклопедія. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9D%D0%B0%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%B8%D0%B2>.

248. Рудинеско Е., Бадьо А. Жак Лакан. Сучасність минулого. Діалог. Київ: Komubook. 2020. 120 с.

249. Баймуратов М. О. Конституційний краудсорсинг як перспективний напрямок розвитку українського конституційного законодавства. Діджиталізація та права людини: збірник тез Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (м. Хмельницький, 30 березня 2021 року). Хмельницький: Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, 2021. С. 15-19.

250. Web 2.0 – методика проектування систем, ключовим принципом яких є залучення користувачів до багаторазової вивірки інформації. URL: <https://webstudio2u.net/ua/webdesign/215-web20.html>

251. Правдюк А. Л. Електронна демократія (краудсоринг) як елемент сучасних прав громадян. Наукові інновації та передові технології. 2022. № 3(5). (Серія «Право»). С. 85-97.

252. Мутко А. Консультативна модель інформаційної демократії. Facts Simonidis, 201XX nr 1 (7). С. 65-84.

253. Калініна Г.М. Краудсорсинг як інноваційний управлінський інструмент і змістова компонента навчального посібника для керівників. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/77240698.pdf>

254. Боярський О. О. Місцеве самоврядування як природний простір та пріоритетна сфера людської життєдіяльності. Держава і право. 2017. Вип. 75. С. 84-101.

255. Баймуратов М. О., Боярський О. О. Дискреційні повноваження органів місцевого самоврядування в сфері захисту прав людини: методологічні підходи до розуміння та визначення. Публічне право. 2019. № 2(34). С. 31-41.

256. Боярський О. О. Децентралізація і людина: система координат в умовах демократичної правової державності. Держава і право. 2019. Вип. 85. С. 16-30.

257. Боярський О. О. Становлення феноменології муніципальної людини в межах громадянського суспільства і держави. Часопис Київського університету права. 2020. №2. С. 110-118.

258. Боярський О. О. До питання щодо визначення критеріїв людинорозмірності місцевого самоврядування. Європейський політико-правовий дискурс, 2020, Том 7, Вип. 2. С. 177-182.

259. Боярський О. О. Людина в територіальній громаді: теоретичні підходи до розуміння знаходження та функціонування. Часопис Київського університету права. 2020. №4. С. 83-88.

260. Боярський О. О. Самопрезентація людини (особистості) в територіальній громаді: теоретичні підходи до розуміння та значущості. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право. 2020. Вип. 62. С. 219-225.

261. Боярський О. О. Громадянське суспільство та його роль в формуванні колективного габітусу людини в місцевому самоврядуванні. Visegrad Journal on Human Rights. 2000. № 6 (volume 1). P. 315-322.

262. Боярський О. О. Колективний габітус людини в місцевому самоврядуванні: роль феноменології інтересу в його становленні та розвитку. Публічне право. 2021. № 1. С. 9-22.

263. Боярський О. О. Людина в місцевому самоврядуванні: вибір між індивідуальним та колективним існуванням. Європейський політико-правовий дискурс, 2021, Том 8, Вип. 1. С. 127-140.

264. Боярський О. О. Індивідуальний габітус людини в умовах місцевого самоврядування: роль індивідуальної соціалізації і індивідуальної правової соціалізації у його становленні і розвитку. Часопис Київського університету права. 2021. № 1. С. 86-96.

265. Боярський О. О. Характерологічні ознаки людини як біосоціальної істоти: соціальне та нормативно-правове вимірювання на рівні локального соціуму. Часопис Київського університету права. 2021. № 2. С. 77–84.

266. Боярський О. О. Компетенційні повноваження органів публічної самоврядної публічної влади як відображення інтересів людини та її асоціацій в місцевому самоврядуванні: до визначення змістовного та алгоритмічного потенціалу. Європейський політико-правовий дискурс, 2021, Т. 8 № 3. С. 90-102.

267. Боярський О. О. Децентралізація повноважень публічної влади та її вплив на місцеве самоврядування в контексті модернізації індивідуального і колективного габітусу людини. Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. 2021. № 3. С. 33-42.

268. Боярський О. О. Процес розширення участі людини в місцевому самоврядуванні через актуалізацію феноменології нормопроекування. Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. 2021. № 4. С. 6-23.

269. Боярський О. О. Роль муніципальних прав людини у виникненні та формуванні колективного габітусу людини в місцевому самоврядуванні. Публічне право. 2021. № 3. С. 6-17.

270. Боярський О. О. Роль територіальної громади у формуванні колективного габітусу людини. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2021. № 2. С. 10-18.

271. Боярський О. О. До питання про стан повсякденності та його вплив на формування людини в умовах місцевого самоврядування. *Правова держава*. 2022. № 46. С. 18–34.

272. Hanna Potapchuk, Oleksandr Boiarsky, Olha Donchenko, Oksana Nazarchuk, Ivan Kubariev. Analysis of the issues of justice accessibility, equality, and countering discrimination in the legal system. *Lex humana*. 2023. (issn 2175-0947), Vol. 15 No. 4 (ISSN 2175-0947). P. 548-565. URL: <https://seer.ucp.br/seer/index.Php/lexhumana/index>. Включено до міжнародної наукометричної бази Web of Science.

273. Natalia Khliborob, Oleksandr Boiarsky, Halyna Zabolotna. Implementation of the principles of administrative procedure in the provision of digital public services: eu experience and ukrainian practice. *Baltic journal of economic studies*. 2023. Vol. 9 No. 3. P. 207-213. URL: <https://doi.org/10.30525/2256-0742/2023-9-3-207-213>. Включено до міжнародної наукометричної бази Web of Science.

274. Oleksandr Boiarsky, Yana Maslova, Alevtina Pekhnyk. Phenomenology of interest in the formation of human habit (anti-corruption aspect). *Baltic journal of economic studies*. 2023. vol. 9 no. 2. P. 55-64. URL: <https://doi.org/10.30525/2256-0742/2023-9-2-55-64>. Включено до міжнародної наукометричної бази Web of Science.

275. Viktor Savchenko, Olexandra Dotcenko, Volodimir Iashchenko, Oleksandr Boiarsky, Viktor Shemchuk. Legal coverage of will expression by mens of informational technologies. *Cuestiones políticas*. 2022. Vol. 40 N° 74. P. 224-245. URL: <https://doi.org/10.46398/cuestpol.4074.12>. Включено до міжнародної наукометричної бази Web of Science.

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Ректор
Міжнародного гуманітарного університету,
доктор юридичних наук, професор,
Заслужений юрист України

 Костянтин ГРОМОВЕЦЬКО

«03» 10 2023 р.

АКТ

про впровадження наукових розробок дисертаційного дослідження Боярського Олександра Олександровича на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.02 – конституційне право; муніципальне право (тема «Людський вимір місцевого самоврядування: конституційно-правові аспекти формування та реалізації») у навчальну та науково-дослідну діяльність Міжнародного гуманітарного університету

Акт складено комісією у складі:

Голова: декан факультету права та економіки, кандидат юридичних наук, доцент Тицька Я. О.

Члени комісії:

- завідувач кафедри державно-правових дисциплін, доктор юридичних наук, професор Манько Д. Г.;

- доцент кафедри державно-правових дисциплін, кандидат юридичних наук, доцент Згама А. О.

Комісією було проведено роботу по визначенню фактичного впровадження результатів наукового дослідження Боярського О. О., у навчальний процес та науково-дослідну діяльність Міжнародного гуманітарного університету.

Зокрема, комісією встановлено, що розвиток і вдосконалення феноменології демократичної правової державності в Україні супроводжується могутніми та перманентними процесами муніципалізації державного і

суспільного життя. Одним з найважливіших факторів цих процесів, нарівні з формуванням та подальшою інституціоналізацією конституційно-правового та соціально-екзистенційного інституту місцевого самоврядування, його суб'єктів та органів – виступає розвиток територіальної громади як сукупності громадян відповідних адміністративно-територіальних одиниць держави, що проживають в межах громадської територіальної спільноти, в умовах соціального стану циклічності з метою вирішення головних питань і функціонування через контекстуалізацію задоволення власних індивідуальних, групових і колективних інтенцій, устремлінь, потреб, інтересів, формування відповідних атитюдів та численних габітусів.

В наведених умовах зростає роль і значення людини, як первинного суб'єкта, його активного функціонального індивіда та основного бенефіціара МСВ саме в процесах формування, становлення, розвитку, інституціоналізації та вдосконалення інституту локальної демократії, в межах якого людина здійснює свою життєдіяльність, формує свою соціальну практику, задовольняє широкий спектр своїх власних, а також групових і колективних інтересів. Таким чином, дослідження присвячено головним та актуальним аспектам розуміння та визначення параметрально-нормативних ознак людини в місцевому самоврядуванні.

У дисертаційній роботі здійснено вирішення нової системної, комплексної і актуальної науково-прикладної задачі визначення правового положення людини в сфері місцевого самоврядування в контекстуалізації конституційно-правових аспектів його формування та реалізації.

Теоретична цінність зазначених методичних розробок та наукових напрацювань Боярського Олександра Олександровича полягає у вивченні нових викликів у знання майбутніх викладачів у сфері комплексного дослідження питання муніципальної правотворчості в умовах децентралізації державної влади.

Дисертаційне дослідження має практичне значення, оскільки спрямоване на удосконалення професійних компетентностей студентів на основі упровадження і використання активних методів навчання, наповнення змістом

професійно-орієнтованих дисциплін матеріалом, що носить перспективний та інноваційний характер відповідно до вимог освітнього процесу.

Довідка про впровадження результатів дисертаційного дослідження Боярського Олександра Олександровича на тему: «Людський вимір місцевого самоврядування: конституційно-правові аспекти формування та реалізації» обговорена та схвалена на засіданні кафедри державно-правових дисциплін.

За результатами проведеної роботи комісією встановлено, що пропозиції, сформульовані у наукових публікаціях та дисертаційному дослідженні Боярського Олександра Олександровича на тему: «Людський вимір місцевого самоврядування: конституційно-правові аспекти формування та реалізації» на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук з галузі 08 «Право», за спеціальністю 12.00.02 – конституційне право; муніципальне право» використовувалися викладачами Факультету права та економіки Міжнародного гуманітарного університету м. Одеса при здійсненні освітньої діяльності, упроваджувалися елементи методичних розробок до викладання «Конституційне право України», «Конституційне право зарубіжних країн», «Актуальні проблеми конституційного права України», «Адміністративне право», «Публічне адміністрування в правоохоронних органах» та інші, та під час проходження науково-дослідної практики студентами спеціальності 081 – Право.

Голова комісії:

Декан факультету права та економіки,
кандидат юридичних наук, доцент

Яна ТИЦЬКА

Члени комісії:

завідувач кафедри державно-правових дисциплін,
доктор юридичних наук, професор

Денис МАНЬКО

ФАКУЛЬТЕТ
МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН
НАЦІОНАЛЬНОГО
АВІАЦІЙНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Просп. Гузара Любомира, 1
Київ, 03058, Україна
Тел.: +380 44 406 71 96
www.fmv.nau.edu.ua
imv@nau.edu.ua

FACULTY OF
INTERNATIONAL RELATIONS
NATIONAL
AVIATION UNIVERSITY

1, Liubomyr Huzar Ave.
Kyiv, 03058, Ukraine
Phone: +380 44 406 71 96
www.fmv.nau.edu.ua
imv@nau.edu.ua

17.10.2024 № 15/523

ДОВІДКА

**про впровадження результатів дисертаційного дослідження
Боярського Олександра Олександровича на здобуття наукового ступеня
доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.02 – конституційне право;
муніципальне право (тема «Людський вимір місцевого самоврядування:
конституційно-правові аспекти формування та реалізації»)**

Результати дисертаційного дослідження здобувача кафедри міжнародного та європейського права Національного авіаційного університету **Боярського Олександра Олександровича** на тему: «Людський вимір місцевого самоврядування: конституційно-правові аспекти формування та реалізації» на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук з галузі знань 08 «Право», за спеціальністю 12.00.02 - конституційне право; муніципальне право використовувалися викладачами кафедри міжнародного та європейського права в процесі здійснення освітньої діяльності, упроваджувалися елементи методичних розробок до викладання дисципліни «Порівняльне конституційне право» та під час проходження науково-дослідної практики студентами спеціальності 293 «Міжнародне право».

Теоретична цінність зазначених методичних розробок та наукових напрацювань **Боярського Олександра Олександровича** полягає у поглибленні знань майбутніх викладачів у сфері комплексного дослідження питання муніципальної правотворчості в умовах децентралізації державної влади. Дисертаційне дослідження має практичне значення, оскільки спрямоване на удосконалення професійних компетентностей студентів на основі упровадження і використання активних методів навчання, наповнення змістом професійно-орієнтованих дисциплін матеріалом, що носить

перспективний та інноваційний характер відповідно до вимог освітнього процесу.

Довідка про впровадження результатів дисертаційного дослідження **Боярського Олександра Олександровича** на тему: «**Людський вимір місцевого самоврядування: конституційно-правові аспекти формування та реалізації**» обговорена та схвалена на засіданні кафедри міжнародного та європейського права факультету міжнародних відносин Національного авіаційного університету (протокол № 16 від 10 жовтня 2024 року).

В.о. завідувача кафедри міжнародного та
європейського права

Роман МАКСИМОВИЧ

ДОВІДКА

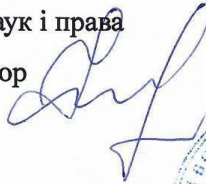
**про впровадження результатів дисертаційного дослідження Боярського
Олександра Олександровича на здобуття наукового ступеня доктора
юридичних наук за спеціальністю 12.00.02 – конституційне право;
муніципальне право (тема «Людський вимір місцевого самоврядування:
конституційно-правові аспекти формування та реалізації»)**

Дисертаційне дослідження здобувача кафедри міжнародного права та порівняльного правознавства Національного авіаційного університету **Боярського Олександра Олександровича** на тему: «Людський вимір місцевого самоврядування: конституційно-правові аспекти формування та реалізації» на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук з галузі знань 08 «Право», за спеціальністю 12.00.02 – конституційне право; муніципальне право» використовувалися викладачами кафедри політичних наук і права Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського при здійсненні освітньої діяльності, упроваджувалися елементи методичних розробок до викладання дисципліни «Конституційне право України», «Нотаріат і адвокатура», «Конституційне право зарубіжних країн», «Цивільне право», «Цивільний процес» та під час проходження науково-дослідної практики студентами спеціальності 081 – Право.

Теоретична цінність зазначених методичних розробок та наукових напрацювань **Боярського Олександра Олександровича** полягає у поглибленні знань майбутніх викладачів у сфері комплексного дослідження питання муніципальної правотворчості в умовах децентралізації державної влади. Дисертаційне дослідження має практичне значення, оскільки спрямоване на удосконалення професійних компетентностей студентів на основі упровадження і використання активних методів навчання, наповнення змістом професійно-орієнтованих дисциплін матеріалом, що носить перспективний та інноваційний характер відповідно до вимог освітнього процесу.

Довідка про впровадження результатів дисертаційного дослідження **Боярського Олександра Олександровича** на тему: «**Людський вимір місцевого самоврядування: конституційно-правові аспекти формування та реалізації**» обговорена та схвалена на засіданні кафедри політичних наук і права Університету Ушинського (протокол № 3 від 3 жовтня 2023 року).

Завідувач кафедри політичних наук і права
Доктор політичних наук, професор

Світлана НАУМКІНА

УКРАЇНА

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE OF UKRAINE

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ОДЕСЬКА ПОЛІТЕХНІКА»
ODESSA POLYTECHNIC NATIONAL UNIVERSITY

пр. Шевченка, 1, м. Одеса, 65044 Україна
тел.: +38 048 7223474

Shevchenko ave., 1, Odessa, 65044 Ukraine
phone: +38 048 7223474

E-mail: mail@op.edu.ua https://op.edu.ua Код ЄДРПОУ 43861328

На № 09.10.24 № 16/23

ДОВІДКА

**про впровадження результатів дисертаційного дослідження Боярського
Олександра Олександровича на здобуття наукового ступеня доктора
юридичних наук за спеціальністю 12.00.02 – конституційне право;
муніципальне право (тема «Людський вимір місцевого самоврядування:
конституційно-правові аспекти формування та реалізації»)**

Наукові результати, що отримані Боярським Олександром Олександровичем в рамках дисертаційної роботи «Людський вимір місцевого самоврядування: конституційно-правові аспекти формування та реалізації» та відповідні їй педагогічно-методичні розробки впроваджено у навчальний процес кафедри міжнародних відносин та права Інституту гуманітарних наук при викладанні дисциплін «Правознавство», «Комунікативний менеджмент», «Регіональні системи міжнародних відносин», «Основи європейського права та ідейні засади європейської політичної інтеграції», «Міжнародне публічне та приватне право» для здобувачів спеціальності 291 «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії» та дисципліни «Конституційне право» для здобувачів спеціальності 281 «Публічне управління та адміністрування» Інституту економіки та менеджменту.

Перший проректор,
проректор з науково-педагогічної
та виховної роботи Національного
університету «Одеська
політехніка» д.т.н., проф.

Сергій НЕСТЕРЕНКО